

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

นางสาวเรวดี จันทเปรมจิตต์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DEVELOPMENT OF COMMUNITY- BASED
LEARNING MODELS FOR PROMOTING PRODUCTIVE AGEING

Miss Raewadee Chantapremchit

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Policy Management and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
โดย	นางสาวเรวดี จันทเปรมจิตต์
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. อมรวิชัย นาครทรรพ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ เล็ก สมบัติ)

เรวัตติ จันทเปรมจิตต์ : การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง
 คุณประโยชน์ (DEVELOPMENT OF COMMUNITY- BASED LEARNING MODELS FOR PROMOTING
 PRODUCTIVE AGEING) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 ร่วม: รศ. ดร. วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 348 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่
 ยังคุณประโยชน์ และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ผู้วิจัยใช้
 ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
 ใน 2 พื้นที่ที่มีแนวปฏิบัติที่ดี คือ ชุมชนบ้านสมานมิตร (นามสมมติ) สิงห์บุรี และชุมชนบ้านจิตอารีย์ (นามสมมติ) จังหวัด
 สมุทรสงคราม ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสาร และลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลชุมชนละ 2 เดือนโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ
 แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 137 คน และการสนทนากลุ่มผู้สูงอายุชุมชนละ 3 กลุ่ม หลังจากนั้นได้นำ
 ข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย แล้วนำรูปแบบที่ได้จากการวิเคราะห์ไปพัฒนาด้วยการใช้การวิจัยเชิง
 ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยนำรูปแบบการเรียนรู้ที่วิเคราะห์ได้ไปทดลองใช้ที่ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ (นามสมมติ) จังหวัด
 ชลบุรี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่ได้รับ
 การพัฒนาในชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ (นามสมมติ) ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนวคิด/หลักการ คือ ใช้แนวคิดชุมชน
 เป็นฐานในการเรียนรู้และแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
 ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัว การสืบสานวัฒนธรรม ส่วนที่ 3
 องค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน ซึ่งมีชมรมผู้สูงอายุเป็นหลัก ประสานกับองค์การ
 ปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล รวมทั้งมีการขยายภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก
 ชุมชน กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักถึงปัญหา
 ของผู้สูงอายุ 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม 3) การให้ความรู้แก่ชุมชน 4) การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ 5) การจัดตั้งกลุ่มการ
 เรียนรู้ 6) การส่งเสริมการทำงานหารายได้และกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และ 7) การประเมินผล แบบการเรียนรู้ที่
 เหมาะสมมี 5 แบบคือ แบบกระบวนการกลุ่ม แบบประสบการณ์ แบบมีส่วนร่วม แบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการ
 เรียนรู้แบบเครือข่าย ปัจจัยเสริมหนุนประกอบด้วยผู้นำ ทรัพยากร ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ นโยบายและแผนงานรัฐ และ
 วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนเงื่อนไขในการนำรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวไปใช้นั้น ชุมชนจะต้องมีกลุ่ม/องค์การทำงานเป็นทีม มี
 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีข้อมูลด้านผู้สูงอายุ มีภาคีเครือข่ายสนับสนุน มีระบบอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่มี
 ประสิทธิภาพ รวมทั้งมีผู้สูงอายุที่มีความรู้และภูมิปัญญาเข้าร่วมดำเนินงาน

ภาควิชา	นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทาง	ลายมือชื่อนิติ
	การศึกษา	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

5284246527 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: LEARNING MODEL / COMMUNITY-BASED / PRODUCTIVE AGEING

RAEWADEE CHANTAPREMCHIT: DEVELOPMENT OF COMMUNITY- BASED LEARNING MODELS FOR PROMOTING PRODUCTIVE AGEING. ADVISOR: ASSOC. PROF. CHANITA RUKSPOLLMUANG, Ph.D., CO-ADVISOR: ASSOC. PROF. VIPAN PRACHUABMOH, Ph.D., 348 pp.

The objectives of this research were to analyze good practice models for community-based learning to promote productive ageing and to develop the community-based learning model for promoting productive ageing. Qualitative research was employed in 2 selected villages; namely, Samarnmitre village (an assumed named) in Sing Buri province and Jit Aree village (an assumed named) in Samut Songkhram province. Besides documentary research, the researcher collected data by doing field research in the above villages for 2 months each. Participant and non-participant observations, in-depth interviews of 137 persons and focus group discussions of 3 groups of elderly in each village were conducted. The collected data was analyzed by means of analytic induction. The analyzed learning models were then tried out and developed through participatory action research at Don-tree Sanoh village (an assumed named), Chonburi province.

Findings could be concluded that the community-based learning model for promoting productive ageing which was developed from Don-tree Sanoh village (an assumed named) consisted of 3 parts. In the first part, the concept or principle of learning, it was suggested that community-based learning and adult learning or andragogy should be utilized. In the objective, which was the second part of the model, it was proposed that the objectives for promoting productive aging comprised 4 activities including paid employment, voluntary activities, caregiver activities, and cultural preservation. In the third part, it was suggested that the learning model should consist of structural organization in the community in which the elderly club took the leading role. At the same time, there should also have participation from Local Administrative Organization and Tambon Health Promoting Hospital as well as extended learning networks from both inside and outside the community. The community-participated learning process consisted of 7 steps: 1) raising awareness of the problems facing the elderly; 2) setting up shared vision; 3) providing knowledge to the community; 4) administering the elderly database; 5) forming learning groups; 6) promoting income-earning and social activities for elderly; and 7) evaluation. Five learning styles were proposed for the model: group process learning, experimental learning, participatory learning, action learning, and network learning. It was also found that supportive factors for the community-based learning model were leaders, resources, social capital, human capital, state policy and plan, and local culture. Moreover, the conditioning factors for implementing such learning model consisted of teamwork groups or organizations, learning exchange activities, elderly database, supportive networks, efficient health volunteer systems in the village, and participation of the informative elderlies and those recognized as local wisdoms in the learning process.

Department:	Educational Policy Management and Leadership	Student's Signature
		Advisor's Signature
Field of Study:	Development Education	Co-Advisor's Signature
Academic Year:	2014	

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายไปได้ด้วยความกรุณา และการสนับสนุนช่วยเหลือจากบุคคลองค์กร หน่วยงาน จากหลายฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง และรองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ ที่ปรึกษาและที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ สำหรับคำแนะนำและคำปรึกษาที่ผู้วิจัยได้รับอย่างสม่ำเสมอมาตลอด

ขอขอบพระคุณประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.อมรวิชัย นาครทรรพ และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์ อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย และ รองศาสตราจารย์เล็ก สมบัติ ที่ได้เสียสละเวลา ให้คำแนะนำ รวมทั้งให้กำลังใจ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่เสียสละเวลาในการตรวจสอบเครื่องมือ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะท่านผู้ตรวจราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นายวิทัศน์ เตชะบุญ ซึ่งเป็นทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและให้ความเมตตา ช่วยเหลือในด้านต่างๆกับผู้วิจัยมาตลอด ขอขอบพระคุณนายยงยุทธ เพ็ญศรี ท่านผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ อดีตผู้อำนวยการสำนักพัฒนาสังคม กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ที่ให้โอกาสและเวลาในการดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ และขอขอบคุณบุคลากรในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทุกท่านที่มีส่วนร่วมและช่วยเหลือในทุกๆด้าน

ขอขอบคุณองค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมผู้สูงอายุ และโรงพยาบาลชุมชน/โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล รวมถึงภาคส่วนต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนทั้งสามแห่งที่ผู้วิจัยลงไปศึกษา ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลภาคสนาม และอำนวยความสะดวกด้านต่างๆเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “กองทุน 90ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ที่ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ทุกประการ เพื่อสร้างประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติในการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณพ่อ แม่ ซึ่งเป็นผู้มีความสำคัญและเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาในระดับดุขภูิบัณฑิต และเป็นกำลังใจในการผลักดันจนมีวันนี้ได้

สุดท้ายขอขอบพระคุณตนเองในความมุ่งมั่น พยายาม ไขว่คว้า ตามหาความฝันของตนเองจนสำเร็จ คุณค่าของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอมอบให้แก่ประชาชนคนไทยทุกคนที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	9
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	9
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้	19
1.1 ความหมายของการเรียนรู้และรูปแบบการเรียนรู้	19
1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้.....	21
ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน	22
2.1 ความหมายของการใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	22
2.2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.....	24
2.3 แบบการเรียนรู้ของชุมชน	27

2.3.1 การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process learning)	28
2.3.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning)	30
2.3.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (action learning)	33
2.3.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning)	38
2.3.5 การเรียนรู้แบบเครือข่าย (network learning).....	44
ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	47
3.1 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	47
3.2 รูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่.....	50
ตอนที่ 4 แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์	50
4.1 ความหมายของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (productive ageing)	51
4.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์	52
4.3 กิจกรรมของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์.....	54
4.4 บทเรียนของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในประเทศ.....	61
4.5 บทเรียนผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในต่างประเทศ	67
4.6 แนวคิดและทฤษฎีอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์.....	85
ตอนที่ 5 ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory)	
ของ Anthony Giddens	95
แนวคิดของ Giddens เกี่ยวกับผู้สูงอายุ	101
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ Structuration Theory.....	105
ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	108
6.1 งานวิจัยในประเทศ	108
6.2 งานวิจัยต่างประเทศ	123
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	130

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ 130 ที่ยังคุณประโยชน์	130
ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์.....	134
บทที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์.....	141
4.1 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ ที่ยังคุณประโยชน์ ชุมชนบ้านสมานมิตร จังหวัดสิงห์บุรี.....	142
1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	142
2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน.....	149
3. กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร.....	152
4. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน	155
5. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์	179
4.2 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่ส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ ชุมชนบ้านจิตอารีย์ จังหวัดสมุทรสงคราม	193
1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	193
2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน.....	197
3. กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน.....	200
4. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน	202
5. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของชุมชนต่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์	233
บทที่ 5 การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์.....	258

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	258
2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน	261
3. ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้.....	268
4. การส่งเสริมการทำงานหารายได้ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ	283
สรุปผลการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้.....	295
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	299
สรุปผลการวิจัย.....	299
อภิปรายผลการวิจัย.....	306
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	314
ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้	315
ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย	316
รายการอ้างอิง	317
ภาคผนวก.....	330
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์(ผู้นำชุมชน)	331
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ (ผู้สูงอายุ)	335
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย).....	340
ภาคผนวก ง คำถามการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion)ผู้สูงอายุ	345
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	348

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	การสังเคราะห์ลักษณะกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ.....	56
ตารางที่ 2	การจัดเป้าหมายการให้บริการด้านสุขภาพ จำแนกตามประเภทของผู้สูงอายุ.....	66
ตารางที่ 3	รูปแบบกลยุทธ์และแผนการดำเนินการ	76
ตารางที่ 4	เงื่อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ	86
ตารางที่ 5	กรอบความคิดของ Structuration Theory และ Functionalism	100
ตารางที่ 6	แผนปฏิบัติการวิจัย.....	138
ตารางที่ 7	ตารางสรุปกิจกรรม/แบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ของชุมชนบ้านสมานมิตร.....	182
ตารางที่ 8	ตารางสรุปกิจกรรม/แบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ของชุมชนบ้านจิตอารีย์	241
ตารางที่ 9	เปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ	252

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 Dimensions of the duality of structure (Giddens, 1986)..... 14

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย 16

ภาพที่ 3 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 42

ภาพที่ 4 กิจกรรมการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ..... 55

ภาพที่ 5 มิติของทวิภาวะโครงสร้าง (Giddens, 1984) 99

ภาพที่ 6 แบบจำลองของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์และทุนทางสังคม 105

ภาพที่ 7 ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล 137

ภาพที่ 8 รูปแบบการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
บ้านสมานมิตร นามสมมติ) ตามกรอบแนวคิดทวิโครงสร้างของ Giddens (1984)..... 187

ภาพที่ 9 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ 191

ภาพที่ 10 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
บ้านจิตอารีย์ (นามสมมติ) ตามกรอบแนวคิดทวิโครงสร้างของ Giddens 246

ภาพที่ 11 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ 250

ภาพที่ 12 ร่างรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ ที่ยัง
คุณประโยชน์ บ้านดนตรีเสนาะ 256

ภาพที่ 13 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
บ้านดนตรีเสนาะ 304

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็นปรากฏการณ์ที่ชัดเจนของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ซึ่งขนาดหรือจำนวนของประชากรรวมและประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบันและมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคต โดยจำนวนประชากรรวมเพิ่มจากประมาณ 26.2 ล้านคนในปี พ.ศ. 2523 เป็น 66.5 ล้านคน ในปัจจุบันและคาดว่าจะเพิ่มเป็น 70 ล้านคนในปี พ.ศ. 2573 ขณะที่จำนวนประชากรสูงอายุหรือประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มจาก 1.5 ล้านคนในปี พ.ศ. 2503 เป็นประมาณ 7.4 ล้านคนในปัจจุบัน และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึง 17.7 ล้านคนในปี พ.ศ. 2573 เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนของประชากรสูงอายุควบคู่กันไปกับขนาด จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ. 2523 แม้จำนวนประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่สัดส่วนของประชากรสูงอายุจากประชากรทั้งหมดเกือบจะไม่เปลี่ยนแปลง คือ มีสัดส่วนราวร้อยละ 5-5.5 ของประชากรทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากประชากรในวัยอื่นก็เพิ่มขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรวัยเด็กเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากและรวดเร็วเนื่องจากภาวะเจริญพันธุ์ที่อยู่ในระดับสูงในช่วงดังกล่าว ต่อมาในภายหลังประชากรวัยเด็กได้เพิ่มขนาดช้าลงเนื่องจากภาวะเจริญพันธุ์ลดต่ำลงเป็นลำดับ และหลังจากที่ภาวะเจริญพันธุ์ลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน ยิ่งส่งผลให้สัดส่วนของประชากรในวัยเด็กลดลงมาก ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยสูงอายุกลับเพิ่มสูงขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2550 ประมาณ 1 ใน 10 ของประชากรไทยจะเป็นประชากรสูงอายุ ภายในปี พ.ศ. 2573 คาดประมาณกันว่าสัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็นถึง 1 ใน 10 ของประชากรไทยสูงอายุ ภายในปี พ.ศ. 2573 คาดว่าประมาณกันว่าสัดส่วนดังกล่าวจะเพิ่มเป็นถึง 1 ใน 4 (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, ศิริวรรณ ศิริบุญ, วรเวศม์ สุวรรณระดา และกุลศล สุนทรธาดา อ้างถึงในมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2553, หน้า 8-30)

การเปลี่ยนแปลงสถิติประชากรของโครงสร้างอายุในสังคมไทย อันเนื่องมาจากกระบวนการลดลงของการตายและการเจริญพันธุ์ ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนในสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ อัตราส่วนของคนวัยแรงงานที่ให้การดูแลผู้สูงอายุลดลง ในปี พ.ศ. 2513 และ พ.ศ. 2523 ประชากรวัยแรงงาน 10 คน ดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน ปี พ.ศ. 2551 มีประชากรวัยแรงงาน 6 คนให้การดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน แต่ในอีก 20 ปีข้างหน้าผู้สูงอายุในประเทศไทยจะมีคนในวัยทำงานที่จะมาให้การดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุน้อยมาก ผลจากการฉายภาพประชากรแสดงว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีประชากรในวัยแรงงานเพียง 2 คนเท่านั้นที่จะดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย,

2551) ประกอบกับผลทั้งจากการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลให้ครอบครัวที่เคยเป็นหลักประกันสำคัญของผู้สูงอายุไม่สามารถทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุได้ ผู้สูงอายุจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรืออยู่กับหลาน ทำให้ผู้สูงอายุอยู่ในภาวะยากลำบาก คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุลดต่ำลง ขาดความมั่นคงในชีวิต (อมรา สุนทรธาดา และสุพัตรา เลิศชัยเพชร, 2552) การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างเร่งด่วนและมั่นคง ซึ่งต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน คือตัวผู้สูงอายุเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ

รัฐได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งกำหนดเป็นนโยบายและแผนงานต่างๆ เช่น การจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ที่ปรับปรุงจากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544) เพื่อให้เป็นแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 นี้ได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้อย่างชัดเจนเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานของหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุไว้ 5 ยุทธศาสตร์ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1: ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ

- 1.1 มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ
- 1.2 มาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 1.3 มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 2: ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ

- 2.1 มาตรการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วยและดูแลตนเองเบื้องต้น
- 2.2 มาตรการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ
- 2.3 มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ
- 2.4 มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ
- 2.5 มาตรการส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ
- 2.6 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

ยุทธศาสตร์ที่ 3: ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็นมาตรการต่างๆ ดังนี้

- 3.1 มาตรการคุ้มครองด้านรายได้
- 3.2 มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ

3.3 มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแลและการคุ้มครอง

3.4 มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

ยุทธศาสตร์ที่ 4: ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุ
อย่างบูรณาการระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

4.1 มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ
ระดับชาติ

4.2 มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 5: ยุทธศาสตร์ด้านการประมวล พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้ด้าน
ผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

5.1 มาตรการการสนับสนุนและส่งเสริมวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุสำหรับ
การกำหนดนโยบาย และการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์
แก่ผู้สูงอายุ

5.2 มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุ
แห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

5.3 มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้ถูกต้องและทันสมัย โดยมีระบบ
ฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงอายุที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

จากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมผู้สูงอายุ
มาตรการ 2 ได้ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุและในมาตรการ 3
เน้นการส่งเสริมด้านการทำงานหารรายได้ของผู้สูงอายุ ซึ่งตามยุทธศาสตร์นี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่
ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นของผู้สูงอายุ

นอกจากนั้น ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นบทบัญญัติทางกฎหมายได้
มุ่งเน้นการคุ้มครองดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พ.ศ. 2550 หมวดที่ 3 ส่วนที่ 9 ที่มุ่งเน้นเรื่องสิทธิในการได้รับการบริการสาธารณสุขและสวัสดิการ
จากรัฐ มาตรา 53 บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิ์
ได้รับสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรี และความช่วยเหลือที่
เหมาะสมจากรัฐ

จากที่กล่าวมานั้น เพื่อให้การพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยโดยเฉพาะการ
เตรียมการรองรับสังคมผู้สูงอายุที่ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่เขาสู่สังคมผู้สูงอายุ รัฐจึงได้ให้
ความสำคัญและกำหนดให้ยุทธศาสตร์ “การสร้างความเป็นธรรมในสังคม” เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์
หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งยุทธศาสตร์นี้มุ่งให้
ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่

ครอบคลุมทั่วถึงและมีคุณภาพเท่าเทียมกัน โดยกลุ่มผู้สูงอายุเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่รัฐให้ความสำคัญในการดูแล ค้ำครอง นอกจากนี้ยังได้รัฐยังตระหนักถึงผลกระทบของการก้าวสู่สังคมสูงวัยมากขึ้นเป็นลำดับอีกด้วย

เนื่องจากสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีรากฐานจากพุทธศาสนา โดยปลูกฝังให้คนทำดี มีศีลธรรม มีความกตัญญูทวดต่อบุพการี ผู้มีพระคุณ ดังนั้น ผู้สูงอายุในอดีตจึงได้รับการดูแลเป็นอย่างดีให้ความเคารพยกย่องจากบุตรหลาน ครอบครัว ในช่วงนี้ครอบครัวและการเกื้อหนุนจากชุมชนมีบทบาทสำคัญ ภาครัฐยังไม่มียุทธศาสตร์และแผนงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นช่วงที่ครอบครัวและชุมชนต้องดูแลผู้สูงอายุกันเอง ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ

การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทยเริ่มชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. 2496 ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์จัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคขึ้นเป็นแห่งแรก ซึ่งในช่วงนั้นนโยบายของรัฐจะเน้นการจัดสวัสดิการทุกรูปแบบ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครองและดูแล งานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในช่วงนี้จึงเป็นงานวิจัยด้านการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ (กชกร สังขชาติ, 2542; กนกอร สกฤตวงดี, 2544; รัชชัย สงประสพ, 2546; ศิริพร เมืองโคตร, 2544; สมนึก แสงเขียว, 2544; สุนทร เกสร, 2544) จนกระทั่งได้มีการจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับการให้บริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ และมีการประกาศใช้แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ซึ่งได้มีการถ่ายโอนการจัดสวัสดิการบางประเภทให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแผนและนโยบายระดับชาติที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นในการดำเนินงานผู้สูงอายุมากขึ้น

ในช่วงเปลี่ยนผ่านกระบวนการตัดสินใจในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจากการสงเคราะห์หรือการรับมาเป็นส่งเสริมบทบาทผู้สูงอายุในการเป็นผู้ให้แก่ครอบครัว ชุมชนและสังคมนั้น เริ่มจากการปรับปรุงแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ซึ่งปรับปรุงเป็นแผนที่กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ซึ่งในบางยุทธศาสตร์ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นในการปรับกระบวนการตัดสินใจกล่าว งานวิจัยในช่วงหลังนี้จะปรับฐานคิดโดยผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับศักยภาพผู้สูงอายุหรือพหุมิติพลัง (จิราพร เกศพิชญวัฒนา & และคณะ, 2549; ปาริชาติ ญาตินิม, 2547; เพ็ญแข ประจันปัจจนิก, 2550; อาชญญา รัตนอุบล & และคณะ, 2553) การทำงานหรือกิจกรรมเพื่อหารายได้ และเพื่อช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุ (จุฑาทิพย์ เล็กล้วน, 2550; ไตรรัตน์ ทองสัมฤทธิ์, 2548; นงนุช สุนทรชวากานต์, 2552; เพ็ญรินทร์ สารตจำเจริญ, 2549; มหาวิทยาลัยมหิดล & สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2553; เล็ก สมบัติ, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, & ธนิกานต์ ศักดาพร, 2554; สมรักษ์ รักษาทรัพย์, กาญจณี กังวานพรศิริ, & นงนุช อินทวิเศษ, 2553) ประกอบกับการเปลี่ยนผ่านทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมบาง

ประการที่มีผลในทางลบต่อครอบครัว โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ & ปัญญา ชูเลิศ, 2552) และผลการวิจัยของโนเดลและนภาพร ชโยวรรณ (จอห์น โนเดล และ นภาพร ชโยวรรณ, 2552) ที่พบว่า แนวน้อมผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่คนละจังหวัดมีแนวน้อมเพิ่มขึ้น หรือเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 28 ในปี พ.ศ. 2538 เป็นร้อยละ 35 ในปีพ.ศ. 2550 โดยสัดส่วนดังกล่าวสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร สำหรับสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะดังกล่าว เนื่องจากการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงานไปยังเขตที่มีงานและมีรายได้เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการสูญเสียประชากรวัยแรงงานหรือการตายด้วยโรคเอดส์ของประชากรวัยนี้ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องอาศัยอยู่กับหลานตามลำพัง และจำนวนมากจำเป็นต้องแบกรับภาระการเลี้ยงดูหลาน

ดังนั้น ผู้สูงอายุจำเป็นต้องตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วดังกล่าว ต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ในลักษณะองค์รวมรอบด้าน ต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี อันหมายถึงการเป็นผู้ที่ดูแลตนเองได้ ทำในสิ่งที่ปรารถนาได้ตามศักยภาพของตน ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับความเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2542)

องค์การอนามัยโลก (WHO, 2002) ได้กล่าวถึงการเป็นผู้สูงอายุที่คงศักยภาพของตนเองไว้ ประกอบด้วยแนวคิด 3 ประการ คือ

1. การพึ่งพาตนเองได้หรือคงภาวะสุขภาพที่ดีที่สุดของตนเองในแต่ละช่วงชีวิตให้ได้
2. การมีส่วนร่วมกับสังคมให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้
3. การสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้ตนเองตามอัตภาพ

ประกอบกับสถานการณ์ของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้สูงอายุมีแนวน้อมเพิ่มจำนวนขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้นเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์ ทั้งนี้อายุที่ยืนยาวขึ้นมักตามมาด้วยสมรรถภาพทางกายที่ลดลงจนก่อให้เกิดภาวะพึ่งพิงในระดับรุนแรงจำนวน 140,000 คน และคาดว่าจะเพิ่มเป็นสองเท่าหรือ 280,000 คน ในปี พ.ศ. 2567 ซึ่งตามทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ของ Kossuth and Bengtson (1988) เชื่อว่าการทำกิจกรรมต่างๆ ของบุคคลช่วยให้บุคคลมีความพึงพอใจในตนเองและมีแรงจูงใจที่จะสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับบุคคลโดยมีกิจกรรมเป็นเครื่องมือ และเป็นการพัฒนาบุคคลโดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ดังนั้น ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มีความพอใจในชีวิตสูงสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี และมีสุขภาพทั้งกายและใจ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดภาวะพึ่งพิงได้ จึงต้องมีกิจกรรมและการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ทำให้สามารถดำเนินชีวิต

อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีความรู้สึกว่าตนเป็นประโยชน์ ไม่เป็นภาระต่อครอบครัว และช่วยเหลือชุมชน สังคมได้

การยังคุณค่าประโยชน์ของผู้สูงอายุในการพึ่งพาตนเองได้ และช่วยเหลือครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ นับเป็นการคงศักยภาพของผู้สูงอายุ และสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม การสร้างคุณค่าให้กับตนเอง ครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุ ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องเป็นภาระแก่ลูกหลานและช่วยลดความยากจนของผู้สูงอายุ โดยการทำงานจึงเป็นประเด็นที่ควรส่งเสริมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพและสามารถดำรงอยู่ในครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี

จากการคาดประมาณของสหประชาชาติ ในอีก 10 ปี และ 20 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 11.7 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 และ 15.8 ล้านคนในปี พ.ศ. 2573 (หรือเกือบ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมด) คาดว่าจะมีผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานหรือเป็นแรงงานเพิ่มขึ้นจากปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นแรงงานที่มีคุณค่าด้านเศรษฐกิจอย่างมหาศาลในอนาคต สอดคล้องกับการสำรวจประชากรสูงอายุปี พ.ศ. 2550 พบว่ามีผู้สูงอายุอีกมากกว่าร้อยละ 40 ที่ประสบกับความยากลำบาก มีรายได้ไม่เพียงพอในบางครั้ง จึงต้องการที่จะหางานทำเพื่อเลี้ยงชีพ ราวหนึ่งในสามของผู้สูงอายุจัดได้ว่ามีฐานะยากจน จึงพบว่าในปัจจุบันนี้โดยประมาณแล้วก็ยังมีผู้สูงอายุเกือบหนึ่งในสามคนที่ต้องยังชีพด้วยการทำงานเป็นสำคัญ และสำหรับผู้สูงอายุที่ยังต้องการทำงานแต่ว่างงานนั้นก็ยังมีไม่น้อย (ราวร้อยละ 30) ที่ยังคงหางานทำอยู่ ดังนั้น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการทำงานมากขึ้น นอกจากจะเป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี มีรายได้โดยไม่ต้องพึ่งพาบุตรหลานหรือความช่วยเหลือจากรัฐแล้ว ยังช่วยลดภาระของประชากรวัยทำงานในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุอีกด้วย

นอกจากการทำงานหรือกิจกรรมที่หารายได้เลี้ยงตนเองและเกื้อหนุนครอบครัวแล้ว การยังคุณค่าประโยชน์ของผู้สูงอายุในการทำงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยอาจได้รับผลตอบแทนหรือไม่ก็ได้ ก็เป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมได้ดีเป็นอย่างยิ่ง (เล็ก สมบัติ et al., 2554)

ในการวิเคราะห์คุณค่าของผู้สูงอายุเชิงเศรษฐกิจ สามารถทำได้หลายมุมมอง ได้แก่

1. การมองคุณค่าผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นทุนมนุษย์ ซึ่งสามารถประเมินคุณค่าได้ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม (เช่น ชมรมผู้สูงอายุในชุมชน) และระดับองค์กร (เช่น สภาผู้สูงอายุฯ สมาคมคลังปัญญาผู้สูงอายุ องค์กรอาสาสมัคร) (Flamholtz, 2005 อ้างถึงในกุศล สุนทรธาดา, 2553, หน้า. 65-83)

2. การมองคุณค่าผู้สูงอายุในฐานะเป็นเครื่องมือ (instrumental value) เป็นการมองคุณค่าในเชิงอรรถประโยชน์ ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในชีวิต และลดความเสี่ยงต่อความยากจน ซึ่งมีทั้งที่เห็นได้ชัดและวัดได้ ได้แก่ คุณค่าด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้านการทำงาน รายได้ และการออม

(Lehrer and others, 1996 อ้างถึงในกุศล สุนทรธาดา, 2553, หน้า 65-83) และคุณค่าที่ประเมินหรือตีค่าทางเศรษฐกิจออกมามาก (immanent/intrinsic value) เป็นการมองคุณค่าผู้สูงอายุที่ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม โดยเฉพาะที่ไม่ได้รับค่าจ้าง หรือทำงานในลักษณะที่เป็นจิตอาสา (Lie et al., 2009) เช่น ทำหน้าที่เป็นนุจฉาวิชา ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการ ที่ปรึกษา

การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จึงเป็นประเด็นที่รัฐควรให้ความสำคัญ และวางกรอบนโยบายและแผนงานที่มุ่งเป้าหมายให้ชุมชนช่วยเหลือสนับสนุนผู้สูงอายุทุกมิติ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคง ในปัจจุบันรัฐมีแนวคิดลดบทบาทการดำเนินงานลงโดยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น และให้การดำเนินงานอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากที่สุด เพราะเชื่อว่าท้องถิ่นและชุมชนอยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด ย่อมรู้และเข้าใจสภาพปัญหาตลอดจนความต้องการของผู้สูงอายุได้ดี (กระทรวงสาธารณสุข และ กรมสุขภาพจิต, 2552) ดังนั้นการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่ม ชมรมต่างๆ ในชุมชน จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างตรงประเด็นที่สุด

แนวคิดชุมชนเป็นฐานซึ่งเป็นการนำชุมชนมาเป็นหลักในการปฏิบัติงานโดยสร้างให้ประชาชนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมประเมินผลจนเกิดอุดมการณ์ร่วมกันว่าเป็นชุมชนของทุกคน (สดใส คุ่มทรัพย์อนันต์, 2540) แนวคิดชุมชนเป็นฐานมีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) สร้างจิตสำนึกและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน 2) ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาและพัฒนาบริการต่างๆ โดยชุมชน 3) ระดมความร่วมมือในลักษณะของการประสานงานระหว่างองค์กรภายนอก ชุมชน และบุคลากรภายในชุมชน (ลักษณะนารา จรรย์านนท์, 2549) จึงได้นำมาใช้ในการจัดการปัญหาต่างๆ ของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การอนุรักษ์และส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ต้นแบบจิตอาสาดูแลคนพิการ “นายยามโมเดล” การพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชนที่ประสบภัยสึนามิที่จังหวัดพังงา การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ตำบลเป็นฐาน การแก้ไขปัญหาเด็ก และเยาวชนในชุมชน โมเดลสร้างสุขด้วยวิถีพอเพียงภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านวิถีพอเพียงแบบคนอีสาน การพัฒนาตำบลต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงของบริษัทปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ส่วนด้านผู้สูงอายุนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน เช่น การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตชนบท จังหวัดพิษณุโลก การพัฒนารูปแบบสุขภาพการดูแลสุขภาพตาของผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่าการใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

การนำแนวคิดชุมชนเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ จึงทำให้ชุมชนซึ่งประกอบด้วยบุคคลและองค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมคิด ร่วมวางแผน ดำเนินการ ประเมินผลต่างๆ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายของชุมชน คือ การเสริมสร้างหลักประกันด้านต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ จากประเด็นดังกล่าวชุมชนบางแห่งที่มีศักยภาพ

ได้จัดกิจกรรมต่างๆ ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถยังคุณค่าประโยชน์อยู่ในครอบครัว ชุมชนของตน อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีและลดการพึ่งพาจากบุตรหลาน ครอบครัวโดยการจัดหางาน อาชีพ การส่งเสริมการรวมกลุ่ม การเป็นอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุในด้านการยังคุณค่า ประโยชน์ ดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันรัฐได้ส่งเสริมและให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าว เห็นได้จากมติคณะกรรมการ ผู้สูงอายุแห่งชาติ ครั้งที่ 7/2554 วันที่ 19 ตุลาคม 2554 ในประเด็นที่ 5 รายงานผลการดำเนินงาน คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (1 ตุลาคม 2554 - 30 กันยายน 2555) ก็ได้ให้ความสำคัญเรื่อง การสนับสนุนการจ้างงานและอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2555) หรือกองทุน ผู้สูงอายุที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 13 เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศักยภาพ ความมั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรม ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการบริการเงินทุนประกอบอาชีพ และการ สนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/องค์กร/และเครือข่ายผู้สูงอายุ (กองทุนผู้สูงอายุ, 2555: ออนไลน์) หรือการนำ ผู้ที่เกษียณอายุแล้วแต่ยังมีความรู้ ความสามารถมาช่วยงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ ซึ่งได้ จัดตั้งธนาคารสมองเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยมี แนวคิดให้ผู้เกษียณอายุซึ่งเป็นวุฒิสภาธนาคารสมองได้นำความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญมา ช่วยงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในการพัฒนาอย่างกว้างขวาง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ดังนั้นจึงต้องมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (community learning) เพราะเมื่อเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนและเรียนรู้จนเป็นวงจรต่อเนื่องไม่รู้จบ ทำให้เกิดพลัง มหาศาลในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในสังคม ผลที่ได้จะทำให้บุคคลสามารถนำความรู้ไปสู่การ ตัดสินใจ เลือกลงหนทางการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตต่อไป และที่ สำคัญควรมีการพัฒนาแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า บุคคลมีศักยภาพและสามารถเรียนรู้ที่ จะดูแลและพึ่งพิงตนเองได้ เพราะจะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชนต่อไปได้ (กระทรวงสาธารณสุข และ กรมสุขภาพจิต, 2552) หากชุมชนมีรูปแบบการ เรียนรู้ที่ดี มีทางเลือกที่หลากหลายในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการยังคุณค่าประโยชน์แก่ผู้สูงอายุให้มี ความเหมาะสมกับบริบทชุมชนของตน จะช่วยให้ชุมชนสามารถส่งเสริมการยังคุณค่าประโยชน์แก่ ผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อ ส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณค่าประโยชน์ ซึ่งทำให้ได้รูปแบบการเรียนรู้ที่ดีที่ทำให้ชุมชนสามารถ ส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณค่าประโยชน์ได้ ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานนั้นสามารถ

ช่วยให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้ในทุกภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างคุณค่าแก่ผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนและครอบครัวของตนได้อย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงในชีวิต สอดคล้องตามนโยบายและทิศทางการพัฒนาของรัฐ และหากชุมชนสามารถพึ่งพาช่วยเหลือเอื้ออาทรกันในการส่งเสริมการยังคุณประโยชน์แก่ผู้สูงอายุแล้ว ผู้สูงอายุจะลดการพึ่งพิงจากครอบครัว ชุมชน สังคมลงได้มาก และยังสามารถนำศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีอยู่ในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้อีกด้วย อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อกำหนดโครงการ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชนที่มีการดำเนินงานที่มีระบบที่ดีเป็นเช่นไร
2. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชนที่มีการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นระบบเป็นเช่นไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา
 - 1.1 มุ่งวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ในชุมชนที่มีดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่ดี
 - 1.2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ในชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ยังไม่เป็นระบบ
 - 1.3 ใช้แนวคิดทฤษฎี Structuration ของ Anthony Giddens เป็นแนวทางการวิเคราะห์

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่ ศึกษากรณีศึกษา จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่ดี จำนวน 2 ชุมชน เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง โครงสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่อธิบายถึงลำดับขั้นตอนของวิธีการในการจัดสภาพการเรียนรู้ และได้จัดเป็นระบบตามทฤษฎีหลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ ประกอบด้วยแนวคิด วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และเงื่อนไขที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการที่สมาชิกชุมชนได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ไข และสรุปทบทวน เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ และการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายถึง การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยศึกษาแบบการเรียนรู้ จำนวน 5 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้แบบเครือข่าย

การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม หมายถึง การเรียนรู้จากการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีการกำหนด วัตถุประสงค์ วางแผน การทำงานและจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้จนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง การเรียนรู้ทำความเข้าใจปัญหาของชุมชนให้ตรงกันซึ่งมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา โดยร่วมกันคิดวิเคราะห์และวางแผนร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิดจนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือทางออก จึงนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้ และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนโดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียนก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ได้ลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมกลุ่ม โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในการการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การทำงาน ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ ได้แก่ ประสบการณ์ (experience) การสะท้อนความคิด (reflection) ความคิดรวมยอด (concept) และการประยุกต์ใช้ (Application)

การเรียนรู้แบบเครือข่าย หมายถึง การเรียนรู้จากการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันโดยการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล การแบ่งปันทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับอายุตามปฏิทิน และยังคงสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้

ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ หมายถึง ผู้สูงวัยที่ยังคงทำงานหรือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม และเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ และอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ได้รับค่าตอบแทนก็ได้ งานหรือกิจกรรมเหล่านี้แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัว และกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม

กิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำความรู้และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการทำงานหารายได้ ทั้งจากการรวมกลุ่มและงานส่วนบุคคล

กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำความรู้และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง

กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัว หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำความรู้และภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดูแลครอบครัวทั้งทางด้านสุขภาพ การดำรงชีวิตประจำวัน โดยเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานและสมาชิกในครอบครัว

กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนำความรู้ ภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชน

ระยะบุกเบิก หมายถึง ช่วงเวลาที่เริ่มก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ ชุมชนมีการรวมกลุ่มดำเนินงานด้านผู้สูงอายุแต่ยังไม่แน่นอนพื้นที่

ระยะปรับเปลี่ยน หมายถึง ช่วงเวลาสรรหาและปรับเปลี่ยนผู้นำ ทรัพยากร รวมทั้งประสานภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ

ระยะพัฒนา หมายถึง ช่วงเวลาที่มีการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและแบ่งปันทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้มีความเป็นระบบและเกิดความยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย มีดังนี้

1. **แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่** ใช้แนวคิด/หลักการของ Knowles (1980) ซึ่งได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Andragogy) 4 ข้อ ดังนี้

1. มโนภาพต่อตนเอง (self-concept) มโนทัศน์การรับรู้ของตนเองของผู้ใหญ่เปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีบุคลิกภาพต้องพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ผู้ที่สามารถนำตนเองสามารถชี้นำและควบคุมตนเองได้

2. ประสบการณ์ (experience) ผู้ใหญ่สะสมประสบการณ์ ความรู้มากมาย สามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้อันทรงคุณค่า โดยถือว่าประสบการณ์เป็นทรัพยากรอันมีค่าของการเรียนรู้

3. ความพร้อม (readiness) ผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยมุ่งไปสู่ภาระงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม พร้อมทั้งจะเรียนรู้เมื่อรู้สึกว่สิ่งนั้นจำเป็นในการดำรงชีวิต

4. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (orientation to learn) ผู้ใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีมุ่งนำความรู้ไปใช้ในโอกาสสู่การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และแนวทางการเรียนรู้เปลี่ยนจากเนื้อหาเป็นศูนย์กลางไปสู่การลงมือปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง โดยยึดปัญญาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้

2. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาเป็นกรอบในการศึกษารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ อันประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้ (ปนัดดา พาที และ และคณะ, 2552)

1. ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ
2. ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในชุมชน
3. ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ
4. ส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ
5. จัดตั้งกลุ่ม/ชมรมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน

ก่อให้เกิดแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 5 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

และการเรียนรู้แบบเครือข่าย (สีลาภรณ์ นาคทรพร อ่างถึงในบำเพ็ญ เมืองมูล, 2551; สนธยา พลศรี , 2550)

3. แนวคิดชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้

ใช้หลักการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งพัฒนาโดย Horyna & Decker (Horyna & Decker, 1991) ประกอบด้วย

1. การตัดสินใจด้วยตนเอง (self-determination) ชุมชนสามารถจำแนกความต้องการ ความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้

2. การช่วยเหลือตนเอง (self-help) ชุมชนมีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองในด้านการ สนับสนุนและการส่งเสริม เมื่อชุมชนเพิ่มความรับผิดชอบในการดูแลความเป็นอยู่ที่ดีของตน ชุมชนจึง ต้องพึ่งพาตนเอง

3. การพัฒนาผู้นำ (leadership development) จำแนกการพัฒนาและการใช้ศักยภาพ ของผู้นำท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองและการสนับสนุนชุมชน

4. ความเป็นท้องถิ่น ชุมชนสามารถจัดบริการและสวัสดิการทางสังคมให้กลุ่มเป้าหมาย ต่างๆเข้าถึงได้ง่ายอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

5. บูรณาการบริการชุมชน (integrated delivery of service) เพื่อให้กลุ่มและองค์กร ต่างๆ สามารถควบคุมและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการ ทำงาน ร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรในชุมชน

6. การใช้ทรัพยากรได้อย่างสูงสุด (maximum use resource) การใช้ทรัพยากรด้าน กายภาพ การเงิน บุคลากรของชุมชน ควรจะมีการติดต่อเชื่อมโยงกันตามความจำเป็นและความสนใจ ของชุมชน

7. การรวมเป็นหนึ่ง (inclusiveness) ในการจำแนกคนในชุมชนตามอายุ รายได้ เพศ เชื้อ ชาติ ศาสนา หรืออื่นๆ เพื่อการเข้าร่วมโครงการ กิจกรรม และบริการควรจะศึกษาภาคตัดขวางอย่าง กว้างๆ ของคนในชุมชน

8. ความรับผิดชอบ (responsiveness) สถาบัน องค์กรต่างๆ มีหน้าที่รับผิดชอบในการ พัฒนาโปรแกรมและบริการให้ตอบสนองความจำเป็นและความสนใจตามบทบัญญัติ

9. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) เป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั้งในระบบ และนอกระบบให้แก่คนในชุมชนทุกวัย

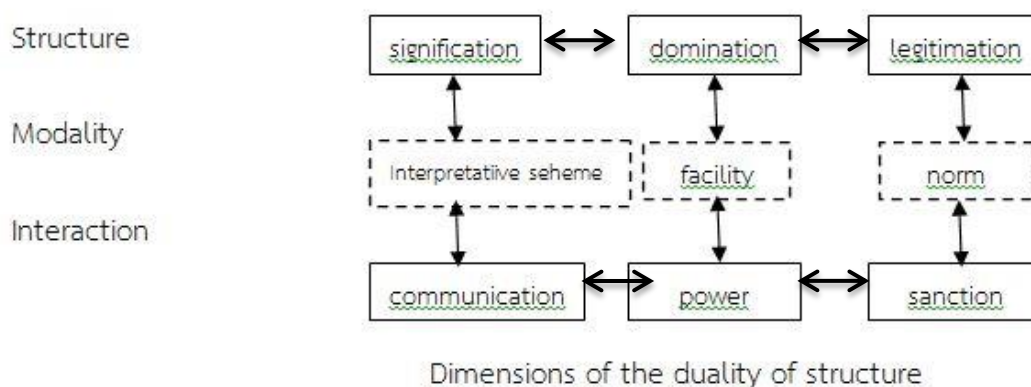
4. แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (productive ageing)

ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ยังคงทำงานหรือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ และอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ ได้รับค่าตอบแทนก็ได้ โดยใช้กรอบของกิจกรรมที่แสดงถึงการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ประยุกต์

ตามแนวคิดของ Engaged as We Age (James & and others, 2010) ซึ่งแบ่งงานหรือกิจกรรม ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การเป็นผู้ดูแลครอบครัว และการสืบสานวัฒนธรรม

5. แนวคิดทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ของ Anthony Giddens

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาของ Anthony Giddens มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ (actor/agency) ซึ่งทำงานแบบพึ่งพาและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโครงสร้าง มีความสัมพันธ์ในลักษณะทวิภาวะของโครงสร้าง (duality of structure) ซึ่งไม่ได้มองว่าโน้ตศอันหนึ่งกำหนดโน้ตศอันหนึ่ง ผู้กระทำสามารถเข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโดยการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันโครงสร้างซึ่งหมายถึงกฎและทรัพยากร ยังคงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้กระทำและยังคงทำงานแบบพึ่งพากันและกันจนสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง ทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ โดยใช้ Dimensions of the duality of structure เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

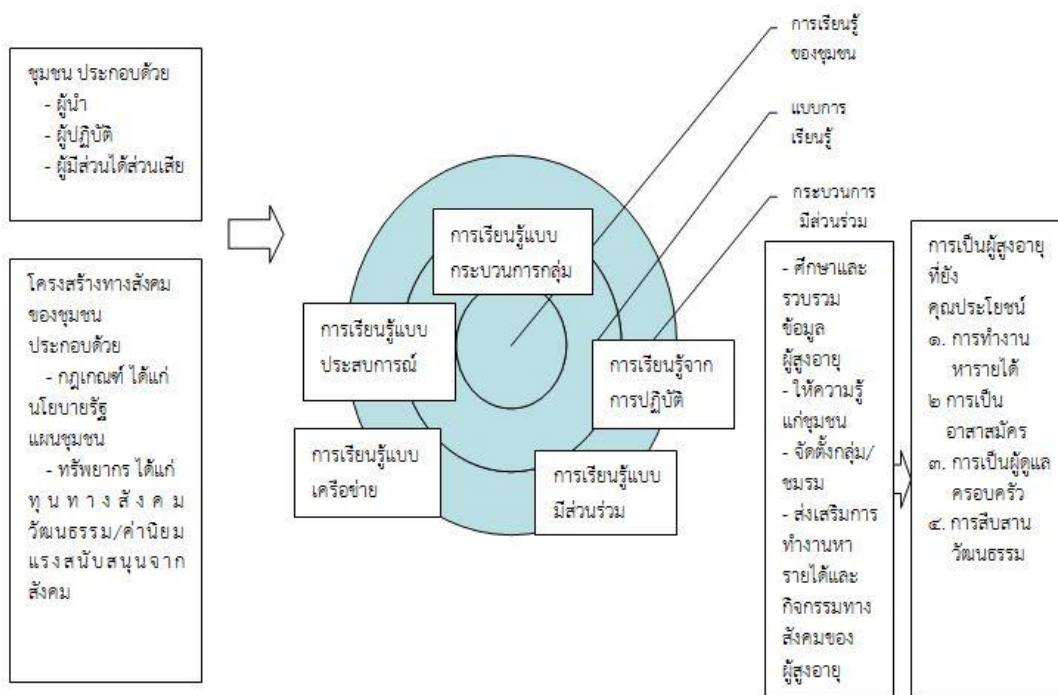

ภาพที่ 1 Dimensions of the duality of structure (Giddens, 1984)

ชุมชนมีการรวมตัวกัน ร่วมคิด ร่วมวางแผนในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เกิดการสื่อสาร และมีปฏิสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายร่วมในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ การทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน ภายใต้ทรัพยากร ศักยภาพของชุมชน และความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ทา

หนทางในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพประโยชน์ โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้และได้รับทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติในการทำงาน และกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นกุญแจสำคัญในการผลักดันให้เกิดพลังในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณภาพประโยชน์ มีความสามารถในการทำประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสมาชิกภายในชุมชนจะเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ และให้ความร่วมมือในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณภาพประโยชน์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมโดยกำหนดเป็นแผนงานและนโยบายของชุมชนเพื่อนำสู่การปฏิบัติ หากชุมชนขาดการให้ความสำคัญในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุให้ยังคงคุณภาพประโยชน์ หรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากหลายๆ ภาคส่วน โครงการกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้นี้อาจไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ในทางตรงกันข้ามหากโครงการ กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ได้รับการยอมรับและตระหนักถึงความสำคัญ โครงการ กิจกรรมก็จะประสบผลสำเร็จจากความร่วมแรงร่วมใจจากหลายๆ ภาคส่วน และเกิดงาน กิจกรรมที่ดีของผู้สูงอายุขึ้นในชุมชน ชุมชนจะตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในการยังคุณภาพประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งในการที่ชุมชนเกิดการยอมรับในคุณค่าของผู้สูงอายุดังกล่าว อาจถูกกำหนดเป็นกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน หรือแผนพัฒนาชุมชนเพื่อใช้ในการเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแผนภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า ในการที่ชุมชนจะดำเนินการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์นั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ทั้งในส่วนของชุมชน อันประกอบด้วย ผู้นำ ผู้ปฏิบัติ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแต่ละกลุ่มมีบทบาทดังนี้

ผู้นำ ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม/องค์กร มีบทบาทร่วมวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหา ประสานกับหน่วยงาน/องค์กรเพื่อสรรหาทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำเนินงาน และร่วมประเมินผลการดำเนินงาน

ผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย กลุ่มผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่ม องค์กรต่างๆ และครอบครัวผู้สูงอายุ มีบทบาทร่วมวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหา วางแผนและลงมือปฏิบัติ และร่วมประเมินผลการดำเนินงาน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนมีบทบาท ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ปัญหา จัดสรรทรัพยากรเพื่อเอื้อต่อการดำเนินงาน และร่วมประเมินผลการดำเนินงาน

ปัจจัยที่สอง ได้แก่ โครงสร้างทางสังคมของชุมชน ประกอบด้วย กฎเกณฑ์ อันได้แก่ นโยบายรัฐ แผนชุมชน และทรัพยากร อันได้แก่ ทุนทางสังคมวัฒนธรรม/ค่านิยมแรงสนับสนุนจากสังคม ในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนจำเป็นต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อเป็นกลไกในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ชุมชนส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุในด้าน

ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี จากการรวมตัวกันของชุมชนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้ 1.ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ 2.ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในชุมชน 3.ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ 4.จัดตั้งกลุ่ม/ชมรมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน 5.ส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ (ปนัดดา พาลี และคณะ (2552)

ก่อให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ 4 แบบ ได้แก่ 1. การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม 2. การเรียนรู้จากประสบการณ์ 3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ 4. การเรียนรู้แบบเครือข่าย (สีลาภรณ์ นาคทรพรพ อ้างถึงในบำเพ็ญ เมืองมูล, 2551; สนธยา พลศรี, 2550) และจากการที่ชุมชนได้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายดังกล่าว ในที่สุดแล้วชุมชนจะสามารถส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ในการส่งเสริมฯ จำนวน 3 กิจกรรม ดังนี้

1. การทำงานหารายได้
 - งานส่วนบุคคล
 - การรวมกลุ่ม
2. การเป็นอาสาสมัคร
 - การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม
 - การให้ความรู้ในชุมชน
 - การดูแลผู้สูงอายุในชุมชน
3. การเป็นผู้ดูแล (ผู้สูงอายุหรือหลาน)
4. การสืบสานวัฒนธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำรูปแบบการเรียนรู้ไปเป็นแนวทางในการวางแผน กำหนดโครงการ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. ชุมชนสามารถนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
3. ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน
4. ผู้สูงอายุในชุมชนได้รับการส่งเสริมให้ยังคุณประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชนและสังคม

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” มีแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้

- 1.1 ความหมายของการเรียนรู้ และรูปแบบการเรียนรู้
- 1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

- 2.1 ความหมายของการใช้ชุมชนเป็นฐาน
- 2.2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
- 2.3 แบบการเรียนรู้ของชุมชน
 - 2.3.1 การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม
 - 2.3.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 2.3.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 2.3.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
 - 2.3.5 การเรียนรู้แบบเครือข่าย

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

- 3.1 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
- 3.2 รูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

ตอนที่ 4 แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

- 4.1 ความหมายของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
- 4.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
- 4.3 กิจกรรมของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
- 4.4 บทเรียนของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในประเทศ
- 4.5 บทเรียนของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในต่างประเทศ
- 4.6 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ตอนที่ 5 การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ตอนที่ 6 ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory)

ของ Anthony Giddens

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้

1.1 ความหมายของการเรียนรู้และรูปแบบการเรียนรู้

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการอกเวยและเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งด้านบวกและด้านลบ นั่นคือคนที่รู้แล้วอาจลดทอนจางลง หรือรู้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงกับสามารถลบล้างความรู้เดิม หรือเปลี่ยนเป็นความรู้ชุดใหม่ ผลลัพธ์ของการเรียนรู้เรื่องใดก็คือความรู้ (knowledge) ในเรื่องนั้น

ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้นั้นถือว่าเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการที่สำคัญของมนุษย์ในการรับรู้เรื่องราวหรือเนื้อหาข้อมูลที่เกิดขึ้นรอบข้าง นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

Dewey (1959) ให้ความหมายของการเรียนรู้ คือ ผลบวกอันเป็นรายละเอียดของสิ่งที่รู้อันเหลืออยู่หลังจากการลืมหมดแล้ว

Good (1973) ให้ความหมายของการเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องมาจากบุคคลได้มีประสบการณ์

ทิตนา แชมมณี (2545) กล่าวว่า การเรียนรู้ (learning) มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (learning process)” ซึ่งหมายถึงดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการแบบต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (learning outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในวาระต่างๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (ends) และวิธีการนำไปสู่เป้าหมาย (means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่างๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกเจตคติไปในทางที่เหมาะสมและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการกระทำหรือพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

ชนาธิป พรกุล (2551) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และเป็นจุดประสงค์สำคัญของผู้สอน จึงเป็นความจำเป็นที่ผู้สอนต้องทราบความหมายและลักษณะของการเรียนรู้ในปัจจุบันการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่ผู้เรียนต้องใช้สมองคิดทำความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ร่วมกับการลงมือปฏิบัติ ทดลองค้นคว้า จนกระทั่งสรุปเป็นความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีวิธีเรียนรู้ได้ 2 วิธี คือ

1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีนี้ผู้เรียนต้องรู้วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และมีวินัยในตนเองจึงจะเรียนรู้ได้สำเร็จ เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย

2) การเรียนรู้จากการสอนของผู้อื่น วิธีนี้ผู้เรียนทำกิจกรรมตามที่ผู้สอนกำหนด เป็นการศึกษาในระบบ ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนรู้ด้วยวิธีนี้ ผู้สอนจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะกำหนดหรือเลือกกิจกรรมให้ผู้เรียนอย่างระมัดระวัง และต้องแน่ใจว่าเมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมเหล่านั้นแล้ว ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ต้องการ

ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

ทิตินา แคมมณี (2545) ได้ให้ความหมายรูปแบบการเรียนรู้ว่า หมายถึง แบบแผนการดำเนินการเรียนรู้ที่ได้จัดเป็นระบบอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎีหลังการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้ที่เป็นรูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการพิสูจน์ ทดสอบได้ว่ามีประสิทธิภาพ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้นๆ โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วยทฤษฎีหลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ และกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะอันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนด ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้เป็นแบบแผนหรือแบบอย่างในการดำเนินการจัดการเรียนรู้อื่นๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกันได้

ประวิทย์ ประมาน (2554) สรุปว่า รูปแบบการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่มีแบบแผนการดำเนินการเรียนรู้อย่างเป็นระบบตามทฤษฎี หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ และได้รับการพิสูจน์ว่ามีประสิทธิภาพที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ โดยมีโครงสร้างที่อธิบายถึงลำดับขั้นตอนของวิธีการในการจัดสภาพการเรียนรู้ที่มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่างๆ เป็นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความคิด ทักษะ คุณค่า แนวคิด แนวทางการแสดงออกของผู้เรียนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้

วรรณภา บุญประเสริฐ (2554) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้ว่า หมายถึง โครงสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ลักษณะของการเรียนรู้ที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญระหว่างหลักการพื้นฐานหรือแนวคิดทางการศึกษาแนวคิดเดียวหรือมากกว่า สามารถใช้รูปแบบ

อธิบายความสัมพันธ์ลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบได้ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและความเชื่อของรูปแบบ วัตถุประสงค์ขั้นตอนของการรับรู้เมื่อมีการรับรู้แล้ว จึงเกิดการตอบสนองและเห็นคุณค่าจากการให้ความหมายพิจารณาอย่างใคร่ครวญในประสบการณ์ที่ได้รับนั้นๆ แล้วจึงเกิดการจัดระบบคุณค่าของการรับรู้สิ่งใหม่ๆ ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิตจนเกิดเป็นนิสัย

สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง โครงสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่อธิบายถึงลำดับขั้นตอนของวิธีการในการจัดสภาพการเรียนรู้ และได้จัดเป็นระบบตามทฤษฎี หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือ ซึ่งประกอบด้วย แนวคิด วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ เงื่อนไข ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น

1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

มีนักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ทิตานา แชมมณี (2545) ได้อธิบายองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) ปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือหลักการของรูปแบบการเรียนรู้นั้น
- 2) การบรรยายและอธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่ยึดถือ
- 3) การจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบ หรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบ ให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ
- 4) การอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้และเทคนิคการเรียนรู้ต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้นั้นๆเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ประวิทย์ ประมาณ (2554) ได้แบ่งองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ได้ 4 ประการ คือ

- 1) ปรัชญา หลักการ แนวคิด หรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานของรูปแบบ
- 2) วัตถุประสงค์/จุดมุ่งหมายของรูปแบบ
- 3) ขั้นตอน/กระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) การวัดประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดจากการใช้รูปแบบ

ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล (2548) ได้จัดทำโครงการการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วย

- 1) ทวนเดิม/ฐานคิด
- 2) กระบวนการ/วิธีการ
- 3) ผลที่ได้รับ
- 4) ผลลัพธ์/ผลกระทบ
- 5) การจัดการต่อไป: อนาคต

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ทฤษฎี แนวคิด หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4) การวัดและประเมินผลเพื่อสรุปผลลัพธ์

ตอนที่ 2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

2.1 ความหมายของการใช้ชุมชนเป็นฐาน

ชุมชนมีความหมายและขอบเขตที่กว้าง มีผู้ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้แตกต่างกัน โดยชุมชนอาจมีความหมายว่า เป็นหน่วยหรือองค์กรทางสังคมที่มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีแนวพฤติกรรมและการสัมพันธ์ติดต่อซึ่งกันและกันของกลุ่มบุคคลที่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน (อมรวิรัช นาคทรพร, 2551) หรืออาจมีความหมายที่หมายถึง กลุ่มของบุคคลที่มีพื้นฐานของความสนใจร่วมกัน นอกจากนั้น “ชุมชน” อาจมีความหมายในเชิงของความรู้สึกผูกพันด้านจิตใจของกลุ่มคนที่มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตามการศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนและทักษะของการพัฒนาชุมชนควรจะศึกษาถึงความหมายที่เป็นรากฐานและเอื้อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนด้วย

สรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์และประโยชน์ร่วมกัน

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้ให้นิยามของความเข้มแข็งของชุมชนว่า หมายถึง การที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวได้ทัน และสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้ มีภูมิปัญญาของชุมชนและสมาชิกของชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ประเวศ วะสี (2540) ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า มีความหมายเช่นเดียวกับความหมายของชุมชน ประชาคม และประชาสังคม สังคมเข้มแข็ง คำเหล่านี้มีความหมายเช่นเดียวกัน โดยหมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน หรือมีความเชื่อ

ร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน และมีการจัดการที่มีการรวมตัวของกลุ่มคนจนกลายเป็นชุมชนนั้น ก่อให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งดีงามทุกอย่างทั้งในด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ

จากการศึกษาของลักษณะที่สำคัญของชุมชนเข้มแข็ง พบว่าชุมชนเข้มแข็งควรมีลักษณะสำคัญดังนี้ (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543)

- 1) ชุมชนมีความเป็นอิสระ กล่าวคือ มีอิสรภาพด้านความคิดและอุดมคติที่ไม่ถูกบังคับควบคุมด้วยกำลังอำนาจใดๆ
- 2) ชุมชนรวมตัวกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมิใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตน
- 3) สมาชิกในชุมชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน
- 4) ชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเรียนรู้ (learning organization) สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ด้านต่างๆ ที่จำเป็น เช่น ด้านอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง เป็นต้น โดยการเรียนรู้จะเป็นไปในลักษณะเรียนร่วมกันจากการกระทำ
- 5) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) การมีจิตวิญญาณของชุมชนจะเห็นได้จากการที่สมาชิกมีความผูกพันภักดีกับชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ห่วงแหนชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกยึดเหนี่ยวร่วมงาน
- 6) เป็นชุมชนที่สามารถจัดการตนเอง แก้ปัญหาของตนเองได้ โดยดำเนินการกิจกรรม 4 ประการ คือ การวางแผน (planning) ชุมชนจะต้องมีการวางแผนว่าจะทำอะไร ใครเป็นผู้นำ ทำที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร การจัดกระบวนการ (organization) เป็นการเตรียมการเพื่อการดำเนินการตามแผน ซึ่งต้องมีการเตรียมการ เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน การลงมือดำเนินการ (Implementing) เป็นการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้จนกว่าจะเสร็จ และการประเมิน (evaluating)
- 7) เป็นชุมชนที่มีสภาพเป็นปึกแผ่นและมีสันติภาพ สมาชิกของชุมชนมีความรู้สึกผูกพันกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน
- 8) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง
- 9) เป็นชุมชนที่มีการเกิดขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ

2.2 แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

Heslie (1985 อ้างถึงในรัชชาภรณ์ รัตภูมิ, 2549) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานไว้ว่า เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการศึกษาชุมชน มีการบูรณาการการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาจเรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกนัยหนึ่งคือเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

ปรัชญา/หลักการของการใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ คือแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา (Community Based Approach: CBA) ในการปฏิบัติงานช่วยเหลือประชาชนในชุมชน ปัจจุบันได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในงานต่างๆ อาทิ งานสาธารณสุขมูลฐานของกระทรวงสาธารณสุข ใช้องค์ประกอบของชุมชนเป็นฐาน ซึ่งประกอบด้วย

1. การสร้างองค์กรประชาชน (local people's organization) โดยการรวมกลุ่มประชาชนในชุมชนเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้
2. การสร้างเครือข่ายในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น (social network)
3. การจัดฝึกอบรมให้องค์กรประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการทำงานเฉพาะด้าน (specific training)
4. การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน (set up committee) โดยให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกตามระบอบประชาธิปไตยและกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
5. กำหนดกรอบกิจกรรมหรือลักษณะของงานที่ทำ (specific activities)
6. การติดต่อประสานงานและร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (co-ordination and co-operation)
7. การติดตามประเมินผล (monitoring and evaluating) เพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

หลักการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พัฒนาโดย Horyna and Decker (1991) มีดังนี้

1. กำหนดความต้องการของชุมชนเอง (self-determination) ชุมชนสามารถจำแนกความต้องการความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้
2. ช่วยเหลือตนเอง (self-help) ชุมชนมีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองในด้านการสนับสนุนและการส่งเสริม เมื่อชุมชนเพิ่มความรับผิดชอบในการดูแลความเป็นอยู่ที่ดีของตน ชุมชนจึงต้องพึ่งพาตนเอง

3. การพัฒนาผู้นำ (leadership development) จำแนก พัฒนาและใช้ศักยภาพของผู้นำท้องถิ่นเพื่อการพึ่งพาตนเองและการสนับสนุนชุมชน

4. ความเป็นท้องถิ่น (localization) ชุมชนสามารถจัดบริการและสวัสดิการทางสังคมให้กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ให้เข้าถึงได้ง่ายอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

5. บูรณาการบริการชุมชน (integrated delivery of service) เพื่อให้กลุ่มและองค์กรต่างๆ สามารถควบคุมและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรในชุมชน

6. การใช้ทรัพยากรได้อย่างสูงสุด (maximum use resource) การใช้ทรัพยากรด้านกายภาพ การเงิน บุคลากรของชุมชน ควรจะมีการติดต่อเชื่อมโยงกันตามความจำเป็นและความสนใจของชุมชน

7. การรวมเป็นหนึ่ง (inclusiveness) ในการจำแนกคนในชุมชนตามอายุ รายได้ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรืออื่นๆ เพื่อการเข้าร่วมโครงการ กิจกรรม และบริการควรจะศึกษาภาคตัดขวางอย่างกว้างๆ ของคนในชุมชน

8. ความรับผิดชอบ (responsiveness) สถาบัน องค์กรต่างๆ มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาโปรแกรมและบริการให้ตอบสนองความจำเป็นและความสนใจตามบทบาทญัตติ

9. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบให้แก่คนในชุมชนทุกวัย

Hiemstra (1993 อ้างถึงใน Galbraith, 1995) ได้กล่าวถึงหลักการของการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และยังคงแสดงให้เห็นว่าการศึกษาดูตลอดชีวิตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

1. กำหนดความต้องการของชุมชนตนเอง (self-determination) สมาชิกของชุมชนมีสิทธิและมีความรับผิดชอบที่จะร่วมกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดการกับทรัพยากรของชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนตนเอง

2. หลักการช่วยตนเอง (self-help) สมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในการสนับสนุนและพัฒนาซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

3. พัฒนาความเป็นผู้นำ (leadership development) ผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่สำคัญ เช่น ในเรื่องทักษะของการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจ และกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

4. ความเป็นชุมชนท้องถิ่น (localization) สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมก็คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรม โครงการต่างๆ ของชุมชน และเป็นกิจกรรมโครงการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

5. การประสานความร่วมมือ (Integrated delivery of services) องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ มีบริการที่สอดคล้องกัน เป็นเป้าหมายของชุมชน และได้รับความร่วมมือกับชุมชน และที่สำคัญ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ จำเป็นต้องทำงานโดยมีเป้าหมายร่วมกัน

6. ลดการดำเนินงานและบริการที่ซ้ำซ้อนกัน (reduce duplication of services) ชุมชนจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคน เงิน ทรัพยากร ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และมีการประสานการดำเนินงานและบริการร่วมกัน ลดการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนกัน

7. ยอมรับความหลากหลาย (accept diversity) สมาชิกในชุมชนย่อมมีความหลากหลายไม่ว่าจะด้านอายุ รายได้ ชนชั้น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือเงื่อนไขความบกพร่องต่างๆ หากแต่ทุกคนในชุมชนย่อมได้รับความมั่นใจว่าความหลากหลายของสมาชิกจะได้รับการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งด้านการวางแผนดำเนินการร่วมในกิจกรรมบริการต่างๆ ของชุมชน

8. สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน (Institution responsiveness) สมาชิกทุกคนรู้สึกมีพันธะที่จะต้องรับผิดชอบต่อร่วมกันในเรื่องสาธารณะ

9. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) สมาชิกทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย มีโอกาสเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

Scottish Government (2009: online) ได้กล่าวถึง หลักของการเรียนรู้ของชุมชน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาว่า ประกอบด้วย

1. การเสริมพลัง (empowerment) เป็นการเพิ่มศักยภาพของบุคคลและกลุ่ม
2. การมีส่วนร่วม (participation) ซึ่งสนับสนุนให้บุคคลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
3. การรวบรวม (Inclusion) ความเท่าเทียมของโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำเพื่อช่วยให้บุคคลเผชิญกับปัญหาเฉพาะหน้า
4. การกำหนดการตัดสินใจด้วยตนเอง (self-determination) ส่งเสริมบุคคลให้กำหนดทางเลือกของตน

5. การเป็นหุ้นส่วน (partnership) โดยยึดหลักว่า องค์กรต่างๆ สามารถสร้างการเรียนรู้และพัฒนากิจกรรม ซึ่งใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า หลักการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วย 1) การกำหนดความต้องการของชุมชนเอง (self-determination) 2) การช่วยเหลือตนเอง (self-help) 3) การพัฒนาผู้นำ (leadership development) 4) ความเป็นท้องถิ่น (localization) 5) บูรณาการบริการชุมชน (integrated delivery of service) 6) การใช้ทรัพยากรได้อย่างสูงสุด (maximum use resource) 7) การรวมเป็นหนึ่ง (inclusiveness) 8) ความรับผิดชอบต่อ (responsiveness) และ 9) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning)

2.3 แบบการเรียนรู้ของชุมชน

แบบการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมายหลายลักษณะ มีนักการศึกษาหลายท่านได้จำแนกลักษณะที่เหมาะสมโดยให้ความสำคัญต่อการนำไปใช้ได้จริงในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2543) กำหนดลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม (group process) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเกิดจากการที่คนในชุมชนแต่ละคนได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดพลังสติปัญญาสามารถหาทางออกได้ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของคนทุกฝ่าย

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (active learning) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเป็นการแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การเรียนรู้จึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่เกิดจากการร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา แล้วนำไปปฏิบัติจริง ผลเป็นอย่างไรก็นำมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมมากที่สุดต่อไป เรียกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (interactive learn through action)

3. เป็นการเรียนรู้ปัญหาในชีวิตจริง (problem oriented) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นนอกจากเป็นการยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชนแล้ว การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนยังหมายถึงการร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนได้แล้วจะทำให้เพิ่มความมั่นใจในศักยภาพของบุคคลและชุมชนมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อร่วมกันแสวงหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงเป็นการเรียนรู้ในเรื่องใกล้ตัวที่อยู่แล้ว จึงเรียนรู้ได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากกว่า การเรียนรู้ในเรื่องไกลตัวที่ไม่มีความรู้มาก่อน

4. เป็นการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือข่าย คนที่เรียนรู้ร่วมกันจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในลักษณะแนวราบมากกว่าแนวตั้ง หรือมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ความคิดเห็นและทรัพยากรระหว่างกันด้วยความสมัครใจช่วยเหลือกัน ติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ แต่มีจุดร่วมที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรหรือชุมชนต่อชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะ

สนธยา พลศรี (2550) กล่าวถึงกระบวนการที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ กระบวนการที่สำคัญ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม กระบวนการ

เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง และกระบวนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

บำเพ็ญ เมืองมูล (2551) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรี สหกรณ์บ้านต้นผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวมี 4 แบบ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและการลองผิดลองถูก กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการวิจัย

สรุปได้ว่า แบบการเรียนรู้ของชุมชนมีหลากหลายแบบ แต่ในงานวิจัยนี้ได้คัดเลือกแบบที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในชุมชนและก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้แบบเครือข่าย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process learning)

ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

กาญจนา ไชยพันธุ์ (2549) ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลมารวมกันเพื่อศึกษาประสบการณ์ของกลุ่ม หลากๆ ฝ่ายศึกษาพฤติกรรมความเป็นผู้นำผู้ตามความคิด ฝึกปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และมีการศึกษาจากประสบการณ์ โดยผู้ศึกษาจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์เรียนรู้ที่จัดขึ้น

ชูชีพ โทชะจา (2550) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลมารวมกลุ่มกัน มีปฏิสัมพันธ์กันได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึก ให้กำลังใจซึ่งกันและกันและกลุ่มมีการดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

เอกพงษ์ ณ เชียงใหม่ (2552) กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลมารวมกลุ่มกันมีปฏิสัมพันธ์กัน มีวัตถุประสงค์เป้าหมายและมีกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรม เพื่อให้กลุ่มมีการดำเนินการให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

CCartwright and Zander (1968) ได้ให้ความหมายกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง อุดมการณ์ทางการเมืองแบบหนึ่งที่กลุ่มควรจัดให้มี และควรดำเนินการโดยอุดมการณ์จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ เป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกคุณค่าและประโยชน์ที่สมาชิกและสังคมควรได้รับการรวมกลุ่มดังกล่าวจะมีคุณค่าต่อสมาชิก นับว่าเป็นการรวมกลุ่มในอุดมคติที่สมาชิกทุกคนจะมีความ

เท่าเทียมกัน ไม่มีการกำหนดการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ทุกคนจะใช้สติปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่อย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนและสังคม

2. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง ชุดเทคนิค เช่น การเล่นบทบาท (role playing) การอภิปรายตามรหัส 66 (buzz-session) การสังเกต (observation) การส่งผลย้อนกลับของกระบวนการกลุ่ม (feedback of group process) และการตัดสินใจของกลุ่ม (group decision) ซึ่งเทคนิคต่างๆ นี้ถูกนำมาใช้กันอย่างกว้างขวางในการอบรมและปรับปรุงทักษะต่างๆ ของบุคคล

3. กระบวนการกลุ่ม หมายถึง แหล่งที่ใช้แสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของกลุ่ม และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มต่างๆ

สรุปได้ว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีการกำหนด วัตถุประสงค์ วางแผน การทำงานและจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้จนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

คุณลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม

กาญจนา ไชยพันธุ์ (2549) ได้อธิบายถึงกระบวนการกลุ่มสรุปดังต่อไปนี้

1. กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาในตัวบุคคล ดังนี้

1.1 กระบวนการกลุ่มช่วยตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ โดยสนองความต้องการพื้นฐานทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความปลอดภัย และความต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

1.2 กระบวนการกลุ่มช่วยสร้างและพัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคมโดยฝึกให้สมาชิกของกลุ่มรู้จักเก็บอารมณ์ แสดงอารมณ์ให้ถูกต้องและสมเหตุผล รู้จักการพูดคุยกั้กทาย การแสดงออกตามกาลเทศะ การแสดงสัมพันธ์ภาพกับสมาชิกและคนอื่นๆ ของกลุ่ม

1.3 กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาด้านทัศนคติ ความสนใจและความสามารถ เมื่อบุคคลอยู่คนเดียวหรืออยู่นอกกลุ่มอาจมีทัศนคติที่ไม่ชอบบางสิ่งบางอย่าง เช่น ไม่ชอบคบคนมากมาย ไม่ชอบฟังผู้อื่น ฯลฯ แต่เมื่อมาอยู่ในกลุ่มต้องระงับสิ่งที่ไม่ชอบ รู้จักฟังผู้อื่นชื่นชมสิ่งที่เป็นสิ่งที่ดีๆ ของผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการพัฒนาด้านทัศนคติขึ้น

1.4 กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาคุณค่าด้านอาชีพ โดยกลุ่มจะฝึกให้กล้าแสดงออก ฝึกการตัดสินใจ เช่น ในกลุ่มผู้บริหาร พัฒนาความเป็นผู้นำ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์การงานหรืออาชีพได้

1.5 กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาด้านความรู้และทักษะต่างๆ ในการเข้ากลุ่ม สมาชิกต้องให้ความร่วมมือในการเคารพกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกลุ่ม เช่น การเป็นผู้ฟังที่ดี การฟังทำให้เกิดความรู้ที่เพิ่มขึ้น ได้รับความรู้จากผู้อื่นโดยพัฒนาขึ้น จากสิ่งที่ตนได้รู้อยู่แล้ว ร่วมพัฒนาทักษะในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่สมาชิก

2. กระบวนการกลุ่มมีคุณค่าในการวินิจฉัยในการเข้ากลุ่ม ทำให้สมาชิกได้ประเมินค่าหรือประเมินตนเอง ประเมินความสามารถ ประเมินสำนึกในขอบเขตการกระทำของตนเอง ช่วยให้เห็นพบตนเอง เข้าใจตนเองมากขึ้น

3. กระบวนการกลุ่มมีคุณค่าในการบำบัด ได้มีการนำเอากระบวนการกลุ่มมาใช้บำบัดบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์ ผู้ป่วยทางจิตในการเข้ากลุ่ม

4. กระบวนการกลุ่มที่มีคุณค่าในทางการศึกษา โดยการศึกษาที่เน้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้การรวมกลุ่มเพื่อทำงานและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ฝึกการทำงานร่วมกัน ความเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตามที่ดี การเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ขั้นตอนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม มีดังนี้

1. ทำความเข้าใจในเป้าหมาย จุดมุ่งหมายของงาน
2. วางแผนปฏิบัติในรายละเอียด
3. แบ่งงานและมอบหมายงาน
4. ปฏิบัติตามแผนงานและปฏิบัติตามงาน
5. ประเมินผลและปรับปรุง

2.3.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning)

Kolb (1984) เสนอว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์จะมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากการเรียนรู้โดยทั่วไป คือ เน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ เป็นความต่อเนื่องภายใต้ประสบการณ์ของบุคคล เป็นการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหา เป็นองค์รวมเพื่อการพัฒนาปรับปรุง เป็นความเชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ความรู้ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ นอกจากความสำคัญของประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องควบคุมและรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีลักษณะเป็นผู้ชี้นำตนเองในการเรียนรู้ (self-directed learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์เพื่อเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้แต่ละคนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ตนเองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมของตนเองต่อไป ซึ่งอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีกระบวนการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจ และมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป

ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ และดึงเอาประสบการณ์ออกมา มีการสะท้อนความคิด เพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าใหม่ขึ้น

ปิยะดา จุลวรรณา (2553) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยใช้ประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาทบทวน ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล และผู้เรียนพยายามตีความและสรุปเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง เกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ของตนเอง

พิชา คำสนองศรี (2552) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยใช้ประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาทบทวน ไตร่ตรองอย่างเหตุผลและผู้เรียนพยายามตีความและสรุปเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง เป็นลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เมื่อใดที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้อะไรก็ตาม ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมของตนเองที่มีอยู่

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป

คุณลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์

Roger (1965) ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณลักษณะที่มีความสำคัญในการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า การเรียนรู้จะมีความหมายเมื่อบุคคลนั้นมีการเรียนรู้ตามเนื้อหาวิชาที่ตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง และบุคคลจะสามารถเรียนรู้ได้เร็วถ้าอยู่ในสภาพที่พร้อม และการเรียนที่เป็นการริเริ่มจากตนเองจะเป็นการเรียนรู้ที่คงทนมากที่สุด

คุณลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเพื่อใช้เป็นฐานในการเข้าใจตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน มีการสร้างความคิดรวบยอด หลังจากประสบการณ์ที่ได้รับ และการนำประสบการณ์ใหม่ไปประยุกต์ใช้เพื่อขยายเขตการเรียนรู้

อาพันธ์ชนิตร์ สู่พานิช (2554) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ถือเป็นการเรียนรู้โดยสร้างให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ และเจตคติโดยการนำประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีมาบูรณาการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม เพราะเป็นการสร้าง

ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับเมื่อได้กระทำหรือมีกิจกรรม โดยผู้เรียนนำสิ่งที่ได้รับประมวล และสร้างเป็นแนวคิดหรือองค์ความรู้ของตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปสร้าง ประสบการณ์กับสิ่งใหม่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ต้องอาศัย ประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีกระบวนการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจ และมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ใน ลักษณะหรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป โดยลักษณะของ กระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1. การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการกลุ่ม การ เข้าร่วมการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
2. การสรุปสร้างความรู้ใหม่ โดยนำประสบการณ์ใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์ เดิมเป็นความรู้ใหม่
3. การประยุกต์ใช้ นำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้
4. การสรุปทบทวนและสร้างประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง

ขั้นตอนการเรียนรู้จากประสบการณ์

Kolb (1984) ได้เสนอขั้นตอนการเรียนรู้จากประสบการณ์ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสร้างประสบการณ์ (concrete experience) ซึ่งเป็นประสบการณ์ ของผู้เรียนที่ได้มาจากการปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง เป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน เป็นสิ่งที่ตนเอง รับรู้และยอมรับ

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นสังเกตปฏิกริยาสะท้อนกลับ (reflection observation) ซึ่งเป็น ส่วนที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่างด้วยตนเอง ซึ่งการมองเห็นที่แตกต่างเป็นผลมาจากการ สะท้อนกลับตามแนวคิดของตนเองกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการเรียนรู้ด้วยการดูและการทำ

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสร้างความคิดรวบยอดเชิงนามธรรม (action conceptualization) ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่รู้สึกเข้ากับความรู้สึกที่เป็นจริง เป็น การเรียนรู้จากความคิด การวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นทดลอง (action experimentation) ซึ่งเป็นประสบการณ์ของ ผู้เรียนที่ทดสอบจากความรู้ตามทฤษฎีที่ได้มาจากการปฏิบัติทดลองและคิดแก้ไขปัญหา เป็นการ ปฏิบัติทดลองในการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่

อาพันธ์ชินทร์ สุพานิช (2554) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเรียนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม (having an experience) โดยผู้เรียนมีโอกาสได้ตรงประสบการณ์ที่ได้รับ

ขั้นตอนที่ 2 การทบทวนประสบการณ์ที่ได้รับ (Reviewing the experience) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนได้มีการทบทวนประสบการณ์ที่ได้รับว่ามีผลกระทบต่อตนเองอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไรต่อประสบการณ์เหล่านั้น

ขั้นตอนที่ 3 การสรุปผลจากประสบการณ์ที่ได้รับ (concluding) เป็นการเชื่อมโยงการรับรู้ไปสู่การสรุปผลหรือการนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาสรุปเป็นความคิดรวบยอดที่ได้รับและนำไปปรับใช้

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผน (planning) เป็นขั้นตอนที่เอาผลจากการสรุปความคิดรวบยอดจากประสบการณ์ไปวางแผนเพื่อลงมือปฏิบัติตามความคิดการสรุปของผู้เรียน และเนื่องจากประสบการณ์การเรียนรู้และการสรุปผลในแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน จึงส่งผลสู่การกระทำที่ไม่เหมือนกัน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ ทบทวนประสบการณ์เดิม เสริมประสบการณ์ใหม่ นำไปประยุกต์ใช้ และประเมินติดตามผลการดำเนินงาน

2.3.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (action learning)

การเรียนรู้จากการปฏิบัติได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้ว (Marquardt, 2007) โดยองค์กรภาคธุรกิจเอกชนที่มีชื่อนับพันแห่งได้นำโปรแกรมการเรียนรู้จากการปฏิบัติไปใช้เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาผู้นำองค์กร ทั้งระดับปฏิบัติและระดับบริหาร เนื่องจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถพัฒนาสมรรถนะผู้นำทุกด้าน รวมถึงทักษะที่ผู้นำจำเป็นต้องมีในศตวรรษที่ 21

ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

อาชัญญา รัตนอุบล (2547) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากการที่บุคคลได้เผชิญกับปัญหาจริงที่เกิดขึ้นและพยายามแก้ไขปัญหานั้น ช่วยสร้างกระบวนการคิดและกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นรูปธรรม ในลักษณะของการคิดร่วมกัน สรุปผล วิเคราะห์ สังเคราะห์และนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ เป็นการคิดเพื่อประเมินแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้จริง และหาแนวทางแก้ไขปัญหได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (needs learners) มีการยืดหยุ่นและอิสระในการกำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญห มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน สามารถตรวจสอบผลลัพธ์หรือผลผลิตที่ได้ ทำให้ผู้เรียนได้รับทราบผลร่วมกันทุกระยะ

เนาวนิตย์ สงคราม (2550) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ระหว่างการทำงาน โดยการรวมกลุ่มคนเพื่อร่วมกันขบคิด แลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้และประสบการณ์แนวคิดใหม่ๆ ทำความเข้าใจ ร่วมกันพัฒนา แก้ไขปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับงาน

วารินทร์ สิ้นสูงสุด (2550) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในที่นั้น มาร่วมกันถามและสะท้อนความคิดเห็น โดยมีความมุ่งหมายทั้งมุ่งมั่นเรียนรู้หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถใช้ในคราวมี ปัญหาแล้วต้องการแก้ ในการแก้ปัญหาจะเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน เป็นการเรียนรู้จากงานที่ทำนั้น เป็นการเรียนรู้จากคนที่ร่วมกลุ่มในกระบวนการนั้น

ดารารัตน์ ลีเสริมสุขสิริ (2553) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า หมายถึง การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติที่แต่ละบุคคลเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาผ่านกระบวนการของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยการทำงานบนปัญหาจริง และสะท้อนกลับบนประสบการณ์ของตนเอง เสนอแนวทางการแก้ปัญหา และนำแนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปปฏิบัติ

อาพันธ์ชนิตรี สู่พานิช (2554) กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในองค์กร โดยกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นจะอยู่ในลักษณะของทีมงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหา และลงมือกระทำจนกระทั่งหมดปัญหาและสามารถสรุปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาสำหรับการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

อพรพรรณ บุตรกัตติญญ (2549) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า หมายถึง การเรียนรู้และการสะท้อนความคิดจากประสบการณ์อย่างต่อเนื่องเป็นระยะของบุคคล ผ่านกลุ่มการเรียนรู้ที่มีประเด็นสนใจศึกษาาร่วมกัน ด้านการสร้างสรรค์ทางปัญญา พร้อมทั้งการลงมือปฏิบัติจริงภายใต้สถานการณ์และบริบทของการทำงานในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ทำความเข้าใจปัญหาของชุมชนให้ตรงกัน ซึ่งมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา โดยร่วมกันคิดวิเคราะห์และวางแผน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิดจนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือทางออก จึงนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้ และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป

ลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์

อาชญญา รัตนอุบล (2547) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากการที่บุคคลที่ได้เรียนรู้ได้เผชิญกับสภาพ

1. ปัญหาจริงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะปัญหาในการทำงาน หรือปัญหาในชีวิตจริงและต้องการที่จะหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยพยายามเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ปัญหานั้น

2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ ความสามารถทักษะ ความคิด ทักษะคิด ค่านิยมของตนขึ้นมา โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหาของตนเอง

3. โดยคิดคำถามของตนเอง และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง แสวงหาคำตอบด้วยการลงมือปฏิบัติกระทำจริงทั้งในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือสถานการณ์จำลอง มีการวิพากษ์วิจารณ์ การอภิปราย การพิจารณา

4. การไตร่ตรอง การทบทวนและสะท้อนความคิดเห็นของตนออกมา โดยสามารถเกิดขึ้นทั้งในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน หรือในสถานการณ์จริงในการทำงานก็ได้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นความพยายามเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับปฏิบัติ

5. เป็นการคล่องรวมความรู้ใหม่หรือประสบการณ์ใหม่เข้ากับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล

วารินทร์ สิ้นสูงสุด (2550) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า

1. เป็นการเรียนรู้จากการเผชิญสภาพจริงปัญหาจริง
2. ใช้คำถามในการสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติ
3. แสวงหาคำตอบเพื่อตอบคำถามจากการลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง
4. มีการวิพากษ์วิจารณ์ ไตร่ตรอง ทบทวน และสะท้อนความคิดเห็นของตนเองออกมา
5. เป็นการร่วมคิดร่วมทำของกลุ่มคนที่ทำงานที่นั้น

พรชัย ฐีระเวช (2555) ได้สรุปหลักการและลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่าเป็นการต่อยอดจากความรู้เดิมที่อยู่ในองค์กรด้วยการซักถาม ไตร่ตรองและการลงมือปฏิบัติ แล้วเรียนรู้จากการปฏิบัติดังกล่าว โดยเป็นกระบวนการค้นหาความรู้ที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนหรือองค์กร และให้ความสำคัญกับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ของแต่ละคนแต่ละคนด้วยการกระตุ้นให้ไตร่ตรองและแสดงความคิดเห็น เพื่อตั้งประสบการณ์ดังกล่าวของแต่ละคน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาวิธีใหม่ในการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

สรุปลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติได้ว่า เป็นกระบวนการค้นหาความรู้ที่ใช้คนในองค์กรเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนหรือองค์กร หรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร โดยให้ความสำคัญกับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ของแต่ละคนด้วยการวิเคราะห์ไตร่ตรองและแสดงความคิดเห็น เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ในการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงองค์กรดังกล่าว

ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ประจวบ แหลมหลัก (2547) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นปฐมนิเทศ หมายถึง ขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน ได้แก่ การแนะนำตัว การแบ่งกลุ่มและทำความเข้าใจถึงกระบวนการที่จะดำเนินการ

ขั้นการระบุปัญหาที่แท้จริงของการปฏิบัติงาน หมายถึง ขั้นตอนให้ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อระบุปัญหาที่แท้จริงในการปฏิบัติงาน

ขั้นค้นหาสาเหตุของปัญหา หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาที่ระบุในขั้นระบุปัญหาที่แท้จริงของการปฏิบัติงาน

ขั้นค้นหาทางเลือกและตัดสินใจทางเลือกในการแก้ปัญหา หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองค้นหาทางเลือกและตัดสินใจทางเลือกในการแก้ปัญหา

ขั้นวางแผนปฏิบัติการ หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อกำหนดแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ตามทางเลือกในการแก้ปัญหาที่กลุ่มตัดสินใจเลือกแล้ว รวมถึงการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผน

ขั้นปฏิบัติการตามแผน หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้เรียนปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ รวมถึงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ

ขั้นนำเสนอผลการปฏิบัติงาน หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้ดำเนินการให้กลุ่มนำเสนอผลการปฏิบัติงาน การคิดใคร่ครวญ และการตัดสินใจดำเนินการในขั้นต่อไป

เนาวนิตย์ สงคราม (2550) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดประเด็นปัญหา โดยปัญหาที่เกิดมาจากการปฏิบัติงาน เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน หรือเป็นสิ่งที่องค์กรควรจะมีขึ้นตามสถานการณ์เพื่อพัฒนาบุคลากรและองค์กรให้ก้าวหน้า

2. การค้นหาคำตอบและการสะท้อนกลับการเรียนรู้ เป็นการค้นหาแนวทางโดยทำความเข้าใจกับปัญหาสาเหตุของปัญหาและมีการสะท้อนกลับด้านความคิด แนวคิด ประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีตเพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงช่วยในการค้นหาแนวทางใหม่

3. การวางแผนแนวทางการแก้ปัญหา สมาชิกในกลุ่มร่วมกันเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาโดยช่วยกันระดมความคิดเห็น ความรู้จากการศึกษาค้นคว้า นำมาปรึกษาและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม เพื่อคัดเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความเป็นไปได้และวางแผนเพื่อนำแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ได้ไปปฏิบัติ

4. การนำวิธีการแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติจริง โดยการนำวิธีการที่ได้จากแนวทางการแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติงานจริง

5. ตรวจสอบความก้าวหน้า โดยมีการนำเสนอความก้าวหน้าของวิธีการแก้ปัญหาที่ได้ปฏิบัติไประยะหนึ่งเพื่อตรวจสอบให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเหตุการณ์

6. ประเมินผลและสรุปผลจากการปฏิบัติ โดยประเมินผลของแนวทางแก้ปัญหาที่ได้ปฏิบัติและนำมาปรับปรุงอีกครั้งเพื่อสรุปเป็นแนวทางที่ดีที่สุด

นวลทิพย์ อรุณศรี (2553) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกลุ่ม (formation of group) กลุ่มอาจเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกโดยสมัครใจหรือการมอบหมายก็ได้ และอาจแก้ปัญหาขององค์กรปัญหาเดียวหรืออาจแก้ปัญหาของหลายแผนร่วมกันก็ได้ โดยกลุ่มควรกำหนดช่วงเวลาและการประชุมล่วงหน้าหรือกำหนดขอบเขตเวลาในการดำเนินการไว้ตั้งแต่การประชุมร่วมกันครั้งแรก

ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอปัญหาหรืองานให้แก่กลุ่ม (presentation of problem or task to group) ปัญหาควรถูกนำเสนอให้แก่กลุ่มอย่างสั้น กระชับ โดยผู้นำเสนออาจจะเป็นสมาชิกกลุ่มหรือไม่เป็นก็ได้

ขั้นตอนที่ 3 การมองสภาพปัญหาในรูปแบบใหม่ (reforming the problem) หลังจากได้รับคำแนะนำจากพี่เลี้ยงผ่านกระบวนการถามคำถามชุดหนึ่งแล้ว สมาชิกมีข้อตกลงที่ต้องทำร่วมกันต่อปัญหาที่สำคัญ และสามารถกำหนดสาระสำคัญของปัญหาขึ้นมาใหม่ ซึ่งอาจแตกต่างไปจากปัญหาที่นำเสนอไว้เดิม

ขั้นตอนที่ 4 (determining goals) ในทันทีที่ปัญหาหรือประเด็นสำคัญได้ถูกกำหนดขึ้นแล้ว กลุ่มจะต้องหาข้อตกลงเกี่ยวกับเป้าหมายและความสำเร็จในการแก้ไขปัญหานั้นในรูปแบบใหม่ (the reformed problem) เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาในระยะยาวอันจะทำให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อทั้งบุคคล กลุ่ม องค์กร

ขั้นตอนที่ 5 (developing action strategies) กลุ่มจะต้องทุ่มเทเวลาและพลังงานในการกำหนดและหากกลยุทธ์การปฏิบัติที่เป็นไปได้เพื่อทดลองปฏิบัติ ซึ่งกลยุทธ์นั้นจะถูกพัฒนาขึ้นผ่านชุดคำถามและการสะท้อนความคิดเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 6 (tasking action) ในระหว่างการดำเนินการปฏิบัติ สมาชิกกลุ่มทั้งรายบุคคลและทั้งกลุ่มจะต้องรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการให้การสนับสนุนของสมาชิกกลุ่มแต่ละคนและการใช้กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นและผ่านความเห็นชอบจากกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 7 การเกิดการเรียนรู้ (capturing learning) ในระหว่างการดำเนินงาน หรือ ณ ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินงาน พี่เลี้ยงอาจตั้งคำถามสมาชิกกลุ่ม เพื่อกระตุ้นให้

กลุ่มเข้าใจปัญหาอย่างกระจ่าง หาหนทางในการพัฒนาการปฏิบัติของกลุ่มและระบุนว่าการเรียนรู้ของกลุ่มสามารถนำไปใช้พัฒนาตนเอง กลุ่มและองค์กรได้อย่างไร

ดาร์วิน ลีเสริมสุขศิริ (2553) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ดังนี้

1. กำหนดสถานการณ์ของปัญหา โดยเป็นปัญหาที่เป็นประเด็นจริงในองค์กรที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งเกิดขึ้นในรอบของเวลาจริง ต้องมีความเป็นไปได้และอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกลุ่ม

2. การถามคำถามและสะท้อนการเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและมีการสะท้อนคิดอย่างวิเคราะห์ผ่านประสบการณ์ในอดีต เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ และช่วยในการค้นหาแนวทางใหม่ของการปฏิบัติ

3. การวางแผนแนวทางแก้ไขปัญหา โดยสมาชิกในทีมจะร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหามานำเสนออภิปรายกลุ่มและการเรียนรู้จากกันและกัน การคัดเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาที่มีความเป็นไปได้ พร้อมกับวางแผนเพื่อนำแนวทางแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติ

4. การนำวิธีการแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติ โดยนำแนวทางแก้ไขปัญหาที่ได้ไปปฏิบัติในสถานการณ์จริง

5. การประเมินผล โดยประเมินผลที่ได้รับภายหลังจากการนำแนวทางแก้ไขปัญหาไปปฏิบัติและนำมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่ดีที่สุดต่อไป

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ของกลุ่มที่เรียนรู้ร่วมกันกับการพัฒนางาน โดยใช้กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (do) การประเมิน (check) และการปรับ (act) ซึ่งแบ่งเป็น 10 ขั้นตอน คือ วางแผน ประกอบด้วย 1) เรียนรู้หลักการ 2) ประสานแผนประชุม ปฏิบัติ ประกอบด้วย 3) พบกลุ่มร่วมเรียนรู้ 4) ถามดูให้ชัด 5) จัดการแลกเปลี่ยน 6) เรียนรู้แนวทาง 7) จัดสร้างจัดก่อ ประเมิน 8) ต่อเติมประสาน ปรับ 9) สรุปผลการเรียน 10) ผู้คนชื่นชมผลงาน แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ รับรู้ปัญหาร่วมกัน สะท้อนปัญหา หาแนวทางแก้ไข ลงมือปฏิบัติ และประเมินผล

2.3.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ เจตคติ ความตระหนัก ความรู้และทักษะเพื่อนำไปสู่การรวมพลังหรือศักยภาพเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการในระดับต่างๆ จากชุมชนไปสู่เครือข่ายประชาชนที่เข้มแข็งต่อไป

สอดคล้องกับสนธยา พลศรี (2550) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่า เป็นเครื่องมือในการดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน มีเป้าหมาย

ที่การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ ทศนคติ ความตระหนัก ความรู้ ทักษะ ซึ่งจะนำไปสู่การรวมพลังศักยภาพเป็นกลุ่ม และข้อผูก ซัยวิเศษวิทยา (2551) กล่าวว่าเป็นกระบวนการจากชุมชนสู่เครือข่าย การใช้กระบวนการกลุ่มเน้นที่ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง สร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ จะช่วยสร้างความรู้ที่ไว้นื้อเชื่อใจ และสร้างให้เกิดความร่วมมือสามัคคี ช่วยเหลือกัน มีการให้และรับกันเต็มที่ อีกทั้งมี “เวทีสรุปทเรียน” ใช้ในการวิเคราะห์สรุปผลการทำงานที่ผ่านมา ปัญหาที่เกิดขึ้นและถอดประสบการณ์แล้วนำลงไปปฏิบัติซ้ำอีก

ความหมายของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

Chinelo (2010) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการเรียนรู้ที่เรียนรู้จากฐานปัญหา โดยผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา หาข้อมูล และลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ภายใต้คำแนะนำของผู้สอนในบรรยากาศของห้องเรียนที่เป็นที่น่าพอใจและเต็มไปด้วยความร่วมมือของผู้เรียนทุกคน

สุเทพ อ่วมเจริญ (2549) อธิบายหลักการของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการสร้างความรู้โดยนักเรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้เอง เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์เดิมของนักเรียนก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง นักเรียนสามารถกำหนดหลักการที่ได้จากการปฏิบัติ และสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างถูกต้อง เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบเครือข่ายอย่างกว้างขวาง มีการแสดงออกทั้งการเขียนและการพูด

สุมณฑา พรหมบุญ และ อรพรรณ พรสีมา (2549) อธิบายว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะ การเรียนรู้ทักษะการบริหาร การจัดการ การเป็นผู้นำผู้ตามและที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากที่สุดวิธีหนึ่ง อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียนต่อผู้สอน ต่อสถานศึกษา และต่อสังคม

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนโดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียนก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ได้ลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมกลุ่ม โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในการการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การทำงาน ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ ได้แก่ ประสบการณ์ (experience) การสะท้อนความคิด (reflection) ความคิดรวมยอด (concept) และการประยุกต์ใช้ (application)

คุณลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีคุณลักษณะหลายประการดังต่อไปนี้ (มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2544)

1) การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกของคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้เสียเปรียบทางสังคม สร้างสำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรี สำนึกทางชนชั้น ความตระหนักในสิทธิเสรีภาพ คุณค่าของตนเองและชุมชน การพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคล ซึ่งจะทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนที่เชื่อมโยงระดมพลังศักยภาพต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน การพึ่งตนเอง ความเสมอภาคและเป็นธรรม

2) การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเน้นการให้คุณค่าและความสำคัญขององค์รวม เพราะในความเป็นจริงนั้นสรรพสิ่งในชุมชนมีความสัมพันธ์กัน ไม่แยกส่วนระหว่างความเป็นชุมชนกับโครงสร้างอำนาจภายนอกชุมชน แต่เป็นการปะทะกันทางความคิด ทางวัฒนธรรมและระบบค่านิยมทั้งภายในชุมชนกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงภายนอกชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องค้นหาค่านิยมเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นเอง สั่งสมและสืบทอดกันมา เพื่อค้นหาแนวทางหรือกระบวนการปรับตัว การต่อสู้ทางสังคมที่จะสร้างดุลอำนาจที่จะทำให้เกิดความเท่าเทียมและเป็นธรรม

3) การเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงปัจเจกซ์ร่วมกับทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ คือเป็นการเรียนรู้จากการได้ทำงานจริงด้วยตนเอง มีกระบวนการสรุปทฤษฎีโดยการวิเคราะห์สรุปผลของการทำงานที่ผ่านมา ปัญหาที่เกิดขึ้นและการถอดประสบการณ์วิธีการพัฒนา การปรับเปลี่ยนหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมยิ่งขึ้น แล้วนำไปปฏิบัติจริงอีกครั้งหนึ่งแบบซ้ำแล้วซ้ำอีก กระบวนการนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์วิเคราะห์ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้น

4) การเรียนรู้จากการเป็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง การเรียนรู้โดยตรงเป็นการเรียนรู้จากการได้พบได้เห็นของจริง ได้จับต้อง ได้สัมผัสหรือได้แลกเปลี่ยนกับผู้มีประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ เลือกลงและตัดสินใจจากการวิเคราะห์สิ่งที่พบเห็นและประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกับประสบการณ์ตรงของตนเอง เช่น การไปศึกษาดูงาน เป็นต้น

5) ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงพื้นฐานและประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นหาข้อมูล ประเมินปัญหา ความต้องการและความจำเป็นของการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย

ตนเอง เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกันและกันเป็นหลัก เพราะธรรมชาติการเรียนรู้ของบุคคลนั้นต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และต้องการเป็นอิสระในการเรียนรู้มากกว่าฟังผู้อื่น ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จึงควรเป็นเพียงผู้จัดหรือเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันได้อย่างเต็มที่เท่านั้น

6) ใช้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะความร่วมมือจะเสริมสร้างการเรียนรู้และการสำนึกของการมีส่วนร่วมแก่ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ ทำให้ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกัน กระตุ้นสำนึกในความเชื่อมั่น ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความพร้อม ความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็น การเสนอประสบการณ์และแสดงศักยภาพของตน พร้อมทั้งจะให้โอกาสซึ่งกันและกัน มีบรรยากาศของการสร้างความร่วมมือกันแบบทำงานเป็นทีม ร่วมกันคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหา ซึ่งเน้นวิธีการเรียนรู้ด้วยการค้นคว้า ซักถาม อภิปราย ตรวจสอบ ฝึกปฏิบัติ ทดลองลงมือแก้ปัญหาในกลุ่ม เน้นความคิดสร้างสรรค์กระบวนการใหม่ๆ ในการค้นหาทางแก้ปัญหา

7) เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไม่กำหนดโครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้แบบตายตัว แต่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ วัตถุประสงค์ และความต้องการของผู้เรียน เน้นให้เรียนรู้ด้วยการค้นคว้า ซักถาม อภิปราย ตรวจสอบ ฝึกปฏิบัติ ทดลอง ลงมือแก้ปัญหาในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน ไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินตรวจสอบไว้ตายตัว ไม่มุ่งเน้นความถูกต้องของเนื้อหา แต่เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถแสดงออกและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ ซึ่งต้องใช้เทคนิควิธีการเครื่องมือบางอย่างที่ไม่ใช่การสอนหรือบรรยาย

8) กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง ซึ่งควรมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่จะส่งผลในระยะยาว ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้ระยะสั้นที่เสร็จสิ้นในตัวเอง

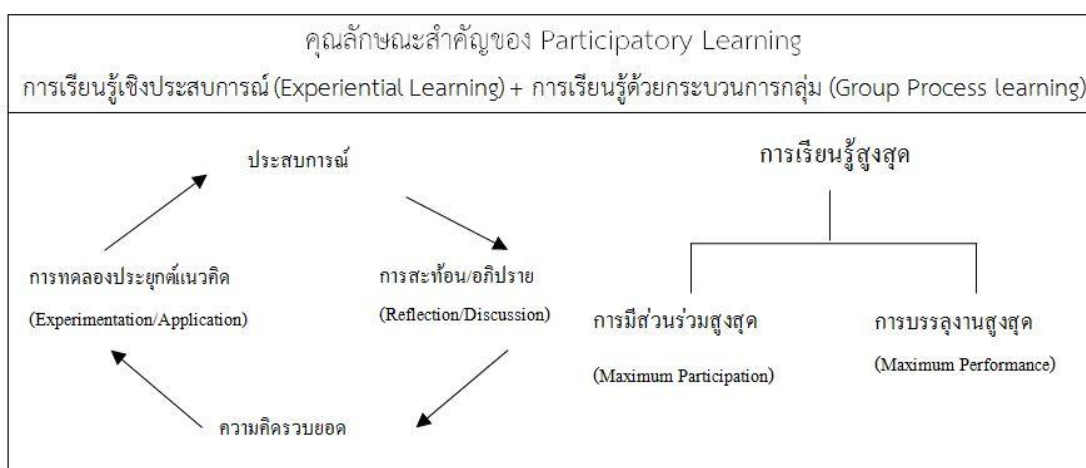
9) เน้นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เป็นกันเอง ซึ่งจะสร้างความรู้สึกรู้สึกไว้วางใจ ใจกว้างและสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี ช่วยเหลือกัน มีการให้และรับอย่างเต็มที่

10) จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้ร่วมควรมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ไม่ใช่เป็นแบบผู้ให้กับผู้รับ แต่ต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ทำให้เกิดการสื่อสารโต้ตอบ ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เสนอความคิดเห็น และสะท้อนกลับ โดยผู้จัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีบทบาทเป็นผู้เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ซักถาม ได้ใช้วิจารณญาณของตนเอง

อลิศรา ชูชาติ (2549) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแตกต่างจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นสำคัญ แต่กระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมนี้ มุ่งเน้นให้ครูจัดประสบการณ์ที่กระตุ้นให้นักเรียนได้วิเคราะห์ ประสบการณ์ สาเหตุของปัญหา และความสามารถที่จะตัดสินใจเลือก ตลอดจนริเริ่มสร้างสรรค์แนวทางการแก้ปัญหา รวมทั้งการวางแผนการจัดการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และที่สำคัญยิ่งคือการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถของตนเองเพื่อไปสู่การเห็นคุณค่าของตนเอง

Mizuko (2006) กล่าวว่าคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นเกี่ยวกับการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันในการใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัยที่หาได้ในปัจจุบันนี้ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ และประสบการณ์ ผู้เรียนใช้กระบวนการที่เหนือขึ้นไปสร้างองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทำงานเป็นกลุ่มระหว่างเพื่อหรือในสังคมเครือข่ายด้วยการสอนกันและกัน และได้เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตในสังคม ใช้การเรียนรู้ด้วยการกระตุ้นและเป็นแรงบันดาลใจ แบ่งปันแรงปรารถนา แรงบันดาลใจและความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล

กระทรวงสาธารณสุข และ กรมสุขภาพจิต (2543) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ที่มา: กรมสุขภาพจิต, 2543

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างความรู้โดยผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง

ผู้เรียนสามารถกำหนดหลักการที่ได้จากการปฏิบัติและสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างถูกต้อง ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ มีการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ รวมทั้งการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ การศึกษาชุมชน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

อลิศรา ชูชาติ (2549) ได้นำแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาสู่การจัดการเรียนการสอน ซึ่งกำหนดเป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการได้รับประสบการณ์ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเชื่อว่า ประสบการณ์ของบุคคลเป็นหัวใจของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะได้มีโอกาสคิด ไตร่ตรอง ตรวจสอบ พิจารณาประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต และประสบการณ์ในสถานการณ์จำลองที่จัดให้ คำว่า “ประสบการณ์” นี้หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้เรียนได้รับ ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำหรือได้เห็น หรือได้ยิน ประสบการณ์นี้อาจเป็นประสบการณ์จริงหรือประสบการณ์จำลองก็ได้ เช่น การใช้บทบาทสมมติจากภาพยนตร์ หรือจากกิจกรรมที่กำหนดให้ เมื่อผู้เรียนนำประสบการณ์ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนกันก็จะส่งผลต่อการเสริมประสบการณ์ในชีวิตมากยิ่งขึ้น

2. ขั้นการพิจารณาประสบการณ์ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้พิจารณาประสบการณ์ว่าเกิดอะไรขึ้น บุคคลได้กระทำอะไร พุดอะไร คิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร และเหตุการณ์นี้มีความสำคัญอย่างไร มีอะไรบ้างที่ยังไม่เข้าใจในเหตุการณ์นั้น การอธิบายแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน

3. ขั้นวิเคราะห์ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนพยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์นั้นอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดความหยั่งรู้ และเข้าใจสถานการณ์อย่างถ่องแท้

4. ขั้นสรุปบทเรียน เป็นการประมวลประสบการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วเปรียบเทียบกับประสบการณ์อื่น และสรุปเป็นบทเรียนที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง

5. ขั้นวางแผน เป็นขั้นที่นำบทเรียนที่ได้จากการสรุปมาประยุกต์ใช้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน

6. ขั้นลงมือปฏิบัติ เป็นการนำแผนที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติจริง รวมทั้งการติดตามผลของการปฏิบัติ ซึ่งเป็นประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนจะได้รับ เป็นจุดเริ่มต้นของวงจรการเรียนรู้ในขั้นต่อไปที่สะท้อนถึงการไม่สิ้นสุดของกระบวนการเรียนรู้

จรรยา วิไลวรรณ (2550) กล่าวถึงความสอดคล้องของขั้นตอนของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ดังนี้

1. **ขั้นประสบการณ์ (experience)** เป็นขั้นตอนที่ใช้เทคนิคกระบวนการเรียนผ่านประสบการณ์ตรงหรือกระตุ้นให้แต่ละคนได้เกิดการค้นหาคำศัพท์ที่มีในตนเอง ด้วยการทบทวนประสบการณ์เดิม ทบทวนสิ่งที่ได้เคยทำ เคยได้ยิน เคยเห็น และเคยได้เรียนรู้มา เป็นองค์ความรู้ที่สะสมอยู่ในตัวเอง ออกมานำเสนอเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน

2. **ขั้นถกคิดและอภิปราย (reflection and discussion)** เป็นขั้นตอนของการนำเอาความคิดของตนไปร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มด้วยการร่วมกันถกคิด วิเคราะห์ อภิปรายให้ความเห็น เพื่อหาข้อสรุปใหม่ๆ จากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ เปรียบเทียบผสมผสานกับความรู้ประสบการณ์ใหม่ที่ได้จากกลุ่ม ทำให้ได้ความรู้ใหม่ มุมมองใหม่ กว้างขึ้น ลึกซึ้งขึ้น จนได้องค์ความรู้ใหม่ที่ทงอกเงยขึ้น

3. **ขั้นสรุปความคิด (conceptualize)** เป็นขั้นตอนสรุปข้อตกลง แนวคิดหรือหลักการ เป็นการสรุปความคิดรวบยอดจากความคิดเห็นที่หลากหลายซึ่งได้จากการร่วมกันถกคิด วิเคราะห์และหาคำตอบ เชื่อมโยงกับความเป็นจริง เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ โดยใช้ข้อสรุปจากการถกคิดและมุมมองร่วมกันของผู้ร่วมเรียนรู้ทุกคน หรือเป็นการสรุปองค์ความรู้ที่ร่วมกันสร้างจากขั้นตอนที่ 2 หรืออาจเรียกว่าเป็นแก่นของความรู้

4. **ขั้นนำไปปรับใช้ (apply)** เป็นขั้นตอนของการทดลอง โดยกำหนดด้วยตนเองว่าจะนำองค์ความรู้หรือแก่นความรู้อันเป็นข้อสรุป ข้อตกลง แนวคิด หลักการหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้มาจาก 3 ขั้นตอนแรกฝังลึกลงไปในสมอง ทำให้ความรู้นั้นคงทนถึง 95% กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรให้ผู้เข้าร่วมได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ควรให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน กำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล การสรุปบทเรียน แก้ไขปรับปรุง รวมทั้งการขยายผลและสามารถนำไปปฏิบัติต่อไปได้

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นประสบการณ์ ขั้นถกคิดอภิปราย ขั้นสรุปความคิด และขั้นนำไปปรับใช้

2.3.5 การเรียนรู้แบบเครือข่าย (network learning)

การเรียนรู้แบบเครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ของชุมชน โดยให้การเชื่อมโยง ประสานกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบเครือข่าย มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการเรียนรู้แบบเครือข่าย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้สรุปให้ความหมายของการเรียนรู้แบบเครือข่ายไว้ว่า เป็นการประสานแหล่งความรู้ และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากร และการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้อง ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างแลกเปลี่ยนถ่ายทอดและกระจายความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชนการเรียนรู้แบบเครือข่าย

สนธยา พลศรี (2550) ให้ความหมายว่า ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร องค์กรกับชุมชนอื่นๆ หรือระหว่างชุมชนกับชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรสนับสนุนส่งเสริมและร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนของสมาชิกให้ประสบความสำเร็จและต่อเนื่องบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเอื้ออาทรต่อกัน

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน (2547) หมายความว่า กลุ่มของคนหรือกลุ่มหรือองค์กรที่มีความสนใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายๆ ด้าน โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และตระหนักเห็นร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

เทพสุดา จิวตระกูล (2557) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้แบบเครือข่ายว่า หมายถึง การรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเป้าหมายและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุกฝ่ายต้องมีความเท่าเทียมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบเครือข่าย หมายถึง การเรียนรู้ที่มีการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันโดยการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล การแบ่งปันทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน

ลักษณะของการเรียนรู้แบบเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ (2549) กล่าวถึงลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของทุกเครือข่าย คือ

1. เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
2. เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
3. ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ไม่ใช่เฉพาะกิจด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง
4. มีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ

5. มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

พิชามญช์ คุ้มสุข (2555) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะและความสำคัญของการเรียนรู้แบบเครือข่ายไว้ว่า สามารถเข้าถึงได้กว้างขวาง ง่าย สะดวก ผู้เรียนสามารถเรียกข้อมูลมาใช้ได้ง่ายและเชื่อมโยงเข้าหาผู้อื่นได้ง่ายรวดเร็ว และสามารถเรียกใช้ข้อมูลได้ทุกเวลาทุกสถานที่ที่มีเครือข่าย เป็น การเรียนแบบร่วมกันและทำงานร่วมกัน ดังนั้นระบบเครือข่ายจึงควรเป็นกลุ่มของการเรียนรู้โดยผ่านระบบการสื่อสารที่สังคมยอมรับ การเรียนรู้แบบเครือข่ายจึงมีรูปแบบของการร่วมกันบนพื้นฐานของการแบ่งปันข่าวสารซึ่งกันและกัน สร้างกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำมากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน และเน้นบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป และให้การเรียนรู้แบบเครือข่ายเป็นเสมือนชุมชนของการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้สรุปหลักการสำคัญของการเรียนรู้แบบเครือข่ายไว้ว่า 1) ต้องมีการกระตุ้นความคิด ความใฝ่แสวงหาความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการพัฒนา 2) เกิดการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน การกระจายความรู้ทั้งในส่วนของวิทยาการสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ 3) เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารหน่วยงานต่างๆ ของทั้งในภาครัฐและเอกชน และ 4) เกิดการระดม และประสานการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อการพัฒนาและลดความซ้ำซ้อนสูญเสียเปลืองให้มากที่สุด

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบเครือข่าย

ประหยัด มะโนพะเส้า (2556) ได้ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรผ่านการเรียนรู้แบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มี 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างทีมวิจัยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน
2. ออกแบบและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
3. การวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มและเครือข่าย
4. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเครือข่าย
5. การประชาพิจารณ์แผนยุทธศาสตร์พัฒนาเครือข่าย
6. การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเครือข่าย

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

Knowles (1980) ได้เสนอแนวคิด “Andragogy” ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดของนักจิตวิทยาแนวมนุษยนิยมที่เรียกตนเองว่า “Third for Psychologists” โดยเสนอว่า ผู้ใหญ่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (self-directed learning) และต้องการการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner center approach) มากกว่าการเรียนแบบท่องจำ (ระวี สัจจโสภณ, 2555) คำว่า “Andr (Man) + Agogos (leading) หมายถึง “ศาสตร์และศิลปะในการสอนผู้ใหญ่” ซึ่งการสอนผู้ใหญ่ในที่นี้ ครูจะไม่เป็นผู้สอนแต่ฝ่ายเดียว แต่จะเปลี่ยนบทบาทเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” โดย Knowles ได้วิเคราะห์ว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะมาจากการผสมผสานความคิดระหว่างกระแสทางวิทยาศาสตร์และกระแสทางศิลปศาสตร์ กล่าวคือ Knowles ได้ผสมผสานจนกระทั่งได้เป็นทฤษฎี Andragogy

3.1 หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ตามทฤษฎี Andragogy จะต้องอยู่บนหลักการและความเชื่อพื้นฐาน 4 ประการ คือ (Knowles (1980)

1) มโนทัศน์ของผู้เรียน (self-concept)

เมื่อผู้ใหญ่เจริญเติบโตขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ มีวุฒิภาวะสูง มโนทัศน์ต่อตนเองจะพัฒนามาจากการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การนำตนเอง ผู้ใหญ่ต้องการที่จะตัดสินใจและทำอะไรด้วยตนเองสามารถนำตนเองได้ (self-directing) ดังนั้นผู้ใหญ่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนเองด้วยความยกย่องนับถือ ให้ตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่อยากให้มองว่าเป็นเด็ก คอยแต่รับคำสั่งให้ทำ สิ่งต่างๆ ถูกลงโทษหรือให้ได้รับความอับอายขายหน้า ต้องการความเป็นตัวของตัวเองและเป็นผู้ ที่มีอิสระในตัวเอง

2) ประสบการณ์ของผู้เรียน (experience)

เมื่อผู้ใหญ่ผ่านการสร้างประสบการณ์มาเป็นเวลานาน ประสบการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ ทำให้เขาเปรียบประดุจแหล่งทรัพยากรอันมหาศาลของการเรียนรู้ขณะเดียวกันก็มีพื้นฐานด้วย ประสบการณ์ที่กว้างขวางพอที่จะรองรับหรือเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ใหม่ๆได้อีก

3) ความพร้อมในการเรียน (readiness to learn)

เมื่อผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียน จะทำให้เรียนได้ดีที่สุด กล่าวคือ เมื่อเขารู้สึกว่าสิ่งนั้นจำเป็นและมีประโยชน์ต่อบทบาทภาระหน้าที่สถานภาพทางสังคมของเขาเองทำให้เขามองเห็นความจำเป็นและต้องการเรียนรู้เพื่อที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติตามบทบาทภาระหน้าที่และสถานภาพทางสังคมให้ดีขึ้น

4) การเห็นคุณค่าของเวลา (time perspective)

เมื่อเข้ามาเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีจึงเห็นคุณค่าของเวลาแตกต่างไปจากเด็ก สิ่งที่เด็กเรียนในโรงเรียนเป็นสิ่งที่เด็กอาจจะไม่ได้ใช้ในทันทีแต่เพื่อเรียนต่อในชั้นสูงต่อไป ส่วนผู้ใหญ่ที่มาเรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เมื่อเรียนจนหลักสูตรนั้น

อาชัญญา รัตน์อุบล (2547) ได้สรุปแนวคิดของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ดังนี้

1) มโนทัศน์ของผู้เรียน (self-concept) ผู้ใหญ่จะมีลักษณะที่เติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีวุฒิภาวะสูง มโนทัศน์ต่อตนเองจะพัฒนาจากการพึ่งพาผู้อื่นไปเป็นการนำตนเอง เป็นตัวของตัวเอง

2) ประสบการณ์ของผู้เรียน (experience) ผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะมากขึ้น มีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็จะมีพื้นฐานเปิดกว้างที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ

3) ความพร้อมที่จะเรียน (readiness) ผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียนเมื่อรู้สึกว่สิ่งนั้น “จำเป็น” ต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคมของตน

4) แนวทางการเรียนรู้ (orientation to learning) ผู้ใหญ่จะยึดปัญหาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ มุ่งนำความรู้ไปใช้ทันที ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ได้กล่าวถึงแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสอน ผู้ใหญ่ว่าหมายถึง แนวทางในการจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้ใหญ่เรียน ด้วยการวางแผนกิจกรรม ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของผู้ใหญ่ สิ่งที่คุณใหญ่สามารถชี้แนะตนเองได้จากจัดสภาพการเรียนรู้ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคงที่ ตลอดจนวิธีการช่วยเหลือให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนรู้ตามบทบาทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการแก้ปัญหาในการตัดสินใจ การค้นคว้า การฝึกอบรมและการพัฒนา

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ว่า ผู้ใหญ่เมื่อมีอายุมากขึ้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งด้านร่างกาย สังคม จิตใจและสติปัญญา ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่จึงควรต้องคำนึงลักษณะของผู้ใหญ่ เพื่อที่จะได้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมและบรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยหลักการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่มีดังต่อไปนี้

1) ควรพิจารณาและให้ความสำคัญกับแรงจูงใจในการเรียน (motivation to learn) นั่นคือบุคคลจะเรียนรู้ได้ดีถ้าหากมีความต้องการในการเรียนสิ่งนั้นๆ

2) สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ (learning environment) ต้องมีความสะดวกสบายเหมาะสม ตลอดจนได้รับความไว้วางใจและการให้เกียรติผู้เรียน (trust and respect)

- 3) ควรคำนึงถึงความต้องการในการเรียนของแต่ละบุคคลและรูปแบบของการเรียนรู้ (learning style) ที่มีความหลากหลาย
- 4) ต้องคำนึงถึงความรู้เดิมและประสบการณ์ (experience) อันมีคุณค่า
- 5) ควรได้พิจารณาถึงการดูแลและให้ความสำคัญกับเนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ (learning content and activities)
- 6) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาที่สอดคล้องกับความจริง (realistic problem) และนำ การเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา
- 7) ต้องให้การเอาใจใส่กับการมีส่วนร่วมทั้งด้านสติปัญญาและทางด้านร่างกายในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้
- 8) ควรให้มีเวลาพอเพียงในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ข้อมูลใหม่ การฝึกทักษะ ใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
- 9) ให้โอกาสในการฝึกภาคปฏิบัติจนเกิดผลดีหรือการนำความรู้ไปประยุกต์ได้
- 10) ให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพหรือสมรรถภาพในการเรียนรู้ จนกระทั่งเขาได้แลเห็นถึง ความก้าวหน้าที่สามารถบรรลุเป้าหมายได้
- 11) บุคคลจะเชื่อมั่นในความรู้ที่เกิดจากตนเองมากกว่าคนอื่นบอก
- 12) บุคคลจะยอมรับความคิดและพฤติกรรมใหม่ เมื่อบุคคลนั้นยอมรับว่าเป็นสมาชิก ของสังคมและได้สื่อสารตกลงถึงความคาดหวังและบทบาทใหม่ร่วมกัน

ภุริต โศภณคณาภรณ์ (2555) ได้กล่าวถึงหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ว่า ผู้ใหญ่มีแรงจูงใจใน การเรียนรู้ได้หลายทาง เช่น แรงจูงใจในด้านความก้าวหน้าในอาชีพ ความสนใจในเนื้อหา ตอบสนอง ความต้องการจากภายนอก ความสนุกสนานที่ได้ใช้ความสามารถทางสติปัญญา และการได้มี ปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมกิจกรรม หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ จะเน้นการชี้แนะตนเองมากกว่า เนื่องจาก ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ให้ความสำคัญกับลักษณะปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่ เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความพร้อมสำหรับการสร้างการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และผู้ใหญ่ในแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ใหญ่ ควรจะมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน จึงจะทำให้ผู้ใหญ่สามารถนำความรู้ไปปรับใช้กับ ชีวิตจริงได้

3.2 รูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่

อาพันธ์ชนิตร์ สู่พานิช (2554) ได้รวบรวมรูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ไว้ดังนี้

1) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถกำหนดแนวทางในการเรียนรู้สำหรับตนเองได้ โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า บุคคลทุกคนต้องการชี้นำตนเอง และผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จะเกิดความพร้อมในการเรียนต่อเมื่อเป็นสิ่งที่ตนเองอยากเรียน ดังนั้น การเรียนแบบชี้นำตนเองจะมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้เมื่อผู้เรียนมีทักษะและความสามารถในการกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเอง มีแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง ตลอดจนมีการเลือกกระบวนการวัดและติดตามผลที่เหมาะสมกับตนเอง

2) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สร้างให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ โดยการนำเอาประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมีมาบูรณาการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม เพราะเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับเมื่อได้กระทำหรือมีกิจกรรม โดยผู้เรียนนำสิ่งที่ได้รับมาประมวลและสร้างเป็นแนวคิดหรือองค์ความรู้ของตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปสร้างประสบการณ์กับสิ่งใหม่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

3) เป็นการเรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเอากระบวนการปฏิสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ สำหรับการเรียนรู้จากสถานการณ์นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงาน แต่จะต้องสร้างองค์ประกอบในการเรียนรู้และจะต้องรอรระยะเวลาในการเกิดสถานการณ์เพื่อสร้างกระบวนการปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้ต่อไป

ตอนที่ 4 แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

องค์การสหประชาชาติได้ให้นิยาม “ผู้สูงอายุ” ว่า หมายถึง ประชากรเพศชายและเพศหญิง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับประเทศไทยที่พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ฉบับพ.ศ. 2546 ได้ให้นิยามผู้สูงอายุไว้อย่างเป็นทางการว่า คือผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามนิยามที่กำหนดขึ้นดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา โดยมีนักวิชาการหลายประเทศได้เสนอให้มีการเลื่อนนิยามช่วงอายุผู้สูงอายุของตนเองให้สูงขึ้น เช่น ประเทศญี่ปุ่น จาก 65 ปี เป็น 75 ปี และสำหรับประเทศไทยจาก 60 ปี เป็น 65 ปี การขยับเงื่อนไขอายุเนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีเพิ่มมากขึ้น โดยการเลื่อนอายุผู้สูงอายุให้สูงขึ้น จะมีผลทางจิตวิทยาทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่าตนเองเป็นผู้สูงอายุขาลง ทำให้เกิดกระบวนการมองตนเองในแง่บวก นอกจากนั้นยังส่งผลให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ทั้งในบ้านและนอกบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทั้งหมดเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ความชราเป็นกระบวนการชราภาพที่ประสบความสำเร็จ (successful aging)

ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในปัจจุบันถูกมองให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากที่ในอดีตผู้สูงอายุใช้ชีวิตหลังวัยเกษียณเพียงอยู่กับบ้านไม่ได้ทำกิจกรรมใด สู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและส่วนรวม จึงเรียกผู้สูงอายุกลุ่มนี้ว่า “ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์” ซึ่งจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

4.1 ความหมายของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (productive ageing)

เล็ก สมบัติ และคณะ (2554) ได้ให้นิยามของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ว่า หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ยังคงทำงานหรือกิจกรรมในลักษณะของกิจกรรมเชิงธุรกิจหรือกิจกรรมบริการก็ได้ กิจกรรมที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ทั้งที่ได้รับความตอบแทนหรือไม่ได้รับความตอบแทน งานหรือกิจกรรมนั้นเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม

Hooyman and Kiyak (2002) ได้กล่าวถึงนิยามและคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ว่า คือผู้สูงอายุที่ยังมีความสามารถในการผลิตหรือบริการ แม้ว่าผลผลิตหรือบริการที่ได้ นั้นอาจได้ผลตอบแทนเป็นตัวเงินหรือไม่ก็ตาม เช่น งานบ้าน การดูแลเด็ก งานอาสาสมัคร หรือการช่วยเหลือครอบครัวหรือเพื่อน ที่เป็นการฝึกทักษะเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถหรือบทบาทของบุคคลเมื่อสูงอายุ หรืองานที่สอดคล้องระหว่างสังคมและความคาดหวังส่วนบุคคล ดังนั้นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์อาจจะปฏิบัติกิจกรรมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้รับความตอบแทนหรือไม่ ได้รับความตอบแทน ที่มีอิทธิพลทางบวกต่อสภาวะทางจิตใจและสภาวะของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จะเลือกและมีการปรับพฤติกรรม ตลอดจนมีแรงบันดาลใจที่จะบำรุงรักษาศักยภาพเพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักจะมิพบบทบาทที่ไม่ได้รับความตอบแทน อันเป็นการอุทิศเพื่อครอบครัว ชุมชนและสังคมของพวกเขา

Kaye, Butler, and Webster (2003) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีความสามารถที่จะทำงานต่อไปได้หลังการเกษียณอายุ เป็นทั้งงานที่ได้รับความตอบแทน หรืองานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัว ชุมชนและประเทศ ลักษณะของการทำงานของผู้สูงอายุบางคนจะยังคงได้รับความตอบแทนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่อาจจะทำ บางเวลาหรือเต็มเวลาก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์อาจรวมความถึงผู้สูงอายุที่ยังคงมีพฤติกรรมและบุคลิกภาพที่แสดงออกถึงความพอใจในการเป็นผู้สูงวัย วางตัวเหมาะสม มีการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย สร้างประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งยังมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในเชิงธุรกิจหรือการบริการ อาจอยู่ในรูปแบบของงานที่ได้รับความตอบแทน และการเป็นอาสาสมัครที่ได้รับความตอบแทนหรือไม่ก็ได้ โดยการดำเนินกิจกรรมนั้น

ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัว สังคม ไปจนถึงระดับประเทศ และส่งผลให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นสามารถเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และพัฒนาบทบาทของตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

4.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ปารีสชาติ ญาตินิยม (2547) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ทั้งด้านที่เป็นประโยชน์และเป็นอุปสรรค 5 ประเด็น คือ

1. สิ่งแวดล้อม (Environment) ประกอบด้วย อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทางสังคม สงคราม ความอดอยากขาดแคลน การปฏิวัติสภาพเศรษฐกิจโลก การเปลี่ยนแปลงของลักษณะประชากร เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ของโลกและอิทธิพลทางวัฒนธรรม ปัจเจกบุคคลไม่สามารถควบคุมอำนาจในส่วนประกอบนี้ แต่ส่วนประกอบนี้มีอำนาจในการควบคุมผลลัพธ์ และระดับการมีส่วนร่วมในการผลิตของปัจเจกบุคคล สิ่งแวดล้อมและช่วงอายุ (cohort) ซึ่งบุคคลแต่ละคนเติบโตขึ้นมาเมื่ออิทธิพลต่อวิถีชีวิตในวัยสูงอายุ เช่น บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในช่วงที่เศรษฐกิจซบเซาอาจเลือกที่จะเกษียณอายุจากการเป็นผู้ผลิตเนื่องด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ต่างจากบุคคลซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงที่เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง บริบทของสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย เช่น ในสภาวะที่เศรษฐกิจซบเซาและขาดแคลนงบประมาณ ผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับงบประมาณและทิศทางของเศรษฐกิจย่อมกำหนดนโยบายที่แตกต่างจากช่วงที่เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง

2. สถานภาพ (status) ประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวกับตำแหน่งในสังคม บทบาทที่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดขึ้นและบทบาทอื่นๆที่ถูกกำหนดขึ้นตามโอกาสและสภาพแวดล้อม รวมทั้งบทบาทที่เกิดขึ้นจากความผูกพันในครอบครัว เช่น คู่สมรส ญาติพี่น้อง ลูกหลาน และแหล่งสนับสนุนทางเศรษฐกิจของบุคคล ระดับการศึกษา ประเพณีนิยม และความคาดหวังของสังคม การเจ็บป่วยเฉียบพลันหรือการเจ็บป่วยในชีวิต สถานะสุขภาพปัจจุบัน ผู้สูงอายุอาจได้รับบทบาทตำแหน่งที่องค์กรมอบหมายให้ เช่น โบสถ์ บริษัท สมาคม ในสถาบันเหล่านี้จะกำหนดความคาดหวังที่อาจชัดเจนหรือสนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์ อีกทั้งบริบทของชุมชน เพื่อนบ้าน การอยู่อาศัยเป็นทั้งอุปสรรคและปัจจัยส่งเสริมการก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ผลิตของผู้สูงอายุ เช่น การอยู่ในที่ที่คับแคบ ได้แก่ บ้านพักคนชรา อาจทำให้รู้สึกเหมือนกับอยู่ในที่คุมขัง ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางสุขภาพจะได้รับผลกระทบจากบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป หรือการสูญเสียหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นผู้สูงอายุสมาชิกครอบครัวหวังพึ่งพาลูกคนแรกในการช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สิ่งเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุให้แต่ละคนลังเลที่จะตัดสินใจเกษียณอายุ

3. ปัจเจกบุคคล (Individual) ประกอบด้วยปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ แรงกระตุ้น แรงขับ ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะและความสามารถในการเรียนรู้ได้เร็ว ซึ่งถูกกำหนดมาแต่กำเนิด จากเพศ เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะทางสรีรวิทยา โครงสร้างพันธุกรรม และลักษณะทางชีววิทยา บุคคลจะถูกกระตุ้นด้วยส่วนประกอบเหล่านี้และจะพยายามปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ซึ่งมีข้อจำกัด เช่น ผู้สูงอายุที่มีปัญหาในการมองเห็นหรือการได้ยิน จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือปรับสภาพแวดล้อมในที่ทำงานให้เหมาะสม ถ้านายจ้างไม่ยินยอมหรือไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ก็จะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกษียณอายุการทำงาน คุณสมบัติเฉพาะในชีวิตจิตวิทยา เช่น แรงกระตุ้น แรงขับ ทักษะ การเรียนรู้ได้เร็วและอุปนิสัย เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามแต่สถานการณ์ การบำบัดรักษา และการปรับเปลี่ยนด้วยตัวเอง แต่โรคทางกรรมพันธุ์ การเจ็บป่วยที่ได้รับการถ่ายทอดจากลักษณะพันธุกรรมและภาวะทุพพลภาพ เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และเป็นข้อจำกัดต่อการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์ ความสนใจและแรงกระตุ้นเป็นตัวแปรที่มีความแตกต่างกันในบุคคลแต่ละคนส่งผลต่อการเข้าสู่การเป็นผู้ผลิต ควรมีการกำหนดนโยบายที่จะสนับสนุนปัจจัยดังกล่าว เช่น ถ้าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการเกษียณอายุก่อนกำหนด แต่ผู้กำหนดนโยบายต้องการให้ผู้สูงอายุทำงานนานขึ้น จึงควรหาทางเลือกที่เหมาะสม การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างๆ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้สูงอายุ

4. นโยบายสังคม (social policy) ประกอบด้วย นโยบายของรัฐบาล นโยบายการจ้างงาน การปกครอง เบี้ยบำนาญ ข้อกำหนดในการจัดเก็บภาษี โครงการและสิทธิ (priority) รวมถึงข้อบังคับ นโยบายที่องค์กรเอกชนแต่ละแห่งกำหนดขึ้น ได้แก่ กฎเกณฑ์ข้อบังคับ เบี้ยบำนาญ ข้อบังคับเกี่ยวกับภาษีอากร โครงการและสิทธิต่างๆ เช่น การที่นายจ้างอาจจูงใจสนับสนุนเรื่องเบี้ยบำนาญ ซึ่งเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกษียณอายุงานก่อนกำหนด นโยบายเหล่านี้มีผลกระทบต่อ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง ส่วนประกอบด้านสิ่งแวดล้อม ปัจเจกบุคคล สถานภาพ และนโยบายทางสังคมส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์

5. ผลลัพธ์ (outcome) คือ ระดับการมีส่วนร่วม สภาพแวดล้อมการทำงาน บริการที่นายจ้างจัดให้ และผู้ทำงาน เมื่อปัจจัยในส่วนประกอบใดส่วนประกอบหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ เมื่อผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นผู้ผลิตประโยชน์ที่ได้คือการอยู่ดีของสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนประกอบทั้ง 5 มีความสัมพันธ์กันโดยตรง เช่น ผู้สูงอายุชายวัย 65 ปี มีชีวิตวัยเกษียณอยู่ในช่วงที่เศรษฐกิจถดถอย รายได้จากการเกษียณอายุก็ลดลง ผู้สูงอายุรายนี้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงแต่ไม่มีความสุขในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จึงคิดว่าควรจะกลับเข้าไปทำงานอีก คู่สมรสเองก็ต้องการคงสภาพการมีชีวิตอยู่ให้เหมือนเดิม ทำให้เพิ่มแรงกดดันที่ต้องหาเงินให้ได้มากขึ้น อีกทั้งอยู่ในช่วงผลต่อเนื่องจากเศรษฐกิจซบลง รัฐบาลเองก็มีโครงการจ้างงาน

ผู้ที่เกษียณอายุ ผู้สูงอายุท่านนี้ต้องปรึกษารรยาในการตัดสินใจเพื่อสัมภาษณ์งานในโครงการของรัฐบาลและกลับเข้ามาทำงานนอกเวลา ผลจากเงื่อนไขสุขภาพแวดล้อม และนโยบายสาธารณะส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมผลิตหลังเกษียณอายุ

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในเชิงของสภาพเศรษฐกิจ สภาพภาพที่ถูกกำหนดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม แรงกระตุ้น แรงขับต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวของปัจเจกบุคคล นโยบายของสังคมที่กระตุ้นให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ รวมถึงผลลัพธ์จากการดำเนินงานมีส่วนในการตัดสินใจในการสร้างประโยชน์ของผู้สูงอายุ

4.3 กิจกรรมของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

กุศล สุนทรธาดา (2553) ได้กล่าวถึงลักษณะของกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ สามารถส่งผลให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีมุมมองที่ดีได้ใน 4 มุมมอง คือ

1. กิจกรรม อาทิจ มรรมผู้สูงอายุในชุมชน การเป็นองค์กรอาสาสมัคร การเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับคนในครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในฐานะของการเป็นทุนมนุษย์ เป็นหลักสำคัญในการดูแลสังคมและครอบครัว

2. กิจกรรม อาทิจ การเป็นวุฒิอาสา ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการที่ปรึกษา ที่ทำงานในรูปแบบที่ไม่ได้รับค่าจ้างหรือผลตอบแทน ซึ่งทำงานในลักษณะของการเป็นจิตอาสา ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในฐานะเป็นเครื่องมือ (instrumental value) หรือเป็นการมองคุณค่าในเชิงอรรถประโยชน์ที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในชีวิต และลดความเสี่ยงต่อความยากจน

3. กิจกรรมการออมของผู้สูงอายุ จะทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าด้านเศรษฐกิจ โดยการออมจะมีผลต่อความมั่นคงในชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตในวัยชรา และเป็นภาระครอบครัวและงบประมาณของประเทศในระยะยาว

4. กิจกรรมอาสาสมัครทำงานเพื่อสังคม อาทิจ ทนายอาสา อาสาสมัครทำงานในโรงพยาบาล วุฒิอาสาสมัครสอนซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาโครงการต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ผู้พิพากษาสมทบ และกรรมการเลือกตั้ง เป็นวิทยากร/ครูสอนดนตรีไทย สอนทำของเล่นให้แก่เด็กนักเรียน/เด็กในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้สืบสานพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีนิยมต่างๆ รวมทั้งดำรงศิลปวัฒนธรรม ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองว่ามีคุณค่าในการทำประโยชน์ให้แก่สังคม

Kidashashi (2009) ได้ศึกษาารูปแบบการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุหลังวัยเกษียณ ซึ่งใช้ชื่อว่า Beyond The Years ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่

1. อาชีพที่สอง (second career) เป็นการหางานทำหลังวัยเกษียณที่ไม่ใช่งานเดิม

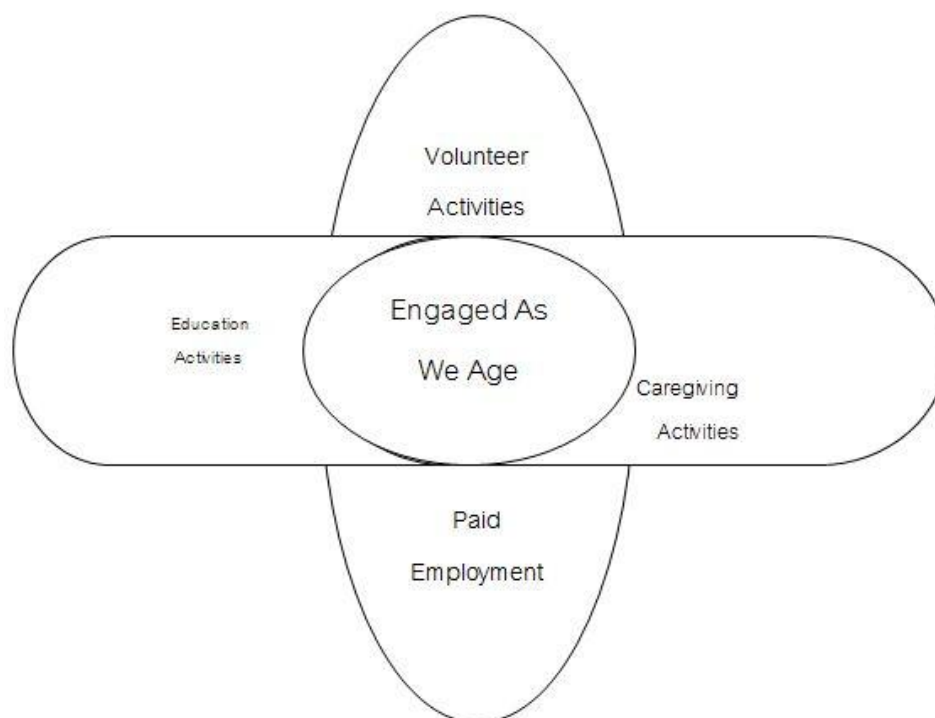
2. ปีทองของชีวิตแบบใหม่ (neo-golden years) เป็นช่วงการเติมเต็มชีวิตด้วยกิจกรรมที่ชื่นชอบและมีประโยชน์ ทั้งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและทำเพื่อสังคม

3. ปีทองของชีวิตแบบดั้งเดิม (traditional golden years) เป็นการทำกิจกรรมยามว่างเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การพักผ่อนกับครอบครัวและเพื่อน โดยมุ่งดูแลครอบครัวให้มีความสุข

4. การขยายเวลาการเกษียณ (extension of midlife career) ผู้สูงอายุยังคงทำงานเดิมต่อเนื่องไปเพื่อหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

5. รูปแบบแผนความสมดุลของชีวิต (portfolio life)

James and others (2010) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการทำงานกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรม 3 ด้าน ประกอบด้วย งานอาสาสมัคร ผู้ดูแล และการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 4 กิจกรรมการยังคงคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ

ที่มา: James and others, 2010

งานอาสาสมัครและผู้ดูแลนั้นเป็นศูนย์กลางของกรอบแนวคิด ส่วนการศึกษาซึ่งอยู่ในรูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นเป็นเช่นกัญญาเจณาเข้าสู่การร่วมกิจกรรมทั้ง 3 ด้าน ซึ่ง Engagement หมายถึง การติดต่อหรือการที่เข้าไปเกี่ยวพันโดยให้ความสำคัญทางจิตใจในการทำกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมการทำงานของผู้สูงอายุจะทำให้เกิดพฤติกรรม 4 ด้าน คือ อาสาสมัคร การทำงาน การดูแล และการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ดังนี้

1. ต่อตนเอง ได้แก่
 - 1.1 ช่วยในด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ
 - 1.2 พึงพอใจในชีวิตและเห็นคุณค่าในตนเอง
2. ต่อครอบครัว
 - 2.1 เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุหรือดูแลหลาน
 - 2.2 ให้เงินช่วยเหลือ
3. ต่อชุมชน
 - 3.1 เป็นทุนมนุษย์
 - 3.2 เป็นผู้ทำงานที่มีประสิทธิภาพ เป็นอาสาสมัคร และเป็นผู้ดูแล
4. ต่อสังคม
 - 4.1 ลดภาวะพึ่งพาบ่านาญและระบบดูแลสุขภาพ
 - 4.2 สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ลักษณะกิจกรรมที่ยังคุณประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ

กิจกรรม	กุศล สุนทร ธาดา(2553)	Kidahashi (2009)	James, besen and Matz-Costa & Catsoupes (2010)	รวม
1. กิจกรรมการเป็นผู้ดูแล	/	/	/	3
2. กิจกรรมสร้างรายได้	/	/	/	3
3. กิจกรรมการออม	/			1
4. กิจกรรมอาสาสมัคร	/	/	/	3
5. กิจกรรมยามว่าง		/		1
6. กิจกรรมการวางแผน		/		1
7. กิจกรรมการเรียนรู้			/	1

จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการข้างต้น จึงนำมาเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ การทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ (paid employment) การเป็นอาสาสมัคร (volunteer activities) และการเป็นผู้ดูแล (caregiving activities) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ

การทำงานของผู้สูงอายุสามารถแยกได้ตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือเป็นการทำงานในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม จากข้อมูลร้อยละของผู้สูงอายุที่ทำงาน จำแนกตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรอบ 6 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2553 พบว่า ในช่วง 6 ปี ร้อยละของผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรมสูงกว่านอกภาคเกษตรกรรม (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553)

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2548-2553 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้แบ่งการทำงานของผู้สูงอายุออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ลูกจ้างเอกชน นายจ้าง ลูกจ้างรัฐบาล การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ และลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ ซึ่งจากการสำรวจดังกล่าวพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพการทำงานเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ช่วยธุรกิจครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง และลูกจ้างเอกชน การรวมกลุ่ม โดยพบว่าผู้สูงอายุนอกเขตเทศบาลมีการทำงานสูงกว่าในเขตเทศบาล

มหาวิทยาลัยมหิดล และ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2553) ได้แบ่งรูปแบบการมีงานทำของผู้สูงอายุมี 2 ลักษณะ คือ 1) การทำงานในลักษณะส่วนบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการทำงานนอกระบบ เช่น งานในภาคเกษตรที่ทำในรูปของเศรษฐกิจพอเพียง และการประกอบอาชีพอิสระ ส่วนใหญ่เป็นงานที่มีต้นทุนต่ำ อาศัยเงินทุนจากเงินออมหรือเงินทุนหมุนเวียน ผลิตโดยใช้เทคโนโลยีต่ำหรือใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิม มีตลาดแคบ สามารถบริหารจัดการง่าย แต่ได้รับความสนใจจากภาครัฐน้อย ส่วนผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบมีน้อยมาก 2) การทำงานในลักษณะของการรวมกลุ่ม ส่วนใหญ่ทำผ่านองค์กรที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพต่างๆ วิสาหกิจชุมชน โครงการ OTOP ซึ่งกลุ่มที่ประสบความสำเร็จยั่งยืนจะมีผู้นำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการ มีความเสียสละ การดำเนินงานประกอบด้วยคนหลายวัย ไม่ค่อยมีปัญหาด้านการตลาด มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน สมาชิกมีรายได้ประจำสม่ำเสมอ

ประกอบกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11 (5) กำหนดให้ผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการประกอบอาชีพและฝึกอาชีพที่เหมาะสม และประกาศกระทรวงแรงงาน ลงวันที่ 16 กันยายน 2547 เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพและฝึกอาชีพที่เหมาะสม นอกจากนั้นการจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุภายใต้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ.2546 มาตรา 13

เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม สนับสนุนผู้สูงอายุ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่ประสงค์จะประกอบอาชีพแต่ขาดแคลนเงินทุน สามารถกู้ยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ โดยให้กู้เงินทั้งรายบุคคล รายกลุ่มและเป็นโครงการ

การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรและการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) ระหว่างปี พ.ศ. 2541-2549 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ประชากรผู้สูงอายุกว่าร้อยละ 30 มีงานทำ และมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจ้างงานในตลาดแรงงานของประเทศกำลังขยายสู่การจ้างแรงงานผู้สูงอายุ จากการสำรวจดังกล่าวได้จำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ คือ ผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุ 60-69 ปี 2) กลุ่มผู้สูงอายุที่พอช่วยเหลือตนเองได้ คือผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุ 70-79 ปี 3) กลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือ คือผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ซึ่งในภาพรวมการทำงานของผู้สูงอายุทั้ง 3 กลุ่มพบว่า ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเป็นกลุ่มที่มีการทำงานมากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มผู้สูงอายุที่พอช่วยเหลือตนเองได้และยังคงทำงานอยู่ ส่วนใหญ่มีลักษณะการทำงานนอกระบบ ได้แก่ การประกอบธุรกิจส่วนตัว การช่วยงานในธุรกิจครัวเรือนโดยไม่มีค่าตอบแทน และการทำงานในภาคการเกษตรทั้งในฐานะลูกจ้างและนายจ้าง รวมถึงการทำงานในลักษณะการรวมกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ในการวิจัยครั้งนี้ จะมุ่งศึกษาการทำงานที่หารายได้ของผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีศักยภาพ โดยเป็นการทำงานนอกระบบในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การทำงานส่วนบุคคล และการทำงานในลักษณะการรวมกลุ่ม

2. การเป็นอาสาสมัคร (volunteer activities)

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีคุณค่า มีประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดชีวิตที่จะช่วยเหลือพัฒนาสังคม และให้คุณประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ ที่ผ่านมามีในอดีตกาลที่ผู้สูงอายุยังคงจำกัดอยู่ภายในครัวเรือน โดยมีกิจกรรมที่ช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว แต่ในปัจจุบันที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามมา เช่น การขาดแคลนแรงงาน การอพยพย้ายถิ่นของวัยแรงงาน การรับภาระทางด้านบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมของภาครัฐมีสูงขึ้น เป็นต้น จึงทำให้มุมมองต่อผู้สูงอายุในการนำศักยภาพและพลังของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ มาช่วยเหลือครอบครัว ชุมชนและสังคมให้เกิดประโยชน์ เช่น การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มหรือชุมชน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553)

อบต.ปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้สูงอายุจะได้รับโครงการใช้ความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์เฉพาะด้าน ทำงานเพื่อประโยชน์ชุมชนผ่านช่องทาง “คณะรัฐมนตรีภาคประชาชน” เพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า สมวัยและความสามารถ เช่น การจัดรายการวิทยุชุมชน

เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเบาหวานให้แก่ผู้ฟังทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ การเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553)

จากงานวิจัยของจุฑาทิพย์ เล็กล้วน (2550) เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่ารูปแบบการทำงานช่วยเหลือสังคมมากที่สุดคือการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน รองลงมาคือ การให้ความรู้ในชุมชน การดูแลเด็กและผู้สูงอายุในชุมชน โดยคำว่า “อาสาสมัคร” หมายถึง ผู้ที่สมัครใจทำงานเพื่อให้เกิดความรู้แก่เพื่อนบ้านชุมชนและสังคมส่วนรวมโดยไม่หวังผลกำไรหรือสิ่งตอบแทน อาสาสมัครมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านงานสังคมสงเคราะห์ การแก้ไขปัญหาสังคม การพัฒนาสังคม อีกทั้งอาสาสมัครยังเป็นกำลังสำคัญในการร่วมปฏิบัติงานกับองค์กรเอกชนและรัฐบาลในการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนต่างๆ

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นอาสาสมัครจะช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีคุณค่า มีประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชนและสังคม นำศักยภาพของผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาสังคม ซึ่งผู้สูงอายุสามารถที่จะทำงานร่วมกับวัยอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี และแบ่งเบาภาระงานด้านช่วยเหลือสังคมของประชากรวัยแรงงานอีกด้วย

ในการวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ 3 ด้าน คือ ด้านการจัดกิจกรรมต่างๆ ชุมชน ด้านการให้ความรู้ในชุมชน และด้านการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

3. การเป็นผู้ดูแลสมาชิกในครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันสำคัญที่ให้การดูแลสมาชิกในสังคม เป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครองและความมั่นคงทางจิตใจแก่สมาชิกครอบครัว สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุนั้นความต้องการการเอาใจใส่และความรักจากครอบครัวจะมีสูงกว่ากลุ่มวัยอื่นๆ และต่างคาดหวังว่าครอบครัวจะเป็นแหล่งพักพิงแหล่งสุดท้ายในชีวิต การดูแลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ ศีลธรรม จริยธรรม และประเพณีปฏิบัติที่มีต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความจำเป็นและความผูกพันที่มีต่อผู้ดูแล (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2542)

ผลสืบเนื่องจากการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบสาธารณสุขที่ผ่านมา ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร เป็นผลให้ประเทศไทยมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านระบาดวิทยา กล่าวคือ สภาพปัญหาสุขภาพเปลี่ยนจากโรคติดต่อเฉียบพลันเป็นโรคติดต่อเรื้อรังและการบาดเจ็บเนื่องจากพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม รวมถึงการถดถอยของการทำงานของอวัยวะต่างๆ ในร่างกายอันเนื่องจากชราภาพ ซึ่งปัญหาสุขภาพดังกล่าวมักก่อให้เกิดภาวะทุพพลภาพตามมา (สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ & กนิษฐา บุญธรรมเจริญ, 2553) ผู้สูงอายุจึงอยู่ในภาวะพึ่งพิงมากขึ้น ต้องการการดูแลจาก

ครอบครัว แต่สภาพของครอบครัวในปัจจุบัน สมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในวัยแรงงาน จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อเพิ่มพูนรายได้จนเจือครอบครัว โดยทอดทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับหลาน ที่ผ่านมามีบทบาทของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยในการแบ่งเบาภาระครอบครัว เช่น การช่วยงานของครอบครัว การทำงานบ้าน หรือการดูแลหลาน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553) โดยเฉพาะการดูแลหลานซึ่งช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ ช่วยเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างวัย และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัยได้เป็นอย่างดี

การศึกษาภาระการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวในปี 2549 (เล็ก สมบัติ และคณะ, 2554) พบว่า สมาชิกในครอบครัวที่มีบทบาทดูแลผู้สูงอายุส่วนมากเป็นเพศหญิง อยู่ในวัยกลางคน ส่วนมากมีสถานะเป็นบุตรของผู้สูงอายุ และสัมพันธ์ภายในครอบครัวอยู่ในระดับดี ให้ความเคารพ เชื่อฟังมีเหตุผลและให้ความรัก เอาใจใส่ผู้สูงอายุ การรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันภายในครอบครัว โดยยึดถือประเพณีและความกตัญญู เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ครอบครัวยังคงสามารถให้การดูแลผู้สูงอายุได้โดยมีการบริหารจัดการกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุเองก็ยอมรับสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคม และยังมีความเชื่อมั่นว่า จะได้รับการดูแลจากครอบครัวเมื่อเจ็บป่วย จากผลการสำรวจประชากรสูงอายุไทยปี 2547 พบว่าผู้สูงอายุร้อยละ 96.4 ไม่ได้อยู่ตามลำพัง ในจำนวนนี้ร้อยละ 41.8 อยู่กับบุตรหรือญาติ หรืออยู่กับคู่สมรส (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551) และยังพบว่าผู้ดูแลประมาณร้อยละ 10 มีสถานภาพเป็นคู่สมรสของผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่ภรรยาได้รับการดูแลสามี และเป็นจำนวนมากที่ทั้งคู่ต่างเป็นผู้สูงอายุด้วยกัน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2553) ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ดูแลในครอบครัวที่สำคัญ แต่ในครอบครัวที่บุตรต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยแล้วอาจทำให้บทบาทและภาระหน้าที่ของเขาดังกล่าวลดลงหรือสูญสิ้นไป การมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของสตรี เป็นที่ยอมรับกันว่าบุตรมีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะบุตรสาวซึ่งอยู่ในวัยแรงงาน ต้องประกอบอาชีพหารายได้จนเจือครอบครัว รวมถึงการดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายสำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการเจ็บป่วยและต้องพึ่งพาอยู่ตลอดเวลา และจากการที่ต้องดูแลผู้สูงอายุดังกล่าว ทำให้ต้องหยุดทำงาน ลดชั่วโมงการทำงาน หรือต้องออกจากงานก่อนเวลา การกระทำดังกล่าวมีผลกระทบต่อสตรีในฐานะเป็นบุตรคือการดูแลผู้สูงอายุทำได้ไม่เต็มที่ และกระทบต่อความรับผิดชอบในภาระการทำงานของสตรีในฐานะที่เป็นกำลังแรงงานอีกด้วย

ศิริพันธ์ สาสัดย์ (2544) ให้ความหมายของผู้ดูแลอย่างเป็นทางการ (formal caregiver) หมายถึงผู้ดูแลที่มีใบอนุญาต เพื่อนหรือเพื่อนบ้าน แต่มีหน้าที่ดูแลผู้ที่ต้องพึ่งพาโดยได้รับค่าตอบแทน ซึ่งอาจเป็นบุคลากรทางการแพทย์ พยาบาล รวมทั้งพนักงานหรือเจ้าหน้าที่จากศูนย์ที่ให้บริการดูแลผู้ป่วยที่บ้าน (health care assistant) และผู้ดูแลอย่างไม่เป็นทางการ (informal caregiver) หรือผู้ดูแลตามขนบธรรมเนียม ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ญาติ เพื่อนหรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ของผู้รับการดูแลที่ไม่ได้เสียค่าบริการ แต่เป็นกำลังสำคัญในการดูแลผู้ป่วย ผู้ที่อ่อนแอ หรือผู้ที่

ต้องการที่พึ่งในบ้านหรือชุมชน ซึ่งสำหรับผู้สูงอายุไทยแล้ว ผู้ดูแลอย่างไม่เป็นทางการได้แก่ คู่สมรส บุตรของผู้สูงอายุ เป็นผู้ทำหน้าที่นี้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ

หน้าที่การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งหมดของผู้สูงอายุ โดยมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลที่สำคัญ 2 ประการ (นงลักษณ์ พันชมภู, 2540) คือ 1) ผู้ให้การช่วยเหลือ (care providers) หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติกิจทดแทนผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุไม่สามารถทำกิจการนั้นๆ ได้ด้วยตนเอง 2) ผู้จัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการดูแล (care managers) หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติงานต่างๆ แทนผู้สูงอายุ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุยังสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2553) การกระทำหน้าที่สำคัญของผู้ดูแล ได้แก่ การดูแลการดำรงชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น การจัดหาอาหารการกิน การจัดที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม การจัดหาและดูแลเครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้ ตลอดจนดูแลด้านอนามัยส่วนบุคคล การดูแลเมื่อเจ็บป่วย การอำนวยความสะดวกเรื่องพาหนะเดินทาง และการช่วยเหลือทั่วไปด้านการใช้แรงและกำลัง อาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายการดูแลคือ เพื่อให้ผู้สูงอายุบรรลุถึงปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต

สรุปได้ว่า การที่ชุมชนสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถเป็นผู้ดูแลครอบครัว ทั้งการดูแลหลานและการดูแลผู้สูงอายุด้วยกันเอง จะสามารถแบ่งเบาภาระของบุตร และลดค่าใช้จ่ายในการจ้างดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงของครอบครัวได้เป็นอย่างมาก ในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาผู้สูงอายุในการเป็นผู้ดูแลสมาชิกในครอบครัว (ผู้สูงอายุหรือดูแลหลาน)

4.4 บทเรียนของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในประเทศ

4.4.1 แนวคิดธนาคารสมอง (brain bank)

ตัวอย่างแนวคิดการสูงวัยอย่างมีประโยชน์ในประเทศไทย ได้แก่ แนวคิดธนาคารสมองที่นำผู้เกษียณอายุแล้วแต่ยังมีความรู้ความสามารถมาช่วยงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเป็นพลังในการพัฒนาประเทศ ซึ่งแนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ให้ความเคารพนับถือต่อผู้อาวุโส โดยให้ผู้เกษียณอายุที่มีความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญจากประสบการณ์ต่างๆ มาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อันดีงามสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติหลังเกษียณอายุ

โครงการภูมิอาสาธนาคาร เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในการสร้างเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในเชิง Productive แนวคิดผู้สูงอายุที่พึ่งประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพหุพลังมีหลายแนวคิด โดยแนวคิดพหุพลัง คือ การกระทำหรือกระบวนการเตรียมการเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีความครอบคลุมทุกมิติมากกว่าแนวคิดอื่นๆ เนื่องจากในกรอบแนวคิดนี้มีการเพิ่มเรื่องของหลักประกันเข้าไปด้วย ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้คือการมีคุณภาพ

ชีวิตที่ดีเมื่อสูงวัย ในขณะที่แนวคิดเรื่องการสูงวัยอย่างมีสุขภาวะสามารถเป็นได้ทั้งกระบวนการและสถานะที่ผู้สูงอายุเป็นอยู่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการทำหน้าที่ของผู้สูงอายุตามประเด็นหลักคือ ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ การแพทย์ เศรษฐกิจและสังคม ส่วนแนวคิดการสูงวัยอย่างประสบความสำเร็จเป็นได้ทั้งเป้าหมายและผลลัพธ์ของการสูงวัยอย่างมีสุขภาวะ (Hansen-Kyle, 2005) และแนวคิดการสูงวัยอย่างมีประโยชน์เป็นการเน้นการทำประโยชน์ของผู้สูงอายุเท่านั้น

ในโครงการวุฒิสภาธนาคาร เมื่อมองย้อนกลับไปเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2543 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำรัสพระราชทานในที่ประชุมมหาสมาคม ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐานเกี่ยวกับเรื่องธนาคารสมอง ในการนำผู้ที่เกษียณอายุแล้ว ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ มาช่วยงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศและต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการขับเคลื่อนธนาคารสมองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

วุฒิสภาธนาคารสมอง คือ ผู้ที่เกษียณอายุแล้วทั้งจากภาครัฐหรือเอกชน ตลอดจนผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์การทำงานอันยาวนาน มีสุขภาพดี มีความพร้อมและสมัครใจอุทิศตนเพื่อนำปัญญาความรู้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมาช่วยพัฒนาประเทศ โดยไม่หวังผลตอบแทนส่วนตัว แต่มุ่งถึงประโยชน์ของประเทศชาติ เพื่อสนองพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการจัดตั้งธนาคารสมอง

วุฒิสภาธนาคารสมอง จึงเป็นแหล่งรวมทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพและทรงคุณค่าสำหรับสังคมไทย สามารถถ่ายทอดภูมิความรู้และประสบการณ์อันดีงามสู่คนรุ่นใหม่ได้อย่างดี ทั้งนี้ธนาคารสมองนั้นมีอยู่ 21 สาขา จำแนกตามความรู้และประสบการณ์ ดังนี้ 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข 3) ด้านการเกษตร 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 6) ด้านวิศวกรรม 7) ด้านสถาปัตยกรรม 8) ด้านการเงิน การคลัง งบประมาณ 9) ด้านสังคม 10) ด้านกฎหมาย 11) ด้านการปกครองการเมือง 12) ด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา 13) ด้านการวางแผนพัฒนา 14) ด้านพาณิชย์และบริการ 15) ด้านความมั่นคง 16) ด้านบริหารจัดการและบริหารธุรกิจ 17) ด้านการประชาสัมพันธ์ 18) ด้านคมนาคมและสื่อสาร 19) ด้านพลังงาน 20) ด้านต่างประเทศ และ 21) ด้านอุตสาหกรรม

ธนาคารสมองจึงเป็นแหล่งรวมของวุฒิสภา ซึ่งเป็นคลังปัญญาของประเทศ ที่พร้อมอาสาพัฒนาสังคมและประเทศ ในลักษณะการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน โดยไม่หวังผลตอบแทน แต่มุ่งสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมของประเทศ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน

ผู้สูงอายุในฐานะวุฒิสภา ผู้เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าจากการสำรวจโครงสร้างประชากรล่าสุด พบว่า ประเทศไทยในปัจจุบันกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (aging society) ปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 10 แต่ในอีก 5 ปีข้างหน้าประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มจำนวนขึ้น

เรื่อยๆ ส่วนวัยแรงงานมีอัตราการเพิ่มที่ชะลอตัวลง ตรงจุดนี้เองที่ทำให้เกิดคำถามว่า “ใครจะดูแลผู้สูงอายุในอนาคต” นอกจากนี้ รายได้ของรัฐก็จะลดลงไปด้วยเมื่อผู้เสียภาษีอยู่ในวัยสูงอายุมากขึ้น ดังนั้น การนำความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมนั้นเป็นวิสัยทัศน์อันยาวไกลมากการดำเนินงานของธนาคารสมอง จึงเป็นแนวคิดและการดำเนินงานที่คำนึงถึงการนำทรัพยากรมนุษย์อันทรงคุณค่า คือ ผู้สูงอายุที่เกษียณหรือลาออกจากงานแล้ว ซึ่งมีอยู่จำนวนมากในประเทศไทย

วุฒิสภามีการทำงานเป็นเครือข่าย ไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานหลัก เพราะวุฒิสภาไม่มีกรอบเวลาการปฏิบัติงานที่จำกัด แต่จะมีรูปแบบของการขับเคลื่อนที่ชัดเจน บทบาทที่สำคัญของวุฒิสภามีผู้ใช้ที่ลงไปปฏิบัติงานแทนหน่วยงานและองค์กรต่างๆ หรือปฏิบัติงานซ้ำซ้อนกับหน่วยงานปกติ แต่เป็นการนำปัญญา ความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์จากการทำงานมาช่วยเสริมหรือเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ โดยการเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ จัดการสาริต ผูกอบรม ติดตามดูงาน ตลอดจนเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน องค์กรและหน่วยงานต่างๆ โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและเรียนรู้ด้วยกันในลักษณะองค์รวม

ในการทำงานนั้นวุฒิสภาจะสำรวจและวิเคราะห์ว่า สถานที่ที่ลงไปให้ความช่วยเหลือและดูแลมีปัญหาใดเป็นปัญหาสำคัญที่สุด จากนั้นจะนำปัญหานั้นมาเป็นประเด็นหลักในการหาหนทางแก้ไขและช่วยเหลือร่วมกันกับคนในชุมชนนั้นๆ โดยเน้นการให้คนในชุมชนเป็นผู้คิดและหาหนทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีวุฒิสภาเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา ตัวอย่างผลการดำเนินงานของวุฒิสภาที่ประสบความสำเร็จ เช่น โรงเรียนวัดโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐม เป็นหนึ่งในหลายโรงเรียนที่ได้รับความช่วยเหลือจากวุฒิสภาในเรื่องการจัดการด้านโภชนาการของเด็กภายในโรงเรียน เนื่องจากเด็กประสบกับปัญหาด้านโภชนาการ คือ อ้วนเกินไปและผอมเกินไป ซึ่งวุฒิสภาได้ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำและเป็นที่ปรึกษาแก่เยาวชน โดยให้เยาวชนเป็นผู้คิดหาหนทางแก้ไขปัญหาดด้วยตนเองและมีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในเขตนั้นๆ เป็นผู้ช่วย เช่น ภาคเหนือมีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคกลางมีมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ มีปัญหาหลายปัญหาที่คนส่วนใหญ่เคยคิดว่าเป็นปัญหาเล็กน้อยหรือไม่สำคัญ กลายเป็นปัญหาที่หนักหน่วง ยากจะหาทางเยียวยาได้ เช่น โรคหัวใจ โรคอ้วน โรคความดันโลหิต โรคเบาหวาน ซึ่งโรคเหล่านี้เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยแล้ว สิ่งตามมาคือค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการรักษา ก่อให้เกิดเป็นภาระของรัฐบาลและครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบหนักขึ้น ดังนั้น วุฒิสภาก็จำเป็นต้องสร้างแนวความคิดและค่านิยมใหม่ให้แก่คนไทยว่า การแก้ปัญหาที่ดีที่สุดคือการรู้จักป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

การทำงานของวุฒิสภาสาธารณสุขการสมองนี้ยังสอดคล้องกับหลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่เน้นการพัฒนาโดยมีคนเป็นศูนย์กลาง ใช้ความรู้ คุณธรรม และความเพียรเป็นตัวขับเคลื่อนและต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างภูมิคุ้มกันให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

4.4.2 สามเสาหลักสู่การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการ

เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2555 ที่ผ่านมา มีการจัดเวทีเสวนาขึ้นเรื่อง “การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการในชุมชน ครั้งที่ 8” จัดโดย สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล สาระสำคัญของเวทีเสวนา คือ รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ต้องประกอบไปด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ เสาที่ 1 เสาสภาพที่ดี ผู้สูงอายุจะต้องมีร่างกายที่แข็งแรง โรคภัยไข้เจ็บต้องน้อยลง หรือหากมีโรคประจำตัวผู้สูงอายุต้องได้รับการดูแลอย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด เสาที่ 2 คือ เสาของการมีส่วนร่วมในสังคมโดยผู้สูงอายุติดบ้านหรือผู้ที่ไม่ชอบทำกิจกรรมต้องลดลง เพราะการที่ผู้สูงอายุได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นจะสร้างความมีชีวิตชีวา ไม่ห่อเหี่ยว สร้างปฏิสัมพันธ์ (interaction) โดยเป็นได้ทั้งการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง หาเลี้ยงชีพให้มีอาชีพเสริมหรือทำประโยชน์กับผู้อื่น ทำประโยชน์ต่อสังคม ให้มีคุณค่า สิ่งเหล่านี้ล้วนตอบโจทย์การเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ได้ และเสาที่ 3 คือ ความมั่นคง โดยผู้สูงอายุต้องมีรายได้ ลดการพึ่งพา อย่างน้อยต้องสามารถดูแลตัวเองได้จนถึงบั้นปลายชีวิต มีครอบครัวและชุมชนที่เข้มแข็งทำให้ชีวิตได้อยู่อย่างมีความสุข

ทั้ง 3 เสาหลักดังกล่าวไม่สามารถขาดเสาใดเสาหนึ่งได้ ต้องอยู่ร่วมกันไป เมื่อพิจารณาสามเสาหลักนั้น พบว่า ในด้านการมีส่วนร่วมกับสังคม ขณะนี้มีชมรมผู้สูงอายุที่จดทะเบียนกับสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ประมาณ 28,000 แห่ง กระจายอยู่ทุกระดับ หมู่บ้านและองค์กร แต่ไม่ได้หมายความว่าชมรมผู้สูงอายุทุกแห่งจะมีความเข้มแข็งเหมือนกันทั้งหมด คงต้องพิจารณาไปตามบริบทพื้นที่ ส่วนเรื่องครอบครัว สังคมไทยเป็นสังคมที่มีครอบครัวที่อบอุ่น หลายครอบครัวยังคงมีผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัวและผู้สูงอายุยังทำหน้าที่ดูแล สั่งสอน บุตรหลานได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันนี้ การสำรวจสถานการณ์ด้านครอบครัวของหลายหน่วยงานพบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพังมากขึ้น อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้ลูกหลานต้องออกไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว นอกจากนี้ยังมีอีกหลายภาคส่วนที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ อาทิ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่พยายามพัฒนาให้เกิดศูนย์รวมของการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ ที่เรียกว่า “ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ” เพื่อที่จะให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างอาชีพ สร้างรายได้เสริม ต่อยอดความรู้ภูมิปัญญา ส่วน

เสาสุขภาพ จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติและรายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนในไทยโดยการตรวจร่างกาย โดยสำนักงานพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสุขภาพ พบว่า ถ้ามีการคัดกรองแบ่งประเภทตามการพึ่งพิง จะสามารถค้นหากลุ่มเป้าหมายได้ เพราะผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มนี้มักมีอายุอยู่ในช่วง 80 ปี มีความต้องการดูแลมากกว่ากลุ่มคนอื่นประมาณ 5-10 เท่า การบริการที่เฉพาะจึงมีความจำเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการบริการตรวจสุขภาพร่างกาย การฟื้นฟูสภาพร่างกายและกายภาพบำบัด หรือแม้แต่การดูแลสุขภาพอื่นๆ ฉะนั้นระบบการบริการสุขภาพจึงควรเน้นเชิงรุกซึ่งเป็นเรื่องท้าทายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ครอบครัวและชุมชน ส่วนด้านความมั่นคง เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญมาก ความมั่นคงที่จะตอบสนองให้กับผู้สูงอายุนั้น พบว่า ในระดับชุมชนมีการจัดบริการอยู่ในรูปของการจัดสวัสดิการสังคมที่มาจากการร่วมมือของชุมชน ทั้งองค์กรด้านอาชีพ องค์กรทางการเงิน ฯลฯ

นอกจากนั้น ในเวทีสัมมนาครั้งนี้ มีการนำเสนอระบบการบริการสุขภาพในชุมชน จากคู่มือการให้บริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรค ปี 2552 พบว่า การที่ระบบมีผู้สูงอายุและผู้ดูแล/ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง จะมีบทบาทอยู่ด้วยกันทั้งหมด 3 องค์ประกอบ คือ 1) บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) บทบาทของผู้ให้บริการ และ 3) บทบาทของชุมชน

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำเรื่องของนโยบายสวัสดิการสังคม สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและการทำงานของผู้สูงอายุ รวมทั้งเรื่องการจัดสรรงบประมาณ ส่วนบทบาทของผู้ให้บริการ หมายถึง หน่วยบริการที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องค้นหาแนวทางหรือกลไกเพื่อเข้าถึงผู้สูงอายุให้ได้มากที่สุด โดยการบริการที่ตอบโจทย์ได้ คือ การหาหนทางในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด นับตั้งแต่ครอบครัวจนกระทั่งถึงชุมชน รวมทั้งการบริการต้องอาศัยรูปแบบผสมผสานตั้งแต่การคัดกรอง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จนกระทั่งถึงการดูแลสุขภาพทั่วไป และบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทของชุมชน ที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ รับรู้คุณค่าของผู้สูงอายุ รวมถึงการช่วยเหลือ พัฒนา ศักยภาพของผู้สูงอายุ สร้างระบบแกนนำ อาสาสมัคร และเครือข่ายในการดูแลผู้สูงอายุ พึ่งพากันเองในชุมชนก่อนจะพึ่งพาผู้ให้บริการ รูปแบบทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ รวมเรียกว่า “ระบบการบริการแบบปฐมภูมิแบบใหม่ที่จะต้องใช้ชุมชนเป็นพื้นที่ เป็นฐานผ่านรูปแบบการทำงานเชิงรุกและผสมผสาน”

ในตอนท้ายของการสัมมนา ฉัตรเฉลิม อิศรางกูร ณ อยุธยา จากคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เสนอว่า การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการในชุมชน สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ (อาจจะ 60 ปีหรือ 65 ปี) ซึ่งคนกลุ่มนี้ต้องมีวิธีการดูแลอีกแบบหนึ่ง และต้องมีระบบการดูแลที่มีความเชื่อมโยงก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ยังไม่ต้องอาศัยการพึ่งพิงหรือเฝ้าระวังเพราะยังมีสุขภาพที่ดีอยู่ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมาก

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ต้องอาศัยการพึ่งพิงหรือเฝ้าระวัง (ขึ้นอยู่กับพึ่งพิงมากหรือน้อย)

กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งอยู่ในระยะช่วงสุดท้ายของชีวิต

อย่างไรก็ตาม การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนทั้ง 4 กลุ่ม จำเป็นต้องมีกระบวนการส่งเสริมหรือบูรณาการหลายด้าน ซึ่งอาจแยกได้ดังนี้

ตารางที่ 2 การจัดเป้าหมายการให้บริการด้านสุขภาพ จำแนกตามประเภทของผู้สูงอายุ

กลุ่มที่ 1 ผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้	กลุ่มที่ 2 ผู้สูงอายุติดบ้าน	กลุ่มที่ 3 ผู้สูงอายุติดเตียง
เป้าหมายการให้บริการด้านสุขภาพ		
ชะลอความเสื่อมสภาพจาก ความสูงอายุ ส่งเสริมการทำ ประโยชน์เพื่อสังคม	การควบคุมโรค ป้องกันสภาวะ แทรกซ้อน ภาวะทุพพลภาพ ความพิการ เพิ่มศักยภาพใน การพึ่งพาตนเอง	ควบคุมอาหาร ป้องกัน ภาวะแทรกซ้อน การเสียชีวิต จากปัญหาที่แก้ไขได้ ลดทอน ภาวะทุพพลภาพ ประคับประคองอาการเสียชีวิต อย่างสงบสุข

เป้าหมายการให้บริการด้านสุขภาพชะลอความเสื่อมสภาพจากความสูงอายุ ส่งเสริมการทำประโยชน์เพื่อสังคม การควบคุมโรค ป้องกันสภาวะแทรกซ้อน ภาวะทุพพลภาพ ความพิการ เพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง ควบคุมอาหาร ป้องกันสภาวะแทรกซ้อน การเสียชีวิตจากปัญหาที่แก้ไขได้ ลดทอนภาวะทุพพลภาพ ประคับประคองอาการเสียชีวิตอย่างสงบสุข จากการจัดเป้าหมายการบริการโดยแยกตามกลุ่มของผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดกรอบแนวคิดในการจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุขึ้น คือ หลักการการดูแลที่สำคัญ คือ “ต้องดูแลอย่างผสมผสาน หรือ integrated care” ทั้งทางร่างกาย ปัญหาสุขภาพ โรคเรื้อรังที่พบ ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ/สังคม/ความยากจน/การถูกทอดทิ้ง/ความด้อยโอกาส ด้านจิตวิญญาณ การประสานการดูแลร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง (co-ordination) เพื่อสนับสนุนการดูแลอย่างต่อเนื่องและระบบสนับสนุน ได้แก่ กิจกรรม คู่มือแนวทางการดูแลระบบส่งต่อ ระบบการให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ การเชื่อมต่อบริบทฐานข้อมูลระหว่างหน่วยบริการ

4.5 บทเรียนผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในต่างประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom) ญี่ปุ่นและฝรั่งเศสนั้น พบว่า ความตระหนักที่ประเทศเหล่านี้มีร่วมกัน คือ ทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุยังคงอยู่ในระบบการทำงาน ซึ่งคงจะต้องย้อนกลับไปพิจารณาตั้งแต่กระบวนการรับสมัคร คัดเลือก การฝึกอบรม และการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่ถือเป็นกลไกที่สำคัญ นอกเหนือจากเงื่อนไขของอายุที่มีผลต่อการออกจากงานต่างๆ ที่พวกเขายังมีศักยภาพและสามารถทำงานได้อยู่

ในการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ และไม่ได้เป็นเพียง active ageing หากแต่ต้องยกระดับเป็น productive ageing ด้วย นั่นคือกรอบการมองผู้สูงอายุในมิติแบบดั้งเดิมแบบไร้คุณค่า ไร้ศักยภาพ ให้กลับมามองผู้สูงอายุในเชิงยังประโยชน์ผ่านการนำความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ของผู้สูงอายุไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะในบริบทของต่างประเทศที่ได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุมาก่อน จึงทำให้ประสบการณ์ในการจัดการสวัสดิการสังคมเพื่อผู้สูงอายุในด้านต่างๆ จะเป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นระบบการปฏิบัติงานระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณค่าในเชิงอรรถประโยชน์

ในที่นี่จะได้นำเสนอกรณีศึกษาของประเทศที่น่าสนใจ อันได้แก่ ญี่ปุ่น ไต้หวัน ฟินแลนด์ และสิงคโปร์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.5.1 ประเทศญี่ปุ่น พบว่า มีนโยบายและมาตรการที่สำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมี productive หลายรูปแบบ ดังนี้

4.5.1.1 การมีกฎหมายส่งเสริมการจ้างงานทำ (Fujimoto, 2008)

ญี่ปุ่นมีกฎหมายส่งเสริมการจ้างงานของคนวัยกลางคนและผู้สูงอายุ (Act for Promoting Employment of Middle-aged and Older Persons) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 โดยกระทรวงแรงงาน (ปัจจุบันคือกระทรวงสุขภาพ แรงงานและสวัสดิการ) ได้กำหนดให้ธุรกิจเอกชนกำหนดอายุเกษียณของลูกจ้าง/พนักงานที่อายุ 60 ปี อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจการจ้างงานในภาคธุรกิจเอกชน ในปี พ.ศ. 2547 มีธุรกิจเอกชนเพียง 3 ใน 4 ที่ปฏิบัติตามกฎหมายนี้ ต่อมาในปีเดียวกันได้มีการแก้ไขกฎหมายนี้และเปลี่ยนชื่อเป็น “กฎหมายความมั่นคงในการจ้างงานผู้สูงอายุ พ.ศ. 2547” (Act Concerning Stabilization of Employment of Older Persons) ที่กำหนดให้ภาคธุรกิจเอกชนขยายอายุเกษียณเพิ่มขึ้นจาก 60 ปี เป็น 65 ปี เพื่อให้แรงงานทุกคนที่ประสงค์จะทำงานต่อจากอายุเกษียณ 60 ปี มีโอกาสทำงานต่อเนื่องไป เพราะถ้าจะให้ออกไปหางานทำใหม่ก็คงจะยากรวมทั้งทำให้เกิดความมั่นคงในการจ้างงาน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความสามารถในการทำงานของผู้สูงอายุ

กฎหมายฉบับนี้เริ่มบังคับใช้ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 กำหนดให้ภาคธุรกิจเอกชนดำเนินการตาม “มาตรการความมั่นคงในการจ้างงาน” (Employment Security Measures) รวมทั้งรัฐจะเพิ่มอายุที่จะจ่ายบำนาญพื้นฐาน (basic pension) ควบคู่ไปกับบำนาญที่ได้จากการประกอบอาชีพอย่างเป็นขั้นเป็นตอน

มาตรการความมั่นคงในการจ้างงานตามกฎหมาย หมายถึง มาตรการใด มาตรการหนึ่ง คือ เพิ่มอายุเกษียณตามกฎหมายโดยให้รับบำนาญตามอายุที่ออกจากงาน (mandatory retirement age) ขยายการจ้างงานออกไปอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้มีการจ้างงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ภาคธุรกิจเอกชนอาจทำข้อตกลงไว้ใน “ข้อตกลงด้านการจัดการแรงงาน” (labor-management agreement) โดยกำหนดเกณฑ์มาตรฐานผู้สูงอายุที่เข้าข่ายการจ้างงานต่อที่แน่นอนไว้ (certain standard on the eligibility) แต่ถ้าข้อตกลงของนายจ้างไม่สามารถบรรลุได้ ภาคธุรกิจเอกชนอาจกำหนดเกณฑ์มาตรฐานคนที่เข้าข่ายการจ้างงานต่อไว้ในกฎเกณฑ์การทำงาน (work rule) ในลักษณะเป็นมาตรการพิเศษ ตามความเหมาะสมของธุรกิจแต่ละประเภทก็ได้ กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้ธุรกิจขนาดใหญ่จะต้องกำหนดมาตรฐานผู้เข้าข่ายการจ้างงานต่อเนื่องให้เสร็จภายในสิ้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กต้องให้เสร็จภายในสิ้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 ในการกำหนดมาตรฐานดังกล่าว กระทรวงสุขภาพ แรงงานและสวัสดิการได้ยกตัวอย่างการกำหนดเกณฑ์ เช่น อาจกำหนดเฉพาะคุณลักษณะของคน ที่เห็นว่ามี ความจำเป็นต่อ บริษัท/ธุรกิจ หรือจะรับเฉพาะคนที่ได้รับการเสนอแนะโดยหัวหน้างาน/ผู้มีตำแหน่งสูงกว่า เป็นต้น โดยเกณฑ์ที่กำหนดควรเป็นไปในลักษณะที่สร้างแรงจูงใจ และสามารถสนองความต้องการของบริษัท/ธุรกิจไปด้วยในเวลาเดียวกัน

ในปี พ.ศ. 2549 กระทรวงสุขภาพ แรงงานและสวัสดิการได้สำรวจบริษัท/ธุรกิจ เอกชน พบว่า กว่าร้อยละ 90 ของธุรกิจและภาคการผลิตต่างๆ มีการดำเนินการตาม “มาตรการความมั่นคงในการจ้างงาน” โดยร้อยละ 86 ได้ดำเนินการตามมาตรการที่ 2 คือ การขยายการจ้างงานออกไปอย่างต่อเนื่อง ร้อยละ 12 ได้ดำเนินการตามมาตรการที่ 1 คือเพิ่มอายุเกษียณตามกฎหมาย โดยให้รับบำนาญตามอายุที่ออกจากงาน และมีเพียงร้อยละ 2 ที่ดำเนินการตามมาตรการที่ 3 ส่วนอายุเกษียณ ร้อยละ 77.5 ของบริษัททั้งหมด มีการกำหนดอายุเกษียณไว้ที่ 65 ปีหรือสูงกว่า (สูงกว่าที่กฎหมายกำหนด) สำหรับบริษัทที่เลือกวิธีการจ้างแรงงานต่อ (มาตรการที่ 2) ร้อยละ 39 จ้างแรงงานทั้งหมดที่สมัครใจทำงานต่อ และร้อยละ 61 มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับผู้เข้าข่ายได้รับการจ้างต่อ ในจำนวนบริษัทที่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน ร้อยละ 70 ทำโดยผ่านข้อตกลงด้านการจัดการแรงงาน (labor management agreement) และร้อยละ 30 ทำผ่านกฎเกณฑ์การทำงาน (work rule) โดยเกณฑ์มาตรฐานสำหรับผู้เข้าข่ายได้รับการจ้างต่อ คือ ไม่มีปัญหาสุขภาพมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงาน มีทัศนคติที่ดีต่องานที่ทำ มีผลการปฏิบัติงาน

ตามระดับที่กำหนด ยอมรับภาระงานตามที่บริษัทเสนอ มีทักษะเฉพาะและมีประสบการณ์การทำงานจนเชี่ยวชาญ ตามลำดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบริษัท ส่วนประเภทของสัญญาจ้างและระบบการกำหนดเวลาในการทำงานของลูกจ้างที่ได้รับการจ้างงานต่อหลังเกษียณ พบว่าให้มีสัญญาจ้างที่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอนมากที่สุด (ร้อยละ 83) เช่นจ้างเพิ่มอีก 1/2 ปี รองลงมาคือ การจ้างแบบไม่เต็มเวลา (part-time employment) เช่น ทำงานทุกวันแต่มีชั่วโมงการทำงานในแต่ละวันน้อยกว่า หรือทำงานน้อยวันกว่าคนที่ทำเต็มเวลา เป็นต้น และจ้างแบบปกติเต็มเวลา (full-time regular employment) ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่า แนวโน้มแบบแผนการทำงานของผู้สูงอายุญี่ปุ่นในอนาคต คือ การลดชั่วโมงการทำงานลงหลังอายุ 60 ปี และ 65 ปี แต่อายุเกษียณจากการทำงานจะเพิ่มขึ้นไปจนถึงอายุ 70 ปี โดยกฎหมายญี่ปุ่นให้สิทธินายจ้างญี่ปุ่นเป็นผู้เลือกลูกจ้างสูงอายุที่สามารถทำงานต่อไปได้ แต่การถ่ายทอดทักษะไปยังแรงงานอายุน้อย ยังเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับธุรกิจญี่ปุ่นโดยเฉพาะธุรกิจที่มีสาขาอยู่ต่างจังหวัด การที่กฎหมายการส่งเสริมการทำงาน^๖ ของญี่ปุ่นที่มีการบังคับใช้ในปีพ.ศ. 2547 ที่บังคับให้นายจ้างขยายอายุการทำงานให้แก่ลูกจ้างไปจนถึงอายุ 65 ปี ทำให้ระบบบำนาญของคนเกษียณอายุถูกยึดออกไปด้วย (แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่ค่อยเป็นไปตามกฎหมาย) ทำให้นักวิชาการแสดงความเห็นท้วงติงว่าระบบบำนาญในอนาคตอาจล่มสลายลงเพราะมีปัญหาการระดมเงิน (Williamson & Higo, 2009)

4.5.2 การพัฒนาทักษะฝีมือ (skill development) แรงงานสูงอายุ (Kajitani, 2008)

จากการศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจในการทำงานหลังเกษียณของผู้สูงอายุชายชาวญี่ปุ่นของสำนักงานรัฐสภาญี่ปุ่น เปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในปี พ.ศ. 2548 Kajitani (2008) พบว่า ประมาณร้อยละ 33 ของผู้สูงอายุชายชาวญี่ปุ่นต้องการทำงานไปจนถึงอายุ 70 ปี ซึ่งสูงกว่าชาวอเมริกัน (ร้อยละ 14.4) ฝรั่งเศส (ร้อยละ 4.6) และเยอรมัน (ร้อยละ 2.4) อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุญี่ปุ่นจำนวนมากไม่สามารถหางานทำได้ทันทีหลังจากเกษียณอายุตามกฎหมาย (mandatory retirement age) ดังนั้น ผู้สูงอายุญี่ปุ่นจึงให้ความสนใจกับการพัฒนาทักษะฝีมือ (skill development) เพื่อป้องกันมิให้มีการว่างงานหลังเกษียณเป็นระยะเวลานาน การพัฒนาทักษะฝีมือที่ผู้ชายญี่ปุ่นนิยม คือ การพัฒนาตนเองโดยการซื้อหนังสือ/ตำรามาอ่านเอง หรือเรียนจากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ/โทรทัศน์/อินเทอร์เน็ตควบคู่ไปกับการทำงานก่อนเกษียณอายุ หรือก่อนหมดสัญญาจ้าง และการสมัครเข้ารับการอบรมหลักสูตรที่เป็นที่สนใจของตลาดแรงงานเพื่อให้ได้ประกาศนียบัตรไปใช้ในการสมัครงาน ดังนั้น ผู้สูงอายุชายญี่ปุ่นที่ต้องการทำงานจะมีการวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับงานที่ต้องการทำให้เร็วที่สุดก่อนจะเกษียณ จากการศึกษาของ Kajitani (2008) พบว่าการพัฒนาทักษะฝีมือของแรงงานสูงอายุทำให้ระยะเวลาการว่างงานหลังเกษียณสั้นลง

4.5.3 การมีนโยบายตลาดแรงงานสำหรับผู้สูงอายุ

นโยบายตลาดแรงงานสำหรับผู้สูงอายุ มีหน้าที่ส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ โดยการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการจ้างงาน ให้คำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการหางาน และการจับคู่งานที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ ในเขตเมืองมีการยืดอายุการทำงานของผู้สูงอายุออกไป แต่ให้ทำงานน้อย ชั่วโมงลง เพื่อหลีกเลี่ยงความคับคั่งของการจราจรในช่วงโมงเร่งด่วนที่คนงานต้องการเดินทาง

4.5.4 การมีนโยบายการสร้างงานในภูมิภาค

เนื่องจากการขยายตัวของความไม่เท่าเทียมกันในภูมิภาค และความแตกต่างของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองใหญ่กับเมืองเล็ก รวมทั้งเมืองและชนบท ที่ประมาณการจากภาคอุตสาหกรรม โดยช่องว่าง (gap) ดังกล่าวกว้างขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการสร้างงาน (job creation) ในระดับจังหวัด (prefecture) ขึ้นมา เพราะที่ผ่านมามีการสร้างงานในระดับจังหวัดน้อยมาก ช่องว่างดังกล่าวเริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ถ้ารัฐบาลไม่ทำอะไรเลย ช่องว่างดังกล่าวจะกว้างขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปี พ.ศ. 2563 หรือนานเกือบ 20 ปี สถาบันนโยบายแรงงานและการฝึกอบรมของญี่ปุ่น (Japan Institute for Labor Policy and Training, 2005) ให้ข้อมูลว่า รัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายและมาตรการในการกระจายอำนาจบริหารจัดการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 รวมทั้งมีการผ่อนคลายความรับผิดชอบด้านอุตสาหกรรมและการจ้างงาน โดยออกเป็นกฎหมายการกระจายอำนาจ (Omnibus Decentralization) ที่มีมาตรการต่างๆ ว่าด้วยการถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานส่วนกลางมาสู่รัฐบาลท้องถิ่น และบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการของหน่วยงานในท้องถิ่นตั้งแต่ระดับจังหวัดลงไป รวมทั้งมีนโยบายการปรับเปลี่ยนทิศทางด้านอุตสาหกรรมและการจ้างงานคู่ขนานไปกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยมีการปฏิรูประบบการจัดสรรงบประมาณใหม่ระหว่างรัฐบาล/หน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดสรรรายได้จากภาษี การสนับสนุนต่างๆ ประเด็นเชิงนโยบายของรัฐบาลกลางในการสนับสนุนรัฐบาลท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่

- การมีนโยบายลดการลงทุนในโครงการภาครัฐ โดยเฉพาะโครงการที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นโครงการที่สูญเปล่า มาเพิ่มงบประมาณให้แก่รัฐบาลท้องถิ่นทั้งในระดับจังหวัด เทศบาล จนถึงระดับชุมชน ในโครงการที่มีความจำเป็น และเป็นโครงการที่ท้องถิ่นเสนอเข้ามา/ ออกแบบเอง เพื่อลดปัญหาด้านการคลัง

- การออก “กฎหมายพัฒนากลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมในภูมิภาค” โดยให้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการพัฒนากลุ่มธุรกิจใหม่และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในภูมิภาค สำหรับธุรกิจ SME

- การออกนโยบายส่งเสริมการสร้างงาน (job creation) โดยให้ภูมิภาคต่างๆ เสนอโครงการเพื่อการสร้างงานเข้ามา แต่สิ่งท้าทายที่รัฐบาลท้องถิ่นประสบในการดำเนินงานตาม

นโยบายส่งเสริมการสร้างงาน คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้/ประสบการณ์ในการสร้างอุตสาหกรรมและการจ้างงาน ดังนั้นรัฐบาลควรมีนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับท้องถิ่น นอกเหนือจากการสนับสนุนด้านงบประมาณ นอกจากนี้ยังพบว่ารัฐบาลท้องถิ่นที่ได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรม/ธุรกิจใหม่ๆ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและบุคลากรในท้องถิ่นยังมีไม่มาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งโครงสร้างอุตสาหกรรมและโครงสร้างประชากร (ปัญหาการมีประชากรสูงอายุจำนวนมาก ขณะที่คนหนุ่มสาวย้ายเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่) ความไม่พอเพียงของเงินลงทุน ทั้งจากงบประมาณและรายได้ของท้องถิ่น การขาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่ใช้ในการขับเคลื่อนนโยบาย ขาดองค์ความรู้และประสบการณ์ในด้านการสร้างงาน และขาดข้อมูลด้านตลาดแรงงาน

ดังนั้น ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไขปัญหาคือ ให้มีโครงการส่งเสริมการสร้างงานในระดับภูมิภาค ในลักษณะโครงการสำเร็จรูปที่มาจากรัฐบาล แต่แตกต่างจากรูปแบบเดิม คือ

- 1) ให้รัฐบาลท้องถิ่นทุกระดับเข้ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การออกแบบ การดำเนินโครงการและการบริหารจัดการ
- 2) มีการดำเนินโครงการภายใต้ความร่วมมือของรัฐบาลท้องถิ่นหลายๆ แห่ง เพื่อให้รัฐบาลท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่ยากจะดำเนินการได้ด้วยตัวเอง สามารถดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือทำในลักษณะของกลุ่มอุตสาหกรรม
- 3) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมทั้งทรัพยากรมนุษย์ โดยในด้านทรัพยากรมนุษย์ที่คำนึงถึงทั้งด้านดีมานด์และซัพพลายมาใช้
- 4) ให้มีบุคลากรหลักจากท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถ/ประสบการณ์ และมีภาวะผู้นำ เข้ามาดำเนินโครงการตั้งแต่แรก
- 5) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐต่างๆ เข้ามาสนับสนุน
- 6) สร้างความร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรม/ภาคธุรกิจเอกชน สถาบันการศึกษา และรัฐบาลทุกระดับ ตัวอย่างของจังหวัดที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ **จังหวัดคุมาโมโตะ (Kumamoto Prefecture)** ที่สร้างอุตสาหกรรม semi-conductor related ซึ่งมีพื้นที่ใกล้สนามบิน ประสบความสำเร็จในการสร้างงานในพื้นที่ โดยเริ่มจากการเชิญผู้เชี่ยวชาญและบริษัทที่มีความสนใจเข้ามาดำเนินการ จากนั้นพัฒนาคนหนุ่มสาวที่เป็นแรงงานที่บริษัทต้องการ โดยให้วิทยาลัยเทคโนโลยีในจังหวัดปรับเปลี่ยนหลักสูตรและสร้างวิชาใหม่เพื่อสนองตอบความต้องการ บริษัทให้การสนับสนุน วิศวกรมาช่วยสอน รวมทั้งให้เครื่องจักรกลและอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนการสอน และ **จังหวัดคันทไซ** ที่พัฒนา กลุ่มอุตสาหกรรม Kansai Science City ซึ่งริเริ่มโดยรัฐบาล ถือเป็นโครงการระดับชาติที่สามารถสร้างงานและรายได้มากมาย โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ ได้แก่ มี

วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ เพราะเป็นโครงการระดับชาติ มีหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่กระตือรือร้นในการสนับสนุนส่งเสริม มีการแบ่งงานกันทำได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลท้องถิ่นและภาคเอกชนเป็นอย่างดี มีการพัฒนาด้านการตลาด รวมทั้งการบริการหลังการขาย

สรุปรูปแบบการส่งเสริมการทำงานของประเทศไทยนี้ ดังนี้

1. การมีกฎหมายส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ (พ.ศ. 2549) การขยายอายุเกษียณ (จาก 60 ปี เป็น 65 ปี) การขยายการจ้างงานอย่างต่อเนื่อง และการกำหนดเกณฑ์ของผู้สูงอายุที่เข้าข่ายการจ้างงานต่อเนื่อง
2. การพัฒนาทักษะฝีมือของแรงงานสูงอายุ
3. การมีนโยบายตลาดแรงงานของผู้สูงอายุ
4. การมีนโยบายสร้างงานในภูมิภาค โดยการสนับสนุนของท้องถิ่น ทั้งทางด้านงบประมาณ การสร้างแรงจูงใจแก่ธุรกิจใหม่ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่ขาดแคลน การสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และการพัฒนาตลาด รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนจนถึงการประเมินผล

4.5.2 ประเทศไต้หวัน

ประเทศไต้หวันเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของประเทศที่กำลังประสบภาวะสังคมที่เคลื่อนสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” ประชากรผู้มีอายุมากกว่า 65 ปีมีจำนวน 2.3 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 9.9 ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2549 โดยจากการรายงานของกระทรวงมหาดไทย (Ministry of Interior) และสถิติแห่งชาติไต้หวัน (National Statistics Republic of China) ตัวเลขสัดส่วนนี้ได้มีการคาดการณ์ว่าจะก้าวถึงร้อยละ 10 และปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นต่อตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นไป โดยในปี พ.ศ. 2595 ตัวเลขคาดการณ์ของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุจะสูงถึงร้อยละ 36.3 ของประชากรในประเทศ

การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างประชากรของไต้หวันที่สัดส่วนประชากรสูงวัยปรับเพิ่มสูงขึ้นในขณะที่ฐานประชากรซึ่งเป็นคนในวัยเด็กและหนุ่มสาวกลับคิดเป็นสัดส่วนที่ลดลงนั้น มีสาเหตุและปัจจัยอธิบายหลักที่คล้ายคลึงกับสถานการณ์ที่เกิดกับประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ซึ่งกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นกัน นั่นคือ อัตราการเกิดของประชากรที่ต่ำ (decreasing total fertility rate) (โดยมีอัตราเท่ากับ 1.05 ปี พ.ศ. 2551) อายุขัยเฉลี่ยของประชากรที่ยืนยาวขึ้น (longer life expectancy) (อายุขัยเฉลี่ยของไต้หวันในปี พ.ศ. 2551 คือ 75.5 ปีและ 82.0 ปี สำหรับประชากรชายและหญิง ตามลำดับ) โดยที่มาและเหตุผลอธิบายการเกิดขึ้นของ 2 ปัจจัยนี้ ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมและภาคบริการ ซึ่งเป็นผลให้ความต้องการมีบุตรเพื่อใช้เป็นกำลังแรงงานในภาคเกษตรของครัวเรือนลดน้อยลง

2. การศึกษาที่สูงขึ้นและการเข้ามามีบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นในตลาดแรงงานของผู้หญิงได้หัวหน้า โดยส่งผลต่อการตัดสินใจแต่งงานและการมีบุตรของประชากรผู้หญิงและครอบครัวหลังแต่งงานแล้ว ซึ่งผลกระทบหนึ่งที่เราเห็นได้ในปัจจุบัน คือ การลดลงของอัตราการแต่งงานในขณะที่อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงของลักษณะครอบครัวได้หัวหน้า จากครอบครัวขยายสู่ครอบครัวที่มีขนาดเล็กลง ส่งผลต่อการตัดสินใจในการมีบุตรของคู่แต่งงานหนุ่มสาวที่ต้องทำงานทั้งคู่

4. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ตาข่ายความมั่นคงทางสังคม (social safety net) การพัฒนาในเทคโนโลยีทางการแพทย์และความสามารถในการเข้าถึงบริการทางสุขภาพที่ดีขึ้นของประชาชนได้หัวหน้า ซึ่งส่งผลต่ออายุที่ยืนยาวขึ้นของประชากรโดยเฉลี่ยผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งได้มีการตั้งข้อสังเกตไว้ประกอบด้วย ผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการคลังของรัฐบาลได้หัวหน้า อันเป็นผลมาจากรายได้จากการเก็บภาษีที่มีแนวโน้มน้อยลงจากสัดส่วนจำนวนประชากรวัยทำงานที่ลดลงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นในค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของประชากรสูงวัยที่รัฐบาลต้องร่วมรับผิดชอบ

ความช่วยเหลือทางสังคมและเบี้ยยังชีพที่จำเป็นแก่ผู้สูงอายุที่จะเป็นภาระเพิ่มมากขึ้นแก่รัฐบาล และแรงกดดันในค่าใช้จ่ายของกองทุนบำนาญหลังเกษียณที่เพิ่มสูงขึ้นในส่วนผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นในรูปของการลดลงในสัดส่วนประชากรวัยทำงานของประเทศและอัตราการพึ่งพิง (dependency ratio) ที่มีแนวโน้มเป็นภาระที่สูงขึ้นแก่ประชากรวัยทำงานของประเทศที่มีลดลงนั้น ที่ต้องรับผิดชอบและแบกรับภาระทางเศรษฐกิจของประชากรในวัยที่ไม่ได้ทำงานซึ่งเพิ่มสูงขึ้น อันได้แก่ ประชากรวัยเด็กและประชากรวัยทำงาน เมื่ออัตราการพึ่งพิงคำนวณจากสัดส่วนของประชากรวัยทำงานต่อจำนวนประชากรอายุน้อยกว่า 15 ปีบวกด้วยจำนวนประชากรอายุมากกว่า 65 ปี พบว่าอัตราการพึ่งพิงในประเทศไต้หวันมีค่าอยู่ที่ 39 ในปี พ.ศ. 2594 ซึ่งลดลงจาก 45 ในปี พ.ศ. 2594 โดยคาดการณ์ว่ามีแนวโน้มที่ลดลงโดยเหลือเพียง 15 ในปี พ.ศ. 2594 อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อผลักดันให้ผู้สูงอายุเกิดกิจกรรมหรืออยู่ในสถานะของผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์นั้น พบว่า มีหลายข้อที่น่าสนใจ ดังนี้

4.5.2.1 นโยบายและมาตรการเพื่อส่งเสริมการจ้างงานในผู้สูงอายุ

ในฐานะที่ไต้หวันเป็นประเทศผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ IT ใหญ่เป็นอันดับ 4 ของโลกและเป็นผู้ผลิตและจัดจำหน่ายแผงวงจรคอมพิวเตอร์ที่ใหญ่ที่สุด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการขาดแคลนบุคลากรและแรงงาน รัฐบาลไต้หวัน

จึงตระหนักถึงภาวะความท้าทายกับสังคมประชากรสูงอายุ อัตราการเกิดที่กำลังลดลง และการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลในขณะที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศกำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมเต็มตัว เพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวรัฐบาลไต้หวันจัดให้มีการประชุมว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของไต้หวัน (Sustaining Taiwan's Economic Development) โดยปัญหาประชากรสูงอายุได้รับการอภิปรายและมีการเสนอความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ประเด็นที่สำคัญ คือ การเสนอให้ทบทวนกฎหมายเกี่ยวกับการขยายระยะเวลาการเกษียณอายุและการสร้างแรงจูงใจให้แรงงานสูงอายุได้ทำงานต่อไป ตลอดจนการจัดให้มีการอบรมทางวิชาชีพให้แก่ผู้สูงอายุ เพราะประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 9 ต้องพึ่งพาเงินอุดหนุนในการดูแลรักษาสุขภาพจากภาครัฐ ดังนั้นรัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญประชากรผู้สูงอายุเหล่านี้เพื่อให้ความเป็นอยู่ที่ดี เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเรียนหนังสือ ทำงานหรือเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม การขยายโอกาสในเรื่องดังกล่าวจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ ในขณะเดียวกันเป็นการลดภาระเรื่องค่าใช้จ่ายเรื่องการให้บริการด้านสุขภาพและการรักษาพยาบาลของรัฐบาลด้วย รัฐบาลไต้หวันจึงได้ดำเนินมาตรการเร่งด่วน 2 ด้าน ได้แก่ 1) การทบทวนกฎหมายแรงงาน และ 2) การเพิ่มอัตราการจ้างงาน โดยการปรับการจ้างงานให้มีความยืดหยุ่นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการจ้างงานในผู้สูงอายุมากขึ้น

4.5.2.2 มาตรการทบทวนกฎระเบียบและกฎหมายแรงงานที่เกี่ยวข้อง

รัฐบาลไต้หวันมาทบทวนนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัญญาจ้างแรงงาน เงินเดือนและชั่วโมงการทำงานของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการทำงานเต็มเวลา พร้อมแก้ไขกฎบัญญัติที่ป้องกันเรื่องการถูกเลิกจ้างโดยไม่เป็นธรรม เพราะก่อนหน้านี้สถานการณ์ด้านการจ้างแรงงานของไต้หวัน นายจ้างมักจะนิยมจ้างงานแรงงานวัยหนุ่มสาวมากกว่า และมักจะเลิกจ้างงานแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งมีการสำรวจว่าบริษัทต่างๆ มีอัตราของพนักงานสูงอายุไม่ถึงร้อยละ 10 ฉะนั้นการปรับปรุงกฎหมายและมาตรการดังกล่าวจึงถือเป็นการช่วยเหลือแรงงานสูงอายุมากขึ้นนั่นเอง และนอกจากจะแก้ไขมาตรการการเลิกจ้างดังกล่าวแล้ว ยังมีมาตรการเพื่อส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุด้วย ได้แก่ การปฏิรูประบบเงินบำนาญ กล่าวคือ กฎหมายแรงงานว่าด้วยเงินบำนาญที่บังคับใช้ในปัจจุบันทำให้แรงงานมากกว่าร้อยละ 75 ไม่ได้รับเงินบำนาญหลังเกษียณ เนื่องจากรัฐบาลเรียกเก็บภาษีอัตราที่ต่ำลงและประชาชนนิยมซื้อสลากกินแบ่งลดลง อันส่งผลให้เงินอุดหนุนกองทุนเงินบำนาญและโครงการสวัสดิการต่างๆ เพื่อผู้สูงอายุที่เกษียณมีจำนวนน้อยลง กลายเป็นภาระเพิ่มขึ้นของรัฐบาล ดังนั้น พ.ศ. 2548 รัฐสภาไต้หวันจึงได้ผ่านบทบัญญัติว่าด้วยเงินบำนาญแบบใหม่ และจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาขึ้นมาเพื่อดูแลการบริหารจัดการกองทุนและผลประโยชน์ชื่อว่า The Labour Pension Fund (LPF) โดยบทบัญญัติ LPF นี้ กำหนดเกณฑ์ในการรับเงินบำนาญของลูกจ้างไว้ หากลูกจ้างลาออกก่อนอายุ 55 ปี จะมีสิทธิในการขอรับเงินบำนาญเมื่อลูกจ้างทำงานในบริษัทหรือ

องค์กรนั้นๆ เป็นเวลาอย่างน้อย 25 ปี หรือหากลูกจ้างต้องลาออกหลังอายุ 55 ปี จะมีสิทธิในการขอรับเงินบำนาญเมื่อลูกจ้างทำงานในบริษัทหรือองค์กรนั้นๆ เป็นเวลาอย่างน้อย 15 ปี

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2549 ในระหว่างการจัดงานประชุม เรื่อง “Sustainable Development Conference for Taiwan” โดยรัฐบาลไต้หวันได้มีการประกาศแผนขั้นที่หนึ่งของรัฐบาลที่มีชื่อว่า “Big Warm Social Welfare Package” ซึ่งเป็นอีกความพยายามหนึ่งในการให้ความคุ้มครองทางด้านเศรษฐกิจแก่ประชากรผู้สูงอายุอย่างเท่าเทียมทั่วประเทศ โดยภายใต้แผนข้างต้น รัฐบาลได้อนุมัติเงินจำนวน 194 พันล้านเหรียญไต้หวัน เพื่อใช้ในการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบทของประเทศในรูปแบบของการปรับปรุงการกระจายรายได้ เสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบการดูแลผู้สูงอายุและบริการสุขภาพในเขตชนบท

ในส่วนของนโยบายด้านแรงงานและการมีงานทำของผู้สูงอายุ รัฐบาลไต้หวันโดยสภากิจการแรงงาน (Council of Labor Affairs) ได้มีการออกแผนนโยบายที่ชื่อว่า “Labor Policy White Paper in An Ageing Society” ในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นแผนนโยบายที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการมีงานทำและเพิ่มโอกาสในการได้เข้าร่วมในตลาดแรงงานของผู้สูงอายุในไต้หวันในประเด็นด้านต่างๆ ตามแนวคิด “Active and Productive Ageing” ขององค์การอนามัยโลก (WHO, 2002) โดยมีหลักการสำคัญในการดำเนินการ 3 ด้าน คือ

- การมุ่งเน้นจัดอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุและช่วยเหลือแรงงานผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในทางานและการได้มีงานทำ
- การมุ่งเน้นช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีความต้องการโดยสมัครใจในการทำงานการบริการสาธารณะ
- การมุ่งเน้นช่วยเหลือในการเพิ่มศักยภาพ ความรู้ความสามารถและประสิทธิภาพการทำงานแก่แรงงานวัยกลางคนและแรงงานผู้สูงอายุ

4.5.2.3 รูปแบบและวิธีการในการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ

ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น เป้าหมาย (goals) ที่สำคัญของแผนนโยบาย “Labor Policy White Paper in An Ageing Society” โดยสภากิจการแรงงานไต้หวัน คือ สังคมไต้หวันมี “active ageing” และ “productive ageing” เพื่อบรรลุเป้าหมายนี้ กลยุทธ์และรูปแบบโครงการในการส่งเสริมการทำงานและการมีงานทำของผู้สูงอายุไต้หวันได้ถูกบรรจุอยู่ภายใต้แผนนโยบายนี้ทั้งสิ้น 4 กลยุทธ์ และ 11 แผนการหลัก ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รูปแบบกลยุทธ์และแผนการดำเนินการ

รูปแบบกลยุทธ์	แผนการดำเนินการ
<p>กลยุทธ์ที่ 1: กลยุทธ์เพื่อการปฏิรูประบบ (Strategies for system reform)</p>	<p>แผนการ 1: ส่งเสริม ปรับแก้ไข ปรับปรุงและศึกษา กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ เพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการปฏิรูประบบต่างๆ</p> <p>แผนการ 2: ทบทวนระบบการเกษียณการทำงานที่มีในปัจจุบัน และจัดตั้งระบบการเกษียณการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไปและการเกษียณอายุล่าช้า (gradual retirement system and delayed retirement system)</p> <p>แผนการ 3: ทบทวนระบบเงินรายได้รายปี (annuity system) ที่มีในปัจจุบันเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมเป็นธรรมในสังคม (social fairness)</p> <p>แผนการ 4: จัดการกีดกันแบ่งแยกทางอายุเพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรแก่ผู้สูงอายุ</p>
<p>กลยุทธ์ที่ 2 กลยุทธ์เพื่อการสร้างแรงจูงใจแก่นายจ้างและตอบสนองความต้องการแรงงาน (Strategies for employer incentives and meeting labor demand)</p>	<p>แผนการ 5: สร้างแรงจูงใจเพื่อส่งเสริมความตั้งใจในการจ้างงานอย่างต่อเนื่องของนายจ้าง</p> <p>แผนการ 6: ช่วยเหลือนายจ้างในด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มความต้องการ ความเต็มใจในการจ้างงานแรงงานวัยกลางคนและแรงงานสูงอายุ</p>
<p>กลยุทธ์ที่ 3 กลยุทธ์เพื่อการสร้างความร่วมมือในการให้บริการระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม (Strategies for service cooperation between government and civil society)</p>	<p>แผนการ 7: สนับสนุน ส่งเสริมหน่วยงานหรือองค์กรที่มีในปัจจุบันซึ่งทำงานในด้านการบริการการจ้างงานทั้งในภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนากลไกการทำงานและการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจ้างงานที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ</p> <p>แผนการที่ 8: จัดหาช่องทาง การฝึกอบรมอาชีพที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานแก่แรงงานวัยกลางคนและแรงงานสูงอายุ</p>

รูปแบบกลยุทธ์	แผนการดำเนินการ
กลยุทธ์ที่ 4 กลยุทธ์เกี่ยวกับอาชีพแรงงาน และการตอบสนอง ความต้องการการมีงานทำ (Strategies for labor career and meeting employment demand)	แผนการที่ 9: การสร้างโอกาสทางการทำงานที่ยืดหยุ่น มีความหลากหลายที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตและความต้องการของแรงงานวัยกลางคนและแรงงานสูงอายุ แผนการที่ 10: การสร้างศูนย์ส่งเสริมความสามารถ ประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ต่างๆ ที่เข้าถึงได้ง่ายและเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสำคัญ แผนการที่ 11: การส่งเสริมโครงการการศึกษาในรูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิต การวางแผนอาชีพและการเตรียมตัวเข้าสู่ชีวิตหลังเกษียณของแรงงาน

4.5.2.4 แนวทางการปฏิรูปเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ

แนวทางการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุที่ยังคงอยู่ในช่วงของการพิจารณาและได้มีการดำเนินการไปแล้วบางส่วน จะเป็นในส่วนของความพยายามในการเลื่อนอายุเกษียณการทำงานในประเทศจากเดิมในปัจจุบันที่ 60 ปีให้เป็นในช่วงอายุที่สูงขึ้น ข้อคิดเห็นในการเพิ่มเกณฑ์อายุที่สามารถเริ่มรับสิทธิประโยชน์จากระบบบำนาญให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันและลดแรงจูงใจในการเกษียณการทำงานก่อนอายุที่กำหนด (early 39 retirement) หรือแม้แต่การยกเลิกการเกษียณการทำงานก่อนอายุที่กำหนด การส่งเสริมให้มีการเกษียณการทำงานล่าช้าหรือภายหลังอายุที่กำหนด (delayed retirement) และการเกษียณการทำงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป (gradual retirement)

สรุปรูปแบบการส่งเสริมการทำงานของประเทศใต้หวัน

การออกนโยบายแรงงานในสมุดปกขาวสำหรับสังคมผู้สูงวัย โดยมีกลยุทธ์การทำงาน 4 ด้าน คือ การปฏิรูประบบการเกษียณอายุการทำงาน (แบบค่อยเป็นค่อยไป การยืดอายุเกษียณ และการลดแรงจูงใจในการเกษียณอายุก่อนกำหนด การสร้างแรงจูงใจแก่นายจ้าง การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม และการสร้างโอกาสการทำงาน สร้างงานที่มีความยืดหยุ่น หลากหลาย สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร เพื่อการเข้าถึงแหล่งงาน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.5.3 ประเทศฟินแลนด์

ประเทศฟินแลนด์เป็นหนึ่งในบรรดากลุ่มประเทศสหภาพประเทศยุโรปที่เข้าสู่สังคมสูงอายุที่รวดเร็วมากกว่าประเทศอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกัน ปัจจุบันมีประชากรประมาณ 5.3 ล้านคน (Statistics Finland, 2010) จากการคาดประมาณประชากรปีพ.ศ. 2550-2583 รายงานว่า ในปีพ.ศ.

2553 ฟินแลนด์จะมีอัตราส่วนของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 18 เป็นร้อยละ 26 ในปีพ.ศ. 2573 และยังคงไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปีพ.ศ. 2583 สัดส่วนของประชากรกลุ่มอายุต่ำกว่า 15 ปีจะลดลง จากร้อยละ 16 ในปีพ.ศ. 2553 เหลือร้อยละ 15 ในปีพ.ศ. 2583 (Statistics Finland, 2553: online) ขณะที่ประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้น แต่ประชากรวัยทำงานกลับมีสัดส่วนลดลง ซึ่งโครงสร้างของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการทำงานและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ปัญหาภาระพึ่งพิงของประชากรสูงอายุที่มีสัดส่วนสูงขึ้นย่อมเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกรัฐบาลต้องเผชิญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมความพร้อมในด้านการสร้างหลักประกันทางรายได้ให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิต (active ageing)

นโยบายและมาตรการรองรับหลักประกันทางรายได้ผู้สูงอายุ

เมื่อพิจารณานโยบายและมาตรการรองรับหลักประกันทางรายได้ผู้สูงอายุ เบื้องหลังนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิตในด้านตลาดแรงงานและการจ้างงานของประเทศฟินแลนด์ มีทั้งส่วนที่เป็นโครงการหลักและโครงการย่อยหลายโครงการ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ 1) โครงการผู้สูงอายุแห่งชาติ 2) การปฏิรูประบบบำนาญทั้งระบบ 3) การออกพระราชบัญญัติ 4) โครงการพัฒนาลักษณะพิเศษ 5) การขยายบริการต่างๆของรัฐในเขตเทศบาลเมือง โครงการเหล่านี้เป็นมาตรการที่มีลักษณะทั้งขู่และล่อ (sticks and carrots) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) โครงการผู้สูงอายุแห่งชาติ (2541 - 2545)

โครงการผู้สูงอายุแห่งชาติ เป็นโครงการที่เป็นเป้าหมายร่วมของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิต โครงการนี้ได้ดำเนินการศึกษาการทำงานแบบตัดขวาง ณ จุดหนึ่งของเวลา (cross-sectional) โดยมีกระทรวงและองค์กรที่เกี่ยวข้องหลายแห่งที่ถูกดึงเข้ามาทำงานกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่ส่งผลต่อปัญหาแรงงานในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า โดยผลจากโครงการศึกษาดังกล่าวพบว่า การเข้าสู่แรงงานของคนในกลุ่มอายุ 15-49 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตลาดแรงงานต้องการส่วนใหญ่ จะลดจำนวนลงไปถึง 150,000 คนในช่วง 10 ปีหลังนี้ ขณะที่จำนวนคนในกลุ่มอายุ 50-60 ปี จะเพิ่มขึ้นจำนวน 170,000 คน โครงการนี้ได้รวมแผนการปฏิรูปโครงสร้างชีวิตการทำงาน (working life structures) และการออกกฎหมาย (legislations) พร้อมด้วยโครงการการสำรวจ โครงการฝึกอบรมและโครงการวิจัยแบบทดลอง ผลจากโครงการศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าวช่วยเร่งให้มีการนำเอาเรื่องดังกล่าวมาอภิปรายกันในวงกว้างมากขึ้นในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ และต่อมาได้มีการขยายโครงการออกไปเป็นโครงการพัฒนาลักษณะพิเศษ 3 โครงการหลักที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการจ้างงานของผู้สูงอายุ ได้แก่ TYKES, VETO, NOSTE ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

2) การปฏิรูประบบบำเหน็จบำนาญทั้งระบบ

ประเทศฟินแลนด์มีการปฏิรูประบบบำเหน็จบำนาญทั้งระบบอย่างชนิดถอนรากถอนโคนในปี พ.ศ. 2548 โดยให้ลูกจ้างแต่ละคนสามารถเลือกที่จะออกจากชีวิตการทำงานเพื่อไปรับบำนาญเมื่อไร โดยรัฐกำหนดมาตรการเกี่ยวกับระบบการเกษียณอายุแบบยืดหยุ่น (flexible retirement age) คือให้อยู่ระหว่าง 63-68 ปี แทนระบบการเกษียณเดิมที่กำหนดไว้ที่อายุ 65 ปี รวมทั้งมีสิ่งจูงใจให้เกษียณอายุช้าลง เช่น ลูกจ้างสูงอายุจะได้รับสิทธิประโยชน์ในอัตราที่สูงกว่า เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ในอาชีพนั้นๆ ให้นานที่สุด โดยสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับอายุเกษียณ (retirement ages) ของผู้สูงอายุ สามารถสรุปได้เป็นมาตรการเกี่ยวกับระบบการเกษียณอายุแบบยืดหยุ่น และถูกนำมาใช้เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2548 มาตรการดังกล่าวมีอยู่ในกฎหมายบำเหน็จบำนาญ (pension legislation) ลูกจ้างอาจเลือกที่จะเกษียณอายุระหว่าง 63-68 ปี แม้ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพที่มั่นคง (เช่น ประกอบอาชีพในกองทัพ) ในกรณีที่ต้องเกษียณอายุต่ำกว่า 63 ปี นั้น ลูกจ้างมีสิทธิที่จะเลือกอายุเกษียณของตนเอง แต่ในทางปฏิบัติสัญญาการจ้างงานจะสิ้นสุดตามกฎหมายโดยอัตโนมัติเมื่อลูกจ้างอายุครบ 68 ปี ยกเว้นนายจ้างและลูกจ้างจะเห็นพ้องต้องกันที่ดำเนินการจ้างต่อไปมากกว่าอายุที่กำหนดไว้ มาตรการดังกล่าวยังได้นำมาใช้กับข้าราชการพลเรือนด้วย ตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน การลาออกจากราชการทำได้เมื่ออายุครบ 68 ปี ในกรณีที่บางหน่วยงานที่ตำแหน่งนั้นๆ ไม่เป็นที่ต้องการของหน่วยงาน อายุในการลาออกจากราชการอาจจะน้อยกว่า 68 ปีก็ได้ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่นายจ้างและลูกจ้างมีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับอายุเกษียณก็อาจมีการระบุไว้ในสัญญาการจ้างงาน ถ้าทั้งสองฝ่ายเห็นด้วยกับอายุเกษียณที่ต่ำกว่า 68 ปีก็สามารถระบุไว้ในสัญญาการจ้างงาน ในบางสถานการณ์อนุมาตรานี้อาจเป็นโมฆะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ลูกจ้างอายุยังน้อยเมื่อเข้ามาทำสัญญาการจ้างงาน แต่ต่อมาพบว่าบำเหน็จบำนาญผู้สูงอายุของลูกจ้างไม่ไปตามระดับของบำเหน็จบำนาญที่เขาคาดหวัง เนื่องจากอายุการเกษียณตามที่ตกลงกันต่ำไป ลูกจ้างก็สามารถขยายอายุเกษียณได้โดยไม่มีภาระกีดกัน

3) การออกพระราชบัญญัติใหม่เพื่อกระตุ้นการจ้างงานผู้สูงอายุที่ทำงานที่มีค่าจ้างต่ำ

ได้มีการออกพระราชบัญญัติใหม่ที่เรียกว่า “การให้เงินชดเชยชั่วคราว” (A temporary low-wage subsidy) แก่นายจ้าง ในปี พ.ศ. 2549 เพื่อเป็นการกระตุ้นการจ้างงานผู้สูงอายุที่ทำงานที่มีค่าจ้างต่ำ โดยนายจ้างจะได้รับเงินชดเชยก็ต่อเมื่อมีการจ้างงานผู้สูงอายุที่มีอายุ 54 ปีขึ้นไปแบบเต็มเวลา (อย่างน้อย 140 ชั่วโมงต่อเดือน) โดยจะจ่ายให้ประมาณ 900-2,000 ยูโรต่อเดือนเป็นการชั่วคราว

4) โครงการพัฒนาลักษณะพิเศษ (special development programmed)

ตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติได้มีการกำหนดให้มีโครงการพัฒนาพิเศษ 3 โครงการหลัก ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการจ้างงานของผู้สูงอายุในประเทศไทยฟินแลนด์ คือ

4.1 โครงการพัฒนาสถานที่ทำงาน (TYKES: workplace development program) โครงการพัฒนาสถานที่ทำงาน (พ.ศ. 2547-2552) เกิดจากแนวคิดในการที่จะค้นหาและเผยแพร่วิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการแก้ไขชีวิตการทำงาน ถือเป็นนวัตกรรมใหม่ของความร่วมมือกันและการสื่อสารอย่างใกล้ชิด ระหว่างบุคลากรในที่ทำงาน นักวิจัย ที่ปรึกษาผู้มีอำนาจหน้าที่ของรัฐ และหุ้นส่วนทางสังคม ความสามารถของหมู่คณะที่แตกต่างกันเมื่อมารวมมือกันจะทำให้มีพลังอำนาจในการที่จะรับมือกับเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ ความสำเร็จในเรื่องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานทำให้เกิดการแข่งขันกันในการทำสิ่งใหม่ๆ เป็นการเรียกร้องให้มินวัตกรรมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานเพิ่มขึ้น TYKES มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงวิธีการปฏิบัติในสถานที่ทำงานของบริษัทและองค์กรที่มีการจ้างงานอื่นๆ ให้ใส่ใจกับการทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นพร้อมๆ ไปด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงาน ซึ่งเรียกว่าการเจริญเติบโตของผลผลิตอย่างยั่งยืนเชิงคุณภาพ การปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงาน ได้แก่ การปรับปรุงผลผลิตในการทำงาน (productivity of work) คุณภาพของผลผลิตและบริการ คุณภาพของการปฏิบัติงาน การบริการลูกค้า และความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน ส่วนการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงาน ได้แก่ การปรับปรุงโอกาสของลูกจ้างในการพัฒนางานของตนเอง การทุ่มเทร่างกายและแรงใจให้กับงาน สุขภาวะในที่ทำงาน และความร่วมมือและความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายในสถานที่ทำงาน กิจกรรมในโครงการจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือระหว่างผู้บริหารจัดการและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทุกคนของสถานที่ทำงาน ซึ่งจะต้องยอมรับเป้าหมายของโครงการและดำเนินการโครงการไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ TYKES ยังส่งเสริมให้มีการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาวิธีการปฏิบัติงานในสถานที่ทำงาน ข้อมูลพื้นฐานนี้สามารถเข้าถึงและมีการเผยแพร่ผลงานของโครงการพัฒนาสถานที่ทำงานต่อสาธารณะในระบบ internet (eHR- system) อีกด้วย

4.2 โครงการสุขภาวะที่ดีในที่ทำงานและการต่ออายุการทำงาน (VETO: Well-being at Work and Extending Working Life) โครงการสุขภาวะที่ดีในที่ทำงานและการต่ออายุการทำงานมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งแรงจูงใจในการทำงานและชีวิตการทำงาน โดยการส่งเสริมสนับสนุนการมีสุขภาวะที่ดีในที่ทำงานและการต่ออายุการทำงาน เป็นโครงการระดับชาติที่มีการบูรณาการกับเป้าหมายของรัฐบาลในการเพิ่มอัตราการจ้างงานเป็นร้อยละ 75 รวมทั้งให้ความสำคัญกับชั่วโมงการทำงานที่ได้ทำงานจริงๆ และลดจำนวนการขาดงาน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเจ็บป่วย โครงการ VETO ยังดำเนินโครงการอีกหลายโครงการที่อยู่ในระหว่างพัฒนาชีวิตการ

ทำงานของชาวฟินแลนด์ เช่น โครงการระดับชาติเพื่อคนงานสูงอายุ (โครงการประเมินผลคนงานสูงอายุ) และโครงการระดับชาติเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน (การสรุปและประเมินผล) VETO ได้เริ่มดำเนินงานในปี พ.ศ. 2546 และดำเนินต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2550 โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลักของโครงการอยู่ที่กระทรวงกิจการสังคมและสาธารณสุข (Ministry of Social Affairs and Health) ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโครงการจะถูกส่งมายังกระทรวงแรงงานและอุตสาหกรรม

4.3 โครงการให้การศึกษาและอบรมประชากรวัยผู้ใหญ่ (NOSTE: Education and Training of Adult Population) ในปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการของฟินแลนด์ยกระดับการศึกษาและฝึกอบรมประชากรวัยผู้ใหญ่ ร่วมกับกระทรวงแรงงานและหุ้นส่วนทางสังคม (Ministry of Labour and Social Partners) โดยดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2546 – 2552 โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับโอกาสในการประกอบอาชีพของแรงงานที่ไร้ฝีมือที่พึงพอใจที่จะทำงาน เพื่อลดการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากแรงงานที่อยู่ในกลุ่มอายุหลังสงครามกลุ่มใหญ่ออกจากตลาดแรงงาน และเป็นการยกระดับอัตราการจ้างงาน การจัดการศึกษาและการอบรมในโครงการ NOSTE ส่วนใหญ่จัดให้แก่กลุ่มที่อยู่ในวัยแรงงานที่มีอายุ 30-59 ปี ซึ่งไม่ได้รับการศึกษาหลังจากการศึกษามัคบังดับ โครงการนี้ยังสนับสนุนคนซึ่งกำลังศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอายุระหว่าง 25-59 ปี และมีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 350,000 คน

5) การขยายบริการต่างๆ ของรัฐในเขตเทศบาลเมืองในประเทศฟินแลนด์ เหมือนกับประเทศในแถบสแกนดิเนเวีย

ผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับภาคและระดับท้องถิ่นมีบทบาทอย่างสำคัญในการจัดระบบสวัสดิการและบำรุงรักษาบริการสาธารณสุขปโภคพื้นฐาน ผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับท้องถิ่นปฏิบัติหน้าที่หลายอย่างและขอความอิสระค่อนข้างสูง อำนาจหน้าที่ได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ รวมทั้งสิทธิที่จะจัดเก็บภาษี และมีการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระ ยังมีหน้าที่ตามกฎหมายอยู่อย่างกว้างขวางพอสมควร และรับผิดชอบด้านการเงินเป็นส่วนใหญ่เพื่อความมั่นคงทางด้านสวัสดิการของประชาชนและสาธารณสุขปโภคที่จำเป็น บริการสวัสดิการส่วนใหญ่จัดกิจกรรมบริการที่ไม่ใช่เชิงพาณิชย์ที่เป็นของรัฐ มีการร่วมมือกันผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับท้องถิ่นพร้อมด้วยภาคเอกชน ซึ่งมีอยู่จำนวน 348 เขตเทศบาล ขณะนี้กำลังมีการปรับปรุงโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การปรับโครงสร้างและมาตรการกระตุ้นและสนับสนุนการจ้างงานในฟินแลนด์ ความท้าทายของการจ้างงานในช่วงศตวรรษที่ 21 ในฟินแลนด์เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างรวดเร็วตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ประเด็นสำคัญๆ ที่จะต้องนำมาพิจารณาได้แก่

- การที่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานผู้สูงอายุที่จะอยู่ในชีวิตการทำงาน

- เกิดการเปลี่ยนแปลงความต้องการชีวิตการทำงาน เช่น ความไม่มั่นคง ความกดดันในชีวิตการทำงานเพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงานในระยะสั้นและงานบางช่วงเวลาเพิ่มมากขึ้น เกิดความเหนื่อยยาก ความอ่อนล้าในการทำงาน เกิดความหดหู่ในการทำงาน ซึ่งนำมาสู่โครงการต่ออายุการทำงานและการลดค่าใช้จ่ายในการให้บำนาญก่อนวัยเกษียณ

- การว่างงานในระยะยาวและการไม่ได้รับการดูแลทางด้านสวัสดิการสังคมยังคงมีอยู่ แม้ว่าการปรับปรุงในการจ้างงานเป็นสิ่งที่คนนิยมชมชอบในช่วงสิบปีที่ผ่านมา โดยอัตราการว่างงานลดลงจากร้อยละ 17 เหลือร้อยละ 7

- การทำให้โครงสร้างของตลาดแรงงานในแต่ละภูมิภาคเป็นไปทิศทางเดียวกันกับโครงสร้างในระดับประเทศ

- ช่องว่างของทักษะระหว่างความต้องการแรงงานและแรงงานที่ประสงค์จะทำงาน เช่น ความต้องการให้มีการรวมที่มีความยืดหยุ่นระหว่างผลกำไรและการมีรายได้ ความต้องการวิธีการใหม่ๆ การบริหารจัดการเป็นรายบุคคล การมีผู้สอนงาน และการเพิ่มโอกาสการจ้างงาน

กล่าวโดยสรุป นโยบายและมาตรการเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิตหรือยังมีคุณประโยชน์ เป็นประเด็นหลักของโครงการศึกษาการจ้างงานแบบตัดขวางในช่วงระยะเวลาหนึ่ง (cross-sectional) ของประเทศฟินแลนด์ จุดมุ่งหมายหลักของโครงการเพื่อที่จะช่วยลดการว่างงานเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (structural unemployment) และหามาตรการการป้องกันการกีดกัน (prevent exclusions) แรงงานสูงอายุ เพื่อสร้างความมั่นใจว่ามีความสามารถที่มีฝีมือและสามารถจัดหาได้แรงงานเหล่านี้ได้ในยามที่ขาดแคลนแรงงาน อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร เพื่อที่จะยืดระยะเวลาผู้สูงอายุเหล่านี้ในตลาดแรงงาน เพื่อเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน (productivity of labor) เพื่อปรับปรุงองค์กรและความพึงพอใจในการทำงาน โครงการการจ้างงานได้จัดทำ 4 โครงการย่อย ได้แก่ โครงการปฏิรูปโครงสร้างการบริการการจ้างงานของรัฐ กระตุ้นการสนับสนุนตลาดแรงงาน มาตรการทางนโยบายทางด้านแรงงานที่เป็นปัจจุบัน (active) และการพัฒนาสมรรถนะ และยืดระยะเวลาในการประกอบอาชีพ

สรุปรูปแบบการส่งเสริมการทำงานของประเทศฟินแลนด์

1. โครงการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีแผนปฏิรูปโครงสร้างชีวิตการทำงาน (มีการสำรวจวิจัยทดลองในรูปแบบการส่งเสริมการทำงาน
2. การปฏิรูประบบบำนาญ มีระบบการเกษียณอายุแบบยืดหยุ่นในช่วงอายุ 63-68 ปี
3. ออกพระราชบัญญัติการจ่ายเงินชดเชยชั่วคราวแก่สถานประกอบการที่จ้างแรงงานสูงอายุที่มีค่าจ้างต่ำ

4. โครงการพิเศษ โครงการพัฒนาสถานที่ทำงาน โครงการส่งเสริมสุขภาพที่ดีในการทำงานและการยืดอายุการทำงาน โครงการให้การศึกษอบรมแก่ประชากรวัยผู้ใหญ่

4.5.4 ประเทศสิงคโปร์

การดูแลผู้สูงอายุของประเทศสิงคโปร์จะเน้นหลักในการพึ่งพาตนเองของปัจเจกมากกว่าพึ่งพารัฐ อย่างไรก็ตาม หากในสถานการณ์ใดที่ผู้สูงอายุและประชาชนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ รัฐก็จะเข้าช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ประชาชนพื้นฐานนี้สะท้อนให้เห็นในนโยบายผู้สูงอายุด้วย นโยบายผู้สูงอายุของสิงคโปร์สามารถสรุปได้จากคำพูดของนายโก๊กจ๊กตง นายกรัฐมนตรีของสิงคโปร์ ดังนี้

...เราต้องการให้ชาวสิงคโปร์มีอายุมากขึ้นอย่างมีศักดิ์ศรีและคงบทบาทที่เข้มแข็งในสังคม เราต้องการให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมในชีวิตครอบครัวและสังคมอย่างแข็งขัน... เราจำเป็นต้องรักษาความสมานฉันท์ระหว่างคนต่างรุ่น สิงคโปร์ควรเป็นบ้านที่ดีที่สุดสำหรับคนทุกกลุ่มอายุ...

จาก 4 แนวปฏิบัติจากนโยบายดังกล่าว จะถือว่า “ครอบครัวเป็นแหล่งดูแลผู้สูงอายุที่ดีที่สุด” รัฐและชุมชนพยายามให้การสนับสนุนช่วยเหลือครอบครัวที่ต้องทำหน้าที่นี้ให้ผ่อนภาระลงและให้สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับโครงการหรือแผนปฏิบัติที่เกิดขึ้น เช่น การออกกฎหมายในปี 1994 ว่าด้วยการดูแลพ่อแม่ (Maintenance of Parents Act) ที่กำหนดว่าเป็นหน้าที่ตามกฎหมายที่บุตรต้องดูแลพ่อแม่ แต่รัฐก็ให้ความช่วยเหลือด้วยการให้เงินสนับสนุนบุตรที่ดูแลพ่อแม่ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันเป็นเงิน S\$4,500 ต่อปี หรือเป็นเงิน S\$3,500 ต่อปีสำหรับบุตรที่ดูแลพ่อแม่ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน นอกจากนี้ยังให้สิทธิพิเศษในการซื้อที่อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้ที่อยู่อาศัยของพ่อแม่ ให้สิทธิพิเศษการเช่าที่อยู่อาศัยต่างๆ เช่น ลดค่าเช่าหรือให้เช่าได้ยาวนานขึ้น จัดให้มีรายการลดหย่อนภาษีเงินได้สำหรับผู้ที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ จัดโครงการฝึกอบรมให้ผู้ที่ต้องดูแลผู้สูงอายุในครัวเรือน เป็นต้น ในเรื่องการช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า นั้น จะเน้นที่การเพิ่มโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุ เช่น การเพิ่มอายุการเกษียณจาก 55 ปี เป็น 60 ปี การปรับฐานค่าจ้างให้เอื้อต่อการจ้างผู้สูงอายุ การจัดโครงการอบรมสาธารณะที่เน้นไปที่ผู้สูงอายุ ตลอดจนการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติที่ถูกต้องต่อผู้สูงอายุ เป็นต้น

สิงคโปร์ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ซึ่งเน้นการส่งเสริมการจ้างงานในผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อผู้สูงอายุของ นายจ้าง การดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการส่งเสริมเรื่องที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้

รัฐบาลสิงคโปร์ยังได้กำหนดไว้ในนโยบายอย่างชัดเจนว่า ภาระการดูแลผู้สูงอายุไม่ใช่ภาระความรับผิดชอบของรัฐบาลแต่เพียงฝ่ายเดียว ครอบครัวของผู้สูงอายุจะต้องร่วมกันดูแลรับผิดชอบ พร้อมทั้งสังคมและชุมชนต้องให้ความร่วมมือและการสนับสนุนด้วย (ชลีย์พร อมรวัฒนา & และคณะ, 2551)

4.5.4.1 การสร้างหลักประกันทางรายได้

ด้านการสร้างรายได้นั้น เครื่องมือที่จะสร้างหลักประกันทางรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ คือ กองทุนสำรองเลี้ยงชีพกลาง หรือ Central Provident Fund - CPF ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ.1955 ชาวสิงคโปร์ทุกคนจะมีเงินสะสมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพทั้งสิ้น 3 บัญชี ได้แก่ บัญชีทั่วไป บัญชีเฉพาะ และบัญชีเพื่อการรักษาพยาบาล เงินที่สะสมใน 2 บัญชีแรกสามารถทยอยถอนออกไปได้เมื่อบุคคลมีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป แต่ก่อนอายุดังกล่าวเงินบางส่วนสามารถถอนออกไปเพื่อใช้ในการลงทุน การซื้อที่อยู่อาศัยและเพื่อการศึกษาของบุตร ส่วนบัญชีที่ 3 สำรองไว้เพื่อใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลเท่านั้น ในปัจจุบันร้อยละ 33.5 ของผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีเงินสะสมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ แต่ร้อยละ 61.6 ของบุคคลเหล่านี้ตอบว่าเงินออมในบัญชีดังกล่าวไม่เพียงพอ ดังนั้น บุตรยังคงเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญของผู้สูงอายุ นอกจากการออมในกองทุนสำรองเลี้ยงชีพกลางแล้วยังมีอีก 2 โครงการที่ออกแบบเพื่อเป็นตาข่ายทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ โครงการแรกเป็นโครงการช่วยเหลือทางสังคม (Public/Social Assistance Scheme) ซึ่งมีเงื่อนไขการให้ความช่วยเหลือที่ค่อนข้างเข้มงวด สำหรับผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการนี้จะได้รับเบี้ยยังชีพไม่เกิน S\$230 (ประมาณ US\$135) ต่อเดือนและจะพลอยได้รับบริการด้านการแพทย์ฟรีด้วย ในปี ค.ศ. 1999 มีผู้สูงอายุ 1,789 คนที่ได้รับความช่วยเหลือภายใต้โครงการนี้ คิดเป็นร้อยละ 80 ของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือทั้งหมดของโครงการ บุคคลกลุ่มอื่นที่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการนี้ประกอบด้วยเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ผู้ทุพพลภาพหรือผู้ที่ทำงานไม่ได้เนื่องจากเหตุผลด้านสุขภาพ โครงการที่ 2 คือ Medifund Scheme ซึ่งเป็นกองทุนช่วยเหลือคนยากจนที่ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลได้

4.5.4.2 หลักประกันด้านการเข้าถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็น

การสร้างหลักประกันการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของสิงคโปร์เน้นที่การใช้เงินออมของตนเองก่อน หากเงินที่ออมไว้ไม่เพียงพอ เครื่องมือถัดไปคือการประกันสุขภาพและการขอรับการสงเคราะห์ตามลำดับ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเงินส่วนหนึ่งที่จ่ายสมทบเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพกลาง (CPF) จะถูกเก็บอยู่ในบัญชีที่เรียกว่า Medisave ซึ่งจะใช้เมื่อตนเองหรือสมาชิกในครอบครัวต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเท่านั้น ทุกคนยังสามารถซื้อการประกันสำหรับการเจ็บป่วยที่ต้องเสียเงินมากๆ (Medishield for Catastrophic Illnesses) ด้วยเบี้ยประกันที่ต่ำโดยความสมัครใจอีกด้วย สำหรับผู้ที่ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาในโรงพยาบาลสามารถสมัครเพื่อขอรับการสงเคราะห์จากโครงการ Medifund ได้ซึ่งจะเป็นที่พึ่งแหล่งสุดท้ายหลังจากที่ใช้เงินจากแหล่งอื่นๆ หมดแล้ว

ส่วนการเข้าถึงบริการด้านที่อยู่อาศัย นโยบายหลักของประเทศสิงคโปร์คือ ต้องการให้ผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือนเดียวกับบุตรหรือคู่สมรสของบุตรให้มากที่สุด หากอยู่ในครัวเรือนเดียวกันไม่ได้จริงๆ ก็จะพยายามให้ผู้สูงอายุและบุตรหรือคู่สมรสของบุตรมีบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน เพื่อจะได้ดูแลกันสะดวกยิ่งขึ้น ผลจากนโยบายนี้พบว่าร้อยละของผู้สูงอายุในสิงคโปร์ที่อาศัยอยู่กับบุตรนั้นสูงกว่าในฟิลิปปินส์ ไทยและเวียดนาม การที่นโยบายนี้ประสบความสำเร็จเพราะสิงคโปร์มีข้อจำกัดเรื่องที่อยู่อาศัยมาก และที่อยู่อาศัยส่วนมากก็เป็นของรัฐ ดังนั้น รัฐจึงมีเครื่องมือที่จะเอื้อประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามนโยบายได้มาก เช่น การให้สิทธิการเช่าบ้านของรัฐแก่ครอบครัวที่มีคนหลายรุ่นอยู่ด้วยกันก่อน หรือการให้เบิกเงินจากกองทุน CPF ในอัตราที่สูงขึ้นถ้าเป็นการซื้อบ้านในบริเวณเดียวกับบ้านของบิดาหรือมารดา เป็นต้น

นอกเหนือจากกลยุทธ์ทั้งสามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีอีก 2 เรื่องที่สิงคโปร์คาดว่าจะดำเนินการในอนาคตอันใกล้ นั่นคือ การเพิ่มอัตราการเข้าสู่ตลาดแรงงานของคนอายุ 55-64 ปี วิธีการต่างๆ ที่จะดำเนินการ ได้แก่ การฝึกอบรมผู้สูงอายุให้มีทักษะที่เป็นที่ที่ต้องการมากขึ้น การให้สิ่งจูงใจแก่นายจ้างในการจ้างผู้สูงอายุเข้าทำงาน การกำหนดอัตราค่าจ้างที่มีความยืดหยุ่นมากกว่ากำหนดตามวัยวุฒิ เป็นต้น

อีกโครงการหนึ่งคือการสร้างโครงการประกันสุขภาพสำหรับการเจ็บป่วยที่เป็นเหตุให้เกิดทุพพลภาพและต้องรับการดูแลระยะยาว ระบบประกันที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอสำหรับรายจ่ายของผู้เจ็บป่วยประเภทนี้ ข้อเสนออีกประการหนึ่งซึ่งเหมือนกับข้อเสนอในประเทศเกาหลีคือ แม้โครงการในปัจจุบันจะเหมาะสมกับผู้สูงอายุในขณะนี้ แต่ผู้สูงอายุในอนาคตจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงขึ้น มีฐานะดีและมีความคาดหวังในคุณภาพของชีวิตที่สูงขึ้น ดังนั้น จึงต้องมีการปรับโครงการให้บริการผู้สูงอายุให้เหมาะสม นอกจากนี้ ในอนาคต จำนวนบุตรที่ดูแลผู้สูงอายุจะมีน้อยลง อาจต้องเริ่มพิจารณาให้น้องดูแลพี่หรือญาติดูแลญาติมากขึ้นด้วย

4.6 แนวคิดและทฤษฎีอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

4.6.1 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory)

เป็นทฤษฎีในกลุ่มสังคมวิทยา โดย Kossuth and Bengtson (1988) ได้พัฒนาขึ้นมา วิเคราะห์ถึงการทำกิจกรรมต่างของบุคคล สิ่งที่จะช่วยให้บุคคลมีความพึงพอใจในตนเอง และมีแรงจูงใจที่จะสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับบุคคล โดยมีกิจกรรมเป็นเครื่องมือ และเป็นการพัฒนาบุคคลโดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีกิจกรรมอธิบายบทบาทของผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ เป็นการทำกิจกรรมที่ส่งผลให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทฤษฎีกิจกรรมแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุที่มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ทำให้มีความพึงพอใจในชีวิตและปรับตัวได้ดีกว่า

ผู้สูงอายุที่ไม่มีบทบาทหน้าที่หรือการทำกิจกรรมใดๆ นอกจากนั้น ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมที่พัฒนาขึ้นโดย Havighurst (1960) ได้อธิบายถึงสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ในทางบวกระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กล่าวคือเมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น สถานภาพและบทบาททางสังคมจะลดลง แต่บุคคลยังมีความต้องการทางสังคมเหมือนบุคคลในวัยกลางคน ซึ่งทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความ สุขและการมีชีวิตที่ดีเช่นเดียวกับวัยผู้ใหญ่ สารของทฤษฎีนี้อธิบายได้โดยสรุปว่า การมีกิจกรรมต่อสังคมของผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้น การมีกิจกรรมที่พอเหมาะกับวัยของผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็น การจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุควรคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้ สภาพสังคมปัจจุบันที่ทันสมัยและเปลี่ยนแปลงไป เป็นปัจจัยที่ว่าด้วยบทบาทของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้ผู้สูงอายุก้าวตามไปไม่ทัน การเชื่อมโยงบุคคลแต่ละวัยแต่ละยุคเป็นปัจจัยที่สนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและประสบการณ์ชีวิตของคนเมื่ออายุมากขึ้น ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันระหว่างคนในวัยเดียวกันแต่คนละยุคสมัย บทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างของแต่ละวัยของคน ปัจจัยนี้กล่าวถึงการสูงอายุว่าเมื่อคนเข้าสู่วัยชรามากขึ้น บทบาทหน้าที่ของตนเองก็จะลดลง การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุเชื่อว่าผู้สูงอายุจะมีความสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง

ทฤษฎีการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับธรรมชาติของวัยผู้สูงอายุ (old age traditional) ที่มีภาพลักษณ์ในแง่ลบว่า ผู้สูงอายุคือผู้ที่ไม่สามารถทำกิจกรรมได้ เป็นผู้อ่อนแอ เป็นผู้ที่ต้องได้รับการช่วยเหลือและอีกมากมาย จะพบว่าตรงข้ามกัน เพราะด้วยมุมมองเช่นนี้ทำให้ผู้สูงอายุคือกลุ่มคนที่ต้องได้รับการดูแลเพราะไม่มีศักยภาพในการทำงาน แต่ทฤษฎีกิจกรรมนั้นจะมองว่า ผู้สูงอายุคือผู้มีศักยภาพที่จะเข้าไปมีบทบาททางสังคมได้ เป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นอิสระ

ตารางที่ 4 เจ็อนไขของการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ

เจ็อนไข	การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ
เจ็อนไขด้านสถานภาพ	การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพทางสังคมก่อนการเกษียณอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่เคยมีบทบาทที่แสดงความสามารถในสังคมมาก่อนเกษียณอายุ จะยังต้องการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะยังต้องการมีบทบาทหรือแสดงออกต่อสังคมอยู่เพื่อทดแทนบทบาททางสังคมที่สูญเสียไป ผู้สูงอายุลักษณะนี้จะมีความพร้อมทางกายภาพ สุขภาพจิต รายได้ สถานภาพครอบครัวและมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชน/สังคมจัดขึ้น

เงื่อนไข	การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ
เงื่อนไขด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม	เงื่อนไขนี้ เป็นเงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากสถานะของผู้สูงอายุแต่ละคน ที่อาจจะประสบกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่น สูญเสียคู่สมรส สูญเสียชีวิต หรืออาจต้องอยู่ลำพัง เหตุปัจจัยต่างๆ นี้มีผลต่อสถานะทางอารมณ์ของผู้สูงอายุ แต่เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว กิจกรรมจะช่วยสร้างความมั่นใจและความมั่นคงทางอารมณ์ เมื่อได้รับคำชื่นชมก็จะเป็นพลังกลับมาให้ผู้สูงอายุเกิดความเชื่อมั่นและรับรู้คุณค่าที่เกิดขึ้นแก่ตนเองได้ นอกจากนี้ กิจกรรมจะเป็นตัวสร้างให้ผู้สูงอายุได้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น มากขึ้นด้วย
เงื่อนไขด้านความคาดหวัง	เป็นเงื่อนไขที่สอดคล้องกับเงื่อนไขที่ (1) และ (2) โดยการทำกิจกรรมจะช่วยทดแทนการสูญเสียหรือการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ได้ เช่น การสูญเสียสมาชิกในครอบครัว การสูญเสียหน้าที่การงาน การถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง เป็นต้น

เมื่อกิจกรรมทางสังคมมีส่วนในการบรรเทาสถานะการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ผู้สูงอายุแต่ละรายต้องเผชิญ ดังนั้น ทฤษฎีกิจกรรมจึงเสนอว่า กิจกรรมในชีวิตประจำวันควรเป็นหนึ่ง ในบทบาทที่ผู้สูงอายุต้องเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อสร้างให้ผู้สูงอายุมีความสุข เพิ่มคุณค่าทางจิตใจและชีวิต และเพิ่มความพึงพอใจต่อตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ถ้าบุคคลใดเข้าร่วมกิจกรรมมาก จะสามารถปรับตัวได้มากขึ้นเท่านั้น และมีความพึงพอใจในชีวิตสูงและทำให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิตต่อไป และเห็นว่ากิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการลดบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุลง เพราะกิจกรรมจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุตื่นเต้น กระตือรือร้น สนใจเรื่องรอบข้าง ได้สวมบทบาทใหม่ ยิ่งผู้สูงอายุ หลังวัยเกษียณที่หาเวลาว่างได้ง่าย ชอบงานนันทนาการ ชอบให้บริการผู้อื่นแล้ว ยิ่งเป็นตัวชี้วัดได้ อดีว่าการทำงานกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุยังประโยชน์ต่อสังคมและเสริมคุณค่าให้กับตนเอง (กระทรวงสาธารณสุข, กรมอนามัย, & สำนักส่งเสริมสุขภาพ)

นอกจากนี้ (วันทนี วาสิกกะสิน อ่างถึงในนครินทร์ ชื่อสัตย์, 2551) เสนอว่า ในขั้นการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการพัฒนา กลุ่มนี้ นักวิชาการหลายคนได้หยิบยกคำที่ใกล้เคียงกับกระบวนการกลุ่ม คือ คำว่า “อารมณ์ของกลุ่ม” โดยจำแนก “อารมณ์ของกลุ่ม” ออกเป็น 4 ประการ คือ ความต้องการและแรงขับ ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขแรกส่งผลต่อการรวมกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มที่เกิดขึ้นหลายกรณีจึงไม่ได้เป็นกลุ่มที่สร้างประสิทธิผลทางรายได้ หากแต่เป็นเรื่องของ

ความสัมพันธ์ที่ผู้สูงอายุรู้สึกสบายใจ คลายความกังวล ไม่เครียด และรู้สึกมีความสุขเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น หากจะสร้างการรวมกลุ่มพร้อมกับกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจของผู้สูงอายุ จึงต้องตั้งสมมติฐานว่า ผู้สูงอายุในสังคมเดียวกันจะมีความต้องการทางจิตวิทยาเหมือนบุคคลวัยกลางคนในสังคมเดียวกัน เมื่ออย่างก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ บุคคลเหล่านั้นก็จะเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง แต่ทว่าเมื่อพิจารณาในแง่ทฤษฎีกิจกรรม จะมีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า การทำกิจกรรมของผู้สูงอายุจะต้องเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปตามกำลังและความสามารถของตนเองด้วยความเต็มใจและพึงพอใจ สร้างความสุข ความเพลิดเพลิน รวมทั้งยังมีเรื่องของ “คุณค่า” เพิ่มเติมอีกด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า “การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมใดก็ตามของผู้สูงอายุจะต้องมีส่วนทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในการดูแลสุขภาพสภาพของตนเอง การมีสุขภาพที่ดีจะนำมาซึ่งร่างกายที่พร้อมจะทำงานเพื่อสร้างประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชนต่อไป”

อย่างไรก็ดี รูปแบบกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เรียกว่า “กิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบ หรือ informal activity” เป็นกิจกรรมทั่วไปที่ไม่เป็นทางการ เช่น การช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในครอบครัวหรือภายในชุมชน การร่วมกิจกรรมประเภทนี้เสมือนช่วยคลายเหงาให้ผู้สูงอายุ ช่วยทำให้ได้พูดคุยกับผู้อื่น ได้แลกเปลี่ยนความเห็นในชีวิตประจำวัน เป็นกิจกรรมภายในครอบครัว

ประเภทที่ 2 เรียกว่า “กิจกรรมที่มีรูปแบบ หรือ formal activity” เป็นกิจกรรมที่เป็นทางการขึ้นมา ซึ่งกิจกรรมจะเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกหรือกลุ่มอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุสนใจ เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมช่วยเหลือเด็กยากไร้ เป็นต้น เป็นกิจกรรมนอกครอบครัว

ประเภทที่ 3 เรียกว่า “กิจกรรมที่ทำคนเดียว หรือ solitary activity” เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำเมื่อมีเวลาว่าง เสมือนเป็นการพักผ่อนหย่อนใจส่วนตัว ไม่มีรูปแบบแน่นอน เป็นกิจกรรมภายในบ้านเช่นกัน

แม้จะมีการแบ่งประเภทของกิจกรรมเป็น 3 ประเภทข้างต้น แต่ยังมีเกณฑ์อีกประเภทที่นำมาแบ่งประเภทของกิจกรรมของผู้สูงอายุเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางสังคม (social participation) หมายถึง กิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วมไม่ว่าจะด้วยบทบาทหรือตำแหน่งใดก็ตาม และไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมภายในครอบครัวหรือนอกครอบครัว

2. การมีงานอดิเรก (hobby) หมายถึง กิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำในเวลาว่างหรือเป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน สามารถทำได้เองโดยลำพัง และเป็นได้ทั้งกิจกรรมที่นำมาซึ่งรายได้หรือไม่ก็ได้

3. การทำกิจกรรมแบบมีรายได้ (work) หมายถึง กิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ไม่ว่าจะเป็นงานประจำ งานพิเศษ หรืองานชั่วคราวก็ได้

กิจกรรมทั้ง 3 ประเภทข้างต้น จะนำมาซึ่งความพึงพอใจชีวิตของผู้สูงอายุหรือไม่ นั้น ประกอบไปด้วย ปัจจัย 3 ด้าน คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย

1.1 ระดับการศึกษา ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีความสามารถในการดูแลตนเอง มีโอกาสเลือกทำกิจกรรมได้ดีและมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาค่ำ

1.2 งานอดิเรก หมายถึง วิธีทางในการใช้เวลาทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ นอกเหนือไปจากหน้าที่การงานประจำ หรือเป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างด้วยความสมัครใจ เพื่อก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้กระทำโดยตรง บทบาทและกิจกรรมใดก็ตามที่บุคคลถูกผลักดันให้เลิกกระทำจะต้องมีกิจกรรมใหม่ขึ้นมาทดแทน และกิจกรรมหนึ่งที่ถูกเลือกเข้ามาคืองานอดิเรก

1.3 สุขภาพ ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาสุขภาพที่ทรุดโทรมลง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและการต้องพึ่งพิงผู้อื่น สิ่งนี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกด้อยในสายตาของบุคคลทั่วไปและมีผลต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุด้วย

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักของผู้สูงอายุ ทำให้รายได้ลดน้อยลง ส่งผลต่อความสามารถในการดูแลตนเองทางด้านสุขภาพ และส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

3. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุทำให้ต้องเสียบทบาทในการทำงาน ผู้สูงอายุจึงเปลี่ยนจุดสนใจไปยังครอบครัว หาบบทบาทใหม่ให้กับตนเองด้วยการเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยดูแลลูกหลานภายในบ้าน หากความสัมพันธ์ในครอบครัวดี จะส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ส่วนด้านความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลภายนอกหรือสังคมนั้น

ในปี ค.ศ. 1986 เบอร์กแมนได้ศึกษาผู้สูงอายุจำนวน 7,200 คน เป็นเวลา 10 ปี พบว่าผู้สูงอายุที่แยกตัวออกจากสังคม มีอัตราการตายสูงกว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม ถึง 2.5 เท่า

ด้านวัตถุประสงค์ เป้าหมาย หลักการและองค์ประกอบของการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ พบว่า มีเป้าประสงค์หลักที่สำคัญ ดังนี้

1. ช่วยสร้างให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจในการช่วยเหลือตนเอง เกิดความภาคภูมิใจที่ได้เห็นศักยภาพของตน ผลจากศักยภาพที่เกิดขึ้นจะสร้างให้สังคมภายนอกและชุมชนให้การยอมรับว่าผู้สูงอายุคือผู้ที่มีคุณค่า ทำให้เชื่อว่าผู้สูงอายุไม่ใช่ภาระของสังคม แต่เป็นผู้ช่วยเหลือและรบกวนผู้อื่นน้อยที่สุด จุดนี้เองจะนำมาซึ่งการสร้าง self-image ได้ดีขึ้น

2. เป้าหมายของกิจกรรม จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ และบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ จากผู้สูงอายุที่เคยโดดเดี่ยวเปล่าเปลี่ยว เมื่อได้รวมกลุ่มทำกิจกรรมกับเพื่อนในกลุ่มเดียวกันและสามารถทำงานในภารกิจต่างๆ ได้ จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จ จุดนี้เองทำให้เห็นว่ากิจกรรมคือจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านต่างๆ เช่น การทำงานเป็นทีม การหาประสบการณ์ความรู้ชุดใหม่ๆ ที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ ภาวะการเป็นผู้นำ (leadership) ตลอดจนอำนาจการตัดสินใจต่างๆ เป้าหมายเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป

3. หลักการของกิจกรรม จะเน้น 5 ประการสำคัญ ได้แก่ ความเป็นปัจเจกบุคคล ความเป็นอิสระและความภาคภูมิใจในตนเอง สิทธิในศักดิ์ศรีและการยกย่องนับถือ การมีความสัมพันธ์กับความเป็นครอบครัว และการมีส่วนร่วมในกลุ่มและชุมชน

4. องค์ประกอบของกิจกรรม สามารถกล่าวได้ว่า แนวคิดพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ คือ

- ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีคุณค่าและควรได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- ผู้สูงอายุคือ บุคคลที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทั้งในด้าน สุขอนามัย ความรู้ความสามารถที่จะนำไปพัฒนาสังคมต่อไป
- ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่ควรได้รับโอกาสเข้าทำงานและทำกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมตามกำลังความสามารถและความต้องการเป็นหลัก

จากทฤษฎีกิจกรรมที่ได้กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุทำให้เราเห็นพื้นที่ เห็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่หลากหลาย ชมรมผู้สูงอายุคือแหล่งรวมตัวผู้สูงอายุที่มีคุณค่าของสังคม ทฤษฎีกิจกรรมเชื่อว่า กิจกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับกลุ่มคนทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ที่จะมีส่วนอย่างมากต่อการเสริมสร้างสุขภาพที่แข็งแรง ทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิต ได้มีสถานภาพและบทบาทอยู่ในระดับหนึ่งในสังคม และเมื่อเป็นที่ยอมรับในสังคม สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ ผู้สูงอายุก็จะไม่เป็นผู้รับบทบาทที่มีคุณค่า อีกทั้งช่วยให้ผู้สูงอายุพยายามรักษาทัศนคติและกิจกรรมของตน จากผู้เป็นภาระเป็นผู้สร้างประโยชน์ต่อสังคม

4.6.2 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม (social support)

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่ได้รับได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมในด้านความช่วยเหลือทางด้านข้อมูล ข่าวสาร วัตถุประสงค์ของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่มคน และเป็นผลให้ผู้รับได้ปฏิบัติหรือแสดงออกทางพฤติกรรมไปในทางที่ผู้รับต้องการ แรงสนับสนุนทางสังคมอาจมาจากบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อน

บ้าน ผู้นำชุมชน เพื่อนร่วมงาน เพื่อนนักเรียน ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

แหล่งของแรงสนับสนุนทางสังคม โดยปกติกลุ่มสังคม จัดแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ กลุ่มปฐมภูมิเป็นกลุ่มที่มีความสนิทสนมและมีสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเป็นการส่วนตัวสูง กลุ่มนี้ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ส่วนกลุ่มทุติยภูมิ เป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ตามแผนและกฎเกณฑ์ที่วางไว้ มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานของบุคคลในสังคมกลุ่มนี้ ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน กลุ่มวิชาชีพ และกลุ่มสังคมอื่นๆ ซึ่งในระบบแรงสนับสนุนทางสังคมถือว่า มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า แหล่งของแรงสนับสนุนทางสังคมนั้นมีทั้งแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิ แรงสนับสนุนจากแหล่งปฐมภูมิ ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง มีความสำคัญต่อการเจ็บป่วยและพฤติกรรมอนามัยของบุคคลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะแรงสนับสนุนทางอารมณ์จากคู่สมรส ส่วนแรงสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งทุติยภูมิถือว่าเป็นผู้ให้บริการทางสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และบุคลากรอื่นๆ เช่น ครู พระ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งมีความสำคัญในการสนับสนุนข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ มีผู้ศึกษาการสนับสนุนทางสังคมในแง่มุมต่างๆ จึงทำให้เกิดแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมมีอย่างหลากหลาย โดยกลุ่มนักวิจัยได้ให้ความหมายและแบ่งชนิดของการสนับสนุนได้ดังนี้

คาห์น (Kahn) (อ้างถึงในฉวีวรรณ จันทรัตน์, 2540, หน้า 61) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะการแสดงออกดังต่อไปนี้อย่างน้อยหนึ่งหรือมากกว่าคือ

1. ความผูกพันทางอารมณ์และความคิด เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ในทางบวกหรือความพึงพอใจของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหนึ่ง ซึ่งจะแสดงออกในรูปของความผูกพัน การยอมรับ การเคารพ หรือด้วยความรัก
2. การยืนยันรับรองพฤติกรรมซึ่งกันและกัน เป็นการแสดงความเห็นด้วย การยอมรับในความถูกต้องเหมาะสมทั้งในการกระทำและความคิดของบุคคลอื่นๆ
3. การให้ความช่วยเหลือ เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นโดยการให้สิ่งของหรือความช่วยเหลือโดยตรง ความช่วยเหลือนั้นอาจจะเป็นวัตถุ เงินทอง ข้อมูล ข่าวสารหรือเวลา

การสนับสนุนทางสังคมจะต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นการกระทำหรือพฤติกรรม และมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้รับทั้งทางด้านร่างกายจิตใจและสังคม ซึ่ง Scafer and others (1981) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ประเภทคือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (emotional support) หมายถึง การสนับสนุนค้ำค้ำหรือยืนยันความมั่นใจ

2. การสนับสนุนทางด้านวัตถุ (tangible support) หมายถึง การให้ความช่วยเหลือด้านวัตถุ สิ่งของตามความต้องการ

3. การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (information support) หมายถึง การให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล และข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้รับการสนับสนุน

มนัส บุญประกอบ และ พรณี บุญประกอบ (2549) ได้กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นการรับรู้ข้อมูลของบุคคลเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวและบุคคลอื่นในด้านอารมณ์ ด้านวัตถุ และด้านข้อมูล

องค์ประกอบของการสนับสนุนทางสังคม (Pilisuk, 1982) หลักการที่สำคัญของแรงสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย

1. ต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ให้และผู้รับแรงสนับสนุน

2. ลักษณะของการติดต่อสัมพันธ์นั้น จะต้องประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่า มีความเอาใจใส่และมีความรักความหวังดีในสังคมอย่างจริงใจ

2.2 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะทำให้ผู้รับรู้สึกว่ามีค่าและเป็นที่ยอมรับในสังคม

2.3 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะทำให้ผู้รับเชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีประโยชน์แก่สังคม

2.4 ปัจจัยนำเข้าของการสนับสนุนทางสังคมอาจอยู่ในรูปแบบของข้อมูลข่าวสาร วัสดุสิ่งของ หรือด้านจิตใจ จะต้องช่วยให้ผู้รับได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ

ประเภทของแรงสนับสนุนทางสังคม พฤติกรรมในการให้การสนับสนุนทางสังคมแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. emotional support คือ การสนับสนุนทางอารมณ์ เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับนับถือ การแสดงถึงความหวังใจ

2. appraisal support คือ การสนับสนุนด้านการให้การประเมินผล เช่น การให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) การเห็นพ้องหรือให้รับรอง (affirmation) ผลการปฏิบัติ หรือการบอกให้ทราบผลถึงผลดีที่ผู้รับได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น

3. information support คือ การให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น การให้คำแนะนำ (suggestion) การตักเตือน การให้คำปรึกษา (advice) และการให้ข่าวสารในรูปแบบต่างๆ

4. instrumental support คือ การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ เช่น แรงงาน เงิน เวลา เป็นต้น

ระดับของแรงสนับสนุนทางสังคม Gottlieb (1985) นักพฤติกรรมศาสตร์ ได้แบ่งระดับแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับกว้าง (macro level) เป็นการพิจารณาถึงการเข้าร่วมหรือการมีส่วนร่วมในสังคม อาจวัดได้จากความสัมพันธ์กับสถาบันในสังคม การเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ด้วยความสมัครใจ และการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไม่เป็นทางการในสังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ อาทิ กลุ่มแม่บ้านเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ กลุ่มหนุ่มสาวพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มต้านภัยเอตส์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ปีก กลุ่มจักสาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น

2. ระดับกลุ่มเครือข่าย (mezzo level) เป็นการมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของเครือข่ายสังคมด้วยการพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่มีสัมพันธภาพอย่างสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มบุคคลใกล้ชิดในสังคมเสมือนญาติ ชนิดของการสนับสนุนในระดับนี้ ได้แก่ การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือด้านวัสดุสิ่งของของความเป็นมิตร การสนับสนุนทางอารมณ์ และการยกย่อง

3. ระดับแคบหรือระดับลึก (micro level) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด ทั้งนี้มีความเชื่อว่าคุณภาพของความสัมพันธ์มีความสัมพันธ์มากในเชิงปริมาณ คือ ขนาด จำนวน และความถี่ของความสัมพันธ์ หรือโครงสร้างของเครือข่ายในการสนับสนุนระดับนี้ ได้แก่ สามี ภรรยา และสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ การสนับสนุนทางจิตใจ และการแสดงความรักและห่วงใย (affective support)

Pender and Pender (อ้างถึงในฉวีวรรณ จันทรัตน์, 2540, หน้า 64) บุคคลอาจจะได้รับการสนับสนุนทางจากบุคคลในสังคมของตนเองหลายกลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันตามธรรมชาติ ประกอบด้วยบุคคล 2 ประเภท คือ 1) บุคคลในครอบครัวโดยตรง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน 2) เป็นบุคคลที่ครอบครัวใกล้ชิด เช่น เพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน

2. องค์กรและสมาคม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันเป็นหน่วย ชมรม สมาคม และองค์กรเพื่อให้การช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่น เช่น ชมรมผู้สูงอายุ องค์กรทางศาสนา เป็นต้น

3. กลุ่มอาชีพ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการส่งเสริมป้องกันรักษาและฟื้นฟูสุขภาพประชาชน เช่น แพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด เป็นต้น

ผู้สูงอายุควรได้รับการสนับสนุนทางสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ดังนี้

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ ผู้สูงอายุมักมีความวิตกกังวล ความกลัว รู้สึกสูญเสียสมรรถภาพร่างกายและหน้าที่ทางสังคม รู้สึกเหงา ประกอบกับผู้สูงอายุสามารถเกิดการ

เจ็บป่วยได้ง่าย ทำให้ต้องเป็นบุคคลพึ่งพิงผู้อื่น ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงต้องการความรัก การเอาใจใส่ดูแล จากบุตรหลานหรือคนใกล้ชิด เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกอบอุ่นและมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่แข็งแรง การที่บุตรหลานหรือคนใกล้ชิดได้พูดคุยกับผู้สูงอายุ ก็เป็นการทำให้ผู้สูงอายุได้ระบายอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ได้ ทั้งดีใจ เสียใจ ทุกข์ใจ และการที่บุตรหลานหรือคนใกล้ชิดได้แสดงความเห็นอกเห็นใจ จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกดี สบายใจ คลายความเหงา ไม่เบื่อหน่ายในชีวิตได้

2. การสนับสนุนด้านการยอมรับ ยกย่องและเห็นคุณค่า ความเสื่อมถอยของร่างกายและการสูญเสียบทบาทของสังคม ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า ไม่มีประโยชน์ ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม โดยการให้การยอมรับ ชื่นชมในความสามารถของผู้สูงอายุ ให้ความเคารพยกย่องผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้มีพระคุณ การขอคำแนะนำปรึกษาจากผู้สูงอายุ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภูมิใจและรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

3. การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ควรมีการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม อาจเริ่มจากในครอบครัว โดยการให้ผู้สูงอายุได้มีการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นไปในครอบครัว พร้อมทั้งให้ผู้สูงอายุได้มีการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบครอบครัวตามสมควร การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมร่วมกับสังคม ได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมซึ่งจะส่งผลทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะเพื่อนฝูงมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงา

4. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ผู้สูงอายุจะต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นปัญหาในการปรับตัวของผู้สูงอายุ จึงควรมีการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่ผู้สูงอายุในการปรับตัว เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง มีสุขอนามัยที่ดี และการที่ผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุยกับบุคคลอื่นในสังคมก็เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความรู้ที่ดี มีประโยชน์สามารถนำมาแก้ปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุได้

5. การสนับสนุนด้านสิ่งของ การสนับสนุนด้านนี้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุเนื่องจากความสามารถของผู้สูงอายุในการทำงานหารายได้มีน้อยลง ผู้สูงอายุบางรายไม่มีรายได้และเงินออมเก็บสะสมไว้ และผู้สูงอายุบางรายเสื่อมสมรรถภาพทางร่างกาย ไม่สามารถทำงานได้ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ดังนั้นครอบครัวจึงมีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุในทุกเรื่อง นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐ องค์กร ชมรม สมาคมอื่นๆ ควรมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือให้บริการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

จากแนวคิดดังกล่าว การสนับสนุนทางสังคมเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการได้รับการตอบสนองความต้องการจากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม เพื่อเป็นการแสดงออกเพื่อให้บุคคล

เกิดความมั่นคงทางอารมณ์และสังคม และการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของหรือเงินทอง

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่ยังคงทำงาน หรือกิจกรรมในเชิงการทำประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุ มีความพึงพอใจ และอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ได้รับค่าตอบแทนก็ได้ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ กรอบของกิจกรรมที่แสดงถึงการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ ตามแนวคิดของ Engaged As We Age (James & and others, 2010) ซึ่งแบ่งงานหรือกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร และการเป็นผู้ดูแลครอบครัว และจากการศึกษาเบื้องต้นด้วยการลงพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า ในบริบทของสังคมยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้วย จึงได้เพิ่มกรอบของกิจกรรมเข้าไปอีก 1 กิจกรรม สรุปได้ว่า กรอบของกิจกรรมในการวิจัยครั้งนี้ มี 4 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมการทำงานหารายได้ กิจกรรมการเป็นอาสาสมัคร กิจกรรมการเป็นผู้ดูแลครอบครัว และกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม

ตอนที่ 5 ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ของ Anthony Giddens

พฤทธิสถาน ชุมพล (2546) กล่าวถึง ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Theory) เป็นทฤษฎีที่ Anthony Giddens นักทฤษฎีทางสังคมวิทยาชาวอังกฤษได้นำเสนอความคิดชุดหนึ่งขึ้นเพื่อใช้อธิบายหรือวิเคราะห์สังคม เป็นการค้นหาธรรมชาติของการกระทำของมนุษย์ สถาบันทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระทำกระทำและสถาบัน โดยพยายามที่จะประสานและสังเคราะห์แนวคิดหลายสายที่ดูเหมือนเข้ากันไม่ได้ให้เข้ากันได้ เพื่อทำให้เกิดความสอดคล้องเป็นเอกภาพ โดยเฉพาะการประนีประนอมกับปัญหาการแบ่งขั้ว (duality) ของระบบสังคม และเน้นการประสานมโนทัศน์ agency/structure subjective/objective และmicro/macro (Giddens, 1984) ตัวอย่างเช่น agents ด้วยเช่นกัน และขณะที่โครงสร้างอยู่ในระดับ micro ด้วย ซึ่งแนวคิดของ Giddens มีความแตกต่างจากนักคิดคนอื่น ๆ ตรงที่มีความระมัดระวังอย่างมากไม่ให้เกิดกระทบกับแนวคิดแบบเก่าที่สร้างเอาไว้ให้สังคมวิทยา และพยายามเปิดรับแนวคิดอื่นๆ ที่อยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยเขาได้กล่าวถึงแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการกระทำที่โครงสร้างเป็นตัวกำหนดแนวคิดโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) ของ Talcott Parsons (อ้างถึงในเชษฐา พวงหัตถ์, 2548) ซึ่งทฤษฎีนี้มีจุดเด่นตรงที่สังคมประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ทฤษฎีนี้ก็ยังมีข้อพิจารณา ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องโครงสร้างเป็นตัวกำหนด Parsons จะมองมนุษย์ในฐานะผู้แสดงบทบาทซึ่งถูกกลืนด้วยปทัสถานและค่านิยมของสังคมเอาไว้ในตัวประกอบกับตามระบบความเชื่อของ Parsons มนุษย์เป็นฝ่ายยอมรับกฎเกณฑ์และบทบาทที่พวกเขาได้รับการถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนรู้และการกระทำตามแนววัฒนธรรมที่ถูกกำหนดไว้ ทำให้เหตุผลการตัดสินใจและความถูกต้องและแรงจูงใจไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้มิติด้านสร้างสรรค์ของพฤติกรรมมนุษย์ดูเหมือนจะถูกทำให้สลายไปโดยสิ้นเชิง

2. การให้ความสำคัญกับการกระทำตามที่โครงสร้างกำหนด Parsons ได้สร้างภาพลักษณ์ของมนุษย์ที่เป็นฝ่ายถูกยึดเยียดผ่านกระบวนการเรียนรู้จนต้องคอยทำตามสิ่งที่สังคมเป็นตัวกำหนดให้ทำ ซึ่งเท่ากับให้ความสำคัญกับมนุษย์ที่เป็นผู้ที่พยายามทำทุกวิถีทางให้ได้รับการยอมรับโดยปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับปทัสถาน ไม่ออกนอกกลุ่ม

3. การให้ความสำคัญกับบูรณาการของสังคม Parsons จะเน้นมากเกินไปเกี่ยวกับความสมานฉันท์และบูรณาการระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เนื่องจากมีกลไกบูรณาการ เช่น การขัดเกลาทางสังคม การควบคุมทางสังคม เพื่อให้สังคมมีคุณภาพ จนละเลยการขูดรีดและความไม่เสมอภาค

4. ปัญหาเรื่องอำนาจและอุดมการณ์ เนื่องจาก Parsons นิยามอำนาจว่าเป็นสิ่งหนึ่งของโครงสร้างอำนาจอันชอบธรรมที่เปิดเผยของสังคม ทำให้ไม่สามารถมองเห็นอำนาจกระจายอยู่ตามผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่สนใจพิจารณาถึงบทบาทอุดมการณ์

ในขณะที่อีกด้านหนึ่งที่ Giddens เรียกว่า สำนักแนว “ตีความ” (interpretative) เช่น Ethnomethodology และ Phenomenology นั้นให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล ในฐานะศูนย์กลางของการวิเคราะห์ หรือเน้นการกระทำของมนุษย์ นักคิดแนวนี้เน้นว่าประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล และความหมายของกิจกรรม การกระทำที่มีต่อพวกเขาเท่านั้น อะไรที่อยู่ภายนอกประสบการณ์เชิงอัตวิสัยถูกมองเป็นเรื่องของสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคล และมีความสัมพันธ์น้อยมากหรือไม่มีเลย ซึ่งแนวคิดนี้จะมีความสุดโต่งในด้านการปฏิเสธโครงสร้างสังคมในฐานะเป็นตัวสร้างข้อจำกัดที่มาจากภายนอก ซึ่งแนวคิดทั้งสองลักษณะได้สร้างความแปลกแยกกับสังคมและปัจเจกบุคคล Giddens จึงพยายามที่จะหาทางออกให้กับปัญหาการแบ่งขั้วของระบบสังคม จนค้นพบทฤษฎีที่เขาได้สร้างขึ้นมาเพื่อจะอธิบายการกระทำอย่างตระหนักรู้ของผู้กระทำ การผลิตซ้ำของรูปแบบที่จะก่อให้เกิดเกณฑ์การปฏิบัติเหนือกาลเวลาและพื้นที่ที่สร้างขึ้น จากกรอบแนวคิดด้านโครงสร้างของเขาจนเกิดกระบวนการของการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคม (Giddens, 1984)

Giddens ให้ความหมายผู้กระทำ/การกระทำ (agency) คือความสามารถที่จะกระทำให้เกิดความแตกต่าง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ความไม่มีประสิทธิภาพจนทำให้เกิดความแตกต่างที่เป็นการมีอำนาจเล็กๆ ในปฏิบัติการและการกระทำของมนุษย์ซึ่งยังคงไว้ซึ่งประสิทธิภาพของการเปลี่ยนแปลง พลังอำนาจจะเกี่ยวข้องกับการหาประโยชน์ของทรัพยากร

Giddens เห็นว่าพลังอำนาจไม่เป็นทรัพยากรในตัวเอง การกระทำจึงเกิดจากผลของการมีเจตนาหรือไม่เจตนา ซึ่งผู้กระทำการในทฤษฎีนี้จึงเป็นผู้กระทำการที่ตระหนักรู้ (knowledgeable agency) ซึ่งสิ่งสำคัญในการกระทำสำหรับผู้กระทำ คือ “ความสามารถที่จะรู้ว่าควรจะทำอย่างไร” (capacity to know how to act) มากกว่าเรื่องของแรงจูงใจหรือผลประโยชน์ในการกระทำ (จันทวานิช, 2557) ผู้กระทำการจึงมีหน้าที่ที่จะเปลี่ยนแปลงสถานะ โดยจะไม่อยู่นิ่ง แต่จะเป็นผู้กระตุ้นวัฒนธรรมของสถาบันหรือทำให้เกิดโครงสร้าง และได้กล่าววามนุษย์ในฐานะผู้กระทำมีเสรีภาพในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ และเขามีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการในระบบทางสังคมอันเป็นผลมาจากการที่เขามีความสามารถเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงได้ นั่นคือมนุษย์มีความสามารถในการใช้อำนาจนั่นเอง ซึ่งการกระทำของมนุษย์และโครงสร้างทางสังคมแต่ละแบบจะเป็นเงื่อนไขของการกระทำอื่นๆ ต่อไป

Giddens จึงได้สร้างตัวแบบมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการซึ่งเป็นผู้ตระหนักรู้หรือมีสำนึกในระดับที่แตกต่างกัน โดยมีผลกระทบต่อวิถีทางที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือดำเนินกิจกรรม โดยมีขั้นตอนเกี่ยวกับสำนึก (consciousness) 3 ขั้นตอนตามลำดับในความคิดของผู้กระทำ คือ

1. สำนึกครุ่นคิด (discursive/reflexive consciousness) เป็นการคิดหาวิธีแก้ปัญหาหรือสถานการณ์หนึ่งๆ และคำนึงถึงการกระทำในอดีตและอนาคต
2. สำนึกทั่วไป เป็นความรู้เกี่ยวกับการกระทำในสถานการณ์ทั่วไป
3. สำนึกของจิตไร้สำนึก เป็นตัวกำหนดแรงจูงใจและความต้องการของผู้กระทำที่แสวงหาความมั่นคงและการอยู่รอดเหมือนกันทุกคน จิตไร้สำนึกจะกำหนดการกระทำในสถานการณ์ฉุกเฉินเมื่อโครงสร้างสังคมตามปกติล่มสลายหรือขัดข้อง เช่น เมื่อเกิดภัยพิบัติ

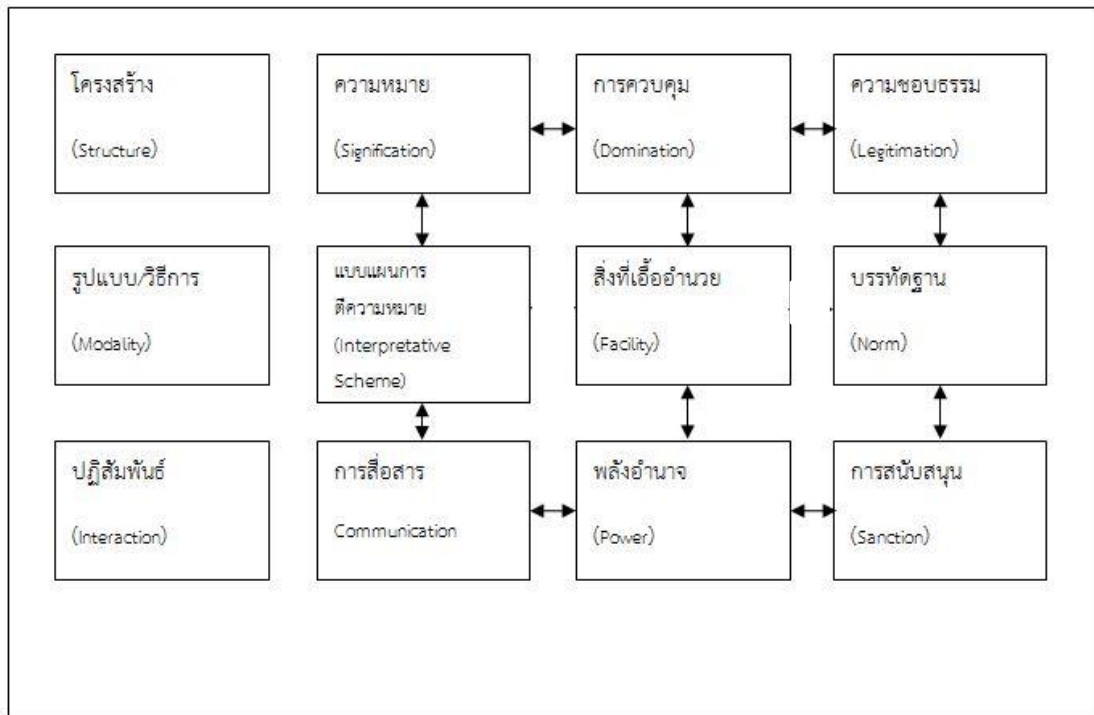
ทรัพยากรถือเป็นโครงสร้างของระบบของสังคม และเป็นการผลิตซ้ำโดยผู้กระทำที่ตระหนักรู้ในปฏิสัมพันธ์นั้น ทรัพยากรจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสิทธิอำนาจ (authoritarian resources) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ทรัพยากรที่เป็นเครื่องมือหรือเครื่องมือ แต่เกิดจากความร่วมมือในการกระทำกิจกรรมของผู้กระทำการ เป็นทรัพยากรที่ใช้ควบคู่กับทรัพยากรที่ใช้ในการแบ่งสรร (allocative resources) ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถมีพลังอำนาจอันนำไปสู่การสร้างผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทรัพยากรดังกล่าวได้แก่ปัจจัยที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น สถานภาพ หรือตำแหน่งในลำดับชั้นของการบังคับบัญชา เป็นต้น ช่วยทำให้มนุษย์สามารถควบคุมเหนือมนุษย์ด้วยกัน ทรัพยากรทำให้เกิดอำนาจ (power) ซึ่งทำให้บุคคลมีขีดความสามารถในการสร้างผลกระทบในการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสภาวะการณ์ทางสังคม
2. ทรัพยากรที่ใช้ในการแบ่งสรร (allocative resources) เกิดจากการควบคุมการผลิตเครื่องมือหรือเกิดธรรมชาติ ได้แก่ เครื่องมือหรือเครื่องมือ สิ่งที่เป็นวัตถุทั้งหลาย ช่วยให้ผู้กระทำสิ่งต่างๆ ได้ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอำนาจ

ดังนั้น กฎเกณฑ์และรูปแบบต่างๆ ของทรัพยากรช่วยทำให้มนุษย์มีความสามารถในการกระทำสิ่งต่างๆ และสร้างความรู้ขึ้นมาในโลกทางสังคม (Giddens, 1984) ในทัศนะของ Giddens นั้น โครงสร้างจึงเป็นสิ่งที่อยู่ “ภายใน” ตัวของการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ กล่าวคือ โครงสร้างไม่ได้อยู่ภายนอกการกระทำ/ผู้กระทำ หรืออยู่นอกเหนือออกไปจากสถานการณ์ที่มนุษย์กำลังมีการกระทำร่วมกันอยู่ ในแง่นี้โครงสร้างไม่ได้มีการดำรงอยู่ต่อเนื่องและเป็นจริงในตัวของมันเองแต่อย่างใด ทว่ามันมีการดำรงอยู่ที่มีลักษณะ “เสมือนจริง” (virtual existence) ซึ่งสามารถเข้าใจได้จากความทรงจำที่เกิดจากการที่มนุษย์ใช้กฎเกณฑ์และทรัพยากรต่างๆ เป็นสิ่งแรก หลังจากนั้นโครงสร้างจะดำรงอยู่เฉพาะในกรณีที่กฎเกณฑ์และทรัพยากรเหล่านั้นได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจังในการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ นั่นคือสิ่งที่ Giddens กล่าวว่า โครงสร้างจะมีตัวตนอยู่ก็เฉพาะแต่ในการกระทำของมนุษย์เป็นครั้งๆ เท่านั้น และได้แบ่งโครงสร้างในระบบสังคมออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. Signification เป็นการสร้างความหมายผ่านการปฏิบัติการซ้ำทางสังคม
2. Legitimation เป็นการสร้างความชอบธรรมโดยผ่านบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม และมาตรฐาน
3. Domination เป็นการสร้างพลังอำนาจอันเกิดจากการควบคุมโดยทรัพยากร

การจะทำให้เกิดความสมดุลของการกระทำ (agency/action) และโครงสร้าง(structure) ควรอยู่ในรูปของ “ทวิภาวะโครงสร้าง” (Duality of structure) กล่าวคือ แทนที่จะมองมโนทัศน์ทั้งสอง (agency/action-structure) แยกออกจากกันและขัดแย้งกัน หรือความเชื่อผิดๆ ที่ว่า มโนทัศน์อันหนึ่งกำหนดมโนทัศน์อีกอันหนึ่งได้ ในส่วนของโครงสร้าง Giddens ระบุว่า สถาบันครอบครัว ชุมชน ชีวิต การงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเกิดขึ้นได้เพราะปัจเจกบุคคล ได้แก่ การกระทำของมนุษย์ (human action) หรือผู้กระทำ (agency) ในขณะที่เดียวกันโครงสร้าง (structure) ก็เป็นตัวกำหนดชีวิตทางสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นสองสิ่งจึงต้องพึ่งพาและเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน นั่นคือโครงสร้างเป็นทั้งวิถีทาง (medium) และผลลัพธ์ (outcome) ของการกระทำ (Giddens, 1984) ดังนั้น มิติของทวิภาวะของโครงสร้างสามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 5 มิติของทวิภาวะโครงสร้าง (Giddens, 1984)

โครงสร้างทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ของบุคคลโดยแยกโครงสร้างออกมาเป็น 3 มิติและเป็นลักษณะการย้าให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบและวิธีการ ดังนั้น การกระทำการสื่อสารจึงเป็นตัวแบบของการตีความหมายที่จะช่วยทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ ในขณะที่เดียวกันการผลิตซ้ำของปฏิสัมพันธ์และรูปแบบของการตีความหมายจะถูกสร้างขึ้นในโครงสร้างของสังคมอย่างมีความหมายในทางเดียวกับการเอื้ออำนวยทรัพยากรซึ่งจะถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังอำนาจ (Giddens, 1984) การตีความหมายในปฏิสัมพันธ์ไม่ได้แทนที่การแบ่งแยกความสัมพันธ์ของอำนาจหรือออกนอกบริบทของกฎเกณฑ์การสนับสนุน ปฏิบัติการทางสังคมยังคงเกี่ยวข้องกับสามองค์ประกอบดังกล่าว สำหรับพลังอำนาจนั้นแสดงถึงขีดความสามารถของผู้กระทำที่จะดำเนินการและแสดงบทบาทหรือต่อต้านกระบวนการสนับสนุน จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าอำนาจเป็นความสามารถที่จะสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นในและต่อโลกทางสังคม สำหรับแบบแผนการตีความหมาย (interpretative schemes) หมายถึง มาตรฐานของการประยุกต์ใช้คลังความรู้ที่มีอยู่ของผู้กระทำในรูปแบบของผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ รูปแบบของแบบแผนการตีความหมายจึงเป็นหลักของความรู้ที่สัมพันธ์กันที่ซึ่งอธิบายได้ด้วยความหมายตามหลักสากลในด้านความยั่งยืนและกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Calhoun & and others, 2007) นอกจากนั้น Giddens ได้ให้ความสำคัญของ วิชาวิธีในการควบคุม (dialectic of control) ทั้งในระดับของปัจเจกบุคคลและในระดับของกลุ่มหรือของคน

ทั้งสังคม ซึ่งได้เสนอแนวคิดนี้ขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์ไม่ได้ไร้อำนาจอย่างสิ้นเชิงเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุมของคนอื่น มนุษย์ไม่เคยอยู่ในสภาวะที่หมดหนทางจนต้องสยบยอมจำนวนต่อพลังทางสังคมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนโดยสิ้นเชิง และ Giddens เชื่อว่ามีทรัพยากรบางอย่างที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์อันเป็นผลมาจากความพยายามของกลุ่มคนที่ถูกกดบังคับที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในมือ Giddens (อ้างถึงในเชษฐา พวงหัตถ์, 2548)

จากทฤษฎี Structuration ตามแนวคิดของ Giddens แสดงให้เห็นว่าปัจเจกบุคคลไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกำหนดโดยโครงสร้างเท่านั้น โครงสร้างเองอาจกลับมาควบคุมมนุษย์ได้ จึงได้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกรอบแนวคิดของ Structuration Theory และ Functionalism สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 5 กรอบความคิดของ Structuration Theory และ Functionalism

Functionalism	Structuration Theory
1. ระบบ (system) คือ การพึ่งพาและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของการกระทำ มีความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการสะท้อนกลับโดยไม่เจตนาในระบบการผลิตซ้ำเพียงอย่างเดียว	1. การพึ่งพาและการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของการกระทำกับแนวคิดเกี่ยวกับ <ul style="list-style-type: none"> - ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการสะท้อนกลับโดยไม่เจตนาในระบบการผลิตซ้ำ - การสร้างแนวปฏิบัติของตนเองตลอดถึงผลสะท้อน - ผลสะท้อนของแนวปฏิบัติของตนเอง
2. โครงสร้าง คือ รูปแบบของการกระทำ	2. โครงสร้าง คือ กฎเกณฑ์และทรัพยากร (rules and resources)
3. functions และ dysfunctions เป็นส่วนระบบทั้งหมดในระบบบูรณาการหรือไม่บูรณาการ	3. Structuration การกำหนดโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมในกาลเวลาและสถานที่ต่างๆ โดยคำนึงถึงทวิภาวะของโครงสร้าง (duality)
4. หน้าที่เปิดเผยและหน้าที่แฝงมีส่วนทำให้เกิดการสนับสนุนและไม่สนับสนุนระบบบูรณาการ	4. การผลิตและการผลิตซ้ำของสังคม คือ สิ่งที่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ภายใต้เงื่อนไขของผลการกระทำ เช่น ผู้กระทำการผลิตการกระทำของสังคม (การใช้ทักษะการปฏิบัติ) แต่กระทำในสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขของความไม่ตระหนักรู้

ที่มา: Bryant Christopher G. A. and Jerry David, 1991: 9

โครงสร้างของสังคมกับผู้กระทำจึงถูกผูกเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นผ่านกระบวนการที่เรียกว่า Structuration หรือ “การกระทำที่มีโครงสร้างกำหนด” (structured action) มนุษย์เป็นผู้สร้างโครงสร้าง แล้วโครงสร้างก็กลับมาควบคุมมนุษย์ Giddens, 1991 (อ้างถึงในสุภาวงศ์ จันทวานิช, 2551) หลังจากนั้นมนุษย์ก็จะประเมินโครงสร้างเพื่อปรับเปลี่ยนมันต่อไป

เพราะฉะนั้น การนำ agency และ structure มาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจึงเป็นการให้ความสำคัญกับวิธีการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมา ขณะเดียวกันพวกเขาที่ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยการจัดระเบียบสังคมที่มีอยู่นั้นด้วย Structuration Theory จึงน่าจะเป็นเครื่องมือที่เป็นกลางสำหรับนักสังคมวิทยานำไปใช้ศึกษาโดยไม่ยึดติดอยู่กับกรอบความคิดอันใดอันหนึ่งของข้างตรงข้าม และได้นำเสนอแง่มุมที่ครอบคลุมกว้างขวางหลายประเด็น โดยเฉพาะเป็นความพยายามในการก้าวข้ามข้อจำกัดของสังคมที่ประกอบไปด้วยโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดการกระทำ หรือเป็นตัวกำหนดพื้นฐานของชีวิต

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ในปัจจุบันไม่ว่าจะเน้นนโยบายหรือการดำรงชีวิตของคนมักให้ความสำคัญกับผู้กระทำ (actor) ซึ่งการศึกษาสังคมโดยไม่ดูผู้กระทำนั้นเป็นไปได้ยาก แต่ก็ไม่ปฏิเสธว่าสังคมมีผลต่อผู้กระทำด้วยเช่นกัน ทฤษฎี Structuration Theory เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่เน้นถึงความสามารถในการกระทำ การแต่ยังคงพึ่งพาอาศัยโครงสร้าง นั่นคือการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลบนพื้นฐานของวิธีการที่บุคคลเข้าใจและตอบสนองต่อประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของตน วิธีการที่จะสร้างการมีตัวตนของพวกเขาในสังคมช่วยให้พวกเขาสามารถกำหนดแผนการและเจตนากรรมของตนขึ้นมาได้ สามารถกำหนดทางเลือกเกี่ยวกับทิศทางในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของประสบการณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำ (agency/agent) จึงมีเจตนากรรมคำนึงถึงตนเองและสามารถกระทำสิ่งต่างๆ ขึ้นมาได้ในโลก ซึ่งสอดคล้องกับ (ชนิตา รัชพลเมือง, 2557) ที่กล่าวถึงกิตเตนส์ว่ามีวิธีคิดในเรื่องปัจเจกบุคคลกับสถาบันทางสังคมหรือผู้กระทำกับโครงสร้าง โดยเขาเชื่อว่าปัจเจกบุคคลมีอำนาจและเสรีภาพที่จะแสดงตัวตนออกมาภายใต้โครงสร้างของสังคม นอกจากนั้นบุคคลยังสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมให้ดีขึ้นได้ด้วย ไม่มีโครงสร้างหรือปัจเจกเพียงฝ่ายเดียวที่ทรงอำนาจแต่ทั้งสองส่วนต้องดำรงอยู่ร่วมกัน

แนวคิดของ Giddens เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

Giddens (2006) ได้ให้ความหมายคำว่า Social Ageing ในทางสังคมวิทยาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน (Norm) คุณค่า (Value) และบทบาท (Roles) ตามธรรมเนียมของสังคมโดยจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการนิยามความหมายของผู้สูงอายุถูกในปัจจุบันนี้ก็จะมีความ

แตกต่างกันในอดีต อย่างในช่วงยุคสมัยใหม่ ญี่ปุ่นและจีน จะมองผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ที่มีจิตวิญญาณที่สำคัญต่างกับในอเมริกาและสหราชอาณาจักรที่จะไม่ค่อยให้คุณค่ากับผู้สูงอายุเท่ากับวัยหนุ่มสาวที่ยังคงสามารถอยู่ในระบบการผลิต มีทักษะและมีฝีมือ จนผู้สูงอายุอายุหลายคน ต้องหาวิธีการจัดการกับร่างกายของตนเองด้วยสารพัดวิธี (เสริมสวย ดึงหน้า ทำศัลยกรรม) เพื่อแสดงให้เห็นว่า ตนยังมีความสามารถและมีศักยภาพที่จะอยู่ในระบบการผลิตได้อยู่

ในด้านความคาดหวังต่อบทบาท พบว่า ผู้สูงอายุยังคงเป็นทรัพยากรบุคคลที่ถูกให้ความสำคัญอยู่ เช่น ใน British ที่มีมุมมองต่อผู้สูงอายุในทางบวกคือ มองเป็นผู้นำทางสังคม ผู้ให้คำปรึกษา ผู้นำศาสนา ผู้นำทางจิตวิญญาณ นี่คือ บทบาทที่เรามักจะเห็นได้ในวัยสูงอายุซึ่งหากได้แสดงออกอย่างเต็มที่แล้ว ก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจ เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และไม่รู้สึกลบแลกแยกต่อสังคม เพราะโดยส่วนมาก สังคมยังคงมีภาพติดตา หรือที่เรียกกันว่า Stigma ในทางลบต่อผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ไร้ศักยภาพ อ่อนแอ ไร้เชลล น้าเปื้อ สกปรก พอสมควร

ที่ผ่านมา มีนักทฤษฎีด้านผู้สูงอายุได้เสนอให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของทฤษฎีผู้สูงอายุนั้น คือ การอธิบายว่า บุคคลมีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองอย่างไรเมื่อเริ่มเข้าใกล้ผู้สูงอายุ โดยมีคำถามหลักคือ โครงสร้างสังคมมีส่วนในการจัดแต่ง (Shape) ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอย่างไร การอธิบายสามารถแบ่งได้เป็น 3 ทฤษฎีสำคัญ ได้แก่

1. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ สนใจว่า บุคคลพยายามหาทางปรับบทบาทของตนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละช่วงวัยได้อย่างไร แต่บทบาทเหล่านั้น มีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งบทบาทเหล่านั้น นักคิดสายนี้ได้ว่า โครงสร้างสังคมคือ ผู้ที่จะต้องจัดหาบทบาทที่เหมาะสมให้กับสมาชิกแต่ละคน โดยเฉพาะวัยสูงอายุ ที่ต้องมีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมกับวัย ความเหมาะสมของบทบาทจะทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจในการทำหน้าที่ เกิดความภูมิใจ และไม่รู้สึกลบแลกแยกต่อสังคม ซึ่งสิ่งแรกที่สังคมต้องมอบให้ “คือ การมีภาวะทางสุขภาพที่แข็งแรง” เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ร่างกายไปทำประโยชน์หรือบทบาทที่ได้รับมอบหมายอย่างสมบูรณ์
2. ทฤษฎีลำดับขั้นและการดำรงชีวิต ทั้ง 2 ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดที่อธิบายเกี่ยวกับภาวะของผู้สูงอายุในเรื่องสภาพร่างกายและช่วงชีวิตในแต่ละช่วงตามลำดับขั้น โดยแนวคิดตามลำดับขั้น เสนอว่า หากเราพิจารณาแต่ละช่วงวัยของผู้สูงอายุ เราจะพบว่า บทบาทและโครงสร้างทางสังคมมีคือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุโดยตรง นั่นคือ นโยบายเรื่องการเกษียณอายุที่ทำให้ผู้ที่พ้นวัยทำงาน โดยอาจกำหนดอยู่ที่อายุ 60 หรือ 55 แล้วแต่นโยบายของแต่ละประเทศ คือ ส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดช่องว่างทางโครงสร้าง หรือ Structural lag เกิดขึ้นและมีผลต่อการปรับตัวของผู้สูงอายุโดยตรง ซึ่งบางคนไม่สามารถปรับตัวจากคนที่เคยทำงานมาเป็นคนที่ต้องอยู่เฉยๆ ได้ และอาจส่งผลกระทบยาว

ต่อเรื่องสุขภาพทางกายและจิตใจที่ห่อเหี่ยว หมดกำลังใจ ส่วนแนวคิด เรื่อง Life Course นั้น คือ แนวคิดที่เสนอให้เราเห็นว่า ช่วงชีวิตต่างๆ เกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม โดยนับตั้งแต่เกิดจนตาย ช่วงชีวิตของทุกวัยล้วนเกี่ยวข้องกับ 4 ปัจจัยดังกล่าว อย่างปฏิเสธไม่ได้

3. ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ เป็นทฤษฎีที่สนใจบทบาทของผู้สูงอายุในระบบทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งระบบดังกล่าวได้เข้ามาจัดรูป (Shape), สร้างการผลิตซ้ำทางอำนาจและความไม่เท่าเทียมในสังคม ด้วยนโยบายที่สำคัญทางเศรษฐกิจ อาทิ นโยบายทางรายได้ ทางสุขภาพหรือความมั่นคง และมีผลต่อผู้สูงอายุโดยตรง

นอกจากนั้นแล้ว ในเรื่องของความไม่เสมอภาคในสังคมของผู้สูงอายุนั้น ยังเป็นผลมาจากไม่สร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุ นั้นเป็นเพราะรัฐและผู้ดำเนินการสร้างเกณฑ์ในการเปรียบเทียบที่ผิดทาง เรามักสร้างมาตรฐานทางคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุผ่านวัยอื่นๆ เช่น วัยหนุ่มสาว วัยแรงงานมีมาตรฐานอย่างไรก็เอามาเปรียบเทียบกับมาตรฐานทางชีวิตที่ผู้สูงอายุจะได้รับ ซึ่งเป็นวิธีการที่ผิด ที่ถูกต้องนั้น รัฐควรสร้างการดำรงชีวิตตามที่ต้องการและอยากจะเป็น เช่น ก่อนที่วัยแรงงานจะเข้าสู่การเกษียณอายุ ก็ควรจะสอบถามว่า หากเกษียณไปแล้วต้องการมีชีวิตอย่างไร คำตอบเหล่านั้น สามารถนำไปพัฒนาเป็นเกณฑ์เพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างรูปแบบ/นโยบายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุได้ อีกทั้งยังสามารถลดปัญหาความยากจนของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วโลกได้ด้วย

ในกรณีของเรื่องเพศสภาพ รูปแบบของการผลิตซ้ำทางสังคมนี้ก็ยิ่งชัดเจนมาก ดังนั้นการกระทำในชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้นได้เสริมสร้างและผลิตซ้ำชุดของการคาดหวังและมันเป็นชุดของการคาดหวังของคนอื่นแบบนี้ที่ก่อให้เกิด"พลังทางสังคม"และ"โครงสร้างทางสังคม" ซึ่งนักสังคมวิทยาทั้งหลายพูดถึง ดังที่กิดเดนส์ได้ไว้ไว้ "สังคมมีเพียงแค่รูปแบบและรูปแบบนั้นเท่านั้นที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ ดังนั้นโครงสร้างจึงถูกผลิตและผลิตซ้ำในสิ่งที่มนุษย์กระทำ"

ความยากจนของผู้สูงอายุนั้น เป็นอีกตัวหนึ่งที่เกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมทางสังคมในด้านต่างๆ ทั้งทางเชื้อชาติ ทางเพศ ที่ผู้สูงอายุจะถูกกีดกันจากระบบเศรษฐกิจเมื่อพวกเขาอายุเลยพ้นวัยแรงงานไป ทั้งๆ ที่พวกเขาสามารถอยู่ในระบบการผลิตได้ งานวิจัยหลายชิ้น สะท้อนให้เห็นว่าความยากจนของผู้สูงอายุมักเกิดขึ้นในกลุ่มผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย รวมทั้งการถือครองทรัพย์สินก็น้อยกว่า แต่ในทางสังคมผู้หญิงกลับมีบทบาทมากกว่าผู้ชาย โดยยังเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้มากกว่า แต่ยังไม่ทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้อยู่

ส่วนนโยบายในด้านผู้สูงอายุ พบว่า หลายประเทศมีการเตรียมการเพื่อรองรับการเพิ่มจำนวนขึ้นของผู้สูงอายุ ในหลายประเทศ มีจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น โดยแนวคิดสำคัญเพื่อการดูแล

ผู้สูงอายุที่เหมาะสม คือ “จะต้องแยกกลุ่มผู้สูงอายุออกมาดูแลอย่างพิเศษ” ไม่ปะปนกับกลุ่มคนอื่นๆ Chris Gillard and Paul Higgs (2005) ความท้าทายใหม่ที่สำคัญในสังคม คือ ผู้สูงอายุยังคงเป็นกลุ่มที่ไม่มีความมั่นคงทางการเงิน และจะรอการพึ่งพาจากรัฐ และหวังว่าการเกษียณอายุจะช่วยให้พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ในความเป็นจริง มันไม่ใช่เรื่องที่เหมาะสม เนื่องจากปัจจุบันรัฐบาล มีภาระและปัญหา มาก บางรัฐไม่สามารถดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศได้รวมทั้งผู้สูงอายุในพื้นที่ ดังนั้นวิธีการรองรับปัญหา จึงเห็นควรที่จะต้องหันมาดูแลผู้สูงอายุด้วยการทำให้ผู้สูงอายุเกิดคุณค่าในระบบเศรษฐกิจและสังคม

Arber และ Ginn จึงได้เสนอว่า เหตุผลที่ต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุอีกครั้ง เนื่องจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ กิจกรรมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจไม่จำเป็นต้องนับเฉพาะผู้ที่มีส่วนร่วมในตลาดแรงงานเท่านั้น เช่นเดียวกับผู้สูงอายุที่ไม่ควรมองเป็นผู้สร้างภาระ เพราะผู้สูงอายุยังสามารถทำกิจกรรมได้มากมายที่มีผลต่อระบบสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้สูงอายุคือผู้ที่ทำงานที่เป็นภาระทางสังคมโดยไม่มีค่าจ้าง ซึ่งงานเหล่านั้น ล้วนเป็นงานที่มีความสำคัญทางสังคม อาทิ

1. ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่เลี้ยงเด็กให้กับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว
2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คือ ผู้ที่ทำงานอยู่ในองค์กรอาสาสมัคร
3. ผู้สูงอายุจำนวนมากคือ ผู้ที่ส่งเสียทุนเล่าเรียนให้กับบุตรหลานในครอบครัว
4. ผู้สูงอายุคือ ผู้สนับสนุนทางจิตใจหรือให้กำลังใจสำคัญ เมื่อสมาชิกในครอบครัวผิดหวัง

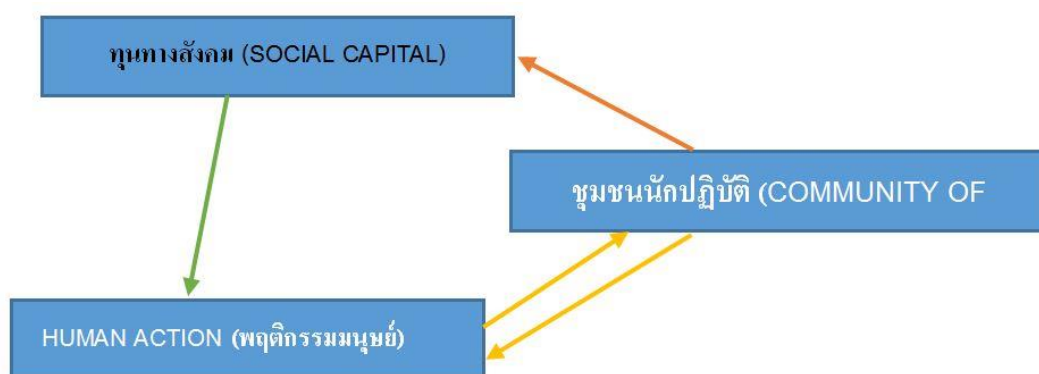
ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สร้างให้เกิดกลุ่มคนที่เรียกว่า Ageism ที่สนับสนุนแนวความคิดการมองผู้สูงอายุในทางบวก ไม่มองเป็นภาระทางสังคม Ageism มิ้มมองที่เหมือนกันคือ เรื่องของเพศและเชื้อชาติ และไม่เห็นด้วยกับภาพที่สังคมตีตราผู้สูงอายุในแง่ลบ เช่น ผู้สูงอายุ ทำงานได้น้อยกว่าผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว และจำนวนการเจ็บป่วยของผู้สูงวัยที่ปรากฏในโรงพยาบาล ซึ่งตรงข้ามกับงานวิจัยที่บอกว่า 5% เท่านั้นที่เป็นผู้ป่วย นอกนั้นอีก 95% คือผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปียังคงทำงานอยู่และมักอาศัยอยู่ลำพัง ผลเช่นนี้ จึงทำให้ในระบบเศรษฐกิจ กีดกันผู้สูงอายุจำนวนมากออกไป และเลือกที่จะไม่เลือกให้ผู้สูงอายุทำงานในองค์กร ผนวกกับภาพที่สังคมตีตราว่าผู้สูงอายุคือ ผู้ที่ซึบ้นจุกจิก ฉะนั้นในเวลาต่อมา จึงเกิดการถกเถียงกันขึ้นว่า เราจะนิยามความสูงอายุอย่างไร อะไรคือผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถนำมาสู่การจัดการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

สรุปได้ว่า แนวคิดในเรื่อง Structuration ของ Giddens จึงเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้กระทำการ สามารถเข้าไปเปลี่ยนแปลงสังคมได้แม้จะอยู่ภายใต้โครงสร้าง ผู้กระทำการสามารถสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมโดยไม่ได้แยกออกจากโครงสร้างได้ โดยจะเน้นไปที่การกระทำของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิด เจตนาารมณ์ และเป้าประสงค์ที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงและกระทำการผลิต หรือสร้างโครงสร้างใหม่ในสังคม ขณะที่

ตัวผู้กระทำการเองก็ได้ใช้โครงสร้างที่เป็นกฎเกณฑ์และทรัพยากรมาใช้ในการสร้างพลังอำนาจเพื่อเข้าไปเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยเช่นกัน จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของผู้กระทำการและโครงสร้างซึ่งแนวคิดดังกล่าวสามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อดูแลและส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการพยายามสร้างความหมายใหม่ของการดูแลและส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ โดยมีบุคคลและกลุ่มคนภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาเป็นผู้กระทำการ แต่การดำเนินพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อดูแลและส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุยังคงอาศัยโครงสร้างที่เป็นรูปแบบของกฎเกณฑ์และทรัพยากรมาใช้ในการพัฒนาด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ Structuration Theory

Abou-Zeid (2007) ได้ศึกษาเรื่อง การค้นหาความรู้ความจริงที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน สำหรับการศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม (social capital), ชุมชนนักปฏิบัติ (community of practice) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม ชุมชนนักปฏิบัติ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ในการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการในการเรียนรู้ ผลการวิจัย พบว่า นัยยะทางสังคมอันเป็นเครื่องมือหนึ่งในการยึดเหนี่ยวสมาชิกในสังคมเข้าไว้ด้วยกันนั้นมักจะถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของสมาชิกในองค์กร ดังนั้นการค้นหาความจริงเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม ชุมชนนักปฏิบัติ และพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล คือสิ่งสำคัญอย่างมากในการทำความเข้าใจกระบวนการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการในการเรียนรู้ และจากแนวคิดทฤษฎีของ Giddens แบบจำลองของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์และทุนทางสังคมขององค์กรได้ถูกพัฒนาขึ้น ดังนี้

ภาพที่ 6 แบบจำลองของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์และทุนทางสังคมขององค์กร (Abou-Zeid (2007))

ผลกระทบของชุมชนนักปฏิบัติที่มีต่อทุนทางสังคม คือ เป็นการทำความเข้าใจรูปแบบที่แตกต่างของค่านิยม (modality) ระหว่างทุนทางสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้ชุมชนนักปฏิบัติจึงเป็นทั้งตัวกลางและผลผลิตในการรวบรวมสังสมพฤติกรรมของมนุษย์

Algesheimer and Gurau (2008) ได้ทำวิจัยเรื่อง Introducing Structuration Theory in Communal Consumption Behavior Research เป็นการนำเสนอ Structuration Theory งานวิจัยพฤติกรรมกรบริโภคของชุมชน ซึ่งการวิจัยชุมชนส่วนใหญ่จะมีช่องว่างระหว่างทฤษฎีพัฒนาและการตรวจสอบเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมที่มีขนาดเล็ก (micro) และขนาดใหญ่ (macro) ซึ่งมีระดับตัวแปรที่มีผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือ การวิจัยครั้งนี้จึงได้พยายามหาแนวทางที่จะนำเสนอทฤษฎีที่สามารถวิเคราะห์สังคมที่มีความหลากหลายระดับและความซับซ้อนของความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในลักษณะของประสบการณ์ในการบริโภคและสถาบันการตลาด ซึ่งการใช้ Structuration Theory ในการวิจัยชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่ารูปแบบการบริโภคไม่เพียงแต่จะมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลแต่ยังสามารถนำมาพิจารณาโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ในลักษณะพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนด้วย

Lai Ma (2010) ได้ศึกษาเรื่องทฤษฎีและการศึกษา: กรณีศึกษาทฤษฎีโครงสร้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ต่อปรากฏการณ์ในสังคม และการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนทางความคิด ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีโครงสร้างของ Anthony Giddens สามารถนำมาใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการศึกษา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีโครงสร้างสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่คณะบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ (Library and Information Science) ซึ่งทฤษฎีโครงสร้างสามารถจัดสรรแนวคิดที่จำเป็นเพื่อการสร้างการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนทางความคิดบนฐานความคิดเรื่องการฝึกฝน มาตรฐานและนโยบายของนักวิชาชีพสารสนเทศ ดังเช่น Orlikowski ผู้ซึ่งนำทฤษฎีโครงสร้างมาใช้ในการวิจัยทางเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับคำถามการวิจัยที่ว่า เทคโนโลยีและองค์กรถูกเชื่อมต่อกันอย่างไร ภายใต้แนวคิดทวิภาวะของโครงสร้าง (duality of structure) กล่าวคือ การมองระบบโครงสร้างในฐานะที่เป็นทั้งสื่อกลาง (medium) และผลลัพธ์ (outcome) และมีความเกี่ยวข้องกับการผลิต และการผลิตซ้ำของโครงสร้าง ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติงานของนักวิชาชีพสารสนเทศที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่ในห้องสมุด อาทิ Anglo-American Cataloguing Rules (AACR) อันเป็นการดำเนินงานควบคู่กันระหว่างบรรทัดฐานขององค์กรและการสร้างความเชี่ยวชาญด้านการจัดหมวดหมู่ในห้องสมุดตามหลัก AACR ซึ่งถือว่าการผลิตองค์ความรู้ของ AACR ซ้ำ (reproducing) นั่นเอง

(Steinerowski (2012) ได้ศึกษาเรื่องวิสาหกิจเพื่อสังคม (social enterprise) สามารถสร้างความยั่งยืนให้ชุมชนได้หรือไม่ การวิเคราะห์ผ่านมุมมองทฤษฎีโครงสร้างเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์

วิสาหกิจเพื่อสังคมในเขตชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อพิสูจน์หรือค้นหาความจริงเกี่ยวกับการสร้างความยั่งยืนซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการส่งเสริมของธุรกิจเพื่อสังคม โดยการพิจารณาถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางในการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคมในเขตชนบท โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ได้รับข้อมูลจากมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise stakeholders) ซึ่งประกอบด้วยนักวางแผนนโยบาย กลุ่มธุรกิจทางสังคม ผู้ให้บริการในสังคม สมาชิกของธุรกิจเพื่อสังคม และอาสาสมัครที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า (1) ธุรกิจเพื่อสังคมเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายหลัก 2 ประการคือ 1) สร้างความยั่งยืน ให้การสนับสนุนและเป็นส่วนเติมเต็มในการสร้างเป้าหมายทางสังคมหรือการดำเนินการทางสังคม และ 2) สร้างรายได้ที่เพียงพอแก่องค์กร จึงมักเห็นกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างธุรกิจเพื่อสังคมและรัฐบาลเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความยั่งยืนตามแนวนโยบายของรัฐ (2) องค์ประกอบของโครงสร้าง (structure) ประกอบด้วย 1) ระบบทางสังคม อันประกอบด้วยบรรทัดฐานทางสังคมหรือค่านิยมทางสังคม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบทบาทของธุรกิจเพื่อสังคมในการสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนในเขตชนบท พบว่า สมาชิกในชุมชนชนบทมีความเชื่อว่าสมาชิกในชุมชนไม่สามารถแยกตัวออกจากความต้องการทางสังคมและเศรษฐกิจได้ นั่นหมายความว่า พวกเขามีความตระหนักถึงปัญหาร่วมกันและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ สำหรับชุมชน 2) กฎระเบียบทางสังคม (rules) เป็นการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิบัติตนในสังคมอย่างถูกต้อง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบทบาทของธุรกิจเพื่อสังคมในการสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนในเขตชนบท พบว่า จากกฎระเบียบทางสังคมเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกในสังคม อันเป็นผลทำให้เกิดการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ เพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มลูกค้า 3) แหล่งทรัพยากร (resources) ประกอบด้วยทรัพยากรบุคคล (human resource) และทรัพยากรที่ไม่มีบุคคล (non-human resource) (3) ปัจจัยสนับสนุน ปัจจัยขัดขวางในการพัฒนาธุรกิจเพื่อสังคมในเขตชนบท มีดังนี้ 1) ปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วยบริบททางการตลาด วัฒนธรรมของการพึ่งพาตนเอง การสนับสนุนจากชุมชน และธุรกิจเพื่อสังคมขนาดย่อม 2) ปัจจัยขัดขวาง ประกอบด้วย อุปสรรคทางภูมิศาสตร์ การเข้าถึงบุคลากร และขนาดของตลาด

สกาวรัตน์ ไกรมาก (2552) ได้วิเคราะห์กระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น ผลการวิจัย พบว่า การเกิดกระบวนการประชาคม ก (นามสมมติ) เกิดจาก 3 เงื่อนไข ได้แก่ 1) เงื่อนไขแกนนำและบุคคลในท้องถิ่นมีศักยภาพ 2) เงื่อนไขประชาคมในท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและก่อตัวยาวนาน 3) เงื่อนไขท้องถิ่นมีประวัติศาสตร์การให้ความสำคัญกับการศึกษา ซึ่งประชาคมมีการทำงานโดยใช้วิธีการประชุมในการสร้างความเข้าใจและวางแผนการทำงาน มีการระดมทุน ทรัพยากร การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ประชาคม มีการจัดการความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ และใช้ยุทธศาสตร์การทำงานที่หลากหลาย เช่น การทำงานแบบร่วมมือ การเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐ

และการใช้เครือข่ายทำงาน ซึ่งประชาคมมีการดำเนินการพัฒนาการศึกษาโดยการเตรียมความพร้อมด้านห้องเรียน สื่อ อุปกรณ์และพัฒนาบุคลากรโดยการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา 3 โรงเรียนหลัก “Big Three Schools” เพื่อให้โรงเรียนเกิดความเท่าเทียมกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ผลการพัฒนาพบว่า โรงเรียนที่ได้รับการพัฒนากลายเป็นโรงเรียนในฝันรุ่นที่ 2 หรือเรียกว่า “โรงเรียนดีใกล้บ้าน” ชุมชนมีความศรัทธาเชื่อถือโรงเรียนโดยการนำลูกหลานกลับมาเรียนที่โรงเรียน โรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียนมีการวางแผนรับนักเรียนร่วมกัน ชุมชนและโรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีและให้ความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษามากขึ้น ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการทำงานของประชาคม ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยการเมืองศรัทธาภายในที่เข้มแข็ง การเมืองศรัทธาภายนอกเข้ามาสนับสนุน การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีสมาชิกประชาคมที่หลากหลาย ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ กฎระเบียบการใช้งบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีวาระการทำงานจำกัดของสมาชิกประชาคม และการไม่มีองค์กรประสานที่ชัดเจน โดยมีแนวทางการขับเคลื่อนกระบวนการประชาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นที่พึงจะเป็นในอนาคต แบ่งเป็น 2 ส่วน 1) การขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการประชาคม ได้แก่ การใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น การเปิดเวทีสาธารณะ การตั้งโครงการพิเศษเพื่อนำร่อง กระตุ้นให้หน่วยงานหรือบุคคลในจังหวัดเป็นผู้นำ และเปิดให้องค์กรภายนอกเป็นตัวกระตุ้น 2) การขับเคลื่อนการทำงานของกระบวนการประชาคม เช่น การเปิดพื้นที่การทำงานด้วยความเข้าใจระหว่างภาคส่วนต่างๆ มีศูนย์ประสานงานที่เข้มแข็ง มีเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่องและมีการจัดการความรู้

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

อลิศรา ชูชาติ (2549) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญที่ทำให้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแตกต่างจากการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นสำคัญ แต่กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมนี้ มุ่งเน้นให้ครูจัดประสบการณ์ที่กระตุ้นให้นักเรียนได้วิเคราะห์ ประสบการณ์ สาเหตุของปัญหา และความสามารถที่จะตัดสินใจเลือก ตลอดจนริเริ่มสร้างสรรค์แนวทางการแก้ปัญหา รวมทั้งการวางแผนการจัดการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และที่สำคัญยิ่งคือการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบความสามารถของตนเองเพื่อไปสู่การเห็นคุณค่าของตนเอง

สุนันทา พรหมบุญ and อรพรรณ พรสีมา (2549) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมกลุ่มฝึกฝนทักษะ

การเรียนรู้ทักษะการบริหาร การจัดการ การเป็นผู้นำผู้ตาม และที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากที่สุดวิธีหนึ่ง อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ต่อผู้สอน ต่อสถานศึกษาและต่อสังคม

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่าย โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง 2) วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง 3) พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่ายโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลาง 4) วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่ายโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) กระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษา 2 กรณี คือการเรียนรู้แบบเครือข่ายตำบลบางเจ้าฉ่า และการเรียนรู้แบบเครือข่ายตำบลแพรงหนามแดง พบว่า ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การตระหนักในปัญหา การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การลงมือปฏิบัติ และการสร้างและขยายความรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดทำแผนชุมชน การจัดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา 2) องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของการเรียนรู้แบบเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง จากผลการศึกษาของกรณีศึกษาทั้งสอง พบว่า ประกอบด้วยคนในชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ การมีเป้าหมายร่วมกัน และการบริหารจัดการ

สืบสกุล สอนใจ (2551) ได้ศึกษาเรื่องอิทธิพลของปัจจัยด้านการเรียนรู้ในการเรียนรู้แบบเครือข่ายนอกระบบโรงเรียนด้านการสนับสนุนทางสังคมและด้านความเป็นหุ้นส่วน ที่มีต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายป้องกันยาเสพติดในชุมชนพื้นที่กรุงเทพมหานครมี 3 ปัจจัย ได้แก่ การเรียนรู้ในการเรียนรู้แบบเครือข่ายนอกระบบโรงเรียน การสนับสนุนทางสังคมและความเป็นหุ้นส่วน 2) ปัจจัยการเรียนรู้ในการเรียนรู้แบบเครือข่ายนอกระบบโรงเรียนของกลุ่มที่ 1 มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการปฏิบัติงานสูงสุด โดยนัยคือ ถ้าพฤติกรรม

เรียนรู้ในเครือข่ายการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนอยู่ในระดับสูง จะมีผลทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้นเช่นกัน

นี่ ผุดผ่อง (2552) ได้ศึกษาเรื่องผลการจัดกิจกรรมนอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์ 2) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะและทัศนคติในการดูแลตนเองระหว่างก่อนและหลังการทดลองของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเอง มีกระบวนการของกิจกรรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ขั้นประสบการณ์ ขั้นถกคิดและอภิปราย ขั้นสรุปความคิด ขั้นนำไปปรับใช้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรามีความสามารถในการดูแลตนเอง 2) ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะและทัศนคติในการดูแลตนเองหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการศึกษาอกระบบตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด

ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง (2554) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับผู้สูงอายุ 2) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและกระบวนการพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธศาสตร์ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ พบว่า วิธีการเรียนรู้และกิจกรรมเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาผู้สูงอายุทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา โดยการบรรลุเป้าหมายอยู่ภายใต้เงื่อนไขการเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน อันได้แก่ บุพเพกตปุญญา ความสนใจและนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัวและผู้สอน จากผู้รู้ จากการปฏิบัติด้วยตนเอง จากการสนทนาธรรม จากการเข้าร่วมฝึกอบรม จากการเป็นผู้ช่วยผู้รู้ในการฝึกอบรม จากการได้รับการสั่งสอนตักเตือน ประทับใจ ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิตใจ และสังคม เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

อาพันธ์ชนิดร์ สุพานิช (2554) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานสำหรับข้าราชการแขวงทางหลวง กรมทางหลวง ตามแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการจัดการความรู้ ผลการวิจัย พบว่า 1) รูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่จำเป็นต้องหาจากหลายรูปแบบ และรูปแบบจะมีประสิทธิภาพถ้าผู้เรียนผู้ใหญ่มีความพึงพอใจและมีความพร้อมในการเรียน 2) วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ควรจะต้องมีหลากหลายและให้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่เลือกวิธีการเรียนร่วมกับผู้สอน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

รัชชาภรณ์ รัตภุมมะ (2549) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้แนวคิดชุมชนเป็นฐาน 2) ศึกษาการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของผู้เรียนโดยใช้แนวคิดชุมชนเป็นฐาน 3) ศึกษาการใช้แนวคิดชุมชนเป็นฐานสามารถเสริมสร้างความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้หรือไม่ และ 4) ประเมินคุณภาพของวิชาภาษาอังกฤษที่ใช้แนวคิดชุมชนเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นหลังจากนำวิชานี้ไปทดลองใช้ ผลการวิจัย พบว่า 1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาวิชาภาษาอังกฤษ ได้ถูกนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาในการพัฒนาวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 2) แนวคิดชุมชนเป็นฐานสามารถเสริมสร้างการพัฒนาทักษะทางภาษาอังกฤษ เนื่องจากมีปัจจัยที่สัมพันธ์กันระหว่างบริบท ทักษะที่ดีต่อการเรียนภาษาที่สอง แรงจูงใจจากชิ้นงาน ความคุ้นเคยต่อเนื้อหา โอกาสในการเรียนทั้งในและนอกห้องเรียนซึ่งมีโอกาสปฏิบัติจริง 3) การใช้สื่อการเรียนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นกิจกรรมในการเรียนและเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์แก่ผู้เรียน พบว่ามีผลมากในการเสริมสร้างการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้ร่วมศึกษา และ 4) หลักสูตรมีประสิทธิภาพเพราะผู้เรียนได้รับประโยชน์ในการเข้าถึงเป้าหมายของการศึกษาในรูปแบบของ Taxonomy of Significant Learning และผู้เรียนมีคะแนนสูงขึ้นหลังการนำวิชานี้ไปทดลองใช้ ผู้เรียนประเมินตนเองด้านความสามารถทางภาษาอังกฤษพบว่าทักษะภาษาอังกฤษพัฒนาขึ้นหลังการทดลอง การศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นว่าวิชาภาษาอังกฤษที่พัฒนาขึ้นสามารถพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านวิชาการและสังคม

พัชรี ศรีสังข์ (2551) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาจิตวิทยาสังคมโดยใช้ชุมชนและประสบการณ์เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาจิตวิทยาสังคมโดยใช้ชุมชนและประสบการณ์เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ เป็นการวิจัยปฏิบัติการสร้างสรรค์ความรู้ร่วมกัน จำนวน 3 รอบ กลุ่มตัวอย่างมี 2 กลุ่ม ได้แก่ นิสิตจำนวน 45 คน และสมาชิกชุมชน ประกอบด้วย (1) สมาชิกชุมชนยอดทอง จำนวน 10 คน ที่มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการ

เรียนรู้ศึกษาจิตวิทยาสังคมระดับบุคคล (รอบที่ 1) (2) สมาชิกชุมชนขาดอง จำนวน 10 คน ที่มีส่วนร่วมร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศึกษาจิตวิทยาสังคมระดับคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (รอบที่ 2) และ (3) สมาชิกชมรมออกกำลังกาย กีฬาลีลาศ เฟิร์สท้านซ์ จำนวน 17 คน ที่มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ศึกษาจิตวิทยาสังคมระดับกลุ่มคน (รอบที่ 3) ผลการวิจัย พบว่า (1) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้กรอบแนวคิดเชิงโครงสร้างชี้แนะแนวทางลักษณะการจัดการเรียนรู้ไว้อย่างเป็นระบบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัญหาและความต้องการจำเป็นในการจัดการเรียนรู้ 2) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 4) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง 5) สารการเรียนรู้ 6) กิจกรรมการเรียนรู้ 7) การวัดผลประเมินผลรูปแบบ และ 8) แหล่งเรียนรู้ (2) คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นกับนิสิตภายหลังใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ด้านสติปัญญามีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ด้านอารมณ์ ความรู้สึกมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านทักษะทุกทักษะมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ยกเว้นทักษะการสังเกตอยู่ในระดับมากที่สุด สูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ด้านสติปัญญามีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปรับปรุง ด้านอารมณ์ ความรู้สึกอยู่ในระดับปานกลาง และด้านทักษะทุกทักษะอยู่ในระดับเล็กน้อย ยกเว้นทักษะการสังเกตอยู่ในระดับพอใช้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และ (3) สมาชิกชุมชนขาดองที่มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้รอบที่ 1 และรอบที่ 2 สมาชิกชมรมออกกำลังกาย กีฬาลีลาศ ที่มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้รอบที่ 3 ทุกคนเกิดการเรียนรู้ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ ความรู้สึก และด้านทักษะทุกทักษะได้ด้วย ยกเว้นทักษะการทำงานกลุ่มที่สมาชิกชุมชนขาดองทุกคนในรอบที่ 1 ไม่เกิดการเรียนรู้ ส่วนรอบที่ 2 สมาชิกชุมชนขาดองส่วนใหญ่เกิดการเรียนรู้

พจนา เอื้องไพบูลย์ (2546) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: การศึกษาแบบพหุภาคี พบว่ากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำในชุมชน การกระตุ้นคนในชุมชนให้เกิดความระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน การหาทางเลือกในการแก้ปัญหา การปฏิบัติตามทางเลือก การประเมินผลย้อนกลับ การพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นและการบูรณาการเข้าสู่ชีวิต ผลที่ได้จากการคิดและการปฏิบัติของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทำให้นิเวศของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและมีความมั่นคงขึ้น และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนา การพบปะหารือ การประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน

การฝึกอบรมและดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ และเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ด้วย

ประยูทธ พานิชนอก (2553) ได้ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการส่งเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัย พบว่า 1) ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในการจัดสวัสดิการสังคมมีความสัมพันธ์กับบริบทชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ และมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นเป็นสำคัญ แบ่งตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ 2) กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนมีการถ่ายทอดมาจากผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติจริงจากพระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน โดยตรง หรือบางรายอาจมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ชมรมผู้สูงอายุ การฝึกอบรม การจัดเวทีถ่ายทอดโดยการบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนในสถานศึกษา การจัดทำสื่อหรือคู่มือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการศึกษาดูงาน และการจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับองค์กรชุมชนในพื้นที่ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการจัดทำเวทีประชาคมเพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งด้านสุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา

งานวิจัยด้านการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

มนัส บุญประกอบ และ พรรณี บุญประกอบ (2549) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานภายหลังเกษียณอายุข้าราชการ วัตถุประสงค์เพื่อหาตัวแปรที่เป็นตัวแปรจำแนกประเภทพฤติกรรมการทำงานภายหลังการเกษียณอายุข้าราชการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และเพื่อเปรียบเทียบปัจจัยสถานการณ์ จิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์ของข้าราชการเกษียณอายุที่มีลักษณะทางชีวสังคมและภูมิหลังต่างกัน ผลการวิจัย พบว่า 1) ตัวแปรจำแนกพฤติกรรมการทำงานภายหลังเกษียณอายุข้าราชการ ได้แก่ สถานการณ์ในที่ทำงาน การได้รับคำแนะนำชักจูง และการรับรู้ความสามารถของตนเองในการทำงาน จำแนกเป็นการทำงานในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ/เอกชน และงานอื่นๆ ออกจากการไม่ได้ทำงาน 2) ข้าราชการเกษียณอายุที่แตกต่างกันทางด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา เงินรายได้ จะมีความแตกต่างกันในด้านการรับรู้

ความสามารถของตนในการทำงาน นอกจากนี้ผู้ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันยังมีความแตกต่างกันในเรื่องการเห็นคุณค่าในตนเอง สุขภาพจิตและเจตคติต่อการทำงาน รวมทั้งผู้ที่มีตำแหน่งทางวิชาการแตกต่างกันก็ได้รับคำแนะนำซึ่งกันและกัน

เฟื่องฟ้า บุญยง (2548) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะอาชีพ สาเหตุ ปัญหาและความต้องการการสนับสนุนในการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 65-69 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพการสมรส แต่งงาน จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี อาชีพเดิมก่อนอายุ 60 ปี คือ อาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว รับจ้างทั่วไป รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท และปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย/อิสระ และรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ มีภาระต้องอุปการะบุคคลในครอบครัว และมีรายได้ไม่แน่นอน ยังคงประกอบอาชีพต่อภายหลังอายุ 60 ปี เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าผู้สูงอายุควรทำงานต่อไปเพราะทำให้รู้สึกภาคภูมิใจและไม่เป็นภาระของครอบครัว

เพ็ญรินทร์ สารตจำเริญ (2549) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาทักษะของผู้สูงอายุต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์: กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทักษะของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานครต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และแนวทางที่จะส่งเสริมให้เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร คือ โรงพยาบาลกลาง โรงพยาบาลตากสินและโรงพยาบาลเจริญกรุง ประชากรจำนวน 291 คน ผลการวิจัย พบว่า ทักษะต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ในภาพรวม ด้านการดูแลตนเองและพึ่งตนเองได้อยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจในชีวิตตนเอง ด้านสุขภาพ ด้านการทำสิ่งต่างๆ ได้ตามศักยภาพของตนเอง มีการเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ และด้านการใช้ความสามารถส่วนตัวในทางสร้างสรรค์ต่อการแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ส่วนทักษะต่อสุขภาพกาย จิตใจและสังคมที่ดีอยู่ในระดับมาก ผลการศึกษาความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ สถานภาพ อาชีพและรายได้ที่แตกต่างกัน ไม่มีความสัมพันธ์กับทักษะการเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ และทักษะต่อแนวทางการส่งเสริมผู้สูงอายุเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์อย่างมีนัยสำคัญ ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ กรุงเทพมหานครควรมีการสนับสนุนนโยบายในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในเชิงรุกเพิ่มมากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์เป็นผู้เผยแพร่แนะนำแนวทางให้แก่ผู้สูงอายุทั่วไปให้มีสุขภาพที่ดีอย่างองค์รวม พร้อมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุและสร้างองค์กรเครือข่ายผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่

จุฑาทิพย์ เล็กล้วน (2550) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุ อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในกรุงเทพมหานคร มี

วัตถุประสงค์เพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยดึงดูด ปัจจัยผลักดัน และปัจจัยสนับสนุน ต่อทัศนคติการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัย สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน พบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีการทำงานแตกต่างกัน โดยผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถม-มัธยมปลาย ช่วยเหลือสังคม รูปแบบนี้มากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญา-ปริญญาตรีขึ้นไป รูปแบบการให้ความรู้ในชุมชน พบว่า ผู้ที่มีอาชีพเดิมก่อนเกษียณอายุ ที่ทำงานในสังกัด มีการทำงานช่วยเหลือสังคม รูปแบบการให้ความรู้มากกว่าผู้ที่ทำงานอิสระรูปแบบการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ พบว่าเพศหญิงมีการทำงานช่วยเหลือมากกว่าเพศชาย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุนั้น ค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยดึงดูด ความต้องการทำประโยชน์แก่สังคมเป็นปัจจัยผลักดัน และความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองเป็นปัจจัยสนับสนุน มีผลต่อการทำงานช่วยเหลือสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่มีการทำงานช่วยเหลือสังคมจึงทำงานช่วยเหลือสังคมด้วยความรู้สึกว่าเป็นการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ทำให้รู้สึกว่าได้ช่วยเหลือผู้อื่น สุขใจที่ได้ทำงานช่วยเหลือสังคม การทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขในชีวิต ทำให้ชีวิตในวัยท้อมีความสุข กิจกรรมการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นงานที่ไม่หวังผลตอบแทน แต่คาดหวังว่าจะมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ความชำนาญที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม เพื่อยืนยันว่าตนเองยังเป็นผู้ทรงคุณค่าของสังคม

ชลัยพร อมรวัฒนา และคณะ (2551) ได้ศึกษามาตรการส่งเสริมการมีงานทำในผู้สูงอายุ ได้เสนอแนวทางและมาตรการเพื่อส่งเสริมในการพัฒนาให้ผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุในมุมมองของ productive ageing คือ (1) ศึกษาสถานการณ์ความยากจนของผู้สูงอายุไทย (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุไทยที่มีความสามารถในการทำงานและดำรงไว้ซึ่งการมีส่วนร่วมของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และ (3) พัฒนารูปแบบการจัดการเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุให้พึ่งตนเองและมีคุณภาพชีวิต ผลการวิจัยพบว่าวิธีการศึกษาผ่านงานในแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ ทั้งจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ งานวิจัยเรื่องผู้สูงอายุ รายงานสำรวจภาวะประชากร ข้อมูลชุดการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและครัวเรือนทั่วราชอาณาจักรปี พ.ศ. 2547 และอีกมากมาย ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหวังที่จะให้ “มิติความยากจน” ของผู้สูงอายุ คือ ต้นทางในการถอดบทเรียนการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุอย่างถูกทาง โดยได้เลือกจังหวัดสิงห์บุรี เป็นพื้นที่ในการศึกษา สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปของประเทศไทยในอีกห้าสิบปีข้างหน้าจะเพิ่มขึ้นรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต โดยภาวะคนวัยทำงานที่จะต้องดูแลผู้สูงอายุมีอัตราส่วนที่สูงขึ้นอย่างมาก ผลการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเพื่อส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่าปัจจัยที่นำสู่ความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) ภาวะผู้นำของ

แก่นนำผู้สูงอายุ 2) ความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ 3) บทบาทของภาควิชาการ 4) การสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประกอบด้วยหลายมิติที่กว้างกว่าการแก้ปัญหาความยากจนในเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มิติคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ได้จากการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วย 6 มิติ คือ 1) เศรษฐกิจ/รายได้ 2) ความเป็นอยู่ 3) สุขภาวะ 4) ความอบอุ่นสัมพันธ์ภาพในครอบครัว 5) การมีส่วนร่วมกิจกรรมในสังคม และ 5) ความมีคุณค่า

นงนุช สุนทรชวากานต์ (2552) ศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุไทย ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุ 1 ใน 3 ต้องยังชีพด้วยการทำงาน ประมาณร้อยละ 70 ของกลุ่มผู้สูงอายุชายอายุ 60-65 ปี และร้อยละ 65 ของกลุ่มผู้สูงอายุชายอายุ 80 ปีขึ้นไป ตามลำดับ ต้องทำงานต่อเนื่องเพราะเป็นรายได้หลักของครอบครัว ส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่ยังทำงานเป็นผู้ที่ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาต่ำกว่าประถม จึงได้ค่าจ้างต่ำมาก แทบไม่สามารถเก็บสะสมเงินออมไว้สำหรับเลี้ยงชีพในวัยชรา เป็นเหตุให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต้องทำงานต่อไป นอกจากนี้ ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่มีความต้องการทำงานต่อหลังวัยเกษียณ เพราะยังคิดว่ายังมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะทำงานต่อและไม่ต้องการเป็นภาระแก่บุตรหลาน แต่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ก็ไม่ได้เข้ามาหางานในตลาดแรงงาน เพราะรู้ว่าโอกาสที่จะได้งานที่เหมาะสมนั้นยาก หรือได้ผลตอบแทนต่ำ ไม่ดึงดูดให้ออกมาหางานทำ ดังนั้นหากมีการขยายโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุออกไปได้ ก็จะเป็นหนทางที่สามารถช่วยเหลือทั้งผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพและผู้สูงอายุที่ยังต้องการจะใช้ความรู้ความสามารถของตนเองต่อไป ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี

สมรักษ์ รักษาทรัพย์ และคณะ(2553) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะอาชีพ ตำแหน่งงาน ลักษณะงาน แนวทางการจ้างงาน อัตราค่าจ้าง ผลประโยชน์ตอบแทน สวัสดิการ เงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โอกาสของผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงานและได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม วิธีการศึกษาใช้แบบจำลองความตึงเครียดของงานของแคแรเซค (Karasek's Job Strain Model) พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจในงานและภาระงานที่ต้องทำและได้แบ่งลักษณะงานออกเป็น งานเชิงรุก (active job) งานเชิงรับ (passive job) งานที่มีความตึงเครียดหรือความกดดันต่ำ (low strain) และงานที่มีความตึงเครียดหรือความกดดันสูง (high strain) ตัวชี้วัดหลัก ประกอบด้วย ทักษะ สุขภาพกาย/สุขภาพจิต ความรับผิดชอบ สภาพและเงื่อนไขการทำงาน การพิจารณาค่าจ้างที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุด้วยค่ากลางและค่ามัธยฐาน ผลการศึกษาค่าจ้างที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุควรเป็นค่าที่อยู่ระหว่างค่าจ้างสูงสุดและค่าจ้างต่ำสุดของตำแหน่งนั้นๆ การกำหนดค่าจ้างสำหรับผู้สูงอายุไม่ควรเป็นค่าจ้างสูงสุดของตำแหน่งนั้นๆ เพราะสุขภาพของผู้สูงอายุที่เสื่อมสภาพลงตามอายุที่เพิ่มขึ้นทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานลดลง ขณะเดียวกันก็ไม่ควรเป็น

ค่าจ้างต่ำสุดในตำแหน่งนั้นๆ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ ต้องบวกค่าประสบการณ์ไว้ในค่าจ้างสำหรับผู้สูงอายุ แต่จะอยู่ ณ ระดับใดขึ้นอยู่กับตลาดแรงงานผู้สูงอายุและสภาวะทางเศรษฐกิจ ในขณะที่นั้น โอกาสที่ผู้สูงอายุจะได้รับการจ้างงาน นายจ้างกว่าร้อยละ 80 เห็นว่ายังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานผู้สูงอายุ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะยังมองไม่เห็นปัญหาการขาดแคลนแรงงานในสังคมไทย ถ้าสถานประกอบการขาดแคลนแรงงานไร้ฝีมือก็สามารถจ้างแรงงานต่างชาติที่อยู่ในวัยทำงาน เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้มีค่าจ้าง มีความอดทนทำงาน แต่ถ้าขาดแรงงานที่มีทักษะ มีความรู้และประสบการณ์ สถานประกอบการจะจ้างผู้สูงอายุที่ทำงานกับสถานประกอบการก่อนเกษียณให้ทำงานต่อ และถ้าผู้ที่มีทักษะ มีประสบการณ์จากหน่วยงานหรือองค์กรอื่นแล้วมาสมัครงานใหม่ โอกาสที่จะได้รับจ้างมีน้อยมาก ยกเว้นในสถานประกอบการขนาดใหญ่อาจเห็นความจำเป็นต้องจ้างข้าราชการที่เคยมีตำแหน่งสูงๆ ให้มาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาองค์การเท่านั้น การจ้างผู้สูงอายุให้ทำงานต้องมีสองลักษณะ คือ จ้างให้มาทำงานสัปดาห์ละ 2-3 วัน โดยจ่ายค่าจ้างน้อยกว่าเดิม และจ้างให้มาทำงานเหมือนเดิมให้เดือนเท่าเดิม แต่ให้ภาระงานลดลงบ้าง

มหาวิทยาลัยมหิดล และ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2553) ได้ศึกษา “โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างโอกาสหรือทางเลือกในการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท และเพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมในพื้นที่ชนบท รวมทั้งเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทในอนาคต ผลการศึกษาที่สำคัญมีดังนี้ ด้านการทำงานและการประกอบอาชีพ พบว่า มากกว่าร้อยละ 58 ยังทำงาน/ประกอบอาชีพ โดยเหตุผลสำคัญที่สุดที่ต้องทำงานคือเพื่อเลี้ยงชีพหรือหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว หรือต้องการพึ่งตนเอง รองลงมาคือต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และร่างกายยังแข็งแรงพอทำงานไหว ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ทำงานให้เหตุผลว่า สุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วย ทำไม่ไหว มีโรคประจำตัว ต้องเลี้ยงหลาน/เฝ้าบ้าน ชราภาพ ลูกไม่ให้ทำ และต้องการพักผ่อน ตามลำดับ มีอาชีพหลักคือทำการเกษตร ค่าขาย ให้บริการ ผลิตภัณฑ์ ใช้ โดยส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นเจ้าของกิจการเอง ความคิดเห็นของผู้สูงอายุต่อการทำงานประกอบส่วนใหญ่ 2 ใน 3 มีความเห็นว่าผู้สูงอายุควรต้องทำงาน เพื่อเพิ่มรายได้/มีรายได้เสริม ต้องการมีสังคมและเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยลักษณะงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุคืองานที่ทำเป็นครั้งเป็นคราว สามารถปรับเปลี่ยนเวลาในการทำงานได้ หรือเป็นงานที่ทำในลักษณะของการรวมกลุ่ม มีสถานที่ทำงานในหมู่บ้านและชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ประเภทงานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ได้แก่ งานที่เน้นทักษะ ฝีมือและประสบการณ์ ด้านรูปแบบการมีงานทำของผู้สูงอายุ มี 2 ลักษณะ คือ 1) การทำงานในลักษณะส่วนบุคคล ส่วนใหญ่เป็นการทำงานนอกระบบ เช่น งานในภาคเกษตรที่ทำในรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียง และการประกอบอาชีพอิสระ ส่วนใหญ่เป็นงานที่มีต้นทุนต่ำ อาศัยเงินทุนจากเงินออมหรือเงินทุนหมุนเวียน ผลิตโดยใช้เทคโนโลยีต่ำหรือใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิม มี

ตลาดแคบ สามารถบริหารจัดการได้ง่าย แต่ได้รับความสนใจจากภาครัฐน้อย ส่วนผู้สูงอายุที่ทำงานในระบบมีน้อยมาก 2) การทำงานในลักษณะของการรวมกลุ่ม ส่วนใหญ่ทำผ่านองค์กรที่มีอยู่แล้วในชนบท เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพต่างๆ วิสาหกิจชุมชน โครงการ OTOP ซึ่งกลุ่มประสบความสำเร็จและยั่งยืน จะมีผู้นำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการ มีความเสียสละ การดำเนินงานประกอบด้วยคนหลายวัย ไม่ค่อยมีปัญหาด้านการตลาด มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน สมาชิกมีรายได้ประจำสม่ำเสมอ แนวทางการสร้างโอกาสในการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท คือ 1) สร้างความตระหนักในเรื่องความสำคัญของการทำงานของผู้สูงอายุ 2) รณรงค์ส่งเสริมการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ให้มากขึ้น 3) ถอดบทเรียนด้านการทำงานของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ 4) จัดทำฐานข้อมูลของผู้สูงอายุในตำบลและหมู่บ้าน 5) ทดลองรูปแบบการส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ ส่วนรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมในการส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท คือ 1) การดำเนินการควรต่อยอดจากชมรมผู้สูงอายุหรือต่อยอดจากกลุ่มอาชีพที่มีอยู่เดิม 2) ส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดแนะแนวอาชีพตามภารกิจของหน่วยงาน 3) ขยายภาคีเครือข่ายการทำงานสู่สาขาผู้สูงอายุจังหวัด องค์กรพัฒนาเอกชน (FOPDEV) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) บูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกับตลาดในพื้นที่ 5) ให้มีการสร้างงานในจังหวัดแก่ผู้สูงอายุร่วมกับภาคเอกชน 6) การส่งเสริมผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพอิสระ ใช้เทคโนโลยีเพื่อการทำธุรกิจ การบริหารจัดการการตลาด และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารเพื่อการประกอบอาชีพอิสระ รวมทั้งการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงแหล่งทุน 7) จัดทำทำเนียบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการส่งเสริมการทำงานของผู้สูงอายุ

สถิตย์พงษ์ มั่นหล้า (2553) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ประจำในปัจจุบัน และรายจ่าย มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุทั้ง 3 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นเพศ มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมชุมชนและวัฒนธรรม 2) ปัจจัยด้านภาวะสุขภาพ คือ ภาวะสุขภาพจิตมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุทั้ง 3 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นภาวะสุขภาพกายมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและนันทนาการ 3) ปัจจัยด้านครอบครัว คือ จำนวนสมาชิกในครอบครัว รายได้ของครอบครัว ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุทั้ง 3 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เล็ก สมบัติ และคณะ (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพชนกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ภาวะสุขภาพ ศักยภาพ ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไทยที่

ยังคุณประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและสังคม และเสนอแนวทางการดำเนินในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณลักษณะพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสและอยู่ในครัวเรือนกับคู่สมรส การประกอบอาชีพของผู้สูงอายุก่อนอายุ 60 ปี พบว่าส่วนใหญ่ทำงานราชการ รองลงมาเป็นเกษตรกร และประกอบอาชีพอิสระและปัจจุบันผู้สูงอายุทำกิจกรรมเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกิจกรรมเชิงธุรกิจและกิจกรรมบริการ การศึกษาส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาสูงสุดในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว และแหล่งที่มาของรายได้ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มาจากการทำงาน รองลงมาจากรายได้ของคู่สมรส/บุตรให้ มีบางรายได้จากเงินบำนาญ/เงินออม นอกนั้นเป็นแหล่งรายได้อื่น 2) ลักษณะการทำกิจกรรมที่แสดงถึงการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1. การยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในกิจกรรมเชิงธุรกิจ และ 2. การยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในกิจกรรมบริการ 3) การยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในกิจกรรมเชิงธุรกิจ หมายถึง ผู้สูงอายุที่ทำงานหรือทำกิจกรรมใดๆ ตามความชอบหรือความถนัดแล้วโดยได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้างหรือเงินเพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิต โดยค่าตอบแทนที่ได้รับสามารถเป็นทั้งเงินรายได้ประจำและรายได้ไม่ประจำ ได้รับเงินเป็นงวด เป็นรายปี หรือเป็นครั้งคราวก็ได้ เป็นลักษณะการยังคุณประโยชน์โดยการประกอบอาชีพ 4) การยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในกิจกรรมบริการ หมายถึง การทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ของผู้สูงอายุ โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน เป็นการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และส่วนรวมเพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสะดวก หรือความสบาย อันเกิดจากจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี ช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรี เป็นลักษณะของผู้มีจิตสาธารณะหรือจิตอาสา เช่น การทำงานหรือกิจกรรมบริการเพื่อครอบครัว การทำงานหรือกิจกรรมเพื่อสังคม โดยแรงจูงใจที่มีต่อการทำคุณประโยชน์ ประกอบด้วยแรงจูงใจที่จะทำดี แรงจูงใจในการช่วยเหลือครอบครัว แรงจูงใจที่มาจากความมีสุขภาพกายและจิตที่ดี แรงจูงใจที่มาจากความรู้และการมีภูมิปัญญา และแรงจูงใจที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น 5) ส่วนเหตุผลที่จะทำให้ผู้สูงอายุเลิกทำงานหรือกิจกรรม เรียงตามลำดับความสำคัญคือ สุขภาพไม่ดี ร่างกายทรุดโทรมหรือมีโรคประจำตัว มีเหตุจำเป็นต้องดูแลคู่สมรส บุตร หลาน หรือญาติที่มีปัญหา เมื่อรู้สึกว่าคุณเองไม่สามารถเรียนรู้หรือไม่สามารถพัฒนาทักษะฝีมือได้ การเดินทางไปทำกิจกรรมไม่สะดวก และขาดความรับผิดชอบจากสังคม คนรุ่นเดียวกันไม่มาร่วมกิจกรรม

งานวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพผู้สูงอายุ มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

ทวีรัชต์ อรุณเกียรติพงศ์ (2550) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้ 1) สภาพการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า ด้าน

รายได้ ผู้สูงอายุรับเงินค่าเลี้ยงดูจากบุตรหลานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเงินช่วยเหลือจากเทศบาลเป็นจำนวนเล็กน้อย ด้านสุขภาพ ได้รับการดูแลรักษาจากบุตรหลานเมื่อเจ็บป่วยก่อนที่จะเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล ด้านความอบอุ่นและความมั่นคง ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานและครอบครัว และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ได้รับการช่วยเหลือจากชุมชนเมื่อเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระดับน้อย 2) สภาพปัญหาการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า ด้านงบประมาณผู้สูงอายุ ไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากส่วนราชการอื่น ด้านบุคลากรไม่ได้รับความร่วมมือกับบุคลากรของส่วนราชการอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานด้านผู้สูงอายุ ด้านนโยบาย เทศบาลไม่ได้มีนโยบายในการติดตามแก้ไขปัญหาให้กับผู้สูงอายุ ด้านการมีส่วนร่วมจากชุมชน ชุมชนไม่ให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระดับปานกลาง 3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เห็นควรมีการจัดกิจกรรม ทัศนศึกษาตามความสนใจ เห็นควรมีการส่งเสริมเบี้ยยังชีพ และเห็นควรมีการฝึกอบรมอาชีพเสริม เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในระดับปานกลาง ทั้งนี้หากพิจารณาโดยภาพรวมทั้งหมด ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับมากที่สุดคือ ด้านแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ รองลงมาคือด้านสภาพปัญหาการพัฒนาผู้สูงอายุ และน้อยที่สุดคือด้านสภาพการพัฒนาผู้สูงอายุ

ถนอมศักดิ์ บุญสุ และคณะ (2552) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อดำเนินการรูปแบบการสร้างเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและชุมชน และเพื่อแสวงหาความร่วมมือของชุมชนในการดูแลและสร้างเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาหรือความทุกข์ 2 ประการ ความทุกข์ที่มีมากที่สุดคือความทุกข์จากลูกหลาน รองลงมาคือปัญหาเกี่ยวกับตนเอง สำหรับจำนวนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่สร้างคุณค่าให้กับตนเองและชุมชน แบ่งได้เป็น 7 กลุ่ม คือกลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มบายศรีสู่ขวัญ กลุ่มดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย กลุ่มศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มศิลปวัฒนธรรม กลุ่มช่างและจักสาน กลุ่มตัวอย่างด้านการครองตน และกลุ่มตัวอย่างด้านความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ รูปแบบการสร้างเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและชุมชนที่กำหนดร่วมกันมี 4 รูปแบบ คือรูปแบบการหางบประมาณมาดำเนินการเกี่ยวกับการเยี่ยมผู้สูงอายุ รูปแบบการจัดงานแสดงศักยภาพผู้สูงอายุ รูปแบบการจัดทีมดูแลผู้สูงอายุเพื่อนำความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ผ่านมาประยุกต์ใช้ในการดูแลให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้สูงอายุ และรูปแบบการจัดทำทำเนียบรายชื่อผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษา ผู้สนใจทั่วไป สำหรับการแสวงหาความร่วมมือของชุมชนในการดูแลและสร้างเสริมศักยภาพ

ของผู้สูงอายุ มีองค์กรทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ศูนย์สุขภาพชุมชนบัววัด วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนบ้านดอนกลาง องค์การบริหารส่วนตำบลธาตุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2553) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นบทเรียนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุของประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย 3) เพื่อจัดทำรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ในส่วนของรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ มี 5 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน รูปแบบเมือง/ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบชมรมผู้สูงอายุ/สโมสรผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ตามอัยาศัย โดยรูปแบบที่หลากหลายนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมแต่ละระดับ

สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และคณะ (2552) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในระยะยาวโดยชุมชน พบว่า ลักษณะชุมชนที่เอื้อต่อการจัดบริการสุขภาพผู้สูงอายุ คือ 1) ผู้นำมีความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำภาคการหรือไม่เป็นทางการ 2) การเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น เช่น การมีธนาคารหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชน ส่วนนายองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ต้องสามารถเข้าถึงแหล่งงบประมาณรัฐอื่นทั้งในและนอกจังหวัดเพื่อตั้งมาพัฒนาพื้นที่ได้พร้อมสามารถระดมทุนจากภายนอกพื้นที่ 3) การเมืองในชุมชนที่เสถียร 4) มีต้นทุนทางสังคมที่ดี เช่น มีทรัพยากรบุคคลที่เข้มแข็ง วัฒนธรรมที่ดีงาม รวมถึงระบบเครือญาติที่ช่วยเหลือกัน ส่วนในด้านการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนในทุกพื้นที่ พบว่า ครอบครัวยังคงมีบทบาทหลักในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามบริบทของชุมชนก็มีผลต่อการดำเนินงานของครอบครัวอยู่น้อย เพราะชุมชนที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานนอกชุมชนน้อยและมีเศรษฐกิจที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ย่อมเอื้อให้การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนเป็นไปได้ดี เอื้อต่อการสร้างกลุ่ม สร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน อีกทั้งการดำรงไว้ซึ่งผู้นำที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการไว้ด้วยกัน ยิ่งจะทำให้บทบาทการทำงานด้านผู้สูงอายุมีพลังมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากผลการสำรวจพบว่า กิจกรรมด้านสุขภาพในทุกพื้นที่เป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างคล้ายกัน โดยเน้นการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของตนเองโดยพื้นฐาน ในด้านการบริหารจัดการการบริการในชุมชน พบว่า รูปแบบการให้บริการในชุมชนมีค่อนข้างหลากหลาย โดยสามารถแบ่งเป็นรูปแบบหลักๆ ได้คือ การบริการจัดการแบบแยกส่วนตามแต่ละหน่วยงาน การบริการจัดการภายใต้ อปท. เช่น เทศบาล อบต. อบจ. เป็นต้น การบริการจัดการในรูปของคณะกรรมการ เช่น

กองทุนส่งเสริมสุขภาพตำบล กองทุนโรงพยาบาลของยโสธร เป็นต้น ด้านการบริหารงบประมาณการคลัง พบว่า แหล่งเงินสำหรับการจัดบริการมาจากหลายภาคส่วนด้วยกัน เช่น กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และยังมีการระดมทุนภายในชุมชนเพื่อร่วมกันส่งเสริมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุร่วมกันด้วย และผลจากนโยบายการกระจายอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักที่จะแก้ไขและอยากทำความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในพื้นที่ เมื่อภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง งบประมาณสนับสนุนจากภายนอกก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ด้านการเชื่อมโยงกับบริการสุขภาพและสังคม พบว่า ระบบการบริการปฐมภูมิเป็นหัวใจของการจัดบริการในชุมชน ถือเป็นแกนหลักสำคัญในการให้บริการที่เป็นทางการและสนับสนุนระบบการดูแลที่ไม่เป็นทางการ แต่ศักยภาพด้านการรักษาพยาบาลเฉพาะสาขาของผู้สูงอายุยังคงค่อนข้างจำกัด การส่งต่อบริการระหว่างสถานีนอนามัยและโรงพยาบาลเป็นสิ่งจำเป็นภายใต้เครือข่ายบริการแบบปฐมภูมิ ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และอย่างที่ได้อธิบายไปในข้างต้นว่า การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในกลุ่มทุพพลภาพยังประสบข้อจำกัดอยู่ คือยังเน้นการดูแลแบบสงเคราะห์อยู่ กล่าวโดยสรุปคือการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มอาชีพกันภายในชุมชน ถือเป็น การผลักดันให้ผู้สูงอายุได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุที่ได้ทำกิจกรรมไม่ว่าจากก่อให้เกิดรายได้หรือไม่ก็ตามล้วนส่งผลให้ผู้สูงอายุได้มองเห็นคุณค่าในตนเอง และยังมีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้หรือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้แล้ว ก็ยังทำให้ผู้สูงอายุลดการพึ่งพาจากบุคคลอื่นทั้งในครอบครัวและจากสังคมได้ จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า งานที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ ได้แก่ กลุ่มผลิตสินค้า OTOP ชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมด้านส่งเสริมอาชีพ วิสาหกิจชุมชนและโครงการโรงสีข้าวชุมชนขนาดเล็กของอบต. ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุทุกคนเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่ม และเรียนรู้กระบวนการทำงาน สอดคล้องกับความหมายของการสูงวัยอย่างมีประโยชน์ (productive ageing) ซึ่งหมายถึง การที่ผู้สูงอายุกระทำกิจกรรมใดๆ ที่ก่อให้เกิดสินค้าหรือการบริการ หรือการพัฒนาความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการ (Burr, Caro, & Moorhead, 2002) กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้นิยามนี้เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ งานที่ก่อให้เกิดรายได้และไม่ก่อให้เกิดรายได้ งานอาสาสมัคร งานในครอบครัว แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออกกำลังกาย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญา

จำรูญ บริสุทธิ์ และคณะ (2557) ได้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพหุพลัง: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาภาวะพหุพลัง เพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาพหุพลัง และเพื่อสร้างและประเมินรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพหุพลังเทศบาลตำบลปากแพรก จ.กาญจนบุรี ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้สูงอายุ 2 สถานการณ์สำคัญ คือ จำนวน

ผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตที่ยังคงสูงขึ้น และสถานะด้านสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวมากมาย ซึ่งสถานการณ์ทั้งสองประการเป็นเหตุให้งานวิจัยครั้งนี้ มุ่งหวังที่จะหาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมที่สุดเพื่อพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุให้สามารถช่วยเหลือตนเองและลดการพึ่งพาจากผู้อื่นให้ได้มากที่สุด สำหรับสถานการณ์แรกนั้น พบว่าผู้สูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยจำนวนผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรรวมทั้งประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9.4 และปี พ.ศ. 2550 มีผู้สูงอายุร้อยละ 10.7 เพิ่มขึ้นตามลำดับ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

Shaw (2006) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในประเทศญี่ปุ่น: กรณีศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการจัดการเกี่ยวกับภัยพิบัติ ได้สรุปองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในภาพแห่งอนาคตของการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานว่า ต้องประกอบด้วย 1) วิธีการแบบองค์รวมโดยเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับภัยพิบัติและการพัฒนาการเรียนรู้ 2) กระบวนการเริ่มต้นซึ่งเป็นกลไกที่นำไปสู่กระบวนการทางการศึกษาและการเรียนรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น สมาชิกในชุมชน โรงเรียน 3) การใช้หุ้นส่วนเป็นฐานในการศึกษาและพัฒนา ซึ่งปัญหาต่างๆ ไม่สามารถแก้ไขโดยส่วนใดส่วนหนึ่งได้ จำเป็นต้องมีภาคส่วนที่เข้มแข็งร่วมเป็นหุ้นส่วนกัน 4) การขยายการจัดการของชุมชนเมือง ในการแก้ปัญหาไม่เพียงแต่วางขอบเขตเฉพาะในเมือง แต่ควรเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาของท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงระหว่างเมืองและชนบทจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก โปรแกรมการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานแบบองค์รวม มีเป้าหมายให้เกิดความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โปรแกรมนี้ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ การเฝ้าระวังเมืองกับการเฝ้าระวังภูเขา ซึ่งการเฝ้าระวังเมืองเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการศึกษาของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ผู้มีส่วนร่วมได้แก่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้นำขององค์กรต่างๆ และอปท. ผู้อำนวยการความสะดวกในการทำงานเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเกียวโต โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นกับ NGOs ส่วนสำคัญของการเฝ้าระวังเมืองนั้น นักเรียนระดับมัธยมศึกษาจะต้องมุ่งด้านการศึกษาความปลอดภัย ซึ่งรวมถึงภัยพิบัติและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ส่วนการเฝ้าระวังภูเขานั้น โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 แห่ง ถูกคัดเลือกให้เฝ้าระวังภูเขาและแม่น้ำ ซึ่งการเฝ้าระวังนี้มีจุดมุ่งหมายในการเพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาในบริเวณพื้นที่ภูเขาให้แก่นักเรียน โดยนักเรียนจะได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน การปฏิบัติงานจะอาศัยแผนที่ เอกสารเกี่ยวกับสภาพการณ์ของภูเขา โดยเฉพาะปัญหาการจัดการเกี่ยวกับป่าไม้ การเชื่อมโยงของการเฝ้าระวังเมืองกับเฝ้าระวังภูเขาจะช่วยเพิ่ม

โอกาสให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และเห็นถึงปัญหาที่มีความแตกต่างกันในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ปัญหาของป่าและภูเขาบริเวณโดยรอบนั้น จึงเป็นการสร้างความร่วมมือให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อมและการเกิดภัยพิบัติในพื้นที่เมืองได้ กระแสของการศึกษาชุมชนยังใช้ในนามของ “Jyu ni sai kyoiku” นับเป็นการสนับสนุนการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นแม่แบบในการศึกษา

Hudson, Smith and Faeme (2009) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือการศึกษาสุขภาพโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วยนักศึกษาแพทย์ชั้นปีที่ 4 เข้าร่วมโครงการ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาความสามารถของนักศึกษาด้วยอาชีพในท้องถิ่นและที่ห่างไกลในประเทศออสเตรเลีย โปรแกรมนวัตกรรมรวมถึงการเชื่อมโยงสถานที่ฝึกงานในระยะที่ 3 ของวิชาเรียน ผู้เรียนทุกคนจะต้องพักอาศัย เรียนรู้และทำงานในชนบทท้องถิ่น และทำสัญญากับบริการหน่วยบริการทางสุขภาพ รวมถึงระดับปฐมภูมิ โรงพยาบาลและบริการอื่นๆ จุดมุ่งหมายเพื่อที่จะขยายแนวความคิดการศึกษาสุขภาพโดยใช้ชุมชนเป็นฐานและการดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการหลักของหลักสูตรนี้

Ramisch, Misiko, Ekise and Mukalama (2006) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเข้มแข็งของนิเวศวิทยาพื้นบ้าน: การเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐานเพื่อการบูรณาการการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินทางตะวันตกของประเทศเคนยา ซึ่งชาวนาและผู้วิจัยในแถบตะวันตกของประเทศเคนยาได้ใช้การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเชื่อมต่อพลวัตการพัฒนาของการบูรณาการการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน (SFM) กระบวนการเรียนรู้ได้สร้างระบบนิเวศพื้นบ้านให้แก่ชาวนาและโดยความรู้จากภายนอกนี้ได้ถูกวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ ใช้วิธีเชิงพรรณนา (ชาติพันธุ์วรรณา) เป็นการขับเคลื่อนหลักสูตร (โรงเรียนชาวนา) พลังขับเคลื่อนของกลุ่มผู้วิจัยชาวนา และการเรียนรู้จากทั้งชาวนาและผู้วิจัยทำให้กลุ่มชาวนาเกิดพลังจากการใช้การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

Gallo (2008) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ศึกษากรณีประเทศเอลซาวาดอร์ ที่เปลี่ยนผ่านจากระดับชาติสู่ระดับนานาชาติ การศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาวอเมริกัน วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจว่าอัตลักษณ์ของนักเรียนชาวอเมริกัน และความเกี่ยวข้องกับอาชีพมีอิทธิพลต่อกันอย่างไร ในการศึกษาคั้งนี้แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์การเรียนรู้ในโปรแกรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในระดับนานาชาติที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์และจุดมุ่งหมายของชีวิต นอกจากนี้ยังช่วยในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน เป็นการช่วยเหลือในการประกอบอาชีพในชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในชุมชน ด้านการอยู่อาศัยของชุมชน อิทธิพลด้านอัตลักษณ์ของผู้เรียนจากหลายทาง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์คือสิ่งแวดล้อม เช่น การเปิดรับความเห็น การช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การเฝ้าระวังทางสังคมและความรับผิดชอบ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็น

ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ อยู่ในสถานที่ใหม่ๆ และสามารถเปลี่ยนแปลง ทัศนคติและความไม่เข้าใจของผู้เรียนได้จากวัฒนธรรมที่แตกต่าง นอกจากนั้นการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็น ฐานให้บริบทสำหรับการตัดสินใจของชีวิต ผู้เรียนจึงมีความต้องการที่จะรู้ว่าทำอย่างไรจึงจะสร้างสิ่งที่ แตกต่างได้

Wilson and others (2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสูงอายุในประเทศนิการากัว ซึ่งใช้ ประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เนื่องจากโลกของสังคมผู้สูงอายุเกิดขึ้นแล้วในประเทศที่ พัฒนาแล้ว จึงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจของนักการศึกษา ผู้มีอำนาจตัดสินใจนโยบาย สถาน บริการสุขภาพและอื่นๆ ทั่วโลก โครงการได้อธิบายถึงความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยพอร์ต แลนด์ สเตท องค์การอนามัยของสหรัฐอเมริกา กระทรวงการครอบครัว รัฐบาลนิการากัว มหาวิทยาลัยนิการากัว ฯลฯ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์และนำหลักสูตร 4 เครดิต มาใช้กับวัย ผู้เรียนระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและระดับปริญญาตรี เพื่อจัดประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับผู้เรียน ในบริบทการเรียนรู้แบบนานาชาติ โดยเฉพาะนักเรียนของนิการากัว 1) ต้องเรียนรู้จากการมี ปฏิสัมพันธ์กับผู้เชี่ยวชาญในสาขาของการฝึกงานเกี่ยวกับด้านผู้สูงอายุ 2) การทดสอบวัสดุอุปกรณ์ที่ ใช้ในการอบรมด้วยภาษาสเปนของผู้ดูแลผู้สูงอายุ 3) ประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานใน นิการากัว ประกอบด้วยการสัมมนาที่มหาวิทยาลัยนิการากัว และการเยี่ยมชมการฝึกอบรมสำหรับ ครอบครัวและผู้ให้บริการดูแลในศูนย์บริการการดูแลในท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งใช้เวลา 14 วันในการ เรียนเกี่ยวกับการบริการชุมชน เป็นการฝึกอบรมให้ผู้ดูแลได้พัฒนาและนำประสบการณ์ไปใช้ใน ประเทศนิการากัว และเป็นการประเมินศักยภาพผู้เรียน ซึ่งในอนาคตหลักสูตรนี้จะถูกเสนอให้เป็น การเรียนแบบข้ามชาติและการเรียนรู้จากการบริการ เป็นองค์ประกอบหลักของหลักสูตร

Cooper (2007) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกรณีศึกษาเพื่อการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการ สอนของครูผู้หญิงในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นการเตรียมการให้ครูมีความเข้าใจและเรียนรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ผลการศึกษา พบว่า กิจกรรมต่างๆ ช่วยทำ ให้ครูได้เข้าใจเกี่ยวกับผู้เรียนที่ต่างวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์ที่ท้าทายให้ครูมี ความเชื่อและเข้าใจในผู้เรียน ครอบครัว รวมถึงสภาพพื้นที่ที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ในชุมชนของตน ดังนั้น สถาบันการศึกษาจึงควรนำการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ประกอบในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการ เรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในการสอนของครูเท่านั้น แต่ยัง ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียนและครอบครัวซึ่งอยู่ในชุมชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

Chan (2009) ได้ศึกษาเกี่ยวกับห้องเรียนในชุมชน: การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งเป็น การเรียนรู้โดยใช้บริการในชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในประเทศ ฮองกง ซึ่งนักเรียนจะได้รับพื้นฐานในการช่วยเหลือเอื้ออาทรเพื่อนมนุษย์ และเรียนรู้จากกิจกรรม ต่างๆ เช่น การช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุในชุมชนจะได้รับประโยชน์กับทั้งนักเรียนและผู้สูงอายุ ผล

การศึกษา พบว่า หลักสูตรการเรียนรู้อาจจากการบริการจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากชุมชนและเรียนรู้เพื่อชุมชน การบริการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจึงช่วยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนสนทนากับชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุและเรียนรู้จากผู้สูงอายุในฐานะพลเมืองอาวุโส

Witt (2010) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำการดูแลโดยใช้ชุมชนเป็นฐานไปใช้: กรณีศึกษาการดูแลเด็กปฐมวัย เพื่อช่วยเด็กที่ด้อยโอกาสในประเทศที่ยากจน โดยสิ่งอำนวยความสะดวกและโปรแกรมที่รัฐจัดสำหรับเด็กปฐมวัยขาดความน่าเชื่อถือ ดังนั้นชุมชนจึงได้พัฒนากลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาเด็กปฐมวัยดังกล่าว และจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการให้ชุมชนเป็นฐานในการดำเนินการ ซึ่งรวมถึงเรื่องคุณภาพของผู้ดูแล ประกอบด้วย การฝึกอบรมผู้ดูแลและคุณภาพของกิจกรรมที่จัดให้เด็ก ผลการวิจัย พบว่า การเสริมพลังให้แก่ชุมชนและผู้ปกครองในด้านทักษะและความรู้ จะสามารถทำให้ชุมชนและผู้ปกครองเกิดความรับผิดชอบตามรูปแบบการจัดการในการวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นของชุมชน

งานวิจัยเกี่ยวกับแบบการเรียนรู้

Mizuko (2008) ได้กล่าวว่าหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นเกี่ยวกับการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันในการใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัยที่หาได้ในปัจจุบันนี้ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้และประสบการณ์ ผู้เรียนใช้กระบวนการที่เหนือขึ้นไปสร้างองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทำงานเป็นกลุ่มระหว่างหรือในสังคมเครือข่ายด้วยการสอนกันและกัน และได้เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตในสังคม ใช้การเรียนรู้ด้วยการกระตุ้นและเป็นแรงบันดาลใจ แบ่งปันแรงบันดาลใจ แรงบันดาลใจและความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคล

Chinelo (2010) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการเรียนรู้ที่เรียนรู้จากฐานปัญหา โดยผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา หาข้อมูล และลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ภายใต้คำแนะนำของผู้สอนในบรรยากาศของห้องเรียนที่เป็นที่น่าพอใจและเต็มไปด้วยความร่วมมือของผู้เรียนทุกคน

Romero, Hyvonen and Barbera (2012) ความคิดสร้างสรรค์เป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับศักยภาพในการเอาชนะความท้าทายตลอดช่วงชีวิต บทความนี้รวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้ความคิดสร้างสรรค์การเรียนรู้ในช่วงเวลาต่างๆ ของการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคล โดยเน้นที่การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ถึงแม้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่เน้นที่ความคิดสร้างสรรค์และศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กและวัยรุ่น แต่งานวิจัยนี้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพนี้ในกลุ่มผู้ใหญ่สูงอายุ โดยมีเป้าหมายในการวิเคราะห์ลักษณะความสามารถของผู้สูงอายุ

ในการร่วมมือในบรรยากาศการเรียนรู้แบบเสมือนจริง (Virtual Learning Environment) บทความนี้ยังเสนอวิธีการส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่สร้างสรรค์ในช่วงวัยต่างๆ โดยเฉพาะวัยสูงอายุ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

Hanse., Molpeceres., and Rothuizen. (2012) ความท้าทายของสังคมสูงวัยคือประเด็นที่ถูกพูดถึงว่า “ผู้สูงวัยเป็นภาระ” และเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นความท้าทายไม่เฉพาะประเด็นทางเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมเพราะการเน้นเฉพาะประเด็นทางเศรษฐกิจอาจทำให้คุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ ของผู้สูงวัยจำนวนมากถูกละเลย โครงการ HEAR ME เป็นโครงการที่พัฒนาขึ้นเพื่อพัฒนาศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงวัย และบทบาทใหม่ของผู้สูงวัยบนพื้นฐานของความสามารถ เครือข่ายและความต้องการของวัย Action Learning เป็นแนวคิดที่เหมาะสมของการรักษาความกระตือรือร้นและการมีส่วนร่วมของผู้สูงวัยในกิจกรรมของชุมชน ผู้เขียนบทความต้องการเน้นว่าการมีส่วนร่วมในศึกษาตลอดชีวิตเป็นคำตอบของความท้าทายทางประชากร และอาจเป็นจุดเปลี่ยนของงานสังคมสงเคราะห์และนโยบายด้านสังคม

Noice, Noice and Kramer (2013) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความมีสุขภาพดีของผู้สูงอายุจากการมีส่วนร่วมในงานศิลปะ วิธีการศึกษาและบทสรุปมาจากการศึกษางานเต้นรำ งานเขียน การขับร้องเพลงและเล่นดนตรี การแสดงละคร รวมทั้งรายงานต่างๆ ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาของความจำ ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา ประสิทธิภาพในชีวิตประจำวัน ความสมดุลและคุณภาพชีวิตเพิ่มเติมจากตัวชี้วัดของผู้สูงวัยที่ประสบความสำเร็จ และยังแนะนำการใช้งานศิลปะในการรักษาด้วย

Irvine & YKohr (1997) เมื่อประชากรสูงวัยขึ้น เป็นความท้าทายของพยาบาลที่ทำหน้าที่รักษาพยาบาลที่ต้องหาวิธีการให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงใหญ่ๆ ของชีวิตและภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง ภาวะซึมเศร้าที่เพิ่มมากขึ้นในกลุ่มผู้สูงวัย โดยเฉพาะผู้สูงวัยเพศหญิงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นปัญหาใหญ่ของกลุ่มผู้ดูแล และการจัดการวิธีการรักษาทั้งแบบเฉพาะหน้าและระยะยาว ในการหาวิธีการรักษาแบบเชิงรุก พยาบาลในคลินิกเวชศาสตร์จิตวิทยาผู้สูงอายุได้คิดค้นโปรแกรมเฉพาะ เป็นกระบวนการกลุ่มบำบัดสำหรับผู้สูงวัยที่มีภาวะซึมเศร้า โปรแกรมนี้ใช้เวลา 10 สัปดาห์ที่สมาชิกกลุ่มมาพบกันอย่างต่อเนื่อง ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นคือเรื่องราวที่สมาชิกได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของสมาชิกที่มาร่วมกลุ่ม การได้รับฟังและแลกเปลี่ยนชีวิตซึ่งกันและกันช่วยให้ผู้สูงวัยที่มาเข้ากลุ่มได้รับการบำบัดผ่านกระบวนการกลุ่ม

Breland (2010) มีเป้าหมายในการศึกษาว่า ผู้สูงวัยมีการตัดสินใจชีวิตช่วงที่เปลี่ยนแปลง เช่น การรักษาพยาบาล การใช้สวัสดิการ การใช้ชีวิตช่วงบั้นปลาย การจัดการชีวิตส่วนตัว โดยใช้วิธีศึกษาสถานการณ์การตัดสินใจของผู้สูงวัยภายใต้ประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มเป้าหมายแต่ละคน

ผลสรุปของการวิจัย พบว่า (1) ผู้สูงวัยใช้วิธีตัดสินใจบนพื้นฐานของการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning) (2) ผู้สูงวัยมีการตัดสินใจโดยเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น (3) สถานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจ (4) ธรรมชาติของการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงไปตามอายุที่เปลี่ยนแปลง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการยังชีพของวัยสูงอายุ มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

Walker (2006) ได้กล่าวถึงศักยภาพของผู้สูงอายุและความสัมพันธ์ของการยังชีพของวัยสูงอายุกับศักยภาพของผู้สูงอายุ ว่าสามารถทำให้เกิดความยั่งยืนได้โดยการสร้างระบบความคุ้มครองทางสังคมขึ้นมา ซึ่งศักยภาพของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับการได้รับบำนาญ และค่าใช้จ่ายในด้านสุขภาพ ส่วนการยังชีพของวัยสูงอายุได้มุ่งเน้นในด้านการผลิตและบริการ ซึ่งมองในแง่เชิงเศรษฐศาสตร์หรืออรรถประโยชน์ ดังนั้นศักยภาพของผู้สูงอายุจึงมองในแง่ของสุขภาพ การพึ่งพาตนเองได้ และการยังชีพของวัยสูงอายุ ศักยภาพของผู้สูงอายุจึงควรมุ่งให้ความสำคัญกับการทำงาน หรือการทำให้คนอยู่ในภาวะการทำงานให้นานที่สุด โดยมีวิธีการ 7 ประการ ดังนี้ 1) ให้ความสำคัญกับกิจกรรมของผู้สูงอายุมากกว่าการจ้างงาน 2) ควรมีการป้องกันภาวะด้านสุขภาพ ภาวะพึ่งพา การสูญเสียทักษะต่างๆ ให้ผู้สูงอายุยังสามารถดำเนินชีวิตได้เช่นเดิมให้ยาวนานที่สุด 3) ควรส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุทุกช่วงวัยด้วยการสร้างกิจกรรมและการส่งเสริมสุขภาพทั้งกายและใจ 4) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัยโดยการพัฒนากิจกรรมให้มีการร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับวัยอื่น 5) สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับในด้านความคุ้มครองทางสังคม เช่น การจัดการศึกษาตลอดชีวิต และการฝึกอบรมด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุยังคงร่วมกิจกรรมในสังคมได้ 6) สร้างการมีส่วนร่วมและเสริมพลังให้ผู้สูงอายุ เช่น การพัฒนาลักษณะกิจกรรมต่างๆ 7) ยอมรับความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม โดยวิธีการดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นได้นั้น ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันในลักษณะการเป็นหุ้นส่วนกันระหว่างประชาชนและรัฐ เพื่อการส่งเสริมกระตุ้นและอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเห็นความจำเป็นดังกล่าว

Murayama (2010) ได้ศึกษาการขัดเกลาทางสังคมของเด็กในชุมชน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนของประเทศญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุและเด็กในชุมชนชนบท 2) เพื่อสร้างการขัดเกลาทางสังคมให้แก่เด็กในชุมชนชนบท 3) เพื่อสร้างการยอมรับในชุมชน โดยแบ่งกลุ่มศึกษาเป็น 3 กลุ่ม ในการแลกเปลี่ยนระหว่างวัยในครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มของอาสาสมัคร กลุ่มของรัฐ และกลุ่มผู้สูงอายุ ผลการศึกษา พบว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ท้องถิ่นและอาสาสมัครผู้สูงอายุในชุมชนชนบท จะเกิดได้โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นท้องถิ่นจึงควรตระหนักในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยขัดเกลาทางสังคมให้แก่เด็กในชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้สูงอายุในประเทศเกาหลีว่า รัฐบาลประเทศเกาหลีได้ดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุ โดยตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานว่า ปัญหาผู้สูงอายุเป็นปัญหาของบุคคลและครอบครัวมากกว่าจะเป็นปัญหาสังคม และดำเนินการแก้ไขโดยผ่านหน่วยงานครอบครัว การดำเนินนโยบายเช่นนี้ได้รับการสนับสนุนจากค่านิยมทางประเพณีและวัฒนธรรมในเรื่องความกตัญญูต่เวทีซึ่งเน้นให้ครอบครัวมีภาระรับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุก่อนที่จะให้สังคมรับภาระ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษาระดับสูงและต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาได้ตลอดชีวิตตามนโยบาย “สังคมของการศึกษาตลอดชีวิต” ซึ่งจะมีผลดีต่อสังคมและชุมชนท้องถิ่น เพราะทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีความหมายและไม่รู้สึกโดดเดี่ยวหรือถูกทอดทิ้ง การศึกษามีบทบาทมากในสังคมและชุมชนท้องถิ่น เพราะทำให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างสังคมและชุมชน กิจกรรมของอาสาสมัครในชุมชนจะช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในชุมชน ขจัดช่องว่างระหว่างวัย และทำให้เกิดความสามัคคี กิจกรรมของอาสาสมัครผู้สูงอายุที่ได้รับความนิยมมี 2 ประเภท คือ ผู้สูงอายุสามารถสอนวิธีการเขียนตัวอักษรภาษาจีน เพื่อให้คนหนุ่มสาวในชุมชนได้เรียนรู้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่คนหนุ่มสาวมากเพราะทำให้สามารถอ่านเอกสารของเกาหลี ญี่ปุ่นและจีนได้ กิจกรรมประเภทที่ 2 ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้คนหนุ่มสาวมีความกตัญญูต่เวทีซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของคนหนุ่มสาวตามประเพณีนิยมและตามหลักกตัญญูซึ่งเน้นย้ำในระบบครอบครัว การศึกษานอกระบบโดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ความรู้แก่คนหนุ่มสาวทำให้คนหนุ่มสาวได้รับความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ประพฤติปฏิบัติและรักษาขนบธรรมเนียมตามประเพณีของชุมชน

Warburton, Paynter, and Petriwskyj (2007) ได้ศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในเขตชนบทและเขตเมืองในประเทศออสเตรเลีย เป็นการศึกษานอกระบบที่กว้างของการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในประเทศออสเตรเลีย เปรียบเทียบความเกี่ยวข้องของทฤษฎี 2 ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางศึกษา คือ ทฤษฎีทุนทางสังคมและทฤษฎีทรัพยากรตามโครงสร้างสังคม ได้ทำนายกิจกรรมอาสาสมัครซึ่งมีความสัมพันธ์กับฐานข้อมูลของชาติ การศึกษานี้ได้สำรวจอาสาสมัครที่เป็นผู้สูงอายุ มีอายุ 55 ปี ขึ้นไป เพื่อประเมินความแตกต่างของการเป็นอาสาสมัครในบริบทของประเทศออสเตรเลีย รูปแบบนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นจากตัวแปรทุนทางสังคม อันประกอบด้วย การเป็นสมาชิกขององค์กร การประกอบพิธีทางศาสนา สถานภาพการสมรส สถานภาพการย้ายถิ่น และตัวแปรด้านโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วย การศึกษา สถานภาพการทำงาน รายได้ เพศ และสถานภาพทางสุขภาพ ผลปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองตัวแปรเกี่ยวกับบริบทของชาวออสเตรเลีย คือ ช่วงวัยและความเป็นชนบท พบว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสองเป็นภาพที่ซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ และทฤษฎีทั้งสองไม่สามารถทำนายการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในออสเตรเลียได้ แต่พบว่าทฤษฎีช่วงวัยอาจถูกใช้ในการวิเคราะห์ในอนาคต

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ยังไม่เป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ใช้การศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนามในชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์อย่างเป็นระบบที่ดี ซึ่งมีการดำเนินงานทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 พื้นที่ที่ศึกษา

เป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์อย่างเป็นระบบที่ดี จำนวน 2 ชุมชน คือชุมชนบ้านสมานมิตร (นามสมมติ) จังหวัดสิงห์บุรี และชุมชนบ้านจิตอารีย์ (นามสมมติ) จังหวัดสมุทรสงคราม

1.1.1 การคัดเลือกพื้นที่

เริ่มจากสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปีพ.ศ. 2554 เพื่อการคัดเลือกพื้นที่ที่มีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรวัยอื่นสูงสุด 3 อันดับแรกของประเทศ ได้แก่ จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดสมุทรสงคราม

จากนั้นได้สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์อย่างเป็นระบบที่ดีจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ

มนุษย์จังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดชัยนาท และศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 จังหวัดสมุทรสงคราม ประกอบการสัมภาษณ์ประธานสาขาสภาผู้สูงอายุจังหวัดทั้ง 3 จังหวัดดังกล่าวทางโทรศัพท์ในการคัดเลือกพื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 10 ชุมชน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกชุมชน ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรวัยอื่นสูง
2. เป็นชุมชนที่มีผู้นำสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ
3. เป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
4. มีองค์กรผู้สูงอายุสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ขั้นต่อไป ได้ลงสำรวจพื้นที่ทั้ง 10 ชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน ระบบและโครงสร้างการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีประสบการณ์และผลงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ด้านการศึกษาหรือการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 5 ท่าน เพื่อคัดเลือกพื้นที่ที่ศึกษา ดังมีรายนามต่อไปนี้

1. ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. แพทย์หญิงลัดดา ดำริการเลิศ รองเลขานุการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
3. รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. นายวิทัศน์ เตชะบุญ ผู้ตรวจราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอรายชื่อชุมชนที่เห็นพ้องกันตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ได้พื้นที่ที่ศึกษา 2 ชุมชน ประกอบด้วยชุมชนที่มีกลุ่ม/องค์กรที่ทำงานด้านผู้สูงอายุเข้มแข็งจำนวน 1 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านสมานมิตร (นามสมมติ) จังหวัดสิงห์บุรี และชุมชนที่มีผู้นำด้านผู้สูงอายุเข้มแข็ง จำนวน 1 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านจิตอารีย์ (นามสมมติ) จังหวัดสมุทรสงคราม

1.2 วิธีดำเนินงานวิจัย

ใช้การศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 การศึกษาเอกสาร เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม แบบการเรียนรู้ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเงื่อนไขในการนำไปใช้

เอกสารสำคัญ ได้แก่ นโยบายและแผนงานของรัฐด้านผู้สูงอายุ กฎหมายระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ตำรา วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งข้อมูล ได้แก่ ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์บรรณสารสนเทศ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ห้องสมุดสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นต้น รวมทั้งแหล่งข้อมูลสารสนเทศออนไลน์

1.2.2 การวิจัยภาคสนาม เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน โครงสร้างชุมชน กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม แบบการเรียนรู้ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเงื่อนไขในการนำไปใช้ โดยเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.2.2.1 การสังเกต ประกอบด้วย

1.2.2.1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) ได้สังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของชุมชน พฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ในชุมชน

1.2.2.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ได้เข้าไปร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุต่างๆ ในชุมชน เช่น เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ ประชุมสภาองค์กรชุมชน ร่วมประเพณีงานสงกรานต์ เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุกับทีมงานของชุมชน เยี่ยมกลุ่มกิจกรรมการหารายได้ของผู้สูงอายุ เป็นต้น

1.2.2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาและรวบรวม แนวคิด ความเชื่อ การรับรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน วิถีชุมชน ความสัมพันธ์ของคนชุมชน โครงสร้างชุมชน กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม แบบการเรียนรู้ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเงื่อนไขในการนำไปใช้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก มี 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำของชุมชน จำแนกเป็นผู้นำชุมชนบ้านสมานมิตร 15 คน ผู้นำชุมชนบ้านจิตอารีย์ 9 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 มีประเด็นหลัก คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ ผู้ให้สัมภาษณ์ กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ และสมาชิกกลุ่ม/องค์กรในชุมชน เช่น อบต. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มอสม./อผส./อพม. กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน โครงการ OTOP เป็นต้น จำแนกเป็น ผู้ปฏิบัติในชุมชนบ้านสมานมิตร 35 คน ผู้ปฏิบัติในชุมชนบ้านจิตอารีย์ 30 คน รวมทั้งสิ้น 65 คน

โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 มีประเด็นหลักคำถาม คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน

3. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน จำแนกเป็นผู้สูงอายุในชุมชนบ้านสมานมิตร 28 คน ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านจิตอารีย์ 20 คน รวมทั้งสิ้น 48 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 มีประเด็นหลักคำถาม ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ กิจกรรมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

1.2.2.3 การสนทนากลุ่ม เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุ เกี่ยวกับการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชน โดยจัดขึ้นทั้งสิ้น 6 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร ด้านกิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 2 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 3 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร ด้านกิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัว จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2556

ครั้งที่ 4 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านจิตอารีย์ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2556

ครั้งที่ 5 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านจิตอารีย์ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2556

ครั้งที่ 6 จัดสนทนากลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนบ้านจิตอารีย์ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัว จำนวน 8 คน เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2556

ประเด็นคำถามหลัก ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชน แนวทางการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในอนาคต และปัญหาอุปสรรค

1.3 การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ด้านข้อมูล (data triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งเวลา สถานที่และบุคคล และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนามนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis) การเปรียบเทียบข้อมูล (constant comparison) และการสร้างแบบข้อสรุปอุปนัย (analytic induction) จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ มีแผนภาพและตารางประกอบ

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์

ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 พื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษา คือชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ (นามสมมติ) จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบการพัฒนาสังคมและจิตสวัสดิการสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยคัดเลือกชุมชนที่มีระบบการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุยังไม่เป็นระบบ ตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. เป็นชุมชนที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรวัยอื่นสูง
2. เป็นชุมชนที่ผู้นำแต่ยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ และยังไม่มียุทธศาสตร์ในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ
3. เป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุยังขาดความต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ
4. องค์กรผู้สูงอายุยังขาดความต่อเนื่องและสม่ำเสมอในการดำเนินงาน

2.2 วิธีดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนดำเนินงาน 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 ขั้นตอนเตรียมการ/ประสานชุมชน (pre-research phase) หรือขั้นเตรียมชุมชน

1) การเข้าสู่ชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพและเตรียมการในส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นการเข้าไปพูดคุยกับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เช่น อบต. /ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู/อาจารย์ ประธานกลุ่ม ชมรมต่างๆ เพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจในตัวผู้วิจัย และยินดีเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยรวมทั้งเตรียมการต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชน กลุ่มสถานที่ที่จัดประชุม ตลอดจนแหล่งข้อมูลต่างๆรวมทั้งผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant)

2) การศึกษาบริบทชุมชน โดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ทั้งหน่วยงานราชการ เอกสารจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง เอกสาร แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ วารสารต่างๆ รวมทั้งการติดต่อสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชน

2.2.2 ขั้นตอนของการทำวิจัย (research phase) การวิเคราะห์สภาพการณ์การส่งเสริมการ เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ สภาพปัจจุบันและปัญหาของการผู้สูงอายุในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชน โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ (AIC) ดังนี้

- 1) เตรียมการจัดการประชุมผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการ เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
- 2) การดำเนินการประชุม ในขั้นตอนนี้จะใช้การจัดการกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ (AIC) มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) คือขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยให้กลุ่มสมาชิกแสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) เป็นขั้นตอนการหาวิธีการ พัฒนากลุ่มตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และจัดลำดับความสำคัญของโครงการ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (I2)

ช่วงที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ (I2)

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) เป็นการนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มๆ ดำเนินงานที่จะรับผิดชอบต่อกิจกรรม/โครงการ แบ่งเป็น 2 ช่วง

ช่วงที่ 1 การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ (C1) โดยดำเนินการ

ช่วงที่ 2 การวางแผนแต่ละกิจกรรม (C2) โดยดำเนินการ

2.2.3 ขั้นการวางแผน (planning phase) เป็นขั้นที่นำเอาผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำโครงการการส่งเสริมการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุมาตัดสินใจร่วมกัน และคัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ซึ่งต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรม/ขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยให้มีการตอบคำถามร่วมกันของกลุ่มผู้ดำเนินงานในประเด็นที่เกี่ยวกับโครงการนั้นเป็นโครงการที่มีกิจกรรมอะไร ใครเป็นผู้นำ ทำอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบในการเจรจาต่อรอง เป็นต้น

นอกจากผู้วิจัยจะเป็นผู้คอยกระตุ้นในสมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ เพื่อที่จะทำให้สมาชิกเกิดความเต็มใจในการนำมาปฏิบัติแล้ว ในขั้นนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่สนับสนุนด้านต่างๆ เช่น แนะนำช่องทางในการหาแหล่งที่ให้การสนับสนุนภายนอกชุมชน เพื่อนำใช้ในการ

ดำเนินงาน รวมทั้งให้สมาชิกจัดแกนนำเป็นกลุ่มทำงานหรือองค์กรคณะกรรมการเพื่อรองรับการทำโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาและมีการสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างสมาชิกหรือกลุ่มทำงาน ดังนั้น ในช่วงนี้ผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียดของโครงการและการประสานงานให้ชุมชนตกลงกันว่าใครรับผิดชอบในเรื่องใด กำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับการดำเนินงานในทุกขั้นตอน ให้ทุกคนรับรู้ความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน ข้อตกลงทุกเรื่องจะต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

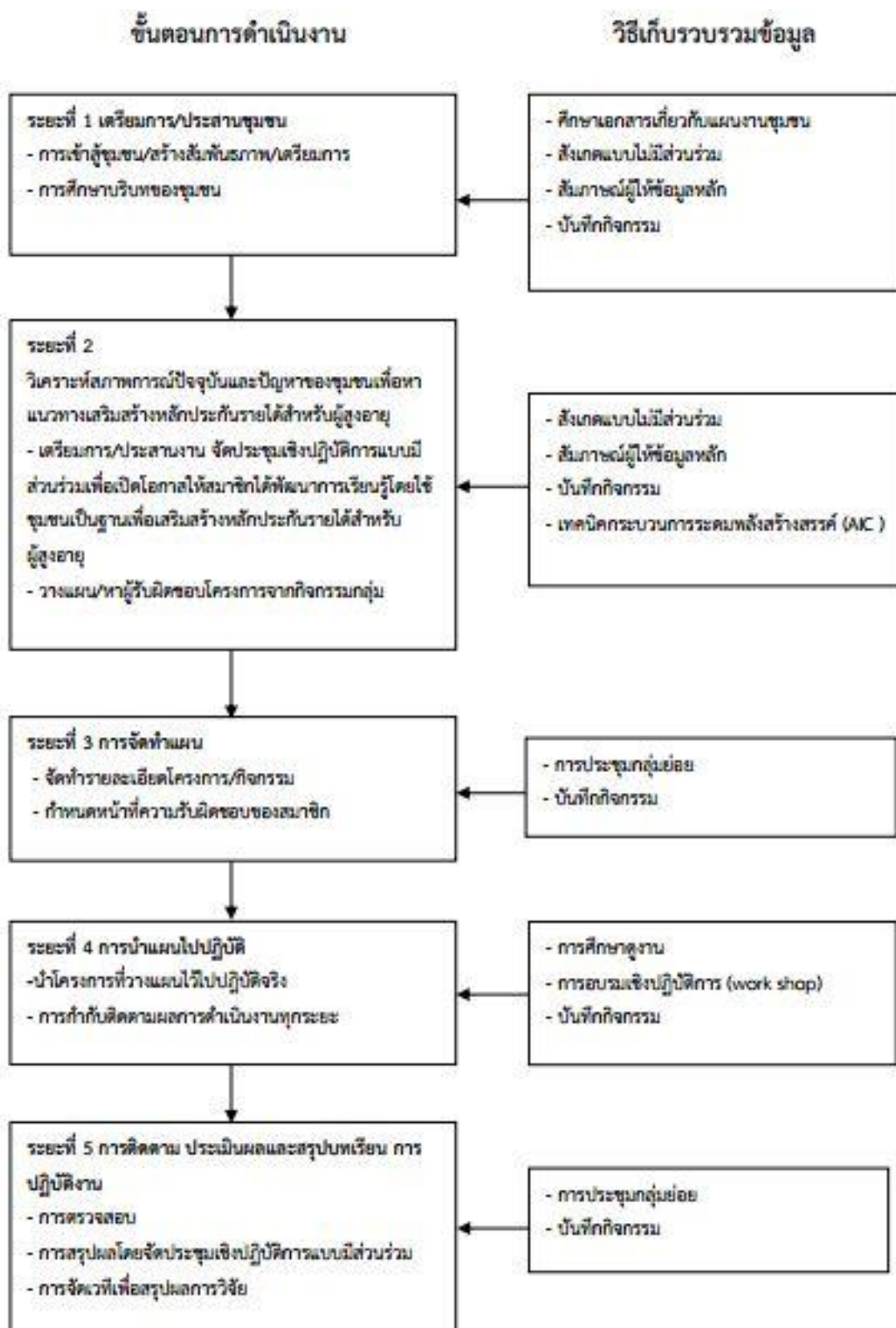
2.2.4 ขั้นการนำแผน/โครงการไปปฏิบัติ (implementation phase)

ขั้นนี้เป็นขั้นที่ชุมชนนำเอาโครงการที่วางแผนและคัดเลือกพร้อมกันไปสู่การปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนาการดำเนินโครงการเสริมสร้างหลักประกันรายได้สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

2.2.5 ขั้นติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (monitoring and evaluation phase)

เป็นขั้นที่ผู้วิจัยและผู้นำกลุ่มร่วมกันติดตามและประเมินผล การนำแผน/โครงการไปปฏิบัติจริงว่า มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างและร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหา แผน/โครงการที่ปฏิบัตินั้นประสบความสำเร็จมากน้อยอย่างไร ตลอดจนร่วมกันสรุปบทเรียนต่างๆที่ได้รับจากการดำเนินการตามแผนและโครงการ

รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ดังภาพที่ 1 และแผนปฏิบัติการวิจัย (action plan) ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 7 ขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ตารางที่ 6 แผนปฏิบัติการวิจัย

ระยะ/ วัตถุประสงค์	กิจกรรม/ขั้นตอน	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
ระยะที่ 1				
ขั้นเตรียมการ/ ประสานชุมชน เพื่อศึกษาสภาพ การบันทึก กิจกรรมในชุมชน	กิจกรรม: ขั้น เตรียมการ/ ประสานงาน ขั้นตอนที่ 1 1. สร้างความสัมพันธ์ กับชุมชน 2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชน 3. ศึกษาสภาพการ ส่งเสริมการยัง คุณประโยชน์ของ ผู้สูงอายุในชุมชน 4. การเตรียมคน เตรียมเครือข่าย	- ผู้วิจัย - ผู้วิจัยใน พื้นที่ - ภาคิ เครือข่าย	2 เดือน	1. ทราบข้อมูลทั่วไป ของกลุ่ม/ชมรม และข้อมูลของ ผู้สูงอายุในชุมชน 2. สมาชิกในชุมชน รับทราบบทบาท หน้าที่ของตนเอง 3. เครือข่ายในการ ทำงาน
ระยะที่ 2				
วิเคราะห์ปัญหา ของชุมชนเพื่อหา แนวทางพัฒนา รูปแบบการ เรียนรู้โดยใช้ ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการ เป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์	กิจกรรม: เตรียมการ/ ประสานงาน - ประชุมเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม - การหาแนวทางการ จัดทำโครงการ - วางแผน/หา ผู้รับผิดชอบกิจกรรม/ โครงการ	- ผู้วิจัย - ผู้วิจัยใน พื้นที่	1 วัน	1. ทราบปัญหาของ ชุมชน 2. ได้แนวทางการ พัฒนารูปแบบการ เรียนรู้โดยใช้ชุมชน เป็นฐานเพื่อ ส่งเสริมการเป็น ผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์

ระยะที่ 3				1. เพื่อให้ทราบถึง
ขั้นการจัดทำ	กิจกรรม	- ผู้วิจัย	1 วัน	ขอบข่ายของ
แผนเพื่อพัฒนา	- คัดเลือกโครงการ	- ภาควิ		โครงการ มี
รูปแบบการ	- วางแผน/หาผู้ร่วม	เครือข่าย		ผู้รับผิดชอบ
เรียนรู้โดยใช้	รับผิดชอบโครงการ			โครงการ
ชุมชนเป็นฐาน	ปฏิบัติจริง			2. กิจกรรมที่จัด
เพื่อส่งเสริมการ				ดำเนินงานตาม
เป็นผู้สูงอายุที่ยัง				ขอบข่ายของ
คุณประโยชน์				โครงการที่เกิดขึ้น
ระยะที่ 4				
ขั้นนำแผนไป	กิจกรรม	- ผู้วิจัย	5 เดือน	ทราบถึงความสำเร็จ
ปฏิบัติเพื่อการ	- การจัดประชุมเพื่อ	- ผู้วิจัยใน		ของโครงการและทราบ
พัฒนารูปแบบ	ติดตามผลการ	พื้นที่		ผลของการดำเนินงาน
การเรียนรู้โดยใช้	ดำเนินงานตาม			ตามโครงการ
ชุมชนเป็นฐาน	โครงการเพื่อทราบ			
เพื่อส่งเสริมการ	ปัญหาของโครงการ			
เป็นผู้สูงอายุที่ยัง				
คุณประโยชน์				
ระยะที่ 5				
ขั้นติดตามและ	กิจกรรม	- ผู้วิจัย	1 เดือน	ทราบถึงพัฒนาการของ
ประเมินผลการ	- การจัดประชุมเพื่อ	- ผู้วิจัยใน		การดำเนินงาน โดยการ
ปฏิบัติงาน	ตรวจสอบและสรุปผล	พื้นที่		วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
	การดำเนินงาน			มีส่วนร่วมของชุมชน
	- การจัดทำรายงานการ			
	วิจัย			

2.3 นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ มีการดำเนินการดังนี้

2.3.1 ยกวางรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง
คุณประโยชน์

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ จากการวิจัยภาคสนามในขั้นตอนที่ 1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ในชุมชนที่มีระบบการดำเนินงานด้านส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่ดี จำนวน 2 ชุมชน และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ที่ยังไม่เป็นระบบ จำนวน 1 ชุมชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว และยกร่างให้อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ได้ตรวจสอบให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการเรียนรู้

2.3.2 ตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีเกณฑ์คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิตามเกณฑ์ต่อไปนี้

- 1) เป็นผู้มิบทบาทในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ
- 2) เป็นผู้มิบทบาททางวิชาการเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อ

ส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ใช้วิธีการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนาอาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพิ่มศิริ นิติมานพ อาจารย์ประจำภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
3. อาจารย์ ดร.มิ่งขวัญ คงเจริญ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. ดร.ชัยศ อิมสุวรรณ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
5. อาจารย์ ดร.ปาน กิมปี ที่ปรึกษาสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ และเป็นอาจารย์พิเศษภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.4 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ผู้วิจัยนำผลการตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิ มาจัดทำเป็นรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่สมบูรณ์ต่อไป

บทที่ 4

วิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ในบทนี้ จะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ในชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเป็นระบบ จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ บ้านสมานมิตร อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี และบ้านจิตอารีย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
 - 1.2 สภาพทางสังคม
 - 1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ
 - 1.4 ระบบสาธารณสุขโรค
 - 1.5 ทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม
 - 1.6 ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.7 กลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในชุมชน
2. รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะบุกเบิก ระยะปรับเปลี่ยน และระยะพัฒนา มีองค์ประกอบดังนี้
 - 2.1 โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน
 - 2.1.1 การก่อรูปดำเนินงาน
 - 2.1.2 บทบาทของชุมชน
 - 2.2 กระบวนการดำเนินงาน
 - 2.3 กิจกรรมการเรียนรู้
 - 2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงประโยชน์ ชุมชนบ้านสมานมิตร จังหวัดสิงห์บุรี

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนสมานมิตร เดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลถอนสมอ ต่อมาเมื่อประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชุมชนสมานมิตร มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีทรัพยากรมาก รวมทั้งมีแม่น้ำน้อยไหลผ่านจึงเป็นเสมือนอุ้งข้าว อุ้งน้ำของชาวบ้านโพประจักษ์ และมีผู้เล่าต่อกันมาว่า สมัยก่อนมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน เป็นต้นโพธิ์ที่ชาวบ้านเคารพและกราบไหว้กันมานาน และเป็นต้นโพธิ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ในเทศกาลสงกรานต์ จะมีการเล่นต่าง ๆ บริเวณใต้ต้นโพธิ์ ใหญ่นี้ คนทั่วไปจึงเรียกชุมชนนี้ว่า”บ้านโพประจักษ์”สืบต่อกันมา และได้เปลี่ยนเป็นบ้านสมานมิตรในเวลาต่อมา มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน ได้แก่หมู่ที่ 1 บ้านโพประจักษ์ หมู่ที่ 2 บ้านกะติแดงหมู่ที่ 3 บ้านกระทุ่มลายหมู่ที่ 4 บ้านละเมาะยุบและหมู่ที่ 5 บ้านจำปาทอง รวมเรียกว่าบ้านสมานมิตร

บ้านโพประจักษ์หมู่ที่ 1

บ้านโพประจักษ์ เดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลถอนสมอ ต่อมาเมื่อประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากบ้านสมานมิตร มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีทรัพยากรมาก รวมทั้งมีแม่น้ำน้อยไหลผ่านจึงเป็นเสมือนอุ้งข้าวอุ้งน้ำของชาวบ้านโพประจักษ์เล่าต่อ ๆ กันมาว่าบ้านโพประจักษ์ สมัยก่อนมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน เป็นต้นโพธิ์ที่ชาวบ้านเคารพและกราบไหว้กันมานาน และเป็นต้นโพธิ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ในเทศกาลสงกรานต์ จะมีการเล่นต่าง ๆ บริเวณใต้ต้นโพธิ์ ใหญ่นี้ คนทั่วไปจึงเรียกชุมชนนี้ว่า”บ้านโพประจักษ์” สืบต่อกันมา ปัจจุบันต้นโพธิ์นี้อยู่บริเวณวัดเสาธงหิน หมู่บ้านนี้จึงตั้งชื่อตาม ตำบลว่า”บ้านโพประจักษ์”

บ้านกะติแดง หมู่ที่ 2

เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอาศัยอยู่สองฝั่งริมบึง มีวัดกุฎีแดงอยู่ทางฝั่งตะวันออก และวัดท่ากระเบาอยู่ฝั่งตะวันตก ของบึงปัจจุบันเป็นวัดร้าง (ในอดีตชาวบ้านได้อาศัยเป็นสถานที่ทำบุญ และประกอบพิธีทางศาสนา จนกระทั่งสร้างวัดโสภณ จึงเลิกใช้ประกอบพิธีทางศาสนา) ส่วนชื่อหมู่บ้านนั้น สมัยก่อนเรียกชื่อตามวัดกุฎีแดง ต่อมาล่วงเลยมาประมาณ 100 ปี จึงเพี้ยนมาเป็นกะติแดงจนปัจจุบัน

บ้านกระทุ่มลาย หมู่ที่ 3

บ้านกระทุ่มลาย หมู่ที่ 3 บ้านสมานมิตร อำเภอกำแพงแสน หมู่บ้านกระทุ่มลาย เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2373 หรือประมาณ 177 ปีมาแล้วจากคำบอกเล่าและศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยที่มีการทำศึกบางระจัน ทราบว่าบ้านกระทุ่มลาย เดิมชื่อ บ้าน “กระทุ่ม

ด่าน” จากหนังสือศึกบางระจัน พม่าสู้รบกับไทยระหว่างบ้านหัวไผ่ กับบ้านกระท่อมด่าน เมื่อเสร็จศึกจากสงคราม ได้มีชนกลุ่มหลังซึ่งมาจากบ้านคำหยาด แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ โดยการนำของนายกองสั่ง นางทับมาตั้งรกรากอยู่ที่นี้ต่อมาชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมาจากบ้าน “กุฎีแดง” ได้มาถางป่า ตั้งบ้านเรือนและเปลี่ยนชื่อเป็นบ้าน “กระท่อม” จากคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า แต่ก่อนหมู่บ้านนี้เป็นป่ากระท่อม ออกดอกดูคล้ายตาไปหมดและสันนิษฐานว่า เป็นเพราะเหตุนี้เองจึงได้เปลี่ยนชื่อบ้านเป็น “บ้านกระท่อมลาย”

บ้านละเมาะยุบ หมู่ที่ 4

หมู่บ้านละเมาะยุบ เดิมมีป่าละเมาะขึ้นอยู่เรียงรายเป็นจำนวนมาก ต่อมา มีชาวบ้านเข้ามาบุกเบิกป่า ถากถาง เพื่อเป็นที่ทำมาหากิน โดยเป็นคน 2 ตระกูลเข้ามาบุกเบิก คือ ตระกูลปายเที่ยง และตระกูลเฟื่องฟู (คือตาหมอก ปายเที่ยง และหมอลำ เฟื่องฟู โดยได้ถากถางทำมาหากิน และปักหลักสร้างบ้านเรือน จนมีลูกหลานจนป่าต้นละเมาะหายไปเหลือแต่ สวน ไร่ และนา และจึงได้ตั้งชื่อละเมาะยุบมาจนถึงทุกวันนี้

บ้านจำปาทอง หมู่ที่ 5

บ้านจำปาทอง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลถอนสมอ ต่อมา มีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากบ้านสมานมิตร มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีทรัพยากรมาก รวมทั้งมีแม่น้ำน้อยไหลผ่านจึงเป็นเสมือนอู่ข้าว อู่น้ำของชาวบ้านจำปาทอง และมีผู้เล่าต่อกันมาว่าที่เรียกว่าบ้านจำปาทองนั้นเรียกตามชื่อวัดที่ชาวบ้านไปร่วมทำบุญในสมัยโบราณบ้านจำปาทองเป็นหมู่บ้านที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสต้น และพักแรมที่บ้านจำปาทองและทรงมอบเรือพระที่นั่งให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าเรือพระที่นั่งจำปาทอง ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ได้เสด็จมาที่จังหวัดสิงห์บุรี และได้ล่องเรือจากวัดกลางท่าข้ามไปวัดพิภูลทอง จังหวัดสิงห์บุรีจึงได้นำเรือจำปาทองให้พระองค์ท่านประทับ โดยหมอสสมหมาย ทองประเสริฐ เป็นผู้พายเรือพระที่นั่ง

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์และสังคม

บ้านสมานมิตรมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นรอบด้าน จึงเป็นตำบลซึ่งมีพื้นที่เปิดสามารถเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่นได้อย่างสะดวกโดย

ทิศเหนือ ติดต่อเขตพื้นที่ หมู่ 1 ต.บางระจัน และ ต.โพสังโฆ อ.ค่ายบางระจัน จ.สิงห์บุรี

ทิศใต้ ติดต่อเขตพื้นที่ หมู่ 2,3 ต.ถอนสมอ อ.ท่าช้าง จ.สิงห์บุรี

ทิศตะวันออก จรดแม่น้ำน้อย และตำบลวิหารขาว

ทิศตะวันตก ติดต่อเขตพื้นที่ หมู่ 1 และหมู่ 2 ต.หัวไผ่ อ.แสวงหา จ.อ่างทอง

มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 61 ตารางกิโลเมตร (6,633 ไร่) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่นา ข้าว และพื้นที่สวน ตามลำดับ มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 10-61 ตารางกิโลเมตร (6,633 ไร่) ประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 3,585 คน (ข้อมูลทะเบียนอำเภอท่าช้าง) ประชาชนทั้งหมดนับถือศาสนา พุทธ มีวัดจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ วัดโสภณ(ตั้งอยู่ในหมู่ 2) วัดเสาชงหิน (ตั้งอยู่ในหมู่ 1) วัดจำปาทอง (ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5) และวัดวัดกุฎีแดง มีวัดร้างอีก 4 วัด ได้แก่ วัดน้อย วัดใหญ่ วัดท่ากระแบก วัดบ้านสร้างมีสถานศึกษา 5 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง โรงเรียนระดับประถมศึกษา (ขยายโอกาส) 1 แห่ง วิทยาลัยเทคนิคสิงห์บุรี แห่งที่ 21 แห่ง

...ตรงนี้ชุมชนได้เปรียบที่บ้าน วัดโรงเรียน ทำงานด้วยกันมีปัญหาอะไรบ้าน วัด โรงเรียน คอยกันแล้วก็ช่วยเด็ก โรงเรียนมีโครงการวันปีใหม่มีกระเช้าของขวัญไปเยี่ยมคนแก่ที่ไม่มีลูกหลาน ไปพูดคุย อาจเป็นผลไม้เล็กๆน้อยๆ พาเด็กไปพูดคุยกับคนแก่ที่ไม่มีลูกหลาน ดูแลซึ่งบางท่านก็เสียชีวิตไปเกือบจะหมดแล้ว เราก็ได้ทำตรงนี้เหมือนกัน...

(อาจารย์ 2, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2556)

1.3 สภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทำให้มีเวลาว่างบางช่วงจากการประกอบอาชีพหลัก พื้นที่การเกษตรทรัพยากรทางด้านการเกษตรส่วนใหญ่หน่วยงานภาครัฐจึงสนับสนุนให้เกิดอาชีพ เกิดรายได้และจะมุ่งเน้นส่งเสริมสิ่งที่เป็นอยู่ มีอยู่ และการต่อยอดเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การหาอาชีพทำหลังจากฤดูว่างงาน เช่น เพาะปลูก เพาะเห็ด เลี้ยงเป็ด ไก่ หน่วยงานจะเข้าไปสนับสนุน แนะนำ สร้างความเข้าใจแก่ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และลดรายจ่าย ในครัวเรือนโดยการผลิตสินค้าใช้เอง

1.4 ระบบสาธารณสุข

บ้านสมานมิตรจะมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน มีระบบสาธารณสุขภาคก่อนข้างดี ระบบการติดต่อสื่อสารในชุมชนใช้ระบบเสียงไร้สายของอบต.โพประจักษ์ ซึ่งมีการกระจายเสียงทั่วถึงครอบคลุม จำนวน 29 จุด

...บไทยเข้มแข็งเข้ามา เขาถามว่านายอยากได้อะไร บอกว่าอยากได้เสียงไร้สายบอกไม่คิดอย่างอื่นเลยเพราะเป็นความต้องการของประชาชน ที่ผ่านมาไม่รู้เรื่องอะไรเลย จะมีประชาสัมพันธ์อะไรให้ชาวบ้านรู้ ไม่มีเลย สุดๆเลย เครื่องส่งคัมมันเหมือนดาวเทียมคือจะมีตัวแม่กับตัวลูก ตัวแม่อยู่ที่เรากระจายหาตัวลูกจะมีฝ่ายระบบอยู่ส่งสัญญาณออกไป

ที่หนูต้องการอย่างนี้คือ อีก 2 หมู่บ้านมันไม่มีเสาไฟ จะทำยังไงเพื่อจะใช้ตรงนี้ได้ จึงใช้วิธีเสียบรั้วสาย...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556)

...สมัยก่อนยังไม่มีอบต. ชาวสารก็มาจากผู้ใหญ่บ้าน กำนันและกัทางอำเภอ รสพต. ไม่มีเต็ยวนี้่อบต. มีทุกตำบลแล้วมันก็เลยอ่องไว คล่องตัวขึ้น 4-5 ปีก็มาคัดเลือกนายก อบต. ก็เอาแต่คนดีดีมาเป็น...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2556)

...ต้องการทั้งหมู่บ้านไปที่ อบต. เขาก็เปิดบริการให้เรา ช่วงที่น้ำท่วมต้องเดือนภัยกันตลอด ทุกคนก็จะรู้ทั่วกัน ทำนบหน้าวัดเสาะงหินพังแล้วทุกคนก็จะรู้ทั่วกันก็จะไปช่วยกัน เอากระสอบไปอุดถึงแมตี่หนึ่ง ตีสองก็ไปกัน แล้วเราก็สามารถอุดน้ำไม่ให้เข้าใน ส่วนสำคัญๆ ได้ ตรงไหนไม่ไหวก็ปล่อยทิ้งไป แล้วค่อยเยียวยา เสียส่วนน้อยเพื่อรักษา ส่วนใหญ่ แล้วคนที่ถูกเราทิ้งเขาก็เข้าใจว่ามันไม่ไหว...

(อาจารย์ 2, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2556)

มีหอกระจายข่าว 6 แห่ง ด้านการคมนาคมค่อนข้างดี ถนนส่วนใหญ่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลาดยาง มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำน้อย บึงกระตี่แดงและมีคลองชลประทานจำนวน 3 แห่งที่ใช้เป็นแหล่งน้ำหลักทางการเกษตร นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ป่าเป็นที่สาธารณประโยชน์อีก 45 ไร่ ซึ่งเป็นแหล่งรวมสมุนไพรต่างๆ ของชุมชน

1.5 ทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

ตามสภาพภูมิศาสตร์ของบ้านสมานมิตรเป็นพื้นที่นาสวนผสม มีทรัพยากรทางน้ำหล่อเลี้ยงการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น แม่น้ำน้อย บึงกระตี่แดง และแหล่งน้ำที่ภาครัฐจัดสร้างขึ้นเพื่อช่วยเหลือการทำมาหากินของเกษตรกรเช่น คลองชลประทาน เนื่องจากเกษตรกรมีการทำนามากกว่า 2 ครั้งต่อปี ชุมชนจึงต้องมีระบบการจัดการน้ำแบบแบ่งปันกันเพื่อความทั่วถึงและเท่าเทียม ประกอบกับการอยู่ในเขตที่ดินจัดรูป (พื้นที่เกษตรกรรม) ดังนั้นสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติของชุมชนจึงยังไม่ถูกทำลาย ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะข้าวพันธุ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ไรซ์เบอร์รี่ หอมนิล จึงนิยมปลูกในพื้นที่และสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่แพร่หลาย นอกจากนี้ยังมีพืชผักสวนครัวที่นิยมปลูกไว้บริโภคตามบ้าน ปลูกสลับกับผลไม้ต่างๆ เช่น มะม่วง กระท้อน ขนุน เป็นต้น ตามแหล่งน้ำยังมีสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ บรรดาปลาน้ำจืดต่างๆ โดยเฉพาะปลาช่อนได้ถูกนำมาแปรรูปทำเป็นปลาร้า

ปลาต้ม สามารถสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี บางหมู่บ้านยังคงมีกอไผ่อยู่ตามหัวไร่ปลายนาซึ่งสามารถนำมาจักสานทำเป็นเครื่องมือที่ใช้ทำมาหากิน หรือใช้ตามครัวเรือน เช่น ข้อง อีจู้ไซ กระบุง กระจาด ตะกร้า เป็นต้น แต่ปัจจุบันกอไผ่เหลือน้อยต้องนำวัตถุดิบมาจากแหล่งอื่นซึ่งมีราคาสูง โดยภาพรวมแล้วชุมชนบ้านสมานมิตรยังคงมีสภาพแวดล้อมที่มีความเป็นธรรมชาติ ปราศจากของเสียและมลพิษ และสามารถนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการประกอบอาชีพ การหารายได้เสริม รวมถึงการบริโภคในครัวเรือนได้

1.6 ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนได้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม ด้วยความเชื่อถือศรัทธาและการดำรงชีวิตที่เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามฤดูกาลต่าง ๆ อย่างเหมาะสมไม่ว่าจะเป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมตามวันสำคัญต่าง ๆ ระเบียบแบบแผนของชุมชน ซึ่งเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นมงคลแก่ชีวิต จึงได้มีกิจกรรมต่าง ๆ สืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบันที่เป็นแบบแผนเดียวกันในทุกหมู่บ้านโดยบ้านเรือนที่ตั้งในที่นา จะมีประเพณีเกี่ยวกับการเกษตร เช่น พิธีทำขวัญพระแม่โพสพ พิธีขอฝนแห่งนางแมว เป็นต้น ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำ จะมีประเพณีการแข่งขันเรือพายเป็นประเพณีที่ สืบสานต่อกันมาจนปัจจุบัน

ระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนได้ร่วมกำหนดและยึดถือเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนเกษตรกรรม ที่มีพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยว ทำให้สมาชิกในชุมชนตำบลโพประจักษ์ผูกพันกับวัด ศาสนา จึงได้สร้างกฎเกณฑ์ที่ใช้ร่วมกันในชุมชนเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น หากครอบครัวใดมีผู้ที่เกิด หรือมีผู้เสียชีวิต ให้แจ้งผู้นำของชุมชนเพื่อสิทธิประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากชุมชน ได้แก่ เงินขวัญถุงเวลาเกิด การดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยที่บ้าน โครงการอาสาใจ (เยี่ยมผู้ป่วยระยะสุดท้าย) และอีกกฎเกณฑ์ของชุมชนที่น่าสนใจคือ การที่พระสงฆ์ไม่รับค่าสวดอภิธรรมศพ โดยจะคืนให้แก่เจ้าภาพศพเพื่อใช้ในการจัดงานศพ หรือกฎเกณฑ์การร่วมลงแรงเวลาจัดงานศพ หรืองานบุญตามบ้าน โดยจะช่วยเหลือกันจัดเตรียมงานทุกด้านให้แก่เจ้าภาพโดยไม่มีค่าตอบแทน เป็นต้น จากวิถีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจึงได้กลายเป็นวัฒนธรรมการเอื้ออาทรกัน การแบ่งปัน และช่วยเหลือกันของชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า

...หลังจากพระคุณเจ้าสวดเสร็จแล้วก็คืนซองให้กับเจ้าภาพ เหมือนกับว่าผู้สูงอาาก็คือ จะช่วยในส่วนหนึ่งอยู่แล้วคะ แต่ที่จะถวายขาดเลยก็คือเจ้าภาพ ส่วนมากก็จะมีในเรื่องของจะมอบให้กับชมรม เจ้าภาพก็จะมอบให้กับชมรม...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556)

...วัดโสภณหมู่ 2 3 4 ก็ทำกันมาจนทุกวันนี้แต่ทุกวันนี้วัดอื่นเอาไปทำไม่ได้ พระก็บอกว่าท่านต้องได้ไม่เกี่ยวกับญาติโยม ญาติโยมบางส่วนก็บอกว่าใช่พระเหนื่อยแล้วให้พระทำพระต้องได้ ตอนนี้มีวัดโสภณวัดเดียวที่ทำอยู่...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)

...เวลางานศพพระจะรับของหมดแต่พ่อน้อยอยู่ที่สงสารญาติโยมที่อยู่บ้าน บางคนที่มีฐานะก็ตีไป คนที่ไม่มีฐานะก็ใส่บาตรให้เราฉันทุกวันเขาก็มีญาติเสียชีวิตจะไปซ้ำเขาอีกหรือ ก็ยึดถือให้ไม่รับของเลยคืนให้ท่าน ถวายแล้วก็คืนให้กับเจ้าภาพหมด ที่หลวงพ่อรวยสิ้นอายุไปแล้วพี่เขยผมเขาเป็นทายกใหญ่อยู่วัดโสภณก็คิดขึ้นมาว่าประชุมทั้งหมด 4 หมู่นี้ว่าอย่างนี้เห็นดีไหม...

(พระสงฆ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)

...ถ้าเกิดมีใครตายขึ้นมาจะจัดของถวายพระขาดเลย 1 ชุด 4องค์ก็คือ 4 ของๆละ 100 บาทต่อคืนพระจะต้องได้อะไรละ 100 ทุกคืนไป ที่เหลือให้พระคืนให้กับเจ้าภาพหมดเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่มก็ยังดีตอนนั้นก็สืบทอดมาเรื่อย...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 1, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

นอกจากนั้นยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายด้านในชุมชนซึ่งได้รับการส่งเสริมให้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจ เพื่อสืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไปเช่น ด้านการถนอมอาหาร (การทำปลาร้า ปลาซำ ไข่เค็ม) การแปรรูปผลไม้ ด้านอาหารไทย ได้แก่ ผัดไทย โบราณ ขนมไทย ได้แก่ ขนมถ้วย ด้านดนตรีไทย การแต่งเพลง ศิลปะการแสดงด้านกลองยาว รำโทน งานหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน การซ่อมเรือโบราณ แพทย์แผนไทย เป็นต้นซึ่งส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจะเป็นคณะกรรมการ หรือสมาชิกชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลทำข้างอยู่แล้ว และเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมฯอย่างสม่ำเสมอ

1.7 กลุ่มหรือองค์กรต่างๆภายในชุมชน

กลุ่ม/องค์กรในชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มอสม. ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์ศิลปะไทย (ซ่อมเรือโบราณ/รำโทน/กลองยาว) กลุ่มอาชีพ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำปาทอง ฯลฯ

แหล่งทุนภายในชุมชน ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเกษตรกร กองทุนแม่ของแผ่นดิน กองทุนบทบาทสตรี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตฯ กองทุนแก้ไขพัฒนาความยากจน สถาบันพัฒนาความยากจน สถาบันการเงินชุมชนบ้านจำปาทอง กองทุนปุยและยา กองทุนข้าวสาร

...ตอนนี้ผู้สูงอายุที่กู้หลักๆเลยก็จะมีกองทุนหมู่บ้านและก็จากกองทุนผู้สูงอายุของจังหวัดคือต้องเขียนโครงการเสนอจังหวัดของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้ามาทำงานได้ ประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเอง ทำงานไหว กองทุนหมู่บ้านไม่ได้เจาะเฉพาะผู้สูงอายุมันทุกกลุ่มแต่ผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่ง...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 1, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2557)

...เงินออกลูกบอกว่าเอามาสามร้อยก่อนเข้าธนาคารพอได้ห้าร้อยเงินเราก็หมุนเวียนเหลือเราก็ให้เขาไปธนาคารหมู่บ้านเขาจะบังคับเลยเดือนละห้าสิบบาทฝากไว้...เงินเป็นบ่าวที่ดีแต่เป็นนายที่เลวเขาเขียนไว้ถ้าใครใช้เงินปล่อยให้จนได้เงินจะพาไปนำเที่ยวที่ไม่จำเป็นมันเป็นนายแต่ของคนไทยเงินที่บาดเจ็บขาดญาติขาดมิตรฆ่าฟันรันแทงเพราะเงินเขาเขียนอย่างนี้อันเดียวบอกว่าเงินหายาก ใช้จ่ายเก็บยา...

(ผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2556)

บ้านสมานมิตรมีทั้งกลุ่ม องค์กร และแหล่งทุนภายในชุมชนค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งกลุ่ม องค์กร แหล่งทุนที่มีบทบาท และเข้าร่วมดำเนินงานทั้งที่เป็นทางการ เช่น ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง กลุ่มอสม/อผส. กลุ่มเกษตรกรจำปาทอง ชมรมพวงหรีดเพื่อการศึกษา กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชน และที่ไม่เป็นทางการ เช่น ชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงหิน สถาบันการเงินชุมชนบ้านจำปาทอง กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่ง กลุ่มองค์กรของชุมชน ได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็นสภาองค์กรชุมชน ตาม พรบ.การส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 เพื่อเป็นองค์กรที่ดำเนินงานร่วมกับ อบต.โพประจักษ์ ในการดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมและทั่วถึง

2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

2.1 ระยะเวลาบุกเบิก (เริ่มก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง พ.ศ. 2537-2542)

2.1.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

การรวมตัวกันของบุคคลและกลุ่มบุคคลเพื่อดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนช่วงแรก เป็นการประสานความร่วมมือกันและทำงานร่วมกันยังไม่เป็นระบบ และยังไม่มีแผนงานกิจกรรมในการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนที่ชัดเจนแต่แทรกอยู่ในวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ดังนั้นการดำเนินงานจึงอยู่ในวงแคบ สมาชิกที่เข้าร่วมดำเนินงานยังไม่มาก ในระยะบุกเบิกการก่อตัวของโครงสร้างการดำเนินงานฯจึงเกิดจากผลของ 1)นโยบายการส่งเสริมด้านสุขภาพจากกระทรวงสาธารณสุข เป็นการสำรวจจากรัฐสู่ชุมชนโดยผ่านทางองค์กรสาธารณสุข ซึ่งสถานีอนามัยในขณะนั้นมีบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่ในพื้นที่และใกล้ชิดกับผู้สูงอายุมากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับการมุ่งส่งเสริม ป้องกันโรคภัย ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของกระทรวงสาธารณสุข ประกอบกับนโยบายการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ มีส่วนร่วมและมีบทบาทในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงสาธารณสุข(2552) ที่กล่าวว่าท้องถิ่นและชุมชนอยู่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด ย่อมรู้และเข้าใจสภาพปัญหา ตลอดจนความต้องการของผู้สูงอายุได้ดี ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง บ้านสมานมิตร อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี จึงได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2537 โดยการนำของประธานชมรมผู้สูงอายุท่านแรก คือ นายฉนวน เหมือนพงษ์ และผู้นำชุมชน ร่วมกับหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมสาธารณสุข โรงพยาบาลท่าช้าง รวบรวมผู้สูงอายุได้ 77 คน และพิจารณาเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นจำนวนหนึ่ง 2) ทรัพยากร ซึ่งแบ่งเป็น ทรัพยากรบุคคลที่ร่วมดำเนินงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้าง ประธานและคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ บ้านสมานมิตร ด้านงบประมาณได้จากงบสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุของกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก

2.1.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนในช่วงระยะบุกเบิกชุมชนได้รวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุ การดำเนินงานและการจัดการต่างๆ ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุยังไม่เป็นระบบ การประสานความร่วมมือยังอยู่ในวงแคบซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกภายในชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ เป็นที่ปรึกษา ช่วยประสานงานและสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินงาน ผู้ปฏิบัติได้แก่ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอสม.กำนันผู้ใหญ่บ้าน โดยผู้นำเป็นผู้รวมคนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและแสวงหาความร่วมมือและทุนจากภายในชุมชนในการจัดกิจกรรม ผู้ปฏิบัติได้ชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารในการจัดกิจกรรม เป็นพี่เลี้ยง อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม

2.2 ระยะเวลาปรับเปลี่ยน (เปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ พ.ศ. 2542- พ.ศ. 2554)

2.2.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

ในระยะปรับเปลี่ยน ทีมงานของโรงพยาบาลท่าช้างได้ปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิมมาเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม ชมรมฯ ได้ปรับเปลี่ยนผู้นำเป็นข้าราชการครูบำนาญ ได้มาสืบทอดเจตนารมณ์ ได้เข้ามาปรับระเบียบข้อบังคับของชมรมให้มีความเหมาะสม และเกิดความภูมิใจต่อผู้สูงอายุในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุมากขึ้น ประกอบกับประธานได้จัดทอดผ้าป่า และขอรับบริจาคภายในชุมชนหาเงินสมทบเข้าชมรมผู้สูงอายุเพื่อใช้ในการดำเนินงาน ทำให้ชมรมฯ มีการจัดการที่เป็นระบบขึ้น สามารถจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง ในช่วงปลายของระยะปรับเปลี่ยนนั้น ชมรมฯ ได้นำงานด้านผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชน ตามวิถีของชุมชน บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นจุดผลักดันในการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ

...เรื่องครอบครัวเขาค่อนข้างจะเป็นความใกล้ชิดกันมาก เวลามีคนแก่อยู่ในหมู่บ้านลูกที่อยู่ในชุมชนที่เป็นพ่อแม่ของเขา เขาค่อนข้างจะดูแลค่อนข้างดี ผู้สูงอายุที่นี่เป็นคนทีค่อนข้างแข็งแรง อายุยืนด้วย ทำให้เขาสามารถที่จะพัฒนาตัวเองขึ้นมาช่วยสังคมได้ ทำให้เขาดูแลตนเองได้ ไม่เป็นภาระของสังคมแล้ว...วัฒนธรรมเขาจะเคารพผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ทำให้ลูก ๆ ส่งเสริมพ่อแม่ หรือยอมรับ ให้ความเคารพและผู้สูงอายุเขาจะชอบเข้าวัดทำบุญ เพราะฉะนั้นกิจกรรมส่วนหนึ่งของผู้สูงอายุก็คือเรื่องของการเข้าวัดทำบุญมันก็จะเป็นตัวเชื่อมระหว่างชมรมผู้สูงอายุที่ทำให้เวลาเขาไปประชุมเจอกันก็จะชวนกันเข้ามาชมรม ชมรมก็จะขยาย...

CHULALONGKORN UNIVERSITY (ผู้นำ 2, สัมภาษณ์ 13 มีนาคม 2556)

2.2.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้นำ นายกองค้การบริหารส่วนบ้านสมานมิตร ประธานชมรมผู้สูงอายุ ทีมบุคลากรโรงพยาบาลท่าช้าง ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ กำนันผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกกลุ่ม องค์กร เช่นกลุ่ม อสม. กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่มเด็กและเยาวชน ได้ร่วมกันดำเนินการส่งเสริมผู้สูงอายุ ชุมชนมีการดำเนินงานร่วมกันในการส่งเสริมผู้สูงอายุแต่ยังคงเป็นแบบแยกส่วน มีการแสวงหาความร่วมมือจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อขอสนับสนุนทรัพยากรที่จะนำมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนยังต้องอาศัยโครงสร้างในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยผู้นำเป็นผู้ประสานหาแหล่งงบประมาณจากภายนอก ประสานอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ผู้ปฏิบัติ ชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม แจกข้อมูล

ข่าวสาร ประสานอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุในการทำกิจกรรม และจัดกิจกรรมส่งเสริมให้แก่ผู้สูงอายุ

2.3 ระยะเวลา(ดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พ.ศ.2554-ปัจจุบัน)

2.3.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในภาพรวมของประเทศ ทำให้ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุมากขึ้นภาวะการพึ่งพิงของวัยสูงอายุต่อประชากรวัยแรงงานจึงขยับตัวสูงขึ้นตามลำดับ ทำให้รัฐตระหนักถึงปัญหาที่กำลังจะตามมาในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จึงได้มีนโยบายและแผนงานด้านผู้สูงอายุอย่างชัดเจน ทำให้หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ความสำคัญและดำเนินงานสนับสนุนผู้สูงอายุอย่างมีทิศทางตามนโยบายและแผนฯ ชาติ โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาด้านผู้สูงอายุจึงต้องปรับกระบวนการทัศน์จากเดิมมุ่งพัฒนาแต่กลุ่มผู้สูงอายุ จึงมาเป็นการพัฒนาบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุตั้งแต่ครอบครัว ชุมชนและสังคม

โครงสร้างชุมชนในระยะพัฒนา ชุมชนในระยะพัฒนา ได้ปรับโครงสร้างชมรมผู้สูงอายุ จากยุคบุกเบิกที่มีการจัดการแบบแยกส่วนมาเป็นการจัดการที่ประสานความร่วมมือกันแบบบูรณาการ ประกอบกับการมีแผนแห่งชาติฉบับที่ 2 ซึ่งจัดทำเป็นยุทธศาสตร์ 5 ยุทธศาสตร์ เพื่อให้หน่วยงาน องค์กรที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุนำไปปฏิบัติสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแผนชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม และจากการปรับปรุงรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ได้เน้นความสำคัญด้านการให้สิทธิความเท่าเทียมและเสมอภาคในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ หรือแม้กระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

2.3.2 บทบาทหน้าที่ของชุมชน

ชุมชนซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง แพทย์และพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลท่าช้าง และนายกอบต.โพประจักษ์ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ กรรมการชมรมผู้สูงอายุ และกลุ่ม/กองทุนต่างๆ ที่เข้าร่วมสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มอสม. กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้านการเกษตร กองทุนสวัสดิการชุมชนโดยกลุ่มผู้นำทั้งสามภาคส่วน ร่วมกันดำเนินงานแบบบูรณาการ โดยผู้นำแต่ละฝ่ายได้มีบทบาทในการสรรหาทรัพยากร ทั้งกำลังคน งบประมาณที่ใช้ในการส่งเสริมฯ และแบ่งปันทรัพยากรกันในการดำเนินงานร่วมกันในชุมชน และใช้ศักยภาพส่วนบุคคลในการดึงกลุ่ม/องค์กรจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้ช่วยหนุนเสริมการดำเนินงานและการจัดการด้านผู้สูงอายุให้เป็นระบบ จึงเป็นการทำงานร่วมกันในรูปของคณะกรรมการหรือคณะทำงานฯ ในการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติจะมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินติดตามผล ส่วนกลุ่ม/กองทุนที่เข้าร่วมดำเนินงานจะสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านการจัดสวัสดิการต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีภาคีเครือข่ายภายนอก เข้าร่วมดำเนินงาน ซึ่งภาคีเครือข่ายจากภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนอำเภอท่าช้าง เกษตรอำเภอท่าช้าง สาธารณสุขอำเภอท่าช้าง สหกรณ์การเกษตรอำเภอท่าช้าง ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนบ้านสมานมิตร พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสิงห์บุรี ภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ได้แก่ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย โดยภาคีเครือข่ายจะมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุ

3. กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร

กระบวนการดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 ตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ

ชุมชนบ้านสมานมิตร เป็นชุมชนที่มีผู้สูงอายุจำนวนมาก เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนมีรายได้น้อย ซึ่งส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาอาศัยลูกหลานและเงินเบี้ยยังชีพของรัฐจึงมีความต้องการทำงานหารายได้ มีอาชีพเสริม เพื่อลดภาระของครอบครัวและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ชมรมผู้สูงอายุซึ่งเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน โดยมีโรงพยาบาลชุมชนเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา จึงนำประเด็นปัญหาของผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชนผ่านเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อชักชวนผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมผู้สูงโดยเฉพาะด้านการส่งเสริมการมีงานทำและการหารายได้เสริม

3.2 ผลักดันงานผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชน

ระยะบุกเบิกการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน กิจกรรมส่งเสริมยังคงอยู่แต่ภายในชมรมผู้สูงอายุ เมื่อปรับเปลี่ยนประธานชมรม จึงมีการปรับแนวทางการดำเนินงานโดยประธานชมรมและกรรมการชมรมผู้สูงอายุช่วยกันประสานขอความร่วมมือกับกลุ่ม/องค์กรในชุมชนและสรรหาทรัพยากรรวมถึงการประสานกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุกับกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เช่น การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ร่วมกับสมาชิกวัยอื่นๆ ในชุมชน ตามแนววิถี บ้าน วัด โรงเรียน เป็นหลักในการดำเนินงาน

3.3 จัดตั้งกลุ่ม

สืบเนื่องจากปัญหาด้านรายได้ของผู้สูงอายุ ประธานชมรมซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการสรรหาทรัพยากร และประสานงานการเขียนโครงการของงบประมาณจากภาครัฐเพื่อจัดทำโครงการส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ เช่นโครงการโรงสีชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพ โดยส่งผู้สูงอายุเข้ารับการอบรมเพิ่มพูนความรู้ทักษะในการทำอาชีพเสริมต่างๆ ที่สนใจ เช่น การทำสบู่ น้ำยาล้างจาน การทำน้ำผลไม้แปรรูป การถนอมอาหาร เป็นต้น แล้วจึงนำมาจัดตั้งเป็น

กลุ่มเพื่อร่วมคิดวางแผนและดำเนินการต่อไป โดยชมรมผู้สูงอายุและ อบต.โพประจักษ์จะสนับสนุน เพื่อเป็นทุนประเดิมของกลุ่มอาชีพ

3.4 ให้ความรู้แก่ชุมชน

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา (มสผส.) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่เข้ามาส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน ตามแผนงานโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 มิติ คือ มิติที่ 1 การดูแลระยะยาวแก่ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง มิติที่ 2 การส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ มิติที่ 3 การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ มิติที่ 4 การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ได้เข้ามากระตุ้น แนะนำให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้แก่ชุมชน โดยในขั้นแรกได้ลงสำรวจ การดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรต่างๆในชุมชน ซึ่งพบประเด็นปัญหาถึงแบบแยกส่วนและขาดฐานข้อมูลที่ชัดเจน และสามารถใช้งานร่วมกันได้ จากข้อมูลดังกล่าว มสผส. จึงได้จัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุเพื่อเป็นข้อมูลที่ใช้ร่วมกันในชุมชนในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยมีเจ้าภาพหลักได้แก่โรงพยาบาลชุมชน เป็นผู้รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับ อบต.โพประจักษ์ ชมรมผู้สูงอายุ ผู้นำท้องที่ ผู้นำกลุ่ม/องค์กร ช่วยประสานและรวบรวมข้อมูลให้กับทีมวิเคราะห์ข้อมูลของโรงพยาบาลชุมชน

3.5 จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ

การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีผลจากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งปรับกระบวนการทัศน์และกลยุทธ์ในการดำเนินงานด้านสาธารณสุขในเชิงรับให้เป็นเชิงรุก โดยมีโครงการและแผนงานต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเข้าใจ เข้าถึง และสามารถบริการกลุ่มเป้าหมายได้ทันการณ์ ประกอบกับปัญหาของการจัดกระจายของข้อมูลด้านผู้สูงอายุของชุมชน ข้อมูลขาดความชัดเจนและเกิดความซ้ำซ้อน ชุมชนบ้านสมานมิตร จึงได้ร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลทางด้านสุขภาพจากโรงพยาบาลและกลุ่มอาสาสมัครข้อมูลด้านอาชีพ รายได้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุจาก อบต.โพประจักษ์ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการทำงานและเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ จากชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งชุมชนได้ผสานข้อมูลทั้งสามส่วนนำมาจัดทำเป็นฐานข้อมูลกลางด้านผู้สูงอายุของชุมชน ดังนั้นฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆของผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นในกระบวนการงานทางด้านสาธารณสุขที่ดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวมเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมผู้สูงอายุ ก็สามารถปรับใช้ฐานข้อมูลดังกล่าวเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้ตรงกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ จุดเริ่มต้นของการจัดทำฐานข้อมูลของผู้สูงอายุ จึงเกี่ยวกับข้อมูลทางด้านสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อแยกแยะเพศ และจำนวนผู้ป่วยโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ ต่อมามูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มสผส.) ได้จัดทำโครงการสนับสนุนวิชาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น โดยบ้านสมานมิตรได้รับคัดเลือกเป็นตำบลหนึ่งที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว ตาม

โครงการได้มุ่งพัฒนาและส่งเสริมผู้สูงอายุในกิจกรรม 4 มิติ คือ มิติที่ 1 การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในชุมชน มิติที่ 2 การสร้างงาน สร้างอาชีพ และรายได้ผู้สูงอายุ มิติที่ 3 การเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ และมิติที่ 4 การจัดและปรับบ้าน อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งจากการที่มสผส.ได้สำรวจเบื้องต้นพบว่าชุมชนบ้านสมานมิตรยังขาดการสำรวจข้อมูลที่ครบถ้วนทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นการจัดเก็บข้อมูลแบบคัดกรองผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิง จึงเป็นงานที่มีความจำเป็นและต้องดำเนินการเป็นลำดับแรก เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อใช้ในงานต่างๆ ด้านผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลแสดงจำนวนประชากรผู้สูงอายุ จำแนกตามโรคประจำตัว อายุ และเพศ จำแนกตามกลุ่มภาวะพึ่งพิง ลักษณะการอยู่อาศัยโดยข้อมูลที่รวบรวมและวิเคราะห์ได้นี้หน่วยงาน/องค์กรในชุมชนจะใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สู่เป้าหมายเดียวกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุดังกล่าวที่ว่า

...นายกอบต.ก็เป็นประธาน อสม.อยู่แล้ว ก็คือท่านก็ให้งบประมาณเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่นการคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุ โดยแบบของมูลนิธิ จะเป็นแบบฟอร์มให้เราเอาไปสำรวจใช้ไหมคะแล้วเอามาคุยในข้อมูลคอมพิวเตอร์มันก็สามารถแปลผล มูลนิธิสนับสนุนเรื่องโปรแกรม แต่ อบต.สนับสนุนเรื่องงบประมาณ...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

3.6 ส่งเสริมการทำงานหารายได้และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ

ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการทำกิจกรรมด้านต่างๆของผู้สูงอายุ โดยในช่วงแรกจะดำเนินงานโดยการกำกับให้คำปรึกษาของโรงพยาบาลท่าช้าง ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ออกมาอย่างหลากหลาย และสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การจัดกิจกรรมจำเป็นต้องมีทรัพยากรด้านต่างๆสนับสนุน จากภาคส่วนต่าง ซึ่งบางครั้งการสนับสนุนขาดช่วงไป ทำให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่อง มสผส. จึงเห็นความสำคัญในการปรับโครงสร้างและรูปแบบการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้มีระบบที่ดีขึ้น ในลักษณะการทำงานแบบสามประสาน โดยจัดตั้งขึ้นในรูปคณะกรรมการขับเคลื่อนด้านผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน แบ่งปันทรัพยากรกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องเพื่อร่วมกันจัดทำโครงการ กิจกรรมต่างๆ ตามกรอบของแผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของ มสผส.

3.7 การประเมินผล

การประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของกิจกรรมต่างๆโดย คณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งใช้วิธีการการลง เยี่ยมติดตามการดำเนินงาน สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมายและนำมา รายงานผลในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน (เวทีวงเดือนลำเดือน)ต่อไป

4. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน

ระยะบุกเบิก (เริ่มก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง พ.ศ. 2537-2542)

1. กิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ

ชมรมพวงหรีดเพื่อการศึกษา

ผู้ปกครองโรงเรียนวัดโสภณเห็นว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ยากจนขาดทุนทรัพย์ และอุปกรณ์ทางการศึกษาจึงปรึกษาร่วมกัน กลุ่มผู้นำได้แก่ พระสงฆ์ อาจารย์ ประธานชมรม ผู้สูงอายุ จัดทำพวงหรีดอุปกรณ์ทางการศึกษาและชุดนักเรียน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม กับสถาบันการศึกษาในการช่วยเหลือนักเรียนที่ยากจน โดยการสร้างรายได้ให้นักเรียนจึงประชุม ร่วมกัน และจัดตั้งคณะกรรมการชมรมพวงหรีดเพื่อการศึกษาซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธาน ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างและผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโสภณ เป็นผู้สรรหาทรัพยากรและความ ร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นอาสาสมัครเข้ามาช่วยสอนการทำพวงหรีด ดอกไม้จันทน์ และของชำร่วยงานศพ ให้แก่นักเรียน และครูอาจารย์ โดยชมรมผู้สูงอายุได้มอบงบประมาณเพื่อเป็นทุนตั้งต้นสำหรับการจัดทำ เมื่อมีผล กำไรขึ้นก็ใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการผลิตต่อไป

ชุมชนประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนและหาทางออกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และจัดทำเป็นพวงหรีด อุปกรณ์เครื่องเขียนแบบเรียนในช่วงแรก โดยมอบให้ประธานชมรมไปสรรหา ผู้สูงอายุที่มีความสามารถ ประสบการณ์ในการทำพวงหรีด ของชำร่วย มาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ คณะ ครุ และนักเรียน โดยคณะครูจะช่วยเขียนข้อความในพวงหรีด พร้อมจัดส่งและช่วยประชาสัมพันธ์ ผ่านทางผู้ปกครองนักเรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่ม/องค์กรต่างๆช่วยแจ้งข่าวสารให้แก่ สมาชิกและลูกบ้าน ช่วยสนับสนุนและซื้อพวงหรีด ดอกไม้จันทน์ ของชำร่วยจากชมรมฯ แทนการซื้อ จากภายนอกชุมชนเพื่อประโยชน์ของลูกหลาน ช่วยเหลือนักเรียนที่ยากจน ขาดแคลนทุนการศึกษา นอกจากนั้น ชมรมผู้สูงอายุได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นเงินลงทุนบางส่วนให้กับชมรม เมื่อมีผล กำไรเกิดขึ้นก็ได้เป็นทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน ชุมชนร่วมกับโรงเรียนร่วมกันสรุปและประเมินผล การดำเนินงานในช่วงแรก เห็นสอดคล้องกันว่าอุปกรณ์การศึกษามีเพียงพอความต้องการของนักเรียน

แล้วแต่นักเรียนที่ยากจนยังขาดเครื่องแบบชุดนักเรียน เพื่อสนองต่อปัญหาและความต้องการของนักเรียนจึงปรับปรุงแบบพวงหรีดเป็นพวงหรีดชุดนักเรียน ซึ่งดำเนินงานจนกระทั่งปัจจุบัน และได้มีการปรับปรุงด้านคุณภาพการผลิตให้เป็นที่ต้องการของผู้ซื้อทั้งภายในและภายนอกชุมชนอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย นอกจากนี้ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านการศึกษา การทำงานร่วมกันดังกล่าว ทำให้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม (group process)

...เริ่มแรกเป็นความคิดท่านพระอาจารย์พยอมมาว่าจะทำพวงหรีดด้วยสมุด ดินสอ สีซึ่งเป็นเครื่องเขียน ทำแรกๆไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควรพอตอนหลังๆมา ประธานชมรมผู้สูงอายุมีความคิดว่าโรงเรียนของเราเด็กแต่งตัวมอมแมม ทำพวงหรีดชุดนักเรียนดีไหม เลยไปชวนทีมของผู้สูงอายุ คุณแฉล้ม พวกพี่หลายๆคนที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุมาที่โรงเรียนและช่วยกันออกแบบเหมือนมาเรียนรู้ร่วมกันกับเด็กกับครู พร้อมๆกันเลยมาแก้ปัญหาร่วมกัน ทำๆมาก็ทำได้ทำเป็นช่วยกันสอน ต่อมาทำมาช่วงหนึ่งชุดผู้สูงอายุก็มีความคิดว่าครบวงจรเลยนะ มีของชำร่วยด้วย มีดอกไม้จันทน์ด้วย ก็ช่วยกันทำ...

(อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2556)

...เงินส่วนหนึ่งก็ให้ชมรมผู้สูงอายุ อีกส่วนหนึ่งเอาไว้ซื้อวัตถุดิบต่อเพื่อจะทำพวงหรีดต่อไปอีกส่วนก็ให้เด็กนักเรียน เมื่อทำมาปนกิจคุณครูก็จะคิดนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ไปรับหรีดจำนวนที่เขาส่งรู้เด็กก็จะสับเปลี่ยนกันไปรับประโยชน์คือ พวงหรีดจำหน่าย 220 บาทให้นักเรียน 100 ที่เหลือให้เข้าชมรมผู้สูงอายุแล้วก็เป็นวัตถุดิบส่วนใหญ่จะให้นักเรียนเป็นเงินมากกว่าไม่ให้เป็นชุดเพราะบางคนก็ใส่ไม่ได้ ไม่เข้ากัน...

(ผู้นำท้องที่ 1, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)

...โรงเรียนนี้มีกลุ่มทำพวงหรีด ชมรมฯมีงบประมาณช่วยเหลือไปส่วนหนึ่งด้วยหรือเปล่า หนูว่านะ ช่วงแรกที่เขาก่อตั้ง คราวนี้เวลาไม่มีใครเจ็บป่วย ตายในพื้นที่ก็จะโทรสั่งไปที่โรงเรียนได้เลยพวงละสองร้อยบาท แต่ว่าพวงหรีดที่เป็นชุดนักเรียน เป็นอุปกรณ์การเรียน อุปกรณ์เครื่องเขียน พอเสร็จพิธีเผาศพเจ้าภาพก็จะส่งให้โรงเรียนมีเด็กมารับไปเป็นการหมุนเวียนรายได้อยู่ในตำบล เด็กก็ได้ช่วยเรื่องเรียนด้วย...

(เจ้าหน้าที่อบต. 1, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)

...เราเอาผู้สูงอายุมาฝึกเขียนแล้วก็ไม่ได้ เหมือนต้องรอเต็กรุ่นใหม่และผู้สูงอายุไม่สามารถขับรถซอกแซกได้เหมือนเรา ปัญหาเรื่องการจัดส่ง เขาก็ช่วยนะแต่ไม่สะดวกเลย เราต้องจัดส่ง...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2556)

2. กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ

กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง

ตามนโยบายของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้ส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นโดยชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินงานและบริหารจัดการเอง ซึ่งในช่วงแรกโรงพยาบาลอำเภอท่าช้างจะเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาให้แก่ชมรมฯในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างจึงได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2537 โดยกลุ่มผู้นำชุมชนได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอสม. บ้านสมานมิตรร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขโรงพยาบาลท่าช้าง ได้ประชุมปรึกษาร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางการจัดตั้งชมรมฯ โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขโรงพยาบาลท่าช้างได้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งและประโยชน์ที่สมาชิกผู้สูงอายุจะได้รับ ซึ่งผู้นำชุมชนได้ซักชวนและทำความเข้าใจ ชี้แจงกับผู้สูงอายุในชุมชนโดยใช้เวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งรวบรวมผู้สูงอายุในบ้านสมานมิตรในเบื้องต้นได้จำนวน 77 คน โดยใช้ชื่อว่า "ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง" และได้จัดประชุมสมาชิกเพื่อพิจารณาเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการบริหารขึ้นจำนวนหนึ่ง และได้เลือกนายฉวย เหมือนพงษ์ ประธานก่อตั้ง โดยใช้ศีก หลวงพ่อแพ 80 ปี ชั้น 2 โรงพยาบาลท่าช้างเป็นที่ตั้งชมรมฯจวบจนปัจจุบัน คณะกรรมการชมรมฯซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ประธานชมรมฯ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่คณะกรรมการบริหารชมรมฯ ได้แก่ กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอสม.บ้านสมานมิตร ประธานกลุ่มสตรี ประธานกลุ่มอาชีพต่างๆ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้างได้ประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนแบ่งหน้าที่ดำเนินงาน โดยประธานชมรมฯเป็นผู้ประสานขอความร่วมมือฝ่ายต่างๆในชุมชนเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรม คณะกรรมการฯประสานการดำเนินการจัดกิจกรรมให้บรรลุจุดมุ่งหมายของชมรมฯและเข้าร่วมกิจกรรม โดยกิจกรรมในช่วงบุกเบิกนี้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางด้านส่งเสริมสุขภาพ เช่นการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุด้านการป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ การดูแลสุขภาพตนเอง การออกกำลังกาย ซึ่งบางครั้งได้นิมนต์พระสงฆ์ให้ความรู้ด้านธรรมะ กิจกรรมจะจัดขึ้นในการประชุมสมาชิกชมรมฯประจำเดือนๆละ 1 ครั้ง ในระยะแรกทางชมรมฯจะเก็บเงินผู้เข้าร่วมประชุมคนละ 10 บาท เป็นค่าอาหารกลางวัน เนื่องจากยังไม่มียกประมาณสนับสนุน

...ตอนแรกของสาธารณสุขจะนัดเขามาประชุมให้ความรู้ อะไรอย่างนี้ โดยที่เราเป็นแกนนำเกี่ยวกับภาวะสุขภาพเป็นส่วนใหญ่ จัดให้มีการประชุมประจำเดือนแล้วก็สนับสนุนเรื่องการออกกำลังกายสมัยก่อนให้หัดล้างถ้วยล้างจานเอง คือนัดชมรมมาประชุมเอง สั่งอาหารเอง ล้างจานกันเองอะไรอย่างนี้ค่ะ...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2,สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

โดยสรุปในช่วงบุกเบิกเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้างจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุให้แก่ผู้นำชุมชนก่อน จากนั้นผู้นำจะสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้สูงอายุในชุมชนของตนและชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม เมื่อชุมชนเข้าใจและมีจุดมุ่งหมายร่วมกันแล้วจึงสรรหาประธานและคณะกรรมการชมรมมาดำเนินงาน จากนั้นจัดประชุมคณะกรรมการฯ เพื่อวางแผน แบ่งงานและมอบหมายการดำเนินงานต่างๆ จึงลงมือปฏิบัติตามแผน ซึ่งการทำงานร่วมกันดังกล่าวทำให้เกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม

การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างขึ้นทำให้ชุมชนได้ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดความสามัคคีกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมฯ และมีสุขภาพที่ดีขึ้นทั้งทางกายและทางจิตใจ จากการที่ได้พบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารกันทำให้มีสังคม นอกจากนั้นยังได้รับความรู้เพื่อไปใช้ในการดำเนินชีวิต

ระยะปรับเปลี่ยน (เปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ พ.ศ.2542- 2554)

1. กิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ

1.1 การส่งเสริมการหารายได้ อาชีพเสริมของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง

หลังจากที่ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง ได้มีการปรับเปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ เป็นข้าราชการครูบำนาญ ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และเป็นนักประสานสิบทิศ เข้ามาปรับระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุให้มีการจัดการที่คล่องตัว เป็นระบบมากขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...เริ่มที่เดียวบ้านสมานมิตรเขาตั้งสมาชิกปี 10 มิถุนา 37 ตั้งครั้งแรกมีสมาชิก 77 คน พอปี 41 ผมเกษียณก็เลยช่วยเขา เพราะคนที่เป็นอยู่ ป.4 ทั้งนั้นไม่มีคนมีความรู้เลยผมเข้าไปเขาก็ตั้งให้เป็นเลขาเลย... แล้วเขาถามผมว่าแล้วจะเอาเงินจากไหน ผมว่าทอดผ้าป่า ทอดผ้าป่าตอนนั้นได้มาแปดหมื่นกว่าบาทก็เริ่มดำเนินการตามเปะๆเลยแล้ว

ก็อสม. ปีหนึ่งเขาจะได้เจ็ดพันรวมทั้งหมดเลยเขาก็มอบให้ทั้งหมดเลยผู้สูงอายุจะอีกเจ็ดพันปีละเจ็ดพันให้ทุกปี...

(ผู้นำ3, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

...ชมรมเป็นของเขาเอง เขาต้องคิดของเขาเอง เพราะเราเป็นผู้ประสานงานนะดีแล้ว คือบทบาทของเราลดลงแต่เราก็สบายขึ้น คือเขาสามารถดูแลตัวเองได้ นัดประชุมเองได้ สั่งอาหารเอง บริหารเรื่องการเงินการทองเองได้...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

...ผู้สูงอายุตรงพื้นที่บ้านสมานมิตร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ว่างงาน เป็นผู้สูงอายุมีงานทำเกือบทุกคน เป็นผู้สูงอายุที่ยืนยันขั้นแข็ง นั่งปั่นก้านลวด อายุ 90,80 ทุกคนจะมีความขยันด้วยตนเอง มีความกระตือรือร้น...

(เจ้าหน้าที่ อบต.1 สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)

ประธานและคณะกรรมการชมรมฯ ได้จัดกิจกรรมให้ความรู้ต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม และทำประโยชน์ต่อสังคม ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในชมรมเป็นประจำเดือนละ 1 ครั้ง ประธานได้ส่งผู้สูงอายุที่มีความสนใจในการประกอบอาชีพและทำงานหารรายได้ เพื่อพึ่งพาตนเอง ไปอบรมทักษะความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน แล้วจึงรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มขนมไทย กลุ่มน้ำสมุนไพร กลุ่มทำน้ายาล้างจานและสบู่ เป็นต้น โดยแต่ละกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากชมรมผู้สูงอายุ เพื่อเป็นทุนตั้งต้นของกลุ่ม แต่ละกลุ่มอาชีพมีการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการชมรมฯ คอยให้คำปรึกษา ทั้งในด้านการสรรหาทรัพยากร การตลาด และการประชาสัมพันธ์ จากนั้นประธานกลุ่มซึ่งได้รับการอบรมเพิ่มเติมความรู้จากการอบรม จะนำความรู้และทักษะมาถ่ายทอดให้กับกลุ่มโดยการสาธิตและให้สมาชิกลองฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ จึงลงมือปฏิบัติจริง บางกลุ่มอาจแจกเป็นวัสดุอุปกรณ์ให้กลับไปทำเองที่บ้าน และนำผลิตภัณฑ์มาส่งให้กลุ่มเพื่อจำหน่ายต่อไป กลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่มจะมีการประชุมร่วมกันเป็นระยะ เพื่อสรุปและประเมินผล และหาแนวทางขยายการดำเนินงานต่อไป

...ชมรมก็เกิดขึ้นดีมาตลอดมีการจัดหางานมาให้ทำเพื่อให้มีรายได้คนแก่วันหนึ่งแกมีรายได้ 10-20 บาทแกก็ดีใจแล้วเพราะทุกวันนี้ที่แกอยู่บ้านแกรับเงินจากลูกหลาน

เพื่อที่จะไปซื้อข้าว โดยมีประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นตัวประสานหาเงินภายนอกมา
เข้าชมรมแล้วก็ทำให้คนแก่ดีขึ้นมีสุขภาพจิตดีขึ้น...

(ผู้นำท้องถิ่น 1, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)

...มาอบรม มาสอน มาส่งเสริมให้ คือว่าผู้สูงอายุจะได้ไม่นอนอยู่เฉย ๆ ไม่เป็นง่อยเป็น
เปลี้ยสมองหนึ่งได้คิดสองมือได้ทำส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีปัญหาขึ้น มีความรู้ขึ้น มี
ความคิดมาก...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 2, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556)

คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ได้ทำงานและเรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการกลุ่ม คือ
จากการรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ โดยชมรมฯ เสริมความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพเสริมให้แก่
ผู้สูงอายุทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากนั้นนำความรู้มาถ่ายทอด มีการร่วมคิด ร่วมทำ
สรุปและประเมินผลร่วมกัน เพื่อหาแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

การส่งเสริมการหารายได้ อาชีพเสริมของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง ทำให้
ผู้สูงอายุมีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเอง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นำภูมิปัญญาถ่ายทอดให้กับ
ลูกหลานและผู้สูงอายุด้วยกันเพื่อต่อยอดสร้างอาชีพในชุมชน

1.2 ตลาดนัดอาชีพผู้สูงอายุ

จากฐานข้อมูลผู้สูงอายุของชุมชนที่ใช้ร่วมกันพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการใน
การทำงานและหารายได้ค่อนข้างสูง เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุโดยภาพรวมค่อนข้าง
ยากจนเริ่มจากการชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ชุมชนซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ ได้แก่ ประธาน
ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าช้าง นายกอบต. กลุ่มผู้ปฏิบัติ
ประกอบด้วย กรรมการชมรมผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้าง นักพัฒนาชุมชน
อบต.โพประจักษ์ ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อวางแผนการจัดการและแนวทางในการส่งเสริม
ผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารถประกอบอาชีพ ทำงานหารายได้ เพื่อพึ่งพาตนเอง ลด
ภาระแก่ลูกหลานได้ จากนั้นรวมกลุ่มผู้สูงอายุตามความสนใจแล้วชุมชนจึงจัดอบรมให้ความรู้ในการ
ทำอาชีพเสริมด้านต่างๆ ตามความต้องการและความสนใจของผู้สูงอายุ โดยความร่วมมือจากภาคี
เครือข่าย เช่น พัฒนาการอำเภอท่าช้าง กศน.บ้านสมานมิตร เกษตรตำบลโพประจักษ์ วิทยาลัยเทคนิค
สิงห์บุรีแห่งที่ 2 เข้ามาสนับสนุนทั้งความรู้และวัสดุอุปกรณ์และจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
จากนั้นชุมชนได้ประชุมวางแผน จัดตลาดนัดอาชีพผู้สูงอายุขึ้นที่ อ.ท่าช้างและแบ่งหน้าที่กันตาม
ศักยภาพของแต่ละบุคคล โดย ประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้จัดหางบประมาณ หาช่องทางการตลาด
พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ผลผลิตของผู้สูงอายุร่วมกับนายกอบต.โพประจักษ์ ผอ.และเจ้าหน้าที่

โรงพยาบาลท่าช้าง กลุ่มอสม./ อพส. ผู้บริหารโรคทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้างได้รับหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่จำหน่ายอีกบทบาทหนึ่งด้วย ผู้สูงอายุได้นำผลผลิตของตนหรือกลุ่มมาวางจำหน่าย โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทำให้ผู้สูงอายุจากหมู่ต่างๆ ในชุมชนบ้านสมานมิตรรวมตัวกันนำผลผลิตมาวางจำหน่ายในราคาย่อมเยา ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย คือประชาชนที่เข้ามาใช้บริการด้านสุขภาพที่โรงพยาบาลท่าช้างและบุคลากรของโรงพยาบาลท่าช้าง ซึ่งกิจกรรมนี้จะจัดเป็นประจำทุกเดือน อย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง ณ โรงพยาบาลท่าช้าง การดำเนินการจัดตลาดนัดดังกล่าว มีการประชุมสรุปและประเมินผลการจัดร่วมกันของชุมชน ซึ่งจากการประเมินพบว่า เมื่อดำเนินงานได้ระยะหนึ่ง มีผู้สูงอายุที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ทางชมรมผู้สูงอายุและโรงพยาบาลท่าช้างจึงคิดที่จะขยายตลาดให้กว้างขึ้น โดยประสานงานกับอำเภอท่าช้าง ให้ประชาสัมพันธ์และชักชวนผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพในตำบลใกล้เคียงมาร่วมจัดจำหน่าย ซึ่งมีกลุ่มผู้สูงอายุจากตำบลข้างเคียงร่วมนำสินค้ามาจำหน่ายด้วย สามารถขยายเป็นเครือข่ายระดับอำเภอ

...อาชีพมันมีกันอยู่แล้วไงคะ อย่างลุงจันนี่อายุ 83 รายได้เดือนหนึ่งแน่ ๆ สามพันต้องมีกำไรหลังแจะถีบจักรยานขาย แล้วก็รับไม้กวาดที่เหล่าเสร์จจากคนโน้นคนนี่ในหมู่บ้านมาประกอบ บางคนก็ทำนา ก็เลยไม่ตกงานที่ไม่ได้ทำคือมีลูกหลานเลี้ยง...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 2, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556)

...เพราะฉะนั้นก็เลยอยากให้คนรู้ว่าในพื้นที่เราคนแก่สามารถทำอะไรได้ ก็เลยคิดว่าน่าจะมีการจัดขายของกันซักเดือนละครั้งอย่างนี้นะคะ เพื่อให้ชุมชนเขามีรายได้ด้วยแล้วก็ให้คนในโรงพยาบาลเรารู้ด้วยว่าในชุมชนเขามี...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2556)

...การสร้างรายได้โดยไม่ต้องลงทุนมาก เศรษฐกิจในชุมชนมีความคล่องตัว ซึ่งมาจากการคมนาคมที่คล่องตัว สามารถนำผลิตภัณฑ์ไปขายได้สะดวก มีความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิตในแบบโบราณ เช่น การใช้ใบตอง ซึ่งเศรษฐกิจมีการเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้เก่าๆ องค์กรความรู้ใหม่ๆ ยังไม่ค่อยเข้ามา รักษาภูมิปัญญาเอาไว้...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 3, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2556)

...โรงพยาบาลเราก็มีตลาดนัดอันแรกเราก็ให้พวกหมอช่วยกันซื้อก่อน พวกพยาบาล
อสม. ช่วยซื้อถ้าได้ผลดีก็ขยายไปเรื่อยให้ทุนสนับสนุนไปแต่ไม่เท่ากัน แล้วแต่อันไหนใช้
ทุนมากทุนน้อย...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

...พอใจ ดีใจที่สามารถทำได้ ที่มีอาชีพตอนแรก ไม่ต้องแบมือขอลูก สามารถลดรายจ่าย
เพิ่มรายได้ กำลังใจดี อยู่ได้อย่างสดใสแข็งแรง อยู่ได้อย่างคนแก่ที่ไม่ไร้ค่า พึ่งพาตนเอง
ได้เพิ่มในเรื่องการอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักทำไว้ใช้ ที่เหลือก็จำหน่าย...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 5, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2556)

กิจกรรมตลาดนัดอาชีพผู้สูงอายุ เป็นการทำงานร่วมกันของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้
จากกระบวนการกลุ่ม คือ จากฐานข้อมูลผู้สูงอายุของชุมชน ชุมชนได้ประชุมเพื่อวางแผนและหา
ทางออกของปัญหาร่วมกัน และแบ่งหน้าที่ดำเนินการ โดยขั้นแรก จัดอบรมให้ความรู้ด้านอาชีพแก่
ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุนำไปฝึกปฏิบัติ จัดตลาดนัดอาชีพ เพื่อหาตลาดรองรับผลผลิตของผู้สูงอายุ
ซึ่งชุมชนได้ประชุมสรุปและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อปรับปรุงและขยายผลต่อไป

ผลจากการจัดตลาดนัด ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน มี
สุขภาพที่ดีขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ มีสังคม ทำให้ไม่เกิดความเครียด ไม่เหงา นอกจากนั้น ในการที่
ผู้สูงอายุได้มารวมกลุ่มกัน ทำให้เกิดความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน

1.3 โรงสีชุมชน

บ้านสมานมิตรเป็นตำบลที่ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุ ประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม คือการทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเกษตรกรจะส่งข้าวเปลือกไปสีที่
โรงสีข้าวของเอกชนที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง การจัดตั้งโรงสีชุมชนขึ้นนั้นเพื่อให้ชุมชนมีแหล่งสีข้าวของ
ตนเอง เป็นการลดรายจ่ายในการผลิต และเกิดทุนหมุนเวียนภายในชุมชน หลังจากนั้นชุมชนมีการ
ประเมินและติดตามผล การดำเนินการร่วมกัน โดยในภาพรวมแล้ว เกษตรกรมีความพึงพอใจในการ
ดำเนินงาน เพราะช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก ทำให้ชุมชนสามารถ
พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เกษตรกรยังมารับบริการอยู่อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ และประธานกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ได้ประชุม
ปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการจัดตั้งโรงสีชุมชนขึ้น โดยมีมติให้จัดเวทีชาวบ้านเพื่อหา
ข้อสรุป ซึ่งมอบให้ผู้ใหญ่บ้านและประธานกลุ่มต่างๆ ประชาสัมพันธ์ชักชวนสมาชิกเข้าร่วมเวที
ชาวบ้านเพื่อระดมความคิด ปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน โดยประธานชมรม
ผู้สูงอายุเป็นผู้ชี้แจงทำความเข้าใจในเป้าหมายของการจัดตั้งโรงสีชุมชน ซึ่งผลพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่

เห็นถึงความจำเป็นและประโยชน์ในการจัดตั้ง และให้มีการสนับสนุนด้านต่างๆ โดยรองประธานชมรมผู้สูงอายุได้บริจาคสถานที่จัดตั้งโรงสีชุมชน จากมติเวทีชาวบ้านดังกล่าวจึงได้เกิดการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มโรงสีชุมชนขึ้น ภายใต้การบริหารงานร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นประธานและสรรหางบประมาณ มีการจัดประชุมคณะทำงานขึ้นเพื่อแบ่งงานและมอบหมายงาน มีการจัดทรัพยากรให้เอื้อต่อการจัดตั้งโรงสีชุมชน ตั้งแต่การหาสถานที่ ซึ่งได้รับบริจาคจากรองประธานชมรมผู้สูงอายุ อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การหาคนดำเนินการที่รวมตัวกันประมาณ 3-4 คน เป็นผู้รับสีข้าวเปลือก และชักชวนสมาชิกให้นำข้าวเปลือกมาสีเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน สมาชิกกลุ่ม/ผู้ใหญ่บ้าน ประชาสัมพันธ์องค์กรต่างๆ ที่นำข้าวมาสีที่โรงสีชุมชนจะไม่เสียค่าใช้จ่าย

ท่ามกลางภาวะวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่แตก รัฐบาลได้กู้เงินจากธนาคารโลกใช้ในการจัดตั้งเป็นกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ช่วยเหลือกลุ่มคนว่างงาน คนยากจนและด้อยโอกาสชุมชนโดยแกนนำคือประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง จึงได้เขียนโครงการเสนอของบประมาณจากกองทุน SIF เพื่อมาดำเนินการ จากนั้นจึงได้จัดตั้งโรงสี รับข้าวเปลือกของเกษตรกรในชุมชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แต่ต้องให้ปลายและรำข้าวกับโรงสี เพื่อนำไปจำหน่ายให้กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มทำขนม กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น โดยกลุ่มต่างๆได้แลกเปลี่ยนวัตถุดิบเพื่อใช้ในการผลิตซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการผลิตและก่อให้เกิดทุนหมุนเวียนภายในชุมชนอีกด้วย หลังจากนั้นชุมชนมีการประเมินและติดตามผล การดำเนินการร่วมกัน ซึ่งชุมชนได้มอบให้ประธานกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เป็นผู้ติดตามผลจากสมาชิกกลุ่มของตนและรายงานผลต่อที่ประชุมโดยใช้การประชุมคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุในการติดตามและประเมินผลดังกล่าวที่ว่า

...โรงสีชุมชนอีกหนึ่งอาชีพนะ หมู่ 2 ผู้สูงอายุทำด้วยในกลุ่มนี้มันจะเอื้ออย่างนี้ผมทำงานขอเรื่องมาจาก CIPP สร้างโรงสีชุมชนมีคณะกรรมการสีสีบอกว่าคนทั้งตำบลตอนแรกก็ร่วมมือกันดูว่าจะสร้างโรงสีจะเอาเงินที่ไหนที่ดินก็นายโชติตอนนี้ตายแล้วเป็นเลขาบริจาคที่ดินให้ แล้วก็สร้างเราให้ทุนจากผู้สูงอายุให้ไปหมื่นห้าชมรมผู้สูงอายุให้คนไปซื้อข้าวหอมมะลิ มาสีแพ็คเป็นถุงขายให้ประชาชนขายถูกกว่าท้องตลาดข้าวหอมมะลิ ล้วนๆไม่ปน เสร็จแล้วปลายท่อนก็เอามาขายให้ขนมถ้วยฟูไปทำขนม ปลายเล็บไปเลี้ยงหมู รำให้พวกเลี้ยงหมูทำปุ๋ยชีวภาพ...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

การดำเนินงานร่วมกันของชุมชนดังกล่าว ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม คือ จากการสร้างความเข้าใจในเป้าหมายของการจัดตั้งโรงสีชุมชนในเวทีชาวบ้านร่วมกัน คณะทำงานได้ประชุมร่วมกันเพื่อวางแผน แบ่งงานและมอบหมายงาน ดำเนินการตามแผนประชุมติดตามและประเมินผลงานเพื่อดำเนินการปรับปรุงต่อไป

ในภาพรวมเกษตรกรมีความพึงพอใจในการดำเนินงาน เพราะช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดการพึ่งพาทายจากภายนอก ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เกษตรกรยังมารับบริการอยู่อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

1.4 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำปาทอง

จากภาวะวิกฤติน้ำท่วมในปี 2547 สมาชิกชุมชนบางส่วนซึ่งประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชังได้รับผลกระทบดังกล่าว ปลาที่เลี้ยงไว้ตายเกือบหมด ผู้นำซึ่ง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านจำปาทองได้รับรู้ถึงความเดือดร้อนดังกล่าว ซึ่งได้หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหนึ่งในเวทีประชุมชมหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่ม องค์กรต่างๆ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน กลุ่มอสม. กลุ่มสตรี คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ประธานกองทุนหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่อบต. เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้าง เกษตรอำเภوتاช้าง พัฒนาการอำเภوتاช้าง โดยเปิดให้ผู้เข้าร่วมเวทีอภิปรายแสดงความคิดเห็นกับปัญหาดังกล่าว ซึ่งผลจากการประชุมในครั้งนี้ได้จัดลำดับปัญหาเรื่องภาวะวิกฤติภัยน้ำท่วมเป็นลำดับแรกที่ต้องเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ประกอบกับช่วงดังกล่าวได้มีกลุ่มแม่บ้านของหมู่ที่ 5 ได้รวมตัวกันโดยนำปลาในกระชังที่ตายมาทำเป็นปลาร้า ปลาสาม โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการถนอมอาหาร โดยให้ผู้นำ เพื่อนบ้าน ทดลองชิม ปรากฏว่าได้รับการตอบรับที่ดีและขอให้ทำจำหน่าย แต่ยังคงขาดงบประมาณเพื่อใช้เป็นต้นทุนในการผลิต จึงประชุมวางแผนร่วมกัน โดยมีความเห็นสอดคล้องกันว่า หากต้องการสร้างเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ต้องหาความรู้เพิ่มเติมด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับ และต้องหาตลาดรองรับพร้อมทั้งขยายสู่ภายนอกชุมชน ประธานกลุ่มฯจึงเสนอเรื่องเข้าที่ประชุมคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากประธานชมรมผู้สูงอายุม่าส่วนหนึ่ง และนายเอกบต.โพประจักษ์สมทบทุนให้อีกส่วนหนึ่งในการเป็นทุนประเดิมของกลุ่มแม่บ้านดังกล่าว ซึ่งต่อมาได้รวมกลุ่มกันและใช้ชื่อว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำปาทอง

ประกอบกับชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างได้ส่งเสริมการประกอบอาชีพ หารายได้แก่ผู้สูงอายุโดยส่งสมาชิกที่สนใจไปอบรมอาชีพระยะสั้นจากภายนอก ประธานกลุ่มแม่บ้านและสมาชิกบางคนซึ่งเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุด้วย จึงได้รับการอบรมอาชีพดังกล่าว โดยได้อบรมเกี่ยวกับการถนอมอาหารเพิ่มเติม เช่น การทำไข่เค็มสมุนไพร การทำผลไม้แปรรูป และลองทำจำหน่ายควบคู่ปลาร้า ปลาสาม ในช่วงนี้เกษตรกรอำเภوتاช้าง ได้เข้ามาส่งเสริมด้านบรรจุภัณฑ์ โดยให้

ความรู้และวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเกิดการยอมรับ และเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ในด้านการตลาด เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้างและกลุ่มอสม.ที่ช่วยงานด้านอาสาสมัครโรงพยาบาลท่าช้าง ได้เชิญชวนผู้มาใช้บริการโรงพยาบาล และบุคลากรช่วยสนับสนุนซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุ รวมถึงกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจําปาทองด้วย นอกจากนี้กลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชนจะแจ้งข้อมูลข่าวสารการจัดแสดงสินค้าต่างๆ ให้กับกลุ่มอื่น และชักชวนกันไปร่วมแสดงและจำหน่ายสินค้าทั้งในระดับอำเภอและจังหวัด ในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านฯ ประธานชมรมฯ และคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านร่วมกับอบต.โพประจักษ์จะติดตามและประเมินผล เพื่อหาแนวทางขยายผล โดยประธานชมรมผู้สูงอายุฯ และนายกอบต.โพประจักษ์ จะประสานกับเกษตรกรอำเภอท่าช้างให้ยกระดับกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน และประสานกับพัฒนาชุมชนอำเภอท่าช้างนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเข้าประกวดจนได้รับรางวัลมาตรฐาน OTOP ระดับสี่ดาวดังกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...ปี 2547 น้ำท่วม ปลาของตน 8 กระชังตายหมด จึงเกิดความคิดว่าเอา ปลาที่ตายนั้นมาแปรรูปเป็นปลาร้า ให้คนในหมู่บ้านมาช่วยกันทำ และแบ่งกันไปกิน หลังจากนั้นพัฒนาชุมชนเริ่มเข้ามาหาเพราะมีกิจกรรม เกษตรฯ และพัฒนาชุมชนก็มาต่อให้ เช่น แนะนำการจดทะเบียนวิสาหกิจ จดทะเบียนOTOP มีการพัฒนาไปเรื่อย จนได้ 3 ดาว และได้ไปร่วมขายแสดงสินค้าที่เมืองทองฯ และก็มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนเรื่อยๆ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 4, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2556)

....หลายหน่วยงานที่มาช่วย เช่น พัฒนาชุมชน เกษตร อสม. ผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ อุตสาหกรรมปศุสัตว์ รับผิดชอบต่อแนวทางของหน่วยงานส่วนมากจากภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น อบต. ให้งบประมาณ 10,000 บาท สนับสนุนผลิตภัณฑ์กลุ่ม OTOP อบจ. สนับสนุนพวกเครื่องมือ เช่น เครื่องบด เครื่องตี กู้เงินจากเกษตรจังหวัด 45,000 บาท เอามาลงทุน หุ่น 30 หุ่นๆ ละ 100 บาท การระดมหุ้น กู้กองทุนหมู่บ้าน 20,000 บาท อบต.ให้ 10,000 บาท...

(สมาชิกกลุ่ม/องค์กร 2, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2556)

การประสานความร่วมมือ และทำงานร่วมกันของชุมชน ทำให้สามารถส่งเสริมอาชีพให้แก่กลุ่มแม่บ้านสตรีผู้สูงอายุในชุมชน เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม (group process) คือ กลุ่มสตรีผู้สูงอายุได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำหน่ายของเพื่อหารายได้ และพึ่งพาตนเอง กลุ่มได้ประชุมปรึกษาหารือกันในการดำเนินงาน โดยขอการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้ง

ด้านความรู้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ จากนั้นดำเนินการร่วมกันโดยการถ่ายทอดความรู้จากประธาน และสมาชิกที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น กลุ่มได้สรุปผลและร่วมกันหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อขยายผลต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ โดยยกระดับเป็นวิสาหกิจชุมชน และเข้าร่วมประกวดจนได้รางวัลมาตรฐาน OTOPระดับสี่ดาว

ผลจากการที่ชุมชนร่วมกันส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำปาทอง ทำให้กลุ่มแม่บ้านมีรายได้ พึ่งพาตนเองและดูแลครอบครัวได้ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนบ้านสมานมิตรอีกด้วย

2. กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ

2.1 การดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน

การดูแลสุขภาพคนในชุมชนอย่างครบวงจร คือ เกิด แก่ เจ็บ และตาย จำเป็นต้องดูแลแบบองค์รวม ทั้งในด้าน กาย จิต วิญญาณ และสังคม ในบทบาทการดูแลสุขภาพจึงไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของภาครัฐหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จำเป็นต้องร่วมมือกันดูแลของคนในชุมชนให้มีสุขภาพที่ดี บ้านสมานมิตรเป็นตำบลต้นแบบทางด้านดูแลสุขภาพของคนในชุมชน สมาชิกในชุมชนจึงมีอุดมการณ์และเป้าหมายเดียวกันในการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยให้มีความเป็นอยู่ที่ดี เยี่ยมเยียนและสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยที่บ้าน พร้อมทั้งแนะนำให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุและครอบครัวของผู้ป่วยมีความรู้ในการดูแลตนเองและผู้ป่วยในเบื้องต้นอย่างถูกวิธี นอกจากนี้ยังทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครได้ช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานในครอบครัวและชุมชนอีกด้วย

สืบเนื่องจากการให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน ชุมชนได้เกิดการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน ซึ่งความรู้นี้จะนำไปส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาได้ทำประโยชน์แก่ชุมชน สังคม โดยคณะกรรมการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่ได้ดำเนินงานอยู่แล้วนั้น ชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้นำ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าซ่าง ประธานชมผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร นายกอบต.โพประจักษ์ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กลุ่มอสม. อพส. ทีมสหวิชาชีพ โรงพยาบาลท่าซ่าง เจ้าหน้าที่อบต.โพประจักษ์ ได้ประชุมหารือร่วมกันในการนำผู้สูงอายุที่มีจิตอาสา และยังคงทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้มาร่วมดำเนินงาน เนื่องจากคนวัยเดียวกันสามารถพูดคุยเข้าใจกันและสื่อสารกันได้ดีกว่าโดยมอบให้ทีมสหวิชาชีพท่าซ่างจัดอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน และเป็นผู้ติดตามประเมินผล โดยมอบให้ทีมสหวิชาชีพโรงพยาบาลท่าซ่าง จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเป็นการทบทวนและถ่ายทอดประสบการณ์จากการลงปฏิบัติจริง ของ อสม. อพส.ในพื้นที่ เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานด้านการดูแลผู้สูงอายุร่วมกัน จากนั้นให้อสม. อพส. จับคู่กับผู้สูงอายุที่คุ้นเคย และอยู่ละแวกหมู่บ้านเดียวกัน เพื่อคอยแนะนำและเป็นพี่เลี้ยงให้แก่ผู้สูงอายุใน

การฝึกปฏิบัติ คณะกรรมการฯจะคัดกรองบ้านที่จะลงเยี่ยม และจัดทีมเยี่ยม ซึ่งประกอบด้วยผู้สูงอายุ ที่ได้รับความรู้และฝึกฝนจนชำนาญแล้ว ซึ่งผู้สูงอายุจะลงเยี่ยมเฉพาะในละแวกบ้านที่ตนเอง รับผิดชอบเท่านั้นดังคำกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...อาสาสมัครผู้สูงอายุ 3 คนสลับหมุนเวียนไปดูแลได้ไหมครั้งละห้าสิบบาทที่แรกไม่ได้ให้ ตอนหลังก็ให้เพราะชกต่อกันก็ไปดูอาสาสมัครหมู่ละ 3 คนหมุนเวียนกันไปดูบางที่ซื้อนม อาหารไปให้กินบ้าง ทำแล้วเกิดความเต็มใจที่ได้ไปช่วย บางคนอาบน้ำอาบท่า ซ่อมส้วม บ้างบางที่เป็นไม้กระดานผุก็ซ่อมพวกผู้ชายซ่อมกันคือทุกคนคนเต็มใจและภูมิใจให้แต่ละ หมู่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ ผู้พิการ...

(เจ้าหน้าที่ อบต. 2, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)

...ถ้าผู้ป่วยระยะยาวเรามีอยู่แล้วผู้ป่วยติดเตียงเรามีมาก่อนอันนี้ คนแก่ติดเตียงเราก็ไปเยี่ยมมิของชำร่วยไปให้เราจะมอบให้แต่ละหมู่จะมีคณะกรรมการมอบเงินให้อันนี้เงิน ของผู้สูงอายุนะ: ผู้ป่วยเยี่ยมตะหากจะมีชุดข้าวสารอาหารแห้ง เราเอามาจากวัดตัก บาตรเทโว เทศกาลต่างๆ วัดก็เอามารวมกันแพ็คใส่ถุง วัดให้เรามาแจกชุมชน...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

...ผู้สูงอายุจะพากันไปเยี่ยมถึงบ้าน มีของ มีเงินไปให้ มีของให้ ฉันทูสูงอายุไปกัน ไปเยี่ยมคนไข้ที่ลุกไม่ได้ ไปไหนไม่ไหว มีข้าวสารอาหารแห้งไปให้ มีเงินใส่ซองไปให้ ฉันทู ไปออกไปเป็นทีมเลย มีหมอ มีหมอใหญ่ไปด้วย มีพยาบาลไปด้วย แล้วก็มีสูงอายุ มี ฉันทู แล้วก็บางทีก็มีนายกลำานายกติดงานเขาก็จะส่งลูกน้องไปไปด้วยกันเป็นทีมไป...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง 2, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2556)

การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้านเป็นกิจกรรมที่ชุมชนร่วมดำเนินการเพื่อ แก้ไขปัญหาของชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการประสบการณ์ (experiential learning) คือ ชุมชน ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในการส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ซึ่งมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นเดียวกับ ปัญหา อุปสรรคในการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียง จัดอบรมเสริมความรู้ด้านการดูแลให้แก่อาสาสมัครผู้สูงอายุ โดยมีสม. อผส.เป็นที่เล็งยง นำความรู้ดังกล่าวไป จากนั้นคณะกรรมการฯ ลงติดตามผลและประชุมสรุปและประเมินผล

ในการดำเนินงานร่วมกันนี้ทำให้ผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาได้มีโอกาสช่วยเหลือสังคม ทำให้เกิดความภูมิใจ สุขใจ นอกจากนี้ยังได้รับความรู้จากทีมงานในการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัวได้อีกด้วย

2.2 ชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงหิน

ชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงหิน เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของประชาชนบ้านสนามมิตรและตำบลวิหารขาว อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี เริ่มต้นจากสมาชิกที่สมัครใจครั้งแรก 31 คน ต่อมาเมื่อเริ่มสนใจในกิจกรรม จึงสมัครเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันมีทั้งสิ้น 42 คน ทางชมรมจึงยุติการสมัครสมาชิก แต่ยังมีบุคคลที่สนใจเข้ามาสมทบช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมอย่างไม่จำกัดจำนวน ซึ่งแนวร่วมจากประชาชนและจิตอาสาที่มาจากเยาวชนโรงเรียนวัดเสาชิงหินมากกว่า 100 คน จึงเป็นการทำงานร่วมกันของคนต่างวัย ซึ่งสมาชิกของชมรมส่วนใหญ่จะเป็นวัยสูงอายุและเตรียมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ วัตถุประสงค์ของชมรมฯ เพื่อช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระงานของเจ้าภาพในกรณีนำศพมาบำเพ็ญกุศลที่วัดเสาชิงหิน ประสานกับหน่วยงานของรัฐในการพัฒนาวัด บ้าน โรงเรียนในเทศบาลวันสำคัญ เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีของไทยแบบโบราณ ยึดความพอเพียง ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อุุดมการณ์ที่เป็นหลักในการทำงานของชมรมคือ “มุ่งมั่น จริงใจ ไร้ใช้สังคม” ในการรวมคนของชมรมจิตอาสา ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดเวทีชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ฆราวาสไปกัณฑ์งานทำบุญ กิจกรรมทางศาสนา เพื่อจุดประกายความคิดของคนในชุมชนให้มีจิตสำนึกในการเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน โดยไม่หวังค่าตอบแทน ซึ่งมีคนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากดังคำกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

...อุดมการณ์ของจิตอาสา ช่วยเหลือคนที่ขัดสน ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ มีการรวมตัวเปิดรับสมัคร ผู้สมัครต้องรู้อุดมการณ์ “มุ่งมั่น จริงใจ ไร้ใช้สังคม...หากคนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน นัดประชุมเพื่อรับทราบอุดมการณ์ เปิดรับสมัคร มีการลงบันทึกว่ามาสมัครด้วยความจริงใจ ไม่มีใครบังคับ มีการปลุกใจสมาชิกโดยการสร้างความภูมิใจรูปแบบวิทยากร กระบวนการกลุ่ม จากสมาชิก 30 คน เป็น 42...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 3, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2556)

ผู้นำได้แก่ ข้าราชการครูบำนาญซึ่งได้รับการยอมรับและเชื่อถือไว้วางใจจากสมาชิกในชุมชนในด้านการเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะได้ชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมดำเนินงาน ประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการในชมรมฯ เพื่อวางแผนแบ่งงาน ซึ่งคณะกรรมการฯ ผู้ปฏิบัติงานประกอบด้วย ประธานชมรมจิตอาสา เป็นผู้สรรหาทรัพยากรและความร่วมมือจากทั้งภายในและนอกชุมชน พระภิกษุสงฆ์ให้ความรู้ด้านธรรมและอำนวยความสะดวกด้านสถานที่และพิธี

การทางศาสนา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านโพประจักษ์ และหมู่ 5 บ้านจำปาทอง ช่วยประสานและอำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรม แจ้างข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมกับลูกบ้าน ประชาชนชาวบ้าน ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจที่เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มอสม. กลุ่มผู้สูงอายุ แจ้างข้อมูลข่าวสารให้แก่สมาชิกในชุมชน และร่วมลงแรงช่วยเหลือการจัดกิจกรรม ครูอาจารย์โรงเรียนวัดเสาชิงหินนำนักเรียนเข้าช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ประชานชมรมฯ ได้หางบประมาณพาสมาชิกไปศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ แล้วนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินงาน โดยแบ่งกลุ่มย่อย เป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโดยการร่วมลงแรง ลงเงิน ช่วยกันพัฒนาชุมชนทั้งด้าน พัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมในชุมชนให้น่าอยู่ สวยงาม 2) การสืบสานวัฒนธรรมด้านการช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ตามงานบุญ งานศพ โดยชมรมจิตอาสาเป็นผู้ดำเนินงานแทนเจ้าภาพทั้งหมด เช่น จัดการด้านอาหาร สถานที่ พิธีกรรมทางศาสนา และสืบสานประเพณีท้องถิ่นต่างๆ เช่น งานประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง และงานประเพณีท้องถิ่นต่างๆ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง โดยเชิญผู้สูงอายุและภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีในด้านต่างๆ ในการจัดกิจกรรมและรวมคนในชุมชน และแต่ละกลุ่มหาสมาชิกมาสมทบในการดำเนินงาน จากนั้นร่วมจัดกิจกรรมในการดำเนินงานนั้นชมรมฯ มีผลงานที่เด่นๆ หลายด้าน เช่น การช่วยเหลืองานศพ การพัฒนาวัด ชุมชน การซ่อมแซมถนนที่ชำรุด ช่วยงานเทศน์มหาชาติวัดเสาชิงหิน หาทุนช่วยเหลือสมาชิกชมรมที่ยากจนขัดสน เป็นต้น นอกจากการทำงานร่วมกันแล้วชมรมยังมีการเสริมความรู้ให้สมาชิก โดยการพาสมาชิกชมรมไปศึกษาดูงานเพื่อนำกลับมาพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป โดยหลังจากการดำเนินงาน คณะกรรมการฯ จะจัดประชุมสรุปผลการดำเนินงานร่วมกันเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค แนวทางการแก้ไข และต่อยอดขยายผลการดำเนินงานดังกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...จิตอาสาไม่รับค่าแรงค่าของทั้งนั้นทำด้วยแรงด้วยใจโดยไม่หวังผลประโยชน์กฎเลยใครจะมาให้เป็นส่วนตัวหรือขอก็ไม่ได้ห้ามขออนะไปงานศพไปช่วยเขาขอขึ้นมาห้ามขอเด็ดขาดเป็นกฎที่ห้ามเด็ดขาด....

(สมาชิกกลุ่ม/องค์กร 2, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2556)

...ที่วัดจำปากลุ่มที่ทางใต้นี้มีกลุ่มหมู่ 5งานบุญกุศลมาช่วยงานอะไรงานศพอย่างจิตอาสาคล้ายกับวัดจำปากคือมีคนตายแค่ประกาศก็มาช่วยงานไม่ต้องเป็นลายลักษณ์อักษรแต่มาด้วยใจกันมาตั้งแต่เอาศพมาวัดจนกว่าจะเผาเก็บเก้าอี้ญาติไม่ต้องทำเลยใช้จิตอาสาไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ เป็นที่ขึ้นชอบของคนที่มาร่วมงานตรงนี้คือทุกอย่างไม่ต้องสั่ง...

(พระสงฆ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)

การทำงานร่วมกันของสมาชิกชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงช้า ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ คือผู้นำจุดประกายความคิด ชี้แจงจุดมุ่งหมายและประโยชน์การจัดกิจกรรม ชักชวนสมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม จึงประชุมจัดตั้งคณะกรรมการ วางแผน แบ่งงานและมอบหมายงานกัน โดยแบ่งกลุ่มย่อยจึงลงมือปฏิบัติตามแผน หลังจากจัดกิจกรรมจะจัดประชุมสรุปและประเมินผลร่วมกันเพื่อปรับปรุงการดำเนินอีกครั้งหนึ่ง

การจัดกิจกรรมของชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงช้าทำให้เกิดสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกันช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการเสียสละที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

3. กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

3.1 การแข่งขันเรือยาววัดจำปาทอง

การแข่งขันเรือยาววัดจำปาทองเป็นการร่วมแรงร่วมใจของชุมชน ในการสืบสานงานประเพณีท้องถิ่นให้ดำรงสืบไป ชุมชนซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ นายกอบต. ประธานกลุ่ม/องค์กรต่างๆ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมงานประเพณีการแข่งขันเรือยาวดังกล่าวตามจุดมุ่งหมายของวัดซึ่งเป็นแนวความคิดของท่านเจ้าอาวาสวัดจำปาทองที่ส่งเสริมให้วัดเป็นทั้ง ลานบุญ ลานใจ และลานกีฬา ซึ่งต้องการให้วัดเป็นทั้งสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รวมของประชาชนทุกเพศทุกวัยในการช่วยกันสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามและร่วมกันสร้างสรรค์สังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข

...ประเพณีตรงนี้ต้องให้การสนับสนุนแต่ก็คือพอยุคอาตมาขึ้นมาบริหารงานจะมองประเด็นที่ว่าเมื่อก่อนจะเป็นผู้สูงอายุแต่ผู้สูงอายุแล้วเอาวัยรุ่นเข้ามาเพื่อห่างไกลยาเสพติดก็เลยทำวัดนี้ให้เป็นสนามลานใจ ลานวัดและลานกีฬา ลานวัดก็คือเกี่ยวกับการอบรมธรรมะ ลานกีฬาส่งเสริมกีฬาทางน้ำ เช่นการส่งเสริมการแข่งขันเรือยาวเพื่อต่อต้านยาเสพติด เป็นการรักษาวัดวัฒนธรรมประเพณี..

(พระสงฆ์ , สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2556)

ชุมชนประกอบด้วย พระสงฆ์ นายกอบต.กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการวัดจำปาทอง ครู อาจารย์ กลุ่มผู้สูงอายุ ร่วมพูดคุยกันในลานบุญเกี่ยวกับการจัดการแข่งขันเรือยาว เพื่อสืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยใช้เวทีชาวบ้านแบบไม่เป็นทางการ เพื่อปรึกษาหารือและชี้แจงจุดมุ่งหมายในการจัดงาน จากนั้นได้นัดประชุมร่วมกันวางแผนและแบ่งหน้าที่การดำเนินการโดยฝ่าย

สงฆ์รับผิดชอบด้านสถานที่ และเป็นທີ່ปรึกษาด้านพิธีการทางสงฆ์ นายกอบต. สนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นคณะกรรมการตัดสินคณะกรรมการวัดจำปาทองช่วยระดมคน หาเงินสมทบในการจัดกิจกรรม ประสานด้านพิธีการ โฉ่รางวัล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ช่วยประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเป็นคณะกรรมการตัดสิน และอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ครูอาจารย์เป็นผู้ฝึกซ้อมและนำเด็กนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มผู้สูงอายุดูแลเรื่องอาหารและเครื่องดื่ม และร่วมแสดงการละเล่นพื้นบ้าน เช่น รำโทน กลองยาว กลุ่มเด็กนักเรียนร่วมแสดงการละเล่นพื้นบ้านและนำชมเรือพระที่นั่งในการดำเนินการด้านการสรรหาทรัพยากร ชุมชนได้จัดรถขบวนแห่ประชาสัมพันธ์การจัดงานทั้งในและนอกชุมชน ประสานกับวิทยุชุมชนเชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วมแข่งขัน และร่วมชมกิจกรรม ในการจัดงานประเพณีแข่งขันเรือยาววัดจำปาทองนั้นได้ขอไล่พระราชทานจากพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชาธินัดดามาตุ เป็นรางวัลสำหรับทีมแข่งขันเรือหมุสามฝีพายที่ชนะเลิศพร้อมเงินรางวัลห้าพันบาท รางวัลที่สองและสามรับเงินรางวัลสามพันบาทและสองพันบาทตามลำดับซึ่งนอกจากมีการแข่งขันเรือแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ประกอบด้วย การเปิดให้เข้าชมเรือพระที่นั่งในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งเสด็จประพาสต้นและพักแรมที่บ้านจำปาทองซึ่งทรงมอบเรือพระที่นั่งลำนี้ให้แก่หมู่บ้าน ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เสด็จมายังจังหวัดสิงห์บุรี ทางจังหวัดจึงนำเรือดังกล่าวให้พระองค์ท่านประทับโดยล่องเรือจากวัดกลางท่าข้ามไปยังวัดพิบูลทอง และการแสดงการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่น กลองยาว รำโทน โดยกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเด็กนักเรียน หลังจากดำเนินการจัดกิจกรรมแล้วชุมชนได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อสรุป ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและหาแนวทางการแก้ไขปรับปรุงการจัดงานให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

การแข่งขันเรือยาววัดจำปาทอง ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มโดยชุมชนใช้เวทีชาวบ้านทำความเข้าใจและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดงานวางแผนแบ่งหน้าที่ดำเนินงานโดยการประชุมร่วมกัน ดำเนินงานตามแผน แล้วจึงจัดประชุมสรุปผลการดำเนินงาน

ผลที่ได้จากการจัดงาน ทำให้คนในชุมชนเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันช่วยสืบสานประเพณีท้องถิ่น ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาให้แก่รุ่นลูกหลานต่อไป

3.2 เนกขัมมะปฏิบัติ

ประธานชมรมจิตอาสา ร่วมกับคณะกรรมการวัดเสาชิงหินได้ปรึกษาเจ้าอาวาสวัดเสาชิงหิน ในการจัดบวชชีพราหมณ์หรือเนกขัมมะปฏิบัติขึ้น เพื่อสืบสานประเพณีทางศาสนาสู่คนรุ่นหลัง โดยประธานชมรมจิตอาสาได้ใช้เวทีชาวบ้านในการจัดงานประเพณีทางศาสนา เป็นเวทีพูดคุยและหารือกับสมาชิกในชุมชน เกี่ยวกับการจัดโครงการเนกขัมมะปฏิบัติขึ้น โดยชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมโครงการ และจะตั้งเป็นคณะกรรมการจัดทำโครงการ ประชุมวางแผน แบ่งงาน ซึ่งผู้นำได้แก่ ประธานชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงหิน ทำหน้าที่สรรหาทรัพยากรและความร่วมมือ ซึ่งมีผู้ร่วม

ดำเนินงาน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ประชาสัมพันธ์ และแจ้งข้อมูลข่าวสารการจัดกิจกรรมให้แก่ลูกบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มมอสม.จะดูแลเกี่ยวกับอาหาร เครื่องดื่ม โดยสลับกันเป็นเจ้าภาพตลอดงานและเข้าร่วมปฏิบัติธรรม กลุ่มเด็กและเยาวชนเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ซึ่งผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาและคอยแนะนำการปฏิบัติธรรมให้แก่ลูกหลานโดยพระสงฆ์จะเป็นผู้ประกอบพิธีศึกษาบทและถ่ายทอดความรู้ทางธรรมะให้กับชีพรามณ์ คณะทำงานฯ ได้ปฏิบัติตามแผน ซึ่งในการประชาสัมพันธ์การจัดงานจะจัดขบวนรถรางแห่รอบบ้านสมานมิตรและตำบลใกล้เคียงเพื่อขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งบริษัทห้างร้านที่อยู่ในเขตพื้นที่และใกล้เคียงจะร่วมสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงาน หลังจากการจัดงาน คณะทำงานฯ จะประชุมร่วมกันโดยใช้เวลาหลังจากทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่จะมาที่วัดกันอยู่แล้ว เพื่อร่วมสรุปและประเมินภาพการจัดงาน และหาแนวทางปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นดังคำกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...มีกิจกรรมร่วมกันก็คือมีบวชชีพรามณ์ วัดโสภณบวชชีพรามณ์ตกประมาณ 100 กว่าคน วัดเสาชิงหิน 80 คนได้ ที่ผ่านมาเป็นกิจกรรมของคนแก่ ที่นี้คนที่ยังไม่มาอย่างไม่พร้อมยังห่วงลูกหลานอยู่ตอนเย็นๆผมก็ประชาสัมพันธ์ให้การได้บุญกุศลติดตัวไปเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว ก็พยายามดึงคนแก่มาร่วมกิจกรรม...

(ผู้นำท้องที่ 1, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)

...โปะประจักษ์มีทั้งหมด 4 วัด วัดหลักๆที่จะปฏิบัติธรรมก็จะมีวัดโสภณ กับวัดเสาชิงหิน บวชวันที่ 5 ธันวาคม คือจะบวชถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่วัดโสภณ...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 6 มีนาคม 2556)

การจัดเนกขัมมะปฏิบัตินั้นทำให้สมาชิกในชุมชนทุกเพศ ทุกวัยได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศาสนามารวมกัน มีการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ในลักษณะของการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มคือ ผู้นำชี้แจงจุดมุ่งหมายและประโยชน์ของการดำเนินงานในเวทีชาวบ้าน จัดตั้งคณะทำงานฯ และประชุมเพื่อวางแผน มอบหมายงาน จากนั้นจึงลงมือปฏิบัติตามแผน หลังจากการจัดงานคณะทำงานฯ ได้จัดประชุมเพื่อประเมินผลและหาแนวทางการปรับปรุงต่อไป

ผลจากการเข้าร่วมโครงการเนกขัมมะปฏิบัติ ผู้สูงอายุและครอบครัวสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เกิดความสามัคคีในชุมชนดังคำกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...เดี๋ยวนี้ไม่ใช่ผู้สูงอายุในบ้านสมานมิตรตอนนี้มีคุณภาพ ไม่ใช่แค่ธรรมดา แก่แล้วยังมี
รายได้ แล้วก็เป็นคนทีพูดจาดีขึ้น ถือศีลมากขึ้น เข้าวัดมากขึ้น...

(ผู้นำท้องที่ 1, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2556)

3.3 การรณรงค์ขอพรผู้สูงอายุที่บ้าน

สถานการณ์ผู้สูงอายุจากฐานข้อมูลผู้สูงอายุในบ้านสมานมิตรพบว่ามีผู้สูงอายุติดบ้านและติดเตียงอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากสุขภาพไม่ดี มีภาระทางบ้าน เป็นต้น ผู้นำ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านโพประจักษ์ และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านจำปาทอง ได้ปรึกษาหารือร่วมกันในปัญหาดังกล่าว และจัดประชุมสมาชิกของทั้ง 2 หมู่บ้านเพื่อหาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้านได้แจ้งสถานการณ์และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงที่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ให้แก่สมาชิกเพื่อร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการในการแก้ไขปัญหา จากนั้นได้แบ่งกลุ่มย่อยร่วมวางแผนหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวและแบ่งหน้าที่ดำเนินการ ซึ่งส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันให้จัดกิจกรรมรณรงค์ขอพรผู้สูงอายุที่บ้านขึ้นชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกชุมชนหมู่ 1 บ้านโพประจักษ์ และหมู่ 5 บ้านจำปาทอง โดยแกนนำของผู้ใหญ่ทั้งสองหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทในการสรรหางบประมาณการจัดซื้อของเยี่ยมผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง และแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับลูกบ้านเพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมดำเนินงาน ประกอบด้วย ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กลุ่มอสม. อพส. ซึ่งช่วยประสานกับครอบครัวผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียงที่จะลงเยี่ยมและเข้าร่วมกิจกรรม ชมรมจิตอาสาวัดเสาชิงหิน ช่วยประสานและอำนวยความสะดวกในการจัดขบวนแห่และร่วมกิจกรรม คณะกรรมการผู้สูงอายุประจำหมู่เข้าร่วมกิจกรรม ขบวนแห่รณรงค์ขอพรผู้สูงอายุที่บ้านจะจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งนอกจากจะมีกิจกรรมการรณรงค์ขอพรผู้สูงอายุแล้วยังนำของเยี่ยมซึ่งจัดสรรมาเพื่อมอบให้เป็นกำลังใจแก่ผู้สูงอายุอีกด้วย โดยในขบวนแห่จะประกอบด้วยสมาชิกในชุมชน ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ เด็กเยาวชน และผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้สูงอายุที่อายุน้อยกว่าจะไปรณรงค์ขอพรกับผู้สูงอายุที่อายุมากกว่าเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน โดยขบวนแห่ดังกล่าวผู้เข้าร่วมจะแต่งกายแบบไทยย้อนยุค มีขบวนกลองยาวและนางรำผู้สูงอายุนำหน้าขบวนเพื่อสร้างสีสันและช่วยสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน ขบวนจะแห่รอบชุมชน ซึ่งจะหยุดตามจุดนัดหมายที่อสม.ได้ประสานไว้ หลังจากการจัดกิจกรรมชุมชนจะร่วมพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางปรับปรุงการจัดกิจกรรมให้ดียิ่งขึ้น โดยใช้การประชุมคณะกรรมการประจำหมู่บ้านเป็นที่ประชุมสรุปและประเมินผล

ชุมชนร่วมกันคิด ทำ และประเมินผลร่วมกัน ในการจัดกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม คือ ผู้นำรายงานสถานการณ์ปัญหาของผู้สูงอายุในที่ประชุม ให้สมาชิกในชุมชนร่วมคิดหาทางออกในการแก้ไขปัญหาหารือกัน แบ่งกลุ่มเพื่อวางแผนหาแนวทางแก้ไข และแบ่งหน้าที่ จากนั้นจึงนำแนวทางที่คิดร่วมกันไปปฏิบัติ โดยหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมจะประชุมสรุปและประเมินผลการจัดกิจกรรมร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

ผลที่ได้จากการดำเนินงานทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคี เห็นถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ และร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชน

ระยะพัฒนา(ช่วงดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พ.ศ. 2554 - ปัจจุบัน)

การจัดกิจกรรมในช่วงระยะพัฒนาเป็นกิจกรรมทั้งที่เกิดขึ้นที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่แล้วกับเป็นกิจกรรมที่มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย(มส.ผส). ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนเข้ามาส่งเสริม กระตุ้นและสร้างกรมการให้กับชุมชนและปรับรูปแบบการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน โดยปรับการดำเนินการในลักษณะสามประสาน มีโครงสร้างในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินการด้านผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งมีผลมาจากแผนการพัฒนาคูณภาพชีวิต ของ มส.ผส. ที่เข้ามาดำเนินการโดยเป็นที่ปรึกษาและแนะนำความรู้ทางวิชาการด้านผู้สูงอายุ การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นข้อมูลตรงที่ใช้ร่วมกันของชุมชนเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการดำเนินงานดังกล่าว ในระยะพัฒนา การส่งเสริมด้านการหารายได้จึงเป็นการต่อยอดกิจกรรมจากช่วงต่อๆของชุมชน เช่นกลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตร โดยเน้นการหาพื้นที่ในการจัดการแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นเกี่ยวกับ กิจกรรมในช่วงนี้ จึงเป็นกิจกรรมที่มาจากแผนงานการสนับสนุนความรู้ ทั้ง 4 มิติ 5 เรื่องงาน ซึ่งประกอบด้วย มิติที่ 1 การดูแลระยะยาวของผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพา มิติที่ 2 การส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ มิติที่ 3 การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ และมิติที่ 4 การจัดปรับอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ และ 5 เรื่องงานผู้สูงอายุซึ่งประกอบด้วย 1) การดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะที่ไปที่บ้าน 2) การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ 3) การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ 4) การส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ 5) การจัดปรับอาคารสถานที่สำหรับกิจกรรมการเตรียมความพร้อมเพื่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ชุมชนบ้านสมานมิตรไม่ได้จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยชุมชนมีแนวคิดว่าได้ผสานอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันอยู่แล้วแต่ได้เข้าร่วมงานตลาดนัดการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้ประมวลกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะพัฒนานี้ และจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

1. กิจกรรมส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ

การสร้างอาชีพ รายได้ และกิจกรรมทางสังคมของชมรมผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุบ้านสมานมิตรส่วนใหญ่ มีอาชีพหลัก คือ การทำนา รองลงได้แก่การทำสวน เลี้ยงสัตว์ ดังนั้นเมื่อพ้นจากช่วงฤดูทางการเกษตร ทำให้มีเวลาว่างที่จะทำอาชีพ หรือสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ซึ่งพบในรูปแบบของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมโดยเฉพาะการรวมกลุ่มอาชีพ ในช่วงบุกเบิก ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร เป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมการสร้างอาชีพ รายได้เสริมให้แก่สมาชิกผู้สูงอายุ โดยใช้ความรู้ ความสามารถ และความสัมพันธ์ส่วนตัวในการดำเนินงาน แต่ปัญหาที่พบคือ การขาดงบประมาณที่ต่อเนื่อง สม่าเสมอ ขาดการสร้างเครือข่ายที่ทำให้เกิดความร่วมมือ และแบ่งปันทรัพยากรที่กว้างขวางขึ้น ดังนั้นในช่วงของการพัฒนา จึงปรับวิธีการดำเนินงานที่ยึดตัวบุคคล มาเป็นการประสานความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรต่างๆ ภายในชุมชนและสร้างภาคีเครือข่ายนอกชุมชนให้ช่วยหนุนเสริมการดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น

การเปิดโลกทัศน์ในการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ทำงานหารายได้หรือมีกิจกรรมต่างๆ จำเป็นต้องเห็นจริง ทำจริง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตได้จริง ดังนั้นชุมชนจึงได้ประชุมและมีมติร่วมกันในการจัดประสบการณ์ด้านอาชีพ การหารายได้ให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยการพาไปศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และประสบการณ์ในการนำไปปฏิบัติได้จริงๆ ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างอาชีพเสริมหรือหารายได้เสริมต่อไป

ผลที่ได้รับคือ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุมีแนวคิดและจัดประชุมสมาชิกชมรมในการวางแผนโครงการการบูรณาการสร้างศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงวัยชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมและส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุในชุมชน

2. การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ

2.1 การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน

จากฐานข้อมูลของชุมชนพบว่าบ้านสมานมิตรมีกลุ่มผู้สูงอายุที่ป่วยติดเตียงหรือมีภาวะพึ่งพิงค่อนข้างสูง ชุมชนประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าช้าง ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง นายกอบต.โพประจักษ์ ผู้ปฏิบัติได้แก่ กลุ่มอสม. อพส. ทีมสหวิชาชีพโรงพยาบาลท่าช้าง ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และให้ความสำคัญกับการดูแลระยะยาวของผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง จึงประชุมปรึกษาหารือกัน และจัดตั้งเป็นคณะกรรมการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน โดยในขั้นตอนแรก จากการสำรวจจำนวนผู้สูงอายุโดยใช้แบบคัดกรองภาวะการพึ่งพิง ควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ นำข้อมูลที่ได้มาประชุมวางแผนการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงร่วมกัน ในเวทียังเดือนลำดวน จากนั้นจัดอบรมเพิ่มทักษะ อสม. อพส. เกี่ยวกับ

การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เช่น ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ/ผู้พิการ การนวด การทำกายภาพบำบัด การจัดยา การป้องกันพื้นพู่ภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ และความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิทยากรจากโรงพยาบาลท่าซ่างจัดประชุมคณะกรรมการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงเพื่อวางแผนและแบ่งหน้าที่การลงเยี่ยมบ้านอย่างเป็นระบบ ซึ่งพยาบาลวิชาชีพ นักกายภาพบำบัดจากโรงพยาบาลท่าซ่าง เจ้าหน้าที่อบต. โปประจักษ์ เป็นพี่เลี้ยงในการลงเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ และติดตามประเมินผล 1-2 ครั้ง/เดือน ซึ่งจะประเมินจากการที่ผู้สูงอายุมีบุคคลในครอบครัวเข้ามาร่วมดูแลระหว่างดำเนินการได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคณะกรรมการฯ 2 เดือนครั้ง (เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 5 ครั้ง) โดยจัดเป็นกลุ่มย่อย เพื่อนำปัญหาที่พบมาแลกเปลี่ยนกันและหาแนวทางปรับปรุงให้ดีขึ้นดังกล่าวที่สัมภาษณ์ว่า

...เป็นโครงการวงเดือนลำตวนเราก็ไปประชุมส่วนมากเดือนหนึ่งประชุมสี่หนเราจะไปประชุมที่อบต.เกี่ยวกับผู้สูงอายุในหมู่ของเราก็เขามาซักถามในหมู่บ้านของเรามีคนไข้ติดเตียงเยอะไหม มีคนไข้พิการเยอะไหม หน้าที่อผส.ดูแลผู้สูงอายุในหมู่บ้านต้องคอยดูแลแล้วเอาไปตอบคำถามถ้าเกิดให้ช่วยเหลืออะไรก็บอกเขาจะจัดสรรมาให้...

(ประธานกลุ่ม/ องค์กร 2, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2556)

จากการจัดกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ทำให้อสม. อผส. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงมากขึ้น ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงได้รับการเยี่ยมบ้านเพิ่มขึ้น และบางคนมีอาการดีขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นระบบและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 การเยี่ยมผู้ป่วยระยะสุดท้าย (โครงการอาสาใจ)

การดูแลความเป็นอยู่ในคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีจนลมหายใจสุดท้าย เป็นเรื่องที่บ้านสมานมิตรให้ความสำคัญมาก เนื่องจากในตำบลมีสถิติของผู้สูงอายุที่ติดเตียงอยู่เป็นจำนวนมาก จากฐานข้อมูลผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยประจำตำบล ประกอบกับการที่ชุมชนได้มีโอกาสได้ศึกษาดูงานจังหวัดนครราชสีมา ที่มีทีมงานเยี่ยมผู้ป่วยที่อาการทรุดหนัก เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจซึ่งทำให้ผู้ป่วยมีอาการที่ดีขึ้นและมีกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายต่อไป

ชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร นายกอบต. โปประจักษ์ และผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าซ่าง ได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานมาคุยกันในเวทีวงเดือนลำตวน (การประชุมคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร) ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาแยกแยะเกี่ยวกับ ขั้นตอนวิธีการ และผลดี ผลเสียในการดำเนินงาน โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และมีความคิดเห็น

สอดคล้องให้จัดทำโครงการอาสาใจ หรือการเยี่ยมผู้ป่วยระยะสุดท้ายขึ้น โดยจัดตั้งเป็นคณะทำงานโครงการอาสาใจขึ้น ซึ่งคณะกรรมการฯ ประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านสมานมิตร นายกอบต.โพประจักษ์ และผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าซ่าง มีหน้าที่ช่วยสรรหาทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณในการจัดซื้อของเยี่ยม รวมถึงปัจจัยในการถวายพระภิกษุสงฆ์ จากงบกองทุนสุขภาพตำบล (กองทุนสปสช.) และร่วมเยี่ยมผู้ป่วยระยะสุดท้ายด้วย ส่วนผู้ปฏิบัติ ได้แก่ พระสงฆ์ จะทำพิธีบังสุกุลให้ผู้ป่วย ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้ผู้ป่วยอาการดีขึ้นหายจากโรคร้าย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ต่างๆ ประธานชมรมจิตอาสา ประธานกลุ่มแม่บ้านสายใยรักแห่งครอบครัว ประธานกลุ่มอสม.ร่วมเยี่ยมผู้ป่วย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าซ่าง ตรวจอาการและติดตามผลการรักษา เจ้าหน้าที่อบต.จัดเตรียมของเยี่ยมและของที่ใช้ในการประกอบพิธีบังสุกุล พร้อมทั้งลงเยี่ยมผู้ป่วยพร้อมกับทุกฝ่าย โดยคณะทำงานจะสลับหมุนเวียนกันลงไปเยี่ยมบ้านผู้ป่วยระยะสุดท้าย ซึ่งได้รับการรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุจากเวทีวงเดือนลำดวนอยู่เป็นประจำทุกเดือน ซึ่งจะรายงานผลด้านสุขภาพ ในเวทิดังกล่าวจะได้รับจากผู้นำในชุมชน เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ซึ่งชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และแจ้งข่าวสารผ่านผู้นำของตน เพื่อรายงานในระดับตำบลต่อไปจากนั้นชุมชนได้ใช้เวทีวงเดือนลำดวนประชุมสรุปและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อปรับปรุงและขยายผลต่อไปดังคำกล่าวที่กล่าวว่า

...กฎของเราที่ใช้ร่วมกันคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของคนในชุมชน ต้องมีการมีข้อมูลข่าวสารส่งให้กับคณะทำงานในเรื่องต่างๆ เช่น ถ้ามีการแจ้งเกิด ก็จะมีคณะกรรมการทำงานไปเยี่ยม การตายก่อนวาระสุดท้ายก็จะมีโครงการของกองทุนหลักประกันไปดูแล ในเรื่องของสุขภาพ อสม ก็จะมีการลงเยี่ยมผู้ป่วยของตนเองในหมู่บ้านแต่ละหมู่ คัดกรองเบื้องต้นแล้วส่งโรงพยาบาล ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเองอยู่แล้วว่าต้องกระตือรือร้น เข้าไปอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ที่จะได้ผลลัพธ์เข้ามาอยู่ในคุณภาพชีวิตตัวเอง...

(เจ้าหน้าที่อบต 1, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2556)

...อบต.เขาริเริ่ม คือร่วมกันเราไปดูงานที่ดอยชะพูน นครราชสีมาเห็นเขาทำเราก็เลยปรึกษากันขอสปสช ขอมาสามหมื่น ใกล้เคียงเราก็นิมนต์พระไป ผู้สูงอายุไป หมอไป นิมนต์พระไปด้วยไปสวดให้ศีลให้พรเทศน์ให้ฟัง ไปจัดห้าหกคนแล้วอันนี้ระยะสุดท้าย...

(ผู้นำ 3, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2556)

โดยในภาพรวมพบว่าผู้ป่วยระยะสุดท้ายส่วนใหญ่มีอาการดีขึ้น มีขวัญและกำลังใจขึ้น ผู้ป่วยและครอบครัวมีความพอใจและให้ความเชื่อถือในโครงการ มีการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน

3. การส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ

3.1 ตลาดนัดการเรียนรู้

กิจกรรมตลาดนัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ มสผส. ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุจังหวัดสิงห์บุรีจัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในงานด้านต่างๆ ของแต่ละชุมชน โดยในงานประกอบด้วย การแสดงผลงานที่โดดเด่นของแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมโครงการตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้ง 7 ชุมชน จัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุของคนในชุมชน โดยจัดเป็นฐานกิจกรรม และมีการประเมินตนเองในฐานะตามแบบแผนที่ซีวีมีสุขที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ อนามัยดีซีวีมีสุข สังคมดีซีวีมีสุข ออมดีซีวีมีสุข เรียนรู้ดีซีวีมีสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ก่อนวัยสูงอายุ และแนวทางการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อการเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีคุณภาพ

ผู้เข้าอบรมประกอบด้วยสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ อายุ 50-60 ปี และบุตรหลานอายุ ตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป เข้าร่วมจำนวน 100 คน

3.2 การจัดปรับอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ

ชุมชนประกอบด้วยคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุโพประจักษ์ และสภาเด็กและเยาวชนบ้านสมานมิตร ได้สำรวจสภาพบ้านและพื้นที่ที่ผู้สูงอายุไปทำกิจกรรม ได้แก่ วัด โรงเรียน อบต. ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาล ศาลาประชาคมหมู่บ้าน พบว่ามีบ้านของผู้สูงอายุบางหลังและพื้นที่ที่ทำกิจกรรมของผู้สูงอายุเกือบทุกแห่งที่ยังต้องปรับปรุงซ่อมแซม โดยคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุต้องการให้ปรับปรุงห้องน้ำผู้สูงอายุทุกหลัง ผู้นำได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง นายกอบต.โพประจักษ์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าช้าง จึงจัดให้ประชุมร่วมกันระหว่างชมรมผู้สูงอายุ ประกอบด้วย คณะกรรมการชมรมฯ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้าง เจ้าหน้าที่อบต. เจ้าอาวาสวัด ในการตกลงร่วมกัน โดยจัดเวทีให้ความรู้แก่ชุมชนในการจัดปรับอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยวิทยากรจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผู้เข้าร่วมเวทีให้ความรู้ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลท่าช้าง อบต.โพประจักษ์ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ คณะกรรมการจัดในพื้นที่ อสม./ อผส. คณะกรรมการบ้านเทิดไท้องค์ราชัน และประชาชนจิตอาสาที่สนใจ และร่วมแลกเปลี่ยนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มสผส.) โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มของผู้เข้ารับการอบรมอีกจำนวนหลายครั้งเพื่อหาข้อสรุปและแนวทางการปรับปรุงสถานที่ในการบริการของผู้สูงอายุ หรือบ้านพักอาศัยของผู้สูงอายุให้มีสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและที่สาธารณประโยชน์ หลังจาก

นั้นจัดประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อนำวิธีการแนวทางไปปฏิบัติ โดยได้ปรับปรุงห้องน้ำให้กับผู้สูงอายุ โดยมีการเปลี่ยนโถสุขภัณฑ์เป็นแบบโถนั่งราบ ทำประตูห้องน้ำจำนวน 2 ห้อง ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก พมจ.สิงห์บุรี และมีการปรับปรุงอาคารสถานที่บริการสาธารณะและที่อยู่อาศัยผู้สูงอายุ จำนวน 5 หลัง ซึ่งใช้ทุนสนับสนุนจาก อบต.โพประจักษ์ จัดประชุมประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อพิจารณาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและการขยายผลการดำเนินงานต่อไป จัดทำโครงการ จัดปรับอาคารสถานที่สาธารณประโยชน์และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ เป็นโครงการ ซ่อมแซมบ้านและการจัดปรับอาคาร สถานที่สาธารณประโยชน์และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และที่สาธารณประโยชน์เพื่อช่วยหรือปรับปรุงซ่อมแซม จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ราวเดิน ราวจับ ตามมาตรฐานการจัดปรับอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการ ลดความเสี่ยงอันตรายให้แก่ผู้สูงอายุและเกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุในชุมชน

ผลที่ได้จากการดำเนินงาน พบว่า ได้ดำเนินการจัดปรับอาคาร สถานที่และ สิ่งแวดล้อมตามแบบแผนที่วางไว้เป็นที่เรียบร้อย และได้รับการตอบสนองจากผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือ ในการจัดปรับอาคารสถานที่ที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และมีการต่อยอดในการดำเนิน โครงการ การบูรณาการการสร้างศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ บ้านสมานมิตร อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี

5. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์

1) ปัจจัยสนับสนุน

ปัจจัยที่สนับสนุนในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้าน สมานมิตร มีดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านผู้นำ

ผู้นำของบ้านสมานมิตร มาจากหลายภาคส่วนที่ดำเนินงานร่วมกันเพื่อส่งเสริมการ เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในบ้านสมานมิตร ประกอบด้วยผู้นำภาคประชาชน ได้แก่ ประธาน ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง ผู้นำภาคท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนบ้านสมานมิตร และผู้นำจากภาครัฐ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าช้าง

ระยະນຸກເບີກຂອງການทำงานนั้น ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างซึ่งเป็น ข้าราชการครูบำนาญที่มีความรู้และวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถประสานติดต่อกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทั้ง จากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี จากประสบการณ์ในการติดต่อ หน่วยงานราชการทั้งระดับอำเภอ จังหวัดและระดับประเทศ ทำให้ประธานชมรมผู้สูงอายุเขียน โครงการของงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐจัดทำโครงการ กิจกรรมต่างๆ ที่สามารถตอบสนอง

ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน ทำให้ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้างได้รับเป็นชมรมผู้สูงอายุดีเด่นจากสภาชมรมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่วนโรงพยาบาลท่าช้างและอบต.โพประจักษ์จะเป็นที่ปรึกษาและหน่วยสนับสนุนการดำเนินงานในด้านวิชาการ ค่าอาหารในการประชุมประจำเดือน และการจัดศึกษาดูงานของชมรมผู้สูงอายุ

ระยะพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชมรมผู้สูงอายุฯ ได้ปรับเปลี่ยนจากเดิมที่ยึดถือประเพณีชมรมผู้สูงอายุเป็นหลัก โดยมีการจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจ จนกระทั่งภาคเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) เข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จึงทำให้ผู้นำแต่ละภาคส่วน ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ นายกอบต.โพประจักษ์ และผู้อำนวยการโรงพยาบาลท่าช้าง ได้ประสานการทำงานร่วมกันโดยในการดำเนินงาน จะอยู่ในรูปของคณะกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุในด้านต่างๆ โดยมีคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตำบลโพประจักษ์ (เวทีลงเดือนลำตวน) เป็นคณะกรรมการฯ ชุดใหญ่ที่ประสานเชื่อมโยงกับคณะกรรมการชุดย่อย คณะต่างๆ ในบ้านสมานมิตร ซึ่งนับเป็นการจัดการในลักษณะกระจายอำนาจของการดำเนินงาน โดยมีคณะกรรมการชุดใหญ่กลั่นกรอง และคณะกรรมการชุดย่อยดำเนินงานให้ตอบสนองประเด็นปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน ส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมทุกมิติ

ผู้นำซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงาน ยังคงต้องอาศัยโครงสร้างคือ ทรัพยากรต่างๆ ของกลุ่ม องค์กรของตนเพื่อช่วยในการสนับสนุน แต่ในทางตรงกันข้าม โครงสร้างยังเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบการดำเนินงานของผู้กระทำการภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่ม องค์กร ต่างๆ อีกด้วย

ปัจจัยด้านทรัพยากร

ทรัพยากรที่ใช้ในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประกอบด้วยกลุ่ม/องค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน งบประมาณ บุคลากรประสานงานและให้ความรู้

ระยะบุกเบิก กลุ่ม/องค์กรภายในชุมชนดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุในรูปแบบของการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีชมรมผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในบางกรณีที่ชมรมผู้สูงอายุเป็นฝ่ายจัดกิจกรรม กลุ่ม/องค์กรในชุมชนจะร่วมสนับสนุนในด้านงบประมาณบางส่วน และเข้าร่วมกิจกรรมเช่นกัน งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานในช่วงนี้จึงมาจากการบริจาคของกลุ่ม/องค์กร สมาชิกในชุมชนและการทอดผ้าป่าจากองค์กรภายนอก เป็นหลัก โดยภาครัฐจะสนับสนุนบุคลากรให้ความรู้ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานแก่ชุมชน

ระยะพัฒนาความสัมพันธ์ของชุมชนในการส่งเสริมผู้สูงอายุจะอยู่ในรูปของคณะกรรมการ เป็นการทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นกลุ่ม องค์กรจะแบ่งปัน

ทรัพยากร ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากรต่างๆ เพื่อตอบสนองประเด็นปัญหาของชุมชนร่วมกัน ประกอบกับการสรรหางบประมาณจากภายนอกของผู้นำจึงทำให้การดำเนินงานในช่วงพัฒนานี้มีกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น และครอบคลุมการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ทั้งด้านการส่งเสริมการหารายได้ การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัว และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของผู้สูงอายุ

ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร

ชุมชนบ้านสมานมิตรมีการติดต่อสื่อสารกันหลายทาง โดยการติดต่อที่ใช้กันเป็นหลักของชุมชน คือ การใช้เสียงไร้สาย ซึ่งศูนย์กลางการกระจายเสียงตั้งอยู่ที่อบต.โพประจักษ์ ซึ่งมีการกระจายเสียงทั่วทั้งตำบลถึง 23 จุด การสื่อสารข้อมูลของชุมชน จึงค่อนข้างรวดเร็ว ชัดเจนและเป็นเอกภาพ ทำให้ข้อมูลข่าวสารทั่วถึงและครอบคลุมเกือบทั้งพื้นที่ของตำบล การติดต่อกันอีกทางหนึ่งคือ การใช้สื่อบุคคลได้แก่ผู้นำท้องที่คือกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอสม./ อพส. ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับประชาชน ประธานกลุ่ม/ชมรม ซึ่งสามารถสื่อสารสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในกลุ่มของตนได้เป็นอย่างดี หรือการใช้จดหมายเชิญเข้าร่วมประชุม เวทีการเรียนรู้ต่างๆ จากภาครัฐ ภาคท้องถิ่น หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยในแต่ละหมู่บ้านก็ยังคงมีการใช้หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสายเพื่อประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสารแก่สมาชิกภายในหมู่ของตน

ปัจจัยด้านทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการดำเนินงานส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ซึ่งประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ได้แก่ภูมิปัญญาชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านสมานมิตรเป็นชุมชนที่มีทุนมนุษย์ในการส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุค่อนข้างหลากหลาย ทั้งด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม แพทย์แผนไทยและสมุนไพร ซึ่งทั้งภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้แก่ผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไป นอกจากนั้นในบางครั้งยังร่วมเป็นคณะกรรมการฯ และที่ปรึกษาในการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนอีกด้วย

ทุนทางสังคมอีกด้านหนึ่งที่สำคัญของบ้านสมานมิตร คือความเหนียวแน่น ความรักใคร่กลมเกลียวกัน ความเอื้ออาทรกันของสมาชิกในชุมชนประกอบกับความมีจิตอาสาของสมาชิกในชุมชน ในการช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อนหรือด้อยโอกาสกว่า ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดความสามัคคีการทำงานเป็นคณะ ทีมงานร่วมกันของชุมชน

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านสมานมิตร ในช่วงระยะบุกเบิก การส่งเสริมผู้สูงอายุจะประสบปัญหาด้านงบประมาณที่สนับสนุนไม่แน่นอน ขาดความร่วมมือ จึงทำให้การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้สูงอายุขาดความสม่ำเสมอ ต่อเนื่องไปด้วย ประกอบกับการจัดการที่ยังต้องพึ่งพาแต่ผู้นำ และยังไม่มีการประสานเชื่อมโยงกับกลุ่ม/องค์กร

อื่นๆ ให้เป็นระบบ จึงทำให้การดำเนินงานยังไม่กว้างขวางและครอบคลุมทรัพยากรในชุมชน ยังไม่นำมาจัดสรรและแบ่งปันเพื่อการดำเนินงานอย่างเต็มที่

ช่วงระยะของการพัฒนาซึ่งเป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และยุทธวิธีการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งรัฐได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญในการส่งเสริมด้านผู้สูงอายุ จึงมีการผลักดันงบประมาณต่างๆ เข้ามาสนับสนุน ซึ่งทำให้ชุมชนทำงานได้คล่องตัวขึ้น กว้างขวางมากขึ้น แต่ผลจากนโยบายเชิงลบ วัฒนธรรมการให้ของรัฐจึงเหมือนดาบสองคมที่ทำให้เกิดภาวการณ์ฟุ้งเฟ้อของชุมชน การแสวงหาการดิ้นรนในการดำเนินการด้วยตนเองดังเช่นเดิมจึงมีน้อยลง มุ่งใช้เงินเป็นตัวตั้งในการพัฒนาและเมื่อการดำเนินงานมีผู้เข้าร่วมจากหลายฝ่าย บางครั้งความคิดเห็นจึงอาจไม่ตรงกัน จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันในชุมชนขึ้นมาได้

ตารางที่ 7 ตารางสรุปกิจกรรม/แบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านสมานมิตร

ระยะ	กิจกรรม	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหา
ระยะ บุกเบิก	การส่งเสริม การดูแล ครอบครัวของ ผู้สูงอายุ	กระบวนการ กลุ่ม	- รวมคน - แบ่งกลุ่ม วางแผน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและ ประเมินผล	- ประชุม - อบรมให้ ความรู้	1. การดูแล สุขภาพของ ผู้สูงอายุ 2. การออกกำลัง กาย 3. โภชนาการ สำหรับผู้สูงอายุ 4. ธรรมะเพื่อใช้ ในชีวิตประจำวัน

ระยะ	กิจกรรม	แบบการ เรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหา
ระยะ ปรับเปลี่ยน	-การส่งเสริม การทำงาน หารายได้ของ ผู้สูงอายุ	กระบวนการ กลุ่ม	- รวมคน - แบ่งกลุ่ม วางแผน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและ ประเมินผล	- การอบรม ให้ความรู้ - การ ถ่ายทอด ความรู้จาก ภูมิปัญญา	1. การถ่ายทอด ภูมิปัญญา 2. การพัฒนา ผลิตภัณฑ์ 3. การตลาดและ ประชาสัมพันธ์ 4. การสร้าง มูลค่าเพิ่มแก่ผล ผลิต
	-การส่งเสริม การเป็น อาสาสมัคร ของผู้สูงอายุ	การเรียนรู้ แบบ ประสบการณ์	- ทบทวน ประสบการณ์ เดิม - เสริม ประสบการณ์ ใหม่ - นำไปใช้ - ติดตาม ประเมินผล	- ประชุม - ศึกษาดูงาน - การ ถ่ายทอด ความรู้ให้ ลูกหลาน	1. การบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อสังคม 2. การสืบสาน วัฒนธรรมด้าน การช่วยเหลือเอื้อ อาทรกัน
ระยะ พัฒนา	การส่งเสริม การทำงาน หารายได้ของ ผู้สูงอายุ	เครือข่าย การเรียนรู้	- องค์กร เอกชนกระตุ้น และสร้าง กระบวนการ ให้กับชุมชน - จัดทำ ฐานข้อมูล - ดำเนิน กิจกรรมการ	- เวทีวง เดือนลำดวน - ศึกษาดูงาน - การ ถ่ายทอด ความรู้จาก ภูมิปัญญา	1. การรวมกลุ่ม อาชีพผู้สูงอายุ 2. ให้ความรู้ 3. การกระจาย ผลผลิต

ระยะ	กิจกรรม	แบบการ เรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหา
	การส่งเสริม การเป็น อาสาสมัคร ของผู้สูงอายุ	การเรียนรู้ แบบ เครือข่าย	เรียนรู้ - เชื่อม ประสานความ ร่วมมือกับ ภาคีเครือข่าย	- เวทีวง เดือนลำดวน - ศึกษาดูงาน - ประชุม	1. สถานการณ์ ด้านสุขภาพของ ผู้สูงอายุในชุมชน 2. การเตรียมการ และประสานงาน การลงเยี่ยมบ้าน 3. ติดตามผลการลง เยี่ยมบ้าน
	การส่งเสริม การดูแล ครอบครัวของ ผู้สูงอายุ	การเรียนรู้ แบบ เครือข่าย		- เวทีวง เดือนลำดวน - ศึกษาดูงาน - ประชุม	1. การถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ข้อมูลกลุ่ม/ องค์กรต่างๆใน ชุมชน 3. การแสดง การ จำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ของ ผู้สูงอายุ

สรุปได้ว่า การดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในระยะพัฒนาของบ้านสมานมิตรเกิดจากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมด้านสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงต้นยังคงเป็นแบบแยกส่วนกันดำเนินการภายในชุมชน โดยกลุ่ม/ชมรม ในชุมชนยังไม่สามารถทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันได้ กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมต่างๆ โดยพยาบาลและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (สถานีอนามัยในสมัยนั้น) เป็นผู้ประสานการจัดกิจกรรมดังกล่าว การดำเนินงานภายในชุมชนที่เข้มแข็ง ที่มีทุนทางสังคมค่อนข้างมากอยู่แล้วนั้นทำให้สามารถขับเคลื่อนการส่งเสริมการส่งเสริมให้ตอบสนองนโยบายดังกล่าว การส่งเสริมในระยะบุกเบิกบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.โพประจักษ์) เป็นผู้จัดการ และประสานการจัดกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มผู้สูงอายุที่รวมตัวจัดตั้งเป็นคณะกรรมการของชมรมผู้สูงอายุสถานี

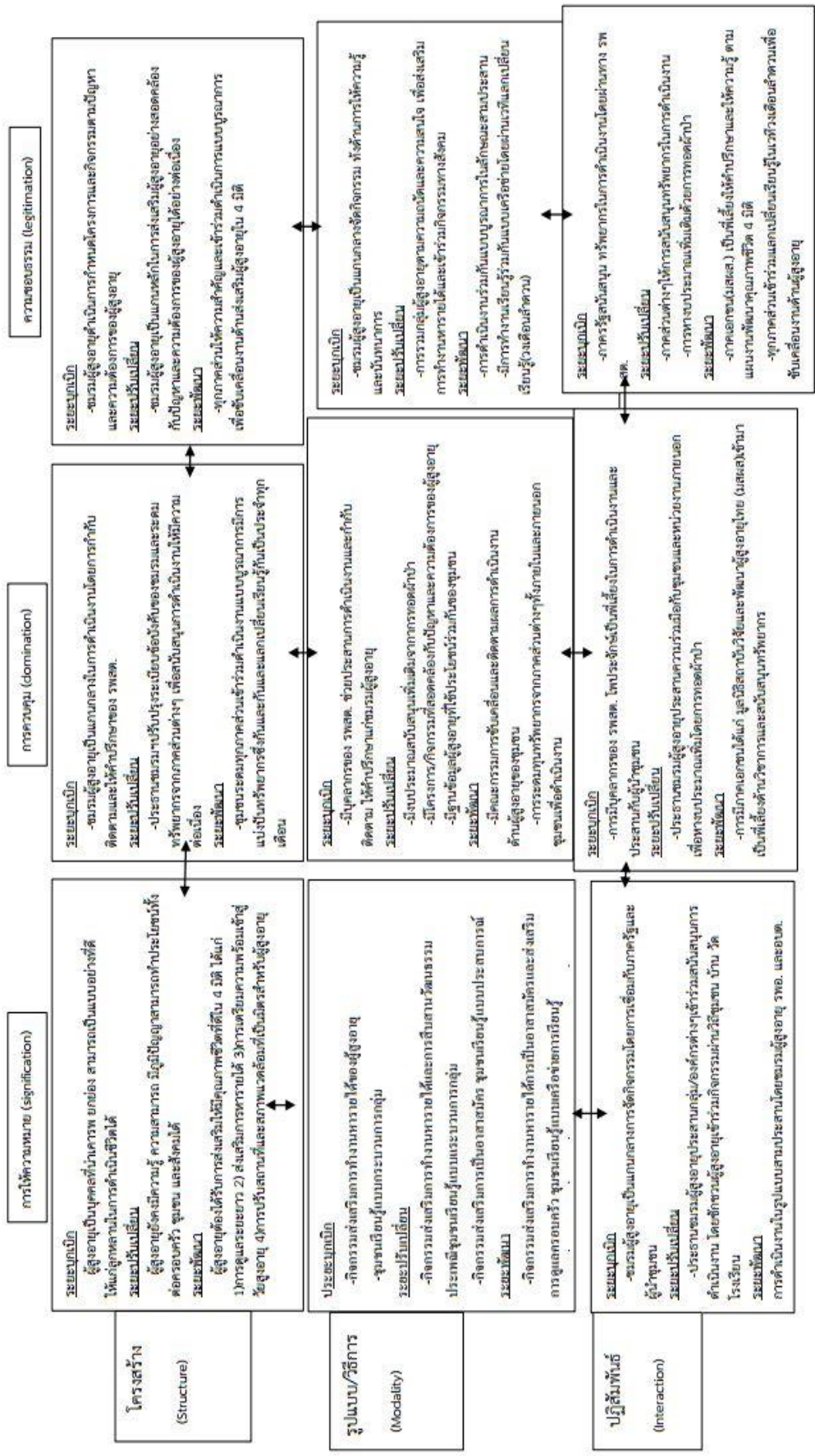
อนามัย ต.โพประจักษ์ ก็ยังไม่สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ และยังใช้ทรัพยากรของรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากยังไม่มีผู้นำของกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ มีความรู้ ความสามารถ ที่จะเข้ามาบริหารจัดการ งานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุด้วยตนเองอย่างเบ็ดเสร็จ ต่อมาในระยะปรับเปลี่ยนได้ปรับเปลี่ยนผู้นำ ชุมรมผู้สูงอายุฯ มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบขึ้น บุคลากรโรงพยาบาลจึงปรับเปลี่ยนบทบาทจาก เดิมเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในบางกิจกรรม ที่ชมรมผู้สูงอายุฯ ต้องการ ให้เสริม หนุน การดำเนินงานในช่วงเปลี่ยนผ่านได้ใช้หลักบ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของ ประชาชนชาวโพประจักษ์อยู่แล้ว ประกอบกับการแสวงหาทรัพยากรจากทั้งภายในและภายนอกของ ผู้นำ (ประธานชมรมผู้สูงอายุ) ทำให้ชมรมผู้สูงอายุ สามารถบริหารจัดการด้วยตนเองได้ มีสมาชิก เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก จุดมุ่งหมายในการดำเนินงานเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี มีความรู้เท่าทัน สถานการณ์ทางสังคม ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ได้พบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนข่าวสารกัน เป็นกำลังใจ ให้แก่กัน

การระดมทุนของชุมชน จึงเป็นการระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนและการสรรหา ทรัพยากร (Domination) จากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมในการพัฒนา เช่น ประธานชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง ได้จัดทอดผ้าป่าเพื่อหาเงินเข้าชมรมฯ สนับสนุนการจัดทำกิจกรรมของชมรมได้ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทรัพยากรที่เป็นทั้งเครื่องไม้เครื่องมือ (Allocative Resources) บุคลากร รวมถึง ความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ (Authoritarian Resources) ที่ผู้กระทำการทั้งสามภาคส่วน รวมถึง สมาชิกในชุมชนได้นำมาเสริมสร้างพลังอำนาจให้การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของบ้านสมานมิตรในระยะพัฒนานั้น ภายหลังจากที่มสส.เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนในด้านวิชาการ ทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนวิธีการ ดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการงานร่วมกันภายในชุมชน มีการจัดการที่เป็นระบบที่ประสาน ความร่วมมือกันกับบูรณาการของหลายฝ่าย ในลักษณะสามประสาน ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง โรงพยาบาลท่าช้าง และอบต.โพประจักษ์ ภายใต้งานนำของผู้นำสามฝ่ายได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง แพทย์และพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลท่าช้าง และนายก อบต.โพประจักษ์ ซึ่งผู้นำทั้งสามมีบทบาทในการสรรหาทรัพยากร และประสานความร่วมมือกับกลุ่ม/ องค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุในบ้านสมานมิตร และเป็นผู้นำในการพัฒนาระบบการจัดการด้านผู้สูงอายุในชุมชน โดยความร่วมมือและเสริมหนุนของ ภาคเอกชน คือ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มสสพ.) ในการให้ความรู้ คำแนะนำ ทางด้านวิชาการใน 4 มิติ ได้แก่ การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ วัยผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง การปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้เป็นมิตรต่อ ผู้สูงอายุ โดยในการพัฒนาระบบการจัดการด้านผู้สูงอายุดังกล่าว ชุมชนได้จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุที่

ใช้ร่วมกันของทุกฝ่าย ประกอบกับได้จัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน (เวทิวงเดือนลำตวน) เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนงานและติดตามงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนดังนั้นการดำเนินงานในระยะพัฒนาอยู่ในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำสามฝ่าย ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ผอ.โรงพยาบาลท่าซ่าง และนายกอบต.โพประจักษ์เป็นที่ปรึกษา การดำเนินงานตามมติการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ มสพส.ทั้ง 4 ด้าน แบ่งเป็น คณะทำงานฯ ด้านต่างๆ มีนายกอบต.โพประจักษ์เป็นประธานคณะทำงานฯ ทุกคณะ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กลุ่ม/ชมรม/กองทุนต่างๆ ในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุในบ้านสมานมิตรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และเกิดความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

จะเห็นว่าผู้กระทำการได้หารูปแบบ วิธีการที่จะสร้างความหมาย (Signification) ในการส่งเสริมผู้สูงอายุขึ้นด้วยตนเอง โดยการกระทำนั้นได้มีการสร้างความชอบธรรมโดยเป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม สมาชิกของชุมชนยอมรับและตกลงร่วมกันในการใช้วิธีการส่งเสริม

ภาพที่ 8 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ บ้านสมานมิตร (นามสมมติ) ตามกรอบแนวคิดทริโคจรสร้างของ Giddens (1984)

ระยะบุกเบิก เป็นระยะของการเริ่มจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ มีการรวมตัวกันในการดำเนินงาน ด้านผู้สูงอายุแต่ยังไม่แน่นแฟ้น มีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมโดยการกำกับ ติดตามและให้คำปรึกษาของ รพสต. ซึ่งบุคลากรของรพสต.จะเป็นคอยช่วยประสานการดำเนินงานกับการดำเนินงานจึงยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้และยังไม่เป็นระบบที่ดี ชุมชนในระยะบุกเบิกจะให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุว่าเป็นบุคคล ที่น่าเคารพ ยกย่อง สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่ลูกหลานการดำเนินชีวิตได้ ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์โดยชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางเชื่อมกับภาครัฐ และกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชนเพื่อขอการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ โดยเฉพาะภาครัฐซึ่งในระยะบุกเบิกนี้การควบคุมเชิงอำนาจในการดำเนินงานจึงมีผลโดยตรงจากนโยบายของรัฐ ในการส่งเสริมผู้สูงอายุและส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ โดยจัดสรรทรัพยากรต่างๆผ่านทางรพสต. ทำให้ชมรมฯได้รับการยอมรับให้เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมและนันทนาการต่างๆ

โดยส่วนใหญ่กิจกรรมที่จัดขึ้นจะอยู่ภายในชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับด้านสุขภาพในการดูแลตนเองและครอบครัว การดำเนินงานมีลักษณะการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมวางแผน การกลุ่มนี้จะช่วยให้ชุมชนได้ค้นพบตนเองเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ ทำให้กลุ่มฝึกการกล้าแสดงออก ฝึกการตัดสินใจ การวางแผน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงาน การฝึกงานร่วมกัน (กาญจนา ไชยพันธุ์,2549) จึงเป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับระยะบุกเบิกที่ต้องฝึกฝนความรู้ ทักษะเพื่อการพึ่งพาตนเองในการดำเนินงาน ประกอบกับการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มจะช่วยสร้างและพัฒนาทางอารมณ์และสังคม ซึ่งมีผลต่อสุขภาพทั้งกายและใจ จึงมีความเหมาะสมในการนำ การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวเป็นอย่างดี การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มจึงช่วยพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ของชุมชนให้สามารถจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการดูแลครอบครัวให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดูแลตนเองและครอบครัวให้มีสุขภาพที่ดีได้

ระยะปรับเปลี่ยน เป็นระยะของการปรับเปลี่ยนผู้นำ ซึ่งหมายถึง ประธานชมรมผู้สูงอายุตาม การคัดเลือกจากสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เกี่ยวกับงาน ด้านผู้สูงอายุ เป็นช่วงของการแสวงหาทรัพยากรและหาพื้นที่ในการดำเนินงาน ในระยะปรับเปลี่ยนนี้ ชุมชนให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ว่ายังคงเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีภูมิปัญญา ซึ่งสามารถทำ ประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้ การปฏิสัมพันธ์ของชุมชนโดยประธานชมรม ผู้สูงอายุเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทั้งภายในภายนอกชุมชนให้เข้าร่วม สนับสนุนการดำเนินงานเป็นผู้จุดประกายและชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ในช่วงนี้จึงเป็นการ ผลักดันงานผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชนผ่านวิถีชุมชน (บ้าน - วัด - โรงเรียน) การควบคุมเชิงอำนาจ ของชุมชนเกิดจากศักยภาพของประธานชมรมผู้สูงอายุและความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชน

ช่วยกันระดมสรรหางบประมาณโดยหลักได้จากการทอดผ้าป่า เพื่อนำมาขับเคลื่อนกิจกรรมด้านต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุอีกทั้งยังเป็นช่วงปรับเปลี่ยนของระเบียบข้อบังคับของชมรมให้มีความเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้สูงอายุ โดยความเห็นต้องของการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ บริหารชมรมผู้สูงอายุซึ่งมีรพสต.เป็นที่ปรึกษา แนะนำ ทำให้ชมรมผู้สูงอายุสามารถจัดกิจกรรมได้ตาม ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ เกิดความยอมรับและเชื่อมั่นในการดำเนินงาน การจัดการของ ชมรมทำให้มีผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น ภาคส่วนต่างๆให้การสนับสนุนทรัพยากรในการ ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

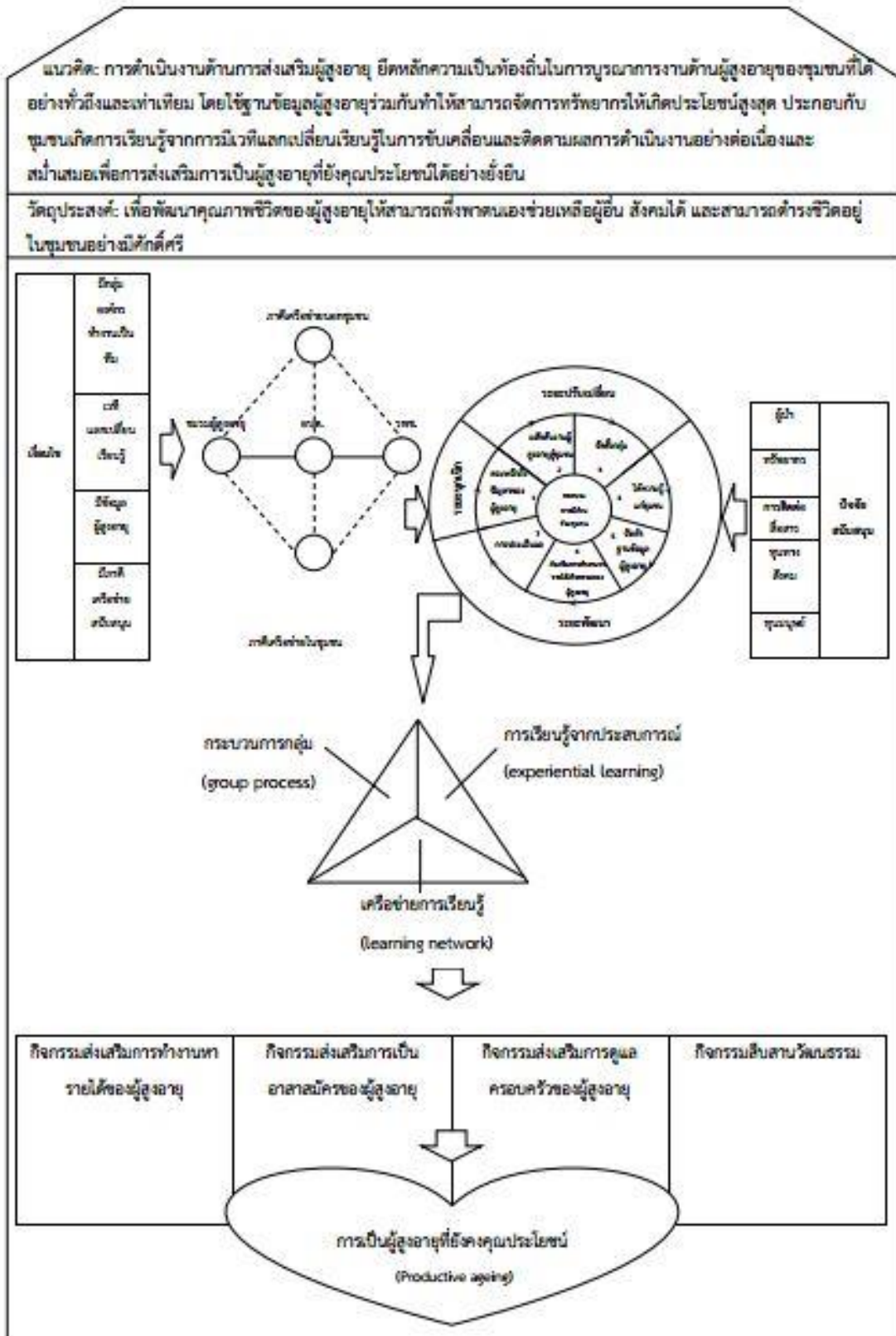
กิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุที่ชุมชนจัดขึ้นในระยะปรับเปลี่ยน เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริม การทำงาน ทหารายได้ และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม เพราะการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม สามารถพัฒนา คุณค่าด้านอาชีพ โดยการฝึกการทำงาน ทักษะต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นในกิจกรรมทางสังคมเพื่อเพิ่ม สัมพันธภาพที่ดีภายในชุมชนได้อีกด้วย ส่วนกิจกรรมด้านการส่งเสริมอาสาสมัครชุมชนเกิดการเรียนรู้ แบบประสบการณ์ เนื่องจากงานอาสาสมัครมีฐานเดิมคือกลุ่ม อสม. เข้ามาร่วมดำเนินการโดยเป็นผู้ เลี้ยงช่วยเหลือผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินงานอาสาสมัครได้ซึ่งการเป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ชุมชนได้นำประสบการณ์เดิมของกลุ่ม อสม.มาบูรณาการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา โดย การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้นมา เช่นจัดอภิปรายกลุ่ม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการสรุปความคิดและนำแนวความคิดไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง เป็นแนวทางปฏิบัติของ กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุต่อไป (อาพันธ์ชนิตร์ สุพานิช,2554;กาญจนา รอดแก้ว,2550.)

ประกอบกับช่วงระยะปรับเปลี่ยน เป็นช่วงของการสรรหา ค้นหา แนวทางการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของชุมชน จึงมีความเหมาะสมที่จะนำประสบการณ์เดิมที่ ชุมชนมีอยู่แล้วมาบูรณาการสร้างความรู้ใหม่ขึ้น เพื่อสรุปบทเรียนของชุมชนแล้วนำไปประยุกต์ใช้เป็น แนวทางในการดำเนินงานต่อไป ดังนั้นการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้จาก ประสบการณ์จึงมีความสำคัญในการดำเนินงานในช่วงปรับเปลี่ยนเพื่อให้ชุมชนเกิดการค้นหาตนเอง ปรับความรู้ ทักษะคิด นำประสบการณ์เดิมมาใช้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ เป็นแนวทางในการ พัฒนากิจกรรมทั้งด้านการส่งเสริมการทหารายได้และส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ เพื่อให้ ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้ฐานความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน มาประยุกต์ใช้กับ กิจกรรมและนำความรู้ ความสามารถ มาทำประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส กว่า เช่น กลุ่มผู้สูงอายุที่มีระยะพึ่งพิง ผู้ป่วย ผู้พิการ ซึ่งจะทำให้อาสาสมัครผู้สูงอายุ มีความภูมิใจ และเห็นคุณค่าในตนเองที่มีสามารถทำประโยชน์แก่ผู้อื่น สังคมได้

ระยะพัฒนา เป็นระยะของการหาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานให้เป็นระบบที่ดีขึ้นและ ให้เกิดความยั่งยืน ในระยะนี้ชุมชนให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุว่าต้องได้รับการส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิต

ที่ดี ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันโดยดำเนินงานในลักษณะสามประสาน โดยมี อบต. เป็นแกนหลักเชื่อมประสานกับชมรมผู้สูงอายุและ โรงพยาบาลชุมชน โดยมีภาคเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) เข้ามาเป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการและสนับสนุนทรัพยากร ชุมชนได้ทำการควบคุมเชิงอำนาจโดยจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนขึ้น (เวทีวงเดือนลำตวน) ซึ่งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนที่ประกอบด้วยทุกภาคส่วนเข้าร่วมดำเนินงานแบบ บูรณาการ มีการแบ่งปันทรัพยากรซึ่งกันและกัน และเรียนรู้ร่วมกันเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง ชุมชนจึงสามารถระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี 4 มิติของมส.ผส. ได้แก่ 1) มิติการดูแลระยะยาว 2) มิติการส่งเสริมการหารายได้ 3) มิติการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ และ 4) มิติการปรับที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ โดยได้รับยอมรับและการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ให้เป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานผู้สูงอายุที่เป็นระบบที่ดี บนฐานรากของความเข้มแข็งของชุมชน

กิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุในระยะพัฒนา เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการทำงานหารายได้ การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร และการส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งชุมชนมีการเรียนรู้ลักษณะการเรียนรู้แบบเครือข่าย ดำเนินงานโดยคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบกับการดำเนินงานในระยะพัฒนาเป็นการหาแนวทางการพัฒนา และขยายขอบเขตการดำเนินงาน เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2549) ที่กล่าวว่า ลักษณะของการเรียนรู้แบบเครือข่าย ต้องมีกลุ่มองค์กรหรือบุคคลมาร่วมกันเพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งขึ้นร่วมกัน อยู่บนฐานความเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคมโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมทั้ง 3 ด้าน เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนรู้เป็นผู้กระทำหรือผู้ปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มของการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนกระจายความรู้ ข่าวสารต่างๆ ดังนั้น การเรียนรู้แบบการเรียนรู้แบบเครือข่ายจึงมีความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมทั้ง 3 ด้านในช่วงระยะของการพัฒนาของชุมชน เพื่อช่วยให้เกิดภาคีเครือข่ายการทำงาน การระดมและประสานการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ลดความซ้ำซ้อน ความสูญเปล่าให้มากที่สุด มีการจัดการที่เป็นระบบสามารถจัดกิจกรรมให้ตอบรับกับเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเอง และดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี

ภาพที่ 9 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์ บ้านสมานมิตร

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านสมานมิตร มีแนวคิดในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยึดหลักความเป็นท้องถิ่นในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนให้ทั่วถึงและเท่าเทียม และใช้ฐานข้อมูลผู้สูงอายุก่อร่วมกันทำให้สามารถจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การเรียนรู้เกิดจากการดำเนินงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีการประชุมขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองช่วยเหลือผู้อื่นสังคมได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งมีโครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนในลักษณะสามประสาน มีอบต. เป็นแกนหลักประสานการดำเนินงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุและทีมบุคลากรโรงพยาบาลชุมชนโดยประสานกับภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าร่วมดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมโดยแบ่งระยะการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ระยะบุกเบิก ประกอบด้วย ขั้นตอนการตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ 2) ระยะปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้ การผลักดันงานสู่ชุมชน และการให้ความรู้แก่ชุมชน 3) ระยะพัฒนาประกอบด้วยขั้นตอนจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ จัดตั้งกลุ่ม ส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดกิจกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุจำนวน 4 กิจกรรม โดยในระยะบุกเบิกเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลครอบครัว ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process) ในระยะปรับเปลี่ยน เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบกระบวนการกลุ่ม (group process) และการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) เข้าสู่ระยะพัฒนา กิจกรรมจะเป็นการทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัครและการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบการเรียนรู้แบบเครือข่าย (learning network) ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวมีปัจจัยเสริมหนุนได้แก่ ผู้นำมีศักยภาพ มีทรัพยากรในการดำเนินงาน มีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดี มีทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ โดยมีเงื่อนไขในการนำรูปแบบไปใช้ได้แก่ ต้องเป็นชุมชนที่มีรากฐานความเข้มแข็ง มีกลุ่ม/องค์กรทำงานร่วมกันเป็นทีม มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีข้อมูลผู้สูงอายุ โดยในที่สุดแล้วผู้สูงอายุในชุมชนจะเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่สามารถพึ่งพาตนเองโดยการมีงานทำมีรายได้และช่วยเหลือครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

4.2 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่ส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ ชุมชนบ้านจิตอารีย์ จังหวัดสมุทรสงคราม

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านจิตอารีย์เป็นตำบลขนาดเล็ก มีหลักฐานทางราชการกล่าวไว้ว่าแต่เดิมขึ้นกับ อ.ดำเนินสะดวก แขวงราชบุรี และได้รวมกับตำบลบางน้อยที่อยู่ใกล้เคียงเป็นตำบลเดียวกัน มีกำนันชื่อ “ขุนพิบูลย์บางน้อย” (ยู่พิบูลย์) เป็นกำนันคนแรกที่สืบกันได้ในช่วงปี พ.ศ. 2448-2452 ชื่อบ้านจิตอารีย์ จากคำบอกเล่าและเรื่องราวต่างๆ ที่เล่าขานกันต่อๆ มาเป็นหลักฐานไม่ค่อยตรงกันทีเดียวนัก กำนันสำเภา ธรรมสุจริต (อดีตกำนันบ้านจิตอารีย์) ซึ่งเสียชีวิตไปหลายปีแล้ว ขณะที่ท่านมาอายุเกือบ 90 ปี พ.ศ. 2544 เล่าว่าชื่อจอมปลวกนั้นสันนิษฐานว่าแต่เดิมบริเวณชุมชนวัดบางน้อยหรือเกือบทั้งหมดของบ้านจิตอารีย์เมื่อถึงฤดูน้ำหลากประมาณ ก.ค.-ต.ค. ของทุกปี น้ำเหนือจากจังหวัดกาญจนบุรีจะไหลบ่าเข้าท่วมเรียกสวนเกือบทั้งหมดและจะพัดเอาแร่ธาตุหรือปุ๋ยธรรมชาติไหลบ่ามากับน้ำเกือบทุกปีทำให้พื้นที่สวนส่วนใหญ่ได้รับสารอินทรีย์บำรุงดินตามธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ในการปลูกพืชผักล้มลุกทุกชนิดงอกงามและมีคุณภาพดียากจะหาแหล่งอื่นๆ มาเปรียบเทียบกับได้ และจากการที่น้ำท่วมเป็นนเวลาเกือบ 3 เดือน ก็จะเป็นการกำจัดมลพิษซึ่งอาศัยอยู่ในดินให้หมดไปตามธรรมชาติ ไม่มารบกวนพืชสวนในช่วงฤดูเพาะปลูกครั้งต่อไป แต่ก็ยังพอมีที่ ที่เป็นเนินหรือโคกสูงๆ ที่น้ำท่วมไม่ถึงปลวกก็จะอาศัยไปทำรังก่อเป็นดินสูงขึ้นมา กำนันสำเภาเล่าให้ฟังต่อว่าที่ชุมชนวัดบางน้อยแห่งนี้ก็มีพื้นดินลักษณะเช่นที่เวลานี้มีอยู่ มีรังจอมปลวกใหญ่มาก ไม่มีใครไปทำอะไร และยังมีชาวบ้านนำผ้า ดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาอีกด้วย เพราะคนสมัยบรรพบุรุษจะไม่เบียดเบียนหรือรังแกธรรมชาติ จะปล่อยให้มีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้นเมื่อหลายปีเข้าและไม่มีใครรบกวน จอมปลวกก็เริ่มขยายใหญ่ขึ้นๆ จึงเรียกว่า หมู่บ้านจอมปลวก หรือชุมชนจอมปลวก

ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นตั้งแต่เกิด เล่าให้ฟังว่า เนื่องจากบ้านจิตอารีย์มีลำคลองมากมายเชื่อมต่อกันได้ทั้งหมด ชาวบ้านจะใช้ลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรไปมาหาสู่กัน หรือใช้สำหรับขนถ่ายผลผลิต พืช ผัก ผลไม้ ออกจากสวนเพื่อนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งจะมีจุดนัดหมายกันเป็นที่แน่นอนและกำหนดวันไม่ให้ตรงกันเรียกว่า “ตลาดนัด” การมีลำคลองมากส่วนใหญ่ก็จะมีจุดนัดหมายกันตรงที่มีลำคลองหลายๆ สายมาบรรจบกัน ซึ่งตรงปากคลองชาวบ้านเรียกว่า “ปลอก” ปัจจุบันก็ยังมีความหมายเรียกคลองจอมปลวกว่า จอมปลอกอยู่อีกจำนวนไม่น้อย เมื่อนานเข้าๆ ก็เพี้ยนมาเป็นจอมปลวก ซึ่งทั้งสองเรื่องเล่าขานก็ล้วนแต่มีเหตุมีผลพอที่จะเชื่อถือได้ แต่ดูเหมือนว่าเรื่องแรกอาจจะเป็นที่ยอมรับมากกว่า ตราสัญลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบ้านจิตอารีย์จึงมีรูป รังของจอมปลวกอยู่ตรงกลาง

1.2 สภาพทางสังคมและภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศขององค์การบริหารส่วนบ้านจิตอารีย์ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม สภาพดินเป็นดินเหนียวอ่อนตัวง่าย มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก มีลำคลองไหลผ่านรวม 24 คลองมีเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,750 ไร่ มีหมู่บ้านทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บางน้อยใน คลองเม็ง จอมปลวก คลองบ้านใต้ คลองหลอด สารภี

บ้านจิตอารีย์มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,352 คน คน แบ่งเป็นเพศชาย 1,598 คน คนเพศหญิง 1,754 คน (ข้อมูล : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ณ พฤษภาคม 2555) และจากการสำรวจข้อมูลผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำบ้านจิตอารีย์ ได้แบ่งประชากรตามช่วงวัย ซึ่งวัยเด็ก มีจำนวน 366 คน วัยผู้ใหญ่ จำนวน 1,624 คน วัยผู้สูงอายุ จำนวน 649 คน ดังนั้นสัดส่วนประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยอื่นคิดเป็นร้อยละ 32.61 ซึ่งถือว่าบ้านจิตอารีย์เข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างเต็มตัวแล้ว นอกจากนั้นทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำบ้านจิตอารีย์ร่วมกับกลุ่ม อสม.บ้านจิตอารีย์ และชมรมผู้สูงอายุ สถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ได้จัดทำฐานข้อมูลด้านผู้สูงอายุเพื่อใช้ร่วมกันในตำบลในการจัดกิจกรรมด้านผู้สูงอายุ ซึ่งได้แบ่งประชากรผู้สูงอายุตามดัชนี ADL ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

ผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง จำนวน 15 คน

ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน จำนวน 28 คน

ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม จำนวน 608 คน

คนจอมปลวกส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายจีน จะมีไทยแท้ๆ ที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาบ้างแต่ช่วงหลังก็ถูกผสมกลมกลืนไปจนแยกไม่ออกไปหมดแล้วจะมีรุ่นหลังๆ อาจจะมีคนต่างถิ่นมาสร้างครอบครัวมีลูกมีหลานอยู่บ้างแต่ก็จะมีจำนวนน้อย คนท้องถิ่นจึงเป็นครอบครัวที่มีความสัมพันธ์โยงใยกันเพียงไม่กี่ตระกูล และจากการที่เป็นคนรักท้องถิ่นภูมิกำเนิด หวงแหนทรัพย์สมบัติจึงมีไม่น้อยที่คนที่เกี่ยวพันเป็นเครือญาติกันแต่งงานกันเอง เข้าตำราเรือล่มในหนองทองไม่ไปไหนเสียสมาชิกในชุมชนจึงมีความผูกพันและพึ่งพาอาศัยกันอยู่ตลอดเวลา หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสังคมเครือญาติ ฉะนั้นจึงรู้จักกันเกือบทั้งหมด วิถีชีวิตตั้งแต่เดิมจะเป็นการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันเป็นหลัก ไม่มีการยึดถือเรื่องเงินทอง มีงานบุญ งานเทศกาลต่างๆ ก็ร่วมมือร่วมใจกันด้วยแรงศรัทธา ฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวก็ใช้วิธีลงแขก หรือช่วยเหลือเกื้อกูลกันดูญาติพี่น้อง ถึงแม้ว่าปัจจุบันกระแสบริโภคนิยมจะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมและรากเหง้าของชุมชนไปบ้างก็ตาม แต่ก็ยังพอมองเห็นภาพหลายๆ ของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่

ระบบการศึกษาของบ้านจิตอารีย์ มีโรงเรียนเพียงแห่งเดียว คือโรงเรียนวัดบางน้อย สอนถึงชั้นมัธยมต้นเนื่องจากการคมนาคมสะดวก พ่อแม่ ผู้ปกครอง จึงมักนำบุตรหลานไปเรียนต่อยังโรงเรียนใหญ่ๆ ในเมืองคงเหลือแต่เด็กเล็กที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่พ่อแม่ไม่ยอมให้ลูกต้องเดิน

ทางไกลๆ เท่านั้นที่ยังคงศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนของชุมชน นอกจากนี้ยังมี กศน.ประจำตำบลไว้รองรับผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและมีความประสงค์ที่จะศึกษาต่ออีก 1 แห่ง ซึ่งก็สามารถเติมเต็มให้คนในชุมชนได้รับโอกาสทางการศึกษาได้ทั่วถึงในภาพรวมของประชากรของต.จอมปลวก กลุ่มที่จบมัธยมต้นแล้วไม่ได้ศึกษาต่อจะมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคืออาชีววะ หรืออนุปริญญา ส่วนผู้ที่อายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปจบแค่ป.4

1.3 สภาพเศรษฐกิจ

พื้นที่ของบ้านจิตอารีย์ 85% เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ในอดีตจะเป็นแหล่งปลูกพืชผักไม้ล้มลุกที่มีคุณภาพของสมุทรสงคราม เพราะเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำเหนือจากจังหวัดกาญจนบุรีมาท่วมทุกปี สิ่งที่เป็นปัญตามธรรมชาติก็จะพัดพามาตกตะกอน สะสมไว้ให้ในฤดูเพราะปลูกช่วงต่อไปอยู่อย่างนี้ทุกปี กุ้ง หอย ปู ปลา เพียงใช้มือเปล่าก็สามารถจับเอามาทำอาหาร ได้โดยไม่ต้องมีเครื่องมืออะไรให้ยุ่งยาก พืชผักธัญญาหารก็อุดมสมบูรณ์ เกือบทุกครัวเรือนจะทำนาคำในท้องร่องสวนได้ผลผลิตพอสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน และยังมีเหลือไว้เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่อีกด้วย พืชผัก ผลไม้ที่นิยมปลูก ได้แก่ พริก หอม กระเทียม ถั่ว ข้าวโพด อ้อย มันเทศ มันสำปะหลัง เผือก กล้วย มะพร้าว ฯลฯ เรียกว่าเกือบทุกชนิดในบ้านจิตอารีย์ ปลูกได้หมด แม้กระทั่งทุเรียน ในปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลือให้เห็น แต่ไม่ใช่พืชเศรษฐกิจ หลังจากปี 2520 มีการสร้างเขื่อนต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี วิถีชีวิตของเกษตรกรสวนล้มลุกเริ่มเปลี่ยนไป น้ำไม่เคยหลากลงมาท่วมตามธรรมชาติ ในฤดูแล้งมีน้ำทะเลเข้ามาและหนุนสูงทำให้ผลไม้อะไรล้มลุกบางชนิดไม่สามารถเจริญงอกงามได้จึงค่อยๆ เปลี่ยนเป็นปลูกมะพร้าวแทน และส่วนใหญ่ก็ทำน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความชำนาญอยู่แล้วแต่ดั้งเดิม สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของบ้านจิตอารีย์จึงเป็นแบบผสมผสานเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก ไม่ได้หวังร่ำรวยจากอาชีพการเกษตรมากนัก ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีธุรกิจขนาดใหญ่แต่ก็ไม่ถึงกับยากจน เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่เป็นฐานคืออยู่แล้ว ฉะนั้นความร่ำรวยหรือมีฐานะดีจึงมักเกิดจากความขยันอดออมมากกว่าปัจจัยอย่างอื่น ในปัจจุบันจะมีบ้างที่ออกไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดใกล้เคียง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดการทำเกษตรเป็นหลัก

1.4 ระบบสาธารณูปโภค

แต่เดิมการสัญจรไปมาหาสู่หรือค้าขาย จะให้เส้นทางทางน้ำเป็นหลัก หลังจากปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา เริ่มมีการสร้างถนนหลักเพียง 2-3 สาย มีไฟฟ้าใช้เป็นบางหมู่บ้าน โทรศัพท์มีเฉพาะริมถนนสายหลัก น้ำบาดาลหมู่บ้านมีเป็นบางหมู่บ้าน หลังจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นปี 2537 มีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคอยบริหารจัดการงบประมาณแผ่นดิน ก็เริ่มสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ขยายไฟฟ้าให้ครอบคลุมทุกครัวเรือน ระบบโทรศัพท์เริ่มกระจายเกือบครบทั้งตำบล จนปัจจุบันบ้านจิตอารีย์มีทั้งถนนลาดยาง หินคลุก และคสล. ถึง 19 เส้นทาง แต่เนื่องจากขาดการวางผังเมืองที่ดีเป็นระบบจึงทำให้ถนนบางเส้นทางกลมลำประโดง ซึ่งเป็นเส้นเลือดฝอยเพื่อนำน้ำเข้าไป

หล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกและเป็นเส้นทางขนถ่ายผลิตผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ปัจจุบันน้ำไม่สามารถถ่ายเข้าออกได้ตามธรรมชาติ

1.5 ทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

จากสภาพภูมิศาสตร์บ้านจิตอารีย์ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำคลองเชื่อมต่อกันเหมือนใยแมงมุม จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผักเกือบทุกชนิด แต่เดิมมีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันยังคงเหลือเป็นบางส่วนเป็นลำคลองใหญ่ๆ และยังมีการสัญจรไปมาทางเรืออยู่เท่านั้น บางแห่งมีเศษขยะทับถมเน่าเหม็นน้ำในคลองเน่าเสียมีค่าออกซิเจนต่ำกว่ามาตรฐานนำมารดพืชผักไม่ได้ ขาดความร่วมมือและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ระบบนิเวศน์ถูกทำลาย ห่วงโซ่ที่มีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติถูกตัดตอนขาดหายไป มีสัตว์น้ำหลายชนิดสูญพันธุ์ไปจากท้องถิ่นไปแล้ว เช่น ปลาเกล็ด ปลาตะกั้ง ปลากระทิง เป็นต้น น้ำในลำคลองต่างๆ ไม่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ตั้งแต่ก่อน ใช้ได้เพียงซักล้างภาชนะบางอย่างเท่านั้น หากขาดการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและเร่งด่วนแล้วในอนาคตก็อาจจะเห็นชุมชนในชนบทที่ที่ชื่อเรียกว่าชุมชนสลัม หากมองข้ามเรื่องคุณภาพของน้ำในลำคลองแล้ว บ้านจิตอารีย์ ยังมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ร่มรื่น น่าอยู่น่าอาศัย หากประชาชนในท้องถิ่นช่วยกันดูแลรักษาไม่ทิ้งขยะลงคูคลอง ไม่ปล่อยต้นให้กรูกรัง อยู่กับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยกันรักษาสภาพเดิมๆ ไว้ บ้านจิตอารีย์จะเป็นชุมชนที่น่าอยู่แห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรสงคราม

1.6 ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชาวจอมปลวกนับถือศาสนาพุทธ 100% มีวัดประจำชุมชน 1 แห่ง คือ วัดบางน้อย เป็นวัดเก่าแก่สร้างตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย อดีตเคยรุ่งเรืองมากมีพระจำพรรษา 50-60 รูป แต่ปัจจุบันเหลือพระประมาณ 10 รูป แต่ประชาชนก็ยังเลื่อมใส ศรัทธาอย่างแรงกล้ามาทำบุญกันเป็นจำนวนมาก ด้านประเพณีและวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาส่วนใหญ่ เช่น ประเพณีสงกรานต์ เข้าพรรษา ทอดกฐิน และวันสำคัญต่างๆ ในอดีตที่ยังไม่มีการสร้างถนนมากมาย นักประชาชนส่วนใหญ่จะจัดประเพณีทอดผ้าป่า กฐินทางน้ำ แข่งเรือ ส่วนบนบกก็จะมีการแข่งขันว่า จูฬา ปักเป้า มีการประกวดพืชผลทางการเกษตร แต่ปัจจุบันแทบไม่หลงเหลือไว้เลย ส่วนวัฒนธรรมด้านต่างๆ ก็จะสืบทอดกันมาตั้งแต่เดิมเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตที่วัดบางน้อยมีคณะหนังใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากที่มาก่อนวัดখনอน จ.ราชบุรี เสียอีก แต่ได้เกิดเพลิงไหม้กุฏิสงฆ์ซึ่งเป็นที่เก็บหนังใหญ่เมื่อ 30 กว่าปีมานี้ จึงเสียหายไปหลายตัว ที่เหลือก็มีสภาพชำรุดทรุดโทรมจนใช้งานไม่ได้ประกอบกับไม่มีผู้สืบทอดอย่างจริงจัง อีกทั้งยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาด้านการละเล่นพื้นบ้าน เช่น รำโทน กลองยาว ด้านดนตรีไทย ด้านอาหารคาว-หวาน ฯลฯ ซึ่งทางชมรมสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้นำภูมิปัญญาดังกล่าวถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกชมรมฯ และผู้สนใจทั้งในกิจกรรมประชุมประจำเดือนของชมรมฯ และฐานการเรียนรู้ของหมู่บ้านทั้ง 7 หมู่ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดต่อไป

1.7 กลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน

ปัจจุบันกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนมีจำนวน 12 กลุ่มหรือองค์กร ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากประชาชนได้คิดริเริ่มกันเองและอาศัยแรงหนุนเสริมจากภาครัฐ ถ้ามีแกนนำที่เข้มแข็งก็เจริญก้าวหน้า ประชาชนให้ความร่วมมือ ถ้าแกนนำอ่อนแอขาดภาวะผู้นำก็มักจะหยุดนิ่งไม่ก้าวหน้า เพียงรอแต่งบประมาณของภาครัฐเข้ามากระตุ้น พองบประมาณหมดโครงการก็จบ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะมีลักษณะตามที่กล่าวมา บางกลุ่มที่เกิดขึ้นทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน ของประชาชนสูงขึ้นและเป็นหนี้หมุนเวียนจากกลุ่มนี้ไปสู่กลุ่มนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการกู้ยืมจากกลุ่มองค์กรต่างๆ นั้นง่ายมาก เพียงค้าประกันกันไป ค้าประกันกันมา บ้างก็ขาดความสามารถในการชำระหนี้ถูกฟ้องร้องทางกฎหมายก็มี แต่มีหลายกลุ่มหมายองค์กรที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสวัสดิการ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มใดที่ไม่มีเงินเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีการกู้ยืม มักจะประสบความสำเร็จ และประชาชนได้รับผลประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

2.1 ระเบียบุกเบิก (เริ่มก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ พ.ศ. 2538-2542)

2.1.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

ชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2538 ตามนโยบายของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และนำภูมิปัญญาถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง โดยนโยบายนี้มีผลทำให้เกิดชมรมผู้สูงอายุในทุกตำบลของประเทศไทยในเวลาต่อมา ในระยะบุกเบิกชมรมผู้สูงอายุจึงต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สถานีนามัย ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาในการดำเนินงาน ดังนั้นชุมชนในระยะบุกเบิก เกิดจากการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายร่วมกัน จัดตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัย บ้านจิตอารีย์การดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของบ้านจิตอารีย์ในระยะบุกเบิกนั้น ต้องอาศัยและพึ่งพาทรัพยากร ทั้งด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ และงบประมาณจากภาครัฐตามนโยบายของรัฐที่เน้นการส่งเสริมสุขภาพ และส่งเสริมการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งชุมชนบ้านจิตอารีย์จึงเกิดการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุจัดตั้งเป็นชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ของสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำ ประสาน อำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรม และสนับสนุนการดำเนินงานสมาชิกในช่วงแรกของชมรมผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่คือกลุ่มอสม. และผู้นำ เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรี เป็นต้น

2.1.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนได้รวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุ ตามศักยภาพ และต้นทุนของชุมชน โดยในระยะบุกเบิกนี้ การดำเนินงานและการจัดการต่างๆ ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุยังไม่เป็นระบบ การประสานความร่วมมือยังอยู่ในวงแคบซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกภายในชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ ผู้ปฏิบัติกรได้แก่ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่สถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่ม/กองทุนต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มออม. กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ภาครัฐ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม เกษตรบ้านจิตอารีย์ พัฒนาชุมชนอำเภอจอมปลวก ภาคท้องถิ่น ได้แก่ อบต.จอมปลวก โดยผู้นำเป็นผู้รวมคนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและแสวงหาความร่วมมือและทุนจากภายในชุมชนในการจัดกิจกรรม ผู้ปฏิบัติได้แก่ คณะกรรมการชมรมฯ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารในการจัดกิจกรรม และอำนวยความสะดวกการจัดการจัดกิจกรรม ประธานกลุ่ม กองทุนต่างๆ เป็นพี่เลี้ยง อำนวยความสะดวกระหว่างการจัดการจัดกิจกรรม และสนับสนุนอาหารในการประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่สถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ ประสานด้านงบประมาณจากภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้ความรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพให้กับชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และท้องถิ่น ให้ความรู้กับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และเข้าร่วมกิจกรรม

2.2 ระเบียบปรับเปลี่ยน(เปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ พ.ศ.2542- พ.ศ.2554)

2.2.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

โครงสร้างของชุมชนในระยะปรับเปลี่ยน ยังคงยึดชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ มีคณะกรรมการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุฯ ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงาน และประสานความร่วมมือกับกลุ่ม องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน มีการประสานความร่วมมือที่กว้างขวางขึ้น ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อแสวงหาแหล่งทุนและทรัพยากร ประกอบกับการปรับเปลี่ยนผู้นำ ซึ่งชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้สรรหาผู้นำที่มีความรู้ ประสบการณ์ และวิสัยทัศน์ เพื่อมาทำหน้าที่แทนผู้นำเดิม การดำเนินงานจึงมีเป้าหมายและทิศทางอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น การจัดการในรูปของคณะกรรมการชมรมฯ ซึ่งมีการประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของชมรมฯ และจัดทำเป็นยุทธศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำโครงการ/กิจกรรมของการดำเนินงาน

2.2.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนประกอบด้วยผู้นำได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ สมาชิกประกอบด้วยสมาชิกสามัญและสมาชิกสมทบ (อายุ 45 ปี ขึ้นไป) ในการบริหารจัดการของชมรมฯ ได้อยู่ในรูปของคณะกรรมการทั้งสิ้น 6 คณะ และ 1 กลุ่ม ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารชมรมฯ มีหน้าที่จัดหางบประมาณ ประชาสัมพันธ์ กิจกรรม ตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายและจัดให้มีการประชุมประจำเดือนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
2. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ให้สาระความรู้ และจัดหาวิทยากร ภายนอกมาให้ความรู้กับสมาชิกตามความเหมาะสม
3. คณะกรรมการฝ่ายสถานที่ มีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรม
4. คณะกรรมการฝ่ายอาหาร เครื่องดื่ม มีหน้าที่จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่มบริการสมาชิกระหว่างการจัดกิจกรรม
5. คณะกรรมการฝ่ายกิจกรรมและสันตนาการจัดให้มีกิจกรรมและสันตนาการในการประชุมสมาชิกประจำเดือนและกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ
6. ฝ่ายประชาสัมพันธ์และปฏิคม มีหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ ต้อนรับอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกและวิทยากร แยกผู้มีเกียรติ รวมถึงประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขอสนับสนุนการจัดกิจกรรม
7. หัวหน้ากลุ่มผู้ประสานงานกับสมาชิกประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ติดต่อประสานงาน แจกข้อมูลข่าวสารต่างๆจากชมรมฯ ให้สมาชิกทราบ และรวบรวมผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาให้ถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง

2.3 ระยะเวลา(ดำเนินงานจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร พ.ศ.2554-ปัจจุบัน)

2.3.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

การดำเนินงานของคณะกรรมการชมรมได้รับการยอมรับเชื่อถือจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะภาครัฐ ในระยะพัฒนา ประธานชมรมผู้สูงอายุได้ประสานงานขอทรัพยากรเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเป็นส่วนใหญ่ คณะกรรมการบริหารจัดการ จึงได้ปรึกษาหารือกัน และมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุ ให้ตอบสนองอกความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชนได้ครบทุกด้าน และสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ โดยอยู่บนฐานของการพึ่งพาตนเองตามแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งประธานชมรมผู้สูงอายุ ยังดำรงประธานกองทุน

สวัสดิการชุมชน ออมวันละบาท อีกด้วย จึงสามารถนำดอกผลมาใช้ในการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ชุมชน ซึ่งสมาชิกชุมชนทุกคนเป็นสมาชิกกองทุนอยู่ด้วย โดยซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐในการส่งเสริม การจัดสวัสดิการถ้วนหน้า ที่ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง สามารถจัดระบบบริการและสวัสดิการ ภายใต้งบประมาณของชุมชนเพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมี ศักดิ์ศรี ในช่วงนี้จึงเป็นช่วงแห่งการขับเคลื่อนและพัฒนางานด้านผู้สูงอายุ โดยเน้นการจัดสวัสดิการ ด้านผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ

2.3.2 บทบาทหน้าที่ของชุมชน

คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ ยังคงเป็น หลักในการบริหารจัดการของชมรมฯ โดยประสานเชื่อมโยงกับกองทุนสวัสดิการชุมชนออมวันละบาท ของชุมชน เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจรให้เกิดความ ต่อเนื่องและมีความยั่งยืน

3. กระบวนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

กระบวนการดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 ตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ

ชุมชนบ้านจิตอารีย์ เป็นชุมชนที่สมาชิกส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับแบบเครือญาติจึง มีการช่วยเหลือ เอื้ออาทรกันภายในชุมชนอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลช่วยเหลือ ญาติผู้ใหญ่ หรือ เพื่อนบ้านเรือนเคียงที่ด้อยโอกาสกว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมที่ตักตวงในการเคารพนับถือ ผู้ที่สูงอายุกว่า หรือผู้สูงอายุกว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ประกอบกับระบบอาสาสมัครในชุมชนที่มี ประสิทธิภาพ ทำให้ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้ใช้ทุนทาง วัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ได้แก่ อสม.ในชุมชน ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน โดยประธานชมรมฯ ขอความร่วมมือกับอาสาสมัครในพื้นที่ในการชักชวนและโน้มน้าวผู้สูงอายุ และ ครอบครัวให้เห็นถึงปัญหาและความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมผู้สูงอายุ เพื่อทราบปัญหาและความ ต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็แนวทางในการดำเนินงานต่อไป

3.2 สรรหาบุคลากรเข้าร่วมดำเนินงาน

การดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนในช่วงแรก ถึงแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่ม จัดตั้งเป็นคณะกรรมการชมรมฯ แต่ก็ยังเป็นไปในลักษณะการอิงโครงสร้างของชุมชน คือ แต่งตั้งตาม ระเบียบ กฎเกณฑ์ของภาครัฐ ซึ่งกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของผู้ที่เข้าร่วมดำเนินการ หรืออาจ แต่งตั้งโดยบทบาทหน้าที่ตามที่ชุมชนสังคยมอมรับ ประธานชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความคิด วิสัยทัศน์กว้างไกล ได้หาแนวทางการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของชมรม โดยการสรรหา

ผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพ เช่น ข้าราชการบำนาญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าร่วมจัดตั้งเป็น คณะกรรมการบริหารจัดการชมรม ผู้สูงอายุ สถานือนามัยจอมพลวก ซึ่งผู้สูงอายุดังกล่าว นอกจากจะ เข้าเป็นคณะกรรมการ ร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานแล้ว บางคนยังสามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ ให้แก่ผู้สูงอายุ และสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมั่น และความน่าเชื่อถือ ให้แก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และเป็นที่ยอมรับของสังคม

3.3 กำหนดวิสัยทัศน์ / ยุทธศาสตร์

ประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุสถานือนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้ ร่วมกันสำรวจความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชน โดยร่วมกับทีมอาสาสมัคร ซึ่งพบความคาดหวังของ ผู้สูงอายุตามลำดับ ดังนี้ การมีสุขภาพที่ดี การมีรายได้ อยากรอยู่กับลูกหลาน และ อยากรมีบทบาททาง สังคม เป็นลำดับสุดท้ายจากนั้นจึงนำความคาดหวังดังกล่าวมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของชมรมได้แก่ 1) ส่งเสริมภูมิปัญญา 2) พัฒนาร่างการให้แข็งแรง 3) จิตใจใฝ่ธรรมะ 4) เพาะบ่มลูกหลาน และนำไปสู่ ยุทธศาสตร์ 4 ประเด็นได้แก่ 1) ส่งเสริมการนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ 2) ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ 3) พัฒนาจิตใจและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นในสังคม ของผู้สูงอายุ 4) การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุ เป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 จัดตั้งกลุ่ม

การส่งเสริมผู้สูงอายุได้ยึดวิสัยทัศน์ของชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแกนหลักในการ ขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานของผู้สูงอายุในชุมชน ในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับ ความหวังของผู้สูงอายุ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งชุมชนโดยแกนนำของประธานและคณะกรรมการบริหาร ชมรมผู้สูงอายุ ได้จัดทำโครงการ/กิจกรรม ที่สามารถตอบสนองวิสัยทัศน์ที่วางไว้ โดยโครงการและ กิจกรรมส่วนใหญ่ จะเน้นที่การดูแลสุขภาพ และการบำเพ็ญประโยชน์ ของผู้สูงอายุ แต่ยังไม่ ครอบคลุมทุกด้านจึงร่วมกันคิดวางแผนปรับปรุง การดำเนินงานให้ครอบคลุมและสามารถจัดโครงการ กิจกรรมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกันให้จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการ สำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร ที่จัดบริการให้ผู้สูงอายุที่มีความสนใจและต้องการเพิ่มพูนความรู้ หรือ มีส่วนร่วมกับสังคมในด้านต่างๆ โดยแบ่งกลุ่ม และจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มต่างๆ ตามความสนใจ เช่น กลุ่ม รักรักษาสุขภาพ กลุ่มอาหารปลอดภัย กลุ่มพลังจิตอาสา และกลุ่มอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

3.5 ส่งเสริมการทำงานหารายได้และเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ

ชุมชนได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิภาพสำหรับผู้สูงอายุแบบครบ วงจรขึ้น โดยแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามความสนใจ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน ของผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรม เกี่ยวกับด้านการทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร

การดูแลสุขภาพตนเอง และครอบครัว การถ่ายทอดภูมิปัญญา และ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของ ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หลากหลายและครบทุกมิติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยยึด หลักการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เป็นแนวทางในการดำเนินการ โดยเชื่อมโยงกับการจัด สวัสดิการชุมชน ออมวันละบาท เพื่อนำสวัสดิการมาจัดเป็นกิจกรรมคืนให้แก่สมาชิก ซึ่งโดยส่วนใหญ่ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน จึงสามารถแบ่งปันทรัพยากรใน การจัดกิจกรรมได้ โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มจะนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในศูนย์ กลุ่ม ต่างๆ จะได้รับรู้ความเคลื่อนไหว ของกลุ่มอื่นซึ่งบางกลุ่มอาจเสนอข้อคิดเห็นให้กับอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อ เป็นแนวทางในการดำเนินงานและปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3.6 ประเมินผล

การประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของกิจกรรมต่างๆโดยคณะกรรมการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งใช้วิธีการแบ่งกลุ่ม ลงเยี่ยมติดตามการดำเนินงาน สัมภาษณ์ และสังเกต การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมายและนำมารายงานผล อภิปรายผลร่วมกันใน การประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการฯ ต่อไป

4. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน

ระยะบุกเบิก (เริ่มก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ พ.ศ. 2538-2542)

1. กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ

กิจกรรม “การลงแขก ลงคลอง”

บ้านจิตอารีย์เป็นตำบลที่มีภูมิประเทศเป็นสวน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสวนมะพร้าว มีคลองใหญ่ย่อยไหลผ่านจำนวนมากถึงคลอง ในอดีตชาวบ้านอาศัยคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ต่อมาเมื่อถนนตัดผ่านการคมนาคมจึงเปลี่ยนมาใช้ทางถนนเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในสวน ก็ยัง เคยชินกับการคมนาคมทางน้ำ ประกอบกับถนนบางเส้นก็ยังไม่สะดวกในการสัญจรมากนัก เพราะเป็น ถนนดิน และมีสภาพเป็นหลุมบ่อ โดยเฉพาะหน้าฝนการเดินทางตามเส้นทางของถนนเพื่อออกจาก สวนจะค่อนข้างลำบาก คูคลองก็ถูกปล่อยปะละเลย จึงมีสภาพตื้นเขิน จากทั้งตะกอนดินที่ทับถมและ เศษกิ่งไม้ใบหญ้า จึงทำให้การสัญจรทางน้ำก็ประสบปัญหาเช่นกัน ต่อมาผู้ว่าราชการจังหวัด สมุทรสงครามในสมัยนั้นลงมาเยี่ยมเยียนราษฎรได้เห็นความเดือดร้อน จึงมีแนวคิดให้ขุดลอกคูคลอง ไม่ให้ตื้นเขินและรักษาความสะอาดให้คูคลองกลับมาเหมือนดังเช่นอดีต สามารถใช้เป็นที่สัญจรไปมา ได้ นอกจากนั้นยังให้นำพันธุ์กุ้งมาปล่อยตามลำคลอง เนื่องจากกุ้งแม่น้ำเป็นที่ต้องการของตลาดราคา สูงจึงนำมาปล่อยเพื่อแพร่พันธุ์ ให้ชาวบ้านบริโภคและมีรายได้เสริม ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านก็ยังจับกุ้ง ในช่วงหน้าน้ำลด หรือช่วงฤดูร้อนอยู่เป็นประจำ

...แหล่งน้ำก็มีโครงการของผู้ว่ามาปล่อยกุ้งในร่องสวน การปล่อยกุ้งแม่น้ำลำคลองของลำคลอง ปล่อยทุกปีหนึ่งเป็นแสนๆตัวส่งเสริมอาชีพกุ้งรำมกราคม ทำให้คนมีอาชีพคือคนที่ตกกุ้งคือส่งร้านอาหารนี่ก็โล่ห้าห้าห้าบาทต่อกิโลหมายถึงว่าอาชีพตกกุ้ง..

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 1, สัมภาษณ์ ,3 พฤษภาคม 2556)

...แล้วจะมีเหมือนเทศกาลปล่อยสัตว์น้ำในคลองใหญ่ๆของผู้ว่า เขาจะมีการปล่อยกุ้งแม่น้ำ ปล่อยแม่พันธุ์ลงมา มันไหลมาจากแม่น้ำ แล้วเข้ามาในคลอง มันก็มาเพาะลูกเพาะหลานอยู่...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2 ,สัมภาษณ์ ,7 พฤษภาคม 2556)

กิจกรรม “การลงแขก ลงคลอง” จึงเกิดขึ้นมาจากแนวความคิดดังกล่าว โดยความร่วมมือร่วมใจของชุมชนบ้านจิตอารีย์ นายกอบต.จอมปลวกได้นำแนวคิดของผู้ว่าฯ ปรึกษาหารือกับหลายๆ ฝ่ายในที่ประชุมสภาอบต. โดยชี้แจงถึงที่มาและจุดมุ่งหมายของการทำกิจกรรม ที่ประชุมเห็นชอบดำเนินการ โดยชุมชนได้ร่วมตัวกันทำกิจกรรมดังกล่าว และได้ประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อแบ่งงานและมอบหมายงาน โดยชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ นายกอบต.จอมปลวก สนับสนุนค่าอาหารกลางวันแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และหารือพร้อมอุปกรณ์ต่างๆ กำหนด ผู้ใหญ่บ้านรวมคนและจะแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ลูกบ้านที่มีจิตอาสา และร่วมสนับสนุนค่าอาหารและเครื่องดื่ม ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ กลุ่มอพพร.บ้านจิตอารีย์ กลุ่มอสม.บ้านจิตอารีย์ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอบต.จอมปลวก พัฒนาการบ้านจิตอารีย์ เข้าร่วมชุดรอกคูคลอง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ประชาชนบ้านจิตอารีย์ จากนั้นจึงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ในการทำกิจกรรม “การลงแขก ลงคลอง” ของบ้านจิตอารีย์ได้มีกติการ่วมกันคือจะใช้วิธีการหมุนเวียนสลับกันโดยเริ่มจาก หมู่ 1 ถึง หมู่ 7 และจะระดมคนจากหมู่ต่างๆ ไปช่วยกันจนกระทั่งครบ 7 หมู่บ้าน กิจกรรมที่สำคัญได้แก่ การขุดลอกคลอง การเก็บขยะเศษใบไม้ การตัดแต่งกิ่งไม้ที่กีดขวางทางสัญจร โดยผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับมอบหมายงานที่ไม่หนักจนเกินไป เช่น การลงเรือเก็บขยะ เศษใบไม้ การดูแลเรื่องอาหาร เครื่องดื่มสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น หลังจากการจัดกิจกรรม ชุมชนจึงได้ประชุมร่วมกันเพื่อสรุปผลและหาแนวทางการปรับปรุงกิจกรรมให้ดียิ่งขึ้นดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

...เขาแขกกัน หมู่นั้นมาแขกหมู่นี้ หมู่นี้ไปแขกหมู่นั้นช่วยแรงกันเขาจะมีบ ถ้าในบก็จะมีในหมู่พันหนึ่ง แล้วก็ผู้ช่วย ผู้ใหญ่ อบต.ลง จะไม่คิดเงิน แล้วก็เอาเงินในนั้นมาซื้อข้าวเลี้ยงกัน เขาเรียไรกันเอง ตอนนั้นทิ้งบอบต. ให้พันหนึ่ง มาก บางทีก็ลงด้วยจิตอาสา ก็มี จิตอาสาก็คือพวกเรา ไปอบรมกันไปทำกัน ช่วยๆกัน...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 2, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...เงินงบประมาณไปลงรู้สึกตอนนี้จะประมาณพันสองต่อครั้งต่อหมู่เพราะเริ่มต้นนะขายความคิดเขาสิ่งแวดล้อมที่นั่นเองที่เป็นคนเขามาเองลงแขก ปี 51, 50ปีายังอยู่เลยยังเก็บไว้เป็นหลักฐานลูกว่ามีสภาพดีไว้มีลงแขกลงคลองคือว่าหมู่ชาวน้ำหมู่ 1 คุณเลี้ยงนะไม่ลงงบประมาณคราวนี้หมู่ 1 กับหมู่ 2 ผู้เลี้ยงนะหมู่ต่อไป 34 คุณเลี้ยงนะคุณไปหาคนบริจาคมาให้ได้คุณเอาไหมข้าวหม้อแกงหม้อ...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ก็คุยกัน ให้ช่วยกันรักษาแม่น้ำลำคลองให้สะอาด บางครั้งก็ออก ลงแขกลงคลอง เพื่อที่จะเอาต้นไม้ในลำคลองออก น้ำจะได้ไหลให้ลำคลองสะอาด แล้วก็ขยะของหมู่บ้านก็จะจ้างกัน บ้านละ 30 บาท ให้มาเก็บ มันจะได้ไม่รก ความสะอาดของท้องที่ที่พวกเราจะต้องช่วยกันรักษา...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2556)

...ทางผู้ว่าราชการจังหวัดกำหนดขึ้นมาเลยอย่างนั้นๆ แต่ชาวบ้านก็ร่วมมือกันผู้ใหญ่บ้าน กำนันก็ร่วมมือกัน ทำประจำ ทุกๆเดือน หลายปี แล้วสะ ลงแขก ลงคลอง นี้ทำมาหลายปีแล้ว หมุนเวียนกันไป เดือนนี้หมู่ 5 เดือนนั้นหมู่ 4 ก็ว่ากันไป...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 2, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2556)

ทุกหมู่แนวทางการที่เราทำกันในหมู่ก็คือว่าเราต้องการให้สูงอายุนะมีสุขภาพที่แข็งแรงเราก็จะมีการชวนกลุ่มนี้ออกมากวาดคลอง จัดขยะในคลองพวกผักอะไรก็มีค่าผู้นำเขาออกเหมือนกับว่าเป็นค่าขนม ค่าอะไรอย่างนี้ให้คนละร้อยสองร้อยคนที่ทำได้...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 3, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

...ลุงก็มีใจอาสาลงคลองอยู่ประจำ คอยเก็บสวะเก็บอะไรอยู่มาเป็นประจำทุกปีเอ๊ยแทบเป็นอะไรที่มันไม่ชอบมากเลย สกปรกลุงก็จะทำ คือว่า...ห่วงมากเรื่องน้ำเรื่องสิ่งแวดล้อมนี่ลุงจะรักมันมาก เพื่อเราต้องให้อยู่...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...อบต. เขามีเรื่องอะไรเขาก็มาบอก ช่วยกัน คลองมันตันอย่างนี้ก็จะบอกหมู่บ้านให้ไปช่วยกัน ไห้บตอนทีไปประชุม เอาเงินมาซื้อข้าวกลางวันให้ แต่เท่าไรไม่รู้ละ...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุฯ 2, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

โดยสรุปกิจกรรม “การลงแขก ลงคลอง” ทำให้ชุมชนทำงานและกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันแบบกระบวนการกลุ่ม เริ่มจากนาย อดต.จอมปลวก ชี้แจงที่มาและวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม จากนั้นชุมชนได้รวมตัวกัน การจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือ วางแผนแบ่งหน้าที่ดำเนินงาน จึงลงมือปฏิบัติตามแผน หลังจากนั้นจึงประชุมสรุปผลและหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงกิจกรรมต่อไป

ผลจากการที่ชุมชนได้ทำกิจกรรม “ลงแขก ลงคลอง” ร่วมกันนอกจากจะทำให้คลองสะอาด สวยงาม ประชาชนสามารถอาศัยในการสัญจร ยังเกิดอาชีพเสริมคือ การจับกุ้งแม่น้ำจำหน่ายหารายได้ และที่สำคัญคือเกิดความสามัคคีกันในการพัฒนาชุมชนของตนของตนให้น่าอยู่อาศัยอีกด้วย

2. กิจกรรมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ

การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์

ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ จัดตั้งตามนโยบายของรัฐ เพื่อส่งเสริมสุขภาพที่ดี และการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ โดยในเบื้องต้น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ กระทรวงสาธารณสุข โดยใช้เวทีการประชุมสม.บ้านจิตอารีย์ ร่วมกับผู้แทนคณะกรรมการประจำหมู่บ้านทั้ง 7 หมู่ มาบรรยายเพื่อสร้างความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ที่ประชุมมีมติเห็นชอบให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ขึ้นเมื่อปี 2538 โดยเลือกประธานและคณะกรรมการฯ เพื่อบริหารจัดการชมรม โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นที่ปรึกษา แนะนำวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานในช่วงบุกเบิกนี้ และเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพให้แก่ชมรมผู้สูงอายุอีกด้วย ซึ่งชมรมฯ ได้จัดประชุมคณะกรรมการฯ เพื่อวางแผนและแบ่งหน้าที่ โดยผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ เป็นผู้ประสานความร่วมมือและแสวงหาทรัพยากรจากภายในชุมชน ผู้ปฏิบัติได้แก่ คณะกรรมการชมรมฯ เป็นผู้ชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม และดำเนินการจัดกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย กลุ่มสม.เป็นที่เลี้ยงคอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกผู้สูงอายุระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ ของชมรม กำหนดผู้ใหญ่บ้าน อำนวยความสะดวกรับส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม แจกข้อมูล ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชมรมฯ ให้แก่ลูกบ้าน ประธานกลุ่ม/กองทุน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน สนับสนุนค่าอาหารและเครื่องต้มในการจัดกิจกรรม การจัดกิจกรรมของชมรมฯ ในระยะบุกเบิกนี้จะเน้นไปทางด้านการส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย โภชนาการ การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เป็นต้น การดำเนินงานเป็นความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ส่วนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุมาจาก

การชักชวนของผู้นำ เครือญาติ เพื่อนบ้าน ที่เข้าร่วมกิจกรรมอยู่ก่อนแล้ว ด้วยความเชื่อถือไว้วางใจ ผู้สูงอายุจึงสมัครเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งในช่วงแรกยังมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมในการประชุมประจำเดือนของชมรมฯ เดือนละ 1 ครั้ง ผู้สูงอายุจะได้รับความรู้ต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพ ธรรมะ นันทนาการ และประธานและคณะกรรมการชมรมฯ จะแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์สำหรับสมาชิกอยู่ตลอด หลังจากการจัดกิจกรรมแล้วคณะกรรมการชมรมฯ จะประชุมเพื่อประเมินผลความพึงพอใจ ของสมาชิกในกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรม และร่วมกันหาแนวทางปรับปรุงกิจกรรมให้ดียิ่งขึ้นดังคำกล่าวที่ว่า

...เดิมเป็นนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขอยู่แล้วในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ รพ.สต.มีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนในการทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุ ทางรพ.สต.จะช่วยตรวจสอบสุขภาพ แล้วก็สอน แนะนำ ความรู้ด้านสุขภาพ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่ชมรมมอบหมายให้ ส่วนมากจะไปทำกิจกรรมทุกเดือน เพราะว่าจะไปช่วยในเรื่องของการตรวจสุขภาพ ให้สมาชิกชมรม หลักๆคือทำหน้าที่ส่งเสริมทางด้านสุขภาพ...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 1, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2556)

...ผมให้3000 ทีแรกใหม่ๆนะ ต่อมา3000ไม่พอ เนื่องจากผู้สูงอายุเพิ่มจำนวน ทั้งบ้านจิตอารีย์มีผู้สูงอายุ600กว่าคน ผมก็ให้เพิ่มเป็น 4000 ไม่พอ ให้เพิ่มเป็น5100 ทุกเดือน อด.จะสนับสนุน แล้วก็ซื้อข้าวสารอาหารแห้งไปแจก ต่อมากฎหมายไม่ให้ซื้อข้าวสารอาหารแห้งไปแจก ผมก็เลยงดไป แต่ทางชมรมก็ยังคงทำกิจกรรมกันอยู่ โดยประธานผู้สูงอายุก็หางบประมาณจากที่อื่น และมีการเรียไรรในชมรมทุกเดือน....

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2556)

...ชมรม มีบทบาทในการจัดให้เกิดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมารวมตัวกัน เพื่อทำกิจกรรมประจำเดือน ทุกพฤหัสบดีสามของเดือน ก็จะมีผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ด้านสุขภาพ เรื่องอาชีพบ้าง พม.จะมาแนะนำเรื่องสิทธิประโยชน์ต่างๆ หน่วยงานของรัฐก็จะแวะเวียนมาให้ความรู้และทำกิจกรรมกับชมรม...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 4, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2556)

โดยสรุปการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้สร้างความเข้าใจและชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ โดยใช้เวทีการประชุมกลุ่มผสม.ร่วมกับผู้นำชุมชน ชุมชนจึงรวมกลุ่มกันจัดตั้งชมรมฯ

โดยเลือกประธานและคณะกรรมการฯ ขึ้นเพื่อดำเนินงาน คณะกรรมการฯ ได้จัดประชุมเพื่อวางแผน
 แ่งหน้าที่ จัดกิจกรรมตามแผน หลังจากนั้นคณะกรรมการฯ จะประเมินผลการจัดกิจกรรมร่วมกัน
 เพื่อหาแนวทางปรับปรุง ซึ่งการทำงานร่วมกันดังกล่าวทำให้เกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม

การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ นอกจากจะทำให้ผู้สูงอายุมี
 สุขภาพที่ดีและนำความรู้ไปใช้ดูแลตนเองและครอบครัวด้านสุขภาพแล้ว ยังทำให้สมาชิกในชุมชนได้
 ร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน

3. กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

1. โครงการครอบครัวคุณธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมทำให้ระบบคุณค่าทาง
 ครอบครัวและสังคมเสื่อมถอยลง เด็กและเยาวชนห่างเหินพระพุทธศาสนา ขาดความสำนึกในด้าน
 คุณธรรมจริยธรรม จึงนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคมด้านต่างๆ เช่น ด้านบริโภคนิยม พฤติกรรมการ
 เบี่ยงเบนทางเพศ การใช้ความรุนแรง และปัญหายาเสพติด เป็นต้น วัดบางน้อยนำโดยพระปลัดสาย
 ชล นิติสโร เจ้าอาวาสวัดบางน้อย จึงมีแนวคิดที่ว่าหากเด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมอย่าง
 เหมาะสมก็จะสามารถยกระดับจิตใจและเพิ่มพูนสติปัญญา พัฒนาตนเองให้เป็นคนดีในสังคมได้
 ดังนั้นพระปลัดสายชลจึงปรึกษารื้อร่วมกับนายกอบต.จอมปลวกในประเด็กดังกล่าวเพื่อจัดทำ
 โครงการครอบครัวคุณธรรม โดยจัดประชุมผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ประกอบด้วย ผู้นำ
 ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดบางน้อย ร่วมกับนายกอบต.จอมปลวก ผู้ปฏิบัติได้แก่ ผอ.โรงเรียนวัดบางน้อย
 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักเรียนวัดบางน้อย ผู้ปกครองนักเรียนวัดบางน้อย เพื่อชี้แจงปัญหาของเด็กและ
 เยาวชนและวัตถุประสงค์ของโครงการ จากนั้นได้ระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อวางแผนการ
 ดำเนินงานและมอบหมายงาน โดยผู้นำ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดบางน้อยจะเป็นผู้สนับสนุนด้านสถานที่จัด
 กิจกรรม โดยใช้ศาลาการเปรียญของวัดบางน้อย เป็นที่จัดกิจกรรมในทุกวันพระ และจัดทำโครงการ
 เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากกอบต.จอมปลวก และร่วมสมทบงบประมาณบางส่วน ผู้ปฏิบัติ ได้แก่
 กำนัน ผู้ใหญ่บ้านแจ้งข้อมูลข่าวสาร และประชาสัมพันธ์ การรับสมัครผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ครู
 อาจารย์โรงเรียนวัดบางน้อยจะนำเด็กนักเรียนเข้าแถวและเดินเรียงแถวอย่างเป็นระเบียบ เพื่อพา
 นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดบางน้อย นักเรียนวัดบางน้อยประมาณ 150 คน เข้าร่วมกิจกรรมทุกวัน
 พระ เวลา 7.30 น. โดยร่วมกิจกรรมกับผู้ปกครองซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่สมัครเข้าร่วม
 โครงการกับเจ้าอาวาสวัดบางน้อย จำนวนประมาณ 100 คน โดยกิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรม
 ทำบุญ (รับศีล-ตักบาตร) ฟังพระธรรมเทศนา โดยผู้ปกครองจะรออยู่ที่ศาลาการเปรียญวัดบางน้อย
 ก่อนหน้าแล้ว ในการทำกิจกรรมท่านเจ้าอาวาสคาดหวังให้เด็กและเยาวชนสามารถปฏิบัติและรู้
 เรื่องศาสนพิธี เช่น การกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แสดงตนเป็นพุทธมามะกะ อาราธนาศีล อาราธนา
 ธรรม ถวายสังฆทานได้ด้วยตนเอง ซึ่งพระสงฆ์และผู้ปกครองเป็นที่เล็งเห็นแนะนำในการปฏิบัติ หลังจาก

ดำเนินการ เจ้าอาวาสวัดบางน้อยจะเชิญทุกฝ่ายเข้าร่วมประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคที่พบ และแนวทางการแก้ไขปรับปรุงในปีต่อไปดังกล่าวที่ว่า

....นำเด็กนักเรียน ป.4-5-6 เข้าวัดทุกวันพระ ชักชวนผู้ปกครอง ผู้ปกครองก็เอาเด็กไปร่วมมือกันระหว่างวัดกับโรงเรียน เรียนรู้ธรรมะระหว่างทำบุญ เป็นสังคมที่เข้าถึงธรรม ร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และวัดก็เกิดขึ้นเด็กมาใหม่ๆก็เล่นกันโครมคราม พอถึงวันพระผู้ปกครองก็หิวตะกร้าผ่านหน้าโรงเรียน ใหม่ๆก็คิดว่าทำไม่ได้ แต่ก็ผ่านไปได้ดี กลายเป็นประเพณีแล้วนะ...

(อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

โครงการครอบครัวคุณธรรม จูงลูกจูงหลานเข้าวัด ทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกัน และเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มโดยเจ้าอาวาสวัดบางน้อยชี้แจงถึงปัญหาของเด็กและเยาวชน และวัตถุประสงค์ของโครงการ ชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมดำเนินงาน โดยมีการประชุมวางแผน มอบหมายงาน จากนั้นจึงลงมือปฏิบัติ และจัดประชุมเพื่อสรุปผลและหาแนวทางแก้ไขปรับปรุง

ผลจากการเข้าร่วมโครงการฯ เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองรู้และเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย คือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

2. ประเพณีปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลองวัดบางน้อย

วัดบางน้อย ตั้งอยู่เขตพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านจิตอารีย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีคลองไหลผ่านด้านหน้าวัด ด้านข้างมีถนนตัดผ่าน ซึ่งฝั่งตรงข้ามเป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดบางน้อย และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ได้อาศัยศาลาการเปรียญวัดเป็นที่จัดกิจกรรมของชมรมฯ ในปัจจุบัน ภายในบริเวณวัดเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปไสยาสน์ รอบพระพุทธรูปจำลอง และยังเป็นที่ยกย่องรักษาหนังใหญ่สมัยโบราณ ซึ่งเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดบางน้อยเป็นผู้ดำริให้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานต่อไป หนังใหญ่วัดบางน้อยมีอายุเทียบเท่ากับหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดเพชรบุรี แต่ปัจจุบันถูกไฟไหม้ไปเสียเกือบหมด เหลือเพียงไม่กี่ชิ้น โดยวัดบางน้อยได้จัดเก็บไว้ ณ กุฏิเจ้าอาวาส ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า

...การเล่นแบบโบราณนี้จะมีพิธีมากหนึ่งต้องมีนางสำหรับไฟ แล้วก็ต้องหาทะเลมาไว้หลายๆ เป็นสิบกๆกระสอบ ต่อไปจะมีทรายละเอียดสำหรับเชื้อไฟให้เสมอ เขาเรียกว่าข่มคนคุม คนคุมไฟแล้วก็มีคนคุมตัวหนัง ว่าตัวหนังไหนจะไปพักที่ไหนเพราะสองข้างนี้จะมีที่พักตัวหนัง 2 ด้านอย่างจอบเป็นแบบนี้ละ ทางนี้จะมีผ้าที่ประมาณราวๆ 6คอก

จอบ 4 วา แล้วก็ที่ปักหนึ่ง 6 คอก ดังนั้นพื้นที่เล่นไม่น้อยกว่า 5 วา แล้วหนึ่งจะออกจะอยู่
ด้านนี้ ที่ปักอยู่อีกด้านหนึ่ง ปี่พาทย์จะอยู่ตรงนี้ คนดูจะอยู่ด้านหน้า แล้วพอออกมาปัก
คนเข็ดเขาก็จะออกมาจากที่ปักหนึ่ง แล้วก็เดินมา อีกฝ่ายหนึ่งก็เดินมาด้านหน้าจอบ ฝ่าย
หนึ่งเป็นมนุษย์ ฝ่ายหนึ่งเป็นยักษ์เงา มันก็จะไปตก หรือ ปรากฏที่จอบ พอข้างหลังเขาสูม
ไฟขึ้น ให้มันเป็นไฟวิ่ง แล้วจอบหนึ่งมันก็จะสะบัดเหมือนตัวหนึ่งจริงๆ เพราะฉะนั้น
สมัยก่อนจะไม่มีใครเห็นว่าหนึ่งใหญ่เขาเล่นกันอย่างไร มันต้องลงทุน...

(ปราชญ์ชาวบ้าน 1, **สัมภาษณ์, 6** พฤษภาคม 2556)

...ก็มีหนึ่งใหญ่ แต่เขาไม่ให้เอามาใช้แล้ว เก็บ มีตั้งแต่เราเด็กๆ หุ่นกระบอกก็มี ที่เป็น
ของเก่าเก็บ แต่ที่โรงเรียนนี้เราสร้างใหม่มาทำ เพราะเราเห็นว่าตำบลของเรามีหุ่น
กระบอกอยู่เลยสร้าง...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 3, **สัมภาษณ์, 2** พฤษภาคม 2556)

...จัดงานประจำปีให้ประชาชนมาปิดทองพระพุทธรูป และพระพุทธรูปไสยาสน์ ให้
หน่วยงานจัดกิจกรรม ออกร้าน การแสดง โรงเรียนรับสองคืนเป็นการแสดงของเด็ก
ผู้ปกครองก็มาเชียร์ เป้าหมายคือการหาเงินเข้าวัด...

(อาจารย์ 1, **สัมภาษณ์, 8** พฤษภาคม 2556)

วัดบางน้อยมีประเพณีที่สำคัญ ซึ่งเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของหลายฝ่ายในชุมชน นั่นคือ
ประเพณีปิดทองรอยพระพุทธรูปจำลองวัดบางน้อย ซึ่งสืบมาตั้งแต่ครั้งอดีตที่เริ่มก่อตั้งวัดจวบจน
ปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดบางน้อยได้ให้ความสนใจในเป้าหมายของการจัดประเพณีปิดทองรอบพระพุท
ธูปจำลองกับชุมชนโดยใช้เวทีชาวบ้านในงานบุญของวัด ชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้นำได้แก่ เจ้าอาวาส
วัดบางน้อย ปราชญ์ชาวบ้าน นายกอบต.จอมปลวก ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์
ผู้ปฏิบัติได้แก่ คณะกรรมการวัดบางน้อย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู อาจารย์ นักเรียนโรงเรียนวัดบางน้อย
คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มอสม. ได้ร่วมปรึกษาหารือกัน เพื่อจัดงานประเพณีปิดทอง
ๆ โดยประชุมวางแผนแบ่งงานและมอบหมายงาน ดังนี้ ผู้นำ จะเป็นที่ปรึกษาการจัดงาน ประสาน
ความร่วมมือ และสรรหาทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ ผู้ปฏิบัติได้แก่
คณะกรรมการวัดบางน้อย จัดเตรียมสถานที่งานโหรศพและพิธีการทางศาสนา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ประสานและอำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรม เช่น การขนย้ายวัสดุอุปกรณ์ การรับส่งผู้สูงอายุเข้า
ร่วมกิจกรรม แจกข้าวสารให้แก่ลูกบ้านเข้าร่วมกิจกรรม ครู อาจารย์ นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการ
แสดง คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ ออกร้านจำหน่ายสินค้า นำรายได้บำรุงวัด ร่วมกิจกรรมการ

แสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน สมาชิกกลุ่มอสม.ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุขณะร่วมกิจกรรม ในการจัดงานประเพณีปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลองวัดบางน้อยจะมีกิจกรรมที่หลากหลายประกอบด้วย เวทีการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การแสดงรำโทน กลองยาว การแสดงดนตรีไทย จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การเชิดหุ่นกระบอกรำไทย ของนักเรียนโรงเรียนวัดบางน้อย โดยการถ่ายทอดจากภูมิปัญญา ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ การออกร้านจำหน่ายสินค้าของกลุ่มอาชีพ ชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ การปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลองและนมัสการพระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นต้น ในสมัยก่อนยังมีการแสดงหนังใหญ่ร่วมในงานประเพณีด้วย ซึ่งปัจจุบันขาดการสืบสานศิลปะการแสดงอันทรงคุณค่าไป หลังจากการจัดงานชุมชนได้ประชุมร่วมกันเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงในครั้งต่อไป

โดยสรุปการจัดประเพณีปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลองวัดบางน้อย เป็นการทำงานร่วมกันของชุมชน โดยเจ้าอาวาสวัดบางน้อยได้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการจัดงานประเพณีฯ โดยใช้เวทีชาวบ้านในกิจกรรมงานบุญของวัด ชุมชนจึงประชุมร่วมกัน การดำเนินงานดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบ กระบวนการกลุ่ม

ผลจากการจัดงานประเพณีปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทจำลองวัดบางน้อย นอกจากชุมชนจะช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามให้คงอยู่สืบไปแล้ว จากการทำชุมชนได้ทำงานร่วมกัน ยังทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคีกันอีกด้วย

3. ฐานการเรียนรู้ประจำหมู่บ้าน

สืบเนื่องจากชมรมผู้สูงอายุได้สำรวจความต้องการของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ โดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งผลพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการด้านสุขภาพเป็นอันดับแรก อันดับที่สองคือต้องการมีรายได้ อันดับที่สามอยากอยู่กับลูกกับหลาน และอันดับสี่อยากมีบทบาททางสังคม ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ จึงได้นำความต้องการดังกล่าวมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของชมรมฯ จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ 1) ส่งเสริมภูมิปัญญา 2) พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง 3) จิตใจใฝ่ธรรมมะ สังคม 4) เพาะบ่มลูกหลาน และจัดทำยุทธศาสตร์ของชมรม โดยประธานและกรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ มีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่ทำให้บรรลุเป้าประสงค์และวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ ดังนั้นจึงคิดหาหนทางที่เสริมสร้างความรู้ให้ผู้สูงอายุและครอบครัว พร้อมทั้งประชาชนผู้สนใจทั่วไป มีแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อเข้าไปศึกษาหาความรู้ ชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุนายกอบต.จอมปลวก กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ปฏิบัติได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ หัวหน้ากลุ่มผู้ประสานงานกับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ ประธานวิสาหกิจชุมชนน้ำดื่มหมู4 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สูงอายุและครอบครัว ผู้สนใจทั่วไปทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชนตำบลจอมปลวก ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้ปรึกษาหารือร่วมกับนายกอบต.จอมปลวก กำนันผู้ใหญ่บ้าน เพื่อจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ขึ้นในชุมชน และได้ใช้เวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อถามความ

คิดเห็นและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกล่าวถึงผลการสำรวจผู้สูงอายุของชมรมฯ ในประเด็น ความคาดหวังของผู้สูงอายุทั้ง 4 โดยส่วนใหญ่เห็นด้วยและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นชุมชนจึงได้รวมตัวกันเพื่อจัดประชุมวางแผนและแบ่งหน้าที่การดำเนินงาน โดยให้จัดทำฐานการเรียนรู้ในแต่ละหมู่ ครบทั้ง 7 หมู่ ประกอบด้วย

หมู่ 1 กระทบใบตอง เป็นฐานการเรียนรู้ที่มีกลุ่มเย็บกระทงใบตองเพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายผู้บริโภคร

หมู่ 2 ลานวัฒนธรรม เป็นฐานการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้าน เช่น กลองยาว รำโทน ดนตรีไทย และวงปี่พาทย์ไทย เป็นต้น

หมู่ 3 เกษตรอินทรีย์ เป็นฐานการเรียนรู้ในการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เพื่อบริโภคในครัวเรือน และจำหน่าย

หมู่ 4 หมู่บ้านพัฒนา เป็นฐานการเรียนรู้ในการรวมกลุ่มจัดทำน้ำดื่มบริสุทธิ์ ในรูปของวิสาหกิจชุมชน

หมู่ 5 คลองไม่สกปรก เป็นฐานการเรียนรู้ในการร่วมกันอนุรักษ์คู คลอง และสิ่งแวดล้อมทางน้ำให้สะอาด สวยงาม

หมู่ 6 น้ำตาลสดเค็ด เป็นฐานการเรียนรู้ในการทำน้ำตาลมะพร้าวบริสุทธิ์ที่ไม่มีสารเคมีเจือปนไว้บริโภคในครัวเรือน ช่วยอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

หมู่ 7 เศรษฐกิจพอเพียง เป็นฐานการเรียนรู้ด้านการเกษตรแบบผสมผสานการเรียนรู้ด้านพลังงานทดแทน

จากนั้นได้มอบหมายแบ่งหน้าที่การดำเนินงาน โดยผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุทั้งในและนอกชุมชน เป็นผู้สรรหาทรัพยากรด้านงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งได้มาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา สรรหาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ร่วมมือกับหมู่ต่างๆ เพื่อชักชวนและประชาสัมพันธ์ผู้สูงอายุและผู้ที่มีสนใจร่วมกิจกรรม นายกอบต. ปรับปรุงซ่อมแซมถนนหนทางที่เข้าสู่ฐานการเรียนรู้ต่างๆ กำหนดผู้ใหญ่บ้าน ชักชวนและประชาสัมพันธ์ลูกบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้ปฏิบัติได้แก่ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ เข้าร่วมกิจกรรม และติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม หัวหน้ากลุ่มผู้ประสานกับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ชักชวนและเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้สูงอายุระหว่างการจัดกิจกรรม ซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาตามฐานการเรียนรู้โดยภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่ต่างๆ ประธานกลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน น้ำดื่มหมู่ 4 สนับสนุนอาหารและเครื่องดื่ม ชุมชนได้นำตรงรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันตามฐานการเรียนรู้ในหมู่ต่างๆ ซึ่งผู้สูงอายุสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความสนใจในฐานต่างๆ ซึ่งบางครั้งอาจพาลูกหลานไปร่วมกิจกรรมด้วย หลังจากการจัดกิจกรรมชุมชนได้มอบให้หัวหน้ากลุ่มประสานกับสมาชิกชมรม

ผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านต่างๆ ติดตามผลการเข้าร่วมกิจกรรมและรายงานผลต่อที่ประชุม ซึ่งชุมชนได้ประชุมร่วมกัน เพื่อสรุปผลและประเมินการจัดกิจกรรมดังกล่าวดังกล่าวที่ว่า

...ข้อมูลต้องชัดแจ้งด้วย ว่าหนึ่งคุณมีผู้สูงอายุเท่าไร ผู้สูงอายุติดเตียงเท่าไร ผู้สูงอายุที่ติดบ้านเท่าไร และผู้สูงอายุที่พร้อมที่จะออกมาช่วยเหลือสังคมอีกเท่าไร ขณะนี้ผู้สูงอายุที่ป่วยเท่าไร และเมื่อเรารู้ข้อมูลแท้จริงแล้วเราก็ต้องรู้ต่อไปว่า จุดอ่อนของตำบลเรามีอะไร จุดแข็งมีอะไร ก็เลยคิดว่าจะทำอย่างไรถึงให้ชมรม ให้คนที่เขาเข้ามามีความสนใจมาร่วมกิจกรรมของเรามากขึ้น...สอบถามเลยจากใบสมัคร ใครมีโรคอะไรบ้างประจำตัว ข้อสำคัญที่ลุงบอกว่าสิ่งที่เขาคาดหวังอันนี้มันจะเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ของเราเลยว่า สิ่งที่เขาคาดหวังคืออะไร เราก็เลยเอาสิ่งที่เขาคาดหวังมา...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเริ่มดำเนินการ ชุมชนโดยการนำของประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ได้นัดประชุมสมาชิกชุมชนเพื่อหารือเกี่ยวกับผลการสำรวจความคาดหวังของผู้สูงอายุ ซึ่งความต้องการมีส่วนร่วมทางสังคมเป็นความคาดหวังที่สำคัญ ชุมชนจึงมีความเห็นสอดคล้องกันให้จัดแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ โดยการใช้ฐานการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านต่างๆ ชุมชนจึงได้ร่วมกันวางแผน แบ่งหน้าที่ดำเนินการจัดกิจกรรม ติดตามผลและรายงานผลในที่ประชุมเพื่อสรุปและประเมินผลการจัดงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันดังกล่าวนี้ จึงทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม การจัดกิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะทำให้เกิดการจัดฐานการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านแล้ว ยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา และความรู้ ความสามารถตามศักยภาพของตน ผู้สูงอายุจะได้รับความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ชุมชนที่เข้าร่วมเรียนรู้ร่วมกันและทำให้เกิด “สังคมแห่งการเรียนรู้”

ระยะปรับเปลี่ยน (เปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ พ.ศ.2542-2552)

1. กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ

1. โครงการผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลาน

ครอบครัวในชนบทของไทยเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับหลานเนื่องจากการอพยพของวัยแรงงานสู่สังคมเมือง ทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุ ขาดการดูแลเอาใจใส่ มีภาระในการเลี้ยงดูหลานเพิ่มขึ้น ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงปรึกษาร่วมกันจัดทำโครงการผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลาน ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมการ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้กับเด็กเล็กในชุมชน ในด้านต่างๆ เช่น การเล่นนิทานพื้นบ้าน การละเล่นของเด็กไทยพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน เช่น เชิดหุ่นละครเล็ก การร้องเพลงกล่อมลูก จากสถานการณ์ของปัญหาของครอบครัวไทยในปัจจุบัน ประธานชมรมผู้สูงอายุและคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเกี่ยวกับการส่งเสริมในการนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชนและได้เชิญชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำได้แก่ ประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางน้อย ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ครู อาจารย์ คณะกรรมการโรงเรียนวัดบางน้อยประชุมร่วมกัน โดยประธานชมรมผู้สูงอายุได้นำสื่อเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ มานำเสนอเพื่อโยงเข้าสู่การบรรยายให้ความรู้กับชุมชนเรื่องผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลาน ซึ่งเป็นการเสริมความรู้และประสบการณ์ให้แก่ชุมชนในด้านการนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านการดูแลลูกหลานโดยเฉพาะเด็กเล็กซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ในช่วงกลางวัน บางครอบครัวจึงนำลูกหลานมาฝากไว้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของชุมชน ซึ่งมีครูที่ทำหน้าที่ดูแลไม่เพียงพอและทั่วถึง จากนั้นแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปรายความคิดเห็นร่วมกัน แล้วนำผลมาเสนอในกลุ่มใหญ่ ได้ข้อสรุปในขั้นแรก ชุมชนต้องจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเด็กปฐมวัยร่วมกัน โดยนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ขั้นที่สองคัดเลือกผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาด้านต่างๆ เพื่อมาดูแลลูกหลาน ขั้นที่สาม อบรมผู้สูงอายุเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสอนเด็กปฐมวัย ขั้นที่สี่ ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญา ขั้นสุดท้าย ร่วมกันสรุปและประเมินผลการทำงาน หลังจากที่ได้แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาแล้ว ชุมชนได้ทำแนวทางและวิธีการไปดำเนินการโดยจึงประสานกับผู้อำนวยการโรงเรียน ครู อาจารย์ และคณะกรรมการโรงเรียนวัดบางน้อย และประชุมร่วมกันในการจัดทำหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยโดยให้ผู้สูงอายุที่ยังคงมีความรู้ ความสามารถได้แสดงบทบาท และศักยภาพของตน ผู้สูงอายุได้เขียนโครงการของบประมาณสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 เพื่อนำมาขับเคลื่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน ให้เกิดเป็นรูปธรรม ซึ่งสมาชิกชมรมผู้สูงอายุและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมบริจาคสมทบทุนในการดำเนินงานด้วย จากนั้นที่ประชุมจึงคัดเลือกผู้สูงอายุในชุมชนที่มีภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถ และมีจิตอาสาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์แก่ลูกหลาน ซึ่งโรงเรียนวัดบางน้อยได้ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ผู้สูงอายุได้นำภูมิปัญญาของตนถ่ายทอดโดยเล่าเรื่อง การแสดงให้เห็นจริง การให้เด็กลงมือปฏิบัติจริง โดยผู้สูงอายุจะสลับหมุนเวียนกันมาให้ความรู้ ซึ่งโรงเรียน ได้จัดกิจกรรมสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ระหว่างการจัดกิจกรรมจะมีผู้แทนคณะกรรมการเข้าสังเกตการณ์ร่วมด้วยเพื่อนำข้อมูลรายงานต่อที่ประชุมคณะกรรมการฯ และอำนวยความสะดวกระหว่างกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุ หลังจากการจัดกิจกรรมคณะกรรมการโครงการผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลานได้ประชุมร่วมกัน โดยนำผลข้อมูลจากการรายงานของผู้แทนคณะกรรมการที่เข้าร่วมสังเกตการณ์การจัดกิจกรรม โดยมีการประชุมสรุปผลทุก

เดือน เพื่อติดตามผลการดำเนินงานและหาแนวทางปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

...ไม่ใช่ว่าแก่แล้วแก่เลย แก่อย่างเป็นมะพร้าวห้าวได้นะแก่อย่างมีมันไม่ใช่แก่แล้วแก่ลูก จากแก่ลูกจากเห็นตีกินไม่ได้เลยทำอะไรก็ได้...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 4 สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...ผู้สูงอายุบางคนในจอมปลวกเขาจะเก่งเรื่องสานปลาตะเพียน เขาก็เอาไปให้เด็ก ให้ ศูนย์เด็กเล็กดูว่า เหมือนไปถ่ายทอดให้เด็ก ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เด็กเล็ก ถ่ายทอดให้ โรงเรียน ของกลุ่มผู้สูงอายุเขา ของลุงแก่ให้เด็กมาเรียนรู้ภูมิปัญญา...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2556)

...เปิดๆ เคสเด็กเล็ก สามขวบอบต. คุณแล สี่ขวบห้าขวบโรงเรียนคุณแล ผู้สูงอายุมาอยู่ โรงเรียนได้อะไร ก็ให้ผู้สูงอายุมาเล่านิทานให้เด็กฟังก่อนนอน เป็นโครงการนิทานก่อนนอน เมื่อก่อนตอนที่เด็กอนุบาลอยู่ตึกเดียวกับผู้สูงอายุกิจกรรมก็จัดที่เพราะอยู่ใกล้กัน...

(อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2556)

โดยสรุปโครงการผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลาน เกิดจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนหลายฝ่าย โดยเริ่มจากประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ประธานชุมชนเพื่อชี้แจงปัญหา ตั้งคำถามนำ เพื่อให้ชุมชนอภิปรายหาทางออกในการแก้ปัญหาร่วมกัน วางแผนหาวิธีการดำเนินงานโดยการแบ่งกลุ่มย่อย และนำแผนที่ได้ไปปฏิบัติ จากนั้นจึงประชุมสรุปและประเมินผล การดำเนินงานร่วมกันของชุมชนจึงทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วม (participatory learning) ผลที่ได้จากโครงการทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง ในการนำภูมิปัญญาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานในชุมชน ประกอบกับการที่ลูกหลานได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีจากผู้สูงอายุ จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัยเด็กและวัยผู้สูงอายุ

2. การดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วย และผู้พิการที่บ้าน

นโยบายการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดูแลผู้สูงอายุด้วยกัน หรือโครงการเพื่อนช่วยเพื่อนของสมาคมผู้สูงอายุแห่งชาติ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการช่วยเหลือเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกันที่ด้อยโอกาสกว่า สืบเนื่องจากนโยบายดังกล่าวประธานชมรมผู้สูงอายุ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ และมีแนวคิดว่าจะนอกจากจะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุช่วยดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงแล้วยังคงส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดูแล ผู้พิการ และผู้ป่วยที่บ้าน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีประเด็นเกี่ยวกับความรู้ในการ

ดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง ผู้พิการ การดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุประธานชมรมผู้สูงอายุ เห็นความสำคัญในการดัดกายภาพของผู้สูงอายุ ช่วยในการดูแลผู้สูงอายุด้วยกัน ผู้พิการและผู้ป่วยในชุมชน จึงจัดประชุมร่วมกับชุมชนซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัย บ้านจิตอารีย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านจิตอารีย์ ประธานกลุ่มอสม.บ้านจิตอารีย์ ผู้ปฏิบัติได้แก่ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ กลุ่มอสม.บ้านจิตอารีย์ เจ้าหน้าที่รพ.สต.จอมปลวก โดยในเบื้องต้น ประธานชมรมผู้สูงอายุได้ใช้เวทีประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ เล่าที่มาของโครงการชี้แจงให้เห็นประโยชน์และใช้สื่อเป็นสิ่งกระตุ้นจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยในการดำเนินงานช่วงแรกประธานและคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุร่วมกับผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่รพ.สต.จอมปลวก ร่วมกันคัดเลือกผู้สูงอายุที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมโดยประธานชมรมผู้สูงอายุได้เขียนโครงการของงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมจาก พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม ขอบริจาคเงินสมทบเพิ่มจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งในและนอกชุมชน ผู้อำนวยการรพ.สต. ประสานขอความร่วมมือโรงพยาบาลนภักดิ์ ให้ความรู้ด้านการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ประธานกลุ่มอสม.บ้านจิตอารีย์ ชักชวนชี้แจงประโยชน์ของกิจกรรมให้กับสมาชิกกลุ่มอสม. และผู้สูงอายุ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุประสานงานและอำนวยความสะดวกให้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย โดยจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครด้านการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุและผู้พิการ หลังจากนั้นประธานชมรมผู้สูงอายุ ได้แบ่งกลุ่มเพื่ออภิปราย ย่อยในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียงและผู้พิการที่บ้าน ซึ่งแต่ละกลุ่มได้นำแนวทางมาเสนอในกลุ่มใหญ่ โดยสรุปมีความเห็นว่า 1) ควรมีการคัดเลือกผู้สูงอายุที่สมัครใจและผ่านการอบรมความรู้พื้นฐานเบื้องต้นเข้าร่วมโครงการ 2) ในการดำเนินการช่วงแรกหัวหน้ากลุ่มผู้ประสานงานประจำหมู่บ้าน ประสานกับครอบครัวผู้สูงอายุ ผู้พิการในการลงเยี่ยมแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่รพ.สต.และกลุ่มอสม.จะเป็นพี่เลี้ยงให้แก่ผู้สูงอายุ ในการเยี่ยมทีมงานจะนำของเยี่ยมที่จำเป็น เช่น อาหาร ยา เวชภัณฑ์ ภายอุปกรณ์ ไปมอบให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการที่บ้าน 3)อาสาสมัครผู้สูงอายุสามารถเลือกบ้านที่ลงเยี่ยมได้เองคนละ 5 ครอบครัว เนื่องจากที่คุ้นเคยสนิทสนมกันอยู่แล้วทำให้อาสาสมัครผู้สูงอายุดำเนินงานได้เป็นอย่างดี และได้รับความไว้วางใจจากผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยรวมถึงคนในครอบครัวที่ลงเยี่ยมด้วย 4) ผู้สูงอายุต้องบันทึกการลงเยี่ยม เพื่อรายงานต่อคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ 5) ชุมชนได้นำแนวทางดังกล่าวไปใช้ในการปฏิบัติร่วมกัน หลังจากนั้น 6)ชุมชนจะประชุมสรุปและติดตามผลร่วมกันเพื่อหาแนวทางปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

....ทางชมรมจะมีอาสาสมัครในการดูแลผู้สูงอายุ ก็จะไปซัดเท้า ตัดเล็บ ตัดผมให้ผู้สูงอายุที่บ้าน แต่ลูกหลานไปทำงานตอนเช้า พอเราไปทำกิจกรรมได้สักสองเดือน ลูกหลานเขา

เห็นว่าเราทำให้พ่อแม่เขาขนาดนี้ เขาก็เริ่มทำให้พ่อแม่เขาก่อนออกจากบ้านบ้าง หลังๆ เขาก็ทำเอง ส่วนเราก็ไปดูแลเรื่องอื่นๆแทน เช่น ตรวจสอบสุขภาพ วัดความดัน...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร3, **สัมภาษณ์**, 3 เมษายน 2556)

...เราเป็นผู้ดูแลเขา พอเราทำเขาก็ดีใจ อย่งไปเยี่ยมเขา เห็นหน้าเขาไปให้ความรู้เขา ถ้ามวันนี้กินข้าวยัง เขามีเพื่อนคุย เขาดีใจ บางทีผู้ป่วยมีความดันสูงอะไรแบบนี้ไปวัดให้เขา วันนี้เขาลดลงนะ ดีนะ อะไรแบบนี้ อย่างผู้พิการเขาเอาของไปให้เขา บางทีเขาจำไม่ได้ แต่เขาจำเสียงได้ บางทีเขาได้ยินเสียงเราประจำเขาก็จะถามมิกกล้วยไหม อะไรแบบนี้ : ผู้สูงอายุลงไปเยี่ยมผู้สูงอายุอะนะ ก็พูดคุยก่อนแล้วก็ถามบางที่รายที่เขาช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เราก็ไปตัดผม ตัดเล็บอาบน้ำให้เขา...

(กรรมการ ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยจอมปลวก, **สัมภาษณ์**, 24 เมษายน 2556)

...อย่างไรเยี่ยมผู้สูงอายุ ไปอาบน้ำ ไปตัดผมให้ ไปคุย ผู้สูงอายุเขาก็ดีใจมีคนไปคุย บางทีส่วนใหญ่ ก็ถูกทิ้งอยู่คนเดียว เพราะว่าลูกหลานไปทำงาน บางคนก็ไม่เอาใจใส่...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 6, **สัมภาษณ์**, 25 เมษายน 2556)

...ติดตามตลอดแม้กระทั่งไปเยี่ยมแต่เขาไม่รู้ว่าเราไปตามคนสมมติว่าคราวที่แล้วเดียวไปเยี่ยมดูผู้ป่วยหมุ่โน้นนี่ขอไปด้วยแล้วก็ติดไม้ติดมือเล็กน้อยไปนั่งคุยเพราะคนนี้เราเยี่ยมมาแล้วเมื่อปีที่แล้วหรือเดือนที่แล้วถ้าพัฒนาการเขาดีขึ้นแสดงว่าเขาอยู่ภายใต้การดูแลอยู่แต่ถ้าพัฒนาการเขาไม่ดีขึ้นเขาบกร่องอะไรอย่างแสดงว่าใช้ไม่ได้แล้วแล้วสิ่งที่เราเลือกอย่าเลือกที่รักมักที่ชังให้ใช้ความเสมอภาคเราจะได้ศรัทธากลับคืนมา...

(ผู้นำ 2, **สัมภาษณ์**, 22 เมษายน 2556)

โดยสรุปกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยที่บ้าน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) เริ่มต้นจากประธานชมรมฯ เป็นผู้ชี้แจงสถานการณ์ด้านสุขภาพในชุมชน และชี้แจงให้เห็นประโยชน์ของการดำเนินการทำกิจกรรม โดยใช้สื่อจุดประกายความคิด จากนั้นประธานชมรมฯ ให้ความรู้และจัดอบรมเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วย และผู้พิการ หลังจากนั้นร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น และแบ่งกลุ่มย่อยวางแผนหาแนวทางและวิธีการในการดำเนินงาน นำเสนอในที่ประชุม จึงปฏิบัติตามแผน และประชุมร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปและติดตามผลการดำเนินงาน

ผลที่ได้จากการที่ชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ป่วยที่บ้าน นอกจากจะสร้างสังคมเอื้ออาทรในชุมชนแล้ว ยังสามารถเตรียมการรองรับสถานการณ์ สังคมผู้สูงอายุในสังคมไทยอีกด้วย

2. กิจกรรมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ

1. การเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์

ชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ ซึ่งเป็นแกนหลักในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ได้ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ตามประเด็นปัญหา ความต้องการ และความคาดหวังของสมาชิกชมรมฯ โดยจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ก่อนกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน พบว่า ผู้สูงอายุต้องการความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ มีรายได้ อยากรอยู่กับลูกหลาน ต้องมีการบทบาทในสังคม ซึ่งชมรมผู้สูงอายุตามความคาดหวังดังกล่าว ทั้งด้านส่งเสริมสุขภาพ ด้านการหารายได้พึ่งตนเอง ดูแลครอบครัวลูกหลาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามประธานและคณะกรรมการชมรมฯ มีแนวคิดที่ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมเมื่อถึงวัยผู้สูงอายุแล้วนั้นอาจไม่ทันการณ์ จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุไว้ก่อน ประธานฯ ได้ถามถึงแนวทางการแก้ไขและเปิดประเด็นให้อภิปรายร่วมกัน ซึ่งได้ข้อสรุปพร้อมให้รับสมาชิกสมทบ เพื่อเข้าเรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ จากนั้นจึงวางแผนในการชักชวนประชาสัมพันธ์ ผู้มีอายุต่ำกว่า 60 ปี เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมฯ โดยเริ่มจากกลุ่ม อสม. ก่อน และชักชวนกันไป โดยประธานชมรมฯ ได้เข้าชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ในที่ประชุม อสม. และประธานยังใช้กุศโลบายให้ผู้สูงอายุชักชวนลูกหลานตนเองเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมทบในการประชุมประจำเดือนของชมรม เมื่อสมาชิกสมทบเข้าร่วมกิจกรรมระยะหนึ่งแล้ว คณะกรรมการฯ จะเข้าไปสังเกตการณ์และสอบถามสมาชิกสมทบเกี่ยวกับความพึงพอใจ หลังจากนั้นจัดประชุมคณะกรรมการฯ เพื่อสรุปและประเมินผลการดำเนินงานต่อไป ในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ผู้ประสานงานกับสมาชิกชมรมฯ ประจำหมู่ได้ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในการส่งเสริมผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมของชมรมฯ ตามยุทธศาสตร์ความคาดหวังของผู้สูงอายุ 4 ด้าน ได้แก่ 1). กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพโดยผู้ประสานงานฯ ซึ่งการบริหารงานของชมรมฯ ได้ส่งเสริมการเตรียมความพร้อม เข้าสู่วัยสูงอายุ โดยรับสมัครผู้สนใจที่มีอายุก่อนวัย 60 ปี เข้าร่วมเป็นสมาชิก และร่วมทำกิจกรรมไปกับผู้สูงอายุ และเน้นให้กลุ่มก่อนผู้สูงอายุเข้ามาแนะนำช่วยเหลือ เป็นพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกวัยสูงอายุ ในกิจกรรมตามยุทธศาสตร์ของชมรมฯ ซึ่งกิจกรรมการส่งเสริมการดูแลสุขภาพ ชมรมฯ มีการแต่งตั้งผู้ประสานงานหลักกับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุประจำแต่ละหมู่ทั้งหมดครบ 7 หมู่ เพื่อเป็นผู้ประสานงานการส่งข้อมูลข่าวสาร ดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุในแต่ละหมู่ โดยมีการทำงานร่วมกันกับกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และกลุ่มจิตอาสาของชมรมฯ 2). กิจกรรมด้านการส่งเสริมการหารายได้นั้นชมรมร่วมกับกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน จัดตั้งโครงการฝึกอบรมอาชีพ ให้กับสมาชิกชมรมและผู้สนใจ ทุกเพศทุกวัย เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพ

มีรายได้เสริม เช่น การทำขนมไทย อาหารปลอดภัย เป็นต้น เป็นการลดรายจ่าย เพื่อบริโภคกันภายในครัวเรือน ที่เหลือก็นำไปวางจำหน่ายร่วมกันที่ตลาดนัดชุมชน 3)ด้านการมีบทบาทในสังคม ชุมชนผู้สูงอายุมีการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีไทย โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม และถ่ายทอดสู่ชุมชน สังคม เช่น ภูมิปัญญา ด้านศิลปะการแสดง เช่น รำไท่น กลองยาว ดนตรีไทย และปี่พาทย์ไทย ด้านการร้องเพลงโบราณ (กล่อมลูก) เป็นต้น โดยชุมชนมีการถ่ายทอดและสืบสานต่อกัน ให้กับสมาชิกรุ่นใหม่เพื่อทดแทนรุ่นเดิม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน 4) ด้านการอยู่กับลูกหลานนั้น งานประเพณีวันสงกรานต์เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งของชุมชนผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย การรดน้ำขอพรจากผู้สูงอายุชุมชนบ้านจิตอารีย์ มีผู้สูงอายุที่อายุมากคือ 80 ปีขึ้นไปเป็นจำนวนมาก ดังนั้นนอกจากลูกหลานจะรดน้ำขอพรจากผู้สูงอายุแล้ว ประธานชมรมผู้สูงอายุยังจัดให้ผู้สูงอายุที่อายุน้อยกว่ารดน้ำขอพรจากผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าให้เป็นแบบอย่างแก่ลูกหลาน และเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ประธานชมรมผู้สูงอายุจึงมีแนวคิดในการจัดกิจกรรมประกวดการแต่งกายย้อนยุค โดยผู้สูงอายุที่เข้าร่วมงานจะแต่งกายด้วยผ้าไทยนุ่งโจง สวมผ้าซิ่นเพื่อเข้าร่วมประกวด ซึ่งจะมีรางวัลสำหรับผู้แต่งกายดี งามสมวัย ซึ่งเป็นการอนุรักษ์การแต่งกายไทยให้คงไว้สืบไป

...มีกิจกรรมแต่งกายย้อนยุค อย่างเมื่อฉันก็แต่งมา ก็แต่งมาหลายปีแล้ว นุ่งโจงกระเบน มากี่ยุ่งยากพอสมควร พวกๆก็หัวเราะกัน กากากๆ ก็เอาเราแก่แล้วช่างมัน เพื่อให้ชมรมเราเด่น...มันน่าจะเป็นประเพณีนะ เพราะว่าประเพณีเก่าก่อน คุณปู่คุณย่า นุ่งผ้าถุง นุ่งโจงกระเบนกันทุกคน แต่ตอนนี้มันกำลังจะเลือนหาย เราก็จึงปรับปรุงเพื่อแต่งย้อนยุคไว้ให้ลูกหลานดู ได้เห็นเป็นแบบอย่างว่าแต่ก่อนประเพณีเรานุ่งอย่างนี้นะ ไม่ใช่ผ้าถุงสั้น แค่คับเดี๋ยวนีก็ โท่งๆๆ นีก็กางเกงในออก อย่างนี้ไม่ใช่ซะนะ เมื่อก่อนประเพณีเรานุ่งโจงกระเบน ไม่ให้แต่งโป๊อย่างนี้ อีกการทำบุญนะก็ดูบังสกุลที่วัด ทุกๆตอนสงกรานต์อะไรอย่าง...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2556)

นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน ซึ่งประธานชมรมผู้สูงอายุได้ขอความร่วมมือโรงเรียนวัดบางน้อย ให้ครู อาจารย์นำเด็กนักเรียนเข้าร่วมแข่งขันกีฬาพื้นบ้านร่วมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุกับลูกหลานได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย ประกอบกับชุมชนเห็นความสำคัญในกิจกรรมการทำบุญ ฟังธรรมะร่วมกันของคนในครอบครัวทุกวันพระเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และถ่ายทอดหลักการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้อื่นๆ โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงเป็นการเตรียมตัวให้ตนในชุมชนให้พร้อมเพื่อเข้า

ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี บ้านจิตอาารย์ได้รับความร่วมมือจากกลุ่ม/ องค์กร ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน จัดตั้งฐานการเรียนรู้ พื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านสารภี ซึ่งเป็นฐานการเรียนรู้ที่น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ให้ความรู้เกี่ยวกับพลังงานทดแทน เช่น การทำเตาเผาदानเศรษฐกิจใช้ในครัวเรือนเพื่อให้ผู้สนใจในบ้านจิตอาารย์และพื้นที่ใกล้เคียงเข้าศึกษาหาความรู้ นำไปใช้กับครอบครัวเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ซึ่งต่อมาได้รับการส่งเสริมจากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านจิตอาารย์ ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ยังเป็นที่ศึกษาดูงานของผู้สนใจภายนอกอีกด้วย นับเป็นการเตรียมความพร้อมให้ประชาชน ในบ้านจิตอาารย์ด้านการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดตั้งคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...เขาก็มารับผู้สูงอายุไปทำขนมแบบว่าจะทำอะไรกันอย่างไรเขาก็หัดทำเขาก็เป็นกลุ่มกันไปแล้วมีรถมารับไปไม่เป็นก็เป็นเขามีอาหารแปลกๆทำคือว่ามีคนมาสอนผู้สูงอายุให้ทำแบบนั้นเห็นผู้สูงอายุมาคุยกัน เห็นไปกันนะเต็มคันรถเลยวิ่งผ่านเรายังไม่ถึงวัยวัยของเราต้องปีนป่ายต้นตาลที่อายุน้อยกว่าฉันเขาก็ไปกัน...

(ภูมิปัญญาชาวบ้าน 1, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

...เริ่มรับอยู่สมาชิกแล้วก็ตั้งพี่เลี้ยงมากลุ่มละ 2 คอยดูแลผู้สูงอายุไปไหนก็ต้องดูแลไป ดูงานดูการด้วย มีพี่เลี้ยงคุม มันก็ได้สิ่งที่ดีๆกลับมาเยอะเข้าไปในชมรมนั้นนะ...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...ตอนนี้ไม่ได้ทำอะไรแล้วไง ตอนนั้นอาสาสมัครอยู่ แล้วก็ไปผู้สูงอายุก็ไปเรียนเขย่าอังกะลุง แล้วก็ไปรำกลองยาว เขาก็เสริมให้ทำสร้อยคริสตัล แล้วก็ไปนวด แล้วหมอนภาลัยมาสอนนวด....

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ 2, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

โดยสรุปกิจกรรมการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอาารย์เริ่มจากคณะกรรมการชมรมฯ โดยประธานฯกล่าวถึงปัญหาการเตรียมความพร้อมก่อนการสูงอายุ โดยเปิดประเด็นคำถามให้ที่ประชุมร่วมกันอภิปรายหาแนวทางแก้ปัญหาจากนั้นจึงวางแผนร่วมกัน ดำเนินงานตามแผน คณะกรรมการร่วมประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกสมทบกิจกรรมการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอาารย์ทำให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ (action learning)

ผลจากการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของชมรมฯ ทำให้สมาชิกสมทบได้รับความรู้ที่หลากหลาย ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุเป็นอย่างดี

ระยะพัฒนา(พ.ศ.2552-ปัจจุบัน)

ชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ ในช่วงระยะที่ผ่านมาประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ด้านงบประมาณที่ใช้สนับสนุนการจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง ด้านบุคลากรคือ คณะกรรมการชมรมฯที่ยังขาดความรู้ และประสบการณ์ในการจัดการต่างๆ และที่สำคัญขาดกิจกรรมที่จูงใจให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งประธานชมรมผู้สูงอายุฯในระยะพัฒนา ได้มีแนวคิดในการจัดกิจกรรม 5 ใจ ซึ่งประกอบด้วย 1) สนใจ คือกิจกรรมต้องเป็นที่สนใจของผู้สูงอายุ 2) เข้าใจ คือกิจกรรมต้องสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้สูงอายุ 3) เชื่อใจ คือต้องเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นว่าทำแล้วได้ประโยชน์ 4) วางใจ คือผู้สูงอายุต้องไว้วางใจในการบริหารจัดการของคณะกรรมการชมรมฯ 5) ภูมิใจ คือ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องมีความภาคภูมิใจในผลงานหรือการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมนั้น ๆ โดยได้รับการยอมรับจากสังคม ประธานชมรมผู้สูงอายุ และคณะกรรมการบริหารงานชมรมผู้สูงอายุ ได้มีแนวคิดในการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุโดยเน้นการให้ความรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญา พัฒนาด้านจิตใจประธานชมรมผู้สูงอายุและคณะกรรมการบริหารงานชมรมผู้สูงอายุ ได้มีแนวคิดในการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุโดยเน้นการให้ความรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญา พัฒนาด้านจิตใจ และเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุให้มีความพร้อมทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยการส่งเสริมศักยภาพให้แก่ผู้สูงอายุแบบครบวงจร ในด้าน- การออกกำลังกาย ชีวระมะ การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...ก็จิตใจเบิกบานใจ แล้วก็มีความสุข ไม่ซึมเศร้า แต่ก่อนที่ใหม่ๆนะ ผู้สูงอายุเราซึมเศร้านะ ไม่เบิกบานเท่าสมัยนี้หรือ สนุกสนาน ร้องรำทำเพลงออกกันฟรีเลย แต่ก่อนนี่จ้องๆ ไม่ค่อยสัมภาษณ์ไม่ค่อยคุยกันหรือ เหมือนกับตัวใครตัวมัน มากี่ด้วยความจำเป็น ก็ถามมาเรื่อยๆผมนี่โทรศัพท์มากริ่งไป ก็ถามเมื่อไรก็พฤษที่ 13 นี้จำไว้...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 4, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...ผู้สูงอายุมีวินัยขนาดไหน คือเราสร้างความเปลี่ยนแปลงทีละนิดจากหนึ่ง ความตรงเวลาก่อน เราต้องบอกว่าการตรงเวลามันดีอย่างไร ถ้าไม่ตรงเวลาไม่รอนะ ทีแรกเราก็ที

เล่นที่จริง อะ ตลบมือให้คนมาสายหน่อย สองก็จัดรองเท้าได้ใหม่ จะได้ไม่หยาบ เป็นคู่ๆ เวลากินอะไร เราเข้าคิวได้ใหม่ ใครลุกไม่ไหวเราช่วยเหลือเขาได้ใหม่ พอหนักเข้าๆก็เกิดความเคยชิน ความรัก บางคนหายไปเป็นเดือนๆก็กลับมาคุยกัน ความภาคภูมิใจเขาก็เกิด...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

ประธานฯและกรรมการบริหารชมรมฯได้เชิญชุมชนซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ประธานกลุ่ม อสม. ประธานกลุ่มอาชีพ ประธานวิสาหกิจชุมชนน้ำดื่ม หมู 4 ประธานกองทุนหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำบ้านจิตอารีย์ประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร โดยประธานได้กล่าวถึงปัญหาของผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดความสนใจและจูงใจแก่ผู้สูงอายุ ประธานชมรมใช้คำถามกระตุ้นที่ประชุมให้ร่วมแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับแนวทางการปรับปรุงกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่ประชุมมีความเห็นให้จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ แบบครบวงจร ซึ่งได้วางแผนและมอบหมายหน้าที่โดยผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้ประสานงานและเขียนโครงการของบประมาณจัดกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้จากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และประสานหน่วยงานภายนอกหาพื้นที่ให้ผู้สูงอายุ ถ่ายทอดผู้ปัญญาและแสดงความสามารถด้านต่าง ๆ ผู้ปฏิบัติได้แก่คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุฯ ทำหน้าที่คัดเลือกสมาชิกชมรมฯเพื่อเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในการจัดกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้โดยชมรมฯจะส่งไปอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานภายนอก ช่วยประสานการจัดกิจกรรมให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้สูงอายุในกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ สรุปลงและถอดบทเรียนแต่ละกิจกรรม กำนันผู้ใหญ่บ้านช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารการจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับผู้สูงอายุที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ประธานกลุ่มอาชีพ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำดื่มหมู 4 ประธานกองทุนหมู่บ้านช่วยสนับสนุนอาหารและเครื่องดื่มในการจัดกิจกรรมเป็นบางครั้ง และชักชวนสมาชิกผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ประธานกลุ่ม อสม. บ้านจิตอารีย์ นำทีม อสม. เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือผู้สูงอายุระหว่างเข้าร่วมกิจกรรม เจ้าหน้าที่ รพ.สต.จอมพลวกเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับสุขภาพ

การดำเนินการจัดศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร โดยคณะกรรมการบริหารชมรมฯ จะเป็นผู้คัดเลือกสมาชิกชมรมที่มีความรู้ ความสามารถ เพื่อไปอบรมเพิ่มเติมด้านกิจกรรมที่สนใจ เช่น ด้านธรรมะ ด้านการออกกำลังกาย ด้านสุขภาพ ด้านอาสาสมัคร นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกอื่นที่สนใจ โดยจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เช่น กลุ่ม

พลังจิตอาสา กลุ่มอาหารปลอดภัย กลุ่มอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กลุ่มรักษาสุภาพ เป็นต้น เมื่อแต่ละกลุ่มถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญากันแล้ว คณะกรรมการฯ จะจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มกิจกรรมให้ผู้สูงอายุแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากกลุ่มของตนให้แก่กลุ่มกิจกรรมอื่นๆ ได้เรียนรู้ด้วย ซึ่งคณะกรรมการบริหารชมรมฯ จะสรุปและถอดบทเรียนของเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำข้อมูลไปหารือกันต่อไป หลังจากการดำเนินงานแล้วประธานและคณะกรรมการชมรมฯ จะเชิญชุมชนเข้าร่วมประชุมเพื่อสรุปภาพและรายงานผลการดำเนินงาน โดยประธานชมรมฯ ได้ขอความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...ส่วนใหญ่มีข้าราชการเกษียณเยอะหมู่ 4 หมู่อนามัย มาร่วมงานกันเยอะร่วมกับผู้สูงอายุแล้วเขามาสอนร่ำอย่างนี้รำไทยทำให้แบบให้ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแลจิตอาสาไปรำได้เวลาสนุกเฮฮากันตอนนี้เขารำโทนที่จังหวัดอย่างใครมาดูงานผู้สูงอายุก็มีกลุ่มเราต้อนรับเขารำได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สูงอายุ อังกะลุงเขาไปฝึกที่วัดโพธิ์ ผู้นำผู้สูงอายุเขาเก่ง เขาสามารถที่ว่าหางบต่างๆมาให้ผู้สูงอายุไปไหว้พระอย่างนี้ใครๆก็ชื่นชม...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 1, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2556)

...ส่วนใหญ่ส่งพวกกรรมการไปอบรม เครือข่ายสมมติมีอบรมที่อื่นเราก็เอาตัวแทนกรรมการแต่ละฝ่ายไปคือกรรมการทำงานนั้นดูว่าแต่ละฝ่ายไปไหนให้ฝ่ายนั้นไปอบรมคือมีการอบรมอยู่เรื่อยๆ...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 5, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

ศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร ประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลายด้านเพื่อตอบสนองความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชนโดยยึดหลักการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถแบ่งตามกิจกรรมการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์จำนวน 4 ด้าน ดังนี้

1. กิจกรรมการส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ

กลุ่มอาหารปลอดภัย

ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ ได้จัดทำศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจรขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามความสนใจและความคาดหวังของตน โดยชมรมฯ ได้จัดกิจกรรมตามวิสัยทัศน์ของชมรม ได้แก่ ส่งเสริมภูมิปัญญา

พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง จิตใจใฝ่ธรรมะ สังคม เพาะบ่มลูกหลาน ซึ่งความคาดหวังของผู้สูงอายุในการมีสุขภาพดี ตามการสำรวจแล้วจะอยู่ระดับต้นๆ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมจึงให้ความสนใจและจัดตั้งกลุ่มอาหารปลอดภัยขึ้นโดยการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในครัวเรือน มาดัดแปลงปรุงแต่งทำเป็นอาหารความหวาน ให้ถูกหลักทางโภชนาการ และไม่ใส่สารปรุงแต่งอาหาร และใช้พืชผักปลอดสารพิษที่ปลูกกันเองตามครัวเรือน ประธานชมรมฯ ได้ประสานหาพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดง และจำหน่ายผลผลิตของกลุ่ม ร่วมกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ในงานประเพณีต่างๆ ในชุมชน และงานแสดงสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับจังหวัด เพื่อลดความเสี่ยงในการเกิดโรคภัยต่างๆ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และสามารถนำผลผลิตไปจำหน่ายหารายได้ให้แก่ผู้สูงอายุอีกด้วยโดยยึดหลักทางโภชนาการปลอดภัย เช่น การปลูกพืชผักโดยไม่ใช้สารเคมี การลดหวาน มัน เค็ม ในการปรุงแต่งอาหาร การนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุต่อยอดการทำอาหาร ซึ่งผู้ประสานงานกับสมาชิกชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านรายงานผลการติดตามลงเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากสุขภาพของผู้สูงอายุและครอบครัว

...พวกผักปลอดสารพิษปลูกกันเองตามหมู่บ้านนิยมปลูกกันเองตามเป็นเศรษฐกิจพอเพียงดูแลสุขภาพกันเองเน้นไปทางนี้แล้วแล้วก็ขนมเป็นขนมไทยๆอย่างเช่น ขนมปลอดภัย พวกขนมกล้วยพวกไทยๆพวกนี้ทำกันอยู่ส่วนกับข้าวมีทำให้วิทยากรมาสอนหัวปลียำ แกงเลียงก็ทำให้เขาดูสมัยก่อนทำอย่างไรจะกินแบบนั้นเขาก็ตั้งใจการทำก็ทำได้....

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...เหลือเราก็ขายขายเราก็ขายไม่แพงอย่างนี้มันจะมีรายได้เสริมเข้ามา เราภูมิใจที่เราอยู่แบบนั้นแบบป่าเราก็อิงหากินได้ถ้าแบบนี้มันไม่ได้แล้วมันมีร่องสวนมันหาปลาได้กินได้หาผักในคลองได้ปลูกผักบุงเลื้อยในคลองได้ลดรายจ่ายได้ปลูกพริกหลายๆอย่างมะนาวเราก็ปลูกกินเอง....

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 3, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

...วันนัด เรามีของมาขายให้เขาไปมองที่บ้านเขา ว่าที่บ้านเขามีอะไร ที่จะนำมาเพื่อให้ได้เงินได้บ้าง ให้เอาของในสวนของเขาออกมา แล้วก็ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรทำอย่างไรให้ผลไม่เจริญเติบโต ตรงนี้เขาจะได้ใช้เวลาว่างของเขาดูแลต้นไม้ เอาของที่เขาที่มีอยู่ออกมาจำหน่ายร่วมกันทุกวันอังคาร....

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 6, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

...พอมีงานเขาก็ทำงทำกินอะไรกันในกลุ่ม อย่างลุงแกชอบเหมือนถ้ามีงานจะพยายามไม่สั่งกับข้าวภายนอกมา เขาจะเอากลุ่มเขานี้แหละทำกินเอง ทำพวกอาหารแปลกๆ อาหารพื้นบ้านพวกแกบอน แกงอะไรนี่แหละ พวกอาหารพื้นบ้านที่เราไม่เคยรู้จัก แกงเงาะ แกงลูกเงาะ เอาเงาะไปแกง แปลกๆดี....

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2556)

...อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญที่สร้างแรงจูงใจ คือ ต้องสร้างสัญลักษณ์ให้ได้ ทำให้ไม่ลืมทำไมไปปักสิมพู เพราะตอนนั้นปี 49 ในหลวงใส่เสื้อสีชมพูออกทีวี ดั่งระเบิดเถิดเทิง ทำไมเป็นสีม่วง เพราะลุงพาไปเฝ้าพระเทพ สีท่านสีม่วง เราก็เลยสร้างสัญลักษณ์ ตัวเสื้อสีม่วง แต่ว่าส่วนที่สูงที่สุดของเสื้อคือสิมพูคือในหลวง เขาภูมิใจมาก คือต้องสร้างสัญลักษณ์ให้เหมือนยี่ห้อสินค้า เขาจะเกิดความผูกพันภูมิใจอะไรก็แล้วแต่ สร้างพื้นที่ให้เขาเยอะๆ...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

2. กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ

กลุ่มพลังจิตอาสา

สังคมไทยในสมัยอดีต ส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจะรวมกันเป็นกลุ่ม ในลักษณะเครือญาติ ดังนั้นการดูแลช่วยเหลือ เอื้ออาทรกัน จึงเกิดขึ้นตามลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ประกอบกับการที่คนไทยใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม จึงทำให้ประชากรวัยแรงงานต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนเพื่อไปทำงาน ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรืออยู่กับหลาน บางครั้งเจ็บป่วยขาดผู้ดูแล ผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ คอยให้กำลังใจ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้น ประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมจึงมีแนวคิดในการจัดตั้งกลุ่มพลังจิตอาสาขึ้น ซึ่งกลุ่มนี้นอกจากจะมีจิตอาสาที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว ยังผนวกกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน และปรับสภาพแวดล้อมของชุมชนให้น่าอยู่ขึ้นอีกด้วย โดยมีขอบข่ายงานดังนี้ การดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยที่บ้าน การรักษาสีงแวดล้อมในชุมชนให้สวยงามน่าอยู่ การปรับสภาพแวดล้อมที่บ้านและสถานที่สาธารณะประโยชน์ให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์จึงได้ร่วมมือกับชุมชนในการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมฯ ผู้ปฏิบัติและคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่ม อสม. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่อบต. เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลนภากาศ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม ในช่วงแรก

ประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุชกชวณผู้สูงอายุที่สนใจเข้าร่วมโครงการและชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ของกิจกรรมพลังจิตอาสาเพิ่มเติม คัดเลือกผู้สูงอายุที่มีความพร้อมและศักยภาพ ประธานของบประมาณสนับสนุนจากพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม และได้จัดทำกล่องบุญรับบริจาคเงิน เพื่อสมทบกิจกรรมเพื่อจัดซื้อของเยี่ยมที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยที่บ้านจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งภายในและภายนอกชุมชน จุดประกายความคิดการทำงานด้านอาสาสมัครแก่ผู้สูงอายุโดยจัดศึกษาดูงานนอกสถานที่ ให้ชมสื่อที่สะท้อนชีวิตจริงในการทำงานขออาสาสมัครทำให้ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการเป็นอาสาสมัครดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้แก่พลังจิตอาสาและได้ประสานขอวิทยากรให้ความรู้แก่อาสาสมัครผู้สูงอายุจากโรงพยาบาลนภภลัย ซึ่งประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมการลงเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ผู้ป่วย ผู้พิการ ร่วมกับอาสาสมัครผู้สูงอายุ และกลุ่ม อสม.ด้วยในบางครั้ง พร้อมกับการร่วมพัฒนาชุมชน ปรับสภาพแวดล้อมในชุมชนให้สวยงามน่าอยู่ เช่น การลงแขกกลองคลอง ร่วมกับทีมงานของอบต. กำหนดผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ โดยกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านอาหารและเครื่องดื่มให้กับผู้ร่วมกิจกรรม และงานอื่นๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุดังกล่าว

....เขาไปดูผู้สูงอายุที่บ้านที่เป็นเบาหวาน ความดันคือสโกลแกนเขาดูแลท่านถึงที่บ้านดูแลอาหารถึงในครัวหมายถึงในครัว กลุ่มพลังจิตอาสาสี่สิบห้า คือกลุ่มนี้เขาจะไปแม่กระทิงพูดภาษาชาวบ้านคือเซ็ดซีเซ็ดเยี้ยวเลย ซักผ้าให้เลย ซักมุ้งต่อไปจะมาทำหมู่ 2 กับหมู่ 5 คราวที่แล้วทำหมู่ 4 มีไม้กวาดยาสระผม น้ำยาล้างห้องน้ำเรื่องอาหาร....

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ฝึกรบพวกจิตอาสาที่ไม่ใช่ อสม.ที่บ้านเขามีกลุ่มป่วยที่ว่ามาอบรมว่าจะกลับไปดูแลพ่อแม่ตัวเองแบบไหนเพื่อไม่ให้ที่ว่าพ่อแม่เหมือนกับว่าในบ้านเขามีสูงอายุอยู่แล้วเขาก็ดึงกลุ่มนั้นมาเป็นจิตอาสาคือดูแลแม่ตนเองแล้วดูแลลูกบ้านด้วยแบบนั้นนะก็มีที่ไม่ใช่ อสม.นะและจะมีการป่วยแล้วลูกไม่ได้จะอาบน้ำสระผมอย่างไรเขาก็มีการมาฝึกรบเปลี่ยนแปลงอย่างไร....

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 3, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

...พายเรือเก็บขยะมาสองปีติดกันก็ดูแลด้วยเก็บทุกวันจนคลองสะอาดมากจนคนถามว่าเก็บทำไมได้อะไรขึ้นมาได้เงินเดือนรีเปล่าพอพูดถึงได้เงินเดือนรีเปล่ามันแทบจะร้องไห้

เลยเราทำเราไม่ได้คิดถึงตรงนี้เลยคือเราทำพอกินพอใช้แล้วสามารถให้คนอื่นยืมเรากิน
ได้พอพูดอย่างนี้มันสะเทือนใจเลย...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 7, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...เจอกันก็ทักทาย เป็นอย่างไรบ้าง อย่างเช่นเขาเดินไม่ได้เคยไปนวด เราก็ถามเป็น
อย่างไรบ้าง เวลาเราไปเยี่ยมก็คุยกัน ทำแผลให้บ้าง ทำให้เขาว่าจิตอาสาไม่มีเงินให้ เราก็
เป็นจิตอาสา รับอาสาดูแล แต่พอเราเข้าไปเยี่ยมเราก็ถามว่าอยากได้อะไรไหม เขาก็บอก
น้ำปลาบ้างอะไรบ้าง เราก็ส่งเรื่องไป...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุฯ 2, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2556)

...ประธานมีจิตอาสาแต่ละหุ่มที่เขาต้องเอาของไปมอบให้เดือนละหนึ่งครั้งเป็นข่าวสาร
น้ำมันพืชเป็นนมกล่องเขามีอยู่แล้วจัดจิตอาสาที่เข้าไปให้ถามด้วยว่าต้องการอะไรบ้างให้
ช่วยเหลืออะไรบ้างไหมเราต้องทำแผนงบประมาณจังหวัดไปขอคือ พม.พัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์อันนี้อีกจุดหนึ่งตรงนั้นแต่ละตำบลแต่ละหุ่มมีตัวแทนของ พม.
อยู่...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 1, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2556)

...ประธานเขาก็คิดอีกแล้วว่ามันหน้ามีจิตอาสาเขาทำโครงการขอเงินไปคล้ายๆผู้สูงอายุ
คือเราจะถามว่าใครจะออกมาเป็นจิตอาสาบ้างก็ได้ประมาณโครงการแรกคือดูแลผู้พิการ
ผู้ด้อยโอกาสหุ่มละห้าคนใครสมัครบ้างเพื่อจะมาทำโครงการนี้หาพวกนี้จะอยู่ในชมรม
อยู่แล้วเป็นผู้ดูแลในตอนแรกเป็นอสม.อยู่เขาก็ดูแลผู้สูงอายุอยู่แล้วพอมมีโครงการ เราก็
บอกใครจะสมัครมาดูแลผู้พิการผู้ด้อยโอกาสบ้างก็ได้มาหุ่มละห้าคนจากความเต็มใจของ
เขานะแล้วเราเอาห้าคนมาอบรมว่าจิตอาสาทำอะไรบ้างไปช่วยเหลือเขามีวัดความดันจัด
โครงการขึ้นมารุ่นหลังเขาก็ทำโครงการอีกว่าขอเพิ่มจิตอาสาที่เอามาอบรมแต่เอาใหม่กับ
เก่ารวมกันนะมาอบรมอีกสี่สิบคนอย่างนี้เอาเก่าหุ่มละคนใหม่สี่สิบเอ็ดคนอันนี้เป็น
โครงการที่เพิ่มเพราะเรามีอยู่สามสิบห้าแล้วเราอยากให้มีเพิ่มขึ้น...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 5, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

การดำเนินงานของกลุ่มพลังจิตอาสา ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจที่ได้ช่วยเหลือสังคม เห็น
คุณค่าของตนเอง มีความสามัคคีช่วยเหลือกันในกลุ่ม

3. กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ

กลุ่มรักสุขภาพ

ผลการสำรวจความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุมีความคาดหวังที่จะมีสุขภาพที่ดีเป็นอันดับแรก ดังนั้นประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมฯ จึงมีแนวคิดในการให้ความรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไป ในช่วงแรกประธานและคณะกรรมการฯ ได้คัดเลือกสมาชิกชมรมที่มีภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถ และมีพื้นฐานในด้านการออกกำลังกายอบรมเพิ่มเติม จากวิทยากรภายนอก แล้วจึงนำความรู้ที่ได้มาคิดประดิษฐ์เป็นท่าทางการออกกำลังกาย ถ่ายทอดและสาธิตให้กับผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไป โดยประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ผู้ประสานงานกับสมาชิกชมรมประจำหมู่บ้าน ได้ชักชวนผู้สูงอายุและผู้สนใจ เข้าร่วมจัดตั้งเป็นกลุ่มรักสุขภาพ โดยประธานชมรมได้ประสานของบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 จัดให้ความรู้โดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลนภลัยเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ได้รับการคัดเลือกจากชมรมฯ เข้ารับการอบรมเพิ่มเติมด้านการออกกำลังกาย และนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดเกี่ยวกับด้านการออกกำลังกายด้านต่างๆ เช่น โยคะ ไทชิ ไทเก๊ก แก่ผู้สูงอายุและผู้สนใจที่สนใจ โดยการนำฝึกปฏิบัติร่วมกันอย่างน้อยอาทิตย์ละ 1-2 ครั้ง โดยนอกจากมีการฝึกซ้อมร่วมกันภายในกลุ่มแล้วประธานชมรมฯ ยังช่วยหาพื้นที่ให้กลุ่มได้แสดงความสามารถและส่งเสริมให้กลุ่มเข้าร่วมประกวดการออกกำลังกายตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงระดับประเทศ จนได้รับรางวัลมากมาย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

...สมาชิกทุกเดือนจะมีการให้ความรู้ทางวิชาการโรคต่างๆ ด้านการออกกำลังกายให้ความรู้และปฏิบัติด้วยอันนี้เป็นประจำทุกเดือนไม่ขาดของเรา จริงๆแล้วเราจะได้นำจะปี 54 ได้เป็นการออกกำลังกายดีเด่นระดับชาติไม่ใช่ประเทศนะไม่ใช่จังหวัด หมู่บ้านตำบลได้ของระดับชาติมาหนึ่งรางวัลที่อื่นไม่ได้ของเราทำต่อเนื่องเพราะว่าตนเองในกลุ่มออกกำลังกายด้วยกันปีหนึ่งมันจะมีที่นครปฐมเขาจะเปิดอบรมของผู้สูงอายุของแห่งประเทศไทยเขาจะจัดไปอบรมเรื่องการออกกำลังกายทุกปีบางทีให้ตนเอง ให้คนนิยมออกกำลังกายด้วยกันไปที่เล่น ไทชิ โยคะไปหลายคนแล้วครูบุญช่วย ครูจรรยา ครูนันทนา ครูศุภิกาไปกันเยอะหลายคนเราก็มาสอนในชมรมของเราคือพัฒนาอยู่เรื่อยๆจนกระทั่งได้รางวัลตอนนี้ก็แล้วเพราะว่างานเริ่มเยอะพอเราไม่นำคนอื่นก็ไม่ค่อยจะเอา...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 5, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

ผลจากการจัดตั้งกลุ่มรักษาสุภาพ นอกจากทำให้ผู้สูงอายุและผู้สนใจในการออกกำลังกาย รักษาสุขภาพ มีสุขภาพที่ดีขึ้นแล้ว กลุ่มรักษาสุภาพยังช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนด้านการออกกำลังกาย เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการส่งเสริมสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน

4. กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

4.1 กลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

บ้านจิตอารีย์เป็นชุมชนที่มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลายทั้งด้านการแสดงพื้นบ้าน เช่น รำโทนโบราณ กลองยาว ด้านดนตรีไทย ปี่พาทย์ไทย มีหนังใหญ่วัดบางน้อยซึ่งเป็นหนังใหญ่รุ่นเดียวกับวัดขนอน ซึ่งรำโทนค่อนข้างจะโดดเด่นที่สุดเพราะส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งจังหวัด เป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับการยอมรับและจัดให้เป็นศิลปะประจำชาติในสมัยจอมพล. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ จึงได้คิดดัดแปลงรำโทนให้เป็นนวัตกรรมการออกกำลังกาย โดยใส่ท่ารำต่างๆ เข้าไป ประยุกต์เนื้อร้องให้ร่วมสมัยและสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของชุมชน ทำให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แก่ทั้งผู้รำและผู้ชม ส่วนการแสดงกลองยาว บ้านจิตอารีย์มีภูมิปัญญาด้านกลองยาวที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมด้านนี้โดยเฉพาะในงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน เช่น งานสงกรานต์ งานประเพณีทางศาสนา การทอดผ้าป่าทางน้ำ เช่นเดียวกับด้านดนตรีไทย ที่ยังมีการรวมกลุ่มกันตั้งขึ้นเป็นวง ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านยังคงถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กเยาวชนและผู้สนใจ ดังนั้นประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์จึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป และเพื่อให้สอดคล้องตามเป้าหมายของการจัดศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร จึงได้ชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยขอความร่วมมือกับบุคคล กลุ่มต่างๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งชุมชนประกอบด้วย ผู้นำได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ เป็นผู้สรรหางบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงาน และหาพื้นที่แสดงให้แก่กลุ่ม นายกอบต.จอมปลวกสนับสนุนงบประมาณและเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ด้านการแสดงให้แก่สมาชิกกลุ่ม กำนัน ผู้ใหญ่บ้านประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสารการจัดกิจกรรมให้แก่ลูกบ้านและอำนวยความสะดวกการรับส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน กลุ่มอสม.และผู้ประสานกับสมาชิกชมรมประจำหมู่บ้าน เป็นผู้อำนวยความสะดวกระหว่างฝึกซ้อมและร่วมแสดง กลุ่มผู้สูงอายุ เข้าร่วมฝึกซ้อมและแสดงช่วงแรกประธานชมรมฯ ได้นำผู้สูงอายุศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เชิญภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดง เช่น การรำโทนโบราณ การแสดงกลองยาว การแสดงดนตรีไทย เช่น การถ่ายทอดความรู้ด้านการสีซอด้วง จากพญาขอปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นนามพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งพระราชทานให้แก่ครูสวนพระองค์ เมื่อครั้งเสด็จประทับ ณ จังหวัดสมุทรสงครามเพื่อทรงฝึกซ้อมดนตรีไทย และ

นำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติร่วมกัน กลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้เข้าร่วมแสดงในงานประเพณีต่าง
ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนโดยประธานชมรมฯ เป็นผู้ประสานการหาพื้นที่แสดงให้กับกลุ่ม อีกทั้งยัง
นำศิลปะการแสดงรำไทพองเข้าร่วมประกวดของสภาวัฒนธรรมระดับจังหวัด ระดับเขต จนได้รับรางวัล
มากมาย และนำรางวัลเข้าเป็นกองทุนของกลุ่มเพื่อใช้ในการดำเนินงานต่อไป

...ชมรมนี้ประธานเขารู้ประวัติเขาก็จะมาแต่งเพลงรำไทพองให้รำก็มีอาจารย์มาสอนรำ
ไทพอง แล้วเราก็มาร่วมมาสอนเขาในชุมชนในหมู่บ้านรำแทบทุกเดือนที่ออกไปรำกัน
ห้าคู่สิบคน...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 7, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ที่นี้ได้วัดกรรมการออกกำลังกายดีเด่นระดับชาติรำไทพองโบราณย้อนยุคให้เราออก
กำลังกายได้งัยมันอยู่ที่เนื้อเพลงที่เราใส่ทำรำก็คือความจำนี่เรียกประยุกต์แต่ตอนนั้นมัน
เป็นปัญหาแล้วเพราะคนที่เราหัดมาห้าปีหกปีมันแก้มไม่ไหวเพราะเดิมเราเอาแต่ผู้สูงอายุ
เท่านั้นรุ่นหลังไม่มีโอกาสสืบทอดซึ่งเราคิดผิดกำลังจะเปลี่ยนใหม่แล้วว่าผสมผสานเอา
ตั้งแต่รุ่นนั้นขึ้นมาช่วยด้วยเป็นการออกกำลังกายที่เยี่ยมเลยออกกำลังกายสัก 2 รอบ
ยี่สิบนาทีทุกคนบ่น เหนื่อยเมื่อยอย่างนี้เลยนะเขาเหนื่อยจริงๆ...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ผ้าป่ามี ลอยเรือไปทอดผ้าป่าตามวัดออกจากคลองไปวัดโน้นนี่ วัดไหนจนๆก็ขึ้นมา
บางที่ทอดเอาไปตั้งที่วัดเราบ้านเรามีคนมาทอดแล้วเราก็ตั้งวัดอื่นบ้างเราก็ตั้งวัดเราวัด
อื่นร้องไปเรื่อยๆไปมากก็ขอเขาไปเลยบางที่เรือก็ไปล่องหน้าเอาไม่ไปให้เขาให้เขาแจกผม
เคยทำน่ะตรงนี้ออกไป เรือสองสามลำไปเอาไม่ไปให้เขาพอเรามีแดรเป่าเขาจะออกมาดู
แล้วพอออกมาดูเราก็ตั้งเอาไม่ไปให้เขาเดี่ยวเรือมาก็เรียกเรือมาปักไม้เอาเงินให้เขา เขาก็ทอด
กันก็สนุก...

(ภูมิปัญญาชาวบ้าน 2, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากจะช่วยสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดี
งามของท้องถิ่นให้สืบต่อไปนั้น ชุมชนยังเห็นคุณค่าและความสำคัญในบทบาทของผู้สืบสานวัฒนธรรม
ประเพณีอีกด้วย ซึ่งผู้สูงอายุจะเป็นแกนหลักยึดเหนี่ยวความรัก ความสามัคคีของชุมชนได้เป็นอย่างดี

โดยสรุปการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร
เริ่มจากประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ได้เห็นปัญหาของการไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ จึงเชิญ

ชุมชนเข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงถึงปัญหา ถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหา ชุมชนร่วมกันอภิปรายเสนอความเห็น ซึ่งได้ข้อสรุปให้จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ฯ และชุมชนได้วางแผนแบ่งหน้าที่กัน จึงดำเนินงานตามแผน หลังจากนั้นประชุมสรุปผล และหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานร่วมกัน การดำเนินงานดังกล่าวนี้ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ผลจากการดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจรทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในด้านต่างๆ สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4.2 กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมชุมชนชายคลองวัดบางน้อย

โครงการสืบสานวัฒนธรรมชายคลอง (วัดบางน้อย) เป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และภาคประชาชน สืบเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนตามความคาดหวัง 4 ด้านของผู้สูงอายุ คือการดูแลสุขภาพ มีรายได้ อยู่กับลูกหลาน มีบทบาทในสังคมซึ่งประธานชมรมผู้สูงอายุ มีแนวคิดที่จะหาพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญา และช่วยกระจายสินค้า และผลิตของกลุ่มผู้สูงอายุ จึงร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมชุมชนชายคลองวัดบางน้อยขึ้น เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญา ของผู้สูงอายุมาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานและนำไปใช้ในการประกอบอาชีพหารายได้ โดยมีกิจกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ การสาธิตภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ เช่น การทำน้ำตาลมะพร้าว ขนมไทย อาหารไทยที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะในการบริโภค การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุในชุมชน การแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจากผู้สูงอายุ เด็ก และเยาวชนในชุมชน เช่น การแสดงกลองยาว รำไทโน โดยการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมชายคลอง จัดบริเวณริมเขื่อนหน้าวัดบางน้อยโดยจำลองบรรยากาศให้เป็นตลาดนัดยามเย็นเหมือนสมัยอดีต ซึ่งใช้วัด เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมดังกล่าว คำสัมภาษณ์ที่ว่า

...ที่นี้มันเป็นตลาดน้ำธรรมชาติอยู่แล้วตลาดน้ำบางน้อยที่มันเกิดไปล้อเลียนเอาชื่อนี้ไปที่นี้มันเป็นตลาดเป็นร้อยๆปีตั้งชื่อเอาไว้แล้วด้วยตลาดน้ำสามคลองสองเมืองคือสมุทรสงครามกับราชบุรี....

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ตลาดนัดวัดบางน้อย ทุกวันอังคาร ทางชมรมจะให้ผู้สูงอายุชายฝึกที่ตนปลูกเองเป็นผักปลอดสารพิษไปขาย ส่วนใหญ่จะเป็นป้าอิม ม.2 จะปลูกผักเยอะ แล้วก็ป้าบุญมา พราหมณ์แก้ว ม.3ทำขนมขาย ทำเป็นอาชีพหลักเลย...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 3, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

...วันที่วันอังคารจะมีอาหารปลอดภัยมาจำหน่ายให้ประชาชนในชุมชน ตลาดน้ำบนบกแต่เขานั่งริมๆ น้ำนี้ละคะ จำ หน่ายพวกผักปลอดสารพิษ มีผักปลอดสารพิษ แล้วก็ขนม พวกขนมกล้วย ขนมไทยนี้เราเน้นว่าไม่หวาน เราทำเพื่อสุขภาพ แล้วก็ขนมเราก็ใช้น้ำตาลที่ไม่ใช่สารเคมี น้ำตาลที่ทำจากมะพร้าวเขาจะไม่ใส่อะไรเลยนะคะ ยกันบูดก็ไม่ใส่น้ำตาลทรายก็ไม่ใส...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 9, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2556)

...จัดผ้าป่าทางน้ำ เมื่อปีก่อนนี้ไปเรียรายมาได้เท่าไร เอามาทอดผ้าป่าบางน้อยกันหมดเลย กลางเดือนสิบสองเนี่ย มีกลองยาวไปเรียรายตามบ้านแล้วก็ประกวดเทพีอะไรกันได้อะไร เทพีสงกรานต์อะไรเจ๊ยยทำกันเพื่อสนุก ไม่ได้เอาอะไรกันนักหนาหรอก เพื่อวัฒนธรรม แล้วก็ตลาดที่หน้าวัดนะมีก็คีนนะ แล้วก็มาตีกลองยาวร้องรำทำเพลงกัน ตลาดเขาเรียกตลาดยามเย็นอยู่พักนึงอาทิตย์ละหนมีของมาขาย ชาวบ้านเอามาขาย...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 4, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...ผู้สูงอายุเธอ มันเป็นความคิดริเริ่มจากประธานชมรมฯเขา แล้วตอนนี้ประธานฯเขาก็คิดทำสินค้าราคาถูก ที่นี้เขาก็จะมีนัดวันอังคาร ใครที่มีสินค้าของตัวเอง อย่างผัก ผักบุ้ง ผักกะเฉด เนี่ยก็เก็บจากท้องร่องมาขาย เป็นผักปลอดสารพิษด้วย...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 5, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

ประธานชมรมผู้สูงอายุจึงได้ประจุมร่วมกับชุมชน ซึ่งชุมชนประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์และคณะกรรมการบริหารชมรมฯ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู อาจารย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หัวหน้ากลุ่มผู้ประสานงานกับสมาชิกชมรมฯ ประจำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อชี้แจงถึงปัญหาและชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ในการเข้าร่วมกิจกรรม ประธานชมรมฯ ได้ตั้งคำถามนำเพื่อให้ชุมชนได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหา ชุมชนมีความเห็นสอดคล้องกันให้จัดกิจกรรมที่สืบสานวัฒนธรรมตลาดน้ำในชุมชนขึ้น ซึ่งในอดีตตลาดน้ำนอกจากจะเป็นแหล่งจำหน่ายและแลกเปลี่ยนสินค้ากันของชุมชนแล้ว ยังเป็น

ศูนย์กลางของแหล่งวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ที่สำคัญ รองจากวัดอีกด้วย ประกอบกับบริบทของบ้านจิตอารีย์ซึ่งมีคลองใหญ่น้อยอยู่มาก หากมีการฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นมาในอนาคตอาจร่วมกันส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสัญจรทางน้ำได้อีกแห่งหนึ่ง

...ตลาดน้ำ มันเป็นโครงการส่งเสริมสังคมแบบมีส่วนร่วมช่วงนั้นเหมือนลุงแกเห็นตลาด ยามเย็นตรงหน้าวัด รู้สึกจะเป็นทุกวันเสาร์หรือวันอะไรไม่รู้ รู้สึกเหมือนจะมีพวกอย่าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลมีกิจกรรม บางทีผมก็ดึงเด็กจากโรงเรียนไปแสดง เขาจะมีลิเก หาลิเกไป มีผู้สูงอายุมาแสดง แล้วก็ มีของขายตรงวัดบางน้อย หน้าวัดๆ ตรงริมน้ำ (นายสถาพร แก้วชัยเจริญกิจ...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 2, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2556)

ดังนั้นชุมชนจึงร่วมกันวางแผนหาวิธีการจัดกิจกรรมดังกล่าว และแบ่งมอบหมายหน้าที่กัน ซึ่งในการดำเนินงานประธานชมรมฯ ขอสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 และจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุช่วยประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม โดยผ่านผู้นำ เช่น นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อแจ้งข่าวสารบอกลูกบ้าน สื่อต่างๆ เช่น รถไอศกรีม หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ประสานขอใช้สถานที่และจัดเตรียมสถานที่กับทางเจ้าอาวาสวัดบางน้อย ในการจัดกิจกรรม ประสานกับผู้อำนวยความสะดวกโรงเรียนวัดบางน้อย จัดการแสดงศิลปวัฒนธรรมของเด็กนักเรียน ร่วมในงาน ประสานขอความร่วมมือภูมิปัญญาท้องถิ่น สาธิตภูมิปัญญาด้านต่างๆ ในงาน และมอบให้หัวหน้ากลุ่มผู้ประสานงานประจำหมู่บ้าน ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อำนวยความสะดวก ด้านการรับส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม และ ดูแลอำนวยความสะดวกผู้สูงอายุระหว่างการจัดกิจกรรมเมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ประธานชมรมผู้สูงอายุ ได้นัดประชุมคณะกรรมการบริหารชมรม เพื่อสรุปปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน และร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปรับปรุงในการดำเนินงานต่อไป

โดยสรุปการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนชายคลองวัดบางน้อย เริ่มจากแนวคิดของประธานชมรมผู้สูงอายุ ที่ต้องการหาพื้นที่แสดงความรู้ ภูมิปัญญา และแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้สูงอายุ จึงเชิญชุมชนประชุมร่วมกันเพื่อชี้แจงถึงปัญหาในการส่งเสริมผู้สูงอายุ และประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับจากกิจกรรม และตั้งคำถามให้ชุมชนร่วมอภิปรายหาแนวทางแก้ไขปัญหา แบ่งกลุ่มย่อยวางแผนการดำเนินงาน มอบหมายหน้าที่ จึงปฏิบัติตามแผน หลังจากนั้นชุมชนประชุมสรุปและประเมินผลการจัดกิจกรรมร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากกรปฏิบัติ กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมชุมชนชายคลอง(วัดบางน้อย)ส่งผลให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้นำภูมิ

ปัญญาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน และต่อยอดภูมิปัญญาสร้างอาชีพ รายได้ นอกจากนั้นยังเป็นการรื้อฟื้นวิถีชีวิตในอดีตและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นให้คงสืบไป

5. ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของชุมชนต่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

1) ปัจจัยสนับสนุน

ปัจจัยที่สนับสนุนในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านจิตอารีย์ มีดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านผู้นำ

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในบ้านจิตอารีย์ มีการจัดการที่เป็นระบบ โดยยึดผู้นำคือ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นหลักในการขับเคลื่อนงาน และดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการฯ เพื่อร่วมกันส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

ระยะบุกเบิก ผู้นำหรือประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นผู้ชักชวนและรวบรวมสมาชิก จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น พร้อมทั้งแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่ม กองทุนภายในชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นในระยะนี้จะเป็นกิจกรรมที่เน้นทางด้านสุขภาพ โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นที่ปรึกษา และให้คำแนะนำ ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ได้รับการเลือกตั้งจากความเชื่อถือและไว้วางใจของคณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชน ได้ชักชวนกันมาร่วมสมัครเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้จำนวนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ เพิ่มขึ้นตามลำดับ

ระยะพัฒนาของการส่งเสริมผู้สูงอายุในบ้านจิตอารีย์ มีการปรับเปลี่ยนผู้นำ คือ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ เป็นนอ.ทวิ เชื้อชาติข้าราชการทหารบำนาญ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุให้มีระบบที่ดี มีเครือข่ายร่วมดำเนินงานกว้างขวางขึ้น จากการที่มีประสบการณ์ในการทำงานในวงราชการ และเป็นประธานคณะกรรมการในระดับจังหวัดหลากหลายคณะ ทำให้ประธานทวิ เชื้อชาติเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชนจนถึงระดับจังหวัด จึงทำให้รู้ช่องทางในการประสานขอความร่วมมือ และสรรหาทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ จึงทำให้ชมรมฯ สามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุได้อย่างต่อเนื่อง สามารถปลูกผู้สูงอายุที่หลับไหลให้ตื่นมาร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

...ที่มานี้เป็นร้อยละต่อเดือน แต่เขาก็ดีนะ สดใสสำเร็จ ให้ทำอะไรเขาก็ทำ ให้ยื่นออกกำลังกายเขาก็ยื่น แล้วเขาน่ารักนะ เนี่ยรองเท้าไม่ได้ต้องวางเรียง อ.ชูจิตบอกว่ามาถึง

ต้องเรียงรองเท้าให้เท่ากันให้หมด เวลาทานอาหารเขาจะเรียบบร้อยเข้าคิว บางคนเขาขาไม่ดีเขาก็เอาเก้าอี้เขามาจากบ้าน ตัวนั่งแล้วก็นั่งเรือมา พอขึ้นจากเรือได้เขาก็เอาเก้าอี้ ถัดมาที่ละหน่อยๆ จนถึงที่ประคองเขาก็ไม่ยอมนะ ให้ความร่วมมือดีคนนี้ แล้วก็เวลานั่งเขาก็ใช้เก้าอี้ของเขาเนี่ยนั่ง ตัวของเขา ไปกลับก็ใช้เรือตลอด มีคนช่วยเขาคนหนึ่ง คนช่วยเขาก็ไม่เชื่อว่าดีนะ อายุก็มากแล้ว...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุฯ 5, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

ปัจจัยด้านทรัพยากร

ทรัพยากรที่ใช้ในการส่งเสริมผู้สูงอายุของบ้านจิตอารีย์ แบ่งออกเป็นทรัพยากรด้านงบประมาณ ทรัพยากรกลุ่ม/กองทุน ในชุมชน ทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้ประสานงานการจัดกิจกรรม เช่น อสม. เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

ระยะบุกเบิก งบประมาณที่ใช้ในการส่งเสริมผู้สูงอายุบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เพื่อนำมาใช้ดำเนินงานของชมรมฯ เช่น งบประมาณค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการประชุมประจำเดือน และอีกส่วนหนึ่งมาจากการบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาในชุมชน โดยมีกลุ่ม/กองทุนที่เข้าร่วมดำเนินงาน เช่น กลุ่มอสม. เป็นพี่เลี้ยงให้ผู้สูงอายุและชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม กองทุนหมู่บ้านและวิสาหกิจชุมชนน้ำดื่มสนับสนุนอาหารและเครื่องดื่มในการจัดกิจกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ แก่ลูกหลาน และบางท่านเข้าสมัครเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ ส่วนก้านั้น ผู้ใหญ่บ้านช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารการจัดกิจกรรม และชักชวนผู้สูงอายุเข้าสมัครเป็นสมาชิกของชมรม อีกทั้งสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุเองจะบอกกันปากต่อปากเพื่อชักชวนเพื่อนญาติพี่น้องให้เข้าร่วมกิจกรรมอีกหนึ่งทางด้วย ทำให้จำนวนสมาชิกของชมรมเพิ่มขึ้นบ้าง แต่ยังคงอยู่ในวงจำกัดเฉพาะผู้สูงอายุที่เดินทางสะดวก

ระยะพัฒนา ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสรรหาทรัพยากรต่างๆ ในการส่งเสริมสมาชิกชมรมผู้สูงอายุได้เขียนโครงการของงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 59 พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม อบต.จอมปลวก สนับสนุนค่าอาหารกลางวันในการประชุมประจำเดือนของชมรมฯ ผอ.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำบ้านจิตอารีย์ ผอ.โรงเรียนวัดบางน้อย เจ้าอาวาสวัดบางน้อย เป็นที่ปรึกษาของชมรมฯ กลุ่ม กองทุน ในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่ที่ 4 สนับสนุนอาหารและเครื่องดื่มในการจัดกิจกรรมของชมรม เช่น งานประเพณีสงกรานต์ โดยในช่วงนี้ผู้นำได้ขอจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ ซึ่งทำให้ชมรมมีการบริหารจัดการที่ดีเป็นระบบยิ่งขึ้นสามารถตรวจสอบรายรับรายจ่ายได้อย่างโปร่งใส อีกทั้งผู้นำยังเปิดรับสมาชิกเพิ่มจากตำบลใกล้เคียง โดยมีสมาชิกเพิ่มขึ้นรวม

แล้วประมาณ 800 กว่าคน และได้แต่งตั้งคณะกรรมการฯ ขึ้นเพื่อบริหารและจัดการกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของชมรม โดยระดมทรัพยากรบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญ ประชาชนชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัย บ้านจิตอารีย์ ได้รับความเชื่อถือ และไว้วางใจจากสมาชิก และประชาชน ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเป็นอย่างมาก ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...งบประมาณนี้ยังไม่แน่นอน บางเดือนก็กระทอนกระทน บางเดือนไม่มีใครมาสนับสนุนอะไร ต้องช่วยเหลือเงินกันไปก่อน ถ้ามีจุดอ่อนนะ บางเดือนไม่มีมาสนับสนุนก็ต้องช่วยเหลือในชมรมของเราเอง ต้องใช้เงินงบประมาณ เช่นว่าวันเกิดใครเกิดวันนี้เมื่อก่อนเขาจัดช่วยกันบริจาคร้อยสองร้อยสามร้อยสี่ร้อย ก็เอามาหารกัน บางเดือนไม่มีหน่วยงานมาสนับสนุนเลี้ยงอาหารก็จะเอาตรงนี้เข้าไปก็กระทอนกระทน(นายโชติ ทับทิมแสน...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุฯ 3, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556

...ต้องนั่งในใจเขาให้ได้เกิดศรัทธากิจกรรมอันนี้ขยายความรู้ไปทั่วกิจกรรมที่จัดต้องสนุกต้องได้สาระและมีส่วนร่วมสามข้อแค่นี้ ผู้นำจะมีวิสัยทัศน์อย่างเดียวไม่ได้ถ้าขาดมนุษยสัมพันธ์ค่างไม่มีทางมนุษยสัมพันธ์สัมพันธ์มากทางราชการตั้งสโลแกนติดข้างฝาเลยว่าจะใช้ความสนิทสนมส่วนตัวมาติดต่อราชการติดให้ไ้หรืออย่างไรสถานที่ราชการเขามีติดของลูกก็มีติดทำไมแล้วบางอย่างราบรื่นใหม่เล็กไปติดต่องานคนที่รู้จักกับไม่รู้จักอันไหนราบรื่นกว่ากันใช่ไหม...พระพุทเจ้าท่านบอกว่าเราจะไม่แสดงธรรมกับคนที่ไม่มีมืออาวุธเราไม่แสดงธรรมกับคนไม่นั่งเสมอเรา ไม่แสดงธรรมกับคนที่กำลังมีอารมณ์โกรธลูกเอาช้อกลางมาใช้เราจะไม่คุยกับคนที่ไม่นั่งเสมอเรานั่งเสมอเราหมายถึงว่าเขานั่งกับพื้นเรานั่งกับพื้นด้วยเขานั่งเก้าอี้เรานั่งเก้าอี้เรากับเขาในคำสั่งสอนพระพุทธเจ้าคือเรากับเขาต้องมาปรับ level ให้เสมอก่อน...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ผู้นำเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จเลย รวมทั้งทีมงานแล้วก็ท้องถิ่นด้วยเขาก็ส่งเสริมด้วยคือยังแบบว่าโอปออุ้มบ้างรวมทั้งผู้สูงอายุในชุมชนนั้นขอความร่วมมือก็ให้ความร่วมมือกันช่วยกันอะไรอย่างนี้นั้นประกอบหลายปัจจัย...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 1, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2556)

ปัจจัยด้านนโยบายและแผนงานของรัฐ

นโยบายรัฐที่มีความสำคัญและมีส่วนผลักดันให้เกิดการส่งเสริมผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุตามนโยบายของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่ม มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลที่ดีต่อสุขภาพ ทั้งทางกายและใจของผู้สูงอายุ ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาโรคได้เป็นอย่างมาก ในระยะต่อมา รัฐได้ตระหนักและเห็นความสำคัญ เกี่ยวกับงานเกี่ยวกับด้านผู้สูงอายุ จึงได้จัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2525.- พ.ศ. 2544) เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานขององค์กร หน่วยงานที่ดำเนินงานทางด้านผู้สูงอายุ และปรับปรุงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) โดยได้จัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์จำนวน 5 ยุทธศาสตร์ ซึ่งมีความเป็นรูปธรรม สามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผลขึ้นจริง ในการดำเนินงานได้มากขึ้น มีผลให้หน่วยงานองค์กร และพื้นที่ดำเนินงาน มีเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจนและสอดคล้องกับปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง

ปัจจัยด้านแรงสนับสนุนทางสังคม

แรงสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญในการส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุของบ้านจิตอารีย์ ประกอบด้วย แรงสนับสนุนจากครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และจากกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ให้ระยะบุกเบิกแรงสนับสนุนหลักได้มาจากครอบครัว ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่ชักชวนให้เข้าเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และอำนวยความสะดวกด้านการรับส่งเข้าร่วมกิจกรรม และมีการสนับสนุนการกลุ่มองค์กรอยู่บ้าง ตามบทบาท ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

...ในชมรมมีทั้งฐานะดีและไม่ดีคนที่ช่วยเหลือตนเองได้ฐานะดีแล้วก็ใหม่ๆจะเป็นที่สงสัยของลูกหลานมากกว่าทำไมแม่พ่อถึงได้แต่งตัวตั้งแต่ตีห้าหกโมงเช้าเพื่อจะไปชมรมในวันนี้ ลูกตามมาดูหลานตามมาดูว่ามามีอะไรดีเขากลัวทางนี้จะหลอกลวงและแม่ก็บอกว่าวันนี้แม่จะบริจาคห้าร้อยสองร้อย พอเขามาดูกิจกรรมอะไรต่ออะไรแล้วมาดูทางเราให้ความสำคัญอะไรต่ออะไรเขาแล้ว ลูกหลานส่วนใหญ่บอกว่าไม่ห่วงแล้วแม่ทำบุญไปหोजชมรมอย่างนี้เยอะมากแม้กระทั่งมากลางทางแม่มาแล้วลูกชายโบกรถบอกประธานไข่มุขไหมครับไข่มุขสองร้อยไม่ต้องบอกแม่รู้นะเอาไปเลี้ยงอาหารผู้สูงอายุเขาว่าการเปลี่ยนแปลงมันเกิดขึ้นกับแม่เขาคือเขากลับไปบ้านการเปลี่ยนแปลงมันเกิดขึ้นคือเดิมแม่คนเดิมเริ่มออกกำลังกายและแม่เริ่มแข็งแรง เริ่มสวดมนต์ เริ่มรู้ว่าอาหารควรระวังทำอย่างไรแม่เริ่มเตือนลูกแม่ไปได้ความรู้มา อันนี้ไม่ควรกิน การเปลี่ยนแปลงมันเกิดขึ้น...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...ก็เหมือนกับรถในหมู่บ้านเขาจะออกค่าพาหนะให้สามร้อยจะให้ค่าน้ำมันกับคนขับสามร้อยทุกหมู่บ้านที่หมู่ติดกันใกล้เคียงก็เอาสองหมู่บ้านรวมทางหมู่ที่ 7 กับหมู่ 5 เนี่ยมันวนใจ หมู่ 7 ก็ไปวนที่เข้าวัดเลยอย่างหมู่อื่นเขาก็มีรถปิคอัพของเขา ที่เขาเป็นประจำอยู่ของ หมู่ 7 นี่ก็ชื่อทวิเหมือนกัน เป็นประธานสภาเขาก็รับหมู่ 7 กับหมู่ 5 ทวิรุ่นเขาก็รับของกลุ่มเขาออกไปเลยเขาก็คิดค่าเสียเวลา ค่าน้ำมันให้สามร้อยต่อวันไปกลับ...

(สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2556)

...เรียกรถนักเรียน ลุงๆไหนๆลุงๆก็มีรายได้จากรับนักเรียนแล้ว ผมขอลุงๆได้ไหม ว่าวันผู้สูงอายุ แกก็เป็นผู้สูงอายุด้วย ลุงรับผู้สูงอายุสามสี่หมู่ เพราะรถลุงได้ตั้งยี่สิบคน ชมรมจะจ่ายตั้งให้สองร้อยบาท แกเอา โลงอกเลย อีกคนหนึ่งเขาเป็น อพปร. เผอิญเอาเป็นลูกประธานสภา เขาบริจาคเรื่อย อันรับหมู่ห้าหมู่สี่หมู่เจ็ดให้อาหน้อย อาให้สองร้อยก็อย่างนี้ แกแก้ปัญหาตรงนี้ได้ อีกคันลุงเปี้ยก คือเราต้องทำไปแก้ปัญหาไป...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนาชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์ มีการจัดการที่เป็นระบบ มีกิจกรรมที่น่าสนใจ ประกอบกับการมีผู้นำที่สามารถ สร้างความศรัทธาและความไว้วางใจจากทั้งสมาชิกและครอบครัว ญาติพี่น้องของสมาชิก จึงทำให้จำนวนสมาชิกชมรมเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก และเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มกองทุน องค์กรจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานทั้งด้านงบประมาณ การให้ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นถึงระดับจังหวัดให้ความสนใจ สนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรม สถานบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียนส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรม ให้สถานที่จัดกิจกรรม วัดให้สถานที่จัดกิจกรรมของชมรม โดยภาพรวมจากแรงสนับสนุนทางสังคม ในช่วยระยะพัฒนานี้ ทำให้ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยบ้านจิตอารีย์มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับเชื่อถือ ทั้งจากชุมชน และจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ที่เข้าร่วมดำเนินงานดังกล่าว คำสัมภาษณ์ที่ว่า

...เห็นหมอบอกมีการจ้างรถไอศกรีม เพราะรถไอศกรีม เขาเปิดแล้วจะได้ยินทั่ว...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 6, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2556)

...มีเอกสารเราพิมพ์เอกสารแจก แล้วมีบอกต่ออย่างเราสมมุติเจ็ด หมู่มีประธานทุกหมู่ สมมุติเรื่องง่ายๆเราจะบอกให้ประชุมเราก็แจ้งมาที่ประธานหมู่แล้วประธานหมู่ก็ไปโคไป

ติดต่อกันเองเราไม่ต้องติดต่อกันเป็นสิบๆไม่ต้องคือเราใช้เครือข่ายนะเราแจ้งไป
คนเราก็ให้อีกคนบอกต่อกันเพราะบ้านเขาใกล้ๆกันเขาก็จะเดินบอกกันได้...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

...เขามีการนัดหมายเดือนหนึ่งต้องกี่ครั้งเขาจะเตรียมกันครั้งที่สามของเดือนคือเขา
จะต้องไปพบปะคุยกันอย่างเดือนนี้เดือนหน้าเลยเดือนหน้ามีรายการอะไรเขานัดเลย
มีรายการอะไรบ้างแล้วผู้สูงอายุส่วนใหญ่ก็ไปแล้วเหมือนกับเขาชอบใจได้เจอกับบ้างคน
โน่นนี่ต่างหมู่ถ้าไม่มีตรงนี้ได้เจอกันแล้วมีอาหารเลี้ยงฟรีกลางวันอาหารมาจาก
ประธานของบมา...

(ประธานกลุ่ม/องค์กร 1, สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2556)

ปัจจัยด้านทุนทางสังคม

บ้านจิตอาจริย์มีทุนทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่ ทุนมนุษย์
หมายถึง ประธานและคณะกรรมการของชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอาจริย์ ที่มีความรู้
ประสบการณ์ในการทำงาน มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม ปรับปรุงและขยายผลการดำเนินงานอยู่
ตลอดเวลา นอกจากนั้น ประธานยังส่งเสริมคณะกรรมการฯ ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมา
ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกชมรมอีกด้วย ชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอาจริย์ จึงประกอบไปด้วย ผู้มี
ภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์ สามารถดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ประสบผลสำเร็จ
ได้เป็นอย่างดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

...เตรียมต้องแบบเหมือนกับเขามาแต่ละครั้งต้องประสานหาคนที่มีความรู้มาต้องหา
หนังสือไปเชิญเขาด้านอาหารด้านอาหารต้องเตรียม ด้านความรู้ต้องประสานงาน
ทั้งหมดไม่ใช่ก็จะทำก็ทำเขาจะมีเอกสารที่พี่บอกว่าแต่ละเดือนทำอะไรบ้างกิจกรรมจะ
ชัดเจนพูดอะไรแล้วทำอะไรกัน ไม่รู้เรื่องส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนั้นคนจะเปื้อนของที่นี่พอ
เดือนนี้ต้องทำอะไรบ้างเขาจะรู้เลยประกาศหอกระจายข่าวเดือนนี้มีใครมาทำอะไรให้
เขาเขาก็จะรู้ว่าน่าสนใจจะมีกิจกรรมให้ทำบางที่มาไม่รู้จะทำอะไรไม่มีกิจกรรมให้เขาเขา
ก็จะเปื้อนไม่ยอมมาเป็นสิ่งจูงใจเหมือนกันเขาเรียกว่ากิจกรรมประจำปีประจำเดือน
แน่นอนคือไม่ใช่เข้ามาแล้วไม่รู้จะพูด ทำอะไร คือเหมือนมีสิ่งจูงใจให้เขามาแล้วเขา
ต้องได้นะแล้วก็มากที่สุดคือพวกรางวัลการันตีเยอะได้รางวัลระดับตำบล อำเภอ
จังหวัด ชชาติ รางวัลที่เป็นผลงานที่ทำแล้วเหมือนเสียงที่พูดต่อว่าอยากมาว่าอยากมาดูนะ

แล้วที่นี้เป็นที่ดูงานของแต่ละที่ระดับประเทศแล้วจะอย่างไรได้มา เหมือนมีผลงานการันตี
นะ...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

นอกจากนั้นทุนทางความเป็นเครือญาติเป็นอีกทุนหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินงาน เนื่องจากความผูกพันกันทางสายเลือด จะทำให้เกิดความเชื่อใจ ไว้วางใจกัน ในการทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน ดังนั้นประธานชมรมฯ จึงใช้กุศโลบายด้วยการให้สมาชิกไปชักชวนครอบครัว เครือญาติ เข้าร่วมและสนับสนุนกิจกรรมของชมรมฯ ซึ่งลูกหลานของสมาชิกยังช่วยชักชวน ผู้สนใจต่อไปได้ ดังนั้นทุนทางความเป็นเครือญาติจึงเป็นทุนที่สำคัญในการขยายทั้งจำนวนสมาชิกของชมรมและความร่วมมือสนับสนุนต่าง ๆ ในระบบเครือญาติที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามธรรมชาติ

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของบ้านจิตอารีย์ ในระยะบุกเบิกนั้น ด้านงบประมาณเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานถึงแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนบางส่วนจากภาครัฐ เมื่อชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ขยายจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นงบประมาณที่ได้รับจึงไม่เพียงพอในการบริหารจัดการ จำเป็นต้องขอบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ประกอบกับการดำเนินการจัดการยังไม่เป็นระบบ

ช่วงระยะพัฒนาประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์เป็นผู้นำในการส่งเสริมผู้สูงอายุในบ้านจิตอารีย์และเป็นผู้ประสานความร่วมมือจากกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อแสวงหาทรัพยากร โดยเฉพาะด้านงบประมาณที่เข้ามาสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของชมรมฯ ประธานชมรมฯจึงได้รับบทบาทดำเนินการด้านต่าง ๆ ค่อนข้างมาก บางครั้งจึงทำให้ขาดการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มองค์กรในชุมชนยังผลให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านผู้สูงอายุได้ จึงทำให้ชมรมผู้สูงอายุขาดการบูรณาการงานร่วมกันกับกลุ่ม/องค์กรในชุมชนในการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุจะบริหารจัดการกันเองในรูปของคณะกรรมการ โดยประสานความร่วมมือกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน สนับสนุนทางด้านทรัพยากร ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคอีกด้านคือการบริหารงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ยังขาดการสร้างคนรุ่นใหม่เป็นผู้นำแทนประธานชมรมฯซึ่งมีศักยภาพในการบริหารจัดการสูง ซึ่งประธานชมรมฯได้พยายามสร้างผู้นำรุ่นใหม่แล้ว แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ประกอบกับการที่ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอกที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรมการให้ของภาครัฐโดยการเข้ามาส่งเสริมการดำเนินงาน ในบางโครงการหรือกิจกรรมจึงยังคงต้องใช้วัสดุอุปกรณ์จากภายนอก หากการส่งเสริมขาดความต่อเนื่อง โครงการ/กิจกรรมอาจไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

...รูปแบบในการจัดการองค์กร หนึ่ง คณะกรรมการเราต้องชัดเจน เราต้องให้เขาเชื่อใจก่อน โดยเฉพาะเรื่องการเงิน ต้องวางไว้เลยคนนี่ ซื่อสัตย์โปร่งใสการเงินฐานะดี เสียสละเราก็ไปเชื่อมสถานีนานามัย ลุงบอกว่าชมรมนี้เหมือนเครื่องปั่นไฟนะ ใครจะใช้ไฟเอาไปเลย ส่วนคุณจะบริจาค่น้ำมันมันก็ไม่มั่งก็แล้วแต่ จะพูดอย่างนี้ตลอด เราก็ไปเชื่อมโยงกับโรงพยาบาลประจำอำเภอ เขาก็มาเป็นวิทยากรให้ แต่เขาเชิญเรามั่ง ลุงมารำโทนบ้าง เขาก็มีชมรมแต่ไม่เข้มแข็งเหมือนเรา เขาก็ถามเราเหมือนกันว่าทำอะไร ไม่มีงบ ก็บอกว่าโรงพยาบาลประจำอำเภอ ผู้สูงอายุมีสตางค์เยอะทำไมเธอไม่วยพรวันเกิดทะเลให้มีความสำคัญเขา แต่ก่อนเป่าเทียนเลยนะ แต่เห็นว่ามันสิ้นเปลือง แต่ก่อนเข้าอย่างนี้คุณนี่บริจาคสองร้อย คุณบริจาคเท่านี้ๆ เงินมันก็ฟักส้อยู่ที่ตรงนี้ นี่โรงพยาบาลประจำอำเภอนะ มันก็ได้ประมาณพันสองพันหนึ่ง แต่คุณเลี้ยงผู้สูงอายุหมดสองพันห้าสามพันก็เลยบอก ทำไมไปกอดคนทีอื่นที่บริจาคน้อย เอาวิธีไม่ขึ้นชื่อทะเล ทากลองก็ได้หรืออะไรก็ได้ ได้มากกว่าจริง ๆ ลุงไม่เคยเขียนกระดาน แต่ลุงประกาศ ที่จริงไม่ต้องประกาศ แต่เผอิญป่าสุจิตรเขาเสนอ ต้องประกาศเข้าอย่างนั้นอย่างนี้ แนวความคิดไม่ตรงกับกรรมการ ก็เลยตามใจเขาหน่อย บางคนเขาอยากจะให้ยี่สิบสามสิบ เขาก็ไม่ยอมให้เรา ก็ไม่ยอมเอาชนะ...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

...คลื่นลูกใหม่แต่คลื่นเยอะ แต่จะหาคนที่จับมานั่งจับที่แทนลุงแล้วคิดอย่างนี้ไม่ได้ อดตัวว่าเก่งนะแต่เราอยากได้มากเลยเพราะว่าเราจะได้เบาๆแล้วก็มีข้างหลังเราก่อน แล้วก็ขึ้นที่สามซ่อมเราแล้วเสมอกันแล้วต่อไปลุงถอยเขาก็จะกลายเป็นคนอยู่ข้างหน้าไป ขณะที่เสมอลุงถอยได้แล้วเป็นต้นก็อยากให้เห็นแบบนั้นแต่ตอนนี้เขาก็ทำนายว่าถ้าลุงลงก็หมดล่มสลายเราไม่ยอมเห็นภาพอันนั้นเหมือนเล็กสร้างบ้านมาเล็กจะเห็นบ้านนั้นพังคาตาหรือ...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2556)

...งานผู้สูงอายุมันไม่มีกฎหมายพื้นที่รองรับนะเพราะฉะนั้นมันจึงต้องเกิดจากการผลักดันของหน่วยงานและชุมชนในพื้นที่จริงๆเลยที่จะทำงานผู้สูงอายุคือต้องเกิดจากกลไกมาร่วมมือจับมือกันมาเห็นความสำคัญของปัญหากัน แต่มันไม่มีกฎหมายระบุเลยผู้บริหารอบต.ต้องทำอะไรอย่างไรมันระบุกำหนดหมดแต่อย่างที่ว่าคนที่พูดว่าการที่มีกฎหมายไม่ได้

หมายถึงมันจะเข้มแข็งนี่ก็ออกใหม่ค่ะพี่ก็เลยมองว่าเป็นปัจจัย เพราะมันไม่ได้มีกฎหมายรองรับไม่มีกลไกคณะกรรมการแบบที่จะทำให้ผลักดันงานผู้สูงอายุให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ...

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 1, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2556)

...ผู้นำไม่ไปเขาไม่ไปเลยพี่เป็นผู้นำออกกำลังกายที่ได้รางวัลระดับชาติมา พี่ไม่ไปเขาก็ไม่ทำทั้งที่มีคนทำได้มีกลุ่มยี่สิบคนสิบคนไม่ทำอีกสิบคนทำพอเราไม่ไปเขาก็ไม่ไปไม่ทำเมื่อไรหมอมจะไป คือรอคนแค่คนเดียวทั้งๆที่ตนเองทำได้แต่ไม่ทำมันเป็นปัญหามากๆเราไม่รู้จะช่วยอย่างไรทำอย่างไร...ประธานเขาปวดหัวเขาบอกว่าที่เขาตั้งอาหารปลอดภัยที่อื่น work ไปหมดแล้วแต่ที่นี่ไม่มีต่อยอด มันเจียบ สมมติว่าแฟนพี่ตั้งกรุ๊ปให้พี่เป็นประธานพอพี่ไม่อยู่เขาก็ไม่ไปทำเขาไม่พึ่งตนเองกันเลยเขาไม่คิดจะทำอะไรที่แบบช่วย...

(กรรมการชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2556)

ตารางที่ 8 ตารางสรุปกิจกรรม/แบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านจิตอารีย์

ระยะ	กิจกรรม	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหาสาระ
ระยะ บุกเบิก	ส่งเสริม การดูแล ครอบครัว	กระบวนการ กลุ่ม	- รวมคน - แบ่งกลุ่ม รายงาน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและ ประเมินผล	- อบรมให้ ความรู้ - การถ่ายทอด ความรู้จากภูมิ ปัญญา พระสงฆ์	1. การดูแลสุขภาพ ของผู้สูงอายุ 2. การออกกำลัง กาย 3. ธรรมะเพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวัน
	ส่งเสริม การเป็น อาสาสมัคร ของ ผู้สูงอายุ	กระบวนการ กลุ่ม		- ประชุม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ - อบรมให้ ความรู้ - ศึกษา สถานการณ์	1. การบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อสังคม 2. การรักษา สภาพแวดล้อมใน ชุมชน

ระยะ	กิจกรรม	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหาสาระ
				จริง	
	สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณี และการ ถ่ายทอด ภูมิปัญญา ของ ผู้สูงอายุ	กระบวนการ กลุ่ม		- เวทีชาวบ้าน - ประชุม - การสาธิต	1. พิธีกรรมทาง ศาสนา 2. การแสดงพื้นบ้าน เช่น กลองยาว รำ โขน 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ระยะ ปรับเปลี่ยน	ส่งเสริม การเป็น อาสาสมัคร ของ ผู้สูงอายุ	แบบมีส่วนร่วม	- ขั้น ประสบการณ์ - ขั้นถกคิด อภิปราย - ขั้นสรุป ความคิด - ขั้นนำไปปรับ ใช้	- ประชุม - เวที แลกเปลี่ยน เรียนรู้ - อภิปราย กลุ่ม	1. ความคาดหวัง ของผู้สูงอายุใน ชุมชน 2. วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ การส่งเสริมผู้สูงอายุ ของชุมชน 3. แผนงานโครงการ ส่งเสริมผู้สูงอายุ
ระยะ พัฒนา	ส่งเสริม การทำ รายได้	จากการปฏิบัติ	- รับรู้ปัญหา ร่วมกัน - สะท้อน ปัญหา - หาแนวทาง แก้ไข - ลงมือปฏิบัติ - ประเมินผล	- ศึกษาดูงาน - เวที แลกเปลี่ยน เรียนรู้ - ประชุมกลุ่ม ย่อย - อภิปราย	1. ทรัพยากรและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น 2. อาหารปลอดภัย 3. การพัฒนา ผลิตภัณฑ์

ระยะ	กิจกรรม	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหาสาระ
	ส่งเสริม การเป็น อาสาสมัคร ของ ผู้สูงอายุ	จากการปฏิบัติ		- ศึกษา สถานการณ์ จริง/สื่อ - ประชุมกลุ่ม ย่อย - เวที แลกเปลี่ยน เรียนรู้	1. สถานการณ์ ผู้สูงอายุในชุมชน 2. การดูแล ผู้สูงอายุ/ผู้ป่วย ในภาวะพึ่งพิง
	สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณี และการ ถ่ายทอด ภูมิปัญญา ของ ผู้สูงอายุ	จากการปฏิบัติ		- ประชุมกลุ่ม - อภิปราย - การถ่ายทอด ความรู้จากภูมิ ปัญญาของ ผู้สูงอายุ	3. การประเมินผล/ ติดตามผลการเยี่ยม ผู้สูงอายุ 1. การแสดงพื้นบ้าน เช่น กลองยาว รำ โขน 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของบ้านจิตอารีย์ในระยะบุกเบิก ยังคงยึดชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน มีการปรับเปลี่ยนประธานชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการพัฒนาและขยายงานด้านผู้สูงอายุ ผู้นำในช่วงระยะพัฒนา จึงมีบทบาทในการแสวงหาทรัพยากรและความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นผู้ชักชวนและจัดประกายความคิดให้แก่คณะกรรมการและสมาชิกในการจัดกิจกรรม นอกเหนือจากบทบาทที่กล่าวมาแล้ว ผู้นำของชมรมผู้สูงอายุยังเป็นนักคิด นักพัฒนา เป็นผู้กำหนดวิสัยทัศน์ของชมรมฯ ร่วมกับคณะกรรมการฯ และมอบนโยบายด้านการจัดการชมรมผู้สูงอายุให้มุ่งสู่เป้าหมายและทิศทางเดียวกัน การจัดการของชมรมผู้สูงอายุจึงเริ่มจากการปรับโครงสร้างคณะกรรมการของชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติ โดยแบ่งเป็น 6 คณะ 1 กลุ่ม มีบทบาทช่วยประสานความร่วมมือ และสรรหาทรัพยากรภายในชุมชน เตรียมการจัดกิจกรรม แจกข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุฯ อำนวยความ

สะดวกแก่ผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรม เข้าร่วมกิจกรรมและติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

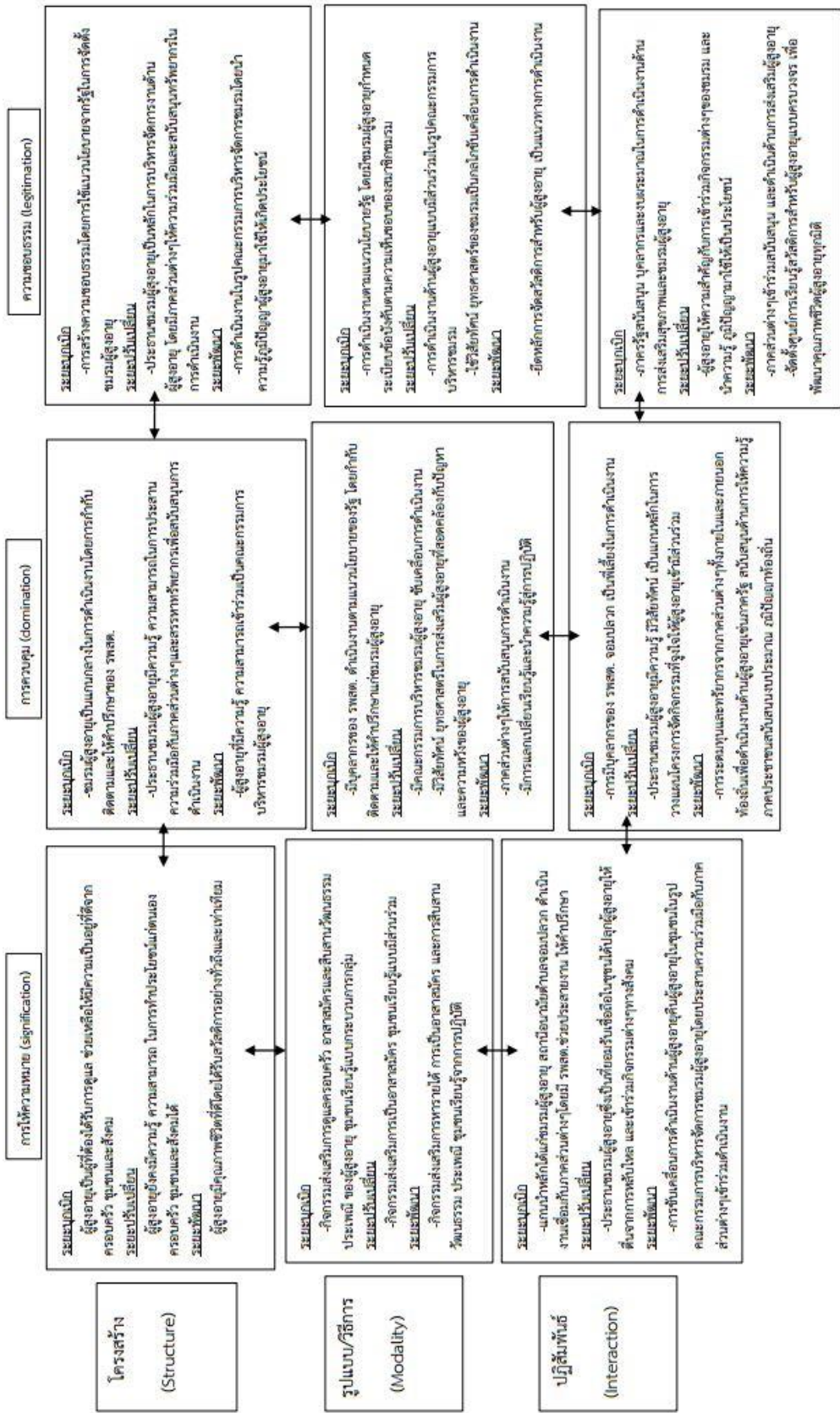
ในการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุเป็นองค์กรหลักในการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุ และประสานความร่วมมือกับกลุ่ม/องค์กร จากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการประสานงานด้านการของงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรม กิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์ที่โดดเด่น ได้แก่ กิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครดูแลผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง และกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จรองลงไป ได้แก่ กิจกรรมด้านการสืบสานวัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น จากการวิเคราะห์ตามสภาพบริบททรัพยากร และทุนทางสังคมของบ้านจิตอารีย์ พบว่า นอกจากบ้านจิตอารีย์ยังมีผู้นำที่สามารถปลุกกระแสของการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน และรวมคนที่มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาเป็นทีมงานสนับสนุนแล้ว ผู้นำของชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ ยังเป็นผู้แสวงหาทรัพยากรเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นผู้ที่เข้าไปมีบทบาททำงานเพื่อสังคม ตั้งแต่ระดับชุมชน อำเภอจนถึงระดับจังหวัด ด้วยความสามารถส่วนตัวจึงได้รับการยอมรับจากหลายวงการ เช่น ด้านวัฒนธรรม ด้านสวัสดิการชุมชน ด้านสาธารณสุข เป็นต้น ผู้นำหรือประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์จึงรู้และเข้าใจเกี่ยวกับช่องทางการแสวงหาทรัพยากร จากภาคส่วนต่างๆ เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุได้เข้ามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุในบ้านจิตอารีย์จึงเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวผู้นำเป็นอย่างมาก

การระดมทุนของชุมชน จึงเป็นการระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนและการสรรหาทรัพยากร (Domination) จากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมในการพัฒนา เช่น ประธานชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ได้ขอบริจาคภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มคหบดีในชุมชนในช่วงแรกเพื่อหาเงินเข้าชมรมฯสนับสนุนการจัดทำกิจกรรมของชมรม และเขียนโครงการขอสนับสนุนทรัพยากร ทั้งคน เงิน งาน จากภาครัฐให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องได้ เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรที่เป็นทั้งเครื่องมือ (Allocative Resources) บุคลากร รวมถึงความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ (Authoritarian Resources) ที่ผู้กระทำการทั้งสามภาคส่วน รวมถึงสมาชิกในชุมชนได้นำมาเสริมสร้างพลังอำนาจ กับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ประกอบกับลักษณะของการอยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนชนบท โดยส่วนใหญ่ญาติพี่น้องจะอยู่อาศัยบริเวณใกล้ๆ กัน การรวมกลุ่มเป็นเครือญาติจึงมีความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือกันอยู่แล้ว อีกทั้งการมีจิตอาสาของผู้สูงอายุที่ต้องการช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า ให้อย่างคงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุมีความโดดเด่น ในระยะพัฒนาชมรมผู้สูงอายุสถานีนามัยบ้านจิตอารีย์ได้มุ่งเน้นการนำภูมิปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ของผู้สูงอายุ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้สูงอายุเอง ต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม

โดยได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจรขึ้น โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมทั้งการเป็นผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งบ้านจิตอารีย์มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาดังกล่าวให้ทั้งผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และผู้สนใจทั่วไป ประกอบกับการมีศิลปวัฒนธรรมที่เก่าแก่ เป็นมรดกอันล้ำค่าของชุมชน เช่น พระพุทธบาทจำลองบางน้อย พระพุทธไสยาสน์ ที่ประชาชนทั้งในและนอกชุมชนให้ความเคารพ ศรัทธา และร่วมแรงร่วมใจจัดงานเพื่อหาทุนสมทบการทำนุบำรุงศาสนสถาน ศาสนวัตถุ จึงเป็นสิ่งส่งเสริมให้กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นประสบผลสำเร็จดังกล่าว

ภาพที่ 10 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงประโยชน์ บ้านจิตตารีย์ (นวมสมมติ)

ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างของ Giddens

ระยะบุกเบิก ของชุมชนบ้านจิตอารีย์ เป็นระยะของการรวมตัวกันของชุมชนเพื่อดำเนินงานด้านผู้สูงอายุโดยจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ตามนโยบายรัฐ การดำเนินงานมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก โดยการกำกับติดตามและ ให้คำปรึกษาของ รพสต. ชมรมผู้สูงอายุเริ่มตระหนักถึงปัญหาด้านผู้สูงอายุร่วมกันและร่วมกระทำการในการที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน แต่ในทางตรงกันข้ามในช่วงบุกเบิกนี้ชุมชนยังคงต้องอาศัยโครงสร้างทางสังคมซึ่งประกอบด้วยกฎเกณฑ์ได้แก่ นโยบายและแผนงานรัฐที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ และทรัพยากร (คน งาน เงิน) ซึ่งมาจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในช่วงบุกเบิกนี้ว่าต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือให้มีความเป็นอยู่ที่ดีจากครอบครัว ชุมชนและสังคมการปฏิสัมพันธ์กันโดยชมรมผู้สูงอายุเชื่อมประสานกับกลุ่ม/องค์กร ภายในชุมชนโดยมีรพสต.เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาและร่วมดำเนินงานมีการควบคุมเชิงอำนาจโดยอาศัยทรัพยากรซึ่งผ่านมาทางรพสต. ทำให้ชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุและจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะทางด้านสุขภาพ

กิจกรรมที่จัดขึ้นในระยะบุกเบิกส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัวของผู้สูงอายุ ชุมชนใช้การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม ในการดำเนินงานร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับ ชยาศิษย์คำสายพรม (2553) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มเหมาะสมในการใช้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมทางด้านสุขภาพประกอบกับการดำเนินงานในระยะบุกเบิกเป็นช่วงของการรวมตัวกันยังไม่แน่นแฟ้น ชุมชนยังขาดความรู้ ทักษะต่างๆ ในการดำเนินงาน การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มจึงช่วยให้ชุมชนพัฒนาด้านความรู้ทักษะต่างๆให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน และช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพของสมาชิกในกลุ่มในระยะนี้ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยในที่สุดแล้วการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มจะช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาทางด้านความรู้ ความคิด จิตสำนึก ในการทำงานร่วมกัน เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชมรมฯ เพื่อเสริมสร้างคุณค่า และบทบาททางสังคม และนำความรู้ไปปรับใช้ใน ชีวิตตนเองและดูแลครอบครัว ซึ่งจะส่งผลต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ต่อไป

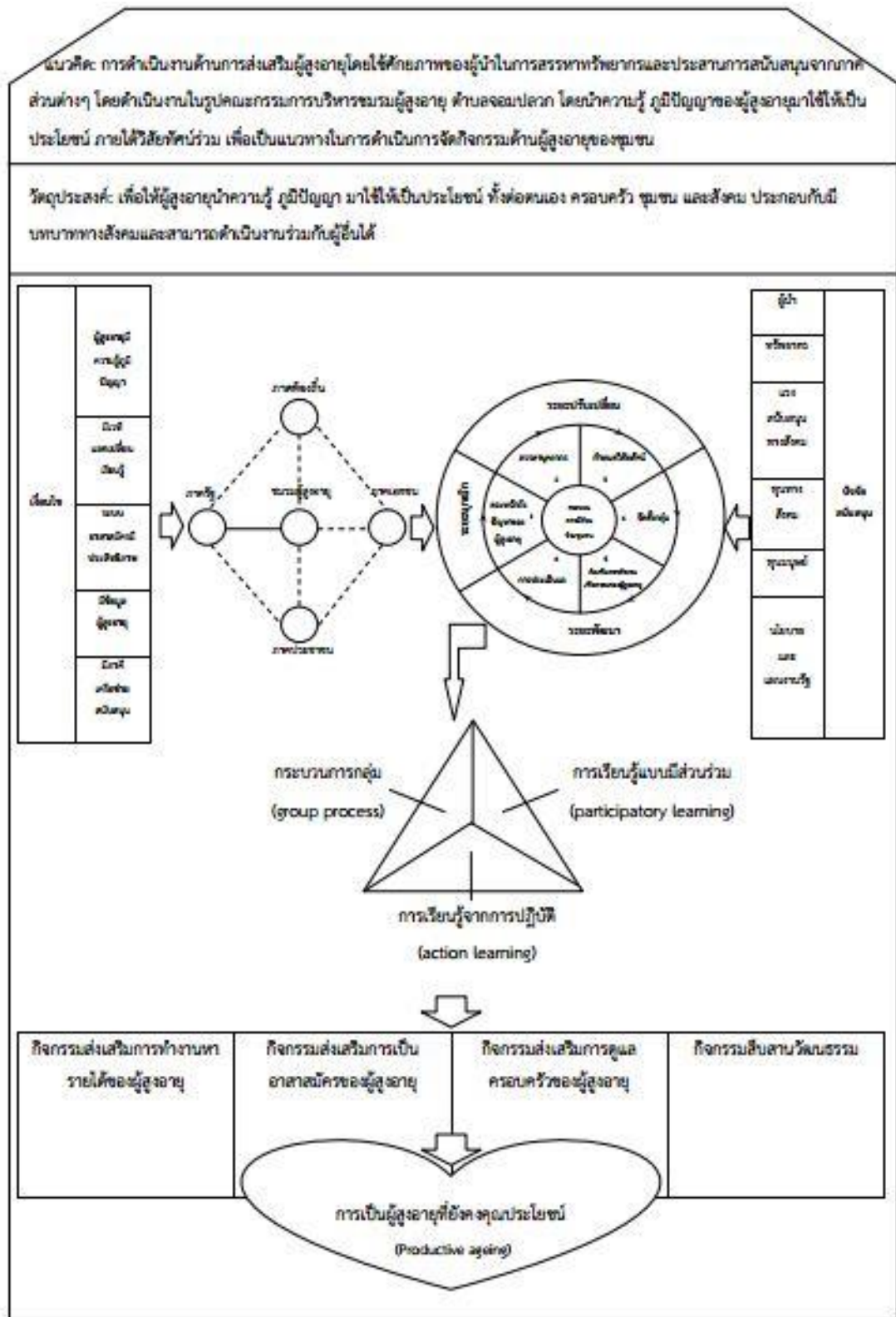
ระยะปรับเปลี่ยน เป็นการปรับผู้รุ่นใหม่ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ช่วยแสวงหาทรัพยากร และกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมเพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุอย่างมีทิศทางและสอดคล้องกับความต้องการความคาดหวังของผู้สูงอายุ ในระยะนี้ชุมชนให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุว่า ยังคงมีความรู้ ความสามารถในการทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ ชมรมผู้สูงอายุยังคงเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรม โดยแกนนำคือประธานชมรมผู้สูงอายุ สร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนโดยการเข้าไปจุดประกายความคิด ชักชวน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ให้เข้าร่วมและสนับสนุนการดำเนินงาน และยังช่วยปลุกผู้สูงอายุให้ตื่นจากการหลับใหลอีกด้วยซึ่งในระยะปรับเปลี่ยนมีการควบคุมเชิงอำนาจในการดำเนินงานโดยอยู่ในรูปคณะกรรมการบริหารชมรม

และกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม และยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวัง ของผู้สูงอายุ การสรรหาทรัพยากรโดยใช้ศักยภาพของประธานชมรมผู้สูงอายุในการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ทำให้ชุมชนเกิดความชอบธรรม โดยภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะภาครัฐให้การยอมรับ เชื่อถือ และสนับสนุนทรัพยากรให้อย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุทั้งในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงเข้าร่วมเป็นสมาชิกและร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุ เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้นำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมา ทำประโยชน์ให้ชุมชนและสังคม

กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในช่วงนี้โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร ชุมชนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ช่วงสร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์คุณค่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พลังของชุมชน ให้ชุมชนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคคลทำให้เกิด การเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน (ช่อผกา ชัยวิเศษวิทยา, 2551) ประกอบกับในระยะปรับเปลี่ยนเป็น ระยะของการฝึกพลังของชุมชนโดยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ทั้งในการสรรหาผู้สูงอายุที่มี ศักยภาพเข้าร่วมดำเนินงานและการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ชุมชนจึงต้องมีส่วนร่วมกันในการมองปัญหา ร่วม หาแนวทางแก้ไขร่วม หาข้อมูลร่วม ปฏิบัติร่วม ภายใต้กระบวนการดำเนินงานและการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถหาแนวทางและขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพ โดยในที่สุดแล้วชุมชนจะผลักดันให้เกิดกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของ ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุนำความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญา มาใช้ประโยชน์ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส กว่า ชุมชนและสังคมให้การยอมรับในบทบาทอาสาสมัครดังกล่าว ผู้การเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ของชุมชน

เข้าสู่ระยะพัฒนา เป็นช่วงของการจัดระเบียบของงานด้านผู้สูงอายุให้ดีขึ้น และขยาย ขอบเขตการดำเนินงานเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน ในระยะพัฒนานี้ชุมชนได้เห็นความสำคัญในการส่งเสริม คุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุโดยยึดหลักการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันโดยการร่วม ดำเนินงานในรูปคณะกรรมการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุโดยประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ เพื่อระดมทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงาน การควบคุมเชิงอำนาจโดยคณะกรรมการจะช่วยบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากร และการจัดกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่ได้ตั้งไว้ ทำให้การ ดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ชุมชนเกิดความชอบธรรม โดยคณะกรรมการฯ ได้หาแนวทางในการ นำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมยึดหลักการจัดสวัสดิการ ให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในทุกๆ ด้าน โดยจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการ สำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตลอดเวลาเพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ

ในช่วงระยะพัฒนา จึงเป็นระยะของการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆขึ้น โดยยึดหลักการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุ และจัดส่งเสริมการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยแบ่งกิจกรรมเป็นกิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร กิจกรรมส่งเสริมดูแลครอบครัวและ กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนระยะพัฒนามีการดำเนินงานร่วมกันและการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆดังกล่าวเน้นการนำความรู้ ภูมิปัญญา และประสบการณ์เดิมของผู้สูงอายุมาใช้ในการปฏิบัติหรือกระทำการในกลุ่มร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พรชัย รัฐระเวช (2555) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติให้ความสำคัญกับความรู้ ประสบการณ์ที่มีอยู่ของคนแต่ละคน ด้วยการกระตุ้นให้ไตร่ตรองและแสดงความคิดเห็น เพื่อดึงประสบการณ์ดังกล่าวของแต่ละคน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาวิธีใหม่ในการปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหา ประกอบกับในระยะพัฒนาซึ่งมีการจัดศูนย์การเรียนรู้ การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุแบบครบวงจร การเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการค้นหาความรู้ที่ใช้สมาชิกในกลุ่มที่ร่วมดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางในการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน โดยในที่สุดแล้วชุมชนสามารถจัดกิจกรรมต่างๆขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ร่วม และเกิดการจัดการที่เป็นระบบที่ดี จนสามารถผลักดันให้เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ที่สามารถตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอกได้ ซึ่งส่งผลให้ภาคส่วนต่างๆให้การยอมรับและสนับสนุนการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น ทำให้กิจกรรมต่างๆมีความต่อเนื่อง สามารถสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน ตลอดจนผู้สูงอายุให้ความเชื่อถือ และเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จากทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชนบริเวณใกล้เคียง การดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ นำความรู้ ภูมิปัญญาของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งนำสู่การเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

ภาพที่ 11 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณค่าประโยชน์ บ้านจิตอารีย์

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านจิตอารีย์ มีแนวคิดในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุโดยใช้ศักยภาพของผู้นำในการสรรหาทรัพยากรและประสานการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ โดยดำเนินงานในรูปคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุโดยนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ภายใต้วิสัยทัศน์ร่วมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดกิจกรรมด้านผู้สูงอายุของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำความรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ประกอบด้วย การส่งเสริม การมีบทบาททางสังคม และการดำเนินงานร่วมกับผู้อื่นของผู้สูงอายุ ซึ่งมีโครงสร้างการดำเนินงานโดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักเชื่อมกับภาครัฐเป็นหลักและประสานความร่วมมือกับภาคส่วนอื่นๆ เช่นภาคท้องถิ่น ภาคประชาชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากร และร่วมดำเนินการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุบ้านดนตรีเสนาะซึ่งคณะกรรมการฯ ร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงาน โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ระยะบุกเบิก ประกอบด้วย ขั้นตอนการตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ 2) ระยะปรับเปลี่ยน ประกอบด้วยขั้นตอนการจัดตั้งกลุ่ม การส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และการประเมินผล การดำเนินงานร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดกิจกรรมการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ 4 กิจกรรม โดยในระยะบุกเบิก เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัวและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process) ในระยะปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเกี่ยวกับการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) เข้าสู่ระยะพัฒนา กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมทางการส่งเสริมการหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (action learning) ปัจจัยเสริมหนุนในการดำเนินงานของชุมชนได้แก่ ผู้นำมีศักยภาพ มีทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำเนินงาน มีทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ นโยบายและแผนงานรัฐ แรงสนับสนุนทางสังคม การจัดการที่เป็นระบบ โดยเงื่อนไขการนำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้ ชุมชนต้องมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นชุมชนชนที่มีรากฐานความเข้มแข็ง มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีภาคีเครือข่ายสนับสนุน มีระบบอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพ มีผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญาเข้าร่วมดำเนินงาน โดยในที่สุดชุมชนจะสามารถส่งเสริมการยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

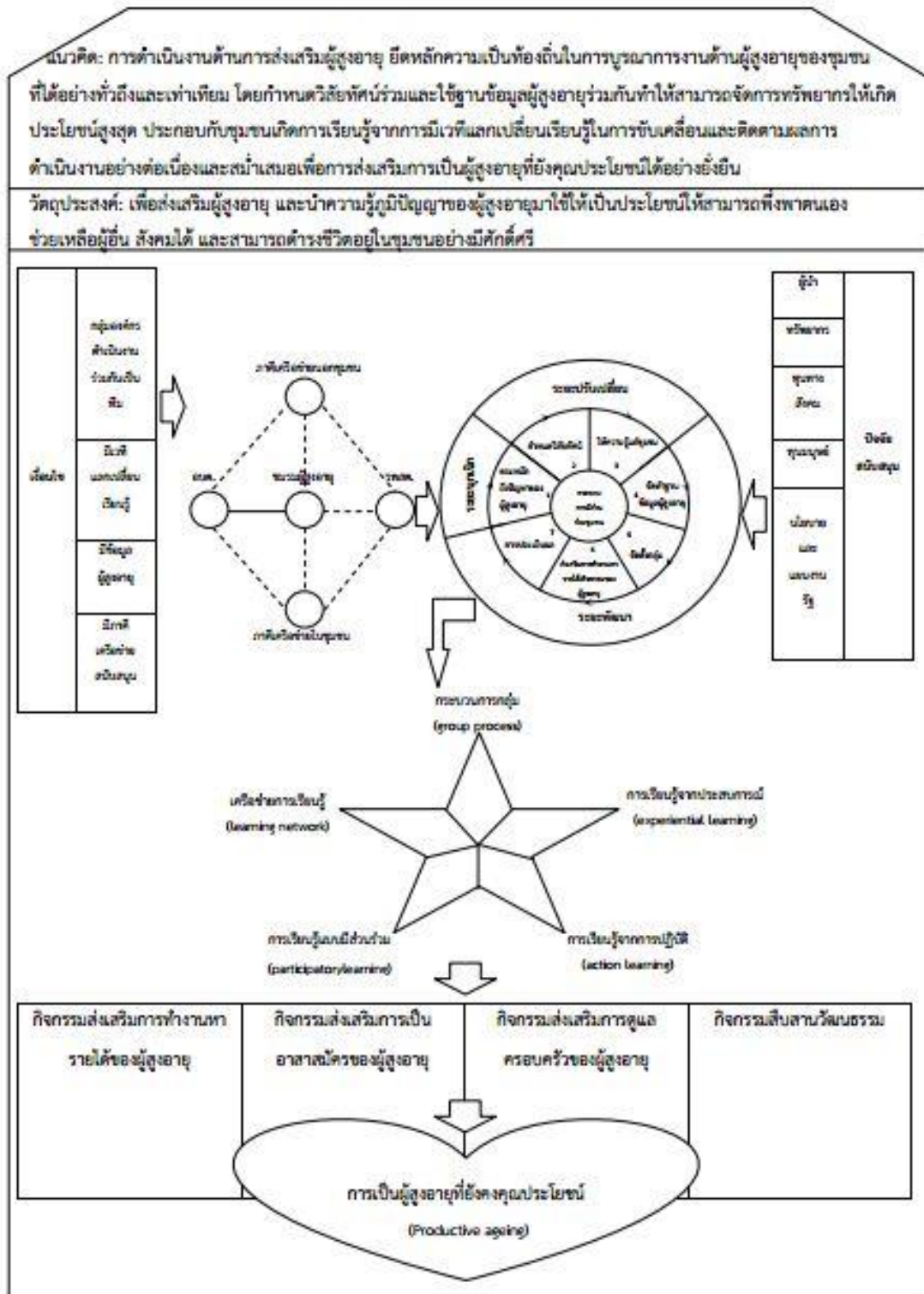
ตารางที่ 9 เปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงประโยชน์ของบ้านสมานมิตรและบ้านจิตอารีย์

	บ้านสมานมิตร	บ้านจิตอารีย์
โครงสร้างของชุมชน	<p><u>ระยะบุกเบิก</u></p> <p>ชุมชนได้รวมกลุ่มกันแต่ยังไม่แน่นแฟ้น โดยการผลักดันจากนโยบายรัฐในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ โดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางการดำเนินงานและมีทีมบุคลากรของรพ.ทำช่างเสริมฟัน</p>	<p><u>ระยะบุกเบิก</u></p> <p>โครงสร้างการดำเนินงานเกิดจากนโยบายการส่งเสริมสุขภาพและการส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุของภาครัฐจัดตั้งชมรมสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ขึ้น เป็นแกนหลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งสถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ในขณะนั้นช่วยประสานจัดการและเชื่อมโยงชมรมกับชุมชนแต่ยังอยู่ในวงจำกัด</p>
บทบาทในการดำเนินงาน	<p><u>ระยะปรับเปลี่ยน</u></p> <p>ได้นำงานด้านผู้สูงอายุผ่านวิถีชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น</p>	<p><u>ระยะปรับเปลี่ยน</u></p> <p>ชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการดำเนินงานปรับเปลี่ยนผู้นำได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ ที่มีวิสัยทัศน์ มีความเข้าใจงานด้านผู้สูงอายุ และดึงผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญา เข้าร่วมดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ</p> <p><u>ระยะพัฒนา</u></p> <p>ประธานและคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการดำเนินงานซึ่งร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร โดยนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคม</p> <p>1)ผู้นำ ได้แก่ประธานชมรมผู้สูงอายุ สถานีอนามัยบ้านจิตอารีย์ มีบทบาทใน</p>

	บ้านสมานมิตร	บ้านจิตอารีย์
กระบวนการ ในการ ดำเนินงาน	<p><u>ระยะพัฒนา</u></p> <p>ารดำเนินงานมีโครงสร้างในรูปคณะกรรมการของชุมชน ที่ดำเนินร่วมกันแบบบูรณาการในลักษณะ “สามประสาน” ประกอบด้วย ชมรมผู้สูงอายุ ทีมบุคลากรของ รพช และ อบต.โพประจักษ์ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “เวทีวงเดือนลำดวน” เพื่อขับเคลื่อนและติดตามงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน</p> <p>1)ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ และผอ.รพ.ท่าช้างมีบทบาทในการแสวงหาความร่วมมือและทรัพยากรกับภาคส่วนต่างๆเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน</p> <p>2)ผู้ปฏิบัติ ภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> -ภาคท้องถิ่น ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน -ภาครัฐ ได้แก่ ทีมบุคลากร รพ.ท่าช้าง -ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำท้องที่ กลุ่ม/องค์กรต่าง มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากร แจ้งข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชน ประสานและอำนวยความสะดวกผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรม <p>3)ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สูงอายุ</p>	<p>การรวมคน แสวงหาความร่วมมือ สรรหาทรัพยากรจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน</p> <p>2)ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ มีบทบาทในการจัดการดำเนินงานของชมรม ประสานความร่วมมือและเชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อแบ่งปันทรัพยากรในการดำเนินการจัดกิจกรรม</p> <p>3)มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก ชมรมผู้สูงอายุ มีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุและกิจกรรมภายในชุมชน</p> <p>ชุมชนมีกระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ 2) สรรหาผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญาเข้าร่วมดำเนินงาน 3) กำหนดวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ส่งเสริมผู้สูงอายุ 4) จัดตั้งกลุ่ม 5) ส่งเสริมการทำงานหารายได้และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ</p> <p><u>ระยะบุกเบิก</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญา ของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันแบบกระบวนการกลุ่ม <p><u>ระยะปรับเปลี่ยน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของ

	บ้านสมานมิตร	บ้านจิตอารีย์
กิจกรรม	<p>ในชุมชนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ มีบทบาทเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุและกิจกรรมภายในชุมชน</p> <p>ชุมชนมีกระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ</p> <p>2) ผลักดันงานด้านผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชน</p> <p>3) จัดตั้งกลุ่ม 4) จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ 5) ให้ความรู้แก่ชุมชน 6) การส่งเสริมการทำงานหารายได้และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ</p> <p>ระยะบุกเบิก ประกอบด้วย กิจกรรมการส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม</p> <p>ระยะปรับเปลี่ยน</p> <p>-กิจกรรมส่งเสริมการทำงานหารายได้และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันแบบกระบวนการกลุ่ม</p> <p>-กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบประสบการณ์</p> <p>ระยะพัฒนา</p> <p>-กิจกรรมส่งเสริมการทำงานหารายได้ การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร และการส่งเสริมการดูแลครอบครัวของ</p>	<p>ผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม</p> <p>-กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้จากการปฏิบัติ</p> <p><u>ระยะพัฒนา</u></p> <p>-กิจกรรมส่งเสริมการทำงานหารายได้ กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้จากการปฏิบัติ</p> <p><u>เ ื่องอนไขที่เหมือน</u></p> <p>ผู้นำมีศักยภาพ เข้าใจและให้ความสำคัญกับงานด้านผู้สูงอายุ</p> <p>-โครงสร้างการดำเนินงานอยู่ในรูปของคณะกรรมการ</p> <p>-มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำความรู้สู่การปฏิบัติ</p> <p><u>เื่องอนไขที่ต่างกัน</u></p> <p>-การดำเนินงานโดยมีชมรมเป็นแกนหลัก และประสานภาคส่วนต่างๆ เพื่อการสนับสนุนทรัพยากร</p> <p>-ประธานชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้จุดประกายชักชวนผู้สูงอายุเข้าร่วมดำเนินงานและร่วมกิจกรรมของชมรม</p> <p>-มีผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญา เข้าร่วมดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก</p> <p>-ใช้ระบบอาสาสมัครภายในชุมชนเป็น</p>
เงื่อนไข		

	บ้านสมานมิตร	บ้านจิตอารีย์
	<p>ผู้สูงอายุ ชุมชนทำงานและเรียนรู้ ร่วมกันในลักษณะเครือข่าย หรือการ เรียนรู้แบบเครือข่าย</p> <p><u>เงื่อนไขที่เหมือน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -ผู้นำมาศึกษภาพเข้าใจและให้ ความสำคัญกับงานด้านผู้สูงอายุ -โครงสร้างการดำเนินงานอยู่ในรูป ของคณะกรรมการ -มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อ ขับเคลื่อนและติดตามผลการ ดำเนินงาน <p><u>เงื่อนไขที่ต่างกัน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -การดำเนินงานแบบบูรณาการใน ลักษณะสามประสาน -องค์กรภายนอกเข้ามาจุดประกาย ความคิด ให้ความรู้ และพัฒนาระบบ ฐานข้อมูลของชุมชน -มีกลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่เข้มแข็ง และเข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน ด้านผู้สูงอายุ -มีฐานข้อมูลผู้สูงอายุของชุมชนที่ใช้ ประโยชน์ร่วมกัน 	<p>กลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการ ส่งเสริมผู้สูงอายุ</p> <ul style="list-style-type: none"> -จัดทำวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์จากความ คาดหวังของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนว ทางการดำเนินงานอย่างชัดเจน

ภาพที่ 12 ร่างรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์ บ้านดนตรีเสนาะ

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนที่นำมาทดลองใช้ในชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ มีแนวคิดในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยึดหลักความเป็นท้องถิ่นในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินร่วมกัน และใช้ฐานข้อมูลผู้สูงอาย่วมกัน ทำให้สามารถจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ มีอาชีพ มีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ประกอบกับนำความรู้ ภูมิปัญญา มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งมีโครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนในลักษณะสามประสาน มีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักประสานเชื่อมโยงกับ อบต. และรพสต. โดยดึงภาคีเครือข่ายเข้าร่วมและสนับสนุนการดำเนินงาน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ระยะ 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ระยะบุกเบิก ประกอบด้วย ขั้นตอนการตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ 2) ระยะปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย ขั้นตอนการกำหนดวิสัยทัศน์ และการให้ความรู้แก่ชุมชน 3) ระยะพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นตอนการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ การจัดตั้งกลุ่มการส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และการประเมินผล ซึ่งการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดกิจกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุจำนวน 4 กิจกรรม โดยในระยะบุกเบิก จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลครอบครัว ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process) ระยะปรับเปลี่ยน กิจกรรมที่จัดเป็นกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบประสบการณ์ (experimental learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) เข้าสู่ระยะพัฒนาชุมชนได้จัดกิจกรรมทั้งส่งเสริมหารายได้การเป็นอาสาสมัครและดูแลครอบครัว และกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบการเรียนรู้แบบเครือข่าย (network learning) ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวมีปัจจัยเสริมหนุนได้แก่ ผู้นำมีศักยภาพ มีทรัพยากรในการดำเนินงาน มีทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ นโยบายและแผนงานของรัฐและการจัดการที่เป็นระบบ โดยมีเงื่อนไขในการนำรูปแบบไปใช้ได้แก่ การเป็นชุมชนชนบทที่มีฐานของความเข้มแข็ง มีกลุ่ม/องค์กรทำงานร่วมกันเป็นทีม มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน มีภาคีเครือข่ายสนับสนุน โดยในที่สุดแล้วเมื่อชุมชนได้ดำเนินงานตามรูปแบบการเรียนรู้ฯ จะสามารถส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนได้

จากรูปแบบการเรียนรู้ฯ ข้างต้นที่ได้สังเคราะห์จากบ้านสมานมิตรและบ้านจิตอารีย์จะนำไปทดลองใช้เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ฯ ให้สมบูรณ์ขึ้นดังรายละเอียดในบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

ในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่ได้จากชุมชนบ้านสมานมิตรและชุมชนบ้านจิตอารีย์ ได้นำไปทดลองใช้จริงที่ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ จังหวัดชลบุรี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1.1 ประวัติบ้านดนตรีเสนาะ

คำขวัญตำบล “บ้าน...คือเรื่องช้าง ตำนานตั้งเวียงจันทร์ ลือลั่นหลวงปู่แร่ เผยแพร่วัฒนธรรม กิจกรรมจักสาน” ประวัติความเป็นมาของชุมชน ตำบลบ้านดนตรีเสนาะเป็นตำบลที่ติดต่อกับอำเภอพานทองเช่นเดียวกับตำบลหนองขยาดและตำบลหน้าพระธาตุ โดยมีสาขาของลำน้ำห้วยสาธิตาไหลผ่าน มาจากตำบลนามะตูมคั่นกลางระหว่าง 2 อำเภอ และ 2 วัด คือวัดท้ายเขตของอำเภอพานทองและวัดเขตสำราญของอำเภอนนทบุรี คนพื้นบ้านย่านนี้เป็นชาวลาวอพยพมา จึงนิยมใช้ภาษาไทยอีสานพูดจากันในชีวิตประจำวันจนทุกวันนี้ จากการไปหาข้อมูลอายุคนหนึ่งจึงได้หลักฐานพอที่จะเชื่อถือได้ว่า คำว่า “เขต” ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “เขต” ซึ่งเป็นชื่อของช้างสูงอายุที่มีคนนำมาเลี้ยงไว้ในหมู่บ้าน ชื่อ “ขุนเขต” เป็นช้างที่เคยออกศึกมาแล้ว ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ละแวกใกล้เคียงของชุมชนได้นิยมเวทีรำวง ซึ่งมีทางเครื่องเป็นตัวชูโรงในการแสดง จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงกลายมาเป็นที่มาของ “บ้านดนตรีเสนาะ” ในเวลาต่อมาจนทุกวันนี้

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์และสังคม

สภาพสังคม ชาติพันธุ์ ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลบ้านเขต แต่เดิมเดินทางอพยพมาจากเมืองเวียงจันทร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนใหญ่ชาวตำบลบ้านเขตจึงมีเชื้อสายไทย-ลาว และภาษาในการสื่อสารส่วนใหญ่ก็ยังใช้ภาษาลาวอยู่ วัฒนธรรมการดำรงชีวิตหรือประเพณีจึงสืบทอดมาจากประเทศลาว เช่น ประเพณีเทศน์มหาชาติ (การแห่บุญผะเหวด หรืองานบุญมหาชาติ) ประเพณีการทำบุญสาทรลาว (บุญชนมกระยาสาท) เป็นต้น

อาณาเขต ลักษณะพื้นที่

ตำบลบ้านเขตประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 8 หมู่บ้าน ทิศตะวันตกและทิศใต้ติดกับ

อำเภอ พานทองจังหวัดชลบุรี ส่วนทิศเหนือและทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอพนัสนิคม สภาพพื้นที่ โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย และดินเหนียว เหมาะกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 5.39 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ 3,113 ไร่

จำนวนประชากร

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,763 คน แบ่งเป็น เพศชาย 1,813 คน เพศหญิง 2,950 คน และจากการสำรวจข้อมูลของ รพ.สต.บ้านเชิด ซึ่งจัดทำเป็นฐานข้อมูลด้านผู้สูงอายุ ได้แบ่ง ประชากรผู้สูงอายุ จากการประเมินศักยภาพผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตประจำวัน ตามดัชนี ADL ได้ ดังนี้

ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ (ติดเตียง) จำนวน 3 คน

ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง (ติดบ้าน) จำนวน 26 คน

ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองได้และช่วยเหลือผู้อื่นได้ (ติดสังคม) จำนวน 516 คน

นอกจากนั้นประชากรยังแบ่งตามช่วงวัย โดย

วัยเด็ก จำนวน 1,633 คน

วัยผู้ใหญ่ จำนวน 2,582 คน

วัยสูงอายุ จำนวน 548 คน

รวมทั้งสิ้น 4,763 คน

ดังนั้นสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ : ประชากรวัยอื่น คิดเป็น 11.51% จึงทำให้ตำบลบ้านเชิด เป็นชุมชนที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว

ระบบการศึกษา ในตำบลบ้านเชิดมีสถาบันการศึกษาอยู่ 3 แห่ง แก่ โรงเรียนวัดบ้านเชิด สำราญ และโรงเรียนบ้านศาลา เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา ส่วนศูนย์พัฒนา เด็กเล็กบ้านโพธิ์ สังกัดอบต.บ้านเชิด เปิดตั้งแต่ระดับอนุบาล

สภาพเศรษฐกิจประชาชนประกอบอาชีพทำสวนหมาก สวนปอ สวนป่าน ต่อมาจึงได้นำ ลักษณะการประกอบอาชีพในกลุ่มของตนเองมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบ้านเชิด เช่น บ้านปอ บ้านสวนหมาก บ้านสวนป่าน เป็นต้น

ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่ตำบลบ้านเชิดเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมผล จากการพัฒนาประเทศโดยมุ่งพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่บริเวณใกล้เคียงตำบลบ้านเชิด ได้กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจในภูมิภาคแห่งหนึ่ง ดังนั้นประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะวัยผู้ใหญ่หรือวัยแรงงานจะเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ ภาคเกษตรกรรมที่เคยทำกันมาตั้งแต่ครั้งอดีต เหลือแต่กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านที่ยังคงทำอยู่บ้าง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกดาวเรือง เพื่อบริโภคและใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายพอเลี้ยงชีพ บางส่วนได้นำภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ มาประกอบอาชีพ เช่น การจักสาน การทำอาหารคาว-หวาน

ระบบสาธารณูปโภค ตำบลบ้านเข็มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นส่วนใหญ่เพื่อใช้ในการเดินทางไปมาหาสู่กัน มีเพียงบางเส้นทางเท่านั้นที่ยังอยู่ระหว่างการปรับปรุง ทูคิ้วเรือมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้อย่างทั่วถึง มีหอกระจายข่าวเพื่อติดต่อสื่อสารประจำหมู่บ้านต่างๆ กับสมาชิกในชุมชน ระบบโทรศัพท์กระจายเกือบครบทั้งตำบล

1.3 ทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

สภาพภูมิศาสตร์โดยส่วนใหญ่ของตำบลบ้านเข็มีเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองระบายน้ำไหลผ่าน ซึ่งปัจจุบันมีการทับถมที่ปิดขวางทางระบายน้ำเพื่อการปลูกที่อยู่อาศัย น้ำจึงไม่สามารถระบายถ่ายเทได้อย่างสะดวก จึงเกิดน้ำท่วมขังอยู่เป็นประจำในช่วงฤดูฝน แหล่งน้ำตามธรรมชาติเหลือเพียงหนองน้ำขนาดเล็กซึ่งเป็นของเอกชน ไม่มีแหล่งน้ำสาธารณะที่ไว้ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค ส่วนสัตว์น้ำร้อยละ ๗๐ ลงมากจนไม่เพียงพอในการบริโภค ต้องหาซื้อจากแหล่งภายนอก ขยะและสิ่งปฏิกูลมีจำนวนมากและยังไม่มีระบบการจัดการขยะที่ดี

1.4 วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

- 1) ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ 1 มกราคม ของทุกปี
- 2) ประเพณีทำบุญขวัญข้าว เดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี
- 3) ประเพณีข้าวเหนียวแดง เดือนเมษายนของทุกปี
- 4) ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุและก่อเจดีย์ทรายเดือนเมษายนของทุกปี
- 5) งานบุญกลางบ้าน สักการะศาลพ่อเฒ่าหลวงและศาลตาหลวงคง เดือนพฤษภาคมของทุกปี
- 6) ประเพณีบุญข้าวสาก ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนกันยายนของทุกปี

อัตลักษณ์ตำบลบ้านเข็มีเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น มีพระศักดิ์สิทธิ์ (หลวงปู่แร่) เป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป สมาชิกในตำบลบ้านเข็มีนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีวัดประจำชุมชนจำนวน 2 แห่ง คือวัดเข็มีสาราญและวัดบ้านศาลา โดยวัดเข็มีสาราญในอดีตมีพระเกจิอาจารย์ที่สมาชิกในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธา คือ พระครูบาศีลคุณ ฉายาว่า “จันทโร” ชาวบ้านเรียกกันในนามหลวงปู่แร่ โดยหลวงปู่ได้เรียนวิชาที่แก่กล้าจากพระเกจิอาจารย์ชื่อดังหลายท่านในจังหวัดชลบุรี จนเชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงในด้านการลงตะกรุด ด้านคงกระพัน มหาอุตม์ และการทำน้ำมนต์ การแก้คุณไสยต่างๆ ในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ได้บูรณะซ่อมแซมเสนาสนะของวัดจำนวนมาก โดยอาศัยแรงศรัทธาญาติโยม ซึ่งปัจจุบันวัดเข็มีสาราญได้สร้างรูปเหมือนของหลวงปู่แร่ไว้เพื่อสักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของสมาชิกในชุมชนและละแวกใกล้เคียง

ด้านวัฒนธรรมและประเพณีส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ในด้านการเกษตรกรรม เช่น ประเพณีทำขวัญข้าว ประเพณีข้าวเหนียวแดง ประเพณีบุญข้าวสาก บางประเพณีจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อ สิ่งเร้นลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของสมาชิกในชุมชน เช่น งานบุญ

กลางบ้าน สักการะศาลพ่อเฒ่าหลวง และศาลหลวงตาคง นอกจากนั้นก็จะประเพณีที่แสดงความผูกพันแน่นแฟ้นและการเคารพผู้ใหญ่ ของชุมชน เช่น ประเพณีทำบุญปีใหม่และประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุและก่อก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น เนื่องจากบ้านเข็มีเชื้อสายไทย-ลาว

ส่วนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลบ้านเข็มีอยู่หลากหลายซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน ด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านกลองยาว ด้านอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ หมี่แดง แกงลาว หมี่กรอบ เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนมีจำนวน 28 กลุ่ม/องค์กร หลายกลุ่มที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดสรรสวัสดิการเพื่อสมาชิกในชุมชน เนื่องจากตำบลบ้านเข็มีเป็นตำบลที่มีการพัฒนาและการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนได้อย่างเป็นระบบที่ดี ภายใต้ทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยกลุ่มที่มีส่วนส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุ ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มพัฒนาสตรีตำบลบ้านเข็มี ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็มี กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็มี กลุ่มผู้พิการตำบลบ้านเข็มี กลุ่มจักสานตำบลบ้านเข็มี กลุ่มบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็มี กลุ่มเครือข่ายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตำบลบ้านเข็มี กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน กลุ่มสภาวัฒนธรรมตำบลบ้านเข็มี กลุ่มเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านตำบลบ้านเข็มี เป็นต้น

2. โครงสร้างการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านดนตรีเสนาแบ่งเป็น 3 ระยะ

2.1 ระยะบุกเบิก(เริ่มตั้งแต่จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ พ.ศ.2530 – พ.ศ. 2532)

2.1.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาเป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเริ่มตั้งแต่การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านดนตรีเสนา ในช่วงระยะบุกเบิก (พ.ศ.2530) ได้ดำเนินงานมาโดยมีประธานชมรมผู้สูงอายุที่เป็นที่ศรัทธา และนับถือได้รับเลือกให้เป็นประธานฯ ซึ่งทำงานควบคู่กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลซึ่งมีบุคลากรของ รพสต. บ้านเข็มี เป็นพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุนเป็นที่ปรึกษา และช่วยประสานการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ การดำเนินงานในช่วงต้น ยังรวมตัวกันไม่แน่นแฟ้น

...เราได้ริเริ่มในการที่จะให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ก็คิดกันกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน แล้วก็ได้แม่อำนวย รัตนกุล เข้ามามีส่วนร่วมแล้วก็ได้ตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นมาในตำบล ก็เป็นการเชื่อมโยงของผู้สูงอายุทั้งระบบในตำบลละครับให้มาจุกๆ เดียวกันในการเข้าไปดูแล ในการสื่อสารให้

สะดวก ให้ง่ายขึ้น แล้วก็เรายังมีทางรพ.สต.แล้วก็อสม.ที่เป็นแขนขา เข้าไปช่วยดูแลด้านต่างๆ แล้วก็
เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการเข้ามามีส่วนร่วม ช้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ...

(เลขานุการชมรมผู้สูงอายุ 1, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2557)

2.1.2 ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน ชมรมผู้สูงอายุได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารชมรมขึ้น โดยมีประธานชมรมเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง และเป็นผู้สรรหางบประมาณ จากภายนอกซึ่งได้มาจากการบริจาคของภาคเอกชนที่เห็นความสำคัญในงานด้านผู้สูงอายุและเข้าร่วมสนับสนุน ในช่วงเปลี่ยนผ่าน ชมรมยังมีแกนนำที่ทำหน้าที่เลขานุการของชมรมซึ่งมีบทบาทสำคัญและเป็นผู้มีส่วนผลักดันให้งานด้านผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ดขับเคลื่อนไปได้เป็นอย่างดี เลขานุการชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ดเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และกว้างขวางเป็นที่ยอมรับตำแหน่งสำคัญในระดับอำเภอ จังหวัด ในด้านการพัฒนา จึงสามารถที่จะประสานงานกับภาครัฐได้เป็นอย่างดี และเข้าถึงทรัพยากรแหล่งต่างๆ เพื่อสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุตั้งนั้นเลขานุการชมรมผู้สูงอายุ บ้านดนตรีเสนาะจึงเสมือนผู้นำฝ่ายปฏิบัติ เพื่อการขับเคลื่อนดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ให้มีความต่อเนื่องในระยะเปลี่ยนผ่าน ผู้นำ ซึ่งหมายถึง ประธานชมรมผู้สูงอายุ และเลขานุการชมรมผู้สูงอายุ จึงเป็นแกนหลัก และดึงภาคส่วนต่าง ทั้งภาครัฐ ภาคท้องถิ่น ภาคประชาชน เข้าร่วมสนับสนุน และร่วมดำเนินงาน

เนื่องจากบ้านดนตรีเสนาะเป็นตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมฯทั้งพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี ภาคท้องถิ่น ได้แก่ อบต. บ้านดนตรีเสนาะ (นามสมมติ) ภาคประชาชน ประกอบด้วย กลุ่ม/องค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กลุ่มจักสาน กลุ่มอาชีพ กลุ่มอสม. กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน กลุ่มเครือข่ายอาสาพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฯลฯ ซึ่งทั้ง 3 ภาคส่วน ยังขาดการบูรณาการ การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุร่วมกัน ยังคงแยกส่วนการดำเนินงาน และเข้ามามีส่วนร่วมกับชมรมเฉพาะบางกิจกรรม

2.2 ระยะเปลี่ยนผ่าน (เริ่มตั้งแต่ชมรมผู้สูงอายุสรรหาผู้นำเพิ่มเติม พ.ศ.2551- พ.ศ 2555)

2.2.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

ชุมชนได้สรรหาผู้นำเงาได้แก่ เลขานุการชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ เข้ามาช่วยประธานชมรมผู้สูงอายุบริหารจัดการงานด้านผู้สูงอายุ ทำให้สามารถแสวงหาทรัพยากร และความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างกว้างขวางขึ้น มีกลุ่ม/องค์กรภายในชุมชน เข้าร่วม

ดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับ ภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินงานในงานพัฒนาต่างๆ มากขึ้น ทำให้ชุมชนมีต้นทุนในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ในช่วงปลายของระยะเปลี่ยนผ่าน ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เข้าไปทดลองใช้ในชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมโดยจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนจากโครงสร้างเดิมของชุมชนที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมตามโครงสร้างตำบลต้นแบบฯ และแบ่งเป็นคณะทำงานส่งเสริมการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุอีก 3 คณะทำงาน การดำเนินงานในช่วงนี้จึงมีระบบการจัดการที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

2.2.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะในช่วงเปลี่ยนผ่าน ได้ดำเนินงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุโดยมีชมรมผู้สูงอายุยังคงเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน และขยายความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ มากขึ้น ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถเข้าถึงสิทธิต่างๆ ของรัฐได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียม ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2550 บัญญัติให้หน่วยงานของรัฐต้องจัดบริการสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงเป็นธรรม และพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 ที่มีการกำหนดแนวทางการจัดสวัสดิการสังคม โดยต้องคำนึงถึงประเด็นเกี่ยวกับความจำเป็นและความเหมาะสมซึ่งต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนเป็นสำคัญ และสนับสนุนให้ภาคส่วนต่างๆ ร่วมในการจัดสวัสดิการสังคม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับแนวนโยบายเพื่อเสริมสร้างระบบสวัสดิการทางสังคมอย่างทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมายและมุ่งสู่การจัดสวัสดิการอย่างถ้วนหน้า บนฐาน ศักยภาพและความพร้อมของชุมชนโดยการส่งเสริมการดำเนินงานในลักษณะชุมชนตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ซึ่งชุมชนบ้านดนตรีเสนาะได้รับเลือกให้เป็นชุมชนตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมโดยจัดตั้งคณะทำงานเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานตั้งแต่ระดับจังหวัดจนถึงระดับภายในชุมชน ซึ่งมีหน่วยงานภาครัฐช่วยสนับสนุน โดยมีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนชุมชน ดังนั้นชุมชนบ้านดนตรีเสนาะจึงดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม ภายใต้โครงสร้างของคณะกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นระดับนโยบาย โดยมีคณะทำงานขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลเชิงบูรณาการ เป็นผู้ปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำได้ นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ผู้แทนกลุ่ม/องค์กรในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี เป็นผู้ประสานงานและเลขานุการ มีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาคณะทำงาน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ระดับอำเภอ เช่น เกษตรชุมชน อำเภอ เกษตรอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ เป็นต้น

2.3 ระยะเวลา (เริ่มตั้งแต่เข้าร่วมโครงการตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2556-ปัจจุบัน)

2.3.1 การก่อรูปการดำเนินงาน

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะได้ร่วมกันดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมในช่วงเปลี่ยนผ่าน ภายใต้โครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาตำบลเชิงบูรณาการ ซึ่งเน้นในด้านการจัดสวัสดิการสังคม ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายเมื่อผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ไปเสนอแก่ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะเพื่อทดลองใช้ได้ประชุมปรึกษาหารือกันผู้นำได้แก่นายกอบต.บ้านดนตรีเสนาะ คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุบ้านดนตรีเสนาะและทีมบุคลากร รพสต. บ้านดนตรีเสนาะ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การดำเนินงานส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ควรขับเคลื่อนงานโดยใช้โครงสร้างของคณะกรรมการพัฒนาตำบลซึ่งได้จัดตั้งขึ้นและมีการทำงานร่วมกันอยู่แล้วซึ่งมีต้นทุนทางด้านทรัพยากร ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ได้ ซึ่งโครงสร้างของคณะกรรมการในชุดเดิมได้ปรับเปลี่ยนชื่อตามภารกิจเป็น คณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุชุมชนบ้านดนตรีเสนาะและเพื่อสามารถนำแผนงานโครงการที่คณะกรรมการฯร่วมกันคิด เพื่อหาแนวทางส่งเสริมร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนจึงจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆสนับสนุนการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ จำนวน 3 คณะทำงานได้แก่ 1)คณะทำงานส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ 2)คณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและการดูแลครอบครัว 3) คณะทำงานด้านการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

...งานส่วนต่างๆ ส่วนที่พูดถึง เราจะมีภาคีเครือข่ายร่วม ภาคีเครือข่ายร่วมเราก็จะได้จากกองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการชุมชน โรงพยาบาลท่าซ่าง ในโรงพยาบาลจะมีเจ้าหน้าที่หน่วยต่างๆ มาเข้าร่วม พัฒนาการอำเภอที่มาส่งเสริมอาชีพ ให้เรา อำเภอ และ อบต ภาคีรัฐและเอกชน พมจ. ให้สนับสนุนในการดูแลผู้พิการ...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2557)

2.3.2 บทบาทของชุมชน

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะได้ร่วมกันดำเนินงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุในรูปแบบคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำได้แก่นายกอบต.บ้านดนตรีเสนาะ ประธานและเลขานุการชมรมผู้สูงอายุบ้านดนตรีเสนาะทีมบุคลากร รพสต. บ้านดนตรีเสนาะ เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำในการดำเนินงาน รวมถึงสรรหาทรัพยากรจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนผู้ปฏิบัติได้แก่ ประธานกลุ่ม/องค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มอสม. กลุ่มสตรี

กลุ่มอาชีพ กองทุนสวัสดิการชุมชน สภาวัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีบทบาทในการประสานกับสมาชิกกลุ่มให้ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุ รวมถึงรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนฯ และร่วมติดตามผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ นอกจากนั้นชุมชนยังได้จัดตั้งเป็นคณะทำงานส่งเสริมการจัดกิจกรรมด้านต่างๆ เพื่อการยังประโยชน์ของผู้สูงอายุ จำนวน 3 คณะทำงาน ได้แก่ คณะทำงานส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ คณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ และคณะทำงานเพื่อสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งคณะทำงานฯ ประกอบด้วยผู้นำได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ และเลขานุการทุกคณะมีบทบาทในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และสรรพหาทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงาน ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม/องค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งกลุ่มตามบทบาทในชุมชน เช่นกลุ่มอาชีพต่างๆ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จะอยู่ในคณะทำงานส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุกลุ่มผสม. สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน จะอยู่ในคณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ผู้นำท้องที่เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการจัดบ้านดนตรีเสนาะภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผสม. สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น อยู่ในคณะทำงานสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุซึ่งผู้ปฏิบัติมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมวางแผนงานการจัดกิจกรรม ร่วมดำเนินงาน และร่วมสรุปผลการดำเนินงาน

3. กระบวนการดำเนินงาน

การดำเนินงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ ได้ดำเนินการระยะหนึ่งแล้ว ซึ่งได้ผ่านระยะบุกเบิกและระยะเปลี่ยนผ่านมาแล้วการที่ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์เข้าไปทดลองใช้ในชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ จึงเป็นการจุดประกายชุมชนให้ก้าวข้ามจากช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่ระยะพัฒนา ซึ่งกระบวนการช่วงต้นคือ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าผู้สูงอายุ และการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะได้ดำเนินการไปแล้วก่อนที่ผู้วิจัยจะเข้าไปในพื้นที่ ดังนั้นกระบวนการดำเนินงานในการวิจัยครั้งนี้ จึงเริ่มจาก 1) การให้ความรู้ 2) การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ 3) การจัดตั้งกลุ่ม 4) การส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ

4. กิจกรรมการเรียนรู้

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะได้ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ตามแนวคิดกรอบการวิจัย ซึ่งแบ่งกิจกรรมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ กิจกรรมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ และกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เนื่องจากคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนได้ประชุมร่วมกันและมีความเห็นสอดคล้องกันว่า กิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและกิจการรุดานการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุควรรวมเป็นกิจกรรมเดียวกัน เนื่องจากปัญหาของ

ผู้สูงอายุในชุมชนเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงเป็นจำนวนมากและขาดผู้ดูแล เป็นปัญหาสำคัญลำดับแรก เนื่องมาจากครอบครัวผู้สูงอายุ ขาดความรู้และทักษะในการดูแล ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้สูงอายุจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวหรืออยู่กันเองตามลำพัง ดังนั้นหากชุมชนสามารถส่งเสริมให้พัฒนาระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงผู้พิการ ที่ดีขึ้นในชุมชน โดยนำผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพ มีจิตอาสา มาให้ความรู้ทักษะ ในการดูแลครอบครัวตนเอง และดูแลเพื่อนบ้าน ญาติ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนเป็นอย่างมาก กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงประโยชน์ของชุมชนมีดังนี้

5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ เป็นชุมชนที่ได้รับเลือกเป็นชุมชนตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งโดยเกณฑ์การคัดเลือกชุมชนต้นแบบส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่มีต้นทุนในการดำเนินงาน ได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากร ความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กร เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะมีดังนี้

5.1 ผู้นำ

ผู้นำด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ เป็นผู้นำมาจากภาคท้องถิ่น ได้แก่ นายกอบต.บ้านดนตรีเสนาะภาคประธานได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ และเลขานุการชมรมผู้สูงอายุบ้านดนตรีเสนาะ ส่วนภาครัฐ ซึ่งได้แก่ รพสต.นั้นยังคงเป็นที่ปรึกษา และให้คำแนะนำ ทางด้านสุขภาพให้กับชมรมผู้สูงอายุ แต่ยังไม่สามารถดำเนินงานเชื่อมประสานกับชมรมผู้สูงอายุ อย่างเหนียวแน่น การดำเนินงานจึงเป็นลักษณะสองประสาน คือ การประสานความร่วมมือระหว่างภาคท้องถิ่นกับชมรมผู้สูงอายุบ้านดนตรีเสนาะในส่วนของผู้นำท้องถิ่นได้อาศัยอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรตามบทบาทที่ได้รับจากโครงสร้างทางสังคม เพื่อนำมาสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งทรัพยากรมิได้หมายถึงเงินหรืองบประมาณเท่านั้นแต่รวมไปถึงบุคลากรของอบต. ที่เข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนหรือแผนงานโครงการต่างๆ ที่อบต.จัดขึ้นเอง ผู้นำในส่วนของชมรมผู้สูงอายุประกอบด้วย ประธานชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งมีอายุมากแล้ว ความรู้และประสบการณ์ในด้านการดำเนินงานก็มีไม่มากนักแต่ชาวบ้านให้ความนับถือ ยกย่อง จากความมานะ บากบั่น จากอดีตที่เคยยากจน จนกลายมาเป็นคหบดีของชุมชน และสามารถเลี้ยงลูกให้มีการศึกษา มีตำแหน่งหน้าที่ที่ดี จนเป็นที่นับหน้าถือตา และรู้จักกันอย่างกว้างขวาง ประธานชมรมฯจึงอาศัยอำนาจบารมีของลูกในการสรรหาทรัพยากรจากทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้าสนับสนุนการดำเนินงานของชมรม ซึ่งมีเลขานุการชมรมฯทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่มาตลอด โดยเลขานุการชมรมผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ และมีตำแหน่งสำคัญในดำเนินงานพัฒนาตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับจังหวัด จึงทำให้การประสานงานกับ

ภาครัฐมีความคล่องตัว รู้จักช่องทางการแสวงหาทรัพยากรโดยการเขียนโครงการของงบประมาณจาก ภาครัฐมาเสริมกิจกรรมต่างๆให้แก่ชมรมผู้สูงอายุได้อย่างต่อเนื่อง

5.2 ทรัพยากร

ทรัพยากรที่ใช้ในการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์ของชุมชน ประกอบด้วยกลุ่ม/องค์กร ภายในชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินงาน งบประมาณที่ได้จากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บุคลากร ซึ่ง หมายถึง บุคลากรของภาครัฐ ภาคท้องถิ่น ที่เข้าร่วมดำเนินงาน รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอด ความรู้ให้แก่ชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนยังคงต้องอาศัยทรัพยากรดังกล่าว จากโครงสร้างทางสังคม และสถาบันทางสังคม (บ้าน – วัด – โรงเรียน) เพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุให้บรรลุตามเป้าหมาย

...ปัจจุบันมีทั้งกองทุนหลักประกันสุขภาพ อย่างที่นายกฯบ้านดนตรีเสนาะได้ พุดไว้ คืองบ สปสช. ตรงนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุได้เยอะ...

(ภาคีเครือข่าย 1, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2557)

...เราทำอยู่ทุกวันนี้ ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น แล้วก็ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรต่างๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เรานั้นไปในทิศทางเดียวกัน ช่วยเหลือกัน สนับสนุนกัน งบประมาณ หลายๆ ก็มาจากหน่วยราชการแล้วก็ทั้งภาครัฐ แล้วก็เอกชนอย่างต่อเนื่อง...

(ผู้นำ 1, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2557)

5.3 ทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ของชุมชนได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสาน การทำผ้าบาติก การทำอาหาร พื้นบ้าน (หมี่แดง แกงลาว) การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น กลองยาว เป็นต้น รวมถึง กลุ่ม อาสาสมัครต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลืองานของชุมชนและสังคม เช่น กลุ่ม อาสาสมัคร กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน กลุ่มเครือข่ายอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

...มีภูมิปัญญาหลายคนที่น่าจะเสียสละแต่เขาก็จะไม่ค่อยเสียสละ เพราะว่าจะคนที่จะเข้าไปอยู่ในจุดนี้ ต้องพร้อมทั้งใจทั้งถนัดทางบ้าน...

(เจ้าหน้าที่ รพสต. 1, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2557)

5.4 ทูทางสังคม

เป็นปัจจัยที่สำคัญในสังคมชนบท และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชน สังคม ทูที่สำคัญของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ ซึ่งอาจพอมิให้เห็นบ้างในบางกลุ่ม คือ ความมีจิตอาสา ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการช่วยเหลือกลุ่มของผู้พิการ ซึ่งชุมชนได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่ไปกับกลุ่มเป้าหมายอื่น โดยส่งเสริมให้กลุ่มคนพิการ สามารถดูแลพึ่งพากันเองรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ครอบครัว สังคม

5.5 นโยบายและแผนงานรัฐ

นโยบายและแผนงานระดับชาติที่ส่งผลต่อการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมสุขภาพและการจัดตั้งชมผู้สูงอายุ ของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีผลให้เกิดชมรมผู้สูงอายุและกิจกรรมต่างๆขึ้น ประกอบกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545- พ.ศ.2564) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชุมชนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมได้ประกอบกับ พระราชบัญญัติการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ซึ่งส่งผลทำให้เกิดนโยบายสวัสดิการถ้วนหน้า และโครงการตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมขึ้น

5.6 การจัดการ

ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะมีการบริหารจัดการงานด้านผู้สูงอายุ โดยใช้หลัก 4M ได้แก่ 1) คน เป็นการระดมสรรพกำลังจากกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมโดยมี ชมรมผู้สูงอายุ และอบต. เป็นแกนหลักซึ่งอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุระดับตำบล และคณะทำงานส่งเสริมกิจกรรมของ 2) เงิน ได้จากการประสานของบประมาณสนับสนุนจากรัฐ และการบริจาคภายในชุมชนของผู้มีจิตศรัทธา 3) วัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในการดำเนินงาน มาจากทั้งภาครัฐ ที่สนับสนุน และภาคท้องถิ่นที่แบ่งปันตามภารกิจของอบต. และภาคประชาชนที่ช่วยจัดสรรตามศักยภาพ 4) การจัดการ โดยใช้หลักธรรมาภิบาล มีการตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานภายในชุมชน โดยรายงานสถานการณ์ทางการเงินคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนให้ทราบเป็นระยะ

3. ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้

การพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้ฯ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล 5 ขั้นตอน ดังนี้

3.1. ขั้นตอนเตรียมการ/ประสานชุมชน (Pre-Research Phase)

การเข้าสู่ชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธภาพและเตรียมการในส่วนที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ติดต่อกับประธานเครือข่ายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตำบลบ้านเข็ดทางโทรศัพท์ เพื่อนัด

หมายวันเวลา เพื่อเข้าร่วมวงสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้นำ ประกอบด้วย ประธานชมรม ผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ประธานเครือข่ายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็ด ประธานกลุ่มออม.ตำบลบ้านเข็ด นักพัฒนาชุมชนอบต.บ้านเข็ด ผู้วิจัยได้เข้าร่วมวงสนทนากับชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจในตัวผู้วิจัย ประกอบกับหาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและปัญหาในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด โดยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม ซึ่งผลการสัมภาษณ์กลุ่มพบว่าสภาพปัญหาที่พบโดยส่วนใหญ่คือ ผู้สูงอายุขาดความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ชุมชนมีการส่งเสริมด้านการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การฝึกอาชีพให้ผู้สนใจรวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ขาดการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง การส่งเสริมต่างๆ ขาดความต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานร่วมกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เข้าพบนายกอบต.บ้านเข็ดและผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเข็ด เพื่อแนะนำตัว และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการวิจัย และชักชวนให้เข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ซึ่งได้รับการตอบรับเข้าร่วมโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวอบต.บ้านเข็ดได้จัดทำโครงการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพให้แก่ผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมกับชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ในการประชุมประจำเดือนของชมรม ซึ่งนำโครงการศึกษาดูงานฯ เข้าเป็นระเบียบวาระการประชุม ประธานชมรมฯ ได้ให้ผู้วิจัยเล่าถึงประสบการณ์ในการทำวิจัยด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุทั้ง 2 ชุมชน คือตำบลโพประจักษ์ อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี และตำบลจอมปลวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายให้เห็นถึงสภาพบริบทของชุมชนแต่ละแห่ง และเปรียบเทียบรูปแบบการดำเนินงานของทั้ง 2 ชุมชนให้ที่ประชุมรับทราบ ประธานชมรมฯ จึงขอมติที่ประชุมให้เลือกชุมชนที่ต้องการไปศึกษาดูงาน ซึ่งที่ประชุมมีมติเห็นพ้องให้จัดศึกษาดูงาน ณ ตำบลโพประจักษ์ อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ประสานกับชุมชนตำบลโพประจักษ์ในการเตรียมการต้อนรับคณะศึกษาดูงานตำบลบ้านเข็ด เพื่อจุดประกายความคิดให้แก่ชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ และนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาพัฒนางานด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดต่อไป ในการศึกษาดูงานตำบลโพประจักษ์ ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลโพประจักษ์ (อาจารย์สมศักดิ์ มุกทอง) เป็นผู้ดำเนินรายการตลอดในการเยี่ยมชมครั้งนี้ โดยมีกิจกรรม ประกอบด้วย การนำเสนอความเป็นมาของการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง พัฒนาการในการดำเนินงาน โครงการ/กิจกรรม ซึ่งชมรมฯ ได้ดำเนินการร่วมกับชุมชน โดยมีชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าช้าง โรงพยาบาลท่าช้าง และอบต.โพประจักษ์ เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานร่วมกับกลุ่ม/กองทุนในชุมชน โดยมีภาคส่วนต่างๆ จากภายนอกเข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน นอกจากนั้นยังจัดการสาธิตกิจกรรมหารายได้ซึ่งผู้สูงอายุดำเนินการเอง เช่น การทำปลาร้า ของกลุ่มแม่บ้าน

เกษตรกรบ้านจำปาทอง และการหารายได้ที่ผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การทำพวงหรีดชุดนักเรียนของโรงเรียนวัดโสภณ เป็นต้น การประดิษฐ์ของชำร่วย เพื่อหารายได้ของผู้สูงอายุ ส่วนกิจกรรมด้านอาสาสมัคร ประธานชมรมผู้สูงอายุและพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลท่าช้างได้นำเสนอเกี่ยวกับกิจกรรมการดูแลผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุ ที่บ้านโครงการอาสาใจ (ดูแลผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง) ซึ่งนำเสนอเป็นรูปถ่ายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเอื้ออาทรกัน และความสามัคคีของชุมชน นับเป็นการจุดประกายความคิดให้ตำบลบ้านเข็ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุต่อไป หลังจากการไปศึกษาดูงานฯ ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ได้ประชุมสรุปผลการไปศึกษาดูงานในการประชุมประจำเดือน โดยส่วนใหญ่สมาชิกให้ความสนใจในกิจกรรมอาสาสมัคร เป็นอันดับแรก รองลงไปสนใจที่จะร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีและการดูแลลูกหลาน ดูแลครอบครัว ส่วนกิจกรรมการหารายได้ที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจอยู่ในอันดับที่สี่ เนื่องจากมีภาระทางบ้านไม่มีเวลาในการเข้ากลุ่ม มีลูกหลานเลี้ยงดูอยู่แล้ว เป็นต้น จากการสอบถามความต้องการและความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน ผู้วิจัยจึงได้ปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุฯ ประธานเครือข่ายพม.ตำบลบ้านเข็ นายกอบต.บ้านเข็ ประธานกลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ เตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (AIC) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบ้านเข็

พร้อมนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาริบทบทวน โดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ จากกอบต.บ้านเข็ เช่น แผนพัฒนา 3 ปี เอกสารจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการตำบลต้นแบบ โครงการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ วารสารต่างๆ รวมทั้งติดต่อสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน

3.2 ขั้นตอนการวิจัย (Research phase) การวิเคราะห์สถานการณ์การส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ สภาพปัจจุบันและปัญหาการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนโดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมตามกระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ (AIC) ดังนี้

3.2.1 เตรียมการจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน ผู้วิจัยได้ประสานเตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมฯ (AIC) เพื่อให้ชุมชนวิเคราะห์สภาพปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุพร้อมกับการวาดภาพในอนาคต และหาแนวทางการแก้ไขปัญหา และการดำเนินงานฯ ร่วมกัน โดยเลขานุการชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ เป็นผู้จัดเตรียมสถานที่ และอาหารในการจัดประชุม เชิญประธานกลุ่ม/ชมรม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บุคลากรภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผอ.โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเข็ นักพัฒนาชุมชนและปลัดกอบต.บ้านเข็ พัฒนาการชุมชนอำเภอพนัสนิคม เนื่องจากตำบลบ้านเข็เป็นตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ผู้วิจัยจึงได้ประสานงานกับผอ.

ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี เพื่อเตรียมการวางแผนการจัดประชุมดังกล่าว และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยได้เชิญผอ.ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลพลูตาหลวง อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี (ตำบลต้นแบบฯ ที่มีการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่เป็นระบบ) และนายกอบต.บ้านเข็ดเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านการพัฒนา โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ แก่ผู้เข้าร่วมประชุม ผู้วิจัยได้ประสานกับวิทยากรเพื่อเตรียมเนื้อหา ประเด็นในการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เข้าร่วมประชุม ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์และสนทนากับผู้สูงอายุที่ไม่เป็นทางการกับวิทยากรทั้ง 3 ท่าน เพื่อหาประเด็นในการบรรยายดังกล่าว ซึ่งผอ.ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 เสวนาในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นายกอบต.พลูตาหลวง เสวนาเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้ประสบผลสำเร็จ นายกอบต.บ้านเข็ดเสวนาเกี่ยวกับ นโยบายและทิศทางการส่งเสริมผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ด อีกทั้งยังขอสนับสนุนบุคลากรจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 เพื่อร่วมเป็นวิทยากรประจำกลุ่ม จำนวน 3 กลุ่ม ในวันจัดประชุมฯ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากสมาชิกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ดช่วยเหลือในด้านการลงทะเบียน รับผิดชอบในการประชุมฯ

3.2.2 การดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (AIC)

- ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A)

การประชุม (AIC) จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการวัตถุประสงค์ เนื้อหา และประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุร่วมกัน โดยขั้นตอนนี้ซึ่งเป็นกิจกรรมการประชุมในช่วงเช้า ได้จัดเป็นเวทีการเสวนา ในหัวข้อ “แนวทางการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในตำบลบ้านเข็ด อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี” วิทยากรการเสวนาจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ นายกอบต.ตำบลพลูตาหลวง นายกอบต.บ้านเข็ด และผอ.ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี ผู้เข้าร่วมการฟังเสวนาจำนวน 50 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่ม/ชมรมในชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมผู้สูงอายุ เช่น ปลัดอบต. และนักพัฒนาชุมชนตำบลบ้านเข็ด พยาบาลวิชาชีพพรพ.สต.บ้านเข็ด หน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น พัฒนาการอำเภอบ้านเข็ด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชลบุรี ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี เป็นต้น ในการเสวนาดังกล่าวนายกอบต.พลูตาหลวง อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี ได้เสวนาประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมา และแนวทางการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ประสบผลสำเร็จ ของตำบลพลูตาหลวง รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 ได้เสวนาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ แนวทางการประสานงานและขอความร่วมมือภาครัฐเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน และนายกอบต.บ้านเข็ด เสวนาเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางการส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด โดยในการเสวนาผู้วิจัยได้แบ่งเวลาเป็น 2 ช่วง ในช่วงแรก ผู้ดำเนินรายการ ซึ่งเป็นรองประธานอาสาสมัครพัฒนาชุมชนอำเภอพนัสนิคม ได้ตั้งประเด็นคำถามวิทยากร จำนวนท่านละ 4 ข้อ

คำถาม ใช้เวลาในการตอบคำถามๆ ละ ประมาณ 10 นาที ซึ่งในช่วงท้ายของการเสวนาผู้ดำเนินรายการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมฟังการเสวนาได้ซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากรทั้ง 3 ท่าน

- ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I)

การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (AIC) ในช่วงที่สองเป็นขั้นตอนของการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการหลัก โดยมีเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี เป็นวิทยากรกระบวนการประจำกลุ่ม ซึ่งแบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงคิดโครงการ (I1)

ผู้วิจัยแนะนำตัวกับผู้เข้าร่วมประชุมในฐานะนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ ซึ่งเข้ามาทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการวิจัยว่า เป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ของชุมชนที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่เป็นระบบที่ดี โดยนำรูปแบบดังกล่าวมาใช้เพื่อส่งเสริมเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในตำบลบ้านเข็ด อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี จากนั้นตั้งประเด็นคำถามนำเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมคิด เกี่ยวกับปัญหาด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันอภิปรายในประเด็นดังกล่าว โดยสรุปปัญหาด้านผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ด จำนวน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุรายได้น้อย ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ 2) ผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน 3) มีผู้สูงอายุติดเตียงเป็นจำนวนมาก และขาดผู้ดูแล 4) ผู้สูงอายุไม่ค่อยถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

ช่วงที่ 2 จัดลำดับความสำคัญของโครงการ (I2)

ผู้วิจัยได้เสนอให้ที่ประชุมร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ซึ่งที่ประชุมให้ความสำคัญกับปัญหาต่างๆ เรียงตามลำดับมากไปน้อย ดังนี้ คือ 1) มีผู้สูงอายุติดเตียงเป็นจำนวนมาก และขาดผู้ดูแล 2) ผู้สูงอายุรายได้น้อย ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ 3) ผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน 4) ผู้สูงอายุไม่ค่อยถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

- ขั้นตอนการนำเสนอโครงการ/กิจกรรมมาสู่การปฏิบัติและ

ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินงานในขั้นตอนนี้เป็น 2 ช่วง ช่วงที่ 1 (C1)แบ่งกลุ่มรับผิดชอบ ผู้วิจัยได้แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 3 กลุ่ม ตามความสมัครใจ เพื่อเข้าอภิปรายกลุ่มๆ ละ ประมาณ 10 คน โดยกลุ่มที่ 1 อภิปรายเกี่ยวกับการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ กลุ่มที่ 2 อภิปรายเกี่ยวกับการส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ โดยมีเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี เป็นวิทยากรประจำกลุ่ม กลุ่มที่ 3 อภิปรายเกี่ยวกับการส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของผู้สูงอายุ

ช่วงที่ 2 การวางแผนแต่ละกิจกรรม (C2)

หลังจากการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังกล่าวแล้วแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันอภิปรายในประเด็นของกลุ่ม โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาแนวทางการแก้ไข แหล่งทรัพยากร รวมถึงภาพผู้สูงอายุในชุมชนที่อยากเห็น จึงจัดทำเป็นโครงการ/กิจกรรมต่างๆ โดยกลุ่มที่ 1 ส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุได้อภิปรายร่วมกันโดยมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาที่สำคัญและจำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วนคือ ปัญหาการมีผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางคนขาดผู้ดูแล เนื่องจากลูกหลานต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือมีผู้ดูแลแต่ขาดความรู้ในการดูแลที่ถูกต้อง แนวทางการแก้ไขของกลุ่มที่ 1 คือ 1) การอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง แก้อาสาสมัคร 2) ขอรับการสนับสนุนทรัพยากรหรือด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดูแลจากหน่วยที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน ได้แก่ อบต.บ้านเข็ด รพ.สต.บ้านเข็ด ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคภายนอกชุมชน ได้แก่ พมจ.ชลบุรี ศพส.หน่วยที่ 8 และอบจ.ชลบุรี 3) สร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย/ผู้สูงอายุโดยลงเยี่ยมบ้าน พูดคุย มอบของเยี่ยมเพื่อเป็นกำลังใจ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนภาพผู้สูงอายุในชุมชนที่กลุ่มอยากเห็นคือ 1) ต้องการให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดี โดยการยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนในวัยเดียวกัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรกันโดยเฉพาะผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า 2) ต้องการเห็นผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงด้วยการออกกำลังกายและตรวจสุขภาพอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ 3) ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการของชุมชนที่ช่วยเหลือดูแลกันเองตั้งแต่เกิดจนตาย และ 4) ต้องการเห็นผู้สูงอายุมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน สังคม เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญา กลุ่มที่ 2 การส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ ได้อภิปรายถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจหรือรายได้ของผู้สูงอายุคือ ขาดการสร้างงานที่หารายได้พอเพียงในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากในชุมชนขาดวัตถุดิบที่เอื้อต่อการทำงานของสูงอายุ จึงต้องหาซื้อจากภายนอกทำให้ต้นทุนสูง งานที่ชุมชนส่งเสริมขาดด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ไม่สามารถกระจายผลผลิตสู่ตลาดในวงกว้างได้ แนวทางแก้ไขที่กลุ่มคิดร่วมกัน คือ การพัฒนามาตรฐานฝีมือในการผลิตและการสร้างภาคีเครือข่ายในและนอกชุมชนเพื่อส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการตลาด ส่งเสริมเศรษฐกิจแบบครบวงจร ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แหล่งทรัพยากรสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ เช่น เกษตรอำเภ/ตำบล อาสาพัฒนาชุมชนอำเภอ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี กลุ่ม/องค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรแปรรูป กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มจักสาน ส่วนภาพผู้สูงอายุที่กลุ่มอยากเห็น คือผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการออกกำลังกายและตรวจสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ ยึดหลักธรรมทางศาสนาในการดำเนินชีวิต ช่วยสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลาน กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ส่งเสริมสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของ

ผู้สูงอายุ โดยกลุ่มร่วมกันอภิปรายถึงปัญหาในการที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน (ติดบ้าน) ซึ่งบางครั้งเข้าร่วมกิจกรรมแต่ไม่กล้าแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็น เนื่องจากปัจจัยหลายประการเช่น สุขภาพไม่แข็งแรง การเดินทางไม่สะดวก มีภาระทางครอบครัว ขาดพื้นที่แสดงความรู้ ความสามารถ เป็นต้น จึงมีแนวทางร่วมกันคือ 1) หาสิ่งจูงใจผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม เช่น รางวัล ค่าตอบแทน จัดพาหนะรับ-ส่ง การจัดบริการทางสุขภาพเสริมระหว่างการจัดกิจกรรม 2) จัดกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุอยู่แล้ว เช่น การจัดกิจกรรมงานบุญ งานประเพณีต่างๆ จัดสภากาแฟ หรือลานวัฒนธรรม จัดกิจกรรมการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุโดยใช้แหล่งทรัพยากรจากภายในชุมชนที่สำคัญ คือ วัด ซึ่งให้สถานที่และอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการจัดกิจกรรม อบต.บ้านเข็ดจัดสรรงบประมาณบางส่วนสนับสนุนการจัดกิจกรรม กลุ่ม/องค์กร และผู้มีจิตศรัทธาในชุมชนร่วมสมทบงบประมาณและเข้าร่วมการจัดกิจกรรม ส่วนภาพผู้สูงอายุในชุมชนที่กลุ่มอยากเห็น คือ ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี พึ่งพาตนเองได้ มีการพบปะสังสรรค์กัน (ลานพุดคุย) ร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรม เช่น งานหัตถกรรมจักสาน กลองยาว รำวงย้อนยุค อาหารพื้นบ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ เช่น งานประเพณีสงกรานต์ งานก่อพระทราย งานบุญกลางบ้าน เป็นต้น

3.3 ขั้นการวางแผน (Planning phase)

ขั้นการวางแผน เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการต่อเนื่องจากการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) ชุมชนต้องตัดสินใจร่วมกันในผลที่ได้จากการประชุม AIC โดยคัดเลือกกิจกรรมที่จะดำเนินการ กำหนดวัตถุประสงค์ ขั้นตอน วิธีการ รวมถึงระบุช่องทางหรือแหล่งสนับสนุนในการดำเนินงานให้ชัดเจน จัดประชุมแกนนำในชุมชนเพื่อประเมินศักยภาพในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนตำบลบ้านเข็ด โดยใช้วิธี SWOT analysis ประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชนในการดำเนินงาน จากนั้นผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ของตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ชุมชนทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน โดยมี ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าช้าง แพทย์และพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลท่าช้าง และนายกอบต.โพประจักษ์ เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน และประสานขอความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน ทั้งนี้ชุมชนได้จัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (เวทีวงเดือนลำดวน) เป็นเวทีกลางของชุมชนในการปรึกษาหารือรายงานสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ซึ่งภาคเอกชน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย : มส.ผม.) เป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการและให้ความรู้ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ในชุมชนตำบลโพประจักษ์เพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุดังกล่าว และได้้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อการส่งเสริมการ

เป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของตำบลจอมปลวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม อีกหนึ่งรูปแบบซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ ที่ชมรมผู้สูงอายุสถานีนอนามัยตำบลจอมปลวกบริหารจัดการและดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ ในรูปของคณะกรรมการชมรมฯ โดยมีผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมฯ เป็นผู้สรรหาทรัพยากรและประสานขอความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน จากนั้นผู้วิจัยได้ให้ที่ประชุมร่วมกันอภิปรายถึงความเป็นไปได้และความเหมาะสมของการนำรูปแบบการเรียนรู้ ทั้ง 2 รูปแบบ มาปรับใช้ในชุมชนตำบลบ้าน ที่ประชุมร่วมกันพิจารณารูปแบบการเรียนรู้ โดยใช้ผลการประเมินศักยภาพชุมชน (SWOT analysis) ประกอบกับการตัดสินใจโดยมีมติเห็นชอบให้ใช้รูปแบบการเรียนรู้ ของตำบลโพธิ์ประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี มาใช้ดำเนินการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ผู้วิจัยจึงได้ปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกอบต.บ้านเข็ด ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ประธานเครือข่ายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตำบลบ้านเข็ด เกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในตำบลบ้านเข็ด ซึ่งแบ่งคณะกรรมการฯ ออกเป็น 3 คณะ ได้แก่ 1) คณะทำงานขับเคลื่อนการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ 2) คณะทำงานขับเคลื่อนการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ 3) คณะทำงานขับเคลื่อนการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ซึ่งการแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ทั้ง 3 คณะดังกล่าว มาจากการคัดเลือกกิจกรรมที่ชุมชนต้องการดำเนินงานร่วมกันเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมการเป็นอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุ กิจกรรมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ และกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ชุมชนจึงได้นัดประชุมคณะกรรมการฯ ดังกล่าว ทั้ง 3 คณะทำงานเพื่อวางแผนเตรียมการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ในฐานะที่ปรึกษาคณะกรรมการฯ ประธานเครือข่ายชม. เป็นผู้ดำเนินรายการโดยชี้แจงทำความเข้าใจถึงที่มาของการจัดตั้งคณะกรรมการฯ ที่ยึดตามผลจากการประชุม (AIC) และขอให้ที่ประชุมแบ่งกลุ่มย่อยตามคณะกรรมการฯ ออกเป็น 3 กลุ่ม โดยการประชุมกลุ่มย่อย เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ กิจกรรม ขั้นตอน/วิธีการ แหล่งสนับสนุน ให้เกิดความชัดเจนเพื่อนำสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง แต่ละคณะกรรมการฯ ส่งผู้แทนนำเสนอโครงการ/กิจกรรม ดังนี้ คณะทำงานขับเคลื่อนการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดสรุปประเด็นที่อภิปรายร่วมกัน และส่งผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยให้กับที่ประชุมรับทราบร่วมกัน โดยนำเสนอจัดกิจกรรม 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 การอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลแก่อาสาสมัคร และผู้ดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการดูแลผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุให้แก่อาสาสมัครและผู้ดูแลกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้สูงอายุที่มีจิตอาสา ผู้ดูแลในครอบครัวผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุ วิธีดำเนินการเริ่มจากผู้นำชักชวน จุดประกายความคิดให้แก่ผู้สูงอายุ และครอบครัว ให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าในการเป็นอาสาสมัครและการดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุในชุมชน/ครอบครัว จากนั้นลงฝึกปฏิบัติร่วมกัน

พยาบาลวิชาชีพและแสม.ประจำหมู่บ้านต่างๆ ติดตามและสรุปผลการจัดกิจกรรม แหล่งทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน จากอบต.บ้านเข็ด โดยใช้งบของกองทุนประกันสุขภาพตำบล และขอสนับสนุนจากพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชลบุรี และศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี ในด้านงบประมาณและอุปกรณ์การดูแลผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ ผลลัพธ์ที่ได้ผู้สูงอายุและครอบครัวมีความรู้และสามารถดูแลผู้ป่วย/ผู้สูงอายุได้ ผู้ป่วย/ผู้สูงอายุมีผู้ดูแลไม่ถูกทอดทิ้ง คณะทำงานขับเคลื่อนการหารายได้ของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดได้สรุปประเด็นอภิปรายร่วมกัน และส่งผู้แทนกลุ่มนำเสนอผลการอภิปรายกลุ่มย่อยให้ที่ประชุมรับทราบ โดยโครงการที่กลุ่มนำเสนอ คือ โครงการส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ได้แก่ การส่งเสริมการทำไข่เค็ม และส่งเสริมการทำผ้าบาติกให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อส่งเสริมการทำงานหารายได้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยวิธีการทำงานเริ่มจาก การจัดตั้งกลุ่มโดยรวบรวมผู้สูงอายุที่มีความต้องการหารายได้ มีความสนใจที่จะพัฒนาฝีมือให้ได้มาตรฐานเป็นที่ต้องการของตลาด จากนั้นพัฒนาต่อยอดความรู้ให้สามารถพัฒนามาตรฐาน และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ได้ โดยวิทยากรจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผู้นำหาแหล่งทรัพยากรทั้งด้าน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการตลาด บุคลากรถ่ายทอดความรู้ จากทั้งภายในและภายนอกชุมชน และส่งเสริมการตลาด การประชาสัมพันธ์ จากความร่วมมือของหลายๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐและภาคท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูป แหล่งทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานได้มาจากการระดมทุนจากสมาชิกของกลุ่ม การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ สถานที่จากอบต.บ้านเข็ด การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จ.ชลบุรี เป็นต้น ผลลัพธ์ที่คาดหวังของกลุ่มคือ ต้องการให้ผู้สูงอายุมีรายได้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ คณะทำงานขับเคลื่อนการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสรุปประเด็นการอภิปรายกลุ่มร่วมกัน และส่งผู้แทนกลุ่มนำเสนอโครงการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ซึ่งแบ่งเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมลานวัฒนธรรม จัดเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมได้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การรำกลองยาว รำวงย้อนยุค มีวิธีการดำเนินงานโดยเริ่มจากผู้นำชักชวนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม ภูมิปัญญาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ ฝึกปฏิบัติร่วมกัน จากนั้นหาพื้นที่การแสดงให้แก่ผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจทั่วไปในชุมชน ซึ่งใช้งบประมาณจากกองทุนของชมรมผู้สูงอายุสถานีอนามัยตำบลบ้านเข็ดในการจัดซื้อเครื่องดนตรี เช่น กลอง จัดอาหารเครื่องดื่มขนมฝักสอด และของบประมาณสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา ผู้นำ/กลุ่มองค์กรภายในชุมชน เช่น นายกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มต่างๆ เพื่อร่วมสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดแสดง วัดสนับสนุนสถานที่จัดกิจกรรม ผลลัพธ์ที่ได้ที่นั่นผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของตนเอง และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลานในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ อีกทั้งชุมชนเกิดความรักความสามัคคีกัน กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมรดน้ำ

ขอพรผู้สูงอายุที่บ้าน เป็นกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดอยู่บ้านและติดอยู่เพียงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนได้ จัดขึ้นเพื่อให้ชุมชนร่วมกันสืบสานประเพณีที่ดั้งเดิมและอนุรักษ์วัฒนธรรม การเคารพนับถือผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรุ่นหลัง โดยมีวิธีการดำเนินงาน เริ่มจาก ผู้นำชักชวน จุดประกายความคิด และรวมกลุ่มสมาชิกในชุมชน ประชุมวางแผน และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินการจัดกิจกรรม จากนั้นติดตามผลและสรุปผลการจัดกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และประชาชนผู้สนใจทั่วไปในตำบลบ้านเข็ด ซึ่งใช้แหล่งทรัพยากรภายในชุมชน ได้แก่ อบต. กลุ่ม/องค์กร ผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนงบประมาณและรถ ขบวนแห่ วัดสนับสนุนสถานที่จัดกิจกรรม ผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมนี้ทำให้ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ชุมชนเห็นคุณค่าและให้ความเคารพยกย่องผู้สูงอายุ กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมิ่วัดอุประสงค์เพื่อนำความรู้ ความสามารถของผู้สูงอายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สังคม กิจกรรมนี้มีการดำเนินงานโดยผู้นำชักชวน จุดประกายความคิด รวมกลุ่มผู้สนใจ ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้สนใจ ร่วมฝึกปฏิบัติ นำไปใช้ จากนั้นจึงติดตามผลและสรุปผลการจัดกิจกรรม กลุ่มเป้าหมายในการจัดกิจกรรม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และประชาชนผู้สนใจทั่วไป แหล่งทรัพยากรที่ใช้ในกิจกรรมได้มาจาก ผู้มีจิตศรัทธา กลุ่ม/องค์กร ภายในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด กลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ด สนับสนุนงบประมาณและเข้าร่วมกิจกรรม ผลลัพธ์ที่ได้ในการจัดกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

3.4 ขั้นการนำแผน/โครงการไปปฏิบัติ (implementation phase)

การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในตำบลบ้านเข็ด ชุมชนได้คัดเลือกรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของตำบลโพธิ์ประจักษ์ อำเภอนาทม จังหวัดสกลนคร เป็นรูปแบบที่นำมาขับเคลื่อนงานดังกล่าว ตำบลบ้านเข็ด แบ่งเป็น 4 กระบวนการ

1. ให้ความรู้แก่ชุมชน

การขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด นอกจากจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลผู้สูงอายุเพื่อจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพแล้ว ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุนั้น กระบวนการในการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานฯ ให้แก่ชุมชนมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการวางพื้นฐาน และสร้างกรอบแนวทางการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน ชุมชนซึ่งอยู่ในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด โดยมีผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด นายกอบต.บ้านเข็ด และ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเข็ด เป็นที่ปรึกษา ได้ปรึกษาหารือกันในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งผู้นำมีความเห็นว่าชุมชนยังขาดความรู้เกี่ยวกับการดูแลฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยและ

ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพา จากปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งประเด็นปัญหาสำคัญของการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดเป็นลำดับแรกจากการประชุม AIC ในส่วนของการขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ มีความจำเป็นอย่างมากในการให้ความรู้แก่อาสาสมัครผู้สูงอายุ และกลุ่มอสม.ที่เป็นพี่เลี้ยง เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนงานฯ ชุมชนจึงได้จัดอบรมให้ความรู้ด้านดังกล่าวขึ้น โดยผอ.รพ.สต.บ้านเข็ด ได้เชิญวิทยากรจากตำบลหนองเหนียว อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี ซึ่งเป็นตำบลนำร่องในด้านการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว ซึ่งประกอบด้วยพยาบาลวิชาชีพ รพ.สต.หนองเหนียว และเลขานุการกลุ่มอสม.ตำบลหนองเหนียว โดยประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด สนับสนุนค่าอาหารและเครื่องดื่ม นายกอบต.บ้านเข็ดอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ การฝึกอบรมและค่าตอบแทนวิทยากร ผู้เข้ารับการอบรมได้แก่ สมาชิกกลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ดที่ได้รับการคัดเลือกเป็นพี่เลี้ยงให้แก่อาสาสมัครผู้สูงอายุ จำนวน 10 คน สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ที่มีจิตอาสาในการเป็นอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง และผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง จำนวน 40 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้อาสาสมัครผู้สูงอายุที่มีความรู้ความเข้าใจและถ่ายทอดความรู้ด้านการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกายให้แก่ผู้ป่วยและผู้ดูแลให้สามารถช่วยเหลือตนเอง/ผู้ป่วยในการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง เนื้อหาในการอบรมประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของผู้ป่วยติดเตียง เช่น การจัดท่านั่ง ท่านอน การเคลื่อนย้ายผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง การเคลื่อนไหวข้อ การบริการส่วนของขา แขน เป็นต้น วิทยากรยังได้ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานด้านการดูแลระยะยาวของผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง ซึ่งเป็นแนวทางของหนองเหนียวที่ใช้ในการดำเนินงานได้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยกล่าวถึงจุดเริ่มของโครงการ หมอถึงบ้านพยาบาลถึงเรือน ซึ่งสานต่อจากโครงการเพื่อนช่วยเพื่อนของสสส. มีขั้นตอนหลักๆ อยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยติดเตียง โดยใช้แบบประเมินความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ (ADL) เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการคัดเลือกกลุ่มผู้สูงอายุ ในการดูแลและลงเยี่ยมบ้าน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีคะแนนอยู่ในช่วง 0-5 เป็นกลุ่มติดเตียง กลุ่มสอง มีคะแนนอยู่ในช่วง 6-12 กลุ่มติดบ้าน กลุ่มที่ 3 มีคะแนนเกิน 12 ขึ้นไป เป็นกลุ่มติดสังคม 2) ทำหนังสือขออนุญาตครอบครัวผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุเข้าเยี่ยมบ้าน โดยกลุ่มติดเตียงจะเยี่ยมเดือนละ 1 ครั้ง กลุ่มติดบ้านลงเยี่ยม 3 เดือน/ 1 ครั้ง กลุ่มติดสังคมลงเยี่ยมปีละครั้ง ซึ่งการเยี่ยมครั้งหนึ่งจัดทีมลงเยี่ยมทีมละไม่เกิน 8 คน เพื่อตรวจสอบสุขภาพ แนะนำการกินยา ทำความสะอาดร่างกายผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ จัดสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณรอบบ้านให้ถูกสุขลักษณะและเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ บันทึกภาพและเก็บข้อมูลลงในแบบฟอร์มการดูแลผู้ป่วยต่อเนื่อง/การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย ชื่อ-นามสกุล ที่อยู่ อายุ โรคหรือความผิดปกติที่พบ อาการ การรักษาพยาบาล/ยาที่ได้รับ ผลการติดตามการลงเยี่ยม (สภาพสิ่งแวดล้อมของผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ) หลังจากนั้นจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมงานร่วมกันสรุปผลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในการดูแลต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะ/แผนในการดำเนินงาน ผล

คะแนนคุณภาพชีวิตจากองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกาย จิตใจ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เสนออบต.หนองเหียงเพื่อรายงานค่าใช้จ่ายต่อกองทุนส่งเสริมสุขภาพตำบล 3) การเสริมสร้างศักยภาพของผู้ดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องจากการลงเยี่ยมบ้าน ติดตามและสรุปประเมินผลการเยี่ยม โดยส่วนใหญ่ปัญหาที่พบในการดำเนินงานด้านการดูแลระยะยาวของตำบลหนองเหียงคือผู้ดูแลขาดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการดูแล พื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ จึงมีความจำเป็นต้องอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มผู้ดูแล เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทั่วไปของผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เช่น การดูแลเรื่องอาหาร การกินยา การดูแลรักษาความสะอาดร่างกาย การดูแลสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ให้ถูกสุขลักษณะ อุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นในการดูแลฟื้นฟู เป็นต้น เพื่อให้ผู้ดูแลสามารถดูแล ช่วยเหลือผู้ป่วย/ผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและทีมอาสาสมัครในการดูแลได้อย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

หลังจากที่ชุมชนตำบลบ้านเข็ดได้รับความรู้จากการจัดเสวนาทางวิชาการเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ และการจัดอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง ให้แก่กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ อสม.แล้วนั้น ชุมนซึ่งจัดขึ้นในรูปของคณะกรรมการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ซึ่งแบ่งเป็นคณะทำงานฯ 3 คณะ ได้แก่ คณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครฯ คณะทำงานส่งเสริมการหารายได้ฯ และคณะทำงานฯสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ได้ประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ โดยแบ่งกลุ่มย่อยเป็น 3 กลุ่ม ตามคณะทำงานดังกล่าว ผลจากการประชุมโดยสรุป เสนอให้มีการจัดตั้งกลุ่มบวติกและกลุ่มเลี้ยงเป็ดเพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้สามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ที่ประชุมยังเสนอให้ชุมชนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และนำภูมิปัญญาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจทั่วไป เช่น การปลูกดอกดาวเรือง การทำอาหารพื้นบ้าน การจักสาน เป็นต้น คณะทำงานฯ แต่ละคณะได้ดำเนินการตามผลการประชุม โดยคณะทำงานด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุขับเคลื่อนงานด้านการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุฯ และจัดกิจกรรมด้านดูแลผู้ป่วยติดเตียง และผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงที่บ้าน โดยคณะทำงานด้านการส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ ขับเคลื่อนงานด้านการจัดตั้งกลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุและดำเนินการส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพเสริม การหารายได้ ของผู้สูงอายุ เช่น การให้ความรู้ การหาทุน การตลาดประชาสัมพันธ์ การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ เป็นต้น คณะทำงานด้านการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของผู้สูงอายุ ดำเนินการขับเคลื่อนงานด้านการจัดงานประเพณีของชุมชน เช่น งานประเพณีสงกรานต์ โดยจัดกิจกรรมซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพิ่มเติม ได้แก่ กิจกรรมรดน้ำขอพรหลวงปู่แร่ โดยจัดขบวนแห่รอบตำบล กิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุที่บ้าน กิจกรรมการสวดมนต์ปัญญาต่างๆ เช่น อาหารพื้นบ้าน ประกอบด้วย หมี่แดง แกงลาว หมี่กรอบ เป็นต้น กิจกรรมร่ววงย้อนยุค เป็นกิจกรรมที่ชุมชนให้ความสนใจและได้สร้างชื่อเสียงให้แก่

ชุมชนมาตั้งแต่อดีต ซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะฟื้นฟูให้เป็นวัฒนธรรมประจำตำบลบ้านเข็ดเพื่อสืบทอดกันต่อไป นอกจากนี้ที่ประชุมยังเสนอให้มีการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาด้านการปลูกดอกดาวเรือง เพื่อให้ผู้สูงอายุนำความรู้ไปปลูกไว้เพื่อไหว้พระ ประกอบพิธีทางศาสนา สามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ที่เหลือยังนำไปจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้ตนเองอีกด้วย ดังนั้นการให้ความรู้แก่ชุมชนด้านต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดเกิดความร่วมมือกันของชุมชน โดยจัดตั้งเป็นคณะกรรมการด้านต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนงานดังกล่าวให้ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม

2. จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ

สืบเนื่องจากโครงการการดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว (Long Term care) ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านเข็ดได้ดำเนินโครงการดังกล่าว และให้ความสำคัญในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านสุขภาพของประชาชนทุกเพศวัย โดยจำแนกเพศ อายุ จำนวนผู้ป่วยโรคติดต่อ ไม่ติดต่อ เป็นต้น แบบประเมินความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวันประจำวันของผู้สูงอายุ (Barthel Activities of Daily : ADL) เพื่อจัดกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มพึ่งพาตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชน และสังคมได้ (กลุ่มติดสังคม) 2) กลุ่มที่ดูแลตนเองได้บ้าง ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง (กลุ่มติดบ้าน) 3) กลุ่มพึ่งพาตนเองไม่ได้ ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ พิการ หรือ ทูพพลภาพ (กลุ่มติดเตียง) ซึ่งพบว่าตำบลบ้านเข็ดมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุและผู้พิการอยู่เป็นจำนวนมาก โดยในกลุ่มดังกล่าว บางรายขาดผู้ดูแล ซึ่งสอดคล้องกับผลการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (AIC) ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพบว่า ปัญหาที่สำคัญด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ด คือ 1) ผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุขาดผู้ดูแล 2) ผู้สูงอายุมีรายได้ไม่เพียงพอ ขาดอาชีพเสริม 3) ผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม จากผลดังกล่าวชุมชนที่จัดตั้งขึ้น เป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ดโดยมีประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด นายกอบต.บ้านเข็ด และผู้อำนวยการรพ.สต.บ้านเข็ด เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการฯ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม/ชมรม ในตำบลบ้านเข็ด ได้แก่ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มอสม.ตำบล สมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็ด ได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในการจัดทำฐานข้อมูลด้านผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด โดยคณะกรรมการฯ ได้จัดศึกษาดูงานด้านการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ณ ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นตำบลที่มีการดำเนินงานด้านอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง และผู้สูงอายุที่เป็นระบบที่ดี และตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนตำบลบ้านเข็ด และประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางการดำเนินงาน โดยใช้ประสบการณ์จากการศึกษาดูงานดังกล่าว เพื่อลงสำรวจภาวะพึ่งพิงของผู้สูงอายุ โดยใช้คณะกรรมการฯ ขอความร่วมมือกับชมรมผู้สูงอายุและกลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ดจัดเก็บข้อมูลดังกล่าว ซึ่งเจ้าหน้าที่รพ.สต.บ้านเข็ด เป็นผู้รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลวิเคราะห์ต่อคณะกรรมการฯ หลังจากนั้น

คณะทำงานฯ ประชุมพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสำรวจร่วมกัน เพื่อใช้ประโยชน์ในงานด้านผู้สูงอายุ ร่วมกันในชุมชน จัดทำเป็นฐานข้อมูลผู้สูงอายุเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ ในตำบลบ้านเข็ดต่อไป

3. การจัดตั้งกลุ่ม/ชมรม

สืบเนื่องจากการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานผู้สูงอายุแก่สมาชิกในชุมชนตำบลบ้านเข็ด ทำให้ชุมชนมีแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานผู้สูงอายุได้อย่างมีทิศทางโดยมีการรวมกลุ่มกันตามความต้องการและความสนใจ ในการดำเนินงานดังกล่าวได้จัดตั้งเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด และแบ่งเป็นคณะทำงานส่งเสริมการดำเนินงาน 3 คณะทำงาน ซึ่งคณะทำงานส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุเป็นคณะทำงานหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำงานมีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยคณะทำงานฯ ได้ประชุมร่วมกัน โดยประธานคณะทำงานฯ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงที่มาของคณะทำงานฯ ซึ่งมาจาก โครงการวิจัย เรื่องการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้ฯ จากชุมชนที่มีการดำเนินงานด้าน ผู้สูงอายุที่มีระบบที่ดี มาใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้าน เข็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์ แบ่งกิจกรรมส่งเสริมฯ เป็น 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการส่งเสริมการเป็น อาสาสมัคร และการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ 2) กิจกรรมการส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของผู้สูงอายุ และ 3) กิจกรรมการส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ

คณะทำงานจึงได้ประชุมวางแผนหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน โดยพิจารณาทุน และ ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ ที่ประชุมได้เสนอ ดังนี้

1. การรวมกลุ่มทำอาชีพเสริมหารายได้ เช่น การทำไข่เค็ม การเลี้ยงเป็ดไข่ การทำผ้าบาติก

โดยสรุปที่ประชุมจึงมีมติให้ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มทำผ้าบาติก เนื่องจากเป็นอาชีพที่ชุมชนเคย รวมกลุ่มทำอยู่ก่อนแล้ว มีทรัพยากรที่เอื้อในการดำเนินงาน เช่น ผู้ปฏิบัติที่มีความสามารถ วัสดุ อุปกรณ์บางชนิด และผลิตภัณฑ์ยังเป็นที่ยกย่องและต้องการของลูกค้าเดิมๆ อยู่ คณะทำงานฯ จึงมี แนวคิดร่วมกันในการจัดตั้งกลุ่มผ้าบาติกขึ้นใหม่ โดยปรับโครงสร้างทีมงาน ชุดใหม่ให้มีการจัดการที่ เป็นระบบ และมีความโปร่งใสยิ่งขึ้น และใช้ชื่อกลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด และจัดตั้ง เป็นคณะกรรมการฯ โดยเน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้มีงานทำ มีรายได้ ใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์ มีการจัดการทรัพยากร จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ซึ่งแสวงหาจากสมาชิกกลุ่ม ผ้าบาติกเดิมบางส่วน และรับสมัครผู้สูงอายุที่สนใจหารายได้เพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง ทรัพยากร งบประมาณในเบื้องต้น เลขานุการกลุ่มได้ขอยืมเงินจากกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็ดเพื่อเป็น

ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ทรัพยากรด้านวัสดุอุปกรณ์ทางกลุ่มได้ขอยืมวัสดุอุปกรณ์บางส่วนจากกลุ่มผ้าบาติกเดิมที่เก็บรักษาไว้แต่ไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ มีการจัดการด้านค่าตอบแทนตามลักษณะงานที่ทำ ผลกำไรที่ได้จะมอบให้ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเซ็ด การลงมือฝึกปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มโดยผู้นำ คือ ประธานฯ และรองประธานฯ กลุ่มจะเป็นผู้ถ่ายทอด แนะนำ รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของชิ้นงานทุกชิ้นก่อนสู่ตลาด ทำให้ผ้าบาติกบ้านเซ็ดเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาด

2. การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง

สถานการณ์ทางด้านสุขภาพของสมาชิกชุมชนตำบลบ้านเซ็ด พบว่ามีจำนวนผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (AIC) ซึ่งสรุปว่าปัญหาด้านผู้สูงอายุของตำบลบ้านเซ็ดประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุฯ โดยคณะกรรมการด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุได้ประชุมร่วมกัน โดยผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านเซ็ด ประธาน คณะทำงานได้แจ้งสถานการณ์ด้านสุขภาพของประชาชนในตำบลบ้านเซ็ด และตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยที่ประชุมได้ร่วมกันวางแผนหาแนวทางโดยมีมติให้จัดตั้งเป็นกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงขึ้นเพื่อส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครผู้สูงอายุในชุมชนที่มีจิตอาสา ได้ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า อีกทั้งทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม คณะทำงานฯ ได้แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อวางแผนหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครดังกล่าว โดยสรุปมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้ 1) ชักชวน จูงใจ ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม 3) คัดเลือกผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม 3) ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเกี่ยวกับการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 4) ผู้สูงอายุลงพื้นที่ปฏิบัติ โดยมีสม.เป็นพี่เลี้ยง 5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน 6) ติดตามและสรุปผลการดำเนินงาน จากนั้นคณะทำงานจึงนำแนวทางที่วางแผนไว้สู่การปฏิบัติ ซึ่งแบ่งหน้าที่มอบหมายการดำเนินการ ดังนี้ ผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุ ผอ.รพ.สต.บ้านเซ็ด นายกอบต.บ้านเซ็ด ชักชวน และชี้แจงประโยชน์การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุในชุมชน และสรรหาทรัพยากรและความร่วมมือจากกลุ่มกองทุน/องค์กรต่างๆ จากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผู้สูงอายุรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ในเบื้องต้นจำนวน 20 คน กำหนดกติกา ร่วมกัน โดยผู้สูงอายุสามารถเลือกดูแลผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงได้ตามความสมัครใจในหมู่บ้านที่ตนรับผิดชอบ เนื่องจากความคุ้นเคยใกล้ชิดสนิทสนมกันจะทำให้อาสาสมัครผู้สูงอายุเข้าใจกันได้ดี ช่วยเป็นที่ปรึกษาให้กำลังใจกันทำให้สามารถดูแลกลุ่มเป้าหมายตรงจุด ตรงปัญหาของผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังกำหนดกติกาว่า การลงเยี่ยมแต่ละครั้งให้จัดทีมลงเยี่ยมครั้งละ 8-10 คน ในทีมจะประกอบด้วย ประธานและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่รพ.สต.บ้านเซ็ด เจ้าหน้าที่กอบต.บ้านเซ็ด กลุ่มอสม.ประจำแต่ละหมู่บ้านที่ลงเยี่ยม โดยการลงเยี่ยมจะใช้ฐานข้อมูลด้านสุขภาพของชุมชน ซึ่ง

ประเมินความสามารถในการประกอบกิจกรรมประจำวันของผู้สูงอายุ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มติดเตียง กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดสังคม ซึ่งในเบื้องต้นจะเน้นการเยี่ยมกลุ่มผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เท่านั้น นอกจากนั้นยังจัดตั้งกองทุนของกลุ่ม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการโดยรวมทุนจาก กองทุนสวัสดิการชุมชนชมรมผู้สูงอายุ และผู้มีจิตศรัทธาภายในชุมชน กลุ่มอาสาสมัครฯ ได้ร่วม ดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ จึงมีการประชุมประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อหาแนวทาง ปรับปรุงต่อไป

4. การส่งเสริมการทำงานหารายได้ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ

4.1 กิจกรรมการส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ

สืบเนื่องการศึกษาดูงาน ณ ตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี ทำให้ชุมชน ตำบลบ้านเข็ญได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการและการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ทั้งด้านอาชีพ หารายได้ อาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียง การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของ ผู้สูงอายุ ซึ่งปัญหาด้านผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ญที่สำคัญด้านหนึ่ง คือ ปัญหาของผู้สูงอายุมีรายได้น้อยไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนได้จัดตั้งคณะทำงานส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุในตำบล บ้านเข็ญขึ้น เพื่อขับเคลื่อนและดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งคณะทำงานประกอบด้วย ผู้นำได้แก่ นายก อบต. ประชาชนชมรมผู้สูงอายุ เป็นที่ปรึกษาและสรรหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรม ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม/องค์กรในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่ม อสม. กองทุนสวัสดิการชุมชน ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ได้แก่ หน่วยงานที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เช่น ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดราชบุรี สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี ได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน โดย ทบทวนประสบการณ์เดิมจากการศึกษาดูงาน ที่พบว่า การส่งเสริมการหารายได้ในช่วงแรกของตำบล โพประจักษ์ จะเป็นส่งเสริมจากอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ส่วนการส่งเสริมในระยะหลังส่วนใหญ่จะเป็น การส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพและหาอาชีพให้จำหน่าย ดังนั้นคณะทำงานฯ ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับผู้สูงอายุ โดยแทรกในวาระการประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ญ เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่ และสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความ ต้องการการทำงานหารายได้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ต้องการทำงานส่วนบุคคล ซึ่งเป็นงานที่ต่อยอดจากอาชีพเดิมคือเกษตรกรรม เช่นการปลูกดาวเรือง พืชผักสวนครัวตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น และกลุ่มที่ต้องการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น การทำผ้าบาติก การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น การทำไข่เค็ม คณะทำงานฯ จึงประชุมร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการจัดกิจกรรมหารายได้ของผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการและบริบทของชุมชน โดยวิเคราะห์ตามกิจกรรม พบว่า

บางกิจกรรมอาจไม่มีความเหมาะสมที่จะส่งเสริม เช่น การเลี้ยงเป็ดไข่ เนื่องจาก ขาดแหล่งน้ำและพื้นที่ในการเลี้ยง และเป็นภาระมากเกินไปสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนกิจกรรมปลูกพืชผักสวนครัวตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นฐานหลักของกรมพัฒนาชุมชน มีกลุ่มเป้าหมายเป็นระดับครัวเรือน ไม่ได้แยกเพศวัย ซึ่งผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวร่วมกับวัยอื่นๆได้ ทางคณะทำงานฯจึงไม่พิจารณาประเด็นดังกล่าว กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร เช่น ไข่เค็ม นั้นคณะทำงานฯเห็นว่าน่าสนใจ แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงความคุ้มค่าในการลงทุนค่อนข้างต่ำ เนื่องจากชุมชนไม่มีแหล่งวัตถุดิบเป็นของตนเอง ต้องซื้อจากภายนอกซึ่งมีราคาสูง ดังนั้นผลผลิตที่ได้ต้องจำหน่ายราคาสูงเช่นกัน ทำให้ไม่สามารถแข่งขันด้านการตลาดกับพื้นที่อื่นๆได้ สำหรับกิจกรรมปลูกดาวเรือง เป็นกิจกรรมที่คณะทำงานฯให้ความสนใจและมีความเป็นไปได้ในการดำเนินการ เนื่องจาก มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการถ่ายทอดความรู้ด้านการปลูก การบำรุงรักษา และการขยายพันธุ์ โดยประกอบเป็นอาชีพหลักได้อยู่แล้ว แต่ไม่หวงความรู้ เคล็ดลับต่างๆโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการหารายได้เสริม หรือเพื่อใช้ในครอบครัว ประกอบกับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่จะนิยมไปทำบุญที่วัดและนำดอกไม้ไปบูชาพระอย่างสม่ำเสมอ หากผู้สูงอายุสามารถปลูกดอกดาวเรืองซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีความทนทาน ปลูกและดูแลรักษาง่าย ก็จะสามารถลดรายจ่ายของครอบครัว และถ้าเหลือก็จำหน่ายภายในชุมชนเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง และกิจกรรมที่คณะทำงานฯให้ความสำคัญมากคือ กิจกรรมการทำผ้าบาติก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีความพร้อมอยู่แล้วทั้งบุคคลากร วัสดุอุปกรณ์ การตลาด แต่เนื่องจากขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและความไม่เข้าใจกันในการจัดการของสมาชิกภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มสลายตัว ไม่สามารถดำเนินการสานต่อได้ เมื่อผู้วิจัยได้เข้ามาส่งเสริมงานด้านผู้สูงอายุใน ชุมชน ชุมชนจึงมีความคิดในการรวมกลุ่มกันใหม่ ตั้งเป็นกลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุบ้านเข็ด เนื่องสมาชิกกลุ่มผ้าบาติกเดิมส่วนใหญ่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น จึงสามารถรื้อฟื้นการทำผ้าบาติกขึ้นใหม่ โดยเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากเดิมกลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งทางศูนย์ฝึกอาชีพสมเด็จพระเทพฯ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้เคยเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุโดยปรับโครงสร้างการทำงานใหม่ ปรับการบริหารจัดการและให้มีความโปร่งใสและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คณะทำงานฯจึงเห็นควรให้มีการส่งเสริมกิจกรรมการทำผ้าบาติกและกิจกรรมการปลูกดอกดาวเรืองให้แก่ผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด จากนั้นคณะทำงานฯได้ดำเนินการโดยกิจกรรมปลูกดาวเรืองได้เชิญภูมิปัญญาชาวบ้าน มาถ่ายทอดให้ความรู้แก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และผู้สนใจ มีผู้เข้าร่วมประมาณ 20 คน ในการให้ความรู้เป็นการบรรยายประกอบการสาธิตและให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกการปฏิบัติ ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การเพาะเมล็ดพันธุ์ เคล็ดลับการปลูกด้วยกิ่งพันธุ์ วิธีการบำรุงรักษา ตลาดรองรับทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากนั้นได้แจกเมล็ดพันธุ์ให้กลุ่มผู้สูงอายุกลับไปปลูกที่บ้าน และรายงานผลต่อคณะทำงานฯในการประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะสามารถปลูกได้ผลดี โดยปลูกไว้ใช้ในครอบครัว มีจำนวนน้อยที่ปลูกไว้จำหน่าย เพราะ

ปลูกจำนวนไม่มากและได้ดอกขนาดเล็ก ไม่ค่อยได้ราคา จึงมักนิยมปลูกไว้ใช้เองมากกว่า ส่วนกิจกรรมการทำผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด คณะทำงานฯได้ช่วยประสานทางงบประมาณจากศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นทุนประเดิม ในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์และนำวิทยากรจากภายนอกมาอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคนิคการทำผ้ามัดย้อม เพื่อขยายตลาดให้กว้างขึ้น กิจกรรมผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุ นอกจากจะสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทำผ้าบาติก ให้แก่ลูกหลานและผู้สนใจที่เข้ามาเรียนรู้กับกลุ่มผ้าบาติกอีกด้วย จึงเป็นการส่งเสริมใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในแก่สมาชิกในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

4.2 กิจกรรมการดูแลผู้ป่วยติดเตียง และผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง

ชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง โดยกลุ่มอาสาสมัครฯ ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ผอ.รพ.สต.บ้านเข็ด นายกอบต.บ้านเข็ด กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม/ชมรม/องค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มอสม.บ้านเข็ด ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาชุมชนหมู่ 4 กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็ด กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข รพ.สต.บ้านเข็ด นักพัฒนาชุมชน อบต.บ้านเข็ด เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี สืบเนื่องจากการศึกษาดูงาน ณ ตำบลโพธิ์ประจักษ์ จังหวัดสิงห์บุรี เกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ ประกอบกับเกี่ยวกับการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ชุมชนได้เห็นความสำคัญและประโยชน์ในการทำกิจกรรมอาสาสมัครดังกล่าวร่วมกัน ประธานกลุ่ม ได้แก่ ผอ.รพ.สต.บ้านเข็ด ได้จัดอบรมให้ความรู้ ให้แก่อาสาสมัครผู้สูงอายุและกลุ่มอสม. ตำบลบ้านเข็ด เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่กลุ่มอาสาสมัคร จากนั้นลงฝึกปฏิบัติโดยกลุ่มอสม.คอยเป็นที่เลี้ยงให้กับกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ ในการฝึกปฏิบัติอาสาสมัครผู้สูงอายุทำหน้าที่ดูแลด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ให้คำปรึกษา ฟื้นฟูสภาพร่างกายให้แก่ผู้ป่วยติดเตียง /ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและผู้ดูแล ซึ่งการลงเยี่ยมบ้านจะลงเยี่ยมเป็นทีมงาน ประกอบด้วย ผู้นำ ได้แก่ ประธานและเลขานุการชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ประธานกลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ด ผู้ปฏิบัติได้แก่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ตำบลบ้านเข็ดและสมาชิกกลุ่มอสม.ตำบลบ้านเข็ด ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข รพ.สต.บ้านเข็ด ซึ่งผลการดำเนินงานดังกล่าวจะนำมาพูดคุยหารือกันในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มอาสาสมัครฯ กลุ่มอาสาสมัครจะวิเคราะห์ผลการปฏิบัติร่วมกันเพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข และจัดทีมงานซึ่งประกอบด้วยหลายๆ ฝ่ายในชุมชนลงเยี่ยมบ้านพร้อมกัน นักพัฒนาชุมชนอบต.บ้านเข็ด ทีมงานจะลงเยี่ยมบ้านผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงครั้งละประมาณ 8-10 คน เดือนละ 1 ครั้ง ดังนั้นการลงเยี่ยมบ้านดังกล่าวจึงสามารถดูแลผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงได้ครบทุกมิติ คือ กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุจะดูแลทำความสะอาดร่างกาย สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม กลุ่มอสม.จะเป็นที่เลี้ยงให้อาสาสมัครผู้สูงอายุและ

เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการตรวจแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย แก่ผู้ป่วย/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและผู้ดูแล ซึ่งเป็นการดูแลด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ส่วนนักพัฒนาชุมชนของอบต. จะช่วยให้คำปรึกษาในด้านรายได้เงินสงเคราะห์ต่างๆ รวมถึงการประสานขอกายอุปกรณ์ที่ช่วยให้ผู้ป่วย/ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้าง เช่น รถโยก ไม้ค้ำยัน วอล์คเกอร์ เป็นต้น โดยขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และผู้มีจิตศรัทธา

4.3 กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

ชุมชนตำบลบ้านเข็ได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เน้นกิจกรรมด้านหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ชุมชนจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุขึ้น โดยมีคณะทำงานฯ เพื่อดำเนินงาน 3 คณะ โดยคณะทำงานส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน เป็นคณะทำงานฯ ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ทำกิจกรรมและมีส่วนร่วมทางสังคม ประกอบกับการนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุถ่ายทอดให้รุ่นลูกหลาน คณะทำงานฯ ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำได้แก่ นายกอบต. ประธานชมรมผู้สูงอายุ ผู้ปฏิบัติได้แก่ สมาชิกกลุ่ม/องค์กรในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่ม อสม. กองทุนสวัสดิการชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเด็กและเยาวชน บุคลากร รพสต. บ้านเข็ บุคลากร อบต. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชน ประธานคณะทำงาน ได้กล่าวถึงปัญหาของผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ จากการประชุม AIC ซึ่งปัญหาผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เป็นปัญหาที่สำคัญพักหนึ่งที่ชุมชนควรคิดและแก้ไขร่วมกัน ดังนั้นประธานฯ ให้คณะทำงานฯ ร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการป้อนคำถามนำเพื่อจุดประกายความคิด เกี่ยวกับการทำอะไรให้ผู้สูงอายุทุกกลุ่ม สามารถเข้าร่วมกิจกรรมด้านการสืบสาน วัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งได้แนวคิดให้จัดกิจกรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง และเป็นกิจกรรมเชิงรุก สามารถเข้าสู่กลุ่มเป้าหมายได้ทุกกลุ่ม จากนั้นคณะทำงานฯ ได้แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อวางแผนหาแนวทางจัดกิจกรรม

คณะทำงานฯ จึงร่วมกันคิดวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางจัดกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน โดยให้ผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน นอกจากการเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบกับสถานการณ์ผู้สูงอายุของชุมชน ที่มีจำนวนผู้สูงอายุ ที่อยู่ภาวะพึ่งพิงค่อนข้างมาก คณะทำงานฯ จึงมีแนวคิดการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุกลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ (ติดเตียง) และผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง (กลุ่มติดบ้าน) แต่ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้ มีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมของชุมชน จึงมติให้จัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุที่บ้าน เป็นกิจกรรมเพิ่มเติมจากกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ที่จัดขึ้นเป็นประจำที่วัดดังกล่าว โดยเริ่มจากกิจกรรมช่วงเช้า จะจัด

ขบวนแห่หลวงปู่แร่(พระครูบรรหารศีลคุณ) ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดเชตสภาราม เป็นเคารพศรัทธาของสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน โดยขบวนแห่จะเคลื่อนไปรอบชุมชนตามจุดที่นัดหมายในหมู่ต่างๆ โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุ เด็ก และผู้สนใจทั่วไปคอยรอรับขบวนแห่ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุทุกกลุ่มในชุมชนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมสรงน้ำพระ โดยผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง ทีมงานขบวนแห่จะนำรูปเหมือนจำลององค์เล็กไปให้สรงน้ำถึงในบ้าน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้จะรอสรงน้ำรูปเหมือนหลวงปู่แร่องค์ใหญ่ในขบวนแห่ และผู้ร่วมขบวนแห่ยังเตรียมน้ำที่นำมารดน้ำขอพรผู้สูงอายุตามหมู่ต่างๆที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุบางคนมีความซาบซึ้งจนถึงกลั้นน้ำตาไว้ไม่อยู่ กิจกรรมการรดน้ำขอพรนอกจากจะเป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีในอดีตแล้ว เงินรายได้จากการบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ยังช่วยนำไปทำนุบำรุงศาสนสถานอีกด้วย เนื่องจากตำบลบ้านเชตเป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อชาติเป็นชาวลาว ซึ่งอพยพมาอยู่อาศัยตั้งแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆจึงยังคงยึดถือแบบชาวลาวดั้งเดิม โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งยังคงสืบทอดกันต่อมาจนปัจจุบัน ซึ่งอาหารพื้นบ้านขึ้นชื่อของชุมชนได้แก่ หมี่แดง แกงลาว และหมี่กรอบ ดังนั้น คณะทำงานฯจึงได้คิดกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมืองดังกล่าวขึ้น ซึ่งหลังจากขบวนแห่หลวงปู่แร่กลับมาถึงบริเวณวัด จะเป็นช่วงพักผ่อนตามอัธยาศัยและรับประทานอาหารกลางวัน คณะทำงานฯจึงใช้ช่วงเวลาดังกล่าวเชิญภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีฝีมือการทำอาหารเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จัดการสาธิตทำอาหารพื้นบ้านขึ้นบริเวณลานวัด ถ่ายทอดเคล็ดลับการปรุงแต่งอาหารให้กับผู้สนใจทั่วไป ซึ่งผู้ชมการสาธิตจะได้ชิมอาหารพื้นบ้านพร้อมกัน ได้รับความรู้เพื่อนำไปใช้ในครอบครัวช่วงบ่ายได้เข้าสู่กิจกรรมซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้ว คือการสรงน้ำพระ การก่อเจดีย์ทราย เมื่อเข้าสู่ช่วงเย็นทางคณะทำงานฯได้ร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมาอีกครั้งกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่กำลังจะสูญหาย นั่นคือ กิจกรรมรำวงย้อนยุค คณะรำวงที่มีชื่อเสียงอำเภอพนสนิคม อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี เป็นพื้นที่ก่อกำเนิด เช่น ชาตรี ศรีชล บุปผา สายชล เรียบ ดาราน้อย เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นนักร้องลูกทุ่งชื่อดังของประเทศ ดังนั้นจึงพูดได้ว่า รำวงย้อนยุคเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมในชุมชนและเขตพื้นที่ใกล้เคียงจนสืบสานกันต่อมา จุดเด่นของรำวงนอกจากท่วงทำนองจังหวะในการรำแล้ว นางรำถือเป็นสิ่งสำคัญที่ดึงดูดความสนใจเป็นอย่างมาก แต่ในปัจจุบันนี้แทบจะไม่มีแล้ว โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ไม่ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงดังกล่าว

คณะทำงานฯ จึงมีความคิดร่วมกันที่จะจัดขึ้นเพื่อฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นรากเหง้าของชุมชนตั้งแต่ครั้งอดีต ให้ลูกหลานชาวตำบลบ้านเชตได้เห็นคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั่งงามต่อไป คณะทำงานฯจึงได้ไปชักชวนและรวบรวมสมาชิกในชุมชนทั้งวัยสูงอายุและเตรียมเข้าสู่วัยสูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมโดยมอบหมายและแบ่งงานกันตามความถนัด เช่น

นักร้อง นักดนตรี นางรำ เป็นต้น ซึ่งมีการฝึกซ้อมกันเป็นระยะ ซึ่งแสดงแต่ในพื้นที่อื่น คณะทำงานจึงรวบรวมนางรำและนักร้องที่อยู่ในวัยสูงอายุเข้าร่วมวงด้วย เพื่อเป็นวงรำวงของชุมชนตำบลบ้านเข็ด หากมีงานบุญ งานประเพณี ก็จะได้นำพาแสดงเพื่อสร้างสีสันให้แก่งานและฟื้นฟูบรรยากาศเก่าๆที่เคยมีมาในอดีตกลับคืนสู่ชุมชน ในขณะที่จัดกิจกรรมนักร้องจะเชิญชวนผู้ชมเพื่อซื้อตั๋วหรือเหมารอบรำวง โดยนางรำจะเต้นและรำและเดินหมุนรอบเป็นวงกลมไปตามจังหวะต่างๆ เมื่อหมุนรอบจะเป่านกหวีดเพื่อส่งสัญญาณให้ขึ้นเพลงใหม่หรือหมดรอบ หากผู้ใดต้องการรำวงต่อต้องซื้อตั๋วเพิ่ม รายได้ในการจัดกิจกรรม โดยหักค่าใช้จ่ายแล้ว คณะทำงานฯได้เข้าร่วมสมทบถวายวัดบ้านเข็ดเพื่อบำรุงศาสนสถาน หลังจากการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนแล้ว คณะทำงานฯได้ประชุมร่วมกันเพื่อสรุปและประเมินผลการจัดกิจกรรม พร้อมทั้งร่วมกันหาแนวทางปรับปรุงการจัดกิจกรรมให้ดีขึ้น และนำข้อสรุปดังกล่าวรายงานผลต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

...วัด เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ผู้สูงอายุจะเข้าไปร่วมกิจกรรมของวัด ชุมชน เมื่อมีกิจกรรมจะเรียกผู้สูงอายุเข้ามาร่วมกันเพื่อจัดกิจกรรม เช่น สงกรานต์มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การพบปะสังสรรค์กัน เล่าสู่กันฟังเรื่องปัญหาความเดือดร้อน...

(ผู้นำ 2, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2557)

...จริงๆเราก็เริ่มจากวัด ถ้าวัดมีพิธีการต่างๆ คนเริ่มเข้าวัดพิธีกรรม วันศาสนา ทำบุญก็ดี ที่เอาผู้สูงอายุออกมาจากบ้าน ที่เป็นพิธีกรรมตอนแรกก็ไม่ได้ชวน อาศัยวัดเป็นศูนย์รวม...

(อาจารย์ 1, สัมภาษณ์, 25 เมษายน 2557)

โดยสรุปกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ทำให้ชุมชนได้จัดกิจกรรมและทำงานร่วมกัน ซึ่งได้แนวทางจัดกิจกรรม 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมรดน้ำขอพรผู้สูงอายุที่บ้าน 2) กิจกรรมการสาธิตภูมิปัญญาด้านการทำอาหารพื้นบ้าน 3) กิจกรรมรำวงย้อนยุค และได้ดำเนินการจัดกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม ซึ่งเมื่อดำเนินการเรียบร้อยแล้ว คณะทำงานฯได้จัดประชุมร่วมกันเพื่อสรุปผลและหาแนวทางการปรับปรุงการจัดกิจกรรม โดยข้อเสนอแนวทางนี้ได้นำเสนอต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุของตำบลบ้านเข็ด เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานครั้งต่อไป

3.5 ขั้นติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and valuation phase)

การดำเนินงานส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในตำบลบ้านเข็ด ซึ่งในรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของตำบลโพประจักษ์ อำเภอนาทอง จังหวัดสิงห์บุรี มีการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ในลักษณะสามประสาน ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ อบต. บ้านเข็ด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านเข็ดซึ่งคณะกรรมการฯได้รวบรวมสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องจัดตั้งเป็นคณะทำงานฯขึ้นมา 3 คณะ ได้แก่

- 1) คณะทำงานฯส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ
- 2) คณะทำงานฯส่งเสริมการเน้นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ
- 3) คณะทำงานฯส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ

ซึ่งคณะกรรมการได้ดำเนินงานตามปัญหาและความต้องการด้านผู้สูงอายุของชุมชน จากการประชุมระดมความคิด (AIC) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบ้านเข็ด มีปัญหาดังนี้ 1)มีภาวะพึ่งพาสูงและขาดผู้ดูแล 2)มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ3)ไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ดังนั้น การดำเนินงานรองคณะกรรมการฯจึงต้องแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงก่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุและช่วงส่งเสริมผู้สูงอายุ ช่วงก่อนการส่งเสริมผู้สูงอายุ คณะกรรมการฯได้ดำเนินการตามกระบวนการส่งเสริมขั้นแรกคือ การศึกษารวบรวมข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ กรจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ โดยคณะกรรมการฯได้มอบหมายให้คณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ลงสำรวจเพื่อจำแนกผู้สูงอายุตามศักยภาพ ด้วยแบบประเมินความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ (Barther Activitier of Daily Living : ADL) ซึ่งปัญหาที่พบในการดำเนินงานคือ แบบประเมินดังกล่าวข้อความอาจใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ทำให้ผู้สำรวจซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่ม อสม. ไม่สามารถสื่อสารทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัวได้อย่างชัดเจน ผลที่ได้จากการสำรวจจึงอาจมีความเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริงได้ ดังนั้นคณะทำงานฯได้นำปัญหาดังกล่าวเข้าประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข ซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าจะมีการปรับปรุงแบบประเมินผู้สูงอายุ (ADL) ให้มีความเหมาะสมกับสภาพบริบทชุมชน โดยการนำแบบสอบถามที่ได้รับการพัฒนาแล้วจำชุมชนต้นแบบ เช่น ตำบลโพประจักษ์ อำเภอนาทอง จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มสทส) เข้าไปส่งเสริมด้านการพัฒนาแบบสำรวจดังกล่าวและใช้ได้ผลดี กลุ่ม อสม. และชาวบ้านที่มีจิตอาสาสามารถเก็บข้อมูลดังกล่าวได้ อีกประการหนึ่ง สภาพโดยทั่วไปของตำบลบ้านเข็ดในช่วงกลางวันจะมีแต่ผู้สูงอายุอยู่กันเองหรืออยู่ตามลำพัง ลูกหลานจะไปทำงานหรือเรียนหนังสือ การเก็บข้อมูลควรเก็บในช่วงที่มีลูกหลานอยู่ด้วย เพื่อจะได้ตอบคำถามให้ชัดเจนขึ้น ข้อมูลที่ได้จะมี

ความเที่ยงตรง ถูกต้องตามหลักวิชาการ สามารถนำไปเป็นบานข้อมูลเพื่อใช้ในการดำเนินส่งเสริมด้านผู้สูงอายุของชุมชนตำบลบ้านเข็ดต่อไป

กระบวนการที่สอง ได้แก่ การให้ความรู้ด้านผู้สูงอายุแก่ชุมชน สืบเนื่องจากชุมชนได้ไปศึกษาดูงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ณ ตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี และกลับมาทบทวนในที่ประชุมของคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งจัดเป็นเวทีวิชาการให้ความรู้ด้านการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จากนั้นคณะกรรมการฯได้แต่งตั้งคณะทำงานฯขึ้นมา 3 คณะ ซึ่งผลจากปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน ในการประชุม (AIC) เป็นลำดับแรก คือ ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงเป็นจำนวนมากและขาดผู้ดูแล ดังนั้นคณะทำงานฯด้านการส่งเสริมอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการฯให้ดำเนินการขับเคลื่อนงานด้านอาสาสมัคร คณะทำงานฯจึงได้จัดอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ให้แก่ กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุกลุ่มอสม. ซึ่งเป็นที่เลี้ยง เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ใหม่เกี่ยวกับการดูแลระยะยาวของผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุ ซึ่งในการจัดอบรมให้ความรู้ดังกล่าว จะให้ความรู้ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ใหญ่ คือ อสม. ซึ่งมีประสบการณ์พื้นฐานอยู่แล้วเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยและผู้สูงอายุพร้อมๆกัน จึงทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจในเนื้อหาบางประเด็นที่ลึกซึ้ง และค่อนข้างยากในการเรียนรู้ ประกอบกับการอบรมดังกล่าว ขาดการทดสอบความรู้ก่อนและหลัง การอบรมว่าผู้สูงอายุมีความรู้มากขึ้นเท่าใด หลังจากจัดอบรม คณะทำงานฯจึงได้ประชุมร่วมกัน เพื่อสรุปผลและหาแนวทางแก้ไข ซึ่งมีมติที่ประชุมเห็นสอดคล้องกันว่า การจัดอบรมให้ความรู้ที่ต้องใช้หลักวิชาการหรือทักษะการปฏิบัติที่ค่อนข้างยากซับซ้อน ควรจัดแยกกลุ่มผู้สูงอายุต่างหาก และควรมีการทดสอบความรู้ก่อนการอบรม วัตถุประสงค์การเรียนรู้ และทดสอบหลังการอบรม เพื่อเปรียบเทียบดูการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการปฏิบัติ

ช่วงที่สองคือช่วงการส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งในช่วงดังกล่าวประกอบด้วย 2 กระบวนการแรกคือ กระบวนการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรม โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด โดยประชุมและพิจารณาร่วมกันหลังการให้ความรู้แก่ชุมชน มีความเห็นสอดคล้องกันว่า กิจกรรมที่ชุมชนควรส่งเสริมผู้สูงอายุควรมีความสอดคล้องกับปัญหาที่พบ ซึ่งถ้าเรียงความตามระดับปัญหาแล้ว พบว่า ปัญหาทางด้านผู้สูงอายุในชุมชนมีภาวะพึ่งพิงและขาดผู้ดูแลมาเป็นอันดับแรก อันดับสองลงไปคือ ผู้สูงอายุมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ที่ประชุมจึงได้มอบหมายให้คณะทำงานฯส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ และคณะทำงานฯส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ รวบรวมสมาชิกในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ดังกล่าว และจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมา 2 กลุ่มในตำบลบ้านเข็ด คือ 1) กลุ่มอาสาสมัครผู้ดูแลผู้ป่วยติดเตียง/ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง 2) กลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุบ้านเข็ด ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครขึ้นใน

ชุมชน คณะทำงานฯ ได้ติดตามการดำเนินงานพบว่า กลุ่มในช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่และกลุ่ม อสม. จะมีสมาชิกชมรมผู้สูงอายุอยู่บ้างไม่มากนัก ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังไม่ค่อยให้ความสำคัญและเห็นประโยชน์ของการเป็นอาสาสมัคร คณะทำงานฯ จึงประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข ซึ่งสรุปว่าที่ประชุมเห็นควรให้ชุมชนหรือผู้สูงอายุมีความไว้วางใจ เชื่อถือ เช่น กลุ่ม อสม. ชักชวนและโน้มน้าวใจให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมการเป็นอาสาสมัคร โดยการพาลงไปดูสถานการณ์จริงของผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า หรือใช้สื่อเพื่อสร้างความสะเทือนใจ ให้อยากเข้าไปป่วยเหลือ ประกอบการเยี่ยมของอาสาสมัครบางครั้งต้องของเยี่ยมให้กำลังใจกลุ่มเป้าหมาย โดยในช่วงแรกกลุ่มอาสาสมัครได้รับการสนับสนุนจากกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ของชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นงบประมาณจำกัด ทำให้การสนับสนุนขาดความต่อเนื่อง คณะทำงานฯ จึงหาแนวทางร่วมกัน โดยให้กองทุนต่างๆ ในชุมชนซึ่งโดยปกติมีงบประมาณก้อนหนึ่งเพื่อดำเนินงานสาธารณประโยชน์อยู่แล้ว ให้บูรณาการงบประมาณและจัดตั้งเป็นกองทุนรวมของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน สำหรับกลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด คณะทำงานส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุได้อบรมสมาชิกจากกลุ่มผ้าบาติกเดิมบางส่วน ซึ่งปัจจุบันกำลังเข้าสู่วัยสูงอายุกันเป็นส่วนใหญ่ และอบรมจากกลุ่มผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด จัดตั้งเป็นกลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ดขึ้น ในการดำเนินการจัดตั้งกลุ่ม คณะทำงานฯ ได้เข้าติดตามแลประเมินสภาพการจัดตั้ง พร้อมทั้งสำรวจปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานพบว่าวัสดุอุปกรณ์ของเดิมมีบางอย่างที่นำมาใช้ได้ แต่ส่วนใหญ่ต้องจัดหาซื้อโดยเฉพาะวัสดุสิ้นเปลือง เช่น สี เทียน ผ้า ซึ่งปัญหาในช่วงแรก กลุ่มผ้าบาติกได้ปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับงบประมาณที่ใช้ในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ โดยเลขานุการกลุ่มผ้าบาติกซึ่งเป็นประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านเข็ด ได้เสนอให้ยืมเงินจากกองทุนสวัสดิการชุมชนมาใช้เป็นกองทุนตั้งต้นก่อน เพื่อได้ผลกำไรแล้วค่อยทยอยส่งคืนกองทุนโดยไม่เสียดอกเบี้ยจำนวนสองหมื่นบาท ซึ่งสมาชิกกลุ่มมีมติเห็นสอดคล้องให้ยืมเงินจากกองทุนฯ มาเพื่อใช้ดำเนินงาน ปัญหาที่พบอีกประการคือ ขาดแรงงานที่มีฝีมือ คณะทำงานฯ จึงได้ประสานภาครัฐฯ คือ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี ให้ช่วยสนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งใช้พัฒนาฝีมือสมาชิกในกลุ่มและผู้สนใจเข้าร่วมเรียนรู้ โดยสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถจะช่วยถ่ายทอดเทคนิควิธีการทำโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนให้มีงานทำ มีรายได้

กระบวนการที่สองของช่วงการส่งเสริมฯ ได้แก่ การส่งเสริมการทำงานหารายได้และกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งต่อเนื่องจากการจัดตั้งกระบวนการกลุ่ม/ชมรม ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการดูแลผู้ติดเตียงและผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง เมื่อชมรมได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้ติดเตียงและผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงขึ้นแล้วก็ดำเนินงานร่วมกัน ลงเยี่ยมบ้านผู้ป่วย ผู้สูงอายุ จากการลงติดตามผลการดำเนินงานของคณะทำงานส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของ

ผู้สูงอายุ โดยเข้าร่วมสังเกตการณ์และลงเยี่ยมบ้านด้วยนั้น พบว่ากิจกรรมดังกล่าวมีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ยังขาดระบบ ขาดการเป็นทีม ชุมชนยังไม่มีการจัดระบบเยี่ยมและแบ่งความรับผิดชอบอย่างชัดเจนว่าอาสาสมัครผู้สูงอายุรับผิดชอบบ้านใดบ้างอย่างชัดเจน ใครว่างก็เข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นจึงขาดอาสาสมัครที่รับผิดชอบและติดตามผลกลุ่มเป้าหมายแต่ละบ้าน ประกอบกับบางครั้งอาสาสมัครผู้สูงอายุติดภาระทางบ้าน จึงไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงานยังขาดการดำเนินงานที่เป็นทีม เป็นระบบที่ดี คณะทำงานฯประชุมร่วมกันกับกลุ่มอาสาสมัครฯ ซึ่งได้แนวทางร่วมกันโดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 8 หมู่บ้านอาสาสมัครผู้สูงอายุหมู่ละ 2 คน ดูแลและติดตามผลเพื่อรายงานทีมหลัก ซึ่งประกอบด้วยบุคลากร รพสต.บ้านเซ็ด บุคลากร อบต.บ้านเซ็ด ประธานและเลขาชมรมผู้สูงอายุบ้านเซ็ด หมุนเวียนเยี่ยมบ้านตามรายงานสถานการณ์ของผู้ป่วย ผู้สูงอายุในชุมชน จากอาสาสมัครผู้สูงอายุและกลุ่ม อสม. ประจำหมู่คอยเป็นที่ปรึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ แต่อย่างไรก็ตามอาสาสมัครผู้สูงอายุและอสม. ประจำมู่ดังกล่าวถึงไม่สามารถรองรับกับสถานการณ์ด้านสุขภาพและภาวะการพึ่งพิงของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากได้ ในเวลาต่อมา รพสต. บ้านเซ็ดได้จัดโครงการยิวจิตอาสาขึ้นเพื่อรวบรวมเยาวชนที่มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน คณะทำงานฯจึงได้สานต่อเจตนารมณ์ดังกล่าว โดยนำกลุ่มเด็กนักเรียนเข้าร่วมทีมอาสาสมัครดูแลผู้ป่วยติดเตียงและผู้สูงอายุ และลงเยี่ยมบ้านเพื่อช่วยเหลือดูแลสภาพแวดล้อมในบ้านและบริเวณรอบบ้านของผู้ป่วย/ผู้สูงอายุ ซึ่งทำให้ทีมอาสาสมัครฯทำงานเป็นระบบและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทั่วถึง ปัญหาอีกประการคือ ขาดงบประมาณในการซื้อของเยี่ยมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งทางกลุ่มอาสาสมัครเสนอให้มีการบูรณาการกองทุนต่างๆในชุมชน เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนรวมเพื่อกิจกรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นแผนระยะยาว แต่ทางคณะทำงานฯได้หารือร่วมกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยขอสนับสนุนของเยี่ยมจากทางวัดที่ได้จากการทำบุญตักบาตรซึ่งทางวัดเห็นสมควรให้แบ่งปันไปให้ญาติโยม ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) กิจกรรมส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ แบ่งงานเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคืองานส่วนบุคคล ได้แก่ การปลูกดอกดาวเรือง ซึ่งเป็นดอกไม้ที่ผู้สูงอายุ นิยมนำมาบูชาพระในวันสำคัญของศาสนา ซึ่งปัญหาที่พบในการดำเนินงานเกิดจากผู้สูงอายุไม่นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือบางคนนำไปใช้ในครอบครัวเท่านั้น เนื่องจากปลูกกันจำนวนไม่มากและดอกดาวเรืองมีขนาดไม่ได้มาตรฐานขายไม่ได้ราคาเท่ากับดอกที่ได้จากเมล็ดพันธุ์

จากปัญหาที่พบคณะทำงานฯจึงเปลี่ยนแนวทางโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปลูกเพื่อใช้ เหลือค่อยจำหน่าย ประกอบกับสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้สูงอายุโดยติดต่อแหล่งตลาด เช่น ร้านขายดอกไม้ พวงมาลัยในชุมชน รับซื้อดอกดาวเรืองจากผู้สูงอายุ เมื่อตัดดอกแล้วจะนำมารวมกันไว้ที่จุดหนึ่งในหมู่บ้านให้พ่อค้าแม่ค้ามารับต่อไป ทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้บ้างไม่มากนักแต่สม่ำเสมอขึ้นอยู่กับความกระตือรือร้นของแต่ละคนกลุ่มที่สอง คือ งานที่มีลักษณะรวมกลุ่ม ได้แก่ การทำผ้าบา

ติก สืบเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มผ้าบาติกชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านเข็ด ทางกลุ่มได้ดำเนินงานจัดทำผ้าบาติกที่มีความสวยงามมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด แต่พบปัญหาที่สำคัญคือ ขาดแรงงานที่มีทักษะฝีมือและผลิตชิ้นงานไม่ทันต่อความต้องการของตลาด คณะทำงานฯจึงได้ปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยเสนอให้กลุ่มชักชวนและรับสมาชิกเพิ่มเติมโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน เพราะขั้นตอนการดำเนินงานบางขั้นตอน เช่น การลอกลาย ลงสี ไม่เหมาะสมกับวัยสูงอายุ ส่วนผู้สูงอายุอาจร่วมทำให้ขั้นตอนอื่นๆที่ไม่ต้องใช้สายตามากนัก เช่น การต้ม การซัก เป็นต้น 3) กิจกรรมสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ สืบเนื่องจากปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งปัญหาผู้สูงอายุไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมเป็นปัญหาสำคัญที่ชุมชนต้องหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน คณะทำงานด้านการสืบสานวัฒนธรรมฯจึงได้ปรึกษาหารือกันและเห็นควรให้จัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมฯร่วมในวันแพร่เพณีสงกรานต์ที่ชุมชนร่วมกันจัดเป็นประจำอยู่แล้ว โดยมีกิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรมการแห่หลวงปู่แร่ จันทโร(พระคุณบรรหารศิลคุณ) ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของสมาชิกในชุมชน กิจกรรมรดน้ำขอพรผู้สูงอายุที่บ้าน กิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านประกอบด้วยหมี่แดง แกงลาว หมี่กรอบ และกิจกรรมร่ายย่อนยุค

คณะทำงานสืบสานวัฒนธรรมได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวตั้งแต่การเตรียมงาน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลการจัดงาน ซึ่งการติดตามผลการจัดกิจกรรมโดยการสอบถามสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ดี ช่วยรื้อฟื้นวัฒนธรรม ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และจากการทำงานร่วมกันทำให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน จึงควรจัดให้เป็นประเพณีสืบสานกันต่อไปให้แก่รุ่นลูกหลาน แต่อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานก็ได้พบปัญหาอุปสรรค ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ดำเนินงาน ซึ่งในการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมดังกล่าว งบประมาณได้จากการเรียไโรบริจาคจากผู้นำกลุ่ม/องค์กร และสมาชิกในชุมชนคณะทำงานฯจึงปรึกษาหารือร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางแก้ปัญหาด้วงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินงานดังกล่าว โดยมีความเห็นสอดคล้องกันว่า หากชุมชนต้องการสืบสานกิจกรรมดังกล่าวให้เป็นวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน และจัดต่อเนื่องทุกๆปี ควรจัดหาแหล่งงบประมาณที่มีความแน่นอนจาก อบต. หรือการสนับสนุนจากภาคประชาชน เช่น งบประมาณจากกองทุนต่างๆในชุมชน ซึ่งสามารถบูรณาการงบประมาณร่วมกันเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ได้ โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

หลังจากที่ชุมชนดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุตามกระบวนการทั้ง 4 กระบวนการแล้ว คณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเข็ด ได้จัดสรุปผลการดำเนินงานในรูปแบบของเวทีเสวนา โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาประกอบด้วย คณะกรรมการฯและคณะทำงานฯทั้ง 3 คณะ กลุ่มยุวจิตอาสาตำบลบ้านเข็ด หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 8 จังหวัดชลบุรี จำนวน 60 คน ซึ่ง

ในเวทีการเสวนาแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ช่วงแรก ช่วงอดีต คณะกรรมการฯ ได้เชิญภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านกลองยาวมาเล่าเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนตำบลบ้านเข็ด โดยเฉพาะ ศิลปะการแสดงกลองยาวที่อยู่คู่ชุมชนมาช้านาน และสาธิตการแสดงการตีกลองยาวร่วมกับกลุ่มเด็กนักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแสดงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ของชุมชน จากนั้นเข้าสู่ช่วงปัจจุบัน โดนคณะทำงานฯ ทั้ง 3 คณะ ได้นำเสนอปัญหา อุปสรรค และ แนวทางการแก้ปัญหา ประกอบกับผู้วิจัยได้นำรูปแบบการเรียนรู้โดยในชุมชนเป็นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริม การเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี นำเสนอในเวที การสนทนาและเปิดอภิปรายร่วมกัน และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการนำรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวมา ใช้กับชุมชนตำบลบ้านเข็ด ซึ่งผลจากการอภิปรายร่วมกันได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่นำมา พัฒนาในชุมชนตำบลบ้านเข็ด ซึ่งมีคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก ในการดำเนินงาน โดยมีบทบาทในเชิงวางแผนและกำหนดนโยบายการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนนั้น ควรเพิ่มคณะทำงานฯ ทั้ง 3 คณะ ที่มีบทบาทในการนำแผนและนโยบายสู่การปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้กลไก การขับเคลื่อนการดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในชุมชนตำบลบ้านเข็ด ซึ่งเป็นตำบล ต้นแบบของการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ ซึ่งในตำบลต้นแบบจะเน้นการให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการและดำเนินงานด้านการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยการลดการพึ่งพาจากภายนอกภายใต้แนวคิดการจัด สวัสดิการถ้วนหน้า ดังนั้นนอกจากฐานข้อมูลผู้สูงอายุของชุมชนที่ใช้ร่วมกันในการดำเนินการ ขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุแล้ว สวัสดิการจึงเป็นกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องเพิ่มเติมใน รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว

เวทีเสวนาดังกล่าวยังกล่าวถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานฯ ของชุมชนตำบลบ้านเข็ด โดย ปัจจัยสำคัญที่ควรเพิ่มเติม ได้แก่ แรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น สวัสดิการ เป็น ต้น ต่อจากนั้นเข้าสู่ช่วงอนาคต โดยผู้แทนกลุ่มเด็กตำบลบ้านเข็ด จำนวน 10 คน นำเสนอมุมมองของ เด็กต่อผู้สูงอายุเกี่ยวกับคุณค่าและบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน โดยภาพรวมเด็กมองผู้สูงอายุว่า ยัง แข็งแรง พึ่งพาตนเองได้ สามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้ เด็กมีความ ต้องการให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เช่น ด้านกลองยาว ด้านอาหารพื้นบ้าน ด้านการ ทำผ้าบาติก และช่วยสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนจึงอภิปรายร่วมกันในประเด็นมุมมอง และความคิดของกลุ่มเด็กดังกล่าว โดยมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ชุมชนควรจัดให้มีลานวัฒนธรรม สำหรับให้สมาชิกในชุมชนทุกกลุ่มวัย สามารถมาเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม เพื่อสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ประกอบกับกระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต และการ หารายได้ของผู้สูงอายุ โดยคัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพและมีความพร้อมในการจัดตั้ง ซึ่งในเวทีเสวนา

ดังกล่าว ชุมชนได้เชิญผู้แทนจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. เข้าร่วมสังเกตการณ์ประเมินศักยภาพและความพร้อมในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในตำบลบ้านเซ็ด โดยผลจากการประเมินพบว่าตำบลบ้านเซ็ด มีความพร้อมและมีศักยภาพในการจัดตั้งศูนย์ ซึ่งในปีงบประมาณ 2557 นี้ ตำบลบ้านเซ็ดจะเป็นหนึ่งในตำบลที่ได้รับการคัดเลือกให้จัดตั้งศูนย์และสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานจัดกิจกรรม ซึ่งชุมชนจะสามารถนำงบประมาณดังกล่าวจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตฯในรูปแบบของลานวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมหลักๆ 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมการส่งเสริมการหารายได้ของผู้สูงอายุ 2) กิจกรรมการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ 3) กิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชน

...อย่างเช่นชุมชนบ้านเซ็ด เราก็จะต้องมีการร่วมแรงร่วมใจกัน มีชุมชนเป็นฐาน เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ แก่นนำ อาสาสมัคร เครือข่ายภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันเข้ามาขับเคลื่อนการทำงานในศูนย์นี้...

(ภาคีเครือข่าย 1, สัมภาษณ์, 20 เมษายน

2557)

สรุปผลการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ฯ

การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ฯ ของบ้านสมานมิตร จังหวัดสิงห์บุรี และบ้านจิตอารีย์ จังหวัดสมุทรสงคราม โดยนำรูปแบบการเรียนรู้ฯไปพัฒนาในบ้านดนตรีเสนาะ จังหวัดชลบุรี สรุปผลได้ว่า

1. รูปแบบการเรียนรู้ฯ มีจุดเด่นคือ กระบวนการดำเนินงานไม่จำเป็นต้องเริ่มจาก ขั้นตอนแรกเสมอไป ขึ้นอยู่กับความพร้อมและศักยภาพในการดำเนินงานของแต่ละชุมชน โดยอาจไม่ถอยย้อนกลับไปขั้นตอนเดิมในวงล้อกระบวนการแต่อาจปรับกระบวนการขั้นตอนและต่อยอดกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ในขั้นที่สูงขึ้นไป เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาบริบทของชุมชน และ สภาพการณ์แต่ละช่วงเวลาที่เปลี่ยนไปจุดด้อยคือ การนำไปประยุกต์ใช้ได้ชุมชนที่มีศักยภาพพื้นฐานของความเข้มแข็งของชุมชนเท่านั้น

2. รูปแบบการเรียนรู้ฯ ที่นำมาทดลองใช้ประกอบด้วยแบบการเรียนรู้จำนวน 5 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบเครือข่าย ซึ่งเมื่อนำมาทดลองใช้ในชุมชนบ้านดนตรีเสนาะไม่พบการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เนื่องจากชุมชนยังดำเนินงานอยู่ระหว่างการเตรียมการจัดทำโครงการ

ลานวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้จากการได้ทำงานจริงด้วยตนเอง จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ร่วมคิด วิเคราะห์ ร่วมปฏิบัติ และร่วมปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่มีความยั่งยืนต่อไปคาดว่าจะเริ่มดำเนินงานได้ในปีต่อไป

3. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะบุกเบิก เป็นการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยนำประสบการณ์เดิมของตนไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ใช้วิธีการกลุ่มในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งในระยะนี้ชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม และแบบประสบการณ์ เพื่อก่อให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาด้านผู้สูงอายุ ปรับเจตคติของชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญในการส่งเสริมผู้สูงอายุ โดยนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาต่อยอดความรู้ใหม่เพื่อปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ในช่วงระยะปรับเปลี่ยน ชุมชนได้ให้ความสำคัญและเข้าร่วมดำเนินงานด้านผู้สูงอายุมากขึ้น มีการคิดร่วมวางแผนร่วม ปฏิบัติร่วม และประเมินผลร่วม โดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรม และการเรียนรู้ ซึ่งในระยะนี้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบเพื่อสรรหาทรัพยากร และแนวทางในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนา ชุมชนปรับการทำงานในลักษณะคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุฯ โดยมีภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าร่วมดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น มีการแบ่งปันทรัพยากร และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะเครือข่าย หรือการเรียนรู้แบบเครือข่าย

4. ปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย 1) ผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้นำจากทั้ง 3 ภาคส่วน คือภาคท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาครัฐ ซึ่งผู้นำของชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด กระบวนการดำเนินงาน และการจัดการด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนให้มีระบบที่ดีขึ้น ภาคส่วนต่างๆให้การยอมรับเชื่อถือ และเข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง 2) ทรัพยากร (คน งาน เงิน) ของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาคประชาชน คือ สมาชิกกลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมเงิน กันเพื่อผลักดันให้แผนงานกิจกรรมที่คิดร่วมกันไว้ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ประกอบกับแรงสนับสนุนจากภาครัฐที่เข้ามาเสริมหนุนจึงทำให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนงานให้บรรลุตามเป้าหมายคือการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ 3) ทูทางสังคม ซึ่งหมายถึงความเอื้ออาทรกันของคนในชุมชนซึ่งเป็นรากฐานความเข้มแข็งของชุมชนในเขตชนบท เป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลักดันทำให้เกิดกิจกรรมด้านผู้สูงอายุขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุซึ่งสภาพบริบทของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะมีผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงและผู้พิการอยู่เป็นจำนวนมากและยังขาดผู้ดูแลในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันของ เพื่อนบ้านเครือญาติที่อยู่ใกล้เคียงทำให้ชุมชนสามารถชักชวนผู้สูงอายุ หรือผู้มีจิตอาสาในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน โดยมีกลุ่มอสม. คอยเป็นที่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือแก่

อาสาสมัครผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด 4) ทุมนุชนุชย์ ตามบริบทของชุมชนบ้านคนตรีเสนาะซึ่งรวมตัวกันในรูปของคณะกรรมการฯและคณะทำงานฯ ได้แก่สมาชิก/กลุ่มองค์กรซึ่งดำเนินงานร่วมกันในรูปคณะกรรมการ/คณะทำงานฯ ซึ่งสรรหาทีมงานที่มีความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญา เข้าร่วมดำเนินงาน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แขนงนำของกลุ่มต่างๆที่มีประสบการณ์ในการทำงาน ผ่านการอบรมได้รับความรู้ในด้านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยจะเข้ามาช่วยการดำเนินงาน ตั้งแต่การหาทางออกของปัญหาาร่วมกัน การวางแผนแก้ไขปัญหา การดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางร่วมกันจนถึงการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนอย่างเต็มรูปแบบ หากชุมชนสรรหาสรรหาทุนมนุษย์ได้มาก การขับเคลื่อนการดำเนินงานก็จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น 5) นโยบายและแผนงานรัฐ ประกอบด้วย พรบ.การกระจายอำนาจ ของรัฐสู่ท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ทำให้อปท.ต้องปรับบทบาทหน้าที่ของตนโดยเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุผู้ด้อยโอกาส ประกอบกับนโยบายรัฐที่ส่งเสริมพรบ.ผู้สูงอายุโดยกำหนดเป็นแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมผู้สูงอายุมาตรการ 2 ได้ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุและในมาตรการ 3 เน้นการส่งเสริมด้านการงานหารายได้ของผู้สูงอายุ ซึ่งตามยุทธศาสตร์นี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นผู้สูงอายุนอกจากนั้นพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายได้มุ่งเน้นการคุ้มครองดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ที่มีความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 หมวดที่ 3 ส่วนที่ 9 ที่มุ่งเน้นเรื่องสิทธิในการได้รับการบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ มาตรา 53 บุคคลซึ่งมีอายุเกิดหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับสวัสดิการสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรีและความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ ประกอบกับชุมชนบ้านคนตรีเสนาะ เป็นชุมชนตำบลต้นแบบการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมที่มีผลมาจากนโยบายรัฐที่มุ่งให้ประชาชนได้รับสวัสดิการถ้วนหน้า ตาม พรบ.สวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จึงได้จัดทำโครงการตำบลต้นแบบฯ ขึ้นเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมสวัสดิการดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันได้ดำเนินการครอบคลุมเกือบทั่วประเทศ โดยมีตำบลต้นแบบฯซึ่งอยู่ในโครงการประมาณครึ่งหนึ่งของชุมชนที่อยู่ในการดูแลรับผิดชอบของอปท.

5. เงื่อนไข

การนำรูปแบบการเรียนรู้ของบ้านคนตรีเสนาะไปประยุกต์ใช้ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ 4 ด้านได้แก่ 1) กลุ่ม/องค์กรทำงานร่วมกันเป็นทีมของ กลุ่ม/องค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุเช่น ชมรมผู้สูงอายุ รพช./รพสต. อบต. กลุ่มอาสาสมัครต่างๆในชุมชน กลุ่มอาชีพ ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เกิดการบูรณาการงานผู้สูงอายุของชุมชน และเกิดการแบ่งปันทรัพยากรกัน เกิดการเรียนรู้

ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ 2) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นต้องมีพื้นที่ในการแบ่งปันประสบการณ์ ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แนวทางในการ พัฒนาการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุให้มีความเคลื่อนไหว และต่อเนื่องอยู่ ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดสังคมอุดมปัญญาซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนในทุกๆด้าน 3) มีข้อมูล ผู้สูงอายุการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุซึ่งนอกจากด้านสุขภาพ ยังต้องมีข้อมูล ภูมิประวัติ ภูมิปัญญา ภูมิธรรม ประกอบใช้เป็นแนวทางในการจัดทำโครงการ/ กิจกรรมในการส่งเสริมผู้สูงอายุให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละคนแต่ละ กลุ่ม 4) มีภาคีเครือข่ายสนับสนุนซึ่งการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายจำเป็นต้องมีภาคีเครือข่าย จากหลายภาคส่วนเข้าร่วมกันแบ่งปันทรัพยากร และเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทำให้งานด้านผู้สูงอายุในระยะ พัฒนาของชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ ขยายกว้างขึ้น ภาคีเครือข่ายนอกจากจะเข้ามาช่วยสนับสนุนชุมชน ในด้านทรัพยากรแล้วยังช่วยชี้แนะช่องทางแสวงหาทรัพยากรจากแหล่งทุนภายนอก และเป็นที่ บริการให้คำแนะนำการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุดและเกิดความยั่งยืน

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ในการวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ฯ พื้นที่ศึกษาได้แก่ ตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี และตำบลจอมปลวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งใช้เทคนิควิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ/ ประสานชุมชน (Pre-Research Phase)
2. ขั้นตอนการวิจัยวิเคราะห์ การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน (Research phase)
3. ขั้นการวางแผน (Planning phase)
4. ขั้นการนำแผน / โครงการไปปฏิบัติ (Implementation phase)
5. ขั้นติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and evaluation phase)

ในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ฯ พื้นที่ศึกษาได้แก่ ตำบลบ้านเข็ด อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีการก่อตัวความสัมพันธ์ทางสังคมของ Anthony Giddens เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล 3 วิธีคือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic induction) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison)

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่สังเคราะห์จากชุมชนบ้านสมานมิตร และบ้านจิตอารีย์ และได้นำไปทดลองใช้ในชุมชนบ้านดนตรีเสนานั้น หากจะนำรูปแบบการเรียนรู้ฯ ไปใช้ในชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ควรพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ฯ ที่มีความสมบูรณ์ (แบบอุดมทัศน์) ดังนี้

1. โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน

การส่งเสริมผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม โครงสร้างของชุมชนจึงอยู่ในรูปคณะกรรมการที่สรรหาและแต่งตั้งจากผู้แทน กลุ่ม/องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

คณะกรรมการมิได้หลายแบบ อาจแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในระดับตำบล โดยจัดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ รายงานปัญหาอุปสรรค และหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อขยายความก้าวหน้า หรืออาจแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุระดับตำบล เพื่อเป็นคณะกรรมการกำหนดนโยบายและแผน ติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน โดยแยกออกเป็นคณะทำงานส่งเสริมผู้สูงอายุด้านต่างๆ เพื่อนำนโยบายและแผนงานไปปฏิบัติให้เกิดรูปธรรม

2. บทบาทหน้าที่

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย บุคคลและกลุ่มบุคคล หลายกลุ่มเข้าร่วมดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีชมรมผู้สูงอายุ เป็นแกนหลักทำหน้าที่ประสานการดำเนินงานกับทุกกลุ่ม ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งมีทีมงานของโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และทีมงานขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นแกนรอง ซึ่งทำงานร่วมกันในลักษณะสามประสาน เนื่องจากชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ได้มาพบประสังสรรค์กัน มีกิจกรรมต่างๆทั้งด้านวิชาการและนันทนาการ โดยจัดอบรม การฝึกปฏิบัติ การเสวนา ฯลฯ นอกจากนี้ชมรมผู้สูงอายุยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อการพินิจคุณภาพชีวิต และเตรียมความพร้อมสมาชิกวัยอื่นเข้าสู่วัยสูงอายุได้อย่างมี คุณภาพ ถึงแม้ว่าชมรมผู้สูงอายุจะสามารถบริหารจัดการและดำเนินการบางส่วนได้ด้วยตนเอง แต่ยังมีจุดอ่อนบางประการ เช่น ความรู้ความสามารถของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในการประสานงานเขียนโครงการ การประสานงานกับภาคีเครือข่ายเพื่อสรรหาทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น แกนรองซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง มีบทบาทและตำแหน่งหน้าที่ช่วยเอื้อต่อการดำเนินงาน ได้เข้ามาร่วมสนับสนุนให้ชมรมสามารถประสานงานกับภาคีเครือข่ายและสรรหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในบางชุมชนแกนรองอาจมีเพียงทีมงานของโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเท่านั้น อนาคตยังไม่เข้ามาร่วมและสนับสนุนการดำเนินงาน เนื่องจากขาดความรู้ด้านผู้สูงอายุ และยังไม่เห็นความสำคัญในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานจึงต้องทำเป็นทีม และสร้างเครือข่ายขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานจากหลากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐจากส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ภาคเอกชนช่วยสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ และเข้าร่วมดำเนินการ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแกนหลักและแกนรอง เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน ให้เกิดประสิทธิภาพ

3. กระบวนการ/ ดำเนินงาน

ชุมชนได้รวมตัวกันในรูปคณะกรรมการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการดำเนินงาน โดยในขั้นตอนแรกก่อนการดำเนินการนั้นชุมชน ต้องสร้างความตระหนักถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ขั้นตอนที่สอง คือ การให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ชุมชนต้องมีการศึกษาบริบทชุมชนให้รู้และ เข้าใจในบริบทของตนเองถึงความสำคัญของปัญหาและ ร่วมกันกำหนดปัญหา (รู้เขา รู้เรา) สร้างความตระหนัก ชุมชนจำเป็นต้องมองข้อมูลให้เป็น ใช้ข้อมูล ให้เป็น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา สภาพของปัญหา อย่างชัดเจนจน นำมาเป็นข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อใช้ในการดำเนินงานต่อไป ขั้นตอนที่สามชุมชนได้ส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มตามความสนใจ กำหนดระเบียบข้อบังคับ จัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโดยสหราชอาณาจักรทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ดำเนินงานและจัดการร่วมกันในรูปคณะกรรมการหรือคณะทำงาน ขั้นตอนนี้จึงเป็นการศึกษา รวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งกิจกรรมจะเป็นการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุใน ชุมชนเมื่อชุมชนรู้ปัญหาของตน มีข้อมูลและใช้ข้อมูลเป็นแล้ว ดังนั้นการให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุจึง เป็นเรื่องของสมาชิกในชุมชนกลุ่มวัยไม่เฉพาะแต่กลุ่มผู้สูงอายุเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกกลุ่มวัย เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนของตนอย่างมีคุณภาพ ซึ่งกิจกรรม ในขั้นตอนนี้จะเป็นกิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการหารายได้ อาชีพเสริม การเป็นอาสาสมัครดูแล ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุแล้ว รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หาแนวทางการแก้ไขปัญหา และขยายผลต่อไป ขั้นตอนนี้จึงเป็นการจัดตั้งกลุ่ม/ ชมรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน ขั้นตอนที่สี่ทำเป็นขั้นตอนที่สืบเนื่อง จากการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรม หลังจากทีรวมกลุ่มกันได้แล้วจะเป็นขั้นตอนการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ทำงาน หารายได้และเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมชุมชนจึงดำเนินงานร่วมกัน

4. กิจกรรมการเรียนรู้

4.1 กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุควรเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองปัญหา และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงซึ่งมาจากการสำรวจสภาพปัญหาและความคาดหวังของ ผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.2 การจัดกิจกรรมสำหรับการส่งเสริมผู้สูงอายุ ควรให้มีความต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรทั้งคน เงิน และงาน ที่ได้มาจากการแบ่งปันกัน ภายในชุมชนเอง และจากการสรรหาจากภายนอก

4.3 การจัดกิจกรรมในช่วงระยะแรก ส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มตามความ สนใจ โดยนำความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่มาต่อยอดเพิ่มเติมความรู้ใหม่เพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิต จึงเป็นการ

เรียนรู้จากกระบวนกลุ่มเพื่อร่วมคิด ร่วมทำกันและเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมที่เน้นการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ใหม่ เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อใช้ในการดำเนินงาน หรือ การพัฒนางานด้านต่างๆ

4.4 กิจกรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน ซึ่งเป็นช่วงการดำเนินงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อระดมทุน ทรัพยากร บุคคล ของแต่ละกลุ่ม/องค์กร ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนดำเนินงาน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กิจกรรมในช่วงนี้จึงเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นการร่วมกันตั้งแต่รับรู้ปัญหา แสวงหาทางออกของปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลที่เกิดขึ้น

4.5 กิจกรรมในระยะพัฒนา เป็นกิจกรรมที่อยู่ในช่วงขยายการดำเนินงาน มุ่งเน้นให้งานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุเกิดการจัดการที่เป็นระบบ มีโครงสร้างการดำเนินงานและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อส่งผลต่อความยั่งยืนของกิจกรรม จึงดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการฯ และดึงภาคส่วนต่างๆร่วมเป็นเครือข่าย ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แบ่งปันทรัพยากรกัน ทำให้เกิดการ ทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันแบบการเรียนรู้แบบเครือข่ายร่วมกันตั้งแต่การวางแผน การหาแนวทาง การแก้ไขปัญหา การนำแนวทางไปปฏิบัติ การสรุป และ ประเมินผล โดยเริ่มตั้งแต่การหา ทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากรให้ความรู้ วัสดุอุปกรณ์จากภาคส่วนต่างๆ ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน และร่วมกันหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของผู้สูงอายุ การประชาสัมพันธ์โดยใช้ภาคี เครือข่าย และสื่อต่างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน กิจกรรมในขั้นตอนนี้จึง เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการหารายได้ การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร การส่งเสริมการดูแล ครอบครัวยุ และส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของผู้สูงอายุ

5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 ผู้นำ ได้แก่ ผู้นำทั้งสามภาคส่วน ประกอบด้วย ประธานชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแกนหลักในการดำเนินงานประสานกับ นายก อบต. และทีมงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ประจำตำบล

5.2 ทรัพยากร ซึ่งหมายถึง 1) คน ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่ม/องค์กรในชุมชน ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ 2) งาน ประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน 3) เงิน ซึ่งมาจากการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

5.3 ทุนมนุษย์ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ ภูมิปัญญา ภายในชุมชน เช่น ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

5.4 ทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึง ความผูกพัน ความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน รวมถึงความสามัคคีกันของสมาชิกในชุมชน

5.5 วัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

5.6 นโยบายและแผนงานของรัฐ ได้แก่ กฎ ระเบียบ และแผนงาน ที่รัฐกำหนดไว้เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ เช่น นโยบายการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ และส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่2 (พ.ศ.2545-พ.ศ.2564)

6. เงื่อนไข

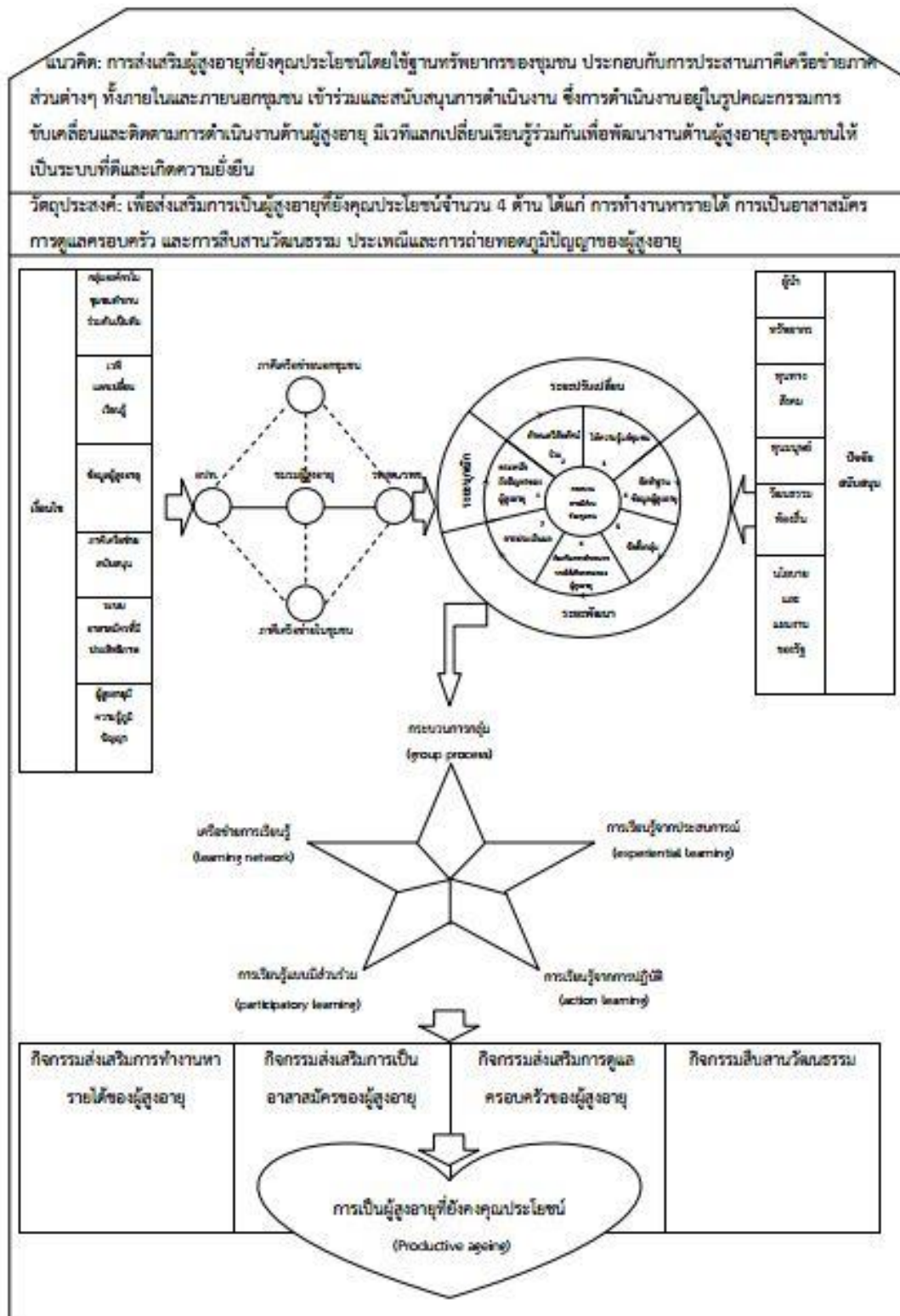
ชุมชนซึ่งดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ สามารถนำรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

6.1 กลุ่ม/องค์กร ทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

6.3 ภาศึเครือข่ายให้ความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินงาน

6.4 ชุมชนมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ และสม่ำเสมอ เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนางานให้

ภาพที่ 13 รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์ บ้านดนตรีเสนาะ

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (รูปแบบอุดมทัศน์) มีแนวคิดในการดำเนินด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์โดยใช้ฐานของชุมชนทั้งด้านทรัพยากร (คน งาน เงิน) ประกอบกับการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อร่วมดำเนินงานแบบบูรณาการและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใต้วิสัยทัศน์ร่วม และใช้ฐานข้อมูลผู้สูงอายุร่วมกัน ประกอบกับมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์ สามารถพึ่งพาตนเองได้และเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยนำความรู้ ภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวชุมชน และสังคมได้ และดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งโครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนมีลักษณะแบบสามประสาน มีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักประสานการดำเนินงานร่วมกับอปท. และรพช./รพสต. โดยเชื่อมประสานกับภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าร่วมสนับสนุนและดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ระยะ 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ระยะบุกเบิก ประกอบด้วย ขั้นตอนการตระหนักถึงปัญหาผู้สูงอายุ 2) ระยะเปลี่ยนผ่าน ประกอบด้วย ขั้นตอนการกำหนดวิสัยทัศน์ การให้ความรู้แก่ชุมชน 3) ระยะพัฒนาประกอบด้วย ขั้นตอนการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ การจัดตั้งกลุ่ม การส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และการประเมินผล การดำเนินงานของชุมชนประกอบด้วย 4 กิจกรรม โดยในระยะบุกเบิกเป็นกิจกรรมด้านการส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม (group process) ในระยะปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมด้านการส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครและการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ ชุมชนเกิดการเรียนรู้แบบประสบการณ์ (experiential learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนาชุมชนสามารถจัดกิจกรรมได้ทั้ง 4 กิจกรรม คือ ด้านการทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัวและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ชุมชนเรียนรู้จากการปฏิบัติ (action learning) และแบบการเรียนรู้แบบเครือข่าย (learning network) ซึ่งปัจจัยเสริมหนุนให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำมีศักยภาพ มีทรัพยากรในการดำเนินงาน มีระบบการติดต่อสื่อสารที่ดี มีทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ มีนโยบายและแผนงานรัฐสนับสนุน แรงสนับสนุนทางสังคม ความเลื่อมในทางพุทธศาสนา การจัดการที่มีระบบ โดยมีเงื่อนไขในการนำรูปแบบไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จ ดังนี้ชุมชนต้องเป็นชุมชนชนบทที่มีฐานรากของความเข้มแข็ง มีกลุ่ม/องค์กรทำงานร่วมกันเป็นทีม มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีข้อมูลผู้สูงอายุ มีภาคีเครือข่ายสนับสนุน มีระบบอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพ ผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญาเข้าร่วมดำเนินงาน โดยในที่สุดแล้วชุมชนจะสามารถส่งเสริมผู้สูงอายุให้คงยังประโยชน์สามารถพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือชุมชน สังคมได้

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ที่สังเคราะห์จากชุมชนบ้านสมานมิตร และบ้านจิตอารีย์ และได้นำไปทดลองใช้ในชุมชนบ้านดนตรีเสนานั้น หากจะนำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้ในชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ควรพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสมบูรณ์ (แบบอุดมทัศน์) ดังนี้

1. โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน

การส่งเสริมผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ มีการทำงานเป็นทีม โครงสร้างของชุมชนจึงอยู่ในรูปคณะกรรมการที่สรรหาและแต่งตั้งจากผู้แทน กลุ่ม/องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน คณะกรรมการมีได้หลายแบบ อาจแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในระดับตำบล เพื่อเป็นคณะกรรมการกำหนดนโยบายและแผน ติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน หรืออาจแยกออกเป็นคณะทำงานส่งเสริมผู้สูงอายุด้านต่างๆ เพื่อนำนโยบายและแผนงานไปปฏิบัติให้เกิดรูปธรรม นอกจากนี้ยังต้องมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ รายงานปัญหาอุปสรรค และหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อขยายความก้าวหน้า

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย บุคคลและกลุ่มบุคคล หลายกลุ่มเข้าร่วมดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมีชมรมผู้สูงอายุ เป็นแกนหลักประสานกับ อบต.กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และมีภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน สนับสนุน ทำงานร่วมกันในลักษณะสามประสาน เนื่องจากชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ได้มาพบประสังสรรค์กัน มีกิจกรรมต่างๆทั้งด้านวิชาการและนันทนาการ โดยจัดอบรม การฝึกปฏิบัติ การเสวนา ฯลฯ นอกจากนั้นชมรมผู้สูงอายุยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเตรียมความพร้อมสมาชิกวัยอื่นเข้าสู่วัยสูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ ถึงแม้ว่าชมรมผู้สูงอายุจะสามารถบริหารจัดการและดำเนินการบางส่วนได้ด้วยตนเอง แต่ยังมีจุดอ่อนบางประการ เช่น ความรู้ ความสามารถของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในการประสานงานเขียนโครงการ การประสานงานกับภาคีเครือข่ายเพื่อสรรหาทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้นแกนรองซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง มีบทบาทและตำแหน่งหน้าที่ช่วยเอื้อต่อการดำเนินงาน ได้เข้ามาร่วมสนับสนุนให้ชมรมสามารถประสานงานกับภาคีเครือข่ายและสรรหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในบางชุมชนแกนรองอาจมีเพียงทีมงานของโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเท่านั้น อบต.ยังไม่เข้ามาร่วมและสนับสนุนการดำเนินงาน เนื่องจากขาดความรู้

ด้านผู้สูงอายุ และยังไม่เห็นความสำคัญในการดำเนินงาน การดำเนินงานจึงต้องทำเป็นทีม และสร้างเครือข่ายขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานจากหลากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐจากส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ภาคเอกชนช่วยสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ และเข้าร่วมดำเนินการ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแกนหลักและแกนรอง เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิด structuration ของ Giddens การดำเนินงานของชุมชนในระยะพัฒนาซึ่งมีการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ โดยมีผู้กระทำการ (Agency) ทั้งสามภาคส่วน ได้แก่ บุคคลในชุมชนซึ่งตระหนักถึง “คุณค่าของผู้สูงอายุ” และ “การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมผู้สูงอายุ” โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา(มสพส.)หน่วยงานภาคเอกชนที่เข้มแข็งจากภายนอกสามารถสร้างพลังอำนาจให้กับด้วยการมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้ และเป็นผู้นำทรัพยากร (Domination) จากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมในการพัฒนา ภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนทรัพยากรให้ชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมจากภาคประชาชน เช่นกลุ่มออมทรัพย์รวบรวมเบี้ยเลี้ยงสมทบการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโพธิ์ประจักษ์ เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรที่เป็นทั้งเครื่องมือเครื่องมือ (Allocative Resources) บุคลากร รวมถึงความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ที่แกนนำทั้งสามส่วนได้ชี้แนะ และผู้กระทำการในชุมชนได้นำมาเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับกระบวนการประชาคมให้มีความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนการทำงาน

2. กระบวนการดำเนินงานของชุมชน

ชุมชนได้รวมตัวกันในรูปแบบคณะกรรมการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการดำเนินงานมี 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย โดยในขั้นตอนแรก ก่อนการดำเนินการนั้นชุมชนต้องสร้างความตระหนักถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการเตรียมความพร้อมโดยผู้นำจะช่วยจุดประกายและชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันในการรวมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ขั้นตอนที่สอง กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม โดยอาจสำรวจความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน ทำให้การดำเนินงานมีความชัดเจนและมีทิศทาง ขั้นตอนที่สาม คือ การให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ชุมชนต้องมีการศึกษาบริบทชุมชนให้รู้และ เข้าใจในบริบทของตนเองถึงความสำคัญของปัญหาและร่วมกันกำหนดปัญหา (รู้เขารู้เรา) สร้างความตระหนัก ชุมชนจำเป็นต้องมองข้อมูลเป็น ใช้ข้อมูลให้เป็น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา สภาพของปัญหา อย่างชัดเจนจนนำมาเป็นข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อใช้ในการดำเนินงานต่อไป ขั้นตอนที่สี่ ชุมชนได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มตามความสนใจ กำหนดระเบียบข้อบังคับ จัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโดยสรรหาทรัพยากรทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ดำเนินงาน

และจัดการร่วมกันในรูปแบบคณะกรรมการหรือคณะทำงาน ขั้นตอนที่ทำให้เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งกิจกรรมจะเป็นการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชนเมื่อชุมชนรู้ปัญหาของตน มีข้อมูลและใช้ข้อมูลเป็นแล้ว ดังนั้นการให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องของสมาชิกในชุมชนทุกกลุ่มวัยไม่เฉพาะแต่กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนของตนอย่างมีคุณภาพ ซึ่งกิจกรรมในขั้นตอนนี้จะเป็นกิจกรรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการหารายได้ อาชีพเสริม การเป็นอาสาสมัครดูแลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุแล้วรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หาแนวทางการแก้ไขปัญหา และขยายผลต่อไป ขั้นตอนนี้จึงเป็นการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชน ขั้นตอนที่หกเป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องจากการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรม หลังจากที่รวมกลุ่มกันได้แล้วจะเป็นขั้นตอนการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ทำงานหารายได้และเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมชุมชนจึงดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งการส่งเสริมผู้สูงอายุควรคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน รวมถึงความพร้อมในด้านทรัพยากรและศักยภาพในการดำเนินงานของชุมชนอีกด้วย ส่วนขั้นตอนสุดท้ายเป็นการประเมินผล เมื่อชุมชนครบทั้ง 6 ขั้นตอนที่คณะกรรมการจึงประเมินผลการดำเนินงานทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ

3. กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 4 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมส่งเสริมการ หารายได้ กิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร กิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัว และกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ชุมชนจึงควรจัดกิจกรรมดังกล่าวให้มีความเหมาะสมกับปัญหาและครอบครัวของผู้สูงอายุ ประกอบกับสภาพบริบทและสิ่งแวดล้อมของชุมชนนั้นๆ ควรเอื้อต่อการสรรหาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ เช่น ชุมชนที่มีเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ควรเน้นกิจกรรมการส่งเสริมการทำงานหารายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ ให้สามารถพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยอาจเป็นการรวมกลุ่มทำงานหรืองานส่วนตัวก็ได้ หรือบางชุมชนประสบปัญหาเกี่ยวกับมีผู้สูงอายุอยู่ในภาวะพึ่งพิงจำนวนมากและขาดผู้ดูแล ดังนั้นจึงควรต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุและกิจกรรมส่งเสริมการดูแลครอบครัวเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัว เช่น บุตร เครือญาติ ให้มีความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง เป็นต้น ส่วนชุมชนที่มีรากเหง้าของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเวลายาวนาน ควรใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมผู้สูงอายุโดยชักชวนผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาด้านต่างๆ เข้าร่วมจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามของชุมชนให้สืบต่อไปแก่คนรุ่นหลัง

4. แบบการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประกอบด้วยแบบการเรียนรู้ จำนวน 5 แบบ ได้แก่ แบบกระบวนการกลุ่ม แบบประสบการณ์ แบบ

มีส่วนร่วม แบบปฏิบัติ และการเรียนรู้แบบเครือข่าย จากข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ในระยะบุกเบิก ซึ่งเป็นระยะการเริ่มจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เริ่มรวมกลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน เพื่อหาผู้ร่วมอุดมการณ์ เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้สูงอายุ ชุมชนจึงเกิดการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างความตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ และปรับเจตคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มจะช่วยทั้งในการปรับพฤติกรรมในการเรียนรู้ร่วมกันและเจตคติในการดำเนินการร่วมกันและเจตคติในการดำเนินงานร่วมกัน เมื่อชุมชนมารวมกลุ่มจะทำให้เกิดการคล้อยตามและเห็นถึงความสำคัญในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุร่วมกัน และเกิดมุมมองที่ดีเห็นถึงคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ กรรณิการ์ เทศประสิทธิ์ (2550) ได้กล่าวถึงกระบวนการกลุ่มว่า เป็นกระบวนการที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันทำกิจกรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่งในกลุ่มโดยกิจกรรมนั้นได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเหมาะสมกับสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกกลุ่มสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ภายในกลุ่ม นำไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวันให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม ประกอบกับ ชยาศิษย์ คำสายพรหม (2553) ที่กล่าวว่ากิจกรรมในกระบวนการกลุ่มจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ปฏิบัติการภายในกลุ่ม เพื่อให้รู้จักปรับตัว ทำความเข้าใจ รู้จักศึกษาตนเอง ผู้อื่น และหาหนทางให้ได้ข้อตกลงร่วมกัน ระยะบุกเบิกนี้การดำเนินงานยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะภายในชุมชน โดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก ซึ่งรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีความสนใจในงานด้านผู้สูงอายุเข้ามาร่วมดำเนินงาน โดยนำประสบการณ์เดิมที่มีของแต่ละคนมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ๆที่ได้รับจากการทำงานร่วมกัน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อหาทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนให้ต่อเนื่อง และขยายขอบเขตงานสู่ชุมชน ชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าหมายถึงการเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติและดึงเอาประสบการณ์ออกมามีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น การดำเนินงานในระยะบุกเบิก จึงเกิดการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กลุ่มช่วยผลักดัน ให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ต้องการของชุมชนในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ประกอบกับ ปิยะดา จุลวรรณา (2553) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยใช้ประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาทบทวน ไตร่ตรองอย่าง มีเหตุผลและผู้เรียนพยายามตีความและสรุปเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง เกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ของตนเอง

เข้าสู่ระยะปรับเปลี่ยน การดำเนินงานปรับเปลี่ยนจากเดิมที่ต่างคนต่างทำมาเป็นร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมทำ ร่วมประเมินผล ซึ่งการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมแรง ร่วมใจกัน ทำให้เกิดพลัง

ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ขยายฐานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ รวมถึงทรัพยากรให้เอื้อในการดำเนินงานซึ่งในการดำเนินงานผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน และรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมของชุมชน ชุมชนจึงเกิดการดำเนินงานเป็นทีม สามารถนำศักยภาพของบุคคล กลุ่ม/องค์กร ต่างๆเข้ามาแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ ให้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้สอดคล้องกับ นี ผุคุดม่ง (2552) กล่าวว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นการจัดประสบการณ์ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ประสบการณ์ สาเหตุของปัญหา และสามารถที่จะตัดสินใจเลือก ตลอดจนริเริ่มสร้างสรรค์แนวทางแก้ปัญหา

ระยะพัฒนา เป็นช่วงของการปรับปรุงแบบการดำเนินงานให้มีความเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยการระดมความร่วมมือและทรัพยากร โดยการประสานภาคส่วนต่างๆเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่าย ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมแบ่งปันทรัพยากรเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนได้อย่างสูงสุด ซึ่งการดำเนินงานแบบบูรณาการของทุกภาคส่วน มีการแบ่งคน งาน เงิน โดยชุมชนดำเนินงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วน มีการทำงานในรูปคณะกรรมการซึ่งมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในลักษณะการเรียนรู้แบบเครือข่าย ทำให้ชุมชนสามารถขยายขอบเขตความร่วมมือและขยายการดำเนินงานให้กว้างขวางออกไปสู่ภายนอกชุมชน มีการจัดการที่เป็นระบบที่ดีขึ้น เกิดการยอมรับและเชื่อถือของภาคีเครือข่ายต่างๆในการเข้าร่วมและสนับสนุนการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนในการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ(มปป.) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบเครือข่าย ว่าหมายถึง การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ข้อมูล ข่าวสาร ประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรและแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วม ในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จนเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดการเผยแพร่ และการประยุกต์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาชีพหรือทางสังคม และสนธยา พลศรี (2550) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้แบบเครือข่ายว่า เป็นความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกซึ่งอาจเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร องค์กรกับชุมชนอื่นๆ หรือระหว่างชุมชนกับชุมชนอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรสนับสนุนส่งเสริมและร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนของสมาชิกให้ประสบความสำเร็จและต่อเนื่องบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเอื้ออาทรต่อกัน

ประกอบกับในระยะพัฒนา เป็นระยะของการพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนางค์กร มาได้ระยะหนึ่งแล้ว ดังนั้นจึงมีความพร้อมในด้านทรัพยากร และทุนด้านต่างๆ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ที่สามารถผลักดันให้ชุมชนก้าวสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากการทำงาน การทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันโดยคิดวิเคราะห์ หาแนวทางแก้ไขปัญหา หาทางออกร่วมกัน ปฏิบัติร่วมกัน แลกเปลี่ยน

เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น โดยระดมทั้งทรัพยากรทุนด้านต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผลักดันงานด้านผู้สูงอายุให้เกิดความเป็นรูปธรรม ซึ่งจัดเป็นโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนสามารถปฏิบัติร่วม พัฒนาร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันจากปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ในที่สุดแล้วชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ วารินทร์ สิ้นสูงสุด (2550) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่าต้องเรียนรู้หลักการให้ทุกคนเข้าใจความหมายในเนื้อหา วิธีการให้ตรงกันก่อน ร่วมวางแผนในการดำเนินงาน จากนั้นจึงประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา ทำให้เกิดการขัดเกลาความคิด เป็นการดึงความรู้ในตัวสมาชิกออกมา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิดจนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือทางออก แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป และ อาพันธ์ชนิตรี สุพานิช (2554) ที่ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในองค์กร โดยกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นจะอยู่ในลักษณะของทีมงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหา และลงมือกระทำจนกระทั่งหมดปัญหาและสามารถสรุปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาสำหรับการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประกอบด้วย 1) ผู้นำ คือ ผู้นำต้องมีความรู้ ความสามารถ ในการบริหารจัดการให้เป็นระบบและมีทิศทาง รู้จักช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรด้านต่างๆ เพื่อนำมาสนับสนุนการดำเนินงาน นอกจากนั้นผู้นำที่ดียังต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ ร่วมรับรู้ รับฟังปัญหาอย่างมีวิจรรย์ญาณ ช่วยประสานความร่วมมือ ความสามัคคีในหมู่คณะ เพื่อสร้างทีมงานที่เข้มแข็ง และผู้นำต้องทำเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้ปฏิบัติ ในการทำงานอย่างมีจิตอาสา เสียสละเพื่อส่วนรวม 2) ทรัพยากร ชุมชน ต้องมีความพร้อมด้านทรัพยากรอยู่บ้างโดยทรัพยากรคนนั้นชุมชนต้องมีการรวมทีมขึ้นในรูปแบบคณะกรรมการและ/หรือคณะทำงาน และมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้มีความชัดเจน เพื่อการติดตามความคืบหน้าของการทำงานร่วมกัน บางครั้งยังต้องเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆให้แก่ทีมงาน เพื่อนำมาปรับใช้ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน เช่น การศึกษาดูงาน เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอกชุมชน เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Theory) จะเห็นว่าการพัฒนาการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนนั้นจะมีความชัดเจนว่าผู้กระทำการสามารถที่จะกำหนดวิธีการในการดำเนินงานหรือสร้างแนวปฏิบัติในการส่งเสริมผู้สูงอายุด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานก็อาจพบอุปสรรคบ้าง เช่น คณะกรรมการซึ่งส่วนใหญ่ที่เข้ามามีบทบาทจากตำแหน่งทางสังคมหลากหลายบทบาท จึงไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ หรือให้ผู้แทนเข้าร่วมประชุมแทน ทำให้การ

ขับเคลื่อนงานขาดความต่อเนื่อง จึงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมา ขณะเดียวกันพวกเขาก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยการจัดระเบียบสังคมที่มีอยู่นั้นด้วยเช่นกัน

3) ทูตทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความมีจิตอาสา ความสามัคคี เอื้ออาทรกันในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญ ในการดำเนินงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นทีม ซึ่งส่วนใหญ่ในชุมชนชนบทลักษณะการดำเนินชีวิตและ ความสัมพันธ์กันในชุมชนยังคงมีความเหนียวแน่นมีความผูกพันกันทางสายเลือดในระบบเครือญาติ ค่อนข้างสูง จึงเป็นข้อดีของชุมชนชนบทที่จะสามารถรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ง่าย กว่า แต่อย่างไรก็ตามชุมชนยังต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมจึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้น ชุมชนควรมีการรื้อฟื้นสังคมแบบเอื้ออาทรขึ้นมา เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนางานด้านต่างๆของชุมชน

4) ทูตมนุษย์ ซึ่งหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้และร่วม ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มิบบทบาทและได้รับการยกย่องจากชุมชนสังคม แต่ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกจำนวนมากที่ยังไม่เปิดใจ หวงวิชา และอาสาเข้าร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงาน ชุมชนจึงมีความจำเป็นต้องหาแนวทางในการชักชวนให้กลุ่มนี้เห็นคุณค่าของตน และมีความภาคภูมิใจ ในการทำงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยอาจจัดเป็นเวทียกย่องเชิดชูเกียรติในการทำความดีอุทิศ ตนแก่สังคม เป็นต้นอีกทั้งชุมชนควรมีการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของตน และจัดทำเป็น ทำเนียบประวัติ ให้สะดวกในการติดต่อประสานงาน และสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อ ประโยชน์ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ต่างๆ ซึ่งชุมชนควรอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมแสดง บทบาทความสามารถ ภูมิปัญญา เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามให้แก่คนรุ่นหลัง ซึ่งชุมชนควรหา พื้นที่ในการแสดงและการจัดกิจกรรมด้านนี้ให้แก่ผู้สูงอายุ โดยอาจเริ่มจากภายในชุมชน นำงานด้าน ผู้สูงอายุผ่านสถาบันทางสังคม (บ้าน-วัด-โรงเรียน) เช่น จัดกิจกรรมเสริมในงานประเพณีต่างๆของ ชุมชนเข้าร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้นักเรียน เป็นต้น จากนั้นขยายวงกว้างโดยประสานกับภาคี เครือข่าย หาพื้นที่แสดงบทบาท ความสามารถ ภูมิปัญญา ของผู้สูงอายุภายนอกชุมชน ซึ่งนอกจาก ช่วยในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคุณประโยชน์แล้ว ยังช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง 5) นโยบายและแผนงานรัฐ ในการส่งเสริมผู้สูงอายุ ที่สำคัญได้แก่ นโยบายด้านการส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมโดยนโยบายของรัฐ ควรเน้นการใช้กิจกรรมเป็น ศูนย์กลางการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และปรับกระบวนการทัศนในการดำเนินงานโดย ให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่มีอยู่ทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ส่วนแผนงานด้านผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่หน่วยงาน/องค์กร ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางการ ดำเนินงานนั้น แผนงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนจึงควรนำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติเป็นกรอบ

แนวทางเพื่อการจัดทำโครงการ/กิจกรรม ที่อยู่บนฐานของปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างแท้จริง โดยแผนยุทธศาสตร์ชาติที่ความริบเร่งดำเนินงาน ได้แก่ ด้านการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ เพื่อให้ชุมชนได้เตรียมคนเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเต็มรูปแบบในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมตามมาเป็นอย่างมาก หากไม่รู้เท่าทันและขาดการเตรียมความพร้อมดังกล่าว

6. เงื่อนไข

เงื่อนไขในการนำรูปแบบการเรียนรู้ฯ ไปใช้ของชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันนั้นต้องประกอบด้วย 1) ชุมชนต้องมีกลุ่ม/องค์กรที่ทำงานเป็นทีม การทำงานร่วมกันแบบบูรณาการจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในด้านทีมงาน เพื่อช่วยในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพซึ่งกลุ่ม/องค์กรที่ต้องเป็นแกนหลัก ได้แก่ ชุมชนผู้สูงอายุ จะต้องทำงานประสานเชื่อมโยงกับทั้ง อปท. และโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ทั้งในด้านการจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมผู้สูงอายุอยู่บ้านแล้ว จึงจะสามารถขับเคลื่อนต่อในลักษณะคณะกรรมการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุต่อชุมชนได้ 2) มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ จะใช้เวทีของการประชุมประจำเดือนของชมรมผู้สูงอายุ ในการรายงานสถานการณ์และติดตามความก้าวหน้าในกิจกรรมต่างๆอยู่แล้วหรือบางชุมชนอาจใช้เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสภาองค์กรชุมชน สภาอบต. ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสามารถผลักดันทรัพยากรต่างๆในชุมชน เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน 3) มีข้อมูลผู้สูงอายุ ที่ประกอบด้วย ข้อมูลทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม แต่อาจยังไม่ได้มีส่วนร่วมสร้างเป็นฐานข้อมูลกลางขึ้นไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชน ซึ่งแกนหลักในการรวบรวมข้อมูลควรเป็นบทบาทของโรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เนื่องจากมีบุคลากรที่มีความรู้ และมีโปรแกรมในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพอยู่แล้วที่ทั้งยังสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยผ่านทาง อสม.ซึ่งมีความใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจจากผู้สูงอายุทำให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด 4) มีภาคีเครือข่ายสนับสนุนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เนื่องจากแต่ละภาคส่วนจะมีบทบาทแตกต่างกันไป ในการเข้าร่วมดำเนินงานโดยภาครัฐจะร่วมสนับสนุนความรู้ทางด้านต่างๆที่จำเป็นในการดำเนินงาน เช่น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับในการเข้าถึงทรัพยากร สิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุ สวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น และชี้แนะช่องทางการเข้าถึงแหล่งงบประมาณของภาครัฐ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบกองทุนต่างๆ เช่น กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการออมวันละบาท ฯลฯ

ภาคเอกชนให้ความรู้ทางด้านวิชาการ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดเก็บข้อมูลด้านผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้แก่ชุมชน เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและจัดกิจกรรมต่างๆต่อไป ภาคประชาชนซึ่งหมายถึง กลุ่ม/องค์กรต่างๆที่เข้าร่วมสนับสนุนการดำเนินงานในบทบาทของผู้ปฏิบัติที่

ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผล โดยร่วมแรงร่วมใจประสานพลังเพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุให้สำเร็จลุล่วงตามวิสัยทัศน์ร่วมของชุมชน จึงเห็นได้ว่าทุกภาคส่วนมีความสำคัญในการขับเคลื่อนงานในเชิงบูรณาการด้านผู้สูงอายุ ซึ่งมีบทบาทที่แตกต่างกันไป จึงควรมอบหมายและแบ่งความรับผิดชอบตามอำนาจหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่มีบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไป 5) มีระบบอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพ โดยอาสาสมัครที่มีบทบาทกับงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นอย่างมากคือ อสม. ซึ่งทำงานใกล้ชิดและเข้าใจ เข้าถึงผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง จึงสามารถสนับสนุนการดำเนินงานแบบเชิงรุก ในการเข้าเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ การสำรวจข้อมูลด้านต่างๆของผู้สูงอายุ การแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ผู้สูงอายุ การแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อสิทธิประโยชน์ในด้านต่างๆการอำนวยความสะดวกเป็นพี่เลี้ยงแก่ผู้สูงอายุระหว่างการจัดกิจกรรม ฯลฯ ซึ่งอาจมีอาสาสมัครด้านอื่นๆ เข้าร่วมสนับสนุนด้วยในกิจกรรม เช่น อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง อาสาสมัครเครือข่ายพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น 6) มีผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญา เข้าร่วมดำเนินงาน ในรูปคณะกรรมการหรือคณะทำงานร่วมกับชุมชน ผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพ เช่น ข้าราชการเกษียณ ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ควรชักชวนให้เข้ามีส่วนร่วมในลักษณะเป็นคลังปัญญาของชุมชน เพื่อร่วมคิดร่วมวางแผนในการดำเนินงานอีกทั้งยังถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย หากชุมชนสามารถสรรหาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเข้าร่วมดำเนินงาน นอกจากจะทำให้งานด้านผู้สูงอายุขับเคลื่อนไปได้ด้วยดีแล้ว ยังสร้างต้นแบบของการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์เพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้สูงอายุอื่นๆที่มีความรู้ ความสามารถเข้าร่วมดำเนินงานจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรสนับสนุนชมรมของผู้สูงอายุให้เข้มแข็งขึ้นดังนี้

1.1 โดยการส่งเสริมจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ โดยยึดหลักของกระทรวงการพัฒนา 4 ด้าน สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ สังคมและ 1) ความมั่นคงของชีวิต ทั้งด้านสุขภาพกายและใจ 2) เศรษฐกิจ ส่งเสริมการทำงานหารายได้ การมีอาชีพเสริม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้ การมีอาชีพเสริม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้ พึ่งพาตนเองได้ 3) สังคม ส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมนานาประเพณีท้องถิ่น เพิ่มบทบาททางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ 4) สิ่งแวดล้อม โดยปรับปรุงที่พักอาศัยและปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุ หลักการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์วิจัยครั้งนี้

1.2 ควรสนับสนุนจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุโดยมีทุนประเดิมจากกระทรวงพม. อปท. และกองทุนต่างๆในชุมชน ร่วมกันสรรหางบประมาณให้ในเบื้องต้น และให้คณะกรรมการ

ขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนเป็นผู้ตรวจสอบสถานการณ์การเงินของกองทุนเป็นระยะ

2. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรมีบทบาทในการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ในชุมชน โดยบูรณาการงานเข้าร่วมกับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข ในการปรับปรุง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆที่เอื้อต่อด้านผู้สูงอายุ เช่น การปรับระเบียบกองทุนสวัสดิการชุมชนออมวันละบาท กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสปสช เพื่อจัดสรรงบประมาณโดยตรงสำหรับการขับเคลื่อนงานดังกล่าว

3. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรปรับเปลี่ยนนโยบายการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีลักษณะเป็นนโยบายเชิงรุก คือ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ และจัดเพื่อตอบสนองความต้องการความคาดหวังของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ภายใต้บริบทและศักยภาพของชุมชน

4. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรเป็นตัวกลางเชื่อมโยงและประสานเครือข่ายกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ เสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายจากภายในชุมชนสู่ระดับจังหวัด ภูมิภาค จนถึงระดับประเทศ โดยอาจทำเป็นโครงการเครือข่ายผู้สูงอายุ ที่ยังคุณประโยชน์ต้นแบบ ให้รางวัลเกียรติคุณยกย่อง ชมเชยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนหรือเครือข่ายอื่นๆ

5. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์โดยสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 12 เขต ซึ่งมีเครือข่ายวิชาการด้านการพัฒนาสังคมอยู่ทั่วประเทศ ควรเป็นศูนย์กลางในการเก็บข้อมูลด้านผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์เชิงลึกเพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น อปท โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนจัดทำโครงการ กิจกรรมให้ตรงกับศักยภาพของผู้สูงอายุในแต่ละประเภท

6. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรปรับบทบาทเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ให้ความรู้กับชุมชน เกี่ยวกับแหล่งทุน วัตถุประสงค์ ในการนำมาใช้ดำเนินงาน แหล่งเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถค้นคว้า ศึกษาด้วยตนเอง เพื่อพัฒนางานและประสานภาคีเครือข่ายเพื่อหนุนเสริมด้านการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. การนำรูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ไปใช้ดำเนินงานชุมชนที่นำไปใช้ต้องมีฐานของความเข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม/องค์กรที่ทำงานเป็นทีม มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีภาคีเครือข่ายหนุนเสริม ฯลฯ อยู่บ้างแล้ว หากชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งหรือยังไม่มีความพร้อมดังกล่าว แต่ต้องการนำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้ ควรสร้างผู้นำ ทีมงานให้มีความรู้ ความ

เข้าใจในการทำงานก่อน สรรหาทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง จัดหาเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการเตรียมคน งาน เงินให้มีความพร้อมบนฐานของชุมชน แล้วค่อยดำเนินการปรับเปลี่ยนให้เป็นการดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการต่อไป

2. ชุมชนควรส่งเสริมให้ครอบครัวและผู้สูงอายุทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชนและสังคม

3. ควรนำผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์เป็นศูนย์กลางยึดโยงความสัมพันธ์ในชุมชนด้วยสายใย ความผูกพัน เพื่อสร้างสังคมเอื้ออาทรบนฐานวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

1. ควรมีการทำวิจัยประเมินและติดตามผลการนำรูปแบบและติดตามผลการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (แบบชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ) ไปใช้ในชุมชนที่มีลักษณะต่างๆกัน เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบต่างๆให้มีความหลากหลายในการนำไปใช้ในชุมชน

2. ควรมีการทำวิจัยพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มติดเตียง กลุ่มติดบ้าน เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพของแต่ละกลุ่ม

3. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ก้าวหน้าและยั่งยืน ทดลองปฏิบัติในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และควรมีการประเมินรูปแบบดังกล่าวว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ทั้งในแง่ของการเรียนรู้และการพัฒนา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กชกร สังขชาติ. (2542). รายงานวิจัยเรื่อง ความต้องการบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: ภาควิชาการศึกษาอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กนกอร สุกดดวงดี. (2544). การศึกษาแนวทางการให้การส่งเสริมสวัสดิการสังคมสงเคราะห์เป็ยยังชีพคนชรา : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขต อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา ไชยพันธุ์. (2549). กระบวนการกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- กาญจนา รอดแก้ว. (2550). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุศล สุนทรธาดา. (2553). คุณค่าด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย. ใน สุขาดา ทวีสิทธิ์ และสวรัย บุญมานนท์ (บรรณาธิการ), ประชากรและสังคม: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2555). รายงานผลการดำเนินงานคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (1 ตุลาคม 2554-30 กันยายน 2555). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.oppo.opp.go.th/korporsor/info/mati_kps3-54.pdf [11 มีนาคม 2555]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2551). บทบาทภารกิจของธนาคารสมอง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://brainbank.nesdb.go.th/tabid/128/articleType/ArticleView/articleId/99/.aspx> [11 มีนาคม 2555]
- จริยา วิไลวรรณ. (2550). คู่มือ “คุณFa” วิทยากรกระบวนการผู้สร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. (Facilitator). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก.
- จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ. (2552). การสูงอายุทางประชากรและการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทายในอนาคต.

กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทยและสำนักภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก.

จันทวานิช, ส. (2557). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำรูญ บริสุทธิ์ และคณะ. (2557). รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี. **วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กรในพระบรมราชูปถัมภ์**, 9.

จิราพร เกศพิชญวัฒนาและคณะ. (2549). **พฤติกรรม: กรณีศึกษาจากผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับในสังคม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://info.thaihealth.or.th/taxonomy/term/3739> [5 มีนาคม 2549]

จุฑาทิพย์ เล็กล้วน. (2550). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการทำงานช่วยเหลือสังคมของผู้สูงอายุอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสังเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉวีวรรณ จันทรัตน์. (2540). **ความตั้งใจในการทำงานหลังเกษียณอายุของข้าราชการอัยการ**. วิชานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชนาธิป พรกุล. (2551). **การออกแบบการสอน: การบูรณาการ การอ่าน การคิดวิเคราะห์ และการเขียน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลัยพร อมรวัฒนาและคณะ. (2551). **โครงการศึกษาวิจัยแนวทางและมาตรการส่งเสริมการมีงานทำในผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ช่อผกา ชัยวิเศษวิทยา. (2551). **กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์: กรณีศึกษา ครัวเรือนเกษตรกรตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**. วิชานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชูชีพ โพชะจา. (2550). **ผลการใช้กระบวนการกลุ่มต่อพฤติกรรมสุขภาพของผู้ที่เป็นเบาหวานชนิดที่ 2 โรงพยาบาลลำพูน**. การค้นคว้าแบบอิสระ, สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). **โครงสร้าง - ผู้กระทำ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- ดารารัตน์ ลีเสริมสุขศิริ. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติแบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างผลวัตการเรียนรู้สำหรับพนักงานธนาคารพาณิชย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไตรรัตน์ ทองสัมฤทธิ์. (2548). ปัจจัยเกื้อหนุนและสุขภาวะที่สูงอายุที่ได้รับจากการเข้าร่วมทำงานอาสาสมัคร. การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาโทบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ถนอมศักดิ์ บุญสูง และคณะ. (2552). รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุในการสร้างคุณค่าให้กับตนเองและชุมชน บ้านดอนกลางใต้ ตำบลธาตุ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ทวีรัชต์ อรุณเกียรติพงศา. (2550). การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลสังขะ อำเภอลำลูกขัน จังหวัดสุรินทร์. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง. (2554). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี. (2545). กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนาและปัญหาข้อใจ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- เทพสุดา จิตรระกุล. (2557). การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอาหารปลอดภัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นครินทร์ ชื่อสัตย์. (2551). ชมรมผู้สูงอายุกับการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- นงนุช สุนทรชวานต์. (2552). รายงานผลการวิจัย การสร้างโอกาสการทำงานของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- นงลักษณ์ พันชมภู. (2540). การรับรู้ประสบการณ์ของผู้ดูแลที่บ้านในการดูแลผู้ป่วยที่รักษาโดยวิธีการล้างไตทางช่องท้องอย่างต่อเนื่อง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นวลทิพย์ อรุณศรี. (2553). การพัฒนาโปรแกรมการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างความรู้ในองค์กรและแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อพัฒนาองค์กรแห่งการ

- เรียนรู้:** กรณีศึกษาวิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต,
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นี่ ผุดผ่อง. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมหารศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้
แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของ
ผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชา
การศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนาวนิตย์ สงคราม. (2550). การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติและ
การเรียนรู้ร่วมกันสำหรับบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต,
สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บำเพ็ญ เมืองมูล. (2551). กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรี สหกรณ์บ้าน
ต้นผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปนัดดา พาลี และคณะ. (2552). กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วมใน
ชุมชนบ้านโนนคูณและบ้านโนนคำ ตำบลโนนค้อ อำเภอโนนคูณ จังหวัดศรีสะเกษ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประจวบ แผลมหลัก. (2547). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดย
ใช้แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข
ประจำหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชากรศาสตร์, วิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). บทบาทของผู้สูงอายุในประเทศ
เกาหลี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.cps.chula.ac.th/pop_info/thai/nop7/aging/status6.htm [13 มีนาคม
2555]
- ประยุทธ์ พานิชนอก. (2553). กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิ
ปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัด
บุรีรัมย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประวิทย์ ประมาณ. (2554). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้พลศึกษา ตามแนวคิดกระบวนการ
ออกแบบย้อนกลับ. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2540). เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง. กรุงเทพมหานคร:
หมอชาวบ้าน.

- ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล. (2548). **การเรียนรู้แบบเครือข่ายเกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประหยัด มะโนพะเส้า. (2556). **กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้แบบเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปลำไยอบแห้ง จังหวัดลำพูน**. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ 5(3).
- ปาริชาติ ญาตินิยม. (2547). **ลักษณะภาวะพลัดพราก : กรณีศึกษาผู้สูงอายุไทยที่มีชื่อเสียง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะดา จุลวรรณา. (2553). **การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่ออาชีพตามแนวคิดการศึกษาแบบเพื่อใช้พื้นที่เป็นฐาน และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์สำหรับผู้ประกอบอาชีพขับรถแท็กซี่ในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). **การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรชัย สุธีระเวช. (2555). **การพัฒนากลยุทธ์การศึกษาตลอดชีวิตด้วยการบูรณาการทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรสู่ความโปร่งใสด้านการคลังสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พฤทธิสาน ชุมพล. (2546). **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย** ใน สิทธิพรธ นกสวน และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรี ศรีสังข์. (2551). **การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้วิชาจิตวิทยาสังคมโดยใช้ชุมชนและประสบการณ์เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์**. วารสาร **พฤติกรรมศาสตร์**, 14(กันยายน).
- พัฒนาภาคเหนือ, มูลนิธิ. (2544). **การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม**. เชียงใหม่: สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ.

- พิชามญชุ์ คุ่มสุข. (2555). การวิเคราะห์บทบาทของการเรียนรู้แบบเครือข่ายของชุมชนในการส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชา คำสนองศรี. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉินีก. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เพ็ญนรินทร์ สารตจำเริญ. (2549). การศึกษาทัศนคติของผู้สูงอายุต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงคุณประโยชน์: กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญฟ้า บุญยง. (2548). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูริต โสภณคณาภรณ์. (2555). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนัส บุญประกอบ และพรณี บุญประกอบ. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานภายหลังเกษียณอายุของข้าราชการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ระวี สัจจโสภณ. (2555). อนาคตภาพรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชชาภรณ์ รัตภูมิมะ. (2549). การพัฒนาวิชาภาษาอังกฤษโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษและความรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาอังกฤษเป็นภาษานานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- รัฐชัย สงประสพ. (2546). **การพัฒนาการจัดบริการสวัสดิการสังคมของเทศบาลนครในประเทศไทย**
ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม
 คณะสังคมสงเคราะห์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลักษณ์นารา จรรย์ยานนท์. (2549). **การใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงใน**
ครอบครัวในชุมชนแออัดเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชา
 การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เล็ก สมบัติ, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และธนิกันต์ ศักดาพร. (2554). **รายงานการวิจัยเรื่อง ภาวะสูงวัย**
อย่างมีคุณภาพเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและ
 ความมั่นคงของมนุษย์.
- วรรณณา บุญประเสริฐ. (2554). **การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้าง**
ความฉลาดทางอารมณ์และความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับพยาบาลวิชาชีพ.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารินทร์ สิ้นสูงสุด. (2550). **การพัฒนาแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมกระบวนการ**
ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ/เขต.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานปลัดกระทรวง
 ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิจัยประชากรและสังคม, สถาบัน. มหาวิทยาลัยมหิดล. (2553). **โครงการศึกษาเพื่อหารูปแบบการ**
ส่งเสริมการมีงานทำแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากร
 และสังคม.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2542). **แนวคิดด้านสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ. เอกสารประชุม**
วิชาการแห่งชาติว่าด้วยผู้สูงอายุ "ผู้สูงอายุด้วยคุณภาพ", คณะกรรมการดำเนินการจัด
กิจกรรมปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุด้านวิชาการ. กรุงเทพมหานคร.
- ศิริพร เมืองโคตร. (2544). **ความพร้อมในการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมตาม พ.ร.บ สภา**
ตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ในจังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 โทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสงเคราะห์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพันธ์ สาส์ตย์. (2544). **ทุกข์ภาวะของผู้ดูแล.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.

- ศิริวรรณ ศิริบุญ. (2553). **บทบาทของชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่นกับผู้สูงอายุในการทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2545-2550**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- สกาวรัตน์ ไกรมาก. (2552). **การวิเคราะห์กระบวนการประชาคมเพื่อการพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส่งเสริมสุขภาพ, สำนัก. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. **บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัวชุมชน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/soongwai/topic006.ph>
- สดใส คัมภีร์พจน์นันท. (2540). **การพัฒนาผู้สูงอายุในครอบครัวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษานักสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, มูลนิธิ. (2553). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- สถิตย์พงษ์ มั่นหล้า. (2553). **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาคหกรรมศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถิตีแห่งชาติ, สำนักงาน (2551). **การสำรวจประชากรสูงอายุ 2550**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิตีแห่งชาติ.
- สนธยา พลศรี. (2550). **การเรียนรู้แบบเครือข่ายในงานพัฒนาชุมชน**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สมนึก แสงเขียว. (2544). **การจัดสวัสดิการสังคมของรัฐที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมรักษ์ รักษาทรัพย์, กาญจน์ กังวานพรศิริ และนนุช อินทวิเศษ. (2553). **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาอาชีพและโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และกนิษฐา บุญธรรมเจริญ. (2553). **การสังเคราะห์ระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว สำหรับประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: คิว พี.
- สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และคณะ. (2552). **รูปแบบการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในระยะยาวโดยชุมชน**. วารสารระบบบริการปฐมภูมิและเวชศาสตร์ครอบครัว.

- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. (2543). **การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สืบสกุล สอนใจ. (2551). **อิทธิพลของปัจจัยด้านการเรียนรู้ในการเรียนรู้แบบเครือข่ายนอกระบบโรงเรียนด้านการสนับสนุนทางสังคมและด้านความเป็นหุ้นส่วน ที่มีต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกเครือข่ายการป้องกันยาเสพติดในชุมชนพื้นที่กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. (2543). **คู่มือการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม**. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- สุภาพจิต, กรม. กระทรวงสาธารณสุข. (2552). **โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาระบบดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่มีความเปราะบางด้านสุขภาพในชุมชน**. นนทบุรี: สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ.
- สุเทพ อ่วมเจริญ. (2549). **การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://cddweb.cdd.go.th/tr_di/documentary/tr_dihrrdoc004.html [5 มีนาคม 2555]
- สุนทร เกสร. (2544). **ความพร้อมของการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของคุณยี่สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้านเพื่อรองรับการถอนสภาพนิคมสร้างตนเอง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2551). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมนธา พรหมบุญ และอรพรรณ พรสีมา. (2549). **การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ใน ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม : ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุรพล ชยภพ. (2552). **การพัฒนาารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสรี พงศ์พิศ. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์.
- อดุลย์ วัจนศิริคุณ. (2543). **การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์ วรรณอาภิมาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และปัญญา ชูเลิศ. (2552). การศึกษาเพื่อการเฝ้าระวัง “บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวไทย” ในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางประชากรและสังคม. ประชากรและสังคม 2552.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. (2551). การศึกษาในวิถีชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อมรา สุนทรธาดา และสุพัตรา เลิศชัยเพชร. (2552). การลดลงของครอบครัวสามช่วงวัยในสังคมไทย: นัยเชิงนโยบาย. ใน ชาย โปธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์ (บรรณาธิการ), ประชากรและสังคม 2552: ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อรพรรณ บุตรกตัญญู. (2549). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติผลงานการชี้แนะเพื่อเสริมสร้างการรับรู้ความสามารถของตนของครูอนุบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อลิศรา ชูชาติ. (2549). นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2553). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2547). การสอนแบบเน้นการวิจัยโดยใช้สัญญาแห่งการเรียนรู้ ใน การเรียนการสอนที่มีการวิจัยเป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาพันธ์ชนิดร์ สู่พานิช. (2554). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติสำหรับข้าราชการแขวงทาง กรมทางหลวงตามแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการจัดการความรู้. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกพงษ์ ณ เชียงใหม่. (2552). ผลการใช้กระบวนการกลุ่มต่อความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้ดูแลผู้สูงอายุโรคเบาหวานชนิดที่ 2 ณ หน่วยบริการปฐมภูมิห้วยแหวน จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Abou-Zeid, E.-S. (2007). A theory-based approach to the relationship between social capital and communities of practice. **Journal of Knowledge Management**, 5(3).
- Algesheimer, R., & Gurau, C. (2008). Introducing structuration theory in communal consumption behavior research. **Qualitative Market Research**, 11(2).
- Breland, S. (2010). **Later life decision-making: Experiential adult learning and successful aging**. from http://aquila.usm.edu/theses_dissertations/96
- Calhoun, C., & and others. (2007). **Contemporary sociological theory**. Malden, MA Wiley-Blackwel.
- Cartwright, D., & Zander, A. (1968). **Group dynamics : research and theory**. New York: Harper & Row.
- Chan, K. (2009). Classroom in community : serving the elderly people, learning from senior citizens “ community-based service learning for secondary schools students in Hong Kong. **New Horizons in Education** 57(special issue).
- Cooper, E. J. (2007). Strengthening the case for community- based learning in teacher education. **Journal of Teacher Education** 58(May-June).
- Dewey, J. (1959). **Dictionary of education**. New York: Philosophical Library.
- Fujimoto, M. (2008). Employment of older people after the amendment of the concerning stabilization of employment of older persons: Current state of affairs and challenges. **Japan Labor Review**, 5, 2.
- Gidden, A. (2006). **Soociology**. USA: Polity press.
- Giddens, A. (1984). **The constitution of society: outline of theory of structuration**. University of California Press, Berkeley.
- Good, C. V. (1973). **Dictionary of education**. New York: McGraw-Hill.
- Gottlieb, B. H. (1985). Social support and study of personal relations. **Journal of social Personal Relations**, 2.
- Hanse., H. K., Molpeceres., M., & Rothuizen., J. J. (2012). **Lifelong learning and participation: a pedagogical turn in social work and social policy**.
- Hansen-Kyle, L. (2005). **A concept analysis of healthy aging**. *Nursing Forum*, 40(2).
- Havighurst, R. (1960). Successful aging. **Gerontologist**, 1.

- Hooyman, N. R., & Kiyak, H. A. (2002). **Social gerontology: A multidisciplinary perspective**. Boston: Allyn and Bacon.
- Horyna, L., & Decker, L. (1991). **Community education principles**. from http://fscp.dpi.wi.gov/fscp_ceprin [11 February 2012]
- James, J. B., & and others. (2010). **Engaged as we age: The end of retirement as we know it**. Chestnut Hill, MA: Sloan Center on Aging & Work at Boston College.
- Kajitani, S. (2008). Does skill-development make elderly Japanese more makertable. **Japan Labor Review**, 5.
- Kaye, L. W., Butler, S. S., & Webster, N. M. (2003). Toward a productive ageing paradigm for geriatric practice. **Ageing International**, 28.
- Kidahashi, M. (2009). **Beyond the golden years: A typology of positive life models after normative retirement age**.
- Knowles, M. S. (1980). **The modern practice of adult education**. New York: The Adult Education Company.
- Kolb, D. A. (1984). **Experiential learning**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Kossuth, P. M., & Bengtson, V. (1988). Sociological theories of aging: Current perspective and future directions. In J. E. Birren, and Bengtson, V.L. (Ed.), **Emergent theories of aging**. New York: Springer.
- Lai Ma. (2010). **Theory and education: A case of structuration theory**. School of Library and Information Science Indiana University, Bloomington.
- Murayama, Y. (2010). Adult generativity for the socialization of children : exchanges between aged persons and children in Japanese local communities. **Journal of Political Science and Sociology**, 12.
- Pilisuk, M. (1982). Delivery of social support: The social inoculation. **American Journal of Orthopsychiatry**, 52.
- Scafer, J., & others. (1981). The health relate Functions of social support. **Journal of Behavioral Medicine**, 4.
- Statistics Finland. (2010). **Population**. from http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html

- Steinerowski, A. A. (2012). Can social enterprise contribute to creating sustainable communities? – Using the lens of structuration theory to analyse the emergence of rural enterprise. **Local Economy**, 27.
- Walker, A. (2006). Active ageing in employment: Its meaning and potential. **Asia-Pacific Review**, 13.
- Warburton, J., Paynter, J., & Petriwskyj, A. M. (2007). Volunteering as a productive ageing activity: Incentives and barriers to volunteering by Australian seniors. **Journal of Applied Gerontology** 26.
- WHO. (2002). *Active ageing: A policy frame work*. Paper presented at the The Second United Nations on World Assembly on Ageing, Madrid Spain, April, World Health Organization.
- Williamson, J. B., & Higo, M. (2009). Why Japanese workers remain in labor force so long: Lessons for United Nations? **Journal Cross Cultural Gerontology**, 24.
- Wilson, K., & others. (2004). Aging in Nicaragua : A study-absord, community-based *Learning Experience* **The Gerontologist** 44.
- Witt, M. W. (2010). The implementation of community-based care: A case study. **Early Child Development and Care**, 5.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์(ผู้นำชุมชน)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์(ผู้นำชุมชน)
เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ผู้นำในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้นำที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุในชุมชน เกี่ยวกับ

- 1) รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ (วัตถุประสงค์ ขั้นตอน /วิธีการในการดำเนินการ ผลที่ได้รับ)
- 2) บทบาทของชุมชนในการร่วมดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ
- 3) ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ

ผู้นำชุมชนประกอบด้วย นายก อบต. ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่ม/องค์กรที่ส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับโดยจะวิเคราะห์ในภาพรวมซึ่งไม่มีชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ปรากฏ และผลที่ได้จะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้นำชุมชน

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. ระดับการศึกษาสูงสุด

☐ ต่ำกว่าประถมศึกษา	☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น	☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย
☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี	

3. บทบาทในชุมชน

☐ นายก อบต.	☐ ประชาชนชาวบ้าน
☐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	☐ ประธานกลุ่ม องค์กร
☐ ครู อาจารย์	☐ อื่นๆ ได้แก่.....

4. ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไร

ตอนที่ 2 ด้านปัจจัยนำเข้า

1. ชุมชนได้ดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุตามแผนงานหรือนโยบายของรัฐ หรือไม่อย่างไร
2. แหล่งทรัพยากรที่สนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน มีอะไรบ้าง (คน เงิน องค์กร/หน่วยงานด้านผู้สูงอายุ ฯลฯ)
3. แหล่งความรู้ที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของผู้สูงอายุ มีอะไรบ้าง และช่วยส่งเสริมอย่างไร (โรงเรียน วัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่อ่านหนังสือหรือห้องสมุดของหมู่บ้าน อพส. พัฒนาชุมชน ประชาชนชาวบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ)
4. ในชุมชนมีทุนทางสังคมใดบ้างที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน กิจกรรมของผู้สูงอายุ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ประชาชนชาวบ้าน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ กลุ่ม/องค์กรด้านผู้สูงอายุ ฯลฯ)
5. กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของชุมชนที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน กิจกรรมของผู้สูงอายุ
6. การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเช่นไร(เวทีชาวบ้าน ประชุม เทคโนโลยีการสื่อสาร)
7. ชุมชนได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจากหน่วยงาน/องค์กรภายนอกที่ใดบ้าง สนับสนุนอย่างไร(บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์)

ตอนที่ 3 ด้านรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง**คุณประโยชน์**

1. ความเป็นมาของการดำเนินการส่งเสริมการทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การเป็นผู้ดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุในชุมชน (จุดเริ่มต้นเป็นเช่นไร มีใครเข้าร่วมบ้าง มีบทบาทหน้าที่อย่างไร)
2. ชุมชนมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุอย่างไร
3. ความมีคุณค่าของผู้สูงอายุมองจากอะไร

4. ชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุในกิจกรรมอะไรบ้าง อย่างไร
5. สิ่ง que ช่วยสนับสนุน และสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้

ตอนที่ 4 การประเมินภาพรวมการดำเนินงานด้านการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และข้อเสนอแนะ

1. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี
2. จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการเรียนรู้ร่วมกันดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ เป็นเช่นไร
3. หากชุมชนจะทำงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้น ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุอะไรบ้าง อย่างไร
4. หากมีชุมชนอื่นสนใจดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุท่านมีข้อเสนอแนะว่าควรเริ่มต้นเช่นไรและดำเนินการอย่างไร
5. ควรกำหนดแนวทางการดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุไว้ในแผนของชุมชนอย่างไร

แบบสัมภาษณ์ (ผู้สูงอายุ)
เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุในชุมชน เกี่ยวกับ

- 1) รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ (วัตถุประสงค์ ความถี่ในการเข้าร่วม ขั้นตอน /วิธีการในการเข้าร่วม ผลที่ได้รับ)
- 2) บทบาทของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ
- 3) ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ

คุณสมบัติของผู้สูงอายุที่ให้การสัมภาษณ์

- 1) เป็นแกนนำในกลุ่ม /องค์กร/ชมรมด้านผู้สูงอายุ หรือ
- 2) เป็นกรรมการในกลุ่ม /องค์กร/ชมรมด้านผู้สูงอายุมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี

ซึ่งทั้งข้อ 1 และ 2 ต้องมีบทบาทในการมีส่วนร่วมวางแผนกำหนดแนวทาง และตัดสินใจในการดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ข้อมูลของผู้ให้การสัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับ โดยจะวิเคราะห์ในภาพรวมซึ่งไม่มีชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ปรากฏ และผลที่ได้จะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ

1. เพศ
 - ชาย หญิง
2. อายุ.....ปีระดับการศึกษาสูงสุด
 - ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย
 - อนุปริญญาหรือเทียบเท่า ปริญญาตรี
 - สูงกว่าปริญญาตรี ไม่ได้เรียนหนังสือ
3. อื่นๆ เช่น เรียนทางธรรม/วัด.....
4. สถานภาพสมรส
 - โสด สมรสและยังอยู่กับคู่สมรส
 - หย่าร้าง คู่สมรสถึงแก่กรรม
5. ขณะนี้ท่านอาศัยอยู่กับใคร
6. จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ คน
7. จำนวนสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในบ้าน คน
8. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพอะไร
9. บทบาทของท่านในองค์กร/ ชมรมด้านผู้สูงอายุ
 - ประธานหรือรองประธาน กรรมการ
 - เลขานุการ เภรัญญิก
 - อื่นๆ.....
12. ท่านมีบทบาท ในองค์กร /ชมรมด้านผู้สูงอายุมาแล้วปี
- 13.ท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน
 - ต่ำกว่า 1,000 บาท 1,001-2,000 บาท
 - 2,001-3,000 บาท 3,001-4,000 บาท
 - 4,001- 5,000 บาท 5,001 บาทขึ้นไป
14. ที่มาของรายได้
15. ท่านมีภาระหนี้สินหรือไม่
 - มี ไม่มี

16. จำนวนภาระหนี้สิน

- ไม่เกิน 5,000 บาท 5,001-10,000 บาท
 10,001-20,000 บาท 20,001-30,000 บาท
 30,000 บาทขึ้นไป

17. ท่านมีการออมเงินหรือไม่

- มี ไม่มี

18. แหล่งการออมเงินของท่าน

ตอนที่2 ด้านปัจจัยนำเข้า

1. ในชุมชนของท่านมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านใดบ้าง
2. ส่วนใหญ่แล้วคนในชุมชนประกอบอาชีพอะไร
3. ในชุมชนมีทุนทางสังคมใดบ้างที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ
4. กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของชุมชนที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ
5. การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเช่นไร
6. ผู้สูงอายุในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้จากแหล่งใดบ้าง
7. มีการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุด้านใดบ้าง ใครเป็นผู้จัด
8. แหล่งความรู้ที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของผู้สูงอายุ มีอะไรบ้าง และช่วยส่งเสริมอย่างไร
9. กลุ่ม/องค์กรที่ส่งเสริมการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในชุมชนมีอะไรบ้าง ส่งเสริมเกี่ยวกับอะไร
10. มีหน่วยงานภายนอกที่ใดบ้างเข้ามาช่วยสนับสนุนงานด้านผู้สูงอายุ และสนับสนุนอย่างไร

ตอนที่3 ด้านรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง

คุณประโยชน์

1. เหตุผลที่ท่านเข้าร่วมเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของผู้สูงอายุ
2. ชุมชนมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุอย่างไร
3. ความมีคุณค่าของผู้สูงอายุควรมองจากอะไร
4. ท่านได้ร่วมเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ ในกิจกรรมอะไรบ้าง
อย่างไร

ตอนที่ 4 การประเมินภาพรวมการดำเนินงานด้านการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรจูงใจผู้สูงอายุอย่างไรให้ยังคงสามารถทำงาน/กิจกรรมในชุมชนที่เกิดประโยชน์ได้
2. หากผู้สูงอายุสนใจเข้าร่วมเรียนรู้ในการดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ ควรเตรียมตัว อะไรบ้าง
3. ชุมชนควรมีการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ อะไรบ้าง อย่างไร
4. แนวทางการดำเนินการของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุควรเป็นเช่นไร

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)
เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุในชุมชน เกี่ยวกับ

- 1) รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ (วัตถุประสงค์ ความถี่ในการเข้าร่วม ขั้นตอน /วิธีการในการเข้าร่วม ผลที่ได้รับ)
- 2) บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ
- 3) ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการเข้าร่วมดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุ

คุณสมบัติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- 1) เป็นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในองค์กร/หน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุในชุมชน หรือ
- 2) เป็นสมาชิกของกลุ่ม/องค์กร/ชมรมที่ดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ของผู้สูงอายุในชุมชน มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี

ซึ่งประกอบด้วย อบต. กศน.ตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ศูนย์พัฒนาครอบครัวประจำตำบล กลุ่ม/องค์กรที่ส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน เช่น กลุ่ม อสม. /อผส. /อพม. กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน โครงการ OTOP กองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับโดยจะวิเคราะห์ในภาพรวมซึ่งไม่มีชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ปรากฏ และผลที่ได้จะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

1. เพศ
 - ชาย
 - หญิง
3. อายุ.....ปี
4. ระดับการศึกษาสูงสุด
 - ต่ำกว่าประถมศึกษา
 - ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษาตอนต้น
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย
 - อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
 - ปริญญาตรี
 - สูงกว่าปริญญาตรี
5. สถานภาพสมรส
 - โสด
 - สมรสและยังอยู่กับคู่สมรส
 - หย่าร้าง
 - คู่สมรสถึงแก่กรรม
6. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพอะไร
7. ปัจจุบันท่านเป็นสมาชิกของกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมผู้สูงอายุใดในชุมชน
 - ชมรมผู้สูงอายุ
 - โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล
 - อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ
 - อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
 - อาสาสมัครสาธารณสุข
 - ศูนย์พัฒนาครอบครัวประจำตำบล
 - กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน
 - โครงการOTOP/วิสาหกิจชุมชน
 - อื่นๆ.....
8. บทบาทของท่านในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมผู้สูงอายุ
 - กรรมการ
 - เลขานุการ
 - สมาชิก
 - เภรัญญิก
 - อื่นๆ.....
9. ท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน
 - ไม่เกิน 1,000 บาท
 - 1,001- 2,000 บาท
 - 2,001- 3,000 บาท
 - 3,001-4,000 บาท
 - 4,001- 5,000 บาท
 - 5,000 บาท ขึ้นไป

10. จำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันในบ้าน.....คน
11. จำนวนสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในครอบครัว.....คน

ตอนที่ 2 ด้านปัจจัยนำเข้า

1. กลุ่มหรือองค์กรของท่านได้ดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุตามแผนงานหรือนโยบายของรัฐ หรือไม่ อย่างไร
2. แหล่งทรัพยากรในชุมชนที่ช่วยส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ มีอะไรบ้าง
3. ในชุมชนมีทุนทางสังคมอะไรบ้าง และกลุ่มหรือองค์กรของท่านใช้ทุนทางสังคมใดที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของ
4. กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของกลุ่ม/องค์กรที่ช่วยส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของผู้สูงอายุ
5. กลุ่มหรือองค์กรของท่านมีการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลกับกลุ่ม/องค์กรอื่นในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยวิธีการอย่างไร
6. องค์กรหรือหน่วยงานของท่านช่วยส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างไร
7. องค์กรหรือหน่วยงานของท่านได้ความรู้มาจากไหน และนำความรู้นั้นมาใช้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างไร
8. องค์กรหรือหน่วยงานของท่านได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุจากหน่วยงานภายนอกที่ใดบ้าง อย่างไร

ตอนที่ 3 ด้านรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง คุณประโยชน์

1. เหตุผลที่กลุ่ม/องค์กรหรือหน่วยงานของท่านเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการทำงานกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน
2. กลุ่ม/องค์กรของท่านมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุอย่างไร
3. ท่านคิดว่าความมีคุณค่าของผู้สูงอายุมองจากอะไร
4. กลุ่ม/องค์กรหรือหน่วยงานของท่านได้ร่วมเรียนรู้ในส่งเสริมการทำงาน/ กิจกรรมของผู้สูงอายุในกิจกรรมอะไรบ้าง อย่างไร

ตอนที่ 4 การประเมินภาพรวมการดำเนินงานด้านการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ และข้อเสนอแนะ

1. เหตุผลที่ชุมชนสามารถดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี
2. จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน เป็นเช่นไร
3. ชุมชนควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุอะไรบ้าง อย่างไร
4. หากมีชุมชนที่สนใจดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ ควรเริ่มต้นเช่นไร และดำเนินการอย่างไร
5. ควรกำหนดแนวทางการดำเนินการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุไว้ในแผนของชุมชนอย่างไร

ภาคผนวก ง
คำถามการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) ผู้สูงอายุ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

คำถาถามการสนทนาในกลุ่มย่อย(Focus group discussion)ผู้สูงอายุ
เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสนทนาในกลุ่มย่อยผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้รับการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมจากชุมชน ดังนี้

- 1) เหตุผลที่ยังคงทำงาน/กิจกรรม
 - 1) กิจกรรมที่ชุมชนให้การส่งเสริมฯ ขั้นตอน/วิธีการจัดกิจกรรม ประโยชน์ที่ได้รับ และการนำไปใช้
 - 2) ความต้องการการสนับสนุนจากชุมชน
 - 3) แนวทางการดำเนินการส่งเสริมฯของชุมชน
 - 4) ปัจจัยที่สนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมของผู้สูงอายุ

คุณสมบัติของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมการสนทนาในกลุ่มย่อย

เป็นสมาชิกในกลุ่ม/องค์กร/ชมรม ด้านผู้สูงอายุมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี และยังคงทำงาน/กิจกรรมใน 3 ด้านนี้

- 1) การทำงานหารายได้(งานส่วนบุคคล หรือ การรวมกลุ่ม)
- 2) การเป็นอาสาสมัคร(การจัดกิจกรรมต่างๆ การให้ความรู้ การดูแลผู้สูงอายุ)
- 3) การเป็นผู้ดูแล(ผู้สูงอายุหรือหลาน)

การสนทนากลุ่มย่อย (กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำงานหารายได้)

1. งานที่ทำอยู่ได้รับการสืบทอดหรือเริ่มต้นอย่างไร เหตุผลที่ยังคงทำงานนั้นอยู่ และเหตุผลที่จะยังคงทำงานต่อไป
2. กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมอะไรบ้าง มีขั้นตอน/วิธีการอย่างไร ประโยชน์ที่ได้รับ และนำไปใช้ในชีวิตของท่านอย่างไร
3. การทำให้ผู้สูงอายุยังคงสามารถทำงาน กิจกรรมได้นั้นชุมชนควรให้การสนับสนุนด้านใดบ้าง
4. ชุมชนควรมีแนวทางส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำงานหารายได้ได้อย่างไร
5. สิ่งที่ช่วยส่งเสริมการทำงาน และสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการทำงาน

การสนทนากลุ่มย่อย (กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัคร)

1. เหตุผลในการเป็นอาสาสมัครใช้ช่วงเวลาใดในการเป็นอาสาสมัคร เพราะเหตุใด
2. กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมอะไรบ้าง มีขั้นตอน/วิธีการอย่างไร ประโยชน์ที่ได้รับและนำไปใช้ในชีวิตของท่านอย่างไร
3. ชุมชนควรมีแนวทางการส่งเสริมหรือจูงใจให้ผู้สูงอายุเป็นอาสาสมัครอย่างไร
4. หากต้องการขยายงานอาสาสมัครให้แก่ผู้สูงอายุ ชุมชนควรทำอย่างไร
5. สิ่งที่ช่วยส่งเสริมการเป็นอาสาสมัคร และสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการเป็นอาสาสมัคร

การสนทนากลุ่มย่อย (กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ดูแล)

1. เหตุผลที่เป็นผู้ดูแล
2. กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ หรือดูแลหลาน มีกิจกรรมอะไรบ้าง มีขั้นตอน/วิธีการอย่างไร ประโยชน์ที่ได้รับเป็นเช่นไร และนำไปใช้ในชีวิตของท่านได้อย่างไร
3. ท่านต้องการให้ชุมชนสนับสนุนด้านใดบ้าง
4. กิจกรรมที่อยากให้ชุมชนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ หรือดูแลเด็ก ชุมชนควรมีแนวทางการส่งเสริมการเป็นผู้ดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุอย่างไร
5. ปัญหาและอุปสรรคในการเป็นผู้ดูแล

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวเรวดี จันทเปรมจิตต์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาโสตทัศนศึกษา จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อพ.ศ. 2535 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2552

ปัจจุบันรับราชการ ในตำแหน่งนักพัฒนาสังคมชำนาญการ สังกัด กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

